

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Гірська школа Українських Карпат

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

**№ 6-7
2010-2011**

**Івано-Франківськ
2011**

Гірська школа Українських Карпат № 6-7 – 2010-2011

Засновник Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Головний редактор:	Василь Хрущ
Заступник головного редактора:	Юрій Москаленко
Відповідальний секретар:	Інна Червінська
Редакційна колегія:	Богдан Грицуляк Борис Савчук Василь Грещук Беата Акім'якова (м.Левоче, Словаччина) Василь Грещук Василь Химинець (м.Ужгород) Вікторія Ларіонова Віктор Москалець Володимир Бондар (м. Київ) Дональд Девіс (м.Вашингтон, США) Дмитро Дзвінчук Зеновія Карпенко Зіновія Нагачевська Іван Бех (м. Київ) Іван Калуцький Іван Руснак (м.Чернівці) Ігор Цепенда Ірина Пальшкова (м.Одеса) Марія Чепіль (м.Дрогобич) Маріуш Гвозда (м.Люблін, Польща) Михайло Романюк Надія Бібік (м.Київ) Надія Луцан Неллі Лисенко Олексій Рега Олена Біда (м. Черкаси) Павло Федорук Петро Лосюк Петро Мазур (м.Хелм, Польща) Тетяна Завгородня Тетяна Бойчук Тетяна Котик Чад Бері (м.Береа, США) Шандор Палфі (м.Гойдубесермен, Угорщина)
Редакційна рада:	Василь Хрущ Юрій Москаленко Інна Червінська Йосип Гілецький Марія Оліяр Лілія Копчак

Адреса: "Гірська школа Українських Карпат", Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 59, м. Івано-Франківськ, Україна 76000. Тел. (03422) 3-15-74, 71-56-27, 50-10-46, fax (03422) 3-15-74. E-mail: mountainschool@pu.if.ua; http://gs.frankivsk.org.

Друкується за ухвалою вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 5 від 27 листопада 2011 року.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ **серія KB № 18273-7073ПР від 05.09.2011 р.**

Сторінки журналу відкриті для дискусійних матеріалів, а тому їх зміст не завжди відображає погляди редакційної ради. При передруці матеріалів посилання на дане видання обов'язкове.

ЗМІСТ

Чобанюк Володимир. Стратегія розвитку: досягнення, перспективи 7

Розділ I. Офіційні матеріали

Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат	13
Декларація Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи»	21
Рішення Івано-Франківської обласної Ради «Про реалізацію Резолюції та Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір»	25
Рекомендації Міжнародної науково-практичної конференції «Гуцульський феномен: мистецтво жити і творити» 27 серпня 2011 р., м.Косів Івано-Франківської області.	26
Матеріали круглого столу «Карпатська конвенція: міжнародна співпраця заради сталого розвитку та збереження карпатських цінностей».	31
Зелені інновації - відновлення традиційного сільського господарства в Карпатах	31
Матеріали «Європейського форуму ректорів педагогічних університетів «Проблема підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття».	34
Регіональний експериментальний майданчик «Розвиток особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища» на базі початкових класів Полянницької ЗОШ І-ІІ ст., Яблуницької ЗОШ І-ІІІ ст., Татарівської ЗОШ І-ІІ ст., Микуличинської ЗОШ І-ІІІ ст. Яремчанської міської ради, Івано-Франківської обл. Проект	38

Розділ II. Презентації гірських шкіл Івано-Франківської області

<i>Хрущ Василь.</i> Школи, що потребують особливої уваги.	46
<i>Будзак Іван, Мрічко Марія.</i> Професійно-компетентні педагогічні кадри – запорука ефективної діяльності закладів освіти	47

Гірські школи Богородчанського району

Аналітико-статистична характеристика навчально-освітніх закладів гірської частини Богородчанського району	52
<i>Онкалюк Ігор.</i> Профілізація навчання: здобутки, проблеми, перспективи.	59
<i>Сухоручко Любов.</i> Формуємо високопрофесійного педагога	61
<i>Боднар Ігор.</i> Модель освітнього середовища Ластівцецького НВК.	63
<i>Гуменяк Мирослав, Дмитришин Мирон.</i> Солотвинський НВК: Перші кроки становлення	65
<i>Балагутрак Федір.</i> Виховуємо громадян України	67
<i>Назаревич Олександр.</i> Мала академія народних мистецтв	70

Гірські школи Верховинського району

Аналітико-статистична характеристика навчально-освітніх закладів Верховинського району.	73
<i>Гуцуляк Василь.</i> Освіта Верховинщини: реалії та проблеми.	74

Никифоряк Любов. Кейс-проект управлінської діяльності гірської школи Українських Карпат	85
Бельмега Олена. Освітньо-виховне середовище Красноільської ЗОШ I-III ступенів.	91

Розділ III. Розвиток особистості в умовах гірського середовища

Здоров'язберігаючий потенціал гірського середовища

Бойчук Тетяна, Голубєва Марія. Використання фіторесурсів Карпат для реабілітації учнів гірських шкіл після травматичних уражень	97
Височан Леся. Шляхи формування здорового способу життя в учнів початкових класів.	101
Грицуляк Богдан, Грицуляк Володимир, Глодан Оксана. Хронічні хвороби піднебінних мигдаликів та аденоїди у дітей гірських та рівнинних районів Прикарпаття	104
Воробель Анісія. Моніторинг захворюваності на залізо-дефіцитну анемію серед учнів гірських шкіл Карпат за 2005-2007 роки	107
Михайлищук Василь. Про медико-педагогічну підготовку майбутніх учителів гірських шкіл	110
Король Володимир. Фізичне і психічне здоров'я населення в системі розвитку людського потенціалу	112
Савчук Борис, Шалко Назар. Роль громадських організацій Карпатського регіону у формуванні здорового способу життя засобами туризму (кінець XIX – поч. XXI століття).	115
Сливка Лариса. Проблема виховання здорового способу життя у творчій спадщині громадсько-освітніх діячів Західної України (1919-1939 рр.)	118

Духовний потенціал гірського середовища та ціннісні орієнтації підростаючого покоління

Бех Іван. Закони як ідейні опори духовного життя особистості	126
Горецька Ольга. Проблеми морально-релігійного виховання дітей горян у літературних творах жінок-педагогів Західної України кінця 19 – початку 20 століття	130
Довбенко Світлана. Діалогічна культура як чинник становлення особистості майбутнього педагога в полікультурному середовищі Українських Карпат	133
Мазур Петро, Фамула-Юрчак Аніта. Солідарність як соціальне вираження любові	137
Rochovská Ivana. Didaktické teórie konštruktivismu a ich uplňovanie v predmete prírodoveda v primárnom vzdelávaní	140
Akimjaková Beáta, Krajčířiková Ľudmila. Didaktika náboženskej výchovy v primárnom vzdelávaní	142
Křížová Jana. Review of publication „Development of Scientific Literacy in Primary Education“ by Ivana Rochovská.	144
Махінов Віктор. Теоретичні засади женеvської лінгвістичної школи у формуванні європейського соціокультурного освітнього простору	145
Рега Олексій. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до гуманно-особистісного виховання дітей	149
Русин Галина. Взаємодія сім'ї та школи у вихованні учнів молодшого шкільного віку.	153
Червінська Інна. Формування ціннісних орієнтацій підростаючого покоління в умовах освітньо-виховного середовища гірської школи	157

Хрущ Олена, Копчак Юрій, Копчак Лілія. Сталий розвиток Карпат розпочинається із загальноосвітньої школи 165

Етнокультурний вплив гірського середовища Українських Карпат на розвиток школярів

Вовк Мирон. Етнопедагогічні тенденції становлення і розвитку музичного інструментарію у Карпатському регіоні. 170

Гнатюк Михайло. Світ професійності й краси Світлани Корпанюк 176

Клепар Марія. Український музичний фольклор як засіб морального виховання підростаючого покоління 180

Лаппо Віолета. Теоретичні засади використання гуцульської етнокультури в процесі морально-духовного виховання. 183

Матейко Наталія. Психологічний вплив інструментальної музики на формування духовно-естетичної культури особистості 186

Копелюк Світлана. Полікультурне виховання молодших школярів в умовах Карпатського поліетнічного середовища 190

Никорак Наталія, Никорак Любомир. Збереження традицій сопілкового мистецтва в умовах освітньо-виховного середовища гірської школи 193

Природоохоронна діяльність учнів як один із шляхів їх розвитку

Гілецький Йосип. Потенціал краєзнавчо-творчої діяльності в Українських Карпатах 199

Гуменюк Галина. Виховний потенціал туристично-краєзнавчої роботи. 202

Завгородня Тетяна, Поясик Оксана, Плугатор Ірина. Співпраця з американськими науковцями в рамках проекту «Гірська школа» 205

Ілійчук Любомира, Ілійчук Лілія. Організація природоохоронної діяльності учнів гірських шкіл як необхідна умова збереження Карпат 209

Матвеєва Наталія. В.О.Сухомлинський про роль природи у навчанні та вихованні молодших школярів 213

Філюк Світлана. Роль сільського зеленого туризму у екологічному вихованні молодого покоління 216

Червінський Андрій. Роль туризму у забезпеченні сталого розвитку Карпатського регіону 219

Шикеринець Василь, Шикеринець Лілія. Методологічний підхід до впровадження системи менеджменту якості з урахуванням інформатизації освітніх процесів у туристичній галузі (ISO 9001- 2008) 224

Науково-методичні матеріали для вчителів початкових класів

Комар Ольга. Застосування інтерактивних технологій на уроках математики у сільській школі 228

Марусинець Мар'яна. Рефлексивний діалог як засіб формування професійної рефлексії майбутніх учителів початкових класів. 233

Кіліченко Оксана, Гарасим'юк Марія. Педагогічні вимоги до організації та оптимізації контролю за навчальними досягненнями учнів початкових класів гірського регіону 236

Прокопів Любов. Педагогічні умови підвищення ефективності навчання засобами інформаційних технологій у сільських початкових малочисельних ЗОШ I ст. 240

Оліяр Марія. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі викладання дисциплін лінгвістичного циклу 245

<i>Хімчук Ліліана</i> . Концептуальна модель формування технічного мислення в учнів 1-4 класів	250
<i>Никорак Ярослав</i> . Інноваційні тенденції застосування математичних методів у педагогічних дослідженнях	255
<i>Стинська Вікторія, Прокопів Любов</i> . Університетська освіта у Великобританії	259
<i>Карпенко Ореста</i> . Концептуальні засади співпраці педагогів з батьками у дитячих містечках Німеччини	262
<i>Дудка Ольга</i> . Хто володіє інформацією - той керує світом	265

Розділ IV. Творчість учителів, студентів та учнів гірських шкіл

<i>Юрків Юлія</i> . Поезія. Василь Стефаник. Ідеал. Посвята викладачам	269
<i>Цубера Олеся</i> . Школи в горах: проблеми розв'язуємо спільно	271
<i>Кіщук Галина</i> . Виховна система Полянницької ЗОШ I-II ступенів	274
Міжнародний день гір	280

Володимир Чобанюк,
проректор з науково-педагогічної
роботи, професор,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Volodymyr Chobanyuk,
Vice-rector for research and
educational work, professor , Vasyl Stefanyk
Pre-Carpathian National University

УДК 373.1

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ: ДОСЯГНЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ DEVELOPMENT STRATEGY: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

У статті викладено й обґрунтовано основні стратегічні напрями, за якими розвивався і працює Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Це – робота з кадрами, створення необхідних умов для навчання і праці, розвиток науково-матеріальної бази, функціонування наукових шкіл із передових галузей науки, виробництва, соціального життя. Окреслено перспективи подальшого розвитку університету.

Ключові слова: стратегічні напрями, навчання, праця, науково-матеріальна база, наукові школи, передові галузі науки, соціальне життя.

The article observes the major strategic directions which influenced the developmet and functioning of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. This is the work with staff, the creation of necessary conditions for learning and working, the development of scientific and material resources, the functioning of the scientific schools of advanced fields of science, production and social life. The prospects of further development of the university are also outlined.

Keyword: strategic, directions, influenced, prospects, material resources, production, university.

Прикарпатському національному університетові імені Василя Стефаника виповнилося сімдесят років. Для навчального закладу це не так багато, але цілком достатньо для роздумів щодо зробленого, того, чого не вдалося досягти за тих умов, коли відбувалося становлення університету, обміркувати перспективи його розвитку.

Постановка проблеми. Успіх – це добра ідея, енергія людей і праця згуртованого колективу. Це бачення перспективи, відчуття потреб часу, розуміння можливостей за конкретних умов. Успіх – це ініціатива, діловитість, сміливість узяти на себе відповідальність перед студентами, викладачами, працівниками університету і перед державою. Саме такі управлінські якості притаманні ректорові Прикарпатського національного університету Богдану Остафійчуку. Такими ж були і його попередники: Віталій Кононенко, Олександр Устенко та інші.

Що б не говорили філософи, соціологи про роль людини в суспільстві, я глибоко переконаний, що людський фактор, у кращому розумінні цього слова, є визначальним у будь-якій справі, особливо в розвитку такого складного організму, як вищий навчальний заклад. Тут є своя специфіка: поважний професорсько-викладацький колектив і прагматична, гарячкувата студентська молодь; потреби якісного зростання кадрів і відсутність належних умов у ще досить молодій Українській державі; освітянські та університетські традиції і нові потреби динамічного, бурхливого часу. Усе це вимагає мудрого збалансування, ухвалення непростих стратегічних рішень, які б сприяли розвитку університету, поліпшенню якості випускників, творчому зростанню педагогів.

Мета статті – показати, що успішний розвиток вищого навчального закладу, як, зрештою, будь-якого великого колективу, можливий лише тоді, коли є чітке розуміння стратегії розвитку, її відповідності потребам часу; уміння керівництва зосереджуватися на найголовніших напрямках діяльності, від якої залежить загальний поступ до визначеної мети.

Основний виклад матеріалу. Осмислюючи шлях розвитку університету, пережите в його стінах, доходжу висновку, що історія становлення нашого навчального закладу якоюсь мірою є подібною до багатьох інших ВНЗ України. Разом із тим розвиток Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника вирізняють багато суттєвих відмінностей.

По-перше, більшість колишніх педагогічних інститутів України стали педагогічними університетами. Наш університет за порівняно короткий період часу набув вищої якості – трансформувався в класичний університет з повним набором напрямів і спеціальностей, які властиві європейським класичним університетам: філософія, правознавство, економіка, фізико-технічні спеціальності, підготовка спеціалістів із міжнародних відносин тощо.

По-друге, університет швидко розвивався як науково-дослідний заклад з організацією наукових лабораторій та інститутів. Серед них першими були лабораторія фізики магнітних плівок інституту металофізики АН України, фізики твердого тіла та теоретичної і експериментальної фізики. Сьогодні успішно працює лабораторія рентгеноструктурних досліджень і технології нових матеріалів під керівництвом члена-кореспондента НАН України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, доктора фізико-математичних наук, професора, ректора університету Б.К. Остафійчука. Знанням у світі є фізико-хімічний інститут при Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, створений 1999 року. Його директором є відомий учений із проблем напівпровідникового матеріалознавства, Заслужений діяч науки і техніки, доктор хімічних наук, професор Д.М. Фреїк.

Стратегія розвитку нашого ВНЗ полягає в тім, що лише на солідній науковій базі можна підготувати сучасного, високоякісного, конкурентноздатного спеціаліста. Сьогодні в університеті працюють три науково-дослідні інститути, дванадцять науково-дослідних центрів, тридцять п'ять науково-дослідних лабораторій. Усі вони розробляють проблеми, що стоять на передньому краї кожної з наук, – від найсучасніших методів отримання нових функціональних наноматеріалів та їх застосування для перетворення генерації і накопичення енергії і до сучасних українознавчих, політичних та етнонаціональних проблем.

Третьою особливістю стратегії розвитку університету є оперативне реагування на вимоги часу. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника – європейський за змістом, національний за формою – миттєво відреагував на потребу гуманітаризації освіти: організовано науково-дослідний Інститут українознавства, всі навчальні курси пронизує ідея вкладу українських учених у розвиток науки, служіння її для блага людей, суспільства і держави.

На потребу відродження правдивої історії розвитку державності, національних цінностей українського народу в університеті створено Науковий центр досліджень українського національно-визвольного руху, відділ регіональних проблем Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, науково-дослідний центр українського козацтва тощо.

По-четверте, стратегія розвитку вишу полягає і в тому, що, відчуваючи потяг до знань, до освіти і йдучи назустріч людям, наш університет, на відміну від багатьох інших, організував низку навчально-консультаційних центрів, коледжів у тих регіонах, де в цьому була найбільша потреба. Це віддалені гірські регіони – Рахів, Верховина, Долина, Мукачеве та ін. Випускники коледжів отримали змогу здобути повну вищу освіту, не залишаючи місце роботи. Отже, університет став доступнішим для тих, хто, бажаючи вчитись, не завжди має умови для задоволення своїх прагнень.

Ще однією стратегічною особливістю розвитку університету є робота з кадрами, сприяння їх підготовці та становленню. Керівництво університету постійно дбає про якісне наукове зростання викладачів. Це пріоритетний напрям роботи ректорату. На період організації нашого ВНЗ в ньому працювали 2 кандидати наук, доценти, а сьогодні в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника працює 579 викладачів із ученими ступенями, званнями. Якщо 1970 р. був 1 доктор наук, то сьогодні їх уже 87. Значно зріс штат викладачів: від 42 – до 915.

Особливо активне зростання висококваліфікованих кадрів відбулося за останні двадцять років, що пов'язано як із бурхливим поступом науково-технічного прогресу, так і з набуттям Україною незалежності. Збіг цих епохальних процесів і подій та розуміння стратегії наукового розвитку університету його керівництвом дає реальні підстави сподіватися, що в недалекому майбутньому наш навчальний заклад здобуде статус дослідницького університету. Підставами для оптимізму є те, що ректорат постійно дбає про підготовку наукових кадрів на належній науково-матеріальній базі, розширює перелік напрямів і спеціальностей, за якими готують фахівців, унаслідок чого збільшується кількість студентів, число яких нині становить близько 20 тисяч.

Сьогодні в аспірантурі навчається 445 аспірантів. Лише в 2009-2011 рр. захищено 18 докторських та 209 кандидатських дисертацій, працює 10 спеціалізованих учених рад для захисту кандидатських і докторських дисертацій.

За 70 років діяльності Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, зберігши найкращі традиції вітчизняної вищої школи, активно працює над удосконаленням якості освітніх послуг, що відповідає пріоритетам розвитку вищої освіти України і є необхідною умовою для успішної адаптації закладу до зростаючих вимог на ринку освітніх послуг.

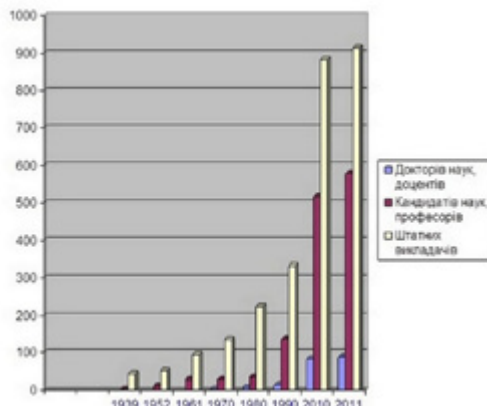
Про якість майбутнього фахівця дбаємо на всіх етапах його формування: через профорієнтаційну роботу і якісний набір студентів, сучасну організацію навчально-виховного процесу, його науково-методичне, інформаційне та кадрове забезпечення, а також на завершальному етапі, коли здійснюється випуск фахівців і оцінюється їхня підготовка щодо відповідності кваліфікаційним вимогам.

З-поміж найважливіших напрямів діяльності університету – удосконалення навчального процесу. На це спрямовано навчально-методичну, наукову та організаційну роботу його основних структурних одиниць – дирекцій, деканатів, кафедр, навчально-методичного управління.

Забезпечення якості освіти потребує визначення показників рівня знань студентів, здійснення їх аналізу для подальшого коригування і вдосконалення навчального процесу відповідно до державних і галузевих стандартів освіти. Запроваджена в університеті система управління якістю підготовки фахівців передбачає використання оперативної інформації про успішність студентів для вжиття своєчасних заходів. Досить ефективно в цьому напрямі працює Центр дистанційного навчання та контролю знань, створений в університеті 2004 року.

Діаграма зростання кількісного та якісного складу професорсько-викладацького колективу університету

Особливу увагу приділено створенню електронних навчальних посібників та підручників, широкому впровадженню до навчального процесу елементів дистанційної освіти, нових комп'ютерних технологій тощо. Зазначимо, що протягом 2009-2011 навчального року викладачами університету видано 64 підручників, навчальних посібників із грифами МОН України та 469 навчально-методичних посібників для вищої і середньої школи.

Переконливим показником якості підготовки у вищій школі є результати підсумкової атестації, яка визначає відповідність кваліфікаційного рівня майбутніх фахівців державним вимогам. Заслужує на увагу той факт, що достатньо високий рівень підготовки випускників університету неодноразово відзначався впродовж останніх років державними екзаменаційними комісіями, які очолювали провідні науковці та фахівці-практики відповідних галузей.

Про високий рівень підготовки в університеті свідчать також результати щорічних Всеукраїнських студентських олімпіад, міжнародних і всеукраїнських наукових конкурсів. Зокрема, за останні 3 роки студенти здобули 56 призових місць. Відповідність підготовки фахівців в університеті державним вимогам неодноразово засвідчували експертні комісії ДАК України, що проводили акредитацію спеціальностей за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями. Висновки проведених експертиз включали не тільки підтвердження відповідності кадрового, навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення встановленим нормам, а й обов'язкову оцінку знань студентів за результатами виконаних ними комплексних контрольних робіт із фундаментальних, гуманітарних та фахових дисциплін.

Рішенням ДАК від 2 липня 2009 року Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника повторно визнаний акредитованим загалом за IV рівнем.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника ставить перед собою амбітні цілі:

- стати одним із провідних класичних університетів України. Сьогодні згідно з рейтингом «Топ-200 Україна» («Дзеркало тижня», № 20 від 3.06.2011) з 26 класичних університетів ми посідаємо 9 місце;
- отримати високий статус дослідницького університету України;
- увійти в число ста кращих університетів Європи.

Для цього необхідні:

- подальший розвиток функціонуючих наукових шкіл та нових потужних напрямів сучасної науки;
- відкриття сучасних спеціальностей, які б готували висококваліфікованих, конкурентноздатних спеціалістів;
- впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій як у навчальний процес, так і в організаційно-управлінську діяльність ректорату, інститутів, кафедр тощо;
- забезпечення навчальної, науково-дослідницької діяльності кафедр, лабораторій та наукових центрів новітньою літературою і матеріально-технічними засобами;
- встановлення тісних ділових стосунків із передовими університетами та науковими центрами Європи і світу з проблем кооперації в справі підготовки сучасних спеціалістів та розвитку наукових досліджень.

Висновки. Розв'язання цих завдань цілком під силу добре організованому, згуртованому колективові, де кожен свідомий того, що життя не стоїть на місці, що перемагають ті, хто наполегливо рухається до окресленої мети.

1. Закон України «Про освіту». – К., 1991. – №1060 - XII.
2. Закон України «Про вищу освіту». Проект змін та доповнень. – 2010.
3. Погрібний А. Освіта в Україні: час демократизації, час реформ / А.Погрібний А. // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. – К. – 1997.
4. Університет. Видання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника / За ред. – № 23. – жовтень, 2010.

*Передова наука твориться у фізичних лабораторіях університету.
Наукова школа професора Д.М.Фреїка*

*Наукова школа професора М.В. Когутяка.
Заняття з майбутніми науковцями-істориками*

Наукова школа професора Л.Б. Петришина. Поїздка до м. Кракова

Розділ I

Офіційні матеріали

Вклад вчених Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника у соціально-економічний розвиток Івано-Франківської області

Нові перспективи і завдання розвитку Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Одне з них – підвищення ефективності вкладу університетської науки у соціально-економічний розвиток нашого краю. Виступ ректора університету – доктора політичних наук, професора І.Цепенди. В президії – голова Івано-Франківської ОДА М.Вишиванюк, голова обласної ради О.Сич.

„ДЕНЬ ВІДКРИТИХ ДВЕРЕЙ” – ДЛЯ КЕРІВНИКІВ МІСТ І РАЙОНІВ ПРИКАРПАТТЯ

Третього квітня 2012 р. в Івано-Франківську відбувся День науки – День відкритих дверей для голів районних державних адміністрацій і районних рад, мерів міст обласного значення. Цей захід, організований за ініціативою голови облдержадміністрації Михайла Вишиванюка, проходив під девізом: „Науку – на службу народному господарству краю”.

Спершу керівники РДА, райрад і міст обласного значення побували в національному технічному університеті нафти і газу та національному медичному університеті, а по обіді – в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Заступник голови ОДА Руслан Гусак сказав, що запрошені голови районів і міст хочуть отримати у вишав інформацію, для того щоб потім практично використовувати її на місцях.

Відкриваючи „День відкритих дверей” у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, ректор, доктор політичних наук, професор Ігор Цепенда зауважив, що деякі з проектів, які реалізовує навчальний заклад, входять до „Дорожньої карти українсько-польських відносин” і користуються підтримкою президентів України та Республіки Польща. До каталогу включено близько 60 проектів у галузі природничих і гуманітарних наук, десять з них було презентовано на цьому представницькому заході.

Зокрема, завідувач лабораторії фізики і хімії ґрунту кафедри агрохімії та ґрунтознавства Василь Косар представив проект „Удосконалення технологій вирощування сільськогосподарських культур в умовах Івано-Франківської області”. Професор кафедри органічної та аналітичної хімії, кандидат технічних наук, доцент Сергій Курта ознайомив присутніх із стимулюючими плівкоутворюючими композиціями для технології передпосівної обробки насіння та технологіями переробки й утилізації паперових відходів. Провідний фахівець Ботанічного саду Валерій Мазур розповів про нові сорти сільськогосподарських культур.

Цікавим був виступ завідувача науково-навчальної лабораторії кафедри біохімії та біотехнології, кандидата біологічних наук Ольги Кубрак про родіолу рожеву як геропротектор та адаптоген. Директор Інституту історії і політології, доктор історичних наук, професор Микола Кугутяк презентував програму історико-археологічних досліджень „Старожитності Прикарпаття”, а доцент кафедри туризмознавства і туристичних спеціалізацій, кандидат педагогічних наук Світлана Оришко – маркетингової стратегії розвитку туристичного потенціалу етнографічних регіонів області.

Із зацікавленням керівники міст і районів краю слухали виступ завідувача кафедри біології та екології, доктора біологічних наук, професора Василя Парпана про фіторекультивуацію золошлаковідводів Бурштинської теплоелектростанції. Проект „Роль і місце гірських шкіл в реалізації програми „Сталого розвитку Українських Карпат” (господарське та природозберігаюче виховання шкільної молоді)”, який презентувала доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, кандидат педагогічних наук Інна Червінська, актуальний для гірських населених пунктів, де навчаються діти в 225 загальноосвітніх школах.

На підбитті підсумків Дня відкритих дверей у національних університетах м. Івано-Франківська, голова облдержадміністрації Михайло Вишиванюк відзначив практичне застосування більшості проектів. Зокрема, звернув увагу на програму історико-археологічних досліджень „Старожитності Прикарпаття”, реалізація якої дасть можливість розвиватися територіям, що досі вважалися неперспективними, особливо в туристичному напрямку. Керівництво краю вважає, що подібні заходи варто проводити й надалі, аби зв'язок між наукою і життям був міцніший.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

(Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – N 32. – С.383)

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат (998 – 164), підписану 22 травня 2003 року в м. Києві, ратифікувати (додається*).

Президент України

м. Київ, 7 квітня 2004 року
№ 1672-IV

Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат

(Конвенцію ратифіковано Законом
N 1672-IV (1672-15) від 07.04.2004)

Офіційний переклад

“Сторони”,

ВИЗНАЮЧИ, що Карпати є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок, необхідним середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення, та найбільшою у Європі територією з незайманими лісами, та

УСВІДОМЛЮЮЧИ, що Карпати є важливою частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування у серці Європи, спільного для багатьох народів та країн;

УСВІДОМЛЮЮЧИ важливість та екологічну, культурну і соціально-економічну цінність гірських регіонів, що спонукало Генеральну Асамблею Організації Об'єднаних Націй проголосити 2002 рік міжнародним роком гір (995–612);

ВИЗНАЮЧИ важливість гірських регіонів, як це закріплено у розділі 13 (Сталий розвиток гірських регіонів) Декларації щодо довкілля та розвитку (“Порядок денний на 21 сторіччя”, Ріо-де-Жанейро, 1992 рік), а також у Плані дій Світового Самміту з проблем сталого розвитку,

ПОСИЛАЮЧИСЬ на Декларацію з питань довкілля та сталого розвитку в Карпатському та Дунайському регіонах (Бухарест, 2001 рік);

БЕРУЧИ ДО УВАГИ відповідні положення і принципи, закріплені у відповідних глобальних, регіональних і субрегіональних правових документах, стратегіях і програмах з довкілля;

МАЮЧИ НА МЕТІ забезпечити більш ефективне виконання таких вже існуючих інструментів та МАЮЧИ ЗА ОСНОВУ інші міжнародні програми;

ВИЗНАЮЧИ, що Карпати являють собою середовище, в якому проживає місцеве населення, та

ВИЗНАЮЧИ внесок місцевого населення у сталий соціальний, культурний і економічний розвиток та у збереження традиційних знань у Карпатах;

ВИЗНАЮЧИ важливість субрегіональної співпраці для охорони та сталого розвитку Карпат у контексті процесу “Довкілля для Європи”;

ВИЗНАЮЧИ досвід, отриманий в рамках Конвенції щодо охорони Альп (Зальцбург, 1991 рік), як успішну модель для охорони довкілля та сталого розвитку гірських регіонів, що забезпечує гарну основу для нових партнерських ініціатив та подальшого зміцнення співпраці між Альпійськими та Карпатськими державами;

УСВІДОМЛЮЮЧИ той факт, що зусилля, спрямовані на охорону, збереження та стале використання природних ресурсів Карпат, не можуть бути досягнуті лише однією країною, а вимагають регіональної співпраці; а також, що зростає важливість транскордонного співробітництва у досягненні екологічної цілісності;

Домовилися про таке:

Стаття 1 Сфера застосування

1. Конвенція застосовується до Карпатського регіону (далі – “Карпати”), який буде визначений на Конференції Сторін.

2. Кожна Сторона може поширити застосування цієї Конвенції та її протоколів на додаткові частини її національної території, зробивши відповідну заяву Депозитарію, за умови, що таке розширення необхідне для виконання положень Конвенції.

Стаття 2 Загальні цілі та принципи

1. Сторони проводять всебічну політику та співпрацюють для охорони та сталого розвитку Карпат з метою, зокрема, поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини.

2. Для досягнення цілей, зазначених у пункті 1, Сторони вживають відповідних заходів у сферах, охоплених у статтях 4-13 цієї Конвенції, підтримуючи:

а) принципи запобігання та застереження;

б) принцип “забруднювач платить”;

в) участь громадськості та залучення заінтересованих організацій;

г) транскордонну співпрацю;

д) інтегроване планування та управління земельними та водними ресурсами;

е) програмний підхід; та

є) екосистемний підхід.

3. Для досягнення цілей, визначених цією Конвенцією, та забезпечення її виконання Сторони можуть, у разі необхідності, розробляти та приймати Протоколи.

Стаття 3 Інтегрований підхід до управління земельними ресурсами

Сторони застосовують підхід інтегрованого управління земельними ресурсами, як це визначено у розділі 10 “Порядку денного на 21 сторіччя”, шляхом розробки і виконання відповідних інструментів, таких як плани щодо інтегрованого управління, що стосуються території цієї Конвенції.

Стаття 4 Збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття

1. Сторони здійснюють політику, спрямовану на збереження, стале використання

та відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття на всій території Карпат. Сторони вживають відповідних заходів для того, щоб забезпечувати високий рівень охорони та сталого використання природних та напівприродних середовищ існування, їхню цілісність і взаємозв'язок, а також видів флори і фауни, характерних для Карпат, та, зокрема, охорону зникаючих видів, ендемічних видів та великих хижаків.

2. Сторони сприяють належному поводженню з напівприродними середовищами існування, відтворенню деградованих середовищ існування та підтримують розробку та виконання відповідних планів управління.

3. Сторони проводять політику, спрямовану на запобігання ввезенню неаборигенних видів та поширенню генетично модифікованих організмів, які становлять загрозу екосистемам, середовищам існування чи видам, а також на їхній контроль або знищення.

4. Сторони розвивають сумісні системи моніторингу, координовані регіональні інвентаризації видів та середовищ існування, координовані наукові дослідження та їхню роботу в мережі і/або сприяють їм.

5. Сторони співпрацюють щодо розвитку екологічної мережі в Карпатах як складової частини всеєвропейської екологічної мережі, створення та підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій, а також посилюють заходи щодо збереження та сталого управління на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій.

6. Сторони вживають відповідних заходів для включення цілей збереження та сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття до окремих напрямків державної політики, таких як гірське сільське господарство, гірське лісове господарство, управління басейнами річок, туризм, транспорт та енергетика, промисловість та гірничодобувна діяльність.

Стаття 5 Просторове планування

1. Сторони проводять політику просторового планування, спрямовану на охорону та сталий розвиток Карпат, яка враховує особливі екологічні та соціально-економічні умови в Карпатах та їхніх гірських екосистем, та є вигідним для місцевого населення.

2. Сторони прагнуть координувати просторове планування на прикордонних територіях шляхом розробки транскордонних та/або регіональних програм просторового планування, покращення та підтримки співпраці між відповідними регіональними та місцевими установами.

3. Розробляючи програми та політику просторового планування, особливу увагу, зокрема, слід звернути на:

а) транскордонну транспортну, енергетичну і телекомунікаційну інфраструктуру та послуги;

б) збереження та стале використання природних ресурсів;

в) узгоджене планування міських та селищних прикордонних територій;

г) запобігання транскордонному впливу забруднення;

д) інтегроване планування землекористування та оцінка впливу на довкілля.

Стаття 6 Стале й інтегроване управління водними ресурсами та річковими басейнами

Сторони, враховуючи гідрологічні, біологічні й екологічні, а також інші особливості басейнів гірських річок:

а) вживають відповідні заходи для сприяння політиці, що поєднує стале використання водних ресурсів та планування землекористування, маючи на меті здійснення політики та планів, які ґрунтуються на інтегрованому підході щодо управління річковими басейнами, визнаючи важливість попередження, управління і контролю над забрудненнями і повеннями, зменшення фрагментації водних середовищ існування;

б) проводять політику, спрямовану на стале управління поверхневими та підземними водними ресурсами, забезпечуючи достатнє постачання поверхневих та

підземних вод гарної якості, яке необхідне для сталого, збалансованого та раціонального водокористування, а також належне знезараження та обробку стічних вод;

в) проводять політику, спрямовану на збереження природних водостоків, джерел, озер та ресурсів підземних вод, а також на збереження та охорону водно-болотних угідь і водно-болотних екосистем, охорону від негативних природних та антропогенних явищ, таких як повені та аварійне забруднення водних ресурсів.

г) продовжують розробляти узгоджену або спільну систему заходів, дій та раннього попередження щодо транскордонних впливів на водний режим повеней і аварійного забруднення водних ресурсів, а також співпрацюють щодо запобігання та зменшення пошкоджень та надання допомоги у роботах з відновлення.

Стаття 7

Стале сільське та лісове господарство

1. Сторони підтримують стале управління земельними ділянками, що традиційно обробляються людиною, і вживають відповідних заходів щодо розробки та здійснення їхньої сільськогосподарської політики, враховуючи потреби щодо охорони гірських екосистем та ландшафтів, важливості біологічного біорізноманіття, а також враховуючи менш сприятливі умови для розвитку сільського господарства в гірських районах.

2. Сторони проводять політику, спрямовану на розвиток та розробку відповідних документів, таких як надзвичайно важливі агроекологічні програми у Карпатах, які сприяють інтеграції екологічних інтересів до сільськогосподарської політики та планів управління земельними ресурсами, враховуючи при цьому важливе екологічне значення Карпатських гірських екосистем, таких як природні та напівприродні пасовища як частини екологічних мереж, ландшафтів та традиційного землекористування.

3. Сторони проводять політику, спрямовану на сприяння та підтримку використання документів та програм, які відповідають міжнародно-узгодженим принципам щодо сталого управління лісовими ресурсами.

4. Сторони використовують практику щодо сталого управління гірськими лісами у Карпатах, враховуючи численні функції лісів, важливе екологічне значення Карпатських гірських екосистем, а також менш сприятливі умови у гірських лісах.

5. Сторони проводять політику, спрямовану на визначення природоохоронних територій, особливо в незайманих лісах достатнього розміру та кількості, для того щоб обмежити чи пристосувати їхнє використання відповідно до поставлених завдань щодо їхнього збереження.

6. Сторони сприяють застосуванню безпечних для довкілля заходів у сільському та лісовому господарстві, які забезпечують необхідну затримку опадів у горах з метою кращого запобігання повеням та підвищення безпеки життя і майна.

Стаття 8

Сталий транспорт та інфраструктура

1. Сторони проводять політику планування і розвитку щодо сталого транспорту та інфраструктури з урахуванням особливостей гірського довкілля, необхідності охорони вразливих територій, зокрема регіонів, багатих на біорізноманіття, територій, на яких знаходяться міграційні шляхи, або тих, що мають міжнародне значення, охорону біологічного різноманіття та ландшафтів, а також тих територій, що мають особливе значення для туризму.

2. Сторони співпрацюють щодо розробки сталої транспортної політики, яка забезпечує переваги мобільності та доступу в Карпатах, водночас зменшуючи негативний вплив на здоров'я людей, ландшафти, рослини, тварин та їхні середовища існування, та враховуючи потреби управління сталим транспортом на всіх стадіях планування розвитку транспорту в Карпатах.

3. На екологічно вразливих територіях Сторони співпрацюють щодо розробки моделей екологічно безпечного транспортування.

Стаття 9 Сталий туризм

1. Сторони вживають заходи для сприяння сталому туризму в Карпатах, який приносить користь для місцевого населення та базується на неповторній природі, ландшафтах та культурній спадщині Карпат, та посилюють з цією метою співпрацю.

2. Сторони проводять політику, спрямовану на сприяння транскордонній співпраці для підтримки розвитку сталого туризму, розробляючи координовані або спільні плани управління транскордонними чи прикордонними природоохоронними територіями та іншими об'єктами, що становлять інтерес для туризму.

Стаття 10 Промисловість та енергетика

1. Сторони сприяють застосуванню більш чистих технологій виробництва з метою адекватного попередження, реагування та ліквідації промислових аварій та їхніх наслідків, а також для охорони здоров'я людей та збереження гірських екосистем.

2. Сторони проводять політику, спрямовану на запровадження екологічно безпечних методів виробництва, розподілу та використання енергії, які зменшують негативний вплив на біорізноманіття та ландшафти, включаючи більш широке використання відновлюваних джерел енергії та енергозберігаючих технологій, коли це необхідно.

3. Сторони мають на меті зменшення негативного впливу на довкілля від розробки мінеральних родовищ і забезпечення адекватного екологічного нагляду за технологією та практикою гірничих робіт.

Стаття 11 Культурна спадщина та традиційні знання

Сторони проводять політику, спрямовану на збереження та підтримку культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення, виробництва та продажу місцевих виробів, предметів мистецтва та народної творчості. Сторони спрямовують свої зусилля на збереження традиційної архітектури, особливостей землекористування, місцевих порід домашніх тварин та різноманіття культивованих рослин і стале використання диких рослин у Карпатах.

Стаття 12 Система оцінки/інформації про стан довкілля, моніторинг та раннє попередження

1. Сторони, у разі необхідності, здійснюють оцінку ризиків, впливу на навколишнє середовище та стратегічну екологічну оцінку, враховуючи особливості Карпатських гірських екосистем, а також проводять консультації стосовно проектів транскордонного характеру в Карпатах та здійснюють оцінку їхнього впливу на навколишнє середовище з метою уникнення транскордонних шкідливих наслідків.

2. Сторони проводять політику, використовуючи існуючі методи моніторингу та оцінки, спрямовані на сприяння:

а) співпраці у здійсненні науково-дослідної діяльності та наукових оцінок у Карпатах;

б) спільним або взаємодоповнюючим моніторинговим програмам, включаючи систематичний моніторинг стану довкілля;

в) порівнянності, взаємодоповнення та стандартизації методів дослідження, відповідних заходів щодо збору даних;

г) гармонізації існуючих та розробці нових екологічних, соціальних та економічних показників;

д) системі раннього попередження, моніторингу й оцінки природних та техногенних ризиків і загроз; та

е) інформаційній системі, доступній усім Сторонам.

Стаття 13 **Підвищення обізнаності, освіта та участь громадськості**

1. Сторони проводять політику, спрямовану на підвищення екологічної обізнаності та покращення доступу громадськості до інформації щодо охорони і сталого розвитку Карпат та сприяння відповідним освітнім заходам і програмам.

2. Сторони проводять політику, яка гарантує участь громадськості у прийнятті рішень стосовно охорони і сталого розвитку Карпат та виконання цієї Конвенції.

Стаття 14 **Конференція Сторін**

1. Цим засновується Конференція Сторін (далі – “Конференція”).

2. Конференція обговорює загальні питання, що представляють інтерес для Сторін, та приймає рішення, необхідні для сприяння ефективному виконанню Конвенції. Зокрема вона:

а) здійснює регулярний огляд і підтримує виконання Конвенції та її Протоколів;

б) приймає зміни та доповнення до Конвенції згідно зі статтею 19;

в) приймає Протоколи, включаючи зміни та доповнення до них згідно зі статтею

18;

г) призначає свого Президента та засновує, у разі необхідності, міжсесійний виконавчий орган згідно з Правилами процедури;

д) засновує такі допоміжні органи, включаючи тематичні робочі групи, які вважаються необхідними для виконання Конвенції, здійснює регулярний огляд звітів, які подаються допоміжними органами та забезпечує керівництво ними;

е) затверджує робочу програму, фінансові правила та бюджет для своєї діяльності та діяльності допоміжних органів і секретаріату, а також вживає необхідних заходів для їхнього фінансування згідно зі статтею 17;

є) приймає Правила процедури;

ж) приймає або рекомендує заходи для досягнення цілей, визначених у статтях 2-13;

з) у разі потреби співпрацює з компетентними органами або агентствами, національними або міжнародними, урядовими або неурядовими, та підтримує і зміцнює відносини з іншими відповідними конвенціями, уникаючи дублювання зусиль; та

и) виконує інші функції, необхідні для досягнення цілей Конвенції.

3. Конференція збирається на свою першу сесію не пізніше, ніж через рік після дати набуття чинності Конвенцією. Чергові сесії скликаються раз на три роки, якщо інше не визначено Конференцією.

4. Позачергові сесії Конференції скликаються у час, визначений Конференцією на черговій сесії, або на письмовий запит будь-якої Сторони за умови, що протягом трьох місяців після направлення Секретаріатом такого запиту всім іншим Сторонам, він підтримується принаймні третиною Сторін.

5. Сторони можуть приймати рішення щодо допуску як спостерігачів на чергові та позачергові сесії Конференції:

а) будь-якої іншої держави;

б) будь-якої національної, міжурядової або неурядової організації, діяльність яких пов'язана з Конвенцією.

Умови щодо допуску та участі спостерігачів встановлюються Правилами процедури. Такі спостерігачі можуть надавати будь-яку інформацію чи звіт, які мають відношення до цілей Конвенції.

6. Конференція приймає свої рішення шляхом консенсусу.

Стаття 15 **Секретаріат**

1. Цим засновується Секретаріат.

2. До функцій Секретаріату належать:

- а) організація сесій Конференції та забезпечення їх необхідними послугами;
- б) упорядкування та передача наданих йому звітів;
- в) координація його діяльності з секретаріатами інших відповідних міжнародних органів та конвенцій;
- г) підготовка звітів про виконання його функції згідно з цією Конвенцією та її Протоколами, включаючи фінансові звіти, та представлення їх Конференції;
- д) сприяння дослідженням, зв'язкам та обміну інформацією з питань, пов'язаних з Конвенцією;
- е) виконання інших функцій секретаріату, які може визначити Конференція.

Стаття 16 **Допоміжні органи**

Допоміжні органи, включаючи тематичні робочі групи, створені відповідно до пункту 2.г. статті 14, забезпечують Конференцію, у разі необхідності, технічною допомогою, інформацією та консультацією щодо конкретних питань, пов'язаних з охороною та сталим розвитком Карпат.

Стаття 17 **Фінансові внески**

Кожна Сторона робить внески до основного бюджету Конвенції відповідно до шкали внесків, встановленої Конференцією.

Стаття 18 **Протоколи**

1. Будь-яка Сторона може пропонувати Протоколи до Конвенції.
2. Проекти Протоколів надсилаються всім Сторонам Конвенції через Секретаріат не пізніше, ніж за шість місяців до початку сесії Конференції, на якій вони розглядатимуться.
3. Протоколи приймаються та підписуються на сесіях Конференції. Набуття чинності, внесення змін та доповнень і вихід з Протоколів здійснюється *mutatis mutandis* згідно зі статтями 19, 21 (пункти 2 - 4) та статтею 22 Конвенції. Тільки Сторона Конвенції може стати Стороною Протоколів.

Стаття 19 **Внесення змін та доповнень до Конвенції**

1. Будь-яка Сторона може пропонувати зміни та доповнення до Конвенції.
2. Запропоновані зміни та доповнення надсилаються всім Сторонам Конвенції через Секретаріат не пізніше, ніж за шість місяців до початку сесії Конференції, на якій вони розглядатимуться.
3. Конференція приймає запропоновані зміни та доповнення до Конвенції шляхом консенсусу.
4. Зміни та доповнення до Конвенції підлягають ратифікації, схваленню чи прийняттю. Зміни та доповнення набувають чинності на 90-й день після дати здачі на зберігання четвертої ратифікаційної грамоти або документа про схвалення чи прийняття. Після цього зміни та доповнення набувають чинності для будь-якої іншої Сторони на 90-й день після дати здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про схвалення чи прийняття.

Стаття 20 **Вирішення спорів**

Сторони вирішують спори, що виникають стосовно тлумачення або виконання Конвенції, шляхом переговорів або іншим шляхом вирішення спорів згідно з міжнародним правом.

Стаття 21 **Набуття чинності**

1. Ця Конвенція відкрита для підписання у Депозитарія з 22 травня 2003 року до 24 травня 2004 року.

2. Ця Конвенція підлягає ратифікації, схваленню чи прийняттю тими, хто її підписав. Конвенція відкрита для приєднання для тих, хто її не підписав. Ратифікаційні грамоти або документи про схвалення, прийняття та приєднання передаються на зберігання Депозитарію.

3. Конвенція набуває чинності на 90-й день після дати здачі на зберігання четвертої ратифікаційної грамоти або документа про схвалення, прийняття чи приєднання.

4. Після цього Конвенція набуває чинності для будь-якої іншої Сторони на 90-й день після дати здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про схвалення, прийняття чи приєднання.

Стаття 22 **Вихід**

Будь-яка Сторона може вийти з цієї Конвенції шляхом письмового повідомлення, направленою Депозитарію. Такий вихід набуває чинності на 180-й день після дати отримання повідомлення Депозитарієм.

Стаття 23 **Депозитарій**

1. Депозитарієм Конвенції є Уряд України.

2. Депозитарій повідомляє всі інші Сторони про:

- а) будь-яке підписання Конвенції та її Протоколів;
- б) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, схвалення чи приєднання;
- в) дату набуття чинності Конвенцією, а також її Протоколами або змінами та доповненнями до неї, а також дату набуття ними чинності для будь-якої іншої Сторони;
- г) будь-які заяви про вихід з Конвенції або її Протоколів та дату, коли такий вихід набуває чинності для відповідної Сторони;
- д) здачу на зберігання будь-якої заяви відповідно до пункту 2 статті 1.

Вчинено в м. Київ 22 травня 2003 року в одному примірнику англійською мовою.

Оригінал Конвенції зберігається у Депозитарія, який направить завірені копії усім Сторонам.

На посвідчення цього нижчепідписані, належним чином на те уповноважені підписали цю Конвенцію:

За Уряд Республіки Польща: (підпис)

За Уряд Румунії: (підпис)

За Уряд Сербії та Чорногорії: (підпис)

За Уряд Республіки Словаччина: (підпис)

За Уряд Республіки Угорщина: (підпис)

За Уряд України: (підпис)

За Уряд Республіки Чехія: (підпис)

ДЕКЛАРАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «СТАЛИЙ РОЗВИТОК КАРПАТ ТА ІНШИХ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ ЄВРОПИ»

Ми, учасники міжнародної конференції «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи», яка відбулася під патронатом Президента України та Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи в Україні у м. Ужгород 8-10 вересня 2010 року,

1. Відзначаємо, що гірські регіони займають близько 35% території Європи, на якій проживає понад 25% населення країн - членів Ради Європи, і тому потребують особливої уваги як з боку державних і територіальних органів влади, так і міжнародних інституцій спільної Європи.

2. Визнаємо виняткову роль гірських регіонів як джерела природних ресурсів, біологічного різноманіття та їх потужний рекреаційний потенціал, який забезпечує збереження світового кліматичного балансу на планеті. Таким чином практично половина населення Європи є залежною від змін екологічної ситуації в гірських регіонах.

3. Усвідомлюємо, що гірські регіони, як правило, є периферійними територіями країн зі складними природними умовами, внаслідок чого їх економічний розвиток відстає від рівнинних територій.

4. Відзначаємо, що гірські регіони дуже часто є мультикультурним простором, де спільно мешкають представники багатьох національностей, які відчувають на собі вплив як периферійності своїх місцевостей, так і складних кліматичних умов.

5. Констатуємо, що екосистеми гір особливо чутливі до техногенного впливу, а наслідки змін, що відбуваються в них, породжують проблеми економічного, соціального, екологічного та іншого характеру, незалежно від міждержавних кордонів, і набувають загальнонаціонального та міжнародного масштабів.

6. Враховуючи масштабні кліматичні зміни та катаклізми, яких останнім часом зазнала Європа, вважаємо, що на всіх рівнях управління, від місцевого до наднаціонального, мають бути невідкладно вжиті заходи щодо вдосконалення управління гірськими територіями з метою їх соціально-економічного піднесення та забезпечення екологічної рівноваги.

7. Наголошуємо на тому, що особливу роль у здійсненні політики сталого розвитку мають відігравати органи місцевої і регіональної влади, які повинні демонструвати справжнє лідерство в розробці програм територіального планування, заохочувати транскордонну і міжрегіональну співпрацю, прискорення соціально-економічного розвитку і підвищення конкурентоспроможності гірських територій.

8. Визнаємо, що особливу увагу в питаннях розвитку гірських територій потрібно приділяти впровадженню принципів сталого просторового розвитку і забезпеченню прозорого, публічного та адекватного управління згідно із завданнями, що виникають.

З огляду на вищевикладене:

9. Усвідомлюючи особливий вклад гірських регіонів у збереження світового кліматичного балансу, запобігання природним катаклізмам і, відповідно, забезпечення прийнятних умов життя на планеті Земля, на чому наголошується в Декларації з довкілля і розвитку («Порядок денний на 21 століття», Ріо-де-Жанейро, 1992 рік), Декларації з питань довкілля і сталого розвитку в Карпатському і Дунайському регіонах (Бухарест, 2001 рік), Плані дій Світового Саміту з проблем сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 рік) і багатьох інших міжнародних документах, наукових дослідженнях і доповідях;

10. Посилаючись на:

а) Рекомендацію 14 (1995) Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи про Європейську хартію гірських регіонів, Рекомендацію 75 (2000) про проект Європейської рамкової конвенції гірських регіонів, Рекомендацію 130 (2003) про Європейську хартію гір;

б) Рекомендацію Парламентської Асамблеї Ради Європи 1638 (2003) про сталий розвиток гірських регіонів;

в) Висновок Комітету Регіонів ЄС COR 23/2008 «За зелену Книгу - відносно політики Європейського Союзу з питань гірських регіонів: європейське бачення гірських регіонів».

11. Враховуючи:

а) схвалення 14-ою пленарною сесією Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи звернення української сторони щодо підготовки окремої резолюції і рекомендацій про екологічну ситуацію в Карпатському регіоні, її соціальні наслідки та шляхи поліпшення;

б) рішення Комітету з питань сталого розвитку Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи про підготовку в 2009 - 2010 роках звіту «Сталий розвиток гірських регіонів і досвід Карпатського регіону»;

в) положення рамкових конвенцій «Про захист Альп» (Альпійська Конвенція), «Про охорону і сталий розвиток Карпат» (2003), «Хартії гірських народів-2000», програми Європейського Союзу «Натура 2000», Бернської конвенції про охорону дикої флори і фауни і природного середовища у Європі, а також директив Міністерської конференції із захисту лісів у Європі (MCPFE) та інших міжнародних угод;

г) керівні принципи сталого розвитку Європейського континенту СЕМАТ і положення Люблянської Ініціативи про сталий просторовий розвиток у басейні річки Тиси (2003).

12. Відзначаємо:

а) гірські регіони становлять виняткову природну, соціально-економічну та етно-культурну спадщину людства, є незамінним джерелом природних ресурсів, регенерації повітря і води та одним із основних кліматоутворюючих факторів на планеті Земля;

б) гірські регіони та високогірні території Європи є місцем проживання та життєдіяльності для майже половини населення Європи;

в) Карпатський регіон, як один із найбільших європейських гірських масивів, на території якого проживає близько 20 мільйонів чоловік і зростає третина видів флори континенту, відіграє особливу соціально-економічну роль та істотно впливає на формування клімату і водного балансу в Європі.

13. Констатуємо:

а) загальнопланетарні тенденції деструктивного розвитку гірських регіонів і, зокрема: зменшення чисельності багатьох видів флори і фауни, розвиток масштабних ерозійних процесів, порушення гідрологічного балансу, висихання малих річок і гірських потоків, зменшення запасів питної води та погіршення її якості і, як наслідок, зниження рекреаційних можливостей гірських регіонів, з одного боку, а також погіршення умов проживання в них населення - з іншого;

б) екологічні лиха, що почастишали, та катастрофи в гірських регіонах Європи і, зокрема, в Карпатському регіоні: почастищення селів і зсувів, затоплення великих територій, кладовищ і могильників тварин, місць збереження хімічних речовин, у тому числі в результаті непродуманої господарської діяльності на цих територіях;

в) витрачання величезних європейських, національних, місцевих і регіональних матеріальних та фінансових ресурсів, спрямованих на усунення соціального, економічного і екологічного дисбалансу в гірських регіонах і наслідків, викликаних катаклізмами;

г) високий рівень безробіття, бідності, недостатній рівень побутового обслуговування і охорони здоров'я і, як наслідок, значну міграцію серед корінного населення гірських регіонів;

д) відсутність ефективної координації політики розвитку гірських регіонів і законодавчо закріплених, у тому числі актами міжнародного права, обмежень і особливих положень щодо можливих для цих територій видів господарювання;

е) стурбованість тим, що в порівнянні з Альпійським регіоном органи влади країн Карпатського регіону приділяють недостатню увагу сталому просторовому плануванню і соціально-економічному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності гірських територій.

14. Підкреслюємо:

а) досягнення екологічної стабільності і сталого розвитку гірських регіонів Європи не може бути реалізоване зусиллями лише однієї або декількох країн, а вимагає об'єднання можливостей, тісної міжнародної і транскордонної співпраці;

б) зволікання з розробленням і прийняттям міжнародних і національних програм сталого розвитку гірських регіонів посилює небезпеку екологічних катаклізмів і погіршення здоров'я населення Європи з одного боку, а з іншого - загострення економічних проблем, зростання безробіття, зниження рівня життя населення і виникнення інших соціальних проблем в гірських регіонах;

в) місцеві і територіальні органи влади повинні відігравати активну роль у забезпеченні сталого розвитку гірських регіонів.

15. Вважаємо за необхідне зміцнити співпрацю країн, на території яких розташовані гірські регіони, та спрямувати її на спільне досягнення глобальних завдань:

а) впровадження стандартів екологічного законодавства Європейського Союзу в законодавчі акти країн - членів Ради Європи на національному, місцевому і регіональному рівнях;

б) розробку і впровадження міжнародних і національних програм розвитку гірських територій відповідно до вимог рамкових конвенцій та інших міжнародних угод про охорону гірських регіонів, сталий розвиток Карпат і Альп;

в) застосування на всіх рівнях просторового планування розвитку гірських регіонів керівних принципів сталого просторового розвитку Європейського континенту, визначених СЕМАТ, та принципів «трьох Е» сталого розвитку - збалансованості у екологічній, економічній та етно-культурній сферах;

г) внесення до міжнародних і національних законодавчих актів та програм положень, що визначають політику забезпечення сталого розвитку гірських територій і передбачають:

- здійснення реальної інституційної і фінансової підтримки розвитку транскордонної співпраці;
- проведення гнучкої політики підтримки місцевих ініціатив і планів соціально-економічного розвитку гірських регіонів;
- обов'язкове врахування інтересів і місцевих особливостей гірських регіонів, їх населення, а також раціональне використання ресурсного потенціалу цих територій;
- визнання міжнародної і загальнонаціональної цінності природного і культурного потенціалу гірських регіонів.

16. Закликаємо державні, регіональні і місцеві органи влади країн, на території яких розташовані гірські регіони, здійснити такі заходи для забезпечення їх сталого розвитку:

а) у соціально-економічній сфері:

- перетворювати гірські регіони, зокрема Карпатський регіон, в культурні, туристичні й рекреаційні центри зі збереженням самобутньої культурної спадщини територій і створенням сучасної інфраструктури для відпочинку та оздоровлення людей, а також умов для вирощування і виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції;

- реструктурувати екологічно небезпечні галузі господарювання, перш за все лісозаготівельну і гірничодобувну, з урахуванням екологічного стану територій шляхом упровадження сучасних екобезпечних технологій, а також переорієнтацію на екологічно зберігаючі види діяльності суспільства;

- забезпечити справедливе, ефективне і стале управління водними ресурсами, модернізацію служб у сфері водопостачання і каналізації, охорони водних ресурсів від забруднення;

- посилити соціальний захист населення гірських регіонів, активізувати заходи щодо розвитку соціальної і транспортної інфраструктури;

- сприяти соціально-економічному розвитку гірських регіонів шляхом стимулювання інвестиційної діяльності, приватного підприємництва і фермерства;

- сприяти застосуванню в гірських регіонах екологічно чистих джерел енергії, в тому числі гідро- і вітрових електростанцій.

б) в екологічній сфері:

- завершити формування національних екологічних мереж природно-заповідних територій, як складових Загальноєвропейської екологічної мережі;

- організувати довгостроковий моніторинг екологічного стану гірських регіонів;

- розробляти і впроваджувати за участю відповідних інституцій країн - членів Ради Європи та ЄС технології і програми захисту басейнів гірських річок і лісових масивів, оперативного попередження і ліквідації наслідків природних і техногенних катастроф на гірських територіях;

- створити для Карпатського регіону та інших гірських територій єдину базу даних екологічної інформації на основі якої розробляти щорічні карти змін екологічної ситуації та комп'ютеризовані системи екологічної безпеки територій;

- здійснювати заходи щодо збільшення площ лісових насаджень, поліпшення їх водорегулюючої функції і попередження несанкціонованої вирубки лісу;

- реалізовувати програми підвищення родючості ґрунтів і недопущення ерозійних явищ на гірських сільськогосподарських угіддях;

- створювати адаптовані до умов гірських регіонів системи ефективного збору, утилізації і переробки побутових і виробничих відходів, а також підтримувати ініціативи органів місцевої і регіональної влади, територіальних громад, неурядових організацій щодо активізації робіт із утилізації хімічних, біологічних та побутових відходів, розвитку наукових досліджень, зорієнтованих на пошук екологічно безпечних місць для захоронення відходів та зменшення забруднення навколишнього природного середовища, відновлення порушених екосистем.

в) в етно-культурній сфері:

- сприяти збереженню етно-культурного розмаїття гірських регіонів в умовах глобалізації них викликів;

- підтримувати та розвивати культурну своєрідність населення гірських регіонів;

- здійснювати заходи щодо підтримки традиційних для гірських регіонів культури господарювання, ремесел та народних промислів;

- забезпечувати збереження притаманних для гірських регіонів архітектурних стилів, гармонійне поєднання природного середовища та сучасних рукотворних об'єктів;

г) у суспільно-політичній сфері:

- підтримувати ініціативи неурядових організацій по захисту навколишнього природного середовища;

- забезпечувати належні можливості для участі населення гірських регіонів у процесі ухвалення рішень щодо планування їх територій, охорони і використання природних ресурсів гір;

- підвищувати юридичну відповідальність підприємств і громадян за забруднення довкілля;

- проводити системну інформаційну, освітню і виховну роботи з формування екологічної культури населення.

д) на міжнародному рівні:

- активізувати розвиток транскордонної співпраці органів місцевого самоврядування гірських регіонів з питань сталого просторового планування, розвитку рекреаційної сфери і туризму, захисту навколишнього середовища і культурної спадщини, в тому числі шляхом підтримки євро регіонів та створення транскордонних біосферних резерватів;

- підвищити, в тому числі під егідою Ради Європи, координацію заходів, спрямованих на розв'язання екологічних і соціально-економічних проблем гірських регіонів і концентрацію фінансових ресурсів з цією метою;

- перенести штаб-квартири Альпійської і Карпатської конвенцій безпосередньо в їх регіони;

- прискорити розробку проекту інтегрування європейської політики комплексного просторового розвитку Карпатського регіону UNEP.

17. З метою вироблення єдиної стратегії вирішення проблем сталого розвитку Карпатського та інших гірських регіонів Європи закликаємо:

а) Комітет міністрів Ради Європи:

- ініціювати проведення у 2011 році спільної сесії Конференції європейських міністрів, відповідальних за регіональне планування (CEMAT), і міністрів, відповідальних за охорону довкілля, для визначення можливих шляхів вирішення основних екологічних та інших проблем сталого розвитку гірських регіонів;

- надати Керівному комітету з питань місцевої і регіональної демократії (CDLR) повноваження для здійснення моніторингу і підготовки доповіді з питань виконання міжнародних нормативно-правових актів у сфері охорони навколишнього середовища і сталого розвитку в Карпатському та інших гірських регіонах країн - членів Ради Європи;

- врахувати рекомендації Конгресу про сталий розвиток гірських регіонів під час підготовчої роботи і при розробці рекомендацій для наступної Конференції міністрів країн - членів Ради Європи, відповідальних за територіальне/регіональне планування (CEMAT) у 2011 році;

- закликати Європейську Комісію сприяти здійсненню програм розвитку гірських регіонів Європи і Карпатського регіону зокрема, у тому числі проектів упровадження сучасних систем управління водопостачанням і каналізацією, очищення води, збору і утилізації твердих побутових відходів, створення рекреаційних центрів, захисту природної і культурної спадщини;

- виступити з ініціативою щодо заснування з метою мобілізації фінансових ресурсів європейських країн і міжнародних організацій «Екологічного

Гірського фонду Європи» для відшкодування зШгкків, завданих довкіллю внаслідок техногенних аварій.

б) Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи:

- доручити спеціальній робочій групі Конгресу з питань міжрегіонального співробітництва підготувати аналітичний звіт про позитивні практики сталого розвитку гірських регіонів у рамках єврорегіональної і міжрегіональної співпраці;

- звернутися до Європейського форуму по запобіганню катастрофам на місцевому і регіональному рівні з проханням включити в пріоритети своєї роботи питання запобігання природним і техногенним катастрофам в гірських регіонах і підготовку щорічної доповіді на цю тему;

- в рамках підготовки пріоритетів Конгресу на 2011-2012 роки розглянути питання щодо підготовки Екологічної Конституції Європи як важливого кроку до реалізації висунутої Україною на 63-ій сесії Генеральної асамблеї ООН ідеї підготовки Екологічної Конституції Землі і створення структури екологічного захисту планети під егідою ООН;

- створити в рамках Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи спеціальну робочу групу з питань сталого розвитку гірських регіонів Європи під назвою «Альпо-карпатська екологічна комісія» і наділити її такими повноваженнями:

проведення довгострокового моніторингу розвитку гірських регіонів Європи, у тому числі їх екологічного стану;

сприяння узагальненню та поширенню практики сталого розвитку гірських регіонів з метою забезпечення їх екологічної безпеки;

сприяння уніфікації природоохоронного законодавства, у тому числі в країнах Карпатського регіону, і приведення його до відповідних стандартів Європейського Союзу;

- створення інформаційної бази даних, комп'ютеризованої системи екологічної безпеки та щорічних карт екологічно небезпечних територій в гірських регіонах Європи, у тому числі територій, що вимагають відновлення лісового покриву і створення систем протипаводкових гідротехнічних споруд, рекультивації порушених земель

в) Центральні органи влади країн - членів Ради Європи підтримувати і заохочувати системні наукові дослідження проблем сталого розвитку гірських регіонів і проводити на місцевому і регіональному рівнях політику підтримки територіальних органів влади в реалізації їх повноважень у сфері соціально-економічного розвитку гірських регіонів;

г) Парламентську асамблею Ради Європи підтримувати співпрацю з Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи з питань сталого розвитку гірських регіонів, заохочувати обмін досвідом в галузі розвитку гірських територій, а також при розгляді відповідних юридичних і законодавчих заходів, що приймаються в різних європейських країнах.

18. Конференція підтримує та передає для подальшого доопрацювання та схвалення Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи підготовлені на базі цієї декларації попередні проекти Резолюції та Рекомендації Конгресу Ради Європи з питань сталого розвитку гірських регіонів та досвіду Карпатського регіону.

УКРАЇНА**ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА****Шосте демократичне скликання****(Четверта сесія)****РІШЕННЯ**

від 24.03.2011. № 83-4/2011
м. Івано-Франківськ

Про реалізацію Резолюції та Рекомендації
Конгресу місцевих і регіональних влад
Ради Європи “Сталий розвиток гірських
регіонів та досвід Карпатських гір”

28 жовтня 2010 року на пленарному засіданні 19-ої сесії Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи одноголосно прийнято Резолюцію 315 (2010) “Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір” та Рекомендацію 296 (2010) з цього питання. Ці рішення мають доленосне значення не тільки для Закарпаття, а й всіх регіонів Українських Карпат, а також жителів інших гірських регіонів Європи. Вони консолідують зусилля та потенціал місцевих і регіональних влад країн Європи, всього Європейського співтовариства задля ефективного використання існуючих можливостей з метою вирішення актуальних питань соціально-економічного розвитку, збереження екологічного і етнокультурного спадку народів Карпат та інших гірських регіонів, протидії природним і техногенним катаклізмам.

Важливу роль у прийнятті зазначених документів відіграла проведена з ініціативи Закарпатської обласної ради та обласної державної адміністрації 8-9 вересня 2010 року у м. Ужгороді міжнародна конференція з цього питання, прийнята на ній Ужгородська декларація “Країни Європи – за сталий розвиток гірських регіонів”, а також рішення проведеної 8 вересня 2010 року зустрічі керівників регіонів – членів “Карпатського Єврорегіону”.

Відповідно до статті 43 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, Закону України “Про транскордонне співробітництво”, Указу Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001 “Про Концепцію державної регіональної політики”, Європейської хартії місцевого самоврядування, беручи до уваги значення прийнятих Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи Резолюції 315 (2010) та Рекомендації 296 (2010) для стратегічного соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області, обласна рада

вирішила:

1. Рекомендувати обласній державній адміністрації, районним та міським радам міст обласного значення при розробці і затвердженні програм соціально-економічного та культурного розвитку враховувати положення Резолюції 315 (2010) та Рекомендації 296 (2010) Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи “Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір”.

2. Підтримати ініціативу Закарпатської обласної ради щодо створення Регіональної асоціації сталого розвитку Карпат (далі – Асоціація) за участю Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької обласних рад, наукових та інших зацікавлених установ.

3. Уповноважити голову обласної ради О. Сича на підписання від імені Івано-Франківської обласної ради установчої угоди про створення Асоціації.

4. Підтримати ініціативу Закарпатської обласної ради щодо розробки державної програми сталого розвитку Українських Карпат.

5. Контроль за виконанням рішення покласти на заступника голови обласної ради О. Дзесу і постійну комісію обласної ради з питань соціально-економічного розвитку, управління комунальною власністю, розвитку малого та середнього бізнесу (Ю. Романюк).

Голова обласної ради**Олександр Сич**

ХІХ
міжнародний
гуцульський
ФЕСТИВАЛЬ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

2011
КОСІВ

27-28
серпня

“ГУЦУЛЬСЬКИЙ
ФЕНОМЕН:
МИСТЕЦТВО ЖИТИ
І ТВОРИТИ”

Тематика конференції. Соціально-економічні, екологічні й етнокультурні проблеми розвитку Гуцульського краю й шляхи їх вирішення. Наукова тематика конференції передбачає обговорення актуальних питань за напрямками:

- **Екологія: природокористування, економіка, медицина** (охорона, збереження, відтворення ландшафтного та біологічного різноманіття; сучасна парадигма збалансованого (сталого) розвитку природокористування; медико-екологічні аспекти; екомережі).
- **Освіта і культура** (історія розвитку освіти на Гуцульщині; сучасний стан і парадигма розвитку; етнопедагогіка гуцулів; гуцульська школа як регіональна українська національна; гуцульщинознавство в системі навчально-виховного процесу; роль особистості педагога в освітньому контексті Гуцульщини).
- **Народне мистецтво Гуцульщини** (найбільшим «брендом» Гуцульщини виступає народне мистецтво, яке в своєму різноманітті різновидів і жанрів посідає чи не основне місце на теренах народної регіональної культури України; автентичні промисли Гуцульщини, втрачені забуті технології, визначні персоналії мистецтва, сучасні проблеми та інновації в народному ужитковому мистецтві регіону – це ті питання, які пропонуються для розгляду на конференції).
- **Краєзнавство, туризм** (гуцульський край – неповторна часточка земної тверді з власною історією і особливою харизмою її жителів, неповторний осередок талановитих, працьовитих, гостинних, наповнених патріотичною гідністю людей; в матеріалах доповідей, виступів, наукових повідомленнях пропонуємо обговорити цей феномен духовного світу нашого краю, який завше був підґрунтям життєстверджуючих справ, народного мистецтва, побуту, господарської діяльності, звичаїв і обрядів гуцулів).

У рамках роботи конференції відбулися:

- вернісаж «Барвограй» (ліжникарство) в мальовничому карпатському селі Яворові;
- урочисте запалювання Фестивальної ватри на історичній горі Стоянів, опришківські ігри та забави;
- вшанування пам'яті майстра художньої обробки дерева Василя Девдюка (1873-1951рр.).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Міжнародної науково-практичної конференції “Гуцульський феномен: мистецтво жити і творити” 27 серпня 2011 р., м.Косів Івано-Франківської області

Учасники Міжнародної науково-практичної конференції “Гуцульський феномен: мистецтво жити і творити” в рамках XIX Міжнародного гуцульського фестивалю, заслухавши та обговоривши наукові доповіді і повідомлення, відзначають, що за двадцять років незалежності України в Гуцульському регіоні відбулися суттєві зміни в соціально-економічному та культурно-духовному житті. Цьому сприяла багатогранна діяльність громадсько-суспільних, науково-дослідних, природоохоронних, освітніх, культурномистецьких установ та організацій, які формувалися і розвивалися у процесі становлення і розбудови Української незалежної держави у тісній співпраці з органами місцевої влади.

Однак для розв'язання специфічних проблем Карпатських територій необхідним є виконання в повному обсязі Закону “Про статус гірських населених пунктів в Україні”, що дозволило б вирішити низку завдань в соціально-економічній, освітній, медичній сферах, охороні навколишнього середовища, створенні туристичної інфраструктури, функціонуванні культурно-мистецьких установ.

Учасники конференції констатують:

1. Порушення екобалансу призвело до руйнівних повеней 2008 та 2010 років. Це поставило населення Карпат перед серйозними проблемами подолання наслідків цих стихійних лих та запобігання їм у майбутньому, що, зрозуміло, не під силу окремій людині чи сільській громаді. Але програма подолання наслідків повені згорнута, недобудованими залишилися дороги, мости, берегоукріплення. Реальною є висока загроза гірських зсувів. Горяни понесли значні матеріальні збитки від пошкодження засобів господарювання, житлових і господарських споруд і вже не сподіваються на найменшу допомогу держави.

2. Проблема гірських територій – це насамперед проблема гірського населення, яке міцно пов'язане з навколишнім середовищем та ресурсами. Не варто випускати з уваги і той факт, що Україна, яка в числі вісьмох держав підписала Карпатську Конвенцію, не в повній мірі виконує свої зобов'язання, що стосується соціальної, культурної та духовної сфер. Ні на загальнодержавному, ні на регіональному, ні на місцевому рівнях не вироблено плану взаємодії місцевої влади, наукових установ, освітніх і культурних закладів, громадських організацій щодо реалізації положень Конвенції і особливо її засадничого гуманітарного принципу, за яким європейське в т.ч. й гуцульське гірське населення в минулому і сьогодні є дорогоцінним надбанням з багатими традиціями, культурою, працьовитістю та майстерністю не тільки України, але і Європи в цілому.

3. На теренах Гуцульщини визріла гостра соціально-демографічна проблема, пов'язана з незайнятістю населення, неможливістю працевлаштування для молоді, недостатнім розвитком соціальної інфраструктури. У зв'язку з високогірним розташуванням та транспортною важкодоступністю багатьох населених пунктів гуцульські діти не мають можливостей здобути якісну освіту, а школи – належно організувати профільне навчання. Значна кількість мешканців Гуцульщини залишає рідний край і виїжджає на заробітки у всі кінці світу. Молоді люди, завершивши навчання в місті, не повертаються в гори. Це призводить до втрати етнокультурної ідентичності та унікальності.

Такою ж небезпечною щодо національного буття українців є й перманентна політика русифікації, яка має потужну інформаційно-матеріальну базу в нашій країні. А введення російської мови як другої офіційної, в деяких регіонах України, закриття українських шкіл резонансною хвилею відгукується і на гуцульських теренах відсутністю місцевого україномовного радіо, квалістю українського книговидавання, знищеною мережею книгопостачання бібліотек, засиллям російськомовної музичної і розважальної продукції низької якості, підміною високохудожніх творів народного мистецтва маловартісними зразками чужої культури.

Зважаючи на окреслене коло проблем, що потребують вирішення, учасники Міжнародної науково-практичної конференції вважають за необхідне:

1. Пропонувати Кабінету Міністрів України при розробці й прийнятті економічних програм, планів соціально-економічного розвитку, враховувати регіональні економічні та етнографічні особливості Гуцульщини і всього Карпатського регіону.

2. Завершити роботи щодо ліквідації наслідків стихій в Карпатах, вжити протипаводкові заходи у верхів'ях гірських річок і потоків з їх відповідним фінансуванням. Особливою програмою забезпечити прокладання і належну підтримку доріг в лісовому фонді Карпат, сприяти впровадженню екологічно дружніх технологій лісозаготівель. Розробити комплексну програму «Карпатський ліс» з урахуванням особливостей ведення лісового господарства в гірській місцевості, паювання селянам лісів і пасовищ на території населених пунктів.

3. З метою налагодження тісних взаємостосунків між гуцулами України та Румунії відкрити пункт спрощеного переходу кордону в Івано-Франківській області та відкрити автомобільні переїзди на існуючих переходах в селах Шепіт і Руська Путильського району Чернівецької області.

4. Звернутися до Міністерства культури і туризму з пропозицією включити Гуцульський фестиваль у перелік щорічних мистецьких заходів, затвердити статут з постійно діючою дирекцією та відповідним фінансуванням.

5. Звернутися до Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України щодо включення в свої програми щорічні зльоти обдарованої учнівської молоді Гуцульщини та інших етнічних регіонів. Вивчити і обґрунтувати можливість впровадження молодіжних гуцульських фестивалів.

6. Підтримати міжнародну співпрацю в галузі впровадження Карпатської конвенції та, зокрема, діяльність щодо створення *Списку Карпатської культурної спадщини*, яка успішно втілюється міжнародною коаліцією ANPED у всіх країнах Карпатського регіону, у співпраці з Інформаційним центром «Зелене досьє» та Центром громадських ініціатив на Косівщині. Вважаємо за необхідне залучати якомога ширше коло ентузіастів та експертів до продовження цієї діяльності. Ми підтримуємо міжнародну співпрацю в галузі сприяння та збереження культурних традицій, традиційного господарювання в Карпатах, започаткування Карпатського бренду задля підтримки сталого розвитку в Карпатах.

в галузі екології

7. Звернутися до Міністерства екології та природних ресурсів України з проханням удосконалити механізм створення, узаконення та функціонування природно-заповідних територій. Цьому ж Міністерству розробити реальні заходи щодо впровадження Карпатської конвенції на теренах Гуцульщини.

8. Звернутися до Кабінету Міністрів України з пропозицією прискорення виконання Указу Президента України щодо організаційного забезпечення діяльності національного природного парку «Верховини Довбуша» на території Чивчино-Гринявських гір у Верховинському районі Івано-Франківської області.

9. Звернутися до Міністерства економіки України та органів місцевого самоврядування з проханням щодо сприяння програмам розвитку альтернативних джерел енергії в гірських районах Карпат.

10. Звернутися до Міністерства сільського господарства України про сприяння виробництву екологічно чистої органічної продукції в гірських районах Карпат. Розробити державну програму функціонального забезпечення полонинського господарства, котра би передбачала кошти на поліпшення травостою пасовищ та прокладання доріг.

11. Всеукраїнському товариству «Гуцульщина», філії «Гуцульщина» НДІ українознавства організувати підготовку і видати довідник «Пам'ятки природи та визначні місця Гуцульщини». Розробити пропозиції про надання окремим населеним пунктам Гуцульщини, де найбільше збережені пам'ятки історії та природи відповідного статусу. Надати статус Національної пам'ятки природи, історії і культури скелі Писаний Камінь, Терношорському святилищу та календарному святилищу на Лисині Космацькій.

12. З метою ліквідації подвійної підпорядкованості територій природнозаповідного фонду, уникнення напруги між лісокористувачами, а також покращення природоохоронної ситуації порушити клопотання про включення в постійне користування НПП «Гуцульщина» всієї території (14,772 га) ДП «Кутське лісове господарство», яка входить до складу парку, без вилучення у лісокористувачів.

13. Звернутись до Міністерства екології та природних ресурсів України з проханням щодо виділення коштів на встановлення в природі (на місцевості) меж територій об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та нанесення на плановокартографічні матеріали з метою їх збереження і охорони.

14. З метою збереження дендропарку ім. А.Тарнавського - найповнішого на Прикарпатті за складом інтродукованих і екзотичних видів дерев і кущів, а також шедеврів архітектури, пам'яток Природи і архітектури,

створеного наприкінці XIX століття, Косівській районній раді та районній державній адміністрації виділити кошти на його консервацію та реставрацію.

15. Запропонувати держлісгоспам і установам природно-заповідного фонду Карпатського регіону широко впроваджувати шкілки і розсадники, зокрема тису ягідного і сосни кедрової як культових дерев гуцулів для населення та ренатуралізації.

16. Пропонувати Кабінету Міністрів України внести зміни до Постанови №704 від 22.06.2011, вилучивши п.4, вважаючи неприпустимим припинення виконання Державної програми формування національної екомережі.

17. Пропонувати Кабінету Міністрів України доручити Міністерству економіки та Міністерству екології та природних ресурсів розробити систему індексів екозбалансованого розвитку і запровадити її.

18. Проаналізувати стан вирощування і виробництва екологічно чистих продуктів для дитячого харчування з наступною їх переробкою. Створити належні умови для роботи міні-сушарок грибів, ягід, яблук. Особливо залучати до зайнятості молодь і жіноче населення, щоб унеможливити виїзди на заробітки за кордон.

19. Вимагати від будівельників малих гідроелектростанцій строгого дотримання вимог екології. Лише 30% мінімального об'єму води використовувати для електростанцій в Карпатах.

В галузі мистецтва

20. Звернутися до Кабінету Міністрів України з проханням кращого фінансування музеїв Гуцульського регіону задля належного виконання ними своїх виховних обов'язків та збереження самотньої історичної й мистецької пам'яті поколінь.

21. З метою збереження, вивчення, популяризації та розвитку гуцульської культури і мистецтва створити в місті Косові «Центр гуцульського мистецтва і культури», який має об'єднувати такі інституції: музей гуцульського мистецтва і побуту, інститут прикладного та декоративного мистецтва, бібліотеку гуцульщинознавства, музей і виставочний зал сучасного (нового) гуцульського мистецтва, науковий відділ, видавничий центр (відділ).

Товариству «Гуцульщина», Косівському інституту прикладного та декоративного мистецтва, Косівській районній державній адміністрації, Косівській районній раді підготувати звернення (клопотання) до Кабінету Міністрів України з обґрунтуванням нагальної потреби створення такого центру, державної підтримки у розгортанні його діяльності.

22. Для розвитку ремесел, захисту інтелектуальних прав виробника-майстра та збереження автентики в глобалізаційному процесі створити при Косівській районній раді Івано-Франківської області фахову мистецьку раду як дорадчий орган з огляду на специфіку етнографічного регіону.

23. Включити до нового проекту «Маєтку святого Миколая» програму збереження автентичної гуцульської архітектури на місці знаходження цих споруд, продумавши пільги власникам-мешканцям, як заохочення до збереження даних автентичних помешкань.

24. Відновити статус окремої юридичної одиниці «Музею декоративно-прикладного мистецтва Гуцульщини» в Косові.

25. Організувати пошук унікальних килимів виробництва фабрики Михайла Куриленка з метою створення колекції.

26. Виконкомам сільських рад і депутатському корпусу створювати належні умови для народних митців, що проживають на території сільських, селищних, міських рад, сприяти діяльності їх творчо-виробничих об'єднань.

27. Косівській районній державній адміністрації відновити раніше започатковані в районі мистецькі премії, зокрема в галузі мистецтва премію імені Юрія Шкрібляка та інші.

28. Продовжити створення меморіальних музеїв відомих корифеїв гуцульського народного та професійного мистецтва Василя та Миколи Девдюків, Юрія і Василя Корпанюків, родини Шкрібляків та інших; встановлювати інформаційні і пам'ятні знаки в місцях їхньої діяльності. Громадським організаціям, органам влади підтримувати видання про творчість видатних майстрів Гуцульщини.

В галузі освіти

29. Звернутись до органів законодавчої влади Гуцульського регіону з проханням консолідувати зусилля в забезпеченні права дітей гірських територій на рівний доступ до якісної освіти. Здійснювати заходи щодо збереження навчальної мережі шкіл у високогірних селах. Забезпечити стовідсоткове охоплення дітей 5-тирічного віку різними формами дошкільної освіти. Створити програму роботи з обдарованими дітьми, забезпечити більш якісну їх підготовку до участі у Всеукраїнських олімпіадах, конкурсах, змаганнях, зльотах, конференціях тощо.

Забезпечити права дітей з особливими потребами на здобуття якісної загальної середньої та спеціальної освіти, створити необхідні умови для їх соціальної адаптації.

30. Просити Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України про виділення цільових коштів для створення навчально-матеріальної бази для профільного навчання учнів старшої школи, зменшення наповнюваності профільних 10-11 класів.

31. Схвалити програму експерименту «Поєднання профільного навчання з професійною підготовкою учнів старших класів», який проводиться Інститутом педагогіки НАПН України на базі Яворівської ЗОШ І-ІІ

ступеня Косівської районної ради Івано-Франківської області (керівник експериментально-дослідної роботи – кандидат педагогічних наук, член-кореспондент НАПН П.В. Лосюк).

Позитивні результати експерименту використовувати в навчально-виховній діяльності шкіл Гуцульського регіону.

32. Просити районні державні адміністрації та управління освіти гірських районів Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей зосередити діяльність на забезпеченні здоров'я зберігального середовища в навчальних закладах, для чого домогтися належного теплового режиму в шкільних приміщеннях, обладнання спортивних залів і спортивних кімнат, забезпечення питною водою та якісним збалансованим харчуванням, організувати підвезення учнів та педагогічних працівників до школи і зі школи додому.

33. Ширше використовувати у роботі з учнями виховний потенціал етнокультурного середовища Гуцульщини. Звернути увагу органів освіти, педагогічних колективів загальноосвітніх навчальних закладів, закладів вищої освіти усіх рівнів акредитації на необхідність створення цілісної системи виховання учнівської та студентської молоді з використанням досвіду, набутого за роки незалежності України та дальшого вдосконалення і розширення напрямів виховання. Звернути особливу увагу на такі з них, як національно-патріотичне, трудове, моральне, естетичне, правове, екологічне, повніше використання українознавства та історії України, гуцульщинознавства, основ християнської етики, інших навчальних дисциплін. Забезпечити створення власної виховної системи у кожному навчальному закладі.

34. Просити управління освіти райдержадміністрації Гуцульського регіону підтримати видавничий проект «Бібліотека гуцульської школи» і винайти фінансування для виходу в світ підручників, посібників, наукової, методичної та художньої літератури, підготовленої науковцями та педагогами-практиками для потреб навчальних закладів карпатської території.

35. Увести до практики роботи освітньої галузі Гуцульського регіону обмін делегаціями управлінських кадрів, керівників загальноосвітніх навчальних закладів для вивчення передового досвіду з питань менеджменту освіти, демократизації управлінських процесів.

36. Ширше впроваджувати в навчальний процес комп'ютерно орієнтовані технології, забезпечити доступ до мережі Інтернет всіх навчальних закладів Гуцульщини, поширювати практику професійної підготовки школярів в напрямку вимог ринку праці на основі застосування комп'ютерної техніки.

37. Налагодити партнерські стосунки між школами гуцульського регіону України, активізувати обмін учнівськими групами для участі в освітніх програмах, запровадити проведення спільних майстер-класів з різних видів декоративно-прикладного мистецтва.

38. Звернутись до Міністерства освіти, молоді та спорту України з пропозицією відновити шкільний предмет «Історія рідного краю» та збільшити кількість годин трудового навчання. Відділам освіти місцевих органів влади надати методичну допомогу гуцульським школам Румунії.

39. У зв'язку з тим, що за даними ВООЗ у рейтингу країн Україна посіла 1 місце в світі з дитячого алкоголізму, ініціювати через депутатів Верховної ради прийняття Закону про заборону реклами алкоголю і тютюну в Україні.

в галузі краєзнавства

40. Звернутися до Міністерства культури і туризму України та Міністерства закордонних справ України з нагоди відзначення у 2013 році 125-річчя від дня народження українсько-польського письменника Станіслава Вінченца, а також щодо здійснення перекладу і видання українською мовою чотиритомного видання твору «На високій полонині».

41. Видати енциклопедичний довідник «Дослідники Гуцульщини та відомі гуцули» (автори П. Арсенич, П.Сіреджук та інші.), вивчити доцільність перевидання багатотомного видання «Історії Гуцульщини» (за загальною редакцією Миколи Домашевського, упорядник Нестор Библюк).

42. Вишукати кошти на видання кольорових альбомів поштових листівок на тему «Історія та культура Гуцульщини» (із колекції Петра Арсенича) та «Старовинна Косівщина» (із колекції Мирослава Близнюка).

43. Започаткувати програму написання історії населених пунктів Гуцульщини, створення мережі музейних закладів різного напрямку на теренах Гуцульщини за участю територіальних громад та педагогічної громадськості.

Ухвалено учасниками конференції

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ

«Карпатська конвенція: міжнародна співпраця заради сталого розвитку та збереження карпатських цінностей»

Мета заходу: представити результати діяльності співдружності українських та міжнародних організацій щодо впровадження Карпатської конвенції, зокрема в частині, що стосується збереження та підтримки Карпатської культурної спадщини.

Основні теми:

- процес імплементації Карпатської конвенції та роль України;
- висновки та рекомендації третьої Конференції Сторін (травень 2011 року, Братислава);
- презентація діяльності по створенню Списку Карпатської культурної спадщини (спільний проект коаліції НПО ANPED);
- обговорення подальшої діяльності по створенню Списку;
- заходи на підтримку культурної спадщини Карпат.

Організатори: Центр громадських ініціатив (Косів) та МБО «Зелене досье» (ANPED).

Круглий стіл відбувся 27 серпня 2011 року у Центрі громадських ініціатив Косівської РДА Івано-Франківської області.

Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція) прийнята в травні 2003 року на 5-й конференції міністрів „Довкілля для Європи», в Києві, за спільної згоди семи країн (Чеська Республіка, Угорщина, Польща, Румунія, Сербія, Словацька Республіка і Україна). Вступила в дію в січні 2006-го, є частиною українського законодавства. У травні 2011 року в Братиславі (Словацька Республіка) відбулася третя конференція Сторін конвенції.

Стаття 11 „Культурна спадщина та традиційні знання»:

„Сторони проводять політику, спрямовану на збереження та підтримку культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення, виробництва та продажу місцевих виробів, предметів мистецтва та народної творчості. Сторони спрямовують свої зусилля на збереження традиційної архітектури, особливостей землекористування, місцевих порід домашніх тварин та різноманіття культивованих рослин і стале використання диких рослин у Карпатах.)

ЗЕЛЕНІ ІННОВАЦІЇ - ВІДНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КАРПАТАХ

Шановні друзі! Запрошуємо взяти участь у новому проекті

Проект «Зелені інновації для відновлення традиційного сільського господарства в українських Карпатах», підтриманий програмою «Матра» Посольства Королівства Нідерландів в Україні, базується на реальних потребах та можливостях, що існують в регіоні, для сталого розвитку сільського господарства й збереження біорізноманіття. Карпатське господарювання, після десятиліть нераціональних перетворень, має повернути на шлях збалансованого розвитку та поваги до культурних традицій і навколишнього природного середовища. Руйнування традиційного господарювання є причиною втрати біорізноманіття: заради елементарного виживання люди часто змушені по-хижацьки полювати на гірську форель чи знищувати д\я продажу за безцінь лісові цінності, не дбаючи про збереження природи навіть у заповідних зонах. Учасники наших попередніх проектів визначили найбільш гострі проблеми, на яких необхідно сьогодні зосередитись. Це втрата сільськогосподарських традицій і брак підтримки небагатьох існуючих спроб відновити або захистити традиційні сільськогосподарські продукти. Низький рівень зацікавленості місцевих господарів у збереженні сільськогосподарських традицій через неспроможність конкурувати з глобальним ринком. Нестача знань та інформації щодо сучасних методів та наявного позитивного досвіду.

Вирішенню цих проблем можна зарадити, залучивши міжнародний досвід та інноваційні механізми Зеленої Економіки, до яких нині звертається все більше теоретиків і практиків у всьому світі.

Новий проект сприятиме збереженню біорізноманіття та впровадженню механізмів Зеленого економічного курсу для підтримки місцевих ініціатив в українських Карпатах. Практика господарювання на засадах сталого виробництва та споживання у нас існує, конкретні приклади (на жаль, їх не багато) досліджені й описані в наших публікаціях. Саме ці крихти досвіду ми хочемо запропонувати для використання в інших районах Карпат. Громади, які зацікавлені в досвіді сусідів, зможуть запросити до себе авторів ініціатив, щоб почути про все безпосередньо від них.

В рамках проекту планується проведення циклу тренінгів (орієнтовно — у Львівській та Чернівецькій областях), під час яких досвідом організації' сталого виробництва на засадах використання механізмів Зеленої економіки поділяться представники Закарпаття та Івано-Франківської області, котрі вже досягли певних результатів. Ми сподіваємось, що цей проект допоможе створити умови для підтримки традиційного господарства, особливо - сільського.

«Земне досье» працює в карпатському регіоні протягом 10 років, в тому числі над впровадженням Карпатської конвенції. За цей час здійснено близько 20 проектів, здебільшого спрямованих на підтримку сталого розвитку регіону.

Проект здійснюється в рамках програми «Матра» (Посольство Королівства Нідерландів).

Збереження Карпатської культурної спадщини: процес пішов!

Карпатські гори, де живе майже 18 мільйонів людей, знаходяться під охороною міжнародного договору по збереженню багатой живої природи, дивовижних ландшафтів та культурної спадщини краю.

Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція) була прийнята в травні 2003 року на 5-й конференції міністрів „Довкілля для Європи, в Києві, за спільної згоди семи країн (Чеська Республіка, Угорщина, Польща, Румунія, Сербія, Словацька Республіка і Україна). Вітаючи вступ конвенції в дію в січні 2006 року, тодішній виконавчий директор Екологічної Програми ООН (UNEP) Клаус Топфер зазначив: «...це є сигналом надії для людей і живої природи цього регіону, що зазнає тиску від швидких змін у світі. Цей регіон, благословенний багатоманітною і щедрою природою, зустрічається з численними загрозами, серед яких бідність, безробіття, погане планування розвитку, нераціональне використання природних ресурсів, забруднення, вирубка лісів і надмірне полювання. Законний віднині договір має на меті врівноваження економічних потреб людей і необхідність збереження довкілля».

У грудні 2006 року в Києві відбулася перша конференція Сторін конвенції, де було ухвалено основні напрямки подальшої роботи по її впровадженню. Зокрема, створено міжурядову Робочу групу по впровадженню Статті 11 „Культурна спадщина та традиційні знання” (Ст. 11: „Сторони проводять політику, спрямовану на збереження та підтримку культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення, виробництва та продажу місцевих виробів, предметів мистецтва та народної творчості. Сторони спрямовують свої зусилля на збереження традиційної архітектури, особливостей землекористування, місцевих порід домашніх тварин та різноманіття культивованих рослин і стале використання диких рослин у Карпатах.) Один із основних висновків Робочої групи - визнання за необхідне створити Список Карпатської культурної спадщини та фонд для її підтримки.

Як саме має визначатися поняття Карпатських цінностей? Хто має визначати цінність? Які будуть процедури для внесення до списку? Які принципи і методи треба застосовувати? Відповіді на ці запитання почали шукати представники відповідальних за впровадження конвенції міністерств екології, разом з міністерствами культури в усіх семи країнах, офіси та представництва ЮНЕСКО в Європі, секретаріат Карпатської конвенції (у Відні), спеціалізовані дослідницькі інститути. Але, перш за все, вирішили запитати про це людей, небайдужих до карпатської культурної спадщини.

Ініціатор створення Списку карпатських цінностей - міжнародна коаліція громадських організацій ANPED, до складу якої входить понад сто організацій з різних країн, у тому числі карпатського регіону. ANPED опікується питаннями сталого розвитку та поліпшення якості життя. Організації - члени ANPED розгорнули широкий консультативний процес у карпатських країнах. В Україні цю діяльність протягом шести років координує член ANPED інформаційний центр „Зелене досьє”.

Консультаційний процес проходив в усіх країнах конвенції, починаючи з 2006 року. Поради, отримані від учасників різноманітних зустрічей, дискусій та нарад, стали основою загальних рекомендацій, які ANPED надав другій конференції Сторін Карпатської конвенції. Вони були схвалені представниками урядів країн, а ANPED отримав доручення продовжувати цю діяльність і провести пілотні дослідження по практичному створенню Списку Карпатської культурної спадщини. Пілотне дослідження проводилося у двох країнах - Україні та Чехії, але за його ходом уважно стежили як колеги із ANPED, так і відповідальні представники урядів країн та секретаріату Карпатської конвенції. Зрештою результати досліджень були представлені наступній конференції Сторін (травень 2011, Братислава) і схвалені представниками урядів.

Основною базою для пілотних досліджень в Україні стала Косівщина. Саме тут були розроблені й впроваджені на практиці процедури створення Списку, проведено оцінювання запропонованих об'єктів, засновано місцеву експертну раду. Організатором цієї діяльності став Центр громадських ініціатив, до збору інформації залучилися практично всі школи району на чолі з районним відділом освіти. Досвід та результати досліджень, проведених на Косівщині, були передані до наступного українського пілотного регіону - Хустський район у Закарпатті, де до процесу активно підключилася Хустська районна Рада та громадська організація «Селиський добробут» із Нижнього Селища.

Отже, процес створення Списку Карпатської культурної спадщини розпочався. Зрозуміло, що все буде вдосконалюватись і змінюватись, тобто - розвиватись. Буде ще чимало суперечок, дискусій, проблемних питань, але цей рух буде віднині тільки вперед.

“Карпатська спадщина - це різноманіття природних, культурних та змішаних матеріальних і нематеріальних об'єктів та їхньої взаємодії, які визначають Карпатську унікальність та ідентифікацію”. (Визначення прийняте на другій Конференції Сторін)

Загальна мета Списку Карпатської спадщини

Допомогти збереженню і розвитку культурних традицій в Карпатському регіоні та загальному збалансованому розвитку регіону. Список відображає цінність Карпат, поліпшує імідж регіону, стверджує унікальність та цінність життя громади. На національному рівні список допомагатиме обміну інформацією між активними людьми, розповсюдженню добрих прикладів та надихатиме небайдужих людей. На міжнародному рівні - сприятиме визнанню Карпат як самостійного і унікального регіону, створенню Карпатського простору. Список підтримує баланс між соціальним та економічним розвитком та захистом довкілля, покращення життя та благополуччя місцевих жителів, захищаючи природні ресурси й екосистеми, культурну спадщину, традиційні знання та їх практичний розвиток, що матиме позитивний вплив на всю соціально-економічну систему.

Принципи

- **Принцип різноманіття** - підтримка різноманіття форм спадщини та культурного різноманіття Карпатського регіону
- **Принцип не-елітного відбору** - підтримка різноманіття форм незалежно від їх престижності
- **Принцип балансу між матеріальними і духовними цінностями** - впевненість, що належна увага надається духовним цінностям, які швидко зникають
- **Принцип автентичності та доцільності** - внесення об'єкту до списку не сприятиме збільшенню ризиків від масового туризму та комерційної реклами

- **Принцип об'єктивності** - об'єктивний опис, що показує реальний стан об'єкту та його значення для місцевого населення

Критерії

- **Унікальність** - Карпатська спадщина - це те, що є унікальним і типовим для Карпат і що не можна знайти в інших частинах світу
- **Оригінальність** - Карпатська спадщина пов'язана історично з місцевістю і/або має етнографічну цінність
- **Важливість для розвитку громади** - внесення об'єкту до Списку підсилює його значення для місцевої спільноти, надихає людей до співпраці та підтримує громаду в цілому
- **Відношення до природного середовища** - спадщина є частиною ландшафту, культури та способу життя (наприклад, зразок традиційного поселення, земле та водокористування, які представляють традиційний спосіб співіснування людини і природи).
- **Використання ландшафтів** - об'єкт пов'язаний з типовими матеріалами, практиками, технологіями та звичаями
- **Захист** - цей критерій передбачає, що запропонований об'єкт пов'язаний із зусиллями людей щодо його захисту в цілому, і зокрема, у випадку, коли йдеться про його зникнення
- **Природність звернення до традицій** - треба враховувати природність розвитку та роль об'єкту для 21 століття
- **Стійкий розвиток** - збереження спадщини підтримує сталий розвиток регіону

Категорії

1. Природні об'єкти	8. Декоративне мистецтво
2. Традиційне господарювання та спосіб життя	9. Мова
3. Харчові продукти	10. Народна музика
4. Ремесла	11. Народні танці
5. Народна архітектура	12. Пам'ятки історії
6. Народне вбрання	13. Духовна культура
7. Звичаї та обряди	14. Інше

Використання

- Інструмент забезпечення захисту та сталого розвитку карпатського культурного надбання
- База для створення та впровадження політики збереження культури
- Допомога для створення місцевої політики в галузі сталого розвитку та туризму
- Допомога у фінансуванні проектів захисту культури та розвитку, засіб залучення інвестицій до регіону
- Інструмент екологічної освіти та підвищення рівня обізнаності про карпатську культуру
- Підтримка обговорення нагального стану спадщини та її захисту
- Допомога місцевому населенню краще зрозуміти цінність культурних традицій і традиційного способу життя та їх збереження, збереження народних традицій у бізнесі та традиційного способу життя

Рекомендації щодо створення та адміністрування

Кожна країна самостійно несе відповідальність за внесення пропозицій, їх прийняття, оцінку та відзначення. Це може регулюватися незалежною структурою або регіональною комісією. Будь-хто (приватна особа чи організація) може запропонувати об'єкт для внесення у Список. Пропозиції розглядаються та затверджуються радою (або іншим незалежним органом, що складається з експертів, місцевих лідерів чи інших представників державних та громадських зацікавлених структур). Рада діє вільно і гнучко. Головне її завдання - упевнитися, що запропонований об'єкт відповідає встановленим критеріям та принципам Списку. Пропозиції розглядаються хоча б один раз на три місяці (можливо, через електронну пошту) та обговорюються на більш широкому зібранні, в ідеалі - на загальнонаціональних зборах зацікавлених сторін хоча б один раз на рік. Національний координатор Карпатської конвенції може брати до уваги діяльність таких рад та забезпечувати інформаційний зв'язок між усіма учасниками процесу. Він може також рекомендувати та сприяти фінансовій підтримці конкретних об'єктів, визначених радою експертів як пріоритети для підтримки, за рахунок національних та міжнародних ресурсів.

Список створюється за принципом - знизу догори, тобто пропозиції надходять і затверджуються на рівні місцевих громад і у співпраці з зацікавленими сторонами Карпатської конвенції. Дуже важливою є роль місцевих лідерів, які обізнані з місцевими умовами та зацікавлені в збереженні культурної спадщини. Кожний об'єкт має включати контактну інформацію про особи чи організації, відповідальні за них. Міждисциплінарний підхід, співпраця з активними в галузі збереження спадщини експертами й організаціями, як з приватного, так і з громадського сектору, - вітається.

Необхідна інформація про об'єкти

- Назва
- Категорія
- Опис (включаючи нинішній стан)
- Проблеми
- Дата подання та джерело
- Контакт (відповідальний)
- Мова спілкування
- Розташування
- Доступ

МАТЕРІАЛИ “ЄВРОПЕЙСЬКОГО ФОРУМУ РЕКТОРІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ “ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ НОВОГО ВЧИТЕЛЯ ДЛЯ ОБ’ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ ХХІ СТОЛІТТЯ»

Президент України

**Учасникам ювілейного засідання
з нагоди 170-річчя від дня народження
Михайла Драгоманова**

Шановні учасники урочистого зібрання!

Щиро вітаю вас зі славетним ювілеєм – 170-річчям від дня народження видатного вченого, громадського і політичного діяча Михайла Драгоманова.

Глибина інтелекту науковця та авторитет його мислення отримали широке визнання світової спільноти. Великий український патріот і подвижник освіти – Михайло Драгоманов – увійшов в нашу історію як геніальний філософ, фольклорист, блискучий публіцист, чие перо весь час слугувало рідному народові.

Іван Франко, Михайло Павлик, Леся Українка та інші видатні діячі науки, культури й літератури називали його своїм учителем, а багатогранний доробок Михайла Драгоманова став безцінною педагогічною спадщиною.

Упевнений, що ми й надалі будемо використовувати величезний життєвий досвід Михайла Драгоманова, втілюючи його ідеї у розбудову освітянської галузі нашої держави.

Щиро бажаю вам, шановні друзі, плідної роботи, конструктивного діалогу та реалізації усіх творчих ініціатив в ім'я України.

В.ЯНУКОВИЧ

Учасники Європейського Форуму ректорів педагогічних університетів “Проблема підготовки нового вчителя для об’єднаної Європи ХХІ століття»

ГОЛОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Учасникам першого форуму ректорів педагогічних університетів Європи

Радий вітати представницьке зібрання науково-педагогічної еліти континенту, присвячене розгляді актуальних проблем та завдань у винятково важливій для наших країн сфері.

Провідна тема форуму – підготовка нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття – вбирає в себе ключові аспекти модернізації сучасної школи, її методичної та матеріальної бази, забезпечення кадрами, здатними працювати на рівні високих вимог і жорстких викликів доби. У кінцевому підсумку все це визначатиме освітній рівень, професійні якості, моральність поколінь, яким жити у нашому спільному домі далі, долати висоти цивілізаційного поступу, забезпечувати досягнення стандартів, ідеалів та цілей європейського загалу.

Символічно, що проведення форуму збігається зі 170-річчям від дня народження Михайла Драгоманова, чие ім'я носить Київський національний педагогічний університет. Людина широкого світогляду й потужного таланту, різнобічних і багатогранних наукових інтересів, він належить до когорти тих непересічних особистостей, які уособлюють інтелектуальне та духовне обличчя націй, залишаючись у нашому сьогоденні не лише вражаючими здобутками мудрості та допитливої думки, а й взірцем відданого служіння науці, своїм народам і всьому людству.

Бажаю учасникам форуму конструктивної роботи і приємного перебування на гостинній українській землі. Нехай посіяні у вашому дружньому спілкуванні зерна дадуть рясні сходи і знайдуть плідне продовження у подальших творчих контактах.

В.ЛИТВИН

Шановні друзі!

Інтегрування України в європейські структури потребує удосконалення навчально-виховного процесу та освітніх технологій для забезпечення доступу громадян до якісної освіти, підготовки висококваліфікованих фахівців.

Актуальною є тема Вашого форуму – “Проблема підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття”.

Проведення форуму дасть змогу визначити подальші шляхи розвитку освіти, обмінятися досвідом модернізації сучасної школи, підготовки педагогічних кадрів.

Не випадково ініціатором проведення заходу став Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова – провідний педагогічний навчальний заклад України, який носить ім'я видатного культуролога і етнографа, політолога і філософа, мовознавця і фольклориста, вченого і політика, 170-річчя з дня народження якого ми відзначаємо в цьому році.

Відаю належне заслугам Вашого Університету у підтримці та примноженні освітніх традицій, впровадженні інновацій у систему вищої освіти.

Упевнений, що спільними зусиллями Уряду, педагогічних та науково-педагогічних працівників і науковців ми забезпечимо подальший розвиток національної системи освіти та створимо умови для підготовки такого вчителя, який би відповідав найвищим європейським стандартам.

Від усієї душі бажаю Вам наснаги і невтомності у новаторському пошуку, професійного зростання, міцного здоров'я, миру, добра і благополуччя.

З повагою
Прем'єр-міністр України

Микола АЗАРОВ

15 вересня 2011 р.
м.Київ

15-17 вересня 2011 р. у Національному педагогічному університеті імені Михайла Драгоманова проходив Європейський Форум ректорів педагогічних університетів. До вишу з'їхалися делегації з 11 країн Європи. Понад 30 очільників вітчизняних педагогічних університетів з усіх куточків України (Ніжин, Миколаїв, Ужгород, Луцьк, Одеса, Переяслав-Хмельницький, Тернопіль, Суми, Черкаси, Луганськ, Глухів, Ізмаїл, Житомир, Херсон, Мелітополь, Чернігів, Умань, Рівне, Дрогобич, Кіровоград, Вінниця та ін.) приєдналися до участі у Форумі.

Поважне зібрання розглядало нагальні питання педагогічної освіти, що вже давно постали перед сучасним суспільством. Об'єднавчі процеси, що відбуваються на теренах Європи, потребують нового, підготовленого суб'єкта – людини, здатної до сприйняття інших культур і ментальностей, яка б могла легко знаходити шляхи до співпраці між народами.

Це завдання у всі часи покладалося на плечі вчителя, який повинен підготувати майбутню людину на новій ціннісній платформі толерантності, солідарності, на засадах демократії, екології і права.

Сьогодні вчитель стає тією духовною основою, на якій і здійснюється педагогічний процес в усіх країнах Європейського простору.

Висловити повну підтримку з боку Національної академії педагогічних наук України учасникам Форуму на засідання завітав Президент НАПН Василь Кремінь. Пан президент подякував за турботу, яку виявляють до проблеми підготовки вчителя у світі представники різних країн. «Це стосується підготовки людини до життя в нових умовах інноваційного типу прогресу, коли динаміка змін набуває незнаного раніше руху, і освіта повинна дати можливість особистості не тільки засвоїти основну суму знань, але й виробити вміння до здобуття знань як риси способу життя сучасної людини», - переконаний Василь Григорович.

Сьогодні процес будь-якої держави залежить не лише від внутрішніх зусиль країни, але й від того, на якому рівні її громадяни зможуть співпрацювати з іншими націями і народами. Людина майбутнього повинна стати глобалістською людиною, а це ще одне із завдань освіти, тому подібне міжнародне співробітництво має особливе значення тепер. Представники європейських країн мали можливість висловити власні гіпотези щодо цього, поділитися педагогічним досвідом своїх навчальних закладів. Поважні професори з Литви, Македонії, Німеччини, Грузії, Чеської Республіки, Росії та Білорусі внесли пропозиції щодо удосконалення підготовки вчителя для європейського освітнього простору XXI століття в аспектах міжкультурного та регіонального співробітництва, інноваційних методик і моделей.

Завдяки конструктивним діалогам та плідній співпраці учасників Форуму 16 вересня було створено Асоціацію ректорів педагогічних університетів Європи та засновано науково-педагогічний часопис «Європейські педагогічні студії», що консолідуватиме досвід європейських країн та забезпечуватиме його розповсюдження.

Планується, що журнал виходитиме мовою країни, яка куруватиме проект, але із розширеним додатком текстів англійською мовою. Також видання матиме й електронну версію для загальнодоступного користування, а перший номер відобразить матеріали засновницького засідання Форуму та утверджений Статут Асоціації.

До Президії новоствореної Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи загальним голосуванням було обрано ректора НПУ імені М. П. Драгоманова Віктора Андрущенка, ректора Білоруського державного педагогічного університету імені Максима Танка Петра Кухарчика, ректора Вільнюського педагогічного університету Альгірдаса Гайжутіса, ректора Кишинівського педагогічного університету імені Іона Крянге, віце-ректора з розвитку інвестицій Університету «Гоце Дельчев» Кіріла Барбарєєва, ректора Педагогічного університету Комісії Народної Освіти в Кракові Міхала Сліву, ректора Московського міського педагогічного університету Віктора Рябова, ректора Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської у Варшаві Яна Лашика та ректора Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди Івана Прокопенка. Представниками країн європейського простору визначено науковців, присутніх на засновницькому засіданні.

Також Асоціація матиме три віце-президенти – Міхала Сліву, Віктора Рябова та Петра Кухарчика. Виконавчим директором призначено проректора з міжнародних зв'язків НПУ Володимира Лавриненка.

Президентом Асоціації одногосно обрано лідера серед ректорів педагогічних університетів, достойного учня Михайла Драгоманова Віктора Андрущенка.

Також на засіданні було прийнято проект звернення до Міністрів освіти, Парламентаріїв і Урядів європейського простору про підтримку школи педагогічної освіти та підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття.

Усі учасники Форуму з ентузіазмом поставились до створення такої організації, розуміючи нагальність її функцій. За словами Віктора Петровича, сучасний світ розвивається дуже напружено, а ринкові стосунки охоплюють людину прагматизмом. Незважаючи ж на все це, головними суспільними цінностями залишається духовність і мораль. Якщо ж людство почне працювати лише заради грошей та влади – цивілізація втратить своє людське обличчя. «Історична місія вчителя і ректора педагогічного університету – зберегти це людське, духовне обличчя цивілізації, - зауважує Віктор Андрущенко, - тому мусимо об'єднати свої зусилля».

(За матеріалами сайту Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова <http://www.npu.edu.ua>)

Звернення

ЄВРОПЕЙСЬКОГО ФОРУМУ РЕКТОРІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ, Інститутів, вищих педагогічних шкіл Європи до Президентів, Урядів та Парламентаріїв країн європейського простору

Ми, ректори педагогічних університетів, інститутів, вищих педагогічних шкіл країн Європи, зібравшись в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (м. Київ, Україна), обговоривши проблеми та перспективи розвитку вищої педагогічної освіти європейського простору, констатуємо наступне.

Європейська педагогічна наука і практика у всі історичні часи – від епохи великих Платона й Аристотеля та до наших днів – була зразком для побудови педагогічних систем більшості країн світу. Особливих успіхів вона досягла у XX столітті. Видатні європейські педагоги – Ян Амос Каменський, Фрідріх Дістервег, Джон Локк, Марія Монтессорі, Жан-Жак Руссо, Антон Макаренко, Василь Сухомлинський, Костянтин Ушинський, Микола Пирогов – створили європейську за духом, розмаїту за своїм змістом і засобами досягнення мети школу навчання і виховання, яка на сьогоднішній день слугує своєю нормою і взірцем для розвитку педагогічної теорії і практики більшості країн світу;

На жаль, суспільні катаклізми XX століття та трансформації початку століття XXI, головними з яких є глобалізація та інформаційна революція, міграційні процеси та тотальне утвердження ринкових відносин, на педагогічній теорії та практиці позначаються переважно негативно. Навчання та виховання поступово втрачають свій гуманістичний дух і спрямованість перед натиском вузького прагматизму, вульгарної діловитості, примарної успішності;

Катастрофічно знизилась роль вчителя як провідника наукового знання, гуманістичних цінностей і духовного багатства особистості. Вкрай негативно позначається на педагогічному процесі практика деяких країн Європи щодо приєднання педагогічних закладів освіти до класичних чи технічних університетів. Вульгарно-прагматична й агресивно-активна бездуховність особистості стає масовим явищем. Загроза деградації, а може й вимирання людства, інспірована втратою духовності, стала сьогодні співвимірною із загрозою вичерпання природо-ресурсного потенціалу планети, ядерної чи екологічної катастрофи, розгортання інших глобальних проблем сучасності.

Між тим сучасна Європа, яка інтенсивно об'єднується, потребує якісно нового, інтелектуально вищого і духовно багатшого суб'єкта – особистості, яка, залишаючись представником і провідником національної культури, постає, мислить, відчуває і діє як громадянин Європи і світу, утверджує принципи європейської співдружності і співпраці, демократичні стосунки між людьми, делегує їх у інші країни світу.

Випестувати таку особистість може тільки вчитель, який знайде відповіді на виклики епохи й поверне в учнівську і студентську аудиторію класичне наукове знання, високу культуру, соціально-практичний досвід поколінь, загальнолюдські соціокультурні цінності, дух гуманізму і людинолюбства.

Європа потребує нового вчителя, здатного виконати покладену на нього історичну місію. Завдання його підготовки цілком і повністю покладається на педагогічні університети, які мають здійснити ряд організаційних, змістовних і методологічних трансформацій, розпочати процес формування нового вчителя за єдиною європейською системою деідеологізованих і департизованих цінностей, базовими серед яких є толерантність, демократія, миролюбство, справедливість і солідарність.

Відповідно до нагальних потреб часу ми звертаємось до Президентів, Урядів і Парламентаріїв країн європейського простору щодо невідкладної і широкоформатної підтримки педагогічних закладів освіти, вчителя, який забезпечить підготовку нових поколінь у дусі процесів, що об'єднують Європу, процесів, які поступово виводять Європу на новий цивілізаційний горизонт розвитку, утверджують її як зразок життєвого устрою для інших народів світу.

Київ, вересень 2011 р.

ПРО СТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО МАЙДАНЧУКУ “РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ ГІРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА”

Рішенням кафедри теорії та методики початкової освіти (протокол № 2 від 10.09.2010), з метою поглибленого вивчення проблеми розвитку особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища та покращення фахової та методичної підготовки вчителів до роботи в початкових школах гірського регіону, ухвалено створити на базі шкіл Яремчанської міської ради Івано-Франківської області експериментальний майданчик. Подаємо проект даного дослідження.

Проект

РЕГІОНАЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ МАЙДАНЧИК

“Розвиток особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища”

**на базі початкових класів Поляницької ЗОШ I-II ст., Яблуницької ЗОШ I-III ст.,
Татарівської ЗОШ I-II ст., Микуличинської ЗОШ I-III ст.
Яремчанської міської ради, Івано-Франківської обл.**

Актуальність дослідження

Проживання в умовах рідкорозселеності, значної віддаленості окремих ділянок та осель від школи, специфічні особливості господарювання, ландшафтно-природні особливості гір та ризики, що викликаються такими катаклізмами як повені, снігові замети, вітровії, бездоріжжя тощо, формують не лише особливий характер і світосприймання горян, але й неминуче відбиваються на роботі гірської школи.

Робота в невеликому, часто замкнутому колективі, відірваність від щоденного спілкування з багатьма колегами-освітянами, недостатня професійна, соціально-економічна і політична поінформованість, часто боротьба за виживання – все це та інше призводить до швидкого “старіння” учителя, поступового зниження його професійної і соціальної активності.

Значна частина гірських регіонів Українських Карпат є депресивними в розумінні зайнятості населення, монофункціональності господарювання, характеризуються складними демографічними процесами. Якість гірського населення різко знижується. Гори неминуче впливають на життєдіяльність, психіку, світогляд школярів.

Попереднє вивчення даної проблеми показує, що в багатьох учнів гірських шкіл підвищений рівень тривожності в процесі спілкування, бідніший словниковий запас, недостатньо розвинуте мовлення, уява, уміння висловити себе. Діти переживають труднощі у спілкуванні, комплексують в ситуаціях, де треба самостійно сформулювати свою думку тощо.

Сьогодні в умовах інформаційно-комунікативних технологій, доступності до джерел освіти, науки, техніки, культури, благ цивілізації є змога для кращого розвитку кожної дитини гір.

Об’єкт дослідження – спрямування навчально-виховного процесу, позакласної і позашкільної роботи в початкових класах гірських шкіл на розвиток особистості молодших школярів.

Предмет дослідження – процес оптимізації анатомо-фізіологічного, психічного та соціального розвитку особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища.

Мета. Дослідити вплив природного і соціокультурного середовища (сім’ї, школи і громадськості) гірського регіону на розвиток особистості молодшого школяра

На основі вивчення історико-культурних, соціально-економічних, геоетнологічних, психолого-педагогічних чинників, що впливають на роботу гірських шкіл та розвиток молодших школярів, планується:

- виявити специфіку навчання, виховання і розвитку учнів в умовах гір;
- науково обґрунтувати особливості впливу змісту, форм і методів роботи гірських шкіл, природного і соціального оточення, традицій і звичаїв горян, укладу їх життя на розвиток учнів молодшого шкільного віку;
- розробити систему рекомендацій і заходів щодо підвищення ефективності роботи школи, сім’ї і громадськості з розвитку молодших школярів.

База дослідження – учні молодших класів Поляницької ЗОШ I-II ст., Яблуницької ЗОШ I-III ст., Татарівської ЗОШ I-II ст., Микуличинської ЗОШ I-III ст. Яремчанської міської ради.

Вибір даних шкіл обумовлений тим, що саме в даному регіоні відбуваються найбільш активні зміни соціально-культурного спрямування, посилений вплив значної частини вихідців з інших регіонів України, нових забудовників та туристів на традиційну культуру, уклад життя і діяльності місцевого населення.

Соціально-економічні і культурно-етнічні трансформації не можуть не впливати на психічний, моральний та загальний розвиток молодших школярів.

Міграційні процеси, зміна способу господарювання і життєдіяльності, що викликаються активним розвитком туризму, відповідної інфраструктури та сфери обслуговування в гірських селах Яремчанської зони незабаром відбудуватимуться і у віддалених населених пунктах Верховинського, Богородчанського, Рожнятівського, Долинського районів. Саме тому місцем експерименту обрано даний регіон.

Цілі та завдання експериментального майданчика:

Першочерговими завданнями є:

- вивчити стан інтелектуального, психічного, морального і фізичного розвитку учнів початкових класів (констатуючий експеримент);
- виявити залежність розвитку молодших школярів від гірських природно-кліматичних умов, традиційної культури, особливостей виховання в гірських населених пунктах;
- вивчити геопсихічні та геоетнологічні особливості гірських жителів, традицій, звичаї та обряди горян і їх вплив на навчання, виховання та розвиток учнів;
- орієнтувати вчителів, учнів на ширше використання в навчально-виховному процесі місцевих матеріалів, на залучення учнів до традиційних видів діяльності з народно-прикладних видів мистецтва і праці;
- вивчати особливості змісту, форм і методів підготовки в університеті вчителів, вихователів, практичних психологів, соціальних педагогів до роботи в гірських школах;
- готувати пропозиції для державних органів управління освітою, органів місцевого самоврядування, керівників освітніх закладів щодо підвищення ефективності роботи гірських шкіл з розвитку учнів, особливо з проблем виявлення обдарованих дітей, орієнтації учнів на поглиблене вивчення природничих наук, іноземних мов та участі в мистецько-прикладних видах діяльності.

Реалізація цих завдань дозволить накопичити достатній фактичний матеріал для проведення порівняльного аналізу наукових концепцій, підходів, розробок та практичного досвіду з проблем роботи гірських шкіл України з іншими країнами Європи і світу. Використання світового і європейського досвіду щодо врахування впливу на дітей природно-кліматичних умов гір, способу господарювання і життєдіяльності, сприятиме покращенню системи їх розвитку.

Теоретико-методологічною основою дослідницької роботи експериментального майданчика є:

Закон України „Про освіту”, Державна національна програма „Освіта” (Україна XXI століття), наукові праці, що розкривають нові підходи, технології розвитку особистості молодшого школяра, Державний стандарт початкової загальної освіти.

В основу поглибленого вивчення розвитку особистості молодших школярів закладаються міжнародні програми:

“Програма сталого розвитку гірських регіонів” ООН, Краківська конференція 1998 р. “Зелений хребет Центральної та Східної Європи”, Карпатська конвенція (Рамкова конвенція про охорону і сталий розвиток Карпат), Київ – 2003 р., що була підписана на 5-ій Конференції “Довкілля для Європи”, рішення конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи “Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи”, Ужгород, вересень 2010 р. тощо.

У згаданих документах, а також у програмних матеріалах конференції ООН, що відбулась в Ріо-де-Жанейро, підкреслюється важливість функціонування людської цивілізації, соціальної самобутності населення, яке проживає в горах.

Взаємопов’язаність людини і природи, освіти й господарювання, що є одним із аспектів нашого дослідження, дозволяє говорити про те, що проблема освіти, школи, розвитку дітей в горах є не лише суто українською, вона становить інтерес і для інших країн Європи і світу.

Основні ідеї та гіпотези роботи експериментального майданчика

Планується вивчати, аналізувати, узагальнювати та встановлювати закономірності роботи школи в конкретному гірському геопросторі.

Ми виходимо з того, що життя спільноти в горах сьогодні вирізняється високою духовністю, а не розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які необхідно поєднати з інноваційним змістом, формами і методами діяльності.

Дослідники намагатимуться вникнути в реальний процес збалансування технологічної раціональності і ще не втраченої духовності, сьогоdnішнього прагматизму і романтизму гірських спільнот, наступальної підприємливості і природолюбності мешканців гір.

Робота гірської школи, природний розвиток дітей, їх навчання і виховання відбуваються в особливому духовно-екологічному середовищі, яке уже втратили, в результаті швидкого технічного прогресу, жителі міст і промислових районів з їх відчуженням від природи, постійними стресами, хронічною втомою і штучним довкіллям.

Життєві цінності горян, їх душевне здоров'я, оптимізм, духовні сили, власна система життєзабезпечення в складних географічних умовах – усе це не може не відбитись на розвиткові, світосприйнятті і світорозумінні дітей-горян, на роботі вчителів і школи.

Ми гіпотетично допускаємо, що дослідження проблеми розвитку дітей-горян допоможе зрозуміти, що втрачають підростаючі покоління, які національні, етнічні, життєві цінності губляться на дорозі надто швидкого поступу до масової культури і не завжди виправданого та нерозумно організованого прагнення до високих стандартів споживання.

Збалансування природно-етнічного і прогресивно-інноваційного за допомогою сучасних інформаційних технологій, до яких мають доступ і ще більше матимуть його в майбутньому учні гірських шкіл, – це той шлях, на якому природне безболісно поєднується із науково-технічним і суспільним прогресом. Відбувається гармонійне взаємозбагачення освіти, науки, культури завдяки здоровому життєвому потенціалу вихідців з гір і водночас їх розвиток, успішна діяльність і процвітання завдяки науковому суспільному прогресові.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО МАЙДАНЧИКА

У результаті роботи передбачається:

1. Підготовка наукових рекомендацій та пропозицій державним органам управління освітою, органам громадського самоврядування, дирекціям шкіл і вчителям щодо покращення розвитку молодших школярів шляхом:
 - впровадження в навчальний процес сучасних інформаційно-комунікативних технологій;
 - наповнення змісту, форм і методів загальноосвітніх гірських шкіл нового типу природничо-науковим, навчально-оздоровлювальним, розвивально-мистецьким, оздоровчо-спортивними матеріалами, інтерактивними та особистісно-розвивальними технологіями, які б враховували потреби компетентнісного розвитку учнів.
2. Науково-методична допомога вчителям гірських шкіл (видання посібників, проведення семінарів, "Круглих столів", роботи проблемних творчих груп учителів тощо).
3. Організація роботи з виявлення, подальшого розвитку здібних і обдарованих дітей-горян.
4. Проведення регіональних та міжнародних обмінів, симпозіумів, семінарів із проблеми розвитку учнів гірських шкіл та покращення їх навчання і виховання.
5. Створення "Міжнародної асоціації гірських шкіл" із залученням країн Карпатського, Альпійського, Балканського та інших гірських регіонів Європи.
6. Продовження видання науково-методичного журналу "Гірська школа Українських Карпат" як одного з видань цієї асоціації.

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО МАЙДАНЧИКА

Результати експериментального дослідження будуть використані і вже використовуються в декількох напрямках: підготовка вчителів для роботи в гірських школах; рекомендації і розробки щодо профільного спрямування роботи гірських шкіл; просування наших ідей, розробок і послуг на ринки інших країн, де функціонують гірські школи.

Дослідження проблеми має безпосередній зв'язок з навчально-виховним процесом, який здійснює кафедра теорії та методики початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Підготовка вчителя для роботи в гірській школі має свою складність та специфіку. Малокомплектні школи, класи-комплекти, часто діяльність в умовах обмеженого педагогічного спілкуванням (два-три вчителі на школу), складні умови життя і праці тощо – все це обов'язково враховується у фаховій, методичній і психологічній підготовці вчителів.

З метою глибшого вивчення умов роботи в горах студентам читаються спецкурси "Гірська школа. Особливості і проблеми діяльності", "Жителі гір: психологія, традиції, звичаї", "Народно-педагогічні традиції горян".

Проблема розвитку особистості учня в умовах гірської школи посідає належне місце в тематиці курсових, дипломних і магістерських досліджень студентів.

З метою кращої підготовки майбутніх учителів до роботи в гірських умовах Педагогічний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника організовує там різні види практик – ознайомлюючу, краєзнавчо-землезнавчу, фольклорну, навчально-педагогічну і виробничу.

Науково-дослідна робота студентів значною мірою спрямована на дослідження різних аспектів розвитку дітей-горян, їх навчання і виховання. Студенти – дипломники і магістранти, що закінчили школи в гірській місцевості і проживають в горах, залучаються кафедрою до виконання окремих завдань із збору матеріалів і, як правило, виконують свої роботи з проблематики, пов'язаної з діяльністю гірських шкіл, народно-педагогічних традицій горян тощо.

Другим напрямом використання результатів будуть рекомендації і розробки для вчителів, керівників шкіл, органів управління школами щодо профільності шкіл; робота зі здібними і талановитими дітьми; орієнтація і відбір випускників шкіл на вчительські професії; залучення вчителів до навчання в аспірантурі тощо.

Третій напрям передбачає поширення наших матеріалів на ринки інших країн. Серед них можуть бути: науково-методична допомога вчителям гірських шкіл; використання звичаїв і традицій горян для кращого розвитку дітей; спрямування школи на поглиблене вивчення предметів науково-природничого, фізико-математичного циклів та іноземних мов.

Основні методи науково-практичної роботи експериментального майданчика

Для вирішення поставлених завдань використовуються загальнонаукові методи:

- теоретичний і порівняльний аналіз нормативно-правових актів, документів та історико-педагогічних матеріалів з питань розвитку особистості в навчально-виховному процесі в гірських умовах;
- системний аналіз практичного досвіду роботи гірських шкіл з розвитку молодших школярів, теоретичне моделювання;
- методи емпіричного характеру: діагностичні (анкетування, інтерв'ювання, опитування, бесіди); соціометричні, прогностичні (експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик, констатуючий та формуючий експерименти).

Основний метод дослідження – комплексний педагогічний експеримент.

До роботи експериментального майданчика залучаються за згодою: вчителі початкових класів Поляницької ЗОШ I-II ст., Яблуницької ЗОШ I-III ст., Татарівської ЗОШ I-II ст., Микуличинської ЗОШ I-III ст., методисти методкабінету відділу освіти Яремчанської міської ради, лабораторія початкової освіти Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та науковці кафедр: теорії і методики початкової освіти, філології початкової освіти, математичних і природничих дисциплін початкової освіти; анатомії і фізіології людини; загальної, вікової і педагогічної психології, соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Планується укласти Угоду про співробітництво з даної проблеми з відділом початкової освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України.

Достовірність результатів забезпечуватиметься коректним використанням методик і технологій за погодженням із науковими керівниками та консультантами експерименту, якісною обробкою експериментальних даних, систематичним порівняльним аналізом якості розвитку молодших школярів за рахунок впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес та у позакласну і позашкільну роботу.

Організаційне забезпечення науково-дослідницької та практичної роботи експериментального майданчика.

Науково-організаційне керівництво та контроль здійснюватимуть:

- Головне управління освіти і науки Івано-Франківської ОДА (начальник управління – Болюк З.А., заступник начальника головного управління освіти Будзак І.В.)
- лабораторія дошкільної та початкової освіти Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (ректор – Зуб'як Р.М., зав. лабораторією дошкільної та початкової освіти Юсипчук С.В., завідувач відділу дошкільної та початкової освіти Попович Н.Д.)
- відділ освіти Яремчанської міської ради (начальник – Сміх М.В.)
- кафедра теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, завідувач кафедрою (к.п.н., професор – Хрущ В.Д.)
- директори Поляницької ЗОШ I-II ст. – Кішук Г.Д., Яблуницької ЗОШ I-III ст. – Молдавчук М.В., Татарівської ЗОШ I-II ст. – Павлюк К.Л., Микуличинської ЗОШ I-III ст. – Венгриняк Я.В.

Наукові консультанти:

Хрущ В.Д. - кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Червінська І.Б. - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Луцан Н.І. - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри математичних і природничих дисциплін початкової освіти.

Котик Т.М. - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри філології початкової освіти.

Грицуляк Б.В. - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри анатомії і фізіології.

Белей М.Д. - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та експериментальної психології філософського факультету.

Паркулаб О.Г. - кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології.

Литвин-Кіндратюк С.Д. - кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології.

Відповідальні виконавці:

- вчителі початкових класів Поляницької, Яблуницької, Татарівської, Микуличинської загальноосвітніх шкіл;
- викладачі і працівники кафедр Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

ЕТАПИ РОБОТИ

Перший етап – підготовчий

Тривалість етапу: 2011 р.

Підвищення рівня науково-дослідної компетентності педагогічних працівників, які працюють за експериментом.

Нормативно-правове забезпечення роботи експериментального майданчика: Головне управління освіти і науки ОДА, відділ освіти Яремчанської міськради:

- а) прийняття відповідних рішень спільно з педагогічними радами шкіл, які беруть участь в експерименті;
 - б) розробка кафедрами університету програми науково-дослідницької та експериментальної роботи;
 - в) підготовка науково-теоретичного обґрунтування проблеми дослідження;
- Початок апробації навчально-методичних комплектів щодо забезпечення реалізації програми експерименту.

Другий етап – організаційно-плановий.

Тривалість етапу: січень – травень 2011 р.

Зміст етапу:

- поточення концепції експериментального майданчика;
- визначення напрямів дослідження;
- вибір об'єктів дослідження;
- визначення рівня готовності вчителів початкових класів до роботи за програмою експериментального дослідження;
- створення діагностичних методик, принципів їх аналізу, розробка анкет, тестів, інших матеріалів для вивчення стану розвитку молодших школярів;
- проведення науково-практичного семінару для вчителів початкових класів на актуальну тему: "Молодший школяр: проблеми розвитку";
- забезпечення умов проведення експерименту;
- розробка календаризованого плану роботи.

Очікувані результати та звітна документація: план роботи з проблеми "Розвиток особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища", матеріали семінару, конкретні методики роботи.

Третій етап – констатуючо-дослідницький.

Тривалість етапу: вересень 2011 р. – червень 2012 р.

Зміст етапу:

- вивчення стану соціально-економічного розвитку населених пунктів, в яких досліджується проблема розвитку молодших школярів (основні види діяльності, міграційні процеси, соціально-культурна сфера, сфера медичного обслуговування тощо);
- аналіз роботи шкіл;
- вивчення контингенту учнів початкових класів;
- аналіз кількісного та якісного складу вчителів, які працюють у школах (забезпечення учительськими кадрами, плінність кадрів);
- бібліотеки, інші культурно-освітні, лікувальні заклади, що обслуговують школи (фонди, стан, діяльність, кадри);
- кількісний та якісний склад вихователів, учнів;
- організація харчування, медичного обслуговування, підвозу дітей;
- санітарно-гігієнічні умови, в яких перебувають учні;
- стан здоров'я молодших школярів, типові захворювання;
- опитування, анкетування, вивчення офіційної статистики;
- діагностика анатомо-фізіологічного, психологічного, соціального розвитку учнів початкових класів;
- моніторинг рівня знань, умінь і навичок учнів 2-4 класів;
- розробка та впровадження картки „Показники розвитку учня”;
- складання соціально-педагогічних паспортів Поляницької, Яблуницької, Татарівської, Микуличинської загальноосвітніх шкіл.

Очікувані результати і звітна документація: збір статистичних даних; статистичні таблиці, описові матеріали, довідки, протоколи, акти, картки, паспорти тощо.

Четвертий етап – аналітико-дослідницький.**Тривалість етапу: серпень 2012 – травень 2013 р.**

Зміст етапу:

- організація моніторингу впливу інноваційних педагогічних технологій та матеріалів на розвиток особистості молодшого школяра;
- діагностика якості знань та успішності учнів початкових класів;
- апробація навчально-методичних комплектів для розвитку учнів в навчально-виховному процесі, позакласній та позашкільній роботі початкової школи;
- апробація інноваційних педагогічних технологій для реалізації завдань експерименту
- проведення науково-практичної конференції на тему: „Розвиток особистості молодших школярів в умовах гірського середовища” за участю керівних працівників освіти області, науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, вчителів початкових класів;
- аналіз зібраних матеріалів, вивчення об’єктивних і суб’єктивних причин труднощів, що заважають розвиткові дітей гірських шкіл.

Очікувані результати і звітна документація: узагальнення і висновки; аналітична доповідь та матеріали для державних органів освіти та органів місцевого самоврядування з питань розвитку молодших школярів, матеріали і рекомендації конференції.

П’ятий етап – дослідницько-творчий**Тривалість етапу: вересень 2013 – травень 2014 р.**

Зміст етапу:

- внесення коректив до комплектів навчально-методичних матеріалів та форм і методів роботи шкіл з розвитку учнів;
- удосконалення підготовки педагогічних кадрів для роботи в навчально-виховних закладах та освітніх установах гірського регіону Прикарпаття;
- розробка та апробація авторських навчальних проектів, педагогічних портфоліо, які сприятимуть оптимізації розвитку особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища;
- конструювання та обґрунтування пропозицій;
- втілення розробок творчої групи в практику;
- вивчення та аналіз позитивних наслідків і труднощів у розвитку дітей гірської школи у відповідності до попередніх задумів проекту;
- аналітико-теоретична і практична діяльність.

Очікувані результати і звітна документація:

- науково-теоретичні матеріали та практичні рекомендації;
- підготовка матеріалів з проблеми “Розвиток особистості молодших школярів в умовах гірського середовища” для опублікування в журналі «Гірська школа Українських Карпат».

Шостий етап – узагальнюючо-дослідницький.**Тривалість етапу: 2014- 2015 р.р.**

Зміст етапу:

- підсумок комплексного дослідження розвитку учнів початкових класів за рахунок впровадження інноваційних педагогічних технологій, оптимізації змісту, форм і методів роботи гірських шкіл з розвитку молодших школярів.
- підготовка наукового звіту про результати експериментальної роботи.
- проведення конференції педагогічних працівників;
- підведення підсумків дослідження;
- підготовка монографії “Початкова школа: проблеми сьогодення, погляд у майбутнє”.

Науковий керівник**В.Д.Хрущ****Директори:****Поляницької ЗОШ I-II ст.****Яблуницької ЗОШ III ст.****Татарівської ЗОШ I-II ст.****Микуличинської ЗОШ I-III ст.****Г.Д.Кіщук****М.В.Молдавчук****К.Л.Павлюк****Я.В.Венгриняк**

Очікувані результати та форми їх подання

№ з/п	Назва документу, очікуваний результат	Форма подання
1	Розробка моделі діагностики учнів гірських шкіл "Соціально-педагогічний паспорт гірської школи".	Схема-модель, анкети, тести, паспорт
2	Розробка і запровадження скринінг-контролю „Розвиток особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища”; “Навчальні досягнення учнів гірської школи”; “Діагностика рівня вихованості учнів початкової школи, яка працює в умовах гірського середовища”.	Педагогічні картки
3	Розробка організаційно-педагогічних рекомендацій щодо запровадженню інноваційних педагогічних технологій, найбільш ефективних в умовах гірського середовища. Вивчення передового педагогічного досвіду вчителів початкових класів, які працюють в гірських школах.	Курсові модулі, методичні рекомендації, картотека ППД
4	Створення методичного посібника “Розвиток особистості молодшого школяра в умовах гірського середовища”, підготовка і видання монографії “Початкова школа: проблеми сьогодення, погляд у майбутнє”.	Методичний посібник, монографія
5	Розробка моделі професійної підготовки вчителя початкових класів до роботи в умовах гірського середовища.	Схема-модель
6	Розробка рекомендацій науковців Прикарпатського університету імені Василя Стефаника “Про врахування впливу гірського природного і соціального середовища на розвиток, навчання і виховання учнів початкових класів”.	Проекти, наукові рекомендації
7	Творчі проекти: Трудова традиція у гірській школі (досліджуємо застосування етнопедагогічних джерел трудового навчання у початкових класах). Гори і психологія горян (досліджуємо особливості впливу гірського середовища на формування психології горян). Узагальнення педагогічного досвіду щодо поліпшення якості підготовки кваліфікованих кадрів для роботи в гірському регіоні.	Матеріали семінарів, конференцій
8	Розробка проекту „Освітній та соціальний простір гірської школи” (конкретне дослідження).	Проект

Розділ II

Презентації гірських шкіл Івано-Франківської області

Верховинська ЗОШ I-III ступенів

Гутівська ЗОШ I-III ступенів

Печеніжинська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат

ШКОЛИ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ ОСОБЛИВОЇ УВАГИ

За погодженням з Головним управлінням освіти і науки Обласної державної адміністрації Івано-Франківської області науково-методичний журнал «Гірська школа Українських Карпат» розпочинає презентацію системи освіти тих районів, на території яких знаходяться населені пункти зі статусом гірських.

Це особливий регіон із специфічними географічними і кліматичними умовами. Нині на території Карпатського регіону є 711 населених пунктів, які мають статус гірських, у тому числі: в Закарпатській області – 215, Івано-Франківській – 236, Львівській – 196, Чернівецькій – 64. Всього в них проживає близько 900 тис. осіб.

В попередніх випусках журналу детально аналізувався вплив гірського середовища на діяльність школи, роботу вчителів та навчання, виховання і розвиток дітей.

В Українських Карпатах, за оперативними даними головних управлінь освіти і науки ОДА Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей, навчанням і вихованням охоплено 135236 дітей. У 27 районах вищезгаданих областей працює 648 загальноосвітніх шкіл, де навчається 126341 учень. З них в Івано-Франківській області – 225 шкіл, де навчається 55821 учень, в Закарпатській області – 214 шкіл з контингентом 42588 учнів, у Львівській області – 172 школи – 22217 учнів, у Чернівецькій області в 37 школах навчається 5715 дітей.

Окрім них у гірській місцевості цих областей працює ще 7 гімназій, 3 ліцеї з контингентом 1298 учнів та 209 дошкільних навчальних закладів із 7597 вихованцями.

Це велика кількість школярів, педагогів, працівників, керівників різного рангу, що навчаються, виховуються, працюють в умовах, які пов'язані з ризиками, властивими гірській місцевості.

В Івано-Франківській області з 19 відділів (управлінь) освіти РДА (МВК) майже половина (9) надають освітні послуги в населених пунктах зі статусом гірських. Існує деяка несправедливість. З одного боку, гірські школи прирівнюються до сільських рівнинних шкіл. У багатьох країнах світу, зважаючи на пересічений яругами і крутосхилами ландшафт, на те, що населені пункти знаходяться на п'ятисот-півторатисячній висоті з розрідженим, бідним на кисень повітрям, природне гірське бездоріжжя та кількакілометрову пішохідну віддалю до школи, їх виділяють в окрему групу підвищеної уваги і державного піклування.

З другого боку, держава в певній мірі дбає про вчителів. За роботу в населених пунктах зі статусом гірських до заробітної плати педагогам, медикам тощо доплачується 25% гірських. В іншій ситуації діти. Розрахунки на учнів здійснюються так як і в низинних регіонах. У начально-виховній роботі лише незначна – 8-10% годин навчального плану початкової школи – виділяється на шкільний компонент.

Незважаючи на це, завдяки добрій праці вчителів, вихователів, умілій організаційній діяльності дирекцій шкіл, відділів і управлінь обласних державних адміністрацій гірські школи надають високоякісні освітні послуги, готують добре навчених і розвинутих випускників кожного освітнього рівня.

Досягнення, проблеми і перспективи гірських шкіл висвітлюватиме науково-методичний часопис «Гірська школа Українських Карпат».

Для кращого уявлення про кадровий потенціал, систему управління в освіті, проблеми освітнього менеджменту перед презентацією відділів (управлінь) освіти РДА (МВК) подаємо статтю заступників начальника головного управління освіти і науки ОДА Івано-Франківської області Будзака І.В. та Мрічко М.М.

**Від редакції -
головний редактор,
професор Василь Хрущ**

Іван Будзак,

перший заступник начальника
Головного управління освіти і науки
Івано-Франківської обласної
державної адміністрації

Ivan Budzak,

First Deputy Head
Department of Education and Science
Ivano-Frankivsk Oblast administration

Марія Мрічко,

заступник начальника Головного управління
освіти і науки Івано-Франківської обласної
державної адміністрації

Maria Mrichko,

Deputy Chief Department of Education
and Science
Ivano-Frankivsk Oblast administration

ПРОФЕСІЙНО КОМПЕТЕНТНІ ПЕДАГОГІЧНІ КАДРИ – ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

PROFESSIONALLY COMPETENT TEACHING STAFF A KEY TO EFFECTIVE ACTIVITIES OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті аналізується питання менеджменту в освітній галузі, кадрового складу відділів (управлінь) освіти РДА (МВК) та деякі проблеми їх діяльності. Окремо розглядається діяльність директорського корпусу та вчителів Івано-Франківської області, питання атестації та підготовки управлінських кадрів.

Ключові слова: педагогічні кадри, компетентність, освітній заклад, підготовка управлінських кадрів.

The article examines the management issues in education, personnel departments (offices) of Education RSA (ERM) and some problems of their activities. Separately considered activity directorial body and teachers of Ivano-Frankivsk region, the issue of certification and management training

Key words: pedagogical specialists, competence, educational institution, management training

“У наших руках – найбільша з цінностей світу - людина”

В. О. Сухомлинський

Постановка проблеми. Ключовим для ефективною педагогічної діяльності є добре організований, налагоджений, високопрофесійний і ефективний державний менеджмент в освітній галузі.

Його структура в нашій державі передбачає чітку управлінську вертикаль, тобто централізовану систему управління освітою через:

Через структуру державного менеджменту визначаються і реалізуються основні завдання в галузі освіти, а саме:

- стратегія і концепції розвитку освіти;
- державні стандарти освітніх галузей;
- навчальні програми з предметів та навчальні плани;
- кількість штатів;
- фінансові та матеріальні потреби тощо.

Для реалізації завдань визначені повноваження менеджерів різного рівня:

- діагностувати;
- організовувати процес;
- контролювати або супроводжувати процес;
- оцінювати результати педагогічної діяльності.

Таблиця 1.

Стан забезпечення спеціалістами відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій (міськвиконкомів) у 2009-2010 н.р.

№ з/п	Район (місто)	К-ть спеціалістів відділів (управлінь) освіти РДА (МВК)				Мережа навчальних закладів		
		начальник	заступник	спеціаліст	всього	ДНЗ	ЗНЗ	ПНЗ
1.	Богородчанський	1	1	4	6	21	41	4
2.	Верховинський	1	0	3	4	16	35	1
3.	Галицький	1	1	3	5	23	58	1
4.	Городенківський	1	1	5	7	40	39	2
5.	Долинський	1	1	2	4	11	46	2
6.	Калуський	1	1	4	6	9	39	1
7.	Коломийський	1	1	4	6	24	59	3
8.	Косівський	1	1	4	6	22	56	2
9.	Надвірнянський	1	1	5	7	28	55	4
10.	Рогатинський	1	1	3	5	8	55	1
11.	Рожнятівський	1	1	4	6	13	41	1
12.	Снятинський	1	1	4	6	23	47	4
13.	Тисменицький	1	0	3	4	8	43	1
14.	Тлумацький	1	1	3	5	20	43	2
15.	м. Болехів	1	0	3	4	3	8	1
16.	м.Івано-Франківськ	1	3	11	15	32	41	4
17.	м. Калуш	1	1	6	8	11	12	2
18.	м. Коломия	1	1	4	6	13	12	4
19.	м. Яремче	1	0	2	3	6	9	1
Всього		19	15	77	111	331	739	41

Основний зміст статті. Для реалізації цих завдань необхідні ресурси: людський і матеріальний.

Проаналізувавши кадровий склад відділів (управлінь) освіти РДА (МВК), ми звертаємо увагу на наступні проблеми:

- в окремих відділах (управліннях) немає заступників начальника;
- кількість спеціалістів у відділах (управліннях) малочисельна, тоді як склалась досить розгалужена і багаточисельна мережа навчальних закладів.

На якісний склад працівників відділів (управління) освіти РДА (МВК) значний вплив мають матеріальні фактори:

По-перше, критично низька зарплата керівників та спеціалістів. (Зарплата працівника управління (відділу) – є мало що більшою від мінімальної зарплати. Місячна заробітна плата начальника відділу РДА вдвоє нижча від зарплати директора ЗНЗ, спеціаліст у районному відділі отримує в межах 1000 грн.).

По-друге, бідною є матеріальна база відділів (управлінь), а саме:

при відділах (управліннях) є лише по одному автомобілю – у начальника, і то у 30% вони майже вичерпали ресурс. Крім того, мінімальне фінансове забезпечення на утримання транспорту;

у середньому працівники відділів забезпечені лише на 40-50% комп'ютерною технікою (2-3 комп'ютери на відділ). Крім того, переважно лише один з них підключений до мережі Інтернет.

Критичний стан із приміщеннями для спеціалістів. Для прикладу, у відділах освіти Богородчанському, Тисменицькому, Надвірнянському в одному кабінеті працюють по 3-4 працівники.

Вирішувати названі та інші проблеми необхідно як на державному рівні, так і на рівні місцевих органів виконавчої влади та керівників управлінських структур. Для вирішення питання потрібне бажання і знання. Перш за все знання: компетентний менеджер знаходитиме вихід з такого становища.

Особливої уваги потребує директорський корпус.

Директор є символом школи, він всюди її представляє. Директор творить культуру школи, визначає бачення перспективи, місію шкільної організації.

В Івано-Франківській області директорський корпус представлений 757 менеджерами освіти у цій ланці. Коротко ознайомимо зі складом директорів. За гендерним розподілом у школах області – 48% чоловіків (349 осіб); 52 % жінок (358 осіб). Більшість директорів навчальних закладів 50-60 річного віку, майже 100 – до 40 років, 167 – пенсійного віку, з них 23,2 % жінки та 16,5% - чоловіки.

Таблиця 2.

Інформація про віковий склад керівників загальноосвітніх навчальних закладів

Район (місто)	Жінки							Чоловіки						
	До 30	До 40	До 50	До 60	Понад 60	Пенсіонери		До 30	До 40	До 50	До 60	Понад 60	Пенсіонери	
						осіб	%						осіб	%
	років													
Богородчанський	0	6	10	5	1	5	23	0	0	6	10		3	16
Верховинський	0	7	13	6	1	3	11	0	1	3	4	1	2	22
Галицький	0	1	13	9	3	7	27	0	2	7	6	4	4	19
Городенківський	0	3	5	7	1	4	20	0	1	10	10	2	2	9
Долинський	0	4	2	12	1	7	37	0	3	6	13	5	5	18
Калуський	0	5	6	4	1	4	27	0	3	7	8	2	2	10
Коломийський	0	3	5	14	4	8	30	0	2	9	18	7	7	16
Косівський	0	4	2	15	4	14	56	2	1	7	11	9	10	33
Надвірнянський	0	7	5	1	0	1	8	0	2	12	20	7	7	17
Рогатинський	0	7	19	13	4	17	40	0	2	4	2	3	3	27
Рожнятівський	0	6	11	8	0	3	12	0	3	2	7	4	4	25
Снятинський	0	5	6	7	5	6	26	0	2	5	9	7	7	30
Тисменицький	0	5	6	5	4	5	13	0	5	5	9	1	1	4
Тлумацький	0	1	8	5	1	4	25	0	1	5	6	7	7	35
м. Болахів	0	1	1	2	1	1	20	0	0	3	0	0	0	0
м.Ів.-Франківськ	0	1	6	9	4	8	40	0	1	7	10	4	4	18
м. Калуш	0	0	5	1	0	0	0	0	2	1	2	1	1	16
м. Коломия	0	1	0	3	0	1	25	0	0	2	4	0	0	0
м. Яремче	0	0	5	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
Всього	0	67	128	128	35	98	23,2	2	31	103	149	64	69	16,5

На жаль, ми не маємо змоги проаналізувати якісний склад менеджера цієї освітньої ланки.

Сьогодні ми не маємо ні положення про атестацію директора, ні відповідних критеріїв для оцінювання його компетентнісного рівня. Крім того, в області нема навчального закладу, який би готував менеджерів освіти.

Повноваження і завдання директора школи такі ж, як і державного освітнього менеджера.

Крім того, він повинен здійснювати лідерство:

- культурне – творити культуру школи;
- представницьке – представляти школу, працювати над її іміджем;
- матеріально-технічне – забезпечувати умови функціонування школи;
- гуманістичне – налагоджувати людські стосунки, створювати хороший мікроклімат, мати комплекс людських позитивних якостей.
- педагогічне – володіти педагогічними й освітніми знаннями, аналізувати освітній процес, бути на “вершині” освітніх знань, дбати про свій персональний розвиток та про розвиток свого колективу.

Фактичний стан справ показує, що у 70-80 % звернень в управління освіти і науки ОДА та вищі інституції йдеться про те, що керівники шкіл неналежно здійснюють культурне та гуманістичне лідерство.

Про недостатній рівень педагогічного лідерства можна говорити, проаналізувавши внутрішшкільний контроль і керівництво, результати учнівських досягнень.

У багатьох випадках низьким є рівень представницького лідерства наших керівників. Лише частина директорів намагаються презентувати школу серед громадськості через активну педагогічну та суспільно-корисну діяльність, прездемонстрацію досягнень через звіти школи, дирекції про ті інновації, успіхи, яких досягла школа тощо.

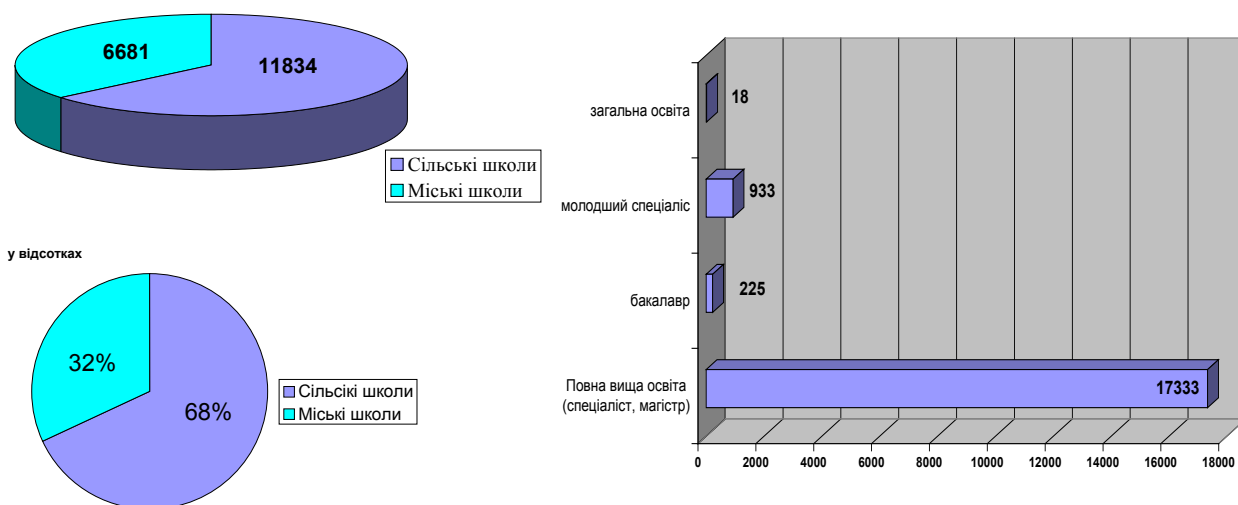

Для вирішення цих завдань шкільному менеджеру необхідні знання того, як популяризувати досягнення колективу школи, уміння контактувати із ЗМІ, громадськістю, бажання бути із школою на видній.

Кращим засобом навчання й виховання є особа педагога, його приклад, що здатний викликати наслідування

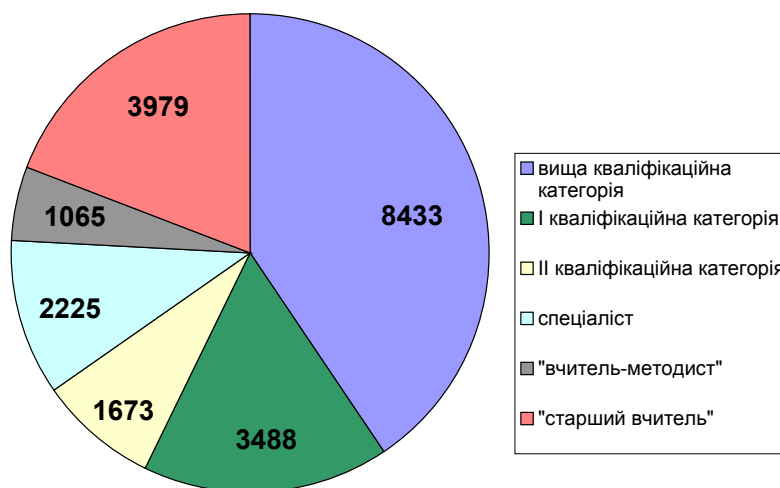
В області на даний час працює 18515 педагогів, з них у сільських школах – 11834, у місті – 6681.

Повну вищу освіту мають 17333 педагоги (спеціаліст, магістр), бакалаврів – 225, молодших спеціалістів – 933, вчителів із загальною середньою освітою – 18

Вищу кваліфікаційну категорію мають 8433 вчителів, I кв. категорію – 3488, II кв. категорію – 1673, спеціалістів – 2225.

Навчальний процес забезпечують 1065 вчителів з педагогічними званнями "вчитель-методист" та 3979 педагогів зі званням "старший вчитель".

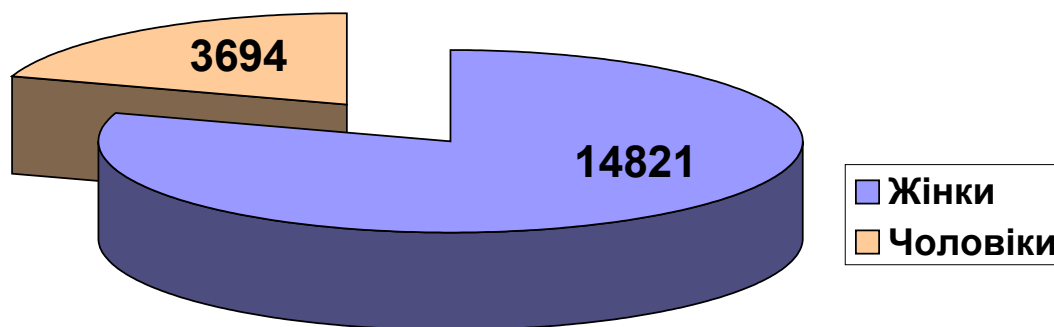
Значною є перевага жінок – педагогів (14821) над кількістю педагогів – чоловіків (3694)

Якщо 2 роки тому у школах області кожен 3-ий вчитель був пенсійного віку, то у цьому році уже кожен 5-ий педагог – пенсіонер.

Педагогіка – це техніка взаємодії вчителя й учня. Атестація педагога – це засіб, який спонукає педагога оволодівати цією технікою взаємодії; засіб який дає можливість оцінювати рівень володіння технікою взаємодії.

У 2009-2010 н.р. в області проатестовано приблизно одну п'яту частину педагогічних працівників. Результати атестації приблизно збігаються у відсотковому співвідношенні із загальною картиною якісного складу.

Однак потрібно сказати, що у ході звітів начальників відділів (управлінь) встановлено, що жоден із педагогів не був проатестований достроково чи позачергово з ініціативи керівника навчального закладу. Це при тому, що ми маємо значну кількість звернень від батьківської громадськості про недостатню компетентність педагогів, а також високі показники з предметних олімпіад, інтелектуальних конкурсів, конкурсів педагогічної майстерності.

Це ще раз підтверджує низький рівень педагогічного лідерства шкільних менеджерів, їх інертність, безініціативність.

Крім того, на рівні школи, району і міста необхідно розпочати здійснювати моніторинг освітніх послуг. Як показує наше дослідження, у жодному з районів це завдання не стоїть на порядку денному.

У минулому навчальному році управлінням та ОІППО розпочато створення системи моніторингових досліджень якості освіти на обласному рівні, зокрема:

- експериментально проведено комп'ютерне тестування через мережу Інтернет учнівських досягнень з біології серед дев'ятикласників;
- здійснено моніторингове дослідження математичної освіти учнів 6 і 9 класів.

У 2010-2011 навчальному році проводиться моніторингове дослідження якості історичної освіти учнів 9-их класів та математичної освіти випускників початкової школи.

Детальні звіти про результати моніторингових досліджень обговорюються на колегії головного управління освіти і науки ОДА та доводяться до відома і керівництва в роботі відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій (міськвиконкомів) РДА (МВК).

Моніторинг – це один із засобів оцінки якості освіти та оцінки якості учительської праці.

А для цього вчителів необхідно щоденно оволодівати здобутками педагогіки, її новинками. Ми знаємо: диплом дає право працювати у школі на посаді вчителя; Навчання у вузі дає загальні знання з певних галузей знань. А досвід і щоденна праця повинні поставити вчителя і учня як особистостей на один рівень, зробити вчителя старшим товаришем учня, а не зверхнім товкмачем, наглядачем.

Четвертий напрям, який забезпечує ефективну педагогічну діяльність – це **система підготовки кадрів, післядипломна педагогічна освіта.**

Підготовка педагогічних кадрів у нашій державі здійснюється через:

- педагогічні коледжі;
- педагогічні інститути;
- університети.

Якщо врахувати, що класичні університети здійснюють підготовку викладача та науковця в певній освітній галузі, а в школах нашої області в основному працюють випускники університетів, то саме з педагогічною майстерністю, технологією навчання в школі, методикою викладання предметів є ряд проблем.

Висновки. Не вдаючись у глибокий аналіз цієї проблеми, варто зазначити, що цей вакуум можна заповнити:

- кваліфікованим шкільним менеджментом;
- післядипломною педагогічною освітою. Її роль як для менеджера освіти, так і для педагога має бути і є значною.

Начальникам відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій (міськвиконкомів) необхідно:

- клопотати перед органами місцевої влади про збільшення кількості спеціалістів відділів (управлінь);
- забезпечити належні умови праці для працівників відділів (управлінь) (це наявність комп'ютерної техніки, підключення до мережі Інтернет, наявність кабінетів, транспорту для здійснення виїздів на перевірки тощо);
- покращити роботу з кадрових питань: кадровий резерв, наставництво, атестація навчальних закладів та атестація педагогічних працівників;
- розпочати моніторингове дослідження якості освітніх послуг.

1. Кремін В. Розвиток педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський освітній простір // Освіта України. 2004. – 19 жовтня. – С.1.
2. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою. – К., 2005. – С. 396.
3. Український педагогічний словник / За ред. С. Гончаренка. – Київ, 1997. – 374 с.

ГІРСЬКІ ШКОЛИ БОГОРОДЧАНСЬКОГО РАЙОНУ**Аналітико-статистична характеристика навчально-освітніх закладів гірської частини Богородчанського району****Дрогомирецький Іван Михайлович,**
начальник відділу освіти Богородчанської РДА**Дані про педагогічні кадри:**

вчителів-методистів – 43
 старших учителів – 252
 вищої категорії – 576
 першої категорії – 275
 відзначених урядовими нагородами – 1

1. Загальна характеристика навчально – виховних закладів, що функціонують в населених пунктах зі статусом гірських:

Дошкільних установ (кількість)	Кількість	
	дітей	вихователів та інших працівників
8	232	33

2. Загальноосвітніх шкіл:

		шкіл	учнів	класів-комплектів	вчителів
I ст.	3	3	60	16	
II ст.	13	13	1853		301
III ст.	1 (НВК)	1	498		52
Разом	10	10	3787		456

Основні напрями профільного навчання старшокласників

Напрямки навчання	Назва профілю	Назва навчального закладу	10 класи		11 класи		10-11 класи	
			кл.	уч.	кл.	уч.	кл.	уч.
природничо - математичний	біолого-хімічний	Старунська ЗОШ I-III ст.	-	-	1	16	1	16
	фізико-математичний	Дзвиняцька ЗОШ I-III ст.	1/2	9	-	-	1/2	9
	біолого-хімічний	Марківська ЗОШ I-III ст.	1	16	-	-	1	16
філологічний	української філології	Манявська ЗОШ I-III ст.	1	18	1	16	2	34
	української філології	Солотвинський НВК (ЗОШ I-III ст.)	1	20	-	-	1	20
	української філології	Марківська ЗОШ I-III ст.	1	16	-	-	1	16
	української філології	Порогівська ЗОШ I-III ст.	1	21	-	-	1	21

суспільно-гуманітарний	історико-правовий	Дзвиняцька ЗОШ I-III ст.	1/2	9	-	-	1/2	9
	історико-правовий	Старунська ЗОШ I-III ст.	1	17	-	-	1	17
технологічний	технологічний	Бабченська ЗОШ I-III ст.	1	15	1	16	2	31
		Манявська ЗОШ I-III ст.	2	32	1	19	3	51
		Росільнянська ЗОШ I-III ст.	2	40	2	41	4	81
		Старунська ЗОШ I-III ст.	2	31	1	20	3	51
		Яблунська ЗОШ I-III ст.	2	41	2	33	4	74

Інші типи загальноосвітніх навчальних закладів:

Кількість		
Ліцеїв	Учнів	Вчителів
1 - фізико-математичний	76	21

Позашкільні навчально-виховні заклади (назви, основні напрями роботи, гуртки, їх назви, кількість дітей)

Назва закладу	Назва гуртка	Кількість дітей
Солотвинський будинок дитячої та юнацької творчості	<i>Технічний напрямок:</i> Декоративно-прикладне мистецтво	20
	Соломоплетіння	15
	Різьба по дереву	15
	Народні промисли	15
	Початкове технічне моделювання	20
	Живопис і рисунок	15
	<i>Культурно-мистецький напрямок:</i> Танцювальний	20
	Танцювальний «Мереживо»	20
	Вокальний	15
	Театральний	35
	<i>Художньо-естетичний напрямок:</i> Писанкарство	15
	Туристичний	25
	Вишивка	15
	Історико – краєзнавчий	25
	В'язання бісером	15
	Природа і фантазія	20
	Умілі руки	20
	Орігамі	20
Разом	18	325

Дані про участь школярів гірських шкіл Богородчанського району в туристсько-краєзнавчій роботі (переможці районного та обласного етапів)

№ з/п	Назва школи	Назва експедиції												Шляхами подвигу і слави 2010 р.		
		Краса і біль України				Історія міст і сіл України				Україна вишивана						
		2009 р.		2010 р.		2009 р.		2010 р.		2009 р.		2010 р.				
		районний	обласний	районний	обласний	районний	обласний	районний	обласний	районний	обласний	районний	обласний			
1.	Солотвинський НВК															
2.	Бабченська ЗОШ I-III ст.											*	*			
3.	Гутівська ЗОШ I-III ст.	*	*	*		*				*						
4.	Дзвиняцька ЗОШ I-III ст.	*		*		*	*			*		*	*	*	*	*
5.	Манявська ЗОШ I-III ст.			*												
6.	Марківська ЗОШ I-III ст.									*						
7.	Порогівська ЗОШ I-III ст.															
8.	Росільнянська ЗОШ I-III ст.			*												
9.	Старунська ЗОШ I-III ст.			*												
10.	Яблунська ЗОШ I-III ст.											*	*			
11.	Богрівський НВК	*		*		*		*								
12.	Глибоківська ЗОШ I-III ст.			*											*	
13.	Гринівська ЗОШ I-III ст.															
14.	Жураківська ЗОШ I-III ст.											*				
15.	Кривецька ЗОШ I-III ст.									*						
16.	Космацька ЗОШ I-III ст.					*		*	*							
17.	Кричківська ЗОШ I-III ст.			*		*									*	
18.	Ластівецький НВК							*								
19.	Луквицька ЗОШ I-III ст.															
20.	Міжгірська ЗОШ I-III ст.							*							*	
21.	Монастирчанський НВК	*		*				*								
22.	Раковецька ЗОШ I-III ст.									*						
23.	Хмельівська ЗОШ I-III ст.															

Дані про учнів гірських шкіл Богородчанського району - переможців Всеукраїнських олімпіад з базових дисциплін та конкурсі імені Петра Яцика

№ з/п	Назва школи	2008			2009			2010			2009			2010	
		Кількість переможців II (районного), III (обласного), IV (Всеукраїнського) етапів олімпіад									Кількість переможців II (районного), III (обласного) турів конкурсу				
		II	III	IV	II	III	IV	II	III	IV	II	III	II	III	
1.	Солотвинський НВК	11			4			16			1			3	
2.	Бабченська ЗОШ I-III ст.	2			2			3							
3.	Гутівська ЗОШ I-III ст.	6			5	1		6							
4.	Дзвиняцька ЗОШ I-III ст.	8	1		7	2		5			3			5	
5.	Манявська ЗОШ I-III ст.	10	1		16	3		12	4						
6.	Марківська ЗОШ I-III ст.	4			7			10							
7.	Порогівська ЗОШ I-III ст.	2			7	1		12	1						
8.	Росільнянська ЗОШ I-III ст.	8			10			10			2				
9.	Старунська ЗОШ I-III ст.	7			12	1		14							
10.	Яблунська ЗОШ I-III ст.	4			6			5			1			1	
11.	Богрівський НВК	1			1										
12.	Глибоківська ЗОШ I-III ст.	4						2			1				
13.	Гринівська ЗОШ I-III ст.							1							
14.	Жураківська ЗОШ I-III ст.				3			4					1	1	
15.	Кривецька ЗОШ I-III ст.	4			4			2					1		
16.	Космацька ЗОШ I-III ст.							2					1		
17.	Кричківська ЗОШ I-III ст.	8			4			9			1		1		
18.	Ластівецький НВК	3			1			3			1				
19.	Луквицька ЗОШ I-III ст.				2										
20.	Міжгірська ЗОШ I-III ст.	2						1							
21.	Монастирчанський НВК	6			4	1		6							
22.	Раковецька ЗОШ I-III ст.	1													
23.	Хмельівська ЗОШ I-III ст.	2													

БАБЧЕНСЬКА ЗОШ І-ІІІ СТ.

Учнівський хор Бабченської ЗОШ І-ІІІ ст.

Директор Бабченської школи Г.Іванцюк вітає творчу групу директорів Запорізької області

Презентація учнівського проекту «Літературне дерево пізнання. Тарас Шевченко»

СОЛОТВИНСЬКИЙ НВК (ЗОШ І-ІІІ СТУПЕНІВ - ЛІЦЕЙ)

Солотвинський НВК. Урок інформатики

ГУТІВСЬКА ЗОШ І-ІІІ СТ.

Учасники гуртка «Петриківці» за роботою

Юні туристи-краєзнавці Гутівської ЗОШ І-ІІІ ст на екологічній стежці

КРИЧКІВСЬКА ЗОШ І-ІІ СТ.

Фольклорно-етнографічний ансамбль «Джерельце» Кричківської ЗОШ І-ІІ ст.

На екскурсії в шкільному музеї Кричківської ЗОШ І-ІІ ст.

Igor Onkaliuk,

головний спеціаліст відділу освіти
Богородчанської районної державної адміністрації
Івано-Франківської області

Ihor Onkaliuk,

chief specialist of the Educational Body
of Bogorodchany District State Administration

ПРОФІЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ: ЗДОБУТКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**SCHOOL PROFILING: SUCCESS, PROBLEMS, PERSPECTIVES**

У статті аналізується стан допрофільної підготовки та профілізації старшої школи в закладах освіти регіону, визначено проблеми та вказано шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: допрофільна підготовка, заклади освіти, старша школа, проектна діяльність.

The article deals with the conditions of underprofiling training of the students and profiling of high school in regional educational institutions. Problems are stated and the ways of their realization are described.

Key words: conditions underprofiling, educational profiling, high school.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших напрямів реформування освіти в Україні є перехід до профільного навчання в старшій школі. Кожен заклад освіти шукає свою модель профільного навчання, адекватну до умов регіону, можливостей (кадрових і матеріальних) освітньої установи.

Як свідчить практика, профілізація сільських шкіл гірської місцевості – процес складний, який вимагає неординарних управлінських рішень. Не є винятком і освітні заклади гірської місцевості Богородчанщини.

Відповідно до програми розвитку профільної освіти (Програма “Освіта Богородчанщини (2003-2015 роки)”), “Плану заходів на 2007-2010 роки щодо впровадження профільного навчання учнів 10-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів” у загальноосвітніх закладах району активно впроваджується допрофільна підготовка на II ступені та профільне навчання учнів старшої школи. Із 16 закладів I-III ступенів 14 (з них 9 – гірські) працюють за профільними планами і програмами, у 8 школах (5 з них – гірські) запроваджена допрофільна підготовка (поглиблене вивчення окремих предметів). Профільним навчанням охоплено 46 із 64 класів старшої школи, що становить 72%, з них 38 класів у сільській місцевості (гірських – 16, а це – 42% від усіх сільських), що становить 78% усіх профільованих класів. Кількість учнів, які займаються в цих класах, становить 830 осіб – 73% від всіх учнів старших класів (у гірських – 446 учнів, це – 54%). 62% учнів від усіх, які займаються у профільних класах, оволодівають професійним навчанням, решта 38% опановують академічні профілі. Допрофільною підготовкою охоплено 32 класи (607 учнів), що становить 20% усіх 8-9 класів. З них у 9-ти гірських школах – 356 учнів.

Основний зміст статті. Загалом у школах добре здійснюють процес формування і якісного проведення проектної діяльності через різні форми взаємодії з учнями і їх батьками. Забезпечується вмотивований вибір того чи іншого напрямку організаційної роботи. Керівники кожної із шкіл по-різному підійшли до розкриття суті профільної диференціації. На відміну від міських шкіл, де спостерігається її повна відповідність до практики навчання, у гірських (сільських) школах, враховуючи специфіку роботи, умови, матеріально-технічне забезпечення, контингенти учнів, це завдання розв'язується шляхом застосування обох складників організації профільного навчання: як гнучкої (елективної) так і жорсткої (селективної).

Власне, перший підхід простежується найбільше в діяльності в першу чергу Марківської загальноосвітньої школи I-III ступенів (дир. Скрипник Г.С.) де конструювання програми основної школи з окремих предметів та технологій дозволяє говорити про використання “м'якої” диференціації для профільного визначення обраного профільного предмета. Вона поєднує в собі елементи як рівневої, так і профільної диференціації навчання. Це стосується як поглибленого вивчення економіки у 2-9-х класах, так і організації профілів у старшій школі. Таким шляхом здійснюється профілізація (природничий та філологічний напрямки) Солотвинського НВК, Порогівської та Старунської ЗОШ I-III ступенів.

У зв'язку з організацією професійного навчання і введенням технологічного профілю в старшій школі дирекція Яблунської ЗОШ I-III ст. (дир. Струк В.М.) підійшла до розв'язання цього питання селективним шляхом зовнішньої диференціації в 10-х та 11-х класах.

Таким чином, у роботі названих шкіл простежується варіативність у підходах до здійснення профільної освіти. Заслугує на увагу рівень, ґрунтовність і науковість діагностики вибору профілю навчання в старшій школі, проведеної психологічними службами вказаних навчальних закладів. Передували цьому години класних керівників, диспути, усні журнали, профконсультаційні та тренінгові заняття. Діагностичну та консультативну роботу щодо вибору учнями майбутньої професії та профілю навчання в 10-му класі проводили також із батьками дев'ятикласників. Під час діагностування звертали увагу на:

- наявність в учнів певних установок на працю;
- домінування інтересів у навчальній діяльності;
- мотиви вибору продовження навчання у старшій школі;
- рівень знань із предметів відповідно до зорієнтованості на професію та вимоги, що до неї висуваються;
- виявлення здібностей, необхідних для майбутньої професії.

Серед форм і методів цього діагностичного обстеження – методики “Карта інтересів”, “Тест множинного інтелекту, виявлення комунікативних здібностей”; практикуми: “Самопізнання. Властивості уваги”, “Темперамент і професія”, “Пам’ять та її значення для професійної діяльності”, “Вибір професії – задача з багатьма невідомими”; дослідження характеру особистості, оцінка розвитку вольових якостей, тощо. Практичним психологом та соціальним педагогом Марківської ЗОШ I-III ступенів (Уманців С.І. та Семенців Л.О.) проведено розвивальну роботу за темами “Основні правила і помилки при виборі професії”, “Подорож у світ професій”; тренінг “Хочу” + “Можу” + “Треба” – “правильність вибору професії”; консультування з проблеми “Важливість позитивного мікроклімату в родині, роль підтримки батьків при підготовці учнів до ЗНО, професійному її самовизначенні”.

Результати діагностичного дослідження взяті за основу щодо проектування контингентів класів та розробки навчальних та річних планів роботи шкіл, підготовки до введення відповідного профілю навчання.

У гірських закладах освіти загалом вдалось витримати процедуру введення профільності в старшій школі.

У Богородчанському МНВК, Бабченській, Манявській, Росільнянській, Старунській, Яблунській ЗОШ I-III ст. належна матеріально-технічна база дає змогу в рамках технологічного профілю у 10 та 11-х класах організувати підготовку робітників за професією “Водій автотранспортних засобів (категорії “В” і “С”).

Дирекції та педагогічні колективи гірських шкіл, розуміючи, що рівень профільної підготовки – це не тільки поглиблений зміст навчальних предметів, а й орієнтація на майбутню професію, визначили такі завдання:

- визначення у програмному матеріалі та підручниках тем до викладання яких доцільно вести профорієнтаційний компонент;
- визначення форми подання профорієнтаційного матеріалу, яка найбільш точно відповідає змісту тої чи іншої теми, до наочних засобів;
- вивчення економічних особливостей свого району, області, їх потреби в кадрах, можливостей отримання фахової освіти;
- вивчення особливостей інтересів та нахилів учнівського контингенту, фіксація результатів, узагальнення та обговорення їх з учнями та класними керівниками;
- поповнення кабінетів експонованим матеріалом про професії, пов’язані з певним предметом;
- поглиблення власних знань із профорієнтаційної роботи, педагогіки та психології особистості, методів її вивчення.

Слід відзначити неординарний підхід дирекції Марківської ЗОШ I-III ступенів щодо організації допрофільності в основній школі. Тут пішли елективним шляхом, без перерозподілу учнівського контингенту класів. Робота організована так, що частина учнів на уроці здобуває знання більш високого рівня (створення гнучких елективних груп). А вивчення курсу економіки в 2-9 класах відбувається через вільний вибір учнями базового й поглибленого рівня вивчення предмета в межах одного класу та вільного вибору факультативів, спецкурсів, позашкільних та позакласних форм роботи. При такому підході характерним є те, що вибір рівня вивчення предмета дозволяє кожному школяреві конструювати свою освітню траєкторію. Учні груп базового рівня працюють за базовими програмами та підручниками, а учні профільних груп – за програмами та підручниками для допрофільних класів. До підручників базового і профільного рівнів розроблено дидактичні матеріали, які забезпечують індивідуальний різнорівневий контроль знань школярів.

У Дзвиняцькій ЗОШ I-III ступенів (директор Гладіш Б.П.) пішли шляхом внутрішньої диференціації, використовуючи можливості профільних навчальних планів – створення різнопрофільних груп у межах одного класу.

На належному рівні відповідно до Концепції профільного навчання організовано допрофільну підготовку в названих гірських школах.

Дотримано процедуру та хронологію переходу до профільної старшої школи в усіх гірських навчальних закладах у наявності програми впровадження профільного навчання та відповідні плани заходів загальноосвітніх шкіл I-III ступенів щодо впровадження та розвитку профільного навчання у згаданих закладах освіти на 2008-2012 роки.

У минулому навчальному році Солотвинську ЗОШ I-III ступенів реорганізовано в заклад нового типу – Солотвинський НВК (ЗОШ I-III ступенів - лицей) фізико-математичного спрямування.

Рішенням сесії Богородчанської районної ради від 23 липня 2009 року створено 6 освітніх округів та визначено в них базові загальноосвітні школи. Для повноцінного забезпечення функціонування гірських освітніх округів, планування і проведення укрупнення навчальних закладів за рахунок малокомплектних шкіл і підвозу учнів цих шкіл на навчання до базових закладів необхідно придбати щонайменше ще 5 шкільних автобусів.

Висновки. Таким чином, ефективність реалізації Концепції профільного навчання (а відповідно – і всіх програм та їм супутніх заходів) у районі залежить від:

- вироблення ефективного механізму бюджетного фінансування та залучення інших коштів (органів місцевого самоврядування, приватного капіталу, коштів батьків тощо);
- узгодженості і доопрацювання навчальних програм профільних дисциплін і решти предметів профільного плану відповідно до можливостей бюджету навчального часу, що на них відводиться;
- готовності (професійної компетентності) керівників гірських шкіл організаційно й науково-методично реалізувати профілювання;
- можливостей відділу освіти, навчальних закладів, потужностей підприємств місцевого значення у створенні матеріально-технічної бази того чи іншого профілю.

1. Концепція екологічної освіти в школах України. – К., 1993. – 17 с.

2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п’яти томах. – К.: Рад. школа, 1979. – Т.2. – 717 с.

3. Червінська І.Б. Інновації у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до роботи в школах гірського регіону.// Гірська школа Українських Карпат. – 2006. - № 1. - С.125-131.

Любов Сухоручко,

заступник директора
з навчально-виховної роботи
Бабченської ЗОШ I-III ступенів
Богородчанської районної ради
Івано-Франківської області

Lubov Sukhoruchko,

a Supervisor in Education
of Babche School I-III levels of
Bogorodchany District Council

ФОРМУЄМО ВИСОКОПРОФЕСІЙНОГО ПЕДАГОГА TRAINING A HIGHY SKILLED TEACHER

У статті висвітлено можливості закладу освіти гірської місцевості в здійсненні експерименту, зокрема з питання підготовки педагогічних кадрів до проектно-впроваджувальної діяльності, впливу дослідницько-експериментальної роботи на ріст професійної майстерності педагогічних кадрів.

Ключові слова: гірська місцевість, проектно-впроваджувальної діяльності.

The article deals with the possibilities of the educational institution in the mountain area in making the experiment of involving the teachers into project-making activity. It also states the influence of research-experimental activity on the growth of proficiency of teachers.

Key words: conditions underprofiling, educational profiling, high school, skilled teacher

Постановка проблеми. “Бабченська школа – майбутнє, - з гордістю стверджую я, - це нероздільний трикутник: школа, учні й сім’я”. Так співається в шкільному гімні, тому що навчально-виховна робота в школі згуртовано ведеться цими трьома складниками. Адже запорукою успіху є синергетично узгоджена взаємодія.

З огляду на положення про батьківські комітети (ради), Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу, інші нормативні документи в навчальному закладі введено державно-громадську форму управління школою. Реалізація моделі державно-громадського управління сприяла залученню батьків та громадськості до управління роботою школи, зроблено перші кроки до віднаходження додаткових джерел фінансування школи, що сприятиме поліпшенню матеріально-технічної бази.

Стратегічною метою школи є створення умов для розвитку та самореалізації особистості вчителя й учня за нових соціокультурних умов. Вона досягається шляхом розв’язування поставлених завдань.

Як показує практика, розв’язання актуальних освітніх проблем можливе сьогодні на основі широкого запровадження нових педагогічних ідей, спрямованих на розвиток творчих сил, здібностей та нахилів особистості. Упродовж 2004-2009 років у школі реалізовувалась програма регіонального експерименту “Підготовка педагогічних кадрів до проектно-впроваджувальної діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти”. Участь школи в цьому експерименті стала важливим фактором у формуванні високих професійних якостей педагогів.

Основний зміст статті. Керівники школи, весь педагогічний колектив активно працюють над формуванням привабливого позитивного іміджу школи, зокрема, беруть участь в організації і проведенні різних форм роботи з учнями, плідно співпрацюють у цьому напрямі з випускниками школи, батьками, громадськістю, позашкільними установами. На базі школи проводилися Всеукраїнські, обласні, районні семінари-практикуми, творчі зустрічі. Учителі школи обмінялися досвідом із запровадження освітніх інновацій у практику роботи з творчою групою керівників загальноосвітніх навчальних закладів (гімназій, ліцеїв, шкіл різних типів) Запорізької області. Освітян Вінниччини, які відвідали Бабченську школу I-III ступенів, педагогічний колектив познайомив з експериментальною діяльністю. Спільно з науковим керівником Оксаною Мариновською нами проведено майстер-клас “Проектування освітнього середовища як основа інноваційного розвитку школи” на Всеукраїнській науково-пошуковій конференції “Теорія і практика розроблення прогностичних моделей шкіл майбутнього”, що відбулася в Ялті.

У школі здійснюється формування цілісних знань учнів засобами міжпредметної взаємодії. Так, учителі проводять нетрадиційні інтегровані уроки, виховні заходи, запроваджуючи освітню систему “Довкілля” (предмети природничого циклу) у початковій та основній школах, інтегральну педагогічну технологію предметів суспільно-гуманітарного циклу. Остання пройшла експериментальну перевірку на базі школи. Результати роботи презентувалися на обласному семінарі методистів Р(М)МК.

Учителі впроваджують інноваційні технології цілісно або їх елементи, зокрема, інтерактивне, інтегроване, проектне навчання, довідля, технологію особистісно орієнтованого уроку, розвитку критичного мислення тощо, що сприяють формуванню предметних та ключових компетенцій учнів, життєстверджуючого образу світу. Перелічені технології інтегруються в класно-урочну систему навчання, включаються у систему традиційних (нетрадиційних) уроків, що сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу. У виховній роботі учителі активно застосовують метод життєвих проектів, колективні творчі справи.

В ході експериментальної роботи розроблено модель школи векторного проект-дизайну через упровадження методики векторного аналізу готовності вчителя до впровадження педагогічних технологій, векторного аналізу уроку та аналізу виховного заходу. Моделювання інноваційного простору здійснюється з допомогою науково-методичних проектів “Інноваційний простір” (2004-2012), “Інтерактивне навчання” (2004-2007), “Особистісно орієнтоване навчання” (2004-2008), “Інтегративна освіта” (2004-2009), “Довкілля Бабченської школи” (2004-2012), “Проектна педагогіка” (2008-2012), “Педагогіка життєтворчості” (2008-2012). Ці проекти мають на меті підвищити готовність учителів до впровадження інноваційних технологій. Адже готовність педагогів до здійснення інноваційної діяльності – запорука успішності учнів.

Робота кращих учителів презентувалася на сторінках всеукраїнських та обласних часописів, зокрема “Початкова школа” (вчитель початкових класів Жидун М.І.), “Школа” та “Українська мова та література” (вчитель української мови Сухоручко Л.І.), “Розкажіть онуку” (вчителі початкових класів Жидун М.І., Мартинюк Г.Й.), “Фізика” (вчитель фізики Катрич О.Д.), “Джерела” (вчитель фізичної культури Яремчук Б.Д.), “Освітнянське слово” (вчитель технологій Дзепчук Б.Д.).

Результати зовнішнього незалежного оцінювання показують об'єктивність оцінювання навчальних досягнень учнів учителями. 98% випускників успішно продовжують навчання у вищих навчальних закладах. Колектив школи отримує подяки за підготовку учнівської молоді з Коломийського педагогічного коледжу, Надвірнянського автотранспортного коледжу.

Школа посіла перше місце в обласному конкурсі на кращу організацію фізкультурно-оздоровчої роботи (вчитель фізичної культури Яремчук Б.Д.) та взяла участь у Всеукраїнському турі конкурсу (2009-2010 р.р.). Педагогічний та учнівський колективи стали переможцями районного (2007, 2010) та обласного (2007) турів огляду-конкурсу на кращу організацію правовиховної роботи. Кілька років поспіль є переможцями районного та учасниками обласного етапів конкурсу учнівських проектів “Я – громадянин України” (вчитель Крицак С.М). Експедиційний загін школи став переможцем обласного туру Всеукраїнської історико-етнографічної експедиції учнівської та студентської молоді “Україна вишивана” (2010). Команда юних рятувальників перемогла в районному та була активним учасником обласного етапу фестивалю “Дружин юних пожежних-рятувальників”. Гуртківці “Юні натуралісти” посідали І місця у районному турі дитячого конкурсу “Джміль та Бджілка” з 2006 по 2009 роки.

Учень 6 класу Сухоручко Володимир став переможцем конкурсу “Робимо кольорову обкладинку часопису “Розкажіть онуку” (№9, 2008) власноручно!” за розробку теми “Правила поведінки для вихованої дитинки”; учениця 8 класу Процюк Марія нагороджена дипломом учасника Міжнародного конкурсу сучасної релігійної пісні “Пісня серця” (2010); учень 7 класу Іванцюк Назарій за композиційне рішення представлених робіт на обласну виставку “Новорічна композиція” (2010).

Розпочавши проектно-впроваджувальну діяльність, спостерігаємо підвищення ефективності роботи, відзначаємо позитивні зміни та зрушення в поведінці учнів, у ставленні їх до навчання, до однокласників, до школи.

Висновки. У процесі розгортання інноваційної діяльності ми дійшли висновку про необхідність інтегрування науки і практики. Тож намагаємось забезпечити педагогів школи фаховою науково-методичною літературою, підтримувати інноваційні ініціативи творчих учителів, здійснювати стимулювання роботи педагогів, котрі проводять дослідницько-експериментальну роботу, формувати власну готовність до професійної самоосвіти та самовдосконалення.

Спільна праця в експериментальній діяльності дирекції школи, вчителів, учнів, батьків та вчених відображена в книзі “Школа векторного проект-дизайну”, автором якої є керівник експерименту Оксана Яківна.

Не вдовольнятися досягнутим, шукати нові шляхи – такою є формула педагогічної творчості, за якою прагне працювати наш педагогічний колектив Бабченської ЗОШ I-III ступенів.

1. Національна доктрина розвитку освіти / Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації: факти, роздуми, перспективи /.- К.: Наука, 2003. - С. 178-201.
2. Китайська О. Професійна мобільність учителя - вимога сучасної освіти / О.Китайська // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім.П.Тичини. – Умань: ЛКМ.,2005. - С.95-101.

Igor Bodnar,

директор Ластівецького НВК – ЗОШ I-II ступенів
Богородчанської районної ради
Івано-Франківської області

Ihor Bodnar,

a Principal of Lastivtsi Educational Complex
(nursery and secondary school)
of Bogorodchany District Council.

МОДЕЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЛАСТІВЕЦЬКОГО НВК

FORMING OUR OWN MODEL OF EDUCATIONAL ENVIRONMENT

У статті розкрито шляхи формування навчально-виховного середовища в умовах сільської школи гірського району, використання можливостей міжнародних та Всеукраїнських проектів для успішного функціонування школи як центру соціального розвитку.

Ключові слова: навчально-виховне середовище, освітнє середовище, педагогічний процес, модель.

The author describes the ways of forming the educational environment while working in a rural school in the mountainous area, the employment of all possibilities of international and All – Ukrainian projects for successful functioning of school which is the centre of the social development.

Key words: training and educational environment, educational environment, pedagogical process, model.

Постановка проблеми. Ластівецький навчально-виховний комплекс сьогодні, що на Богородчанщині, – це:

- 178 учнів початкової та основної школи;
- 20 дітей дошкільної групи;
- 28 дітей раннього розвитку;
- школа для батьків “Ластівка”;
- дитяче об’єднання “Ластів’янка”;
- учительський колектив: 24 учителі, 2 вихователі, практичний психолог, медична сестра закладу;
- директор: Ігор Боднар.

Проектною діяльністю навчальний заклад почав займатися 2004 року. Згідно зі спільною угодою про співпрацю школи та дитячого Фонду ООН “ЮНІСЕФ”, почалася співпраця у проекті “Цвіт Карпат”, який передбачав:

- дослідження стану здоров’я дітей віком 0-6 років за умов гірської місцевості;
- реалізацію розробленого школою та оздоровчими закладами плану профілактичних заходів, спрямованих на попередження та зниження захворюваності в дітей, зменшення інвалідизації дитячого населення;
- поліпшення санітарно-освітньої роботи серед населення гірського села щодо профілактики захворювань у матерів і дітей.

Для реалізації цих завдань та забезпечення розвитку дітей раннього віку навчальний заклад залучив до навчання батьків своїх вихованців. 2005 року у школі створено Центр для батьків, діти яких не відвідують дошкільні навчальні заклади.

Основний зміст статті. Педагогічний колектив школи добре розуміє, що час, у якому живемо, складний і проблематичний. Такий, що вимагає компетентних, розумних, ділових, творчих та яскравих особистостей. Вони ж мають стати активними громадянами з відповідною системою цінностей. Якість освіти сьогодні є національним пріоритетом, а мережа навчальних закладів повинна задовольняти освітні потреби кожної людини відповідно до її інтересів, здібностей та потреб суспільства. Нові проблемно-кризові ситуації потребують творчих особистостей, здатних успішно адаптуватися до життя в соціумі. Тому педагоги бачать роль закладу в переході до таких інноваційних підходів, що будуть забезпечувати повну реалізацію здібностей, усебічного розвитку, рівності умов кожної дитини у прагненні до самовдосконалення та творення власного “я”.

Школа взяла участь у новому проекті “Педагогічні засади формування навчально-виховного середовища в умовах сільської школи”. Ми стали в ряд 35 шкіл України, а це: школи міжнародного права, школи молодого політичного лідера, школи філософії, школи вивчення іноземної культури, історико-географічні школи тощо.

Педагогічний колектив Ластівецької школи I-II ступенів створив нову модель школи. Це школа вільного розвитку особистості сільського учня, школа своєчасного виявлення творчого потенціалу дитини, повноцінний розвиток творчих здібностей, творчого навчання, яке передбачає залучення учнів до наукового пошуку й використання отриманих знань на практиці.

Метою моделі школи є розвиток учня за умов сприятливого навчально-виховного середовища. Ми вибудували модель на основі принципу “Головне – це діти” та розуміння розвитку як процесу, який передбачає вивчення психофізичних, індивідуальних особливостей дитини; виховання людей, які вірять у місце, де вони живуть, пишаються історією і традиціями громади, до якої належать, та мають розвинений громадянський патріотичний дух, який допомагає їм робити те, що потрібне для блага всіх. Отже, в основу нашої моделі поставлено регіональний аспект формування навчально-виховного середовища учнів села. Убачаємо важливість нашої участі в експерименті.

Враховуючи природу розвитку, можна стверджувати: коли немає значущої ефективної участі, немає й розвитку. Можна запропонувати такі види участі нашої школи в процесі формування і розвитку навчально-виховного середовища: самооблізація, участь шляхом висловлювання власних думок, участь у наданні інформації, спільна участь. У нашому випадку самооблізація – коли всі учасники навчально-виховного процесу беруть участь в розвитку особистості (учителі, учні, батьки, громадськість). Участь шляхом висловлювання думок – коли всі висловлюють свої думки, ми прислухаємося до думки творчої групи – розробника моделі, батьків, влади – в особі зацікавленого лідера сільської громади, церкви – в особі місцевого пароха і церковного братства. Усе це дає можливість говорити про нашу спільну участь у проекті. Аналіз проблем школи і громади призводить до складання планів діяльності, які забезпечать розв'язання ідеї вільного розвитку учнів за умов села гірської місцевості.

Уся діяльність з проблеми ґрунтується на теорії педагогічної науки: що є навчально-виховне середовище, яке використовуємо для цілісного опису специфічних особливостей конкретної школи; феномен середовища як “простору і умов життя людини” та родовим від нього – шкільним середовищем, або ж ще краще – освітнім середовищем, яке педагогічна наука розглядає як систему впливів і умов формування особистості, можливостей для її розвитку.

В регіональному підході вбачаємо ідеї гуманної педагогіки, яка закликає допомогти кожній дитині розвинути свою неповторну індивідуальність, знайти власний ідеал і прагнути його втілення.

У педагогічній теорії широко вживається і таке поняття, як “середовищний підхід”. Ми тлумачимо його як спосіб організації середовища й оптимізації його впливу на виховання особистості школяра. У цьому аспекті особлива ж увага акцентується нами на регіональному підході. Відправний пункт розвитку, його сенс і мета – особистість. Актуальним для нас є і врахування теорії “можливостей середовища”, бо ж людина не лише продукт, а й творець середовища. Як свідчать результати досліджень, саме людське оточення (ровесники, вчителі, батьки) є найбільш значущим для суб'єкту шкільного життя. Учні сприймають середовище школи насамперед з його людським соціальним наповненням. У цьому плані ми маємо прекрасне середовище, яке дає можливість комфортно почуватися в ньому.

Старуня - унікальна геологічна пам'ятка природи, природоохоронна площа у 6000 га, де докупи зібрані родовища нафти, озокериту, солі, всесвітньовідоме палеонтологічне місцезнаходження викопної фауни волохатих носорогів і мамонтів, де виник на очах у людей єдиний у Карпатах грязевий вулкан. Це дає можливість активно працювати гуртку “Юних археологів” – знавців історії і допоміжних історичних дисциплін, гуртку “Благовіст” - любителів географії і краєзнавства. Наша постійна участь в експедиціях “Історія міст і сіл України”, “Біль і краса України”, написання наукових рефератів, як наприклад, “Наш край у сиву давнину”, “Феномен під назвою “Старуня” (Історія своєрідного музею просто неба)” - реальність. Учні Ластівецької загальноосвітньої школи, яка знаходиться недалеко від урочища “Ластівецька гора”, самі проводили низку нескладних розкопок, склали археологічні карти досліджуваного району, фіксували проведену роботу в щоденниках, на фотографіях і малюнках. Зібраний матеріал використовується на уроках історії, географії, біології тощо. Сьогодні цінні знахідки, старовинні ужиткові та побутові речі зберігаються в “Кімнаті старожитностей”. Навколо неї розгорнута творча лабораторія пошановувачів старовини (історії та культури села). Учні та вчителі взяли активну участь у Міжнародній конференції до 100-річчя першої знахідки мамонта і волохатого носорога в Старуні в 1907 році “Природно-історична спадщина в Старуні: Старуня – Львів – Івано-Франківськ – Краків”. Це була ініціатива сільського голови – прилучення школярів до наукових досліджень, з метою формування інтересу до минулого, щоб жити з надією на майбутнє.

Ми пропагуємо зміцнення життєвих цінностей та переконань. Нашому селу притаманний високий рівень релігійності. Це, напевно пов'язане з іменем відомого в усій Європі своїм покликанням слугувати Богові Симеона Лукача, якого Папа Римський Іван Павло II оголосив святым, та отцем Романом Луканем, дослідником старовини, про якого писав видатний історик Іван Крип'якевич: “Отець Роман Лукань залишає по собі пам'ять визначного на полі української науки в Галичині”.

Завжди пам'ятаємо, що так як з окремих цеглин руки будівничого створюють будинок, так з поодиноких фактів, почерпнутих з історичних джерел, з життєписів видатних людей регіону і села, відтворюють минуле, яке треба тільки відкрити для сучасників та зберегти для нащадків як унікальність.

Позитивний результат спільних дій можливий лише за умови довіри та співпраці. Наш педагогічний колектив розробив схему розвитку особистості, метою якої є створення умов для реалізації її потенціалу через навчально-виховне середовище (творчого педагогічного колективу одноступенів, шкільного парламенту, груп самоврядування класів) та на основі співпраці сім'ї, школи і громадськості, що передбачає змістовно-організовану програму дій.

У перспективі розвиток учнів, їхніх природних обдарувань бачимо справою не дня чи року, а результатом наполегливої праці впродовж усього терміну навчання і життя. Керівником цього проекту є Віра Мелешко – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту педагогіки АПН України. Керівником від Івано-Франківського інституту післядипломної педагогічної освіти є Людмила Келембет. Куратором проекту є завідувач методичним кабінетом Богородчанського відділу освіти Володимир Мельник.

Висновки. Участь в експерименті поставила перед колективом нові освітні завдання, новий кінцевий прогнозований результат діяльності. Ластівецьку загальноосвітню школу I-II ступенів було реорганізовано на навчально-виховний комплекс. А це означає, що в навчально-виховному комплексі буде забезпечено розвиток, саморозвиток і самореалізацію дитини за умов нового навчально-виховного середовища сільської школи гірської місцевості. Підвищиться рівень загальної культури і вихованості школяра. Зросте інтерес дитини до навчання, рівень її підготовки до життя і праці та самореалізації в суспільстві. Поліпшиться рівень загальної професійної компетентності педагогічних працівників. Підвищиться імідж навчального закладу.

1. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості / Тези доповіді міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 р. // Освіта України. – 2007. – 10 серпня.

Мирослав Гуменяк,

директор Солотвинського НВК (ЗОШ I-III ступенів)
Богородчанської районної ради
Івано-Франківської області

Myroslav Humeniak,

a Principal of Solotvyn School- Liceum I- III levels
of Bogorodchany District Council
Ivano-Frankivsk region

Мирон Дмитришин,

кореспондент районної газети “Слово народу”

Myron Dmytryshyn,

a correspondent of the local newspaper “ Word of
People”.

СОЛОТВІНСЬКИЙ НВК: ПЕРШІ КРОКИ СТАНОВЛЕННЯ**SOLOTVYN SCHOOL-LICEUM: THE FIRST STEPS OF THE BECOMING**

Історія створення першого регіонального навчального закладу нового типу висвітлюється у цій статті. Автори описують перші кроки педагогічних і студентських організацій у нових соціальних умовах, способи створення і підтримки престижного іміджу навчального закладу.

Ключові слова: регіональний навчальний заклад, якість освіти, ліцейний клас, професійна підготовка.

The history of establishing the first regional educational institution of a new type has been told in this article. The authors describe the first steps of the pedagogical and student bodies under the new social conditions, the ways of creation and keeping up the prestigious image of the institution.

Key words: regional school, quality of education, lyceum class, professional training.

З історичних джерел відомо, що перша школа у Солотвині відкрита 1804 року. 2004 р. громадськість селища святкувала 200-ліття шкільництва. А через два роки педагоги, учні та їхні батьки відзначили не менш хвилюючу й довгоочікувану подію: 3 листопада 2006 року за участі тодішнього Президента України Віктора Ющенка була урочисто відкрита перша черга нової сучасної школи, яку розпочали споруджувати ще 1986 р.

Перегорнувши чергову сторінку своєї історії, освітній заклад живе звичними неспокійними буднями, сповненими пошуків удосконалення навчально-виховного процесу. У педколективі, який очолює депутат районної ради Мирослав Гуменяк, можуть похвалитися великою кількістю семінарів, практичних занять слухачів курсів Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, проведених на базі школи останніми роками. Та найголовнішим кроком на шляху поліпшення якості освіти і диференціації навчального процесу став той факт, що від 23 липня 2010 року школа реорганізована в заклад нового типу - навчально-виховний комплекс “загальноосвітня школа I-III ступенів – ліцей”.

Сьогодні вихованці закладу розвиваються в іншому соціальному вимірі, ніж п'ять чи десять років тому. Переважно у старших класах вони проявляють підвищений інтерес до предметів, які найбільше знадобляться для самореалізації у житті. Школа дещо раніше визнана в районі базовою з вивчення математики й фізики. З огляду на це, а також опираючись на творчих учителів і побажання дітей та батьків, було порушено клопотання перед головним управлінням освіти і науки Івано-Франківської облдержадміністрації та Богородчанською районною радою про зміну статусу.

Задум підтримали. Сьогодні в закладі організовано роботу долицейних (8-9-их) і ліцейних (10-11-их) класів фізико-математичного профілю навчання. Окрім того, навчання проводиться за філологічним та універсальним профілями.

Реорганізація освітнього закладу в школу-ліцей стала додатковим стимулом до сумлінної творчої праці педколективу. До активних пошуків спонукало чимало чинників. Найголовніший полягає в тому, аби озброїти ліцейств міцними знаннями, дати їм ключ до самоосвіти. Інакше кажучи, розвинути в них задатки до точних наук і виховати відповідальне ставлення до навчання. А це під силу вчителю, який постійно працює над собою, удосконалює педагогічну майстерність.

З-поміж 505 учнів Солотвинського навчально-виховного комплексу ліцейним навчанням охоплено 76. Їхня природна обдарованість - поза всяким сумнівом, адже перед тим, як стати ліцейстом, діти проходять кон-

курсний відбір. Основна увага звертається на рівень знань із математики і фізики та на психологічну готовність навчатися і жити в новому учнівському колективі, за новими правилами. Чому потрібні добрі знання з профільних дисциплін, зрозуміло - у ліцейних класах поглиблено вивчаються предмети, які найбільше знадобляться при виборі майбутньої професії. Але навчально-виховний процес багатогранний, вимагає не лише наполегливості в опануванні знаннями, а й сприятливого мікроклімату. Ось чому важлива психологічна сумісність дітей, їхня орієнтація на власні сили і самостійність.

Програма навчання в долицейних і ліцейних класах дещо різниться від тієї, за якою займаються звичайні класи. Збільшено кількість годин на вивчення фізики й математики за рахунок зменшення уроків гуманітарного циклу (історія, українська і зарубіжна літератури). Окрім програмного, ліцеїстам подається ще й додатковий матеріал, що є важливим аспектом ґрунтовних і глибоких знань дітей. Із професійними завданнями успішно справляються вчителі математики Наталія Максимів, Дарія Курпіль, Ганна Купчак і фізики Володимир Купчак, Мирослав Гуменяк, Марія Богославець - усі з вищим професійним рівнем. Навіть до викладання непрофільних предметів у ліцейні класи скеровуються педагоги з вищою кваліфікаційною категорією та педагогічними званнями.

Відомий український педагог Софія Русова свого часу писала: "Учитель, який передає дитині лише знання, - це ремісник, той, хто виховує характер, - справжній митець у своїй справі". Ця настанова є стрижневою у роботі педколективу, який намагається виховувати компетентного й духовно багатого випускника. Рейтингова шкала, за якою оцінюють діяльність ліцейних груп, передбачає як досягнення в навчанні, так і участь у громадському житті (акціях, конкурсах, концертах, фестивалях), у предметних олімпіадах, конкурсах творчих робіт тощо.

Окрім рейтингової оцінки ліцейної групи, визначається індивідуальний рейтинг ліцеїста. Зрозуміло, що це підвищує в дітей інтерес до навчання, дисциплінує, заохочує до колективних справ, громадського життя і духовного збагачення.

Зауважимо, що 2010 року професіоналізм і творчий підхід педколективу належно оцінено на державному рівні. Школа нагороджена Дипломом і відзнакою "Флагман освіти і науки України", а інформацію про школу вміщено в презентаційно-іміджевому альманасі з аналогічною назвою. Це додало закладу позитивного іміджу. І не тільки. Корпусу Миру США в Україні не так давно зацікавився навчальним закладом і запропонував співпрацю в рамках проекту молодіжного розвитку. Із представниками Корпусу Миру тривають консультації. Є великі сподівання, що до школи прибуде волонтер з інформаційних технологій. Чому саме такого добровольця раді бачити в педколективі? Школа має на озброєнні 35 комп'ютерів і 2 мультимедійні центри. Комп'ютерами обладнано два кабінети інформатики й кабінет математики, створена комп'ютерна мережа з підключенням до Інтернету. Однак ще не всі можливості комп'ютерного забезпечення використовуються з користю для навчання.

Як видно, бажання поліпшувати навчально-виховний процес у колективі не вгасає. Водночас тут не втрачають надії на завершення будівництва другої черги школи, де будуть спортзал, їдальня, актовий зал, бібліотека та інші важливі об'єкти. Будівельні роботи виконано практично на 90 з лишком відсотків, але турбот ще чимало. Найбільш проблемними на сьогодні залишаються питання водопостачання нової їдальні та водовідведення від приміщення.

Сподіваємося, що за сприяння відділу освіти та районної влади згадані проблеми вдасться розв'язати. Принагідно хочеться відзначити прагнення колективу школи зробити класи затишними, наповнити їх навчальним обладнанням. Особлива вдячність меценатам, котрі переймаються нашими проблемами й матеріально підтримують школу. Завдяки цьому із часу відкриття нової шкільної домівки залучено близько 200 тисяч гривень позабюджетних коштів, які витрачено на твердий інвентар, наочність, технічні засоби, внутрішнє оформлення приміщення, зокрема сходових, гардеробу, а також на спортінвентар.

Меценатська допомога носить різний характер. Художник Володимир Прокопишин, для прикладу, безоплатно малює панно, яке відображає події і факти з історії України. Випускник школи Філіп Тайк, керуючий директором ЗАТ "Роспан Інтернешнл" м. Новий Уренгой, помітно допоміг комп'ютерною технікою. Керівник "Сервісної бурової компанії" в Тюменській області Володимир Іванишин, підприємець Богдан Возний теж охоче підставляють плече допомоги.

Окремої похвали заслуговує колишня педагог школи Надія Базів, яку доля кілька років тому закинула до США. Але ні час, ні далека відстань не стали перешкодою, аби долучитися до добрих справ і задумів колективу, у якому працювала 43 роки. Вона - чи не найщедріший меценат школи-ліцею. Від минулорічної Покрови повсякденне життя і навчання учнів оберігає Ангел-охоронець, статую якого встановлено й освячено на подвір'ї навчального закладу. Це - не перший і не єдиний благодійний подарунок Надії Іванівни. Вона долучається до багатьох справ, якими живе школа, починаючи від надісланої Новорічної ялинки з прикрасами, подарунків дітям і закінчуючи коштами на оформлення навчальних кабінетів та приміщень.

Школа-ліцей у Солотвині завершила навчальний рік. Поряд із випускниками звичайних класів путівку у самостійну життєву дорогу отримали перші 18 випускників-ліцеїстів. Віриться, що здобуті знання і навички стануть важливою запорукою для здобуття ними омріяної професії і досягнення успіху в житті. Для тих, хто бажає стати ліцеїстом, нагадуємо, що адміністрація школи-ліцею запрошує учнів шкіл району, які закінчили сьомі та дев'яті класи, вже зараз зголошуватися до конкурсного відбору.

1. Навчання в дії: Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання: Метод. посіб. / А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех. - К.: А.П.Н, 2006. - 72 с.
2. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння - важливий стимул навчальної діяльності учнів : Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. - К. : Радянська школа, 1977. - Т. 5. - С. 7-15.

Федір Балагутрак,

директор Кричківської ЗОШ I-II ступенів
Богородчанської районної ради
Івано-Франківської області

Fedir Balahutrak,

a Principal of Krychka School I-II levels
of Bogorodchany District Council

ВИХОВУЄМО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ!**BRINGING UP CITIZENS OF UKRAINE**

Автор розповідає про досвід педагогічного колективу школи у сфері громадянської освіти та застосування технології проектів в освітній системі школи.

Ключові слова: патріотизм, громадянське виховання, національна самосвідомість.

The author has described the experience of the Pedagogical Body of school in the sphere of civic education and application of the technology of projects to educational system of school.

Key words: patriotism, civic education, national consciousness.

Нашій країні потрібні національно свідомі громадяни: патріоти, творчі, соціально активні молоді люди. Саме формування такого молодого покоління є головним завданням педагогічного колективу Кричківської ЗОШ I-II ступенів.

Педагогічний колектив усвідомив, що громадянське виховання має пронизувати весь навчально-виховний процес, усі сфери його діяльності.

Дирекцію школи розроблено основні напрями діяльності з громадянського виховання учнів. Із цією метою створено творчу групу вчителів із вивчення цієї проблеми. До її складу входять керівники закладу, учителі-предметники, учителі початкових класів. У річному плані роботи школи значна увага надається питанням громадянського виховання в навчально-виховному процесі. Шляхами їх реалізації неодноразово присвячувалися засідання педагогічної ради. Ця тема чітко пронизує і засідання методичних об'єднань, які працюють у школі. Теоретичні знання з проблем громадянського виховання вчителі набувають під час проведення педагогічних читань, психолого-педагогічних семінарів Практичні - під час методичних тижнів, відкритих уроків і позакласних заходів.

Адміністрацією, вчителями створюються належні умови для цілеспрямованого громадянського виховання учнів. У школі, у кожному навчальному кабінеті, є кутки державної символіки України. У методичному кабінеті, бібліотеці зібрано відповідні нормативні документи, методичну літературу. Учителі разом з учнями створюють класні бібліотеки відповідної тематики. Пошукова робота сприяє збагаченню роздавального матеріалу. Необхідну інформацію дають змінні стенди «Я - громадянин України», «Активна життєва позиція школяра».

Центрами виховної роботи є краєзнавчий музей, капличка, кабінети християнської етики, української мови та літератури, історії, біології, географії.

На уроках суспільно-гуманітарного і природничо-математичного циклу вчителі доцільно використовують елементи українознавства, які реалізують мету і завдання громадянського виховання, здійснюють зв'язок викладання основ наук із життям та практикою.

Дирекція школи приділяє значну увагу оновленню змісту, форм і методів виховання учнівської молоді. Виховання громадянина спрямовується передусім на розвиток патріотизму: любові до свого народу, до України, до наших державних символів.

Кожний шкільний день розпочинається із ранкової лінійки. Прапороносець із асистентами вносять Державний прапор, а учні і вчителі виконують Державний гімн України. Під час цих лінійок проводяться інформаційні п'ятихвилинки, на яких учителі, учні-старшокласники виступають з інформацією на різні теми громадянського виховання. Також підбиваються підсумки життя школи за минулий тиждень, день, підсумки конкурсів, змагань; планується робота школи; всіх учнів і вчителів вітають із днем народження, іншими знаменними подіями в їхньому житті.

Патріотичне виховання учнів здійснюється шляхом організації краєзнавчо-пошукової роботи, участі в учнівському русі «Моя земля - земля моїх батьків», туристсько-краєзнавчих експедиціях «Люби і знай свій рідний край», «Мій край, моя історія жива», історико-географічній експедиції «Історія міст і сіл України», історико-краєзнавчій акції «Шляхами подвигу і слави».

Пріоритетним у виховній роботі з учнями є формування історичної пам'яті і національної самосвідомості, без яких неможливі патріотичні почуття до отчої землі, готовність не просто до праці, а жертвованої праці для розбудови Української держави.

Одним із головних показників громадянської зрілості є збереження української мови, досконале володіння нею. «Людина, байдужа до рідної мови, - дикун. Вона шкідлива своїм еством уже тому, що байдужість до мови пояснюється цілковитою байдужістю до минулого, теперішнього і майбутнього народу», - писав К.Паустовський.

Серцевиною громадянського виховання є виховання в учнів поваги до рідного слова, до рідної мови, любов до своєї землі і до людей, які на ній живуть. На уроках рідної мови учні пишуть твори-мініатюри, міркують над питаннями: Чи тільки для спілкування слугує людству мова? Чи тільки для комунікацій? Чи, може, для того, щоб думати і відчувати?

Учениця розмірковує: «Колись давним-давно, увечері, поверталась з поля жниця. Вона співала зовсім не для спілкування з іншими – для себе і для своєї душі. Яка ж має бути мова, щоб висловити душу?! Рідна».

Над темою «Вічна душа народу» міркує учень: «Сам Бог велів плекати нашу мову, яку називаємо душею народу... Щоб життя було повноцінним, щоб воно було щедрим, як земля, і високим, як небо, слід знати своє слово, любити його, шанувати, боронити ... Воно, наше українське слово, варте того! Воно, як Ісус Христос, не раз було розіп'яте на історичних Голгофах!».

Проводяться конкурси творчих робіт на теми: «Мова моя солов'їна», «Я - громадянин України», «Об'єднаймося ж, брати мої», «Славний мій рід», «Славні мої земляки».

Зустріч із воїнами Великої Вітчизняної війни, воїнами Української Повстанської Армії на тему «Кобзар» у моєму серці», надихнула ученицю 8 класу Оксану Волчинську на написання вірша «Дід Василь читає «Кобзаря».

«Василь читав «Кобзар»...

Навколо постріли,

Навколо смерть, воєнна мішура:

Одні «рятуй» кричать, інші - «ура».

І сморід бункера, і куль нещадних шквал,

І все-таки Василь читав «Кобзар»...

Щодня я бачу, ідучи зі школи,

Того, що не здолав життєвий шквал...

Напевно, не забуду я ніколи,

Як дід старий в руках тримав «Кобзар».

Літературна студія «Золотослів» випускає літературну газету, у якій друкує кращі поетичні і прозові учнівські твори.

Етнографічно-пошукова група збирає легенди села, коломийки, пісні, колядки, щедрівки, колискові, веснянки, весільні й обжинкові обряди, традиції, пов'язані з релігійними святами, красою українського слова.

Кричківські школярі ведуть багаторічну роботу з вивчення сторінок історії Другої світової війни, адже їх діди і прадіди воювали на фронтах Великої Вітчизняної війни, і в загонах Української Повстанської Армії. Пошукова група «Пам'ять» працює над проектом «Пам'ять війни – пам'ять серця», присвячений тим мешканцям села, які в рядах Радянської армії воювали на фронтах війни з німецькими фашистами. Результатом проекту юних краєзнавців «Люди з легенди», присвяченого воїнам УПА та борцям за незалежність України, є книжечка «Люди з легенди».

Краєзнавчо-пошукова робота – дуже важлива ланка патріотичного виховання в школі. Справжніми друзями учнів є ветерани війни, воїни УПА, солдатські вдови. Ми спільно проводимо святкування Дня Перемоги, Дня УПА, Дня Незалежності України, запрошуємо ветеранів на конкурси патріотичної та духовної пісні. Під час таких зустрічей вони разом з дітьми співають фронтові пісні, читають вірші Тараса Шевченка, поезію, у якій прославляється Україна, рідний край.

Ветерани війни, солдатські вдови радо зустрічають учнів на порозі своїх осель, коли вони приходять вітати їх з українськими державними святами, з Різдом Христовим – колядками і щедрівками, із Христовим Воскресінням – з паскою і великодніми побажаннями.

У шкільному краєзнавчому музеї є фотографії, документи, нагороди, фронтові листи, особисті речі ветеранів війни. Учнівська група «Милосердя» доглядає за обеліском та пам'ятною могилою, віддаючи шану тим, хто поліг у боях, хто віддав своє життя за щастя інших.

Окрім всього згаданого, у школі проводиться конкурс творчих робіт на тему «Слідами пам'яті і слави». Ось уривок з учнівського твору «...Я горджуся своїм дідусем і дуже хочу, щоб ніколи не було війни. Горить свічка, бринить сльоза, а з уст лине молитва за всіх людей, яких торкнулася війна...».

Наші школярі пишаються тим, що чимало випускників школи здобувають професію офіцера Збройних сил України, а двоє з них брали участь у військових парадах у Києві, присвячених Дню Незалежності України.

Саме школа повинна шукати нові підходи до навчання і виховання майбутніх громадян країни, щоб повернути престиж знань та інтерес до навчання. І в цьому контексті першочерговим завданням сучасної школи є формування в дитини рис нового світогляду та особистісних рис громадянина світу, який здатний самостійно розв'язувати проблеми, що стоять перед ним, саморозвиватися та самовдосконалюватися. Одним із методів, який формує критичне та творче мислення учнів, а отже, відповідає основному завданню школи, вихованню соціально активної особистості, є метод проектів.

Метод проектів посідає вагомe місце з-поміж інших виховних технологій у роботі Кричківської ЗОШ І-ІІ ст., оскільки, він інтегрується в систему навчання і виховання, сприяє особистісному розвитку учнів, стає засобом знайомства зі світом професій та реалізації своїх життєвих і професійних планів.

Учні школи працюють над проектами: “Вісник школяра”, “Творча майстерня візерунків: від минулого до сучасності”, “Я – громадянин України”, “Лідер в дії”, “Здорова дитина – здорова нація”, “Краю мій лелечий, краю смерековий”, “Туристичний путівник”, “Коломийки – окраса багатой української народної культури”.

Проект “Вісник школяра” - це шкільна газета, яка існує вже понад п'ять років. До роботи над проектом залучені учні 8-9 класів. Школярі, задіяні до роботи над проектом, орієнтуються в жанрах журналістики, користуються правилами спілкування, оволодівають професійною етикою журналіста, основами ділової бесіди, технікою публічного мовлення, вмінням висловлювати свої думки, підсумовувати сказане. За час існування проекту було опубліковано понад 200 статей, узятO 27 інтерв'ю, проведено 25 соціологічних досліджень. На сторінках газети своїми творчими доробками дебютувало понад 50 учнів. А один із редакторів газети продовжує і надалі займатися журналістською справою, навчаючись у Львівському національному університеті імені Івана Франка на факультеті журналістики.

Беручи участь в обласних конкурсах учнівських проектів “Я – громадянин України”, учні працювали над проектами “Шкільний репортер”, “Ляльковий театр”, “Історія церкви с.Кричка”, “Творча майстерня візерунків: від минулого до сучасності”. У 2006 та 2010 роках учнівські проекти посіли перше місце у вищеназваних конкурсах, учні нагороджені грамотами головного управління освіти і науки в Івано-Франківській області та цінними подарунками.

Реалізуючи проект “Коломийки – окраса багатой української культури”, у школі створили фольклорно-етнографічний ансамбль “Джерельце”. За час існування ансамблю його учасниками стали понад 100 учнів молодшого та середнього віку. Одних залучає до участі в ансамблі музичний керівник, інших приводять батьки, а ще інші просяться співати і грати на народних інструментах самі. “Джерельце” не дає загинути коломиїкам, його сміливо можна назвати джерелом радості і любові до всього українського. Без виступу фольклористів не відбувається жодне свято у школі і селі, вони часто виступають на районній та обласній сценах. А нещодавно брали участь у обласному фестивалі “Писанка – 2010” у м. Коломия. Учасники проекту займаються пошуковою і дослідницькою роботою, ними зібрано та впорядковано понад 1000 коломиїок за тематичними спрямуваннями. За наполегливу творчу працю ансамблю “Джерельце” присвоєно звання “Зразковий аматорський фольклорно-етнографічний ансамбль”.

Складова частина виховання громадянської зрілості учнів – економічне навчання, природоохоронне виховання. Метою роботи школи в цьому плані є формування відповідального ставлення до природи, її збереження. Гаслом роботи є “Знай, люби, бережи і відповідально стався до рідної природи”. Природоохоронною роботою школи керує екологічна рада, створена з екологів класних родин. Учні беруть участь в експедиції “Краса і біль України”, в акціях “Джерело”, “Первоцвіт”, “Зелена аптека”, “Птах року”, “Годівничка”. У школі працює екологічний гурток “Паросток”. Члени гуртка вивчають рослинний і тваринний світ околиць села, кількісний і видовий склад птахів, біологію видів, спосіб життя, особливості поведінки, турботу про потомство. Учні виготовили 60 годівниць та 80 шпаківень, доглядають за мурашниками, розчищають джерела та русла річок, працюють над створенням “Червоної книги с.Кричка”. За ефективну організаційно-масову роботу із залучення учнівської молоді до практичної натуралістичної та природоохоронної діяльності у Всеукраїнській акції “День юного натураліста” школа нагороджена Грамотою Міністерства освіти і науки України.

Таким чином, ідея громадянського виховання учнів пронизує увесь навчально-виховний процес Кричківської ЗОШ І-ІІ ступенів.

1. Бібік Г., Коваль Л. Туризм як форма виховного процесу // Соціально-педагогічні аспекти збереження та зміцнення здоров'я дітей та молоді в Україні: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (12 – 13 квітня 2007 р.) – Мелітополь, 2007. – С. 6-8.
2. Абібуллаєва, Г. С. Деякі аспекти полікультурної освіти [Текст] / Г. С. Абібуллаєва // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 1. – С. 75-84.
3. Агадулін, Р. Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект [Текст] / Р. Р. Агадулін // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 3. – С. 18-29.
4. Боделан, О. Р. Психологічне забезпечення адаптації дітей шестирічного віку до навчальної діяльності [Текст] / Півден. наук. центр акад. пед. наук України. – О., 2004. – 169, [3] с. (УДК 37.06 Б 75)
5. Бойченко, В. До загальнолюдського кризису призм національного (Проблеми полікультурного виховання) [Текст] / В. Бойченко // Педагогіка та психологія. – 2003. – № 3-4. – С. 106-112.

Олександр Назаревич,

директор Гутівської ЗОШ I-III ступенів
Богородчанської районної ради
Івано-Франківської області

Olexander Nazarevych,

a Principal of Guta School I-III levels
of Bogorodchany District Council

МАЛА АКАДЕМІЯ НАРОДНИХ МИСТЕЦТВ

SMALL ACADEMY OF FOLK ARTS

В статті розповідається про роботу малої академії народних мистецтв Гутівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Богородчанської районної ради. Діяльність навчального закладу спрямована на розвиток творчої особистості школяра, відповідно до проекту «Обдарована дитина».

Ключові слова: мала академія народних мистецтв, творчий проект, обдарована особистість, краєзнавство, народні промисли, літературна вітальня.

The article tells about the experience of the creative student club due to which the programme "Talented Children", the Programme of the development of education in Ivano-Frankivsk Region in 2005-2015 is being realized.

Keywords: small academy of folk arts, creative project, giftedpersonality, country studies, folk crafts, literary living room.

Постановка проблеми. Мала академія народних мистецтв Гутівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Богородчанської районної ради Івано-Франківської області була створена 2002-2003 навчального року. Цьому передувало відкриття нового приміщення школи і зміни ступеня (із ЗОШ I-II на ЗОШ I-III ступенів). Через п'ять років удосконалення, корекції, певної переорієнтації вона стала провідною домінантою шкільної моделі "Школи радості і успіху". В основі її діяльності – реалізація проекту «Обдарована дитина».

Основний зміст статті. Статус проекту - загальношкільний (будується на основі процесів, що реально відбуваються у школі).

Цільова стратегія проекту – реалізація творчих здібностей учнів через участь у роботі Малої академії народних мистецтв.

Терміни проведення – 2007-2012 рр. із можливою пролонгацією.

Очікувані результати: реалізація цього проекту забезпечить перехід до впровадження інноваційних форм і методів у роботі Малої академії народних мистецтв, навчально-виховного процесу загалом, сприятиме розвитку творчої особистості, зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу учнівської молоді.

Структура Малої академії народних мистецтв:

- 1) краєзнавчо-етнографічний клуб із трьома підрозділами:
 - туристсько-краєзнавчий центр;
 - екологічний центр;
 - гурток юних етнографів;
- 2) музично-хореографічне відділення з трьома підрозділами:
 - хорове відділення;
 - вокальна студія;
 - хореографічна студія;
- 3) творча художня майстерня з трьома підрозділами:
 - гурток народних промислів;
 - гурток живопису;
 - гурток художньої вишивки;
- 4) літературно-театральне відділення з трьома підрозділами:
 - літературна вітальня;
 - ляльковий театр;
 - дитячий казковий театр;
- 5) школа ввічливих наук;
- 6) фотостудія.

Через роботу Малої академії народних мистецтв реалізуються вісім міні-проектів, які відповідають змістові національного виховання та етапам становлення національної свідомості:

- етап етнічного самоусвідомлення;
- етап національно-політичного самоусвідомлення;

- етап громадсько-державного самоусвідомлення.

Мала академія працює під гаслом “Нам пора для України жити!”.

Діяльність Малої академії народних мистецтв відповідає ідеалу національного виховання: служіння Богові і своїй нації.

Має свій “Етичний кодекс”, герб.

Проекти, які реалізуються в рамках діяльності Малої академії народних мистецтв:

- історико-патріотичний “Журавлі”;
- краєзнавчий “Краю мій рідний, Карпатський мій краю”;
- літературний “Літературна вітальня”;
- етичний “Школа ввічливих наук”;
- екологічний “Дивосвіт”;
- образотворчий “Живопис”;
- музично-хореографічні “Наша пісня” і “Танцювальний марафон”;
- театральні “Шкільний ляльковий театр”: і “Дитячий театр”.

При цьому враховані вікові можливості школярів, побажання учнів та батьків.

Проект “Школа ввічливих наук”, що реалізується у початкових класах, спрямований на засвоєння школярами азів етичної поведінки, навичок суспільних відносин. Через позакласну роботу учні складають “Історію свого родоводу”, збирають легенди й перекази, опановуючи основи краєзнавства (з “Бабусиної скрині”, “Моє село – для мене ти єдине”). У початковій ланці успішно втілюються проекти “Дитячий театр” та гурток “Народних промислів”.

В основній школі реалізуються всі міні-проекти Малої академії народних мистецтв (окрім “Школи ввічливих наук”). Із п'ятого класу введено курс “Теорія музики”, що доповнює як основний курс, так і слугує перехідним містком до роботи вокально-хореографічної студії Малої академії народних мистецтв.

Дослідницькі проекти (історико-патріотичний “Журавлі”, краєзнавчий “Краю мій рідний, карпатський мій краю”) розпочинаються відповідно до набуття учнями реальних навичок науково-пошукової діяльності (8-9 класи). Образотворчий проект “Петриківський розпис”, натомість, передбачає участь у ньому обдарованих учнів 5-7-х класів, які мають художні здібності, з пролонгуванням у 8-му та 9-му класах.

Проект з декоративно-ужиткового мистецтва “Художня вишивка” реалізується у двох вікових підгрупах: 5 - 7 класи і 8-9 класи. Проект “Різьба по дереву” розпочинається в 9-му класі і продовжується в старшій школі. Ляльковий театр - проект для основної школи (6 - 8 класи).

У старшій школі завершується реалізація проектів Малої академії народних мистецтв.

В основній та старшій школах робота з реалізації проектів Малої академії народних мистецтв доповнюється заняттями школярів через участь у факультативах “Спеціальні історичні дисципліни” та “Географічне краєзнавство”.

Навики краєзнавчо-пошукової роботи учні 10-11-х класів отримують шляхом залучення до роботи в рамках реалізації проектів історико-патріотичного спрямування “Журавлі” і краєзнавчого “Краю мій рідний, карпатський мій краю”. Завершальним циклом є реалізація інших проектів Малої академії народних мистецтв: екологічного «Дивосвіт», декоративно-ужиткового мистецтва “Різьба по дереву”; створення творчого портфолію в рамках “Літературної вітальні” й ефективного використання творчих ресурсів вокально-хореографічної студії під час численних конкурсів, оглядів, фестивалів, семінарів тощо.

Школа є опорною в районі з питань організації роботи з обдарованими учнями. На її базі було проведено районні семінари: директорів шкіл із науково-методичної проблеми “Впровадження інтегральної педагогічної технології в практику роботи школи” (2004), заступників директорів із виховної роботи з науково-методичної проблеми “Патріотичне виховання школярів у системі краєзнавчої роботи” (2006), заступників директорів з навчально-виховної роботи з науково-методичної проблеми “Реалізація творчих здібностей учнів через участь у Малій академії народних мистецтв” (2007).

Школа є базою для проведення практики слухачів курсів при Івано-Франківському ІППО, зокрема, вчителів української мови та літератури з проблеми “Реалізація творчих здібностей учнів і створення творчого портфолію учнів через роботу літературної студії “Первоцвіт” (2003), учителів зарубіжної літератури – “Формування загальнолюдських цінностей через систему позакласної роботи” (2004), учителів музики – “Вокально-хорове мистецтво на уроках музики і в системі позакласної роботи” (2007), директорів шкіл з науково-методичної проблеми “Створення “Школи радості і успіху” через реалізацію проекту” “Обдарована дитина і діяльність Малої академії народних мистецтв” (2008).

Про результативність діяльності Малої академії народних мистецтв свідчать численні нагороди за участь у різноманітних експедиціях, конкурсах, фестивалях, змаганнях тощо. Так, учасники проекту “Журавлі” здобули перше місце в обласному етапі експедиції “Історія міст і сіл України” а 2007р. та стали призерами 2009р. Учасники проекту підготували альманахи “Три віки Гути. Краєзнавче дослідження”, “Великий каменярь” (до 150-річчя з дня народження Івана Франка), примірник якого є на кафедрі управління Івано-Франківського ІППО, “С.Бандера – символ нації” (примірник - у музеї С. Бандери в с. Старий Угринів), до 200-річчя з дня народження М. Гоголя “Гоголь наш, велике серце!” (примірник – у методкабінеті відділу освіти).

У рамках діяльності туристсько-краєзнавчого та екологічного центрів упродовж останніх трьох років у школі проводиться день дитячого туризму. Керівник проекту В.Д. Чибрик спільно з учнями підготував карту гірських околиць села Гута (2008), розробив маршрути походів вихідного дня на г. Журавлеву Кливу, Боровку, Сивулю Малу.

Члени літературної студії “Первоцвіт” (керівник О.К.Паперняк) підготували збірники “Все нові й нові покоління на тобі звірятимуть діла і сумління” (до річниці Т.Г. Шевченка (2005р.), “Жінки у творчій та особистій драмі І. Франка” (2006), зібрали “Легенди рідного села” (2007) і “Коломийки” (2006). підготували низку творчих учнівських портфоліо. Грамотами районного відділу культури відзначено читців І.Годованець (2007) і І.Панько (2009). Твори учнів опубліковано у всеукраїнських, обласних та районних періодичних виданнях.

Студія “Живопису” репрезентує щорічну виставку дитячих малюнків

“Таланти твої Україно” в рамках тижня дитячого малюнка. А учениця М.Пазинюк стала переможцем районної і призером (III місце) обласної олімпіади з образотворчого мистецтва (2009), призером конкурсів “Сакральне мистецтво” (2008), “Підводні фантазії” (2008), “Космічні фантазії” (2009) й ін. У травні 2009 року вона організувала персональну виставку своїх творів на базі рідної школи.

Учасники екологічного проекту “Дивосвіт” (керівник Л.В.Паневник) – призери обласного етапу Всеукраїнської акції “Майбутнє лісу в твоїх руках” (2009). Ними впорядковано дві екологічні стежки, проведено акції екологічного характеру, укладено Червону книгу довколишньої місцевості й екологічний паспорт.

Учасники проекту “Школа ввічливих наук” підготували збірки поезій “Веселі історії”, “На лісовій галявині”, тематичні збірники “Навчаючись, граємося”, “Правила ввічливості”, “Словник ввічливості”, театралізовану виставу “У школі ввічливості”, створили демонстраційний центр.

Учасники проекту “Художня вишивка” 2009 р. стали призерами районного етапу Всеукраїнської експедиції “Україна вишивана” 2008 р. випускник школи Анатолій Чибрик був нагороджений грамотою райдержадміністрації як переможець конкурсу юних різьбярів.

Гордістю Малої академії народних мистецтв є вокально-хореографічна студія (керівник – учитель музики М.Д.Лунів). Учасники студії – переможці і призери численних районних та обласних конкурсів. Перелік їхніх нагород сягає сотні.

Висновки. Діяльність Малої академії народних мистецтв органічно пов’язана з роботою дитячої учнівської організації “Рід” та учнівського парламенту САД (самостійні активні діти), соціально-психологічної служби школи.

Усе підпорядковано до завдань і назви школи. Школа радості - це школа, де щоденна пізнавальна праця дитини супроводжується щоденною ситуацією успіху, визнанням її індивідуальних досягнень, де кожна дитина розвивається гармонійно.

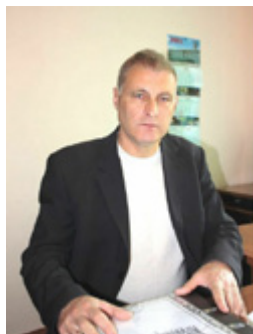
1. Капица О.И. Детский фольклор. Л.: Прибой, 1928. – С.32-35.
2. Концепція дошкільного виховання України. – К.: Освіта, 1993. – 16с.
3. Український дитячий фольклор / Упоряд. і автор вступ. статті В.Г.Бойко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 243 с.
4. Ігнатенко П.Р., Руденко Ю.Д. Народознавство у школі. - К., 1990. - 124 с.

ГІРСЬКІ ШКОЛИ ВЕРХОВИНСЬКОГО РАЙОНУ

Аналітико-статистична характеристика навчально-освітніх закладів Верховинського району

Гуцуляк Василь Васильович,

начальник відділу освіти Верховинської РДА
Івано-Франківської області

Навчально-виховний процес у школах району здійснюють 785 педагогічних працівників:
1 заслужений учитель України,
5 педагогів, які відзначені урядовими нагородами,
78 відмінників освіти України,
19 учителів-методистів,
176 старших учителів,
330 - з вищою,
137- з першою кваліфікаційними категоріями відповідно.

ОСВІТЯНСЬКА МЕРЕЖА РАЙОНУ СКЛАДАЄТЬСЯ:

Дошкільні установи	Всього	Кількість	
		дітей	вихователів та інших працівників
Всього:	16	624	267
в тому числі: садків	13	481	187
навчально-виховних комплексів	3	143	80

Загальноосвітніх шкіл:

Ступінь	Тип	Всього	Учні	Класів-комплексів	Вчителів
I ступеня	загальноосвітні школи	7	102	11	21
	навчально-виховні комплекси	3	110	12	17
I –II ступенів	загальноосвітні школи	10	755	77	195
I –III ступенів	загальноосвітні школи	12	2629	164	405
II –III ступенів	школа-інтернат	1	403	19	33
	вечірня школа	1	307	19 груп в 6 консуль-пунктах	19
	ліцей	1	42	4	12

Позашкільні навчально-виховні заклади:

Назва	Кількість дітей
Будинок школяра	1470
Дитяча юнацько-спортивна школа	476

Василь Гуцуляк,

начальник відділу освіти
Верховинської РДА
Івано-Франківської області

ОСВІТА ВЕРХОВИНЩИНИ: РЕАЛІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

**Учитель повинен знати,
відчувати, що на його совісті
— доля кожної дитини, що
від його культури та ідейного
багатства залежить розум,
здоров'я, щастя людини,
яку виховує школа.**

В. О. Сухомлинський

Верховину, селище міського типу, що розташоване серед зелених гір, струнких смерек, бурхливих потоків, що впадають в Білий та Чорний Черемош здавна називають краєм Черемоша.

Верховинський район – частина Івано-Франківщини, один з найбільших районів в області за площею (1260 кв.км) і найменших за кількістю, близько 29 тис.чол. та густотою населення 26 осіб на 1 кв.км. Усі села в районі високогірні, розташовані на висотах понад 500 м над рівнем моря.

Переважно гуцули, які є корінним українським населенням, проживають у гірській місцевості.

На території Гуцульщини (до складу якої входить Верховинський район) – найвищі красуні Українських Карпат – гора Говерла (2061м) та гора Піп Іван (2022 м).

Обсерваторія Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на горі Піп Іван (2028 м), що реставрується за спільним проектом нашого та Варшавського університету (Польща)

Вид на гору Говерла з Перехреснянської ЗОШ

Сьогодні у складі Верховинського району одне селище міського типу-районний центр Верховина та 42 сільські населені пункти, що підпорядковані відповідно селищній та 21 сільській раді.

Про Гуцульщину чимало написано, знято кінофільмів. Але переважно бачимо чарівну природу, неповторне мистецтво, оригінальний фольклор. Однак життя горян – це не тільки гра на сопілці та трембіті, а й важкі умови праці і життя. Тут склався своєрідний уклад життя, зумовлений розселенням на схилах гірських хребтів, де є сінокіс, пасовище, джерельце води і можна розорати хоч невеличкий клаптик городу.

У питанні освіти Гуцульщина була найвідсталішою порівняно з іншими регіонами України. Якщо мова йде про відродження національної системи освіти, то на Гуцульщині відроджувати нічого. Тут необхідно створювати гуцульську школу як регіональну українську національну.

Із проголошенням незалежності України закономірною стала необхідність розбудови гуцульської школи, бо неприпустимо, щоб гуцули, як і всі їх брати-українці, не досягли європейського інтелектуального і культурного рівня, адже вони живуть у центрі Європи.

Як карпатська смерека, закорінена в твердому ґрунті, пнеться до сонця, так і гуцульська школа, ґрунтуючись на народних педагогічних традиціях рідної Гуцульщини, прагне осягти рівня освіти високорозвинених націй.

*Вид на село Голови
View on Holovy village*

Організацію процесу із реалізації прав громадян на здобуття освіти у Верховинському районі покладено на відділ освіти Верховинської районної державної адміністрації.

У відділі освіти працюють 5 спеціалістів-працівників апарату, 10 методистів районного методкабінету, 25 працівників централізованої бухгалтерії та групи обслуговування. Начальник відділу освіти – Ковбаснюк Петро Петрович.

Навчально-виховний процес у школах району здійснюють 785 педагогічних працівників: 1 заслужений учитель України, 5 педагогів, які відзначені урядовими нагородами, 78 відмінників освіти України, 19 учителів-методистів, 176 старших учителів, 330 - з вищою, 137- з першою кваліфікаційними категоріями відповідно.

Перед відділом освіти, районним методичним кабінетом гостро постає проблема функціонування малокомплектних шкіл, перспективи їх розвитку. Організація навчально-виховного процесу в школах гірської місцевості має низку специфічних рис, пов'язаних з особливостями діяльності й педагогічного навантаження вчителів, станом матеріальної бази закладів освіти. Нестандартні умови функціонування таких закладів, відмінності структури, режимів роботи посилюють труднощі в роботі вчителів, вимагають гнучкої організації навчально-виховного процесу.

Малочисельність і нерівномірність наповнення класів є найвиразнішими ознаками функціонування шкіл гірської місцевості, які зумовлюють головну особливість організації навчальної та позаурочної діяльності - постійну роботу вчителя з різновіковим і нечисельним складом учнівського колективу. Це явище має і позитивні сторони, бо створюються сприятливі передумови для індивідуалізації навчальної і виховної роботи, взаємовпливу дітей.

Малокомплектна школа – своєрідний феномен освітнього середовища України. Ця своєрідність зумовлена соціальними, територіальними, економічними, географічними, демографічними умовами, що виокремлюють малокомплектну школу з-поміж інших навчально-виховних закладів і диктують необхідність розробки і застосування специфічних форм і методів навчання і виховання школярів, розподілу навчального матеріалу, організації та реалізації управлінських функцій, здійснення внутрішкільного контролю. Уже сама назва „малокомплектна школа” передбачає наявність у структурі школи класів з малою наповненістю. Проте їх склад не є чітко визначеним: малокомплектні школи різняться за наповненістю як і самої школи, так і кожного класу зокрема. Наочним підтвердженням тут може бути той факт, що до цього типу навчально-виховних закладів зараховують:

- школи, де всі учні початкових класів навчаються в одному класі, у якому працює один педагог;
- школи, де немає одного чи кількох класів через відсутність дітей певної вікової категорії;
- школи, де наповненість класів не перевищує 5-16 учнів.

Серед інших специфічних особливостей малокомплектної гірської школи слід назвати такі:

- відсутність у штатному розписі заступників директорів з навчально-виховної роботи, помічників з господарської роботи, педагога-організатора, бібліотекаря;
- відсутність джерел позабюджетного фінансування;
- наявність труднощів в організації навчально-виховного процесу в разі відсутності вчителя через об'єктивні чи суб'єктивні обставини;
- надмірна зайнятість як учителів так і батьків у домашньому господарстві – чинник, зумовлений соціально-економічними умовами життєдіяльності сільського населення;
- низька підготовка дітей до навчання у школі через відсутність дошкільних закладів, неухвагу батьків до цих питань;
- висока інтенсивність педагогічного контролю у системі „вчитель - учень”;
- необхідність широкого застосування індивідуально-консультативних форм навчальної діяльності і недостатня готовність до цього педагогічних кадрів;
- методична ізоляваність учителів;
- необхідність поєднання вчительських функцій з функціями управління навчально-виховним закладом.

Усі ці чинники висувають до вчителя малокомплектної школи підвищені вимоги щодо планування роботи не лише на певний період часу (семестр, рік), а й на кожний урок. Особливої уваги потребує визнання доцільності його етапів, дотримання оптимальних форм організації та реалізації навчальної роботи з кожним класом.

Незважаючи на те, що рівень дошкільної підготовки дітей до систематичного навчання у сільській місцевості переважно незадовільний, важливим етапом роботи вчителя малокомплектної школи є вивчення цього рівня стосовно кожного учня.

Аналізуючи особливості роботи вчителя малокомплектної школи, не можна обійти увагою такий об'єктивний чинник, як відсутність позашкільних закладів, де б учні могли займатися в позаурочний час і наповнювати своє дозвілля певним змістом.

До виховної роботи малокомплектної школи варто залучати батьків учнів, а це допоможе урізноманітнити її зміст, збагатити цікавими фактами. До того ж участь сім'ї у шкільних справах підвищує відповідальність батьків за виховання дитини, дає змогу підвищити рівень їхньої педагогічної культури, що поліпшує атмосферу в сім'ї – важливу чиннику розвитку і формування дитячої особистості.

У Верховинському районі більшість шкіл з малою наповненістю класів. Загальноосвітня школа в гірській місцевості здійснює комплекс освітньо-основних завдань, які визначені Конституцією України, законами України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про позашкільну освіту” та іншими нормативно-правовими документами. Вона зберігає генетичний потенціал українського етносу, відіграє роль визначального осередку науково-просвітницького, освітньо-культурного та ідейно-духовного життя територіальної громади.

Такою бачать школу майбутнього освітяни Гуцульщини, одного з етнографічних регіонів України, у якого складні природно-економічні й кліматичні умови, відсутність підтримки незайнятого населення в гірській місцевості можуть призвести до того, що спустіють віддалені гірські присілки, невеликі села, полонини.

Бо поки живе повнокровно школа, доти існує село. Справедливо вважають, що освіта є останнім оборонним рубежем держави. Сьогодні вона є визначальним чинником сталого розвитку, збереження національної культури українського народу, розбудови громадянського суспільства.

Районний методичний кабінет працює над науково- методичною проблемою „Формування професійної компетентності педагогічних працівників в умовах модернізації освітньої галузі”.

Структура методичної роботи та її результативність відображається у відповідних освітніх наказах. Використовуються різні форми індивідуальної та колективної роботи з педагогами з питань підвищення їх професійного та методичного рівня. У школах працюють методичні об'єднання, творчі групи з розробки певних питань, постійно діють психолого-педагогічний семінар, школа молодого вчителя. Проводяться методичні тижні, педагогічні читання, презентації досвіду, „круглі столи”, конкурси. Розробляються та впроваджуються новітні освітні технології. До цієї роботи залучено 196 педагогів, які створили як власні, так і учнівські проекти, що були презентовані на засіданнях МО, раді РМК, семінарах.

Зокрема, випущено посібник „Економіка в початкових класах” (Верховинська ЗОШ I-III ст.); проекти „Усвідомлений вибір у житті, пошук сенсу життя” (Верхньоаясенівська ЗОШ I-III ст.), „Підвищення творчості дітей” (Верховинська школа-інтернат), „Відповідальність учня за результати своєї праці” (учителі української мови і літератури), „Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках та в позакласній діяльності” (учителі біології, хімії) та інші.

Проводиться певна робота з вивчення та упровадження передового педагогічного досвіду учителів району „Проектна технологія на уроках англійської мови” (вчитель Ігнатюк Наталія Михайлівна, Верховинська ЗОШ I-III ст.); „Патріотичне виховання учнівської молоді (Петросаняк Микола Васильович, Красноільська ЗОШ I-III ст.); Екологічне виховання на уроках географії (Ропецька Надія Іванівна, Верховинська ЗОШ I-III ст.); „Використання інтерактивних методів навчання на уроках біології” (Рильчук Марія Василівна, Головівська ЗОШ I-II ст.); „Реалізація принципу особистісно-зорієнтованого навчання на уроках біології” (Шлімкевич Наталія Йосипівна, Білоберізька ЗОШ I-III ст.); „Використання опорних конспектів-схем для активізації навчально-пізнавальної діяльності при вивченні хімії” (Шатрук Марія Іванівна, Верховинська ЗОШ I-III ст.); „Використання інноваційних технологій на уроках словесності” (Гречук Галина Михайлівна, Верховинська ЗОШ I-III ст.); „Активізація пізнавальної діяльності учнів початкових класів на уроках української мови” (Капелюх Марія Миколаївна, Верховинська ЗОШ I-III ст.); „Розвиток творчого потенціалу” (Стефлюк Оксана Ярославівна, Верховинська ЗОШ I-III ст.); „Диференціація на всіх етапах уроку в початковій школі” (Рубаняк Парасковія Григорівна, Яблуницький НВК) та інші. Власні методичні розробки педагогів району затверджені вченою радою ОІППО, а також радою РМК. Зокрема? „Методичні розробки лабораторних і практичних робіт з хімії в 11 класі” (Нічий Марія Михайлівна, Верховинська школа-інтернат), „Формування екологічної компетентності в умовах гірської школи” (Никифоряк Любов Миколаївна, Верховинська ЗОШ I-III ст.); „Любові всевишній присвячується” (Гречук Галина Михайлівна, Верховинська ЗОШ I-III ст.); „Методика проведення дослідницьких екскурсій під час літньої навчальної практики” (Шлімкевич Наталія Йосипівна, Білоберізька ЗОШ I-III ст.); „Економіка в початковій школі” (Абрам'юк Галина Михайлівна, Верховинська ЗОШ I-III ст.).

Неабияку роль у підвищенні освітнього рівня дітей відіграють моніторингові дослідження. На районному рівні проводилися дослідження з:

- української мови, математики, історії України, іноземної мови (9 клас);
- основ здоров'я (8 клас);

- навичок читання, музичного мистецтва (4 клас).

На обласному рівні:

- якості математичної освіти (6; 9 класи);
- якості біологічної освіти (10 класи);

Реформування освіти розпочалося із запровадження 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень учнів, переходом загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст та структуру, термін навчання.

Освітяни Гуцульщини усвідомлюють, що перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства неможливий без упровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання, максимальної індустріалізації навчального процесу, створення умов для саморозвитку і самонавчання дітей, осмисленого визначення ними своїх можливостей і життєвих цінностей.

Водночас система освіти потребує поліпшення фінансування, забезпечення сучасними навчальними та інформаційними засобами, зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів.

Органи влади приділяють значну увагу розвитку закладів освіти. За десять останніх років збудовано приміщення Буковецької ЗОШ I-II ступенів, до завершується будівництво Верховинської ЗОШ I-III ступенів. Реорганізовано з I у I-II ступені Красницьку, Пробійнівську, а з I-II у I-III - Довгопільську, Черемошнянську, Замагорівську, Кривопільську загальноосвітні школи. Відкрито дитячі садки у с. В.Ясенів, Голови, Черемошна.

Наразі дошкільною освітою охоплено 28 % дітей, а дітей 5-річного віку 70 % від загальної чисельності дошкільнят.

Особлива увага звертається на створення умов для підготовки дітей 5-річного віку до навчання у школі. Організаційна робота з охоплення дітей дошкільною освітою поліпшилася завдяки чіткому веденню обліку дітей у закладах освіти спільно з селищною та сільськими радами, медичними пунктами, дитячою консультацією, просвітницькою роботою з батьками.

Однак наявна мережа ДНЗ у районі вже не задовольняє потреб населення. У зв'язку з поліпшенням демографічної ситуації виникла необхідність відкриття дитячих садків у с. Великий Ходак, Грамітне.

На виконання районної Програми розвитку освіти Верховинщини на 2006-2015 роки придбано комплекти дитячих меблів для установ освіти, зокрема дошкільних навчальних закладів. Господарська діяльність спрямовується на зміцнення навчально-матеріальної бази, поліпшення санітарно-гігієнічних умов приміщень.

Вживаються заходи щодо поліпшення організації якості харчування. Кухарі установ проходять курси підвищення кваліфікації на базі Івано-Франківського вищого професійного училища готельного сервісу і туризму (минулого навчального року такі курси пройшли 4 працівники).

Значна увага в роботі з кадрами приділяється поліпшенню якості дошкільної освіти шляхом упровадження прогресивних педагогічних технологій, досягнень психолого-педагогічної науки. У дошкільних навчальних закладах упроваджуються новітні технології „Особистісно орієнтована дошкільна освіта дітей 3-5 років”, „Довкілля”, теорія розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ). Педагоги використовують у своїй роботі ідеї та педагогічні принципи С.Русової, В.Сухомлинського. Весь навчально-виховний процес проводиться відповідно до Базової програми „Я у світі”, що забезпечує для особистості дитини інтелектуальний розвиток, задоволення пізнавальних можливостей.

Навчально-виховний процес у закладах I-III ступеня ґрунтується на основних положеннях Концепції загальної середньої освіти і спрямований на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти, у якій закладено нові підходи до організації профільної освіти в старшій школі.

Саме профільна освіта створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності, найповнішу реалізацію принципу особистісно-орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у створенні власної освітньої траєкторії.

Загальною тенденцією розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти.

Освітою через профільне навчання у загальноосвітніх навчальних закладах району в 2008- 2009 н.р. було охоплено 246 учнів, що становило близько 41%, а у 2009-2010 н.р. 265 учнів – 44% від загальної кількості учнів старших класів. Найвищий показник вибору учнями профілю навчання простежується на користь природничо-математичного, суспільно-гуманітарного, філологічного, технологічного, спортивного (Верховинська, Ільцівська, Криворівнянська, Красноільська, Верхньоаясенівська ЗОШ I-III ст.).

Поступово створюються сприятливі умови для поглибленого вивчення предметів у сільських школах з метою допрофільної підготовки у 8-9 класах (Красноільська, Гринявська, Криворівнянська, Кривопільська ЗОШ I-III ст., Головівська ЗОШ I-II ступенів).

У 2009-2010 н.р. до поглибленого вивчення предметів було залучено 206 учнів, що становить 24% від кількості учнів 8-9 класів.

На території Верховинського району рішенням районної ради затверджені освітні округи, які об'єднують та координують зусилля суб'єктів щодо створення ефективної освітньої системи, забезпечення рівного доступу до якісної освіти, надання можливості учням, розвиваючи творчі здібності, нахили, обдарування здобувати знання та необхідні компетенції з обраного профілю. При загальноосвітніх школах району організовано 162 гуртки та секції, у яких займаються 2484 учні, що становить 57% від загальної кількості (науково-технічного напрямку, еколого-натуралістичного, фізкультурно-спортивного, інформаційних технологій та ін.).

Організовано підвезення до місця навчання учнів. На виконання програми „Шкільний автобус” шкіли району отримали 10 автобусів безкоштовним підвезенням вдалося забезпечити 92% учнів, які потребують підвозу. За кошти районного бюджету закуплено два автобуси (2004, 2007 рр).

Відповідно до завдань, визначених Законом України «Про освіту», указами Президента України, упродовж останніх десяти років у межах чинної Національної програми інформатизації виконуються завдання державних програм інформатизації та комп'ютеризації загальноосвітніх закладів. За кошти державного, обласного, районного бюджету забезпечено комп'ютерними комплексами 14 шкіл I-III ступенів (30 НКК) та 9 шкіл I-II ступенів (9 НКК), у них, відповідно, 153 та 39 комп'ютерів. За рахунок спонсорських коштів та благодійних фондів придбано 5 НКК та 42 ПК для закладів освіти району.

Триває навчання вчителів на курсах Intel „Навчання для майбутнього” та „Microsoft” з метою залучення 100% педагогів до володіння комп'ютером.

Проводиться робота із впровадження і практичного застосування комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання з окремих предметів.

Через систему виховної роботи та учнівське самоврядування здійснюється один з найосновніших аспектів виховання – формування національної свідомості, громадянської позиції особистості школяра. Правовиховний, спортивно-масовий, пошуковий, екологічний, краєзнавчий та інші напрямки роботи сприяють вихованню в учнів відповідальності, самостійності, активності.

В педагогічних колективах району проводяться тематичні вечори, КВК, спортивно-масові заходи, туристичні походи, вечорниці. Учні шкіл залучаються до тренінгових занять.

Керівники навчальних закладів організовують роботу над удосконаленням виховного процесу зі школярами

Деякі виховні заходи: година спілкування „Ми - європейці” (Білоберізька, Довгопільська, Красноільська ЗОШ I-III ст.); учнівські конференції „Європа – наш спільний дім” (Верховинська, Верхньоаясенівська ЗОШ I-III ст.); „круглий стіл” з участю науковців Київського держуніверситету „Я - Україна, Європа” (Верховинський ліцей); конкурси малюнків (Зеленська ЗОШ I-III ст, Великоходацька, Пробійнівська ЗОШ I-II ст.).

*Гуцульські вечорниц
Hutsul vechornytsy*

У школах району працюють органи учнівського самоврядування:

- учнівський парламент (Верховинська, Верхньоаясенівська, Білоберізька, Довгопільська, Кривопільська, Зеленська ЗОШ I-III ст., Головівська, Устеріківська ЗОШ I-II ст.);
- учнівська рада (Верховинська школа-інтернат, Верховинський ліцей, Гринявська, Замагорівська, Ільцівська ЗОШ I-III ст., Буковецька, Великоходацька, Пробійнівська, Стебнівська ЗОШ I-II ст.);
- учнівський комітет (Красноільська, Криворівнянська ЗОШ I-III ст, Красницька ЗОШ I-II ст.);
- учнівське віче (Черемошнянська ЗОШ I-III ст., Бистрецька, Перехреснянська ЗОШ I-II ст.).

До роботи широко залучаються учнівські об'єднання, центри дитячої творчості, у складі яких гуртки, літературні студії тощо.

При школах працюють ради профілактики правопорушень, а до виховного процесу активно залучаються батьки.

Туристична група на чолі з директором Черемошнянської ЗОШ
Tourist group with the Director of Cheremochna school

На екскурсії. Учні Черемошнянської ЗОШ
At the excursion. The pupils of Cheremochna school

Учнівські товариства проводять змістовні заходи.

Наприклад, творче учнівське товариство „Сузір'я”, до якого входять об'єднання „Україночка”, 1-4 класи; „Країна Барвіноква”, 5-8 класи; „Ровесники”, 9-11 класи. Об'єднання своєю чергою поділяють на клуби, групи (Верхньоаясенівська ЗОШ І-ІІІ ст.).

Беручи участь в учнівському самоврядуванні, діти отримують старт для початку професійного зростання, можливість учитися, бути відповідальним за себе і за інших. Відвідуючи гуртки за інтересами, школярі можуть показати або виявити свої здібності.

Серед таких гуртків:

- ансамбль дрімбарів „Струни Черемоша” та народних інструментів „Писаний Камінь” (Верхньоаясенівська ЗОШ I-III ст);
- вокальний „Смерічка”, хоровий „Ясени”, танцювальний „Горянка” (Верхньоаясенівська ЗОШ I-III ст);

*Танцювальний ансамбль «Горянка»
Dance group "Horianka"*

*Ансамбль дрімбарів "Струни Черемоша"
The ensemble of drymba players "The Strings of Chere-mosh"*

Колективи проявляють себе в кіномистецтві, фольклорі (Білоберізька, Красноільська, Замагорівська ЗОШ I-III ст, Буковецька, Головівська, Устеріківська, Красницька ЗОШ I-II ст.).

*Дует Лесюків Буковецької ЗОШ
Duet of the Lesiuks from Bukovets school*

*Колектив Буковецької ЗОШ в кіномистецтві
The members of Bukovets school*

На нестандартних уроках учні пізнають світ прекрасного, проявляють свої здібності. Традиційними стали уроки українознавства (писанкарство, ліжникарство, вишивка, різьбярство) тощо.

Інноваційні процеси в галузі освіти спрямовують педагогів-практиків на розробку нових підходів та моделей навчання дітей з різними індивідуальними можливостями. Доведено, що навчання обдарованих дітей повинно бути максимально індивідуалізованим на основі комплексної психологічної діагностики.

Відповідно до Указу Президента України від 08.02.2001 р. №78/2002, в районі розроблена Підпрограма „Обдаровані діти” на 2006-2015 роки, метою якої є систематизація досвіду педагогічних працівників, які працюють з обдарованими дітьми; оптимізація діяльності закладів освіти з розвитку обдарованості дітей та молоді району. Перед навчальними закладами Верховинщини стоїть завдання – створити сприятливі умови для відбору, навчання й виховання обдарованих дітей; забезпечити цілісність процесу розвитку дитячої обдарованості; розробити систему регіонального моніторингу з метою виявлення та підтримки обдарованих дітей.

Урок писанкарства директора Буковецької школи Лесюк К.П.
The lesson of egg painting of Director of Bukovets school Lesiuk K. P.

Діє система заходів, спрямованих на підтримку та розвиток обдарованості. У районі функціонує ліцей для здобуття освіти обдарованою молоддю. У школах поглиблено вивчають окремі предмети: англійська мова (ліцей), українська мова (ліцей, Красноільська, Гринявська, Криворівнянська ЗОШ I-III ст.), біологія (Кривопільська, Головівська ЗОШ), математика (Криворівнянська ЗОШ I-III ст.).

Поліпшується робота профілізації навчальних закладів (Верховинська, Ільцівська, Криворівнянська, Красноільська, Верхньоасенівська ЗОШ I-III ступенів). Вивчаються та враховуються запити батьків, учнів, кадровий потенціал.

В навчальних закладах району розроблені карти „Обдарована дитина”, де фіксуються спостереження дитиною упродовж навчання. Для розвитку та підтримки здібностей та обдарувань учнів запроваджено курси за вибором, факультативи, спецкурси.

Основний акцент у роботі із творчими та обдарованими учнями простежується у позакласній та позашкільній діяльності.

У Красноільській, Буковецькій школах створено етнографічні музеї, в Білоберізькій – музей вишивки ім. Ксенії Колотило; у Бистрецькій, Красницькій, Верхньоасенівській ЗОШ оформлено кімнати-світлиці. Усі експонати зібрані і впорядковані педагогічними та учнівськими колективами шкіл. Із числа здібних учнів готують екскурсоводів. Щороку проводяться шкільні та районні предметні олімпіади, конкурс знавців української мови імені Петра Ячика, екологічні акції, конкурси, переможці яких беруть участь в обласних турах. Є відповідні напрацювання з організації та виконання учнями випускних класів (9-х, 11-х) творчих дослідницьких робіт-матур у Криворівнянській, Верхньоасенівській, Бистрецькій, Красницькій, Головівській, Красноільській, Зеленській загальноосвітніх школах та науково-дослідницьких робіт у Білоберізькій, Гринявській ЗОШ, учні яких є учасниками обласних конкурсів, екологічного конгресу „Живи, Земле!” та МАН.

Під час березневих канікул спільно з філією “:Гуцульщина” інституту українознавства проводиться районний зліт обдарованої молоді Верховинщини. Його учасники (учні 6-11 класів) представляють і захищають свої творчі роботи у п’яти номінаціях: прозові, музичні твори, мистецькі вироби, картини, дослідницькі роботи з історії сіл, географії, біології, економіки. Переможці успішно виступали на зльоті творчої учнівської молоді Гуцульщини, що проводився у Вишницькому районі Чернівецької області.

Активізувалась участь школярів у міжнародному математичному конкурсі „Кенгуру” та природничому „Колосок”.

Учні переможці олімпіад, конкурсів нагороджуються грамотами, подарунками.

Влітку 2009 року було оздоровлено 360 обдарованих дітей, в т.ч. 25 відпочивали в таборі „Опришки” при Красноільській ЗОШ I-III ст., який зайняв III місце в обласному огляді-конкурсі на кращу роботу оздоровчих таборів. В цьому році вже оздоровлено 460 юних обдарувань району.

Практикується творча співпраця з школами інших регіонів з питань роботи з обдарованими дітьми. Проводяться зустрічі, відпочинок, обмін досвідом роботи:

- Криворівнянська ЗОШ I-III ст.(Київська спеціалізована школа №97 ім. Олени Теліги;Навчально-виховний комплекс №196 м. Харкова; школа№27 м. Кривого Рога; школи Старобільського району Луганської області; школи Запоріжжя / Хортиця /);

- Верховинська ЗОШ I-III ст. (Київська школа №625);
- Буковецька ЗОШ I-II ступенів (школи Святошинського району міста Києва);
- Верховинська школа-інтернат (школи м. Одеси, Миколаєва);
- Черемошнянська, Довгопільська ЗОШ I-III ст. (школи Путильського району Чернівецької області);
- Верхньоаясенівська ЗОШ I-III ст. (школи Оболонського та Голосіївського районів м. Києва).

Верхньоаясенівські школярі в гостях у Київських ровесників
The pupils of Verkhnioiaseniv school are guests of the Kyiv pupils of the same age

Зустріч колективу Буковецької ЗОШ із французькою делегацією у м. Яремча
Meeting of the Theaters of French in Yaremcha

Відстежується ефективність та результативність роботи з дітьми і в позашкільних навчальних закладах, зокрема Будинку школяра, на заняттях гуртків, масових заходах та інших формах навчання.

За підсумками Всеукраїнських обласних конкурсів в різних етапах та номінаціях здобули призові місця протягом 2008-2009, 2009-2010 навчальних років 45 учнів (експериментально-дослідницькі роботи "Юний дослідник", екологічний конгрес „Живи, Земле!", „Літературна творчість", "Музичне мистецтво", "Образотворче мистецтво. Графіка. Портрет".)

Серед агітбригад грамотою управління освіти і науки нагороджено агітбригаду „Екологічна варта" Верховинської ЗОШ I-III ст. (керівник Ропецька Надія Іванівна).

Переможцем обласного огляд-конкурсу на кращу організацію право-виховної роботи було визнано Красноільську ЗОШ I-III ст, на кращу навчально-виховну екологічну стежку – Гололівську ЗОШ I-II ст.

У дитячій юнацько-спортивній школі функціонують секції:

- стрибки на лижах з трампліна;
- гірськолижний спорт;
- вільна боротьба;
- футбол.

Серед спортсменів школи: 1 спортсмен – член збірної України, 5 юнаків зараховані до резерву збірної України, 17 – членів збірної області.

Завдяки плідній праці тренерів підготовлено 2-х кандидатів у майстри спорту, 7-х – спортсменів I розряду.

Участь спортсменів школи в змаганнях

Вид змагань	Олімпійські ігри	Етапи кубку світу	Міжнародні змагання	Всеукраїнські змагання	Чемпіонат України	Кубок України
Кількість спортсменів	1	1	2	6	6	3

Майстер спорту Боцук Володимир - двохразовий чемпіон України зі стрибків на лижах з трампліна; Кандидати в майстри спорту Скоропанюк Роман, Мосорук Ірина – чемпіони області з гірськолижного спорту з 4-х дисциплін;

Стефлюк Дмитро – член збірної України, направлений у футбольну академію ім. М. Лобановського.

Феркаляк Іван – 2-х разовий призер чемпіонату області з вільної боротьби.

Спортсмени ДЮСШ зі стрибків на лижах з трампліна на протязі 2006-2010 років ставали чемпіонами та призерами Всеукраїнських та Міжнародних змагань, були учасниками та призерами Всесвітніх універсіад. В 2006 році вперше в історії нашого краю Володимир Боцук виборов олімпійську ліцензію і взяв участь у XX зимових Олімпійських іграх (м. Турин, Італія). Також, у 2010 році, ввійшовши в тридцятку кращих стрибунів світу, Володимир виборов Олімпійську ліцензію і взяв участь у XXI зимових Олімпійських іграх (м. Ванкувер, Канада), (старший тренер Василь Прокоп'юк).

Боцу́к Володи́мир
XX Олімпійські ігри Турин
(Італія) 2006 р.
XXI Олімпійські ігри
Ванкувер
(Канада) 2010 р.
Чемпіон України
2003 – 2006рр
2009 – 2010 рр.

Прокоп'юк Васи́ль
Кузьмович -
тренер
Національної
збірної України
зі стрибків на
лижах

Volodymyr Boschuk
XX Olympic Games Turino (Italy) 2006
XXI Olympic Games Vancouver (Canada) 2010
Champion of Ukraine 2003-2006; 2009-2010.

Vasyl Prokopiuk
- the trainer of National team of ski-jumpers

В складі молодіжної збірної України 5 спортсменів Верховинської ДЮСШ зі стрибків з трампліна входять в основний склад. Юнаки були призерами чемпіонату України на протязі 2009-2010 років, а Володимир Боцу́к став вшосте чемпіоном України 2010 р. Прокоп'юки Назар і Віталій були призерами Всесвітньої універсиади 2007 року в командному заліку.

Тренер Прокоп'юк Васи́ль Кузьмович нагороджений премією „Ніка” (номінація „Кращі тренери області”), а Коржук Васи́ль Іванович – медаллю „За заслуги перед Прикарпаттям” III ступеня.

Верховина – перлина Гуцульщини, край, де живуть талановиті, мудрі, працьовиті люди. Вічнозелені смереки, високі вершини Карпат, неповторний духовний світ гуцулів, їх традиції, звичаї і обряди приваблюють і будуть приваблювати сюди, немов магніт, цвіт не тільки нашої нації, але й усього людства.

Школа майбутнього в с.Черемошна
The school of future in Cheremoshna village

Никифоряк Любов,

директор Верховинської ЗОШ I-III ст.
Івано-Франківської області

Nykyforiak Liubov,

a Principal of Verkhovyna School I-III levels
of Verkhovyna District Council

КЕЙС-ПРОЕКТ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Карпати – це унікальний регіон, що є однією з найбільших гірських територій Європи. Він служить домівкою для величезного різноманіття живої природи, різних народів та джерелом багатого культурного спадку. Через Карпатський регіон пройшли хвилі колонізації та переселення народів: римляни, готи, аварці, слов'яни, угорці. Але є тут і такі, які нікуди не мігрували. До таких етнічних груп і належать гуцули.

Вони заселяють частину гірського краю, розташованого між річками Прут і Черемош та у верхів'ях Тиси, Сучави і Серету, що називається Гуцульщиною.

Саме тут знаходяться і найвища гора України – Говерла (2061 м), і географічний центр Європи поблизу селища Ділове, що на Рахівщині, і найвисокогірніше в Україні озеро Бребенескул (1801 метр н.р.м.).

Відпочиваючи у Карпатах, Михайло Коцюбинський написав рядки, які неможливо не процитувати, коли мова йде про Гуцульщину: «...Якби ви знали, який це дивовижний, майже казковий куточок, з густо-зеленими горами, з вічно-шумливими гірськими ріками, чистий і свіжий, наче вчора народився. Мова, звичаї... гуцулів, які проводять усе літо зі своїми стадами на вершинах гір, настільки своєрідні й барвисті, що почуваш себе перенесеним у якийсь новий, незнаний світ... Якби Ви знали, яка тут велична природа, який цікавий народ гуцули, з багатою, своєрідною психікою, з буйною фантазією, дивними звичаями і мовою...».

Гуцули зберегли звичаї та обряди, що мають коріння у сивій давнині.

Селище Верховина розташоване за 130 км від м.Івано-Франківська і за 31 км від залізничної станції Ворохта. Верховина розташована на берегах Чорного Черемошу, недалеко від Чорногірського хребта – найвищого пасма Українських Карпат.

У письмових джерелах Верховина (до 1962 року – село Жаб'є) вперше згадується 1424 року.

Карпати зачарують своєю неповторною і величною красою кожного, хто хоч один раз побачить їх.

Запис про школу у Верховині було зафіксовано в періодичному виданні “Шематизмі”, який зберігається в обласному архіві. Дослівно він звучить так: “1832 р. в Верховині була патріархальна школа. Це була школа церковна, в якій вчили дітей релігії, грамоті”.

У даний час Верховинська ЗОШ I-III ступенів є соціально-культурним та освітнім центром селищного устрою життя, селищної культури як фундаменту національної. В новому сучасному приміщенні школи нараховується 36 класів і кабінетів. До послуг вчителів та учнів належать методичний, мультимедійний кабінети та кабінет інформатики з виходом в мережу “Інтернет”. Наявні спортивний зал, міні-стадіон, бібліотека, шкільна їдальня, актовий зал з сучасною озвучувальною технікою для проведення виховних заходів.

В установі працює 70 педагогів. З них 15 нагороджено Нагрудним знаком “Відмінник освіти України”, 34 мають вищу кваліфікаційну категорію, 11 вчителям присвоєно звання “вчитель – методист”.

На базі школи проводяться творчі зустрічі, науково-практичні конференції, психолого-педагогічні семінари, творчі звіти педагогічної майстерності, конкурси. Для педагогів школи організовані інформаційні курси комп'ютерної грамотності, діють методичні об'єднання, творчі групи, семінари-практикуми. Педагоги школи беруть участь у міжнародних, обласних та районних семінарах. Більшість членів педагогічного колективу піднялися до розуміння необхідності науково-дослідної роботи як елемента практичної діяльності педагога.

Все це знайшло відображення в проектній технології з теми: “Гірська школа Верховинських Карпат”. Розробка моделі інноваційного навчального закладу “Школа майбутнього”, який має на меті засобами інноваційних технологій, інтеграцією змісту освіти, проектуванням виховної роботи в класних колективах сприяти особистісному розвитку кожного учня. Стратегічною метою проекту є забезпечення життєвої практики для розвитку компетентності, мобільності, життєздатності особистості, яка вмє самостійно і творчо розв'язувати проблемні життєві завдання, приймати відповідальні рішення.

“Кейс-проект” “Гірська школа Верховинських Карпат” став переможцем обласного конкурсу “Директор року ‘ 2008”.

Життя сьогодні відрізняється високою духовністю та розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які поєднуються з інноваційним змістом, формами і методами діяльності.

Наш навчальний заклад - це, перш за все, творче середовище, де формується нова людина, формується не як субстант до існуючого суспільства, а як творча особистість. Педагогічний колектив школи прикладає багато зусиль на виявлення, розвиток і педагогічну підтримку здібних та обдарованих учнів, розкриття їхнього потенціалу. Кожен обдарований учень - індивідуальність, яка потребує особливого підходу, - таку думку сповідають учителі школи, найактивніші з яких працюють у групі "Творчий учень". Сприяння реалізації обдарування потребує організації особливого середовища. Для цього на базі школи працюють гуртки: виразного читання, драматичний, хоровий, вокальний, танцювальний, бісероплетіння, квітникарства, в'язання і вишивки тощо.

Завдяки підтримці відділу освіти, райдержадміністрації разом із відділом культури, Будинком школяра, музичною школою, бібліотеками Верховинська ЗОШ I-III ступенів працює як шкільний освітній округ.

Верховинська ЗОШ I-III ступенів зі своїм творчим педагогічним доробком займає вагомe місце серед навчальних закладів району.

Структура школи:

I ступінь (1-4 класи) початкова школа – 173 учнів

II ступінь (5-9 класи) основна школа – 307 учнів

III ступінь (10-11 класи) старша школа – 127 учнів

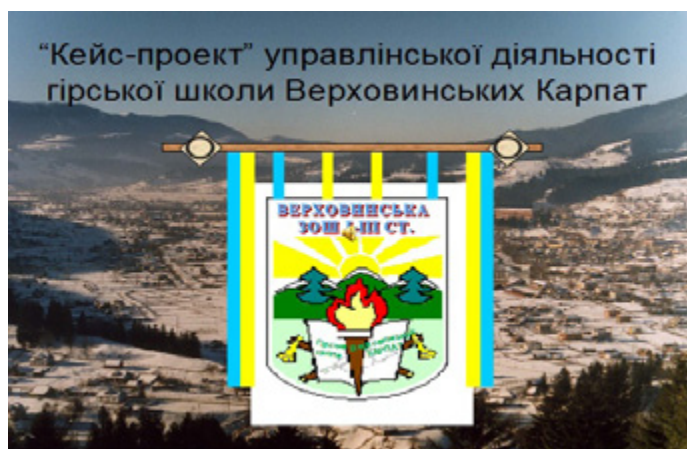
Кількість учнів – 607 Кількість класів – 28

Введено профілізацію навчання у старшій школі:

природничо-математичний;

- гуманітарний;
- філологічний;
- суспільно-гуманітарний;
- художньо-естетичний.

Мета діяльності

Концептуальним положенням розвитку «Гірської школи українських Карпат» XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень - розвивальна, культурологічна домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацювати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя, життя свого населеного пункту і життя своєї країни.

Стратегічною місією є забезпечення життєвої практики для розвитку компетентності, мобільності, життєздатності особистості, яка вміє самостійно і творчо розв'язувати проблемні життєві завдання, приймати відповідальні рішення.

Головна педагогічна мета – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, збереження її права вибору.

Дослідний проект “ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ”

Сучасні вимоги до управління школою передбачають комплексний, системний підхід до організації навчально-виховного процесу, всієї діяльності школи як відкритої соціально-педагогічної системи. Компетентнісний підхід є напрямком методології наукового пізнання та соціальної практики, в основі якого розгляд об'єктів як систем.

У XXI столітті необхідно підвищити інформативність, доступність до джерел науки, техніки, культури, благ цивілізації для кожної дитини гір. За умов сучасних систем інформації це стає реальністю. Враховуючи те, що вимогою компетентнісного підходу є управління за цілями і результатами, адміністрація школи поставила за мету шляхом регулювання оптимізації внутрішньо-системних зв'язків підвищити ефективність навчально-виховного процесу, забезпечити розвиток школи як в цілому, так і її складових (підсистем).

Мета й основні завдання проекту

Концептуальним положенням розвитку «Гірської школи українських Карпат» XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень - розвивальна, культурологічна домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацювати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя, життя свого населеного пункту і життя своєї країни.

Школа вбачає свою місію у забезпеченні життєвої практики для розвитку компетентності, мобільності, життєздатності особистості, яка вміє самостійно і творчо розв'язувати проблемні життєві завдання, приймати відповідальні рішення.

Головна педагогічна мета – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, збереження її права вибору.

Головна дидактична мета:

- виховати уміння вчитися, переорієнтувавши навчальний процес таким чином, щоб учень з об'єкту навчання став його суб'єктом, а вчитель організатором навчальної діяльності школяра;
- виховати уважне ставлення до збереження власного фізичного і морального стану учнів та постійну діяльність над розширенням їхніх можливостей.

Стан проблеми

Нинішня система освіти вже не задовольняє ні дітей, ні батьків, ні вчителів, потребує істотних змін в перетворенні освіти в пріоритетну сферу, яка покликана примножувати інтелектуальний та науково-технічний потенціал країни і відіграти провідну роль у створенні України як демократичної держави.

Ідеї проекту

Життя сьогодні відрізняється високою духовністю та розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які необхідно поєднати з інноваційним змістом, формами і методами діяльності.

Збалансувати технологічні раціональні і ще не втрачені духовні життєві цінності учнів, етнічні зв'язки.

Забезпечити навчання і виховання дітей в особливому духовно-екологічному середовищі.

Підтримувати душевне здоров'я, оптимізм, духовні сили, власну систему життєзабезпечення.

Дослідження означеної проблеми допоможе зрозуміти, що втрачають підрастаючі покоління, які національні, етнічні, життєві цінності гублять на дорозі надто швидкого поступу до масової культури і не завжди виправданого та нерозумно-організованого прагнення до високих стандартів споживання.

Збалансування природно-етнічного і прогресивно-інноваційного за допомогою сучасних інформаційних технологій, до яких мають доступ і ще більше матимуть його в майбутньому учнів – це той шлях на якому природне безболісно поєднується із науково-технічним і суспільним прогресом.

... У природі немає дитини безталанної, ні на що нездатної.

Кожному можна дати щастя творення, кожного треба вивести в люди!

Очікувані результати

- Глибоке вивчення та використання нових педагогічних технологій у системі освітнього та виховного процесу школи.
- Формування в учнів активної життєвої позиції.
- Утвердження в суспільстві поваги до національної традиції, культурної спадщини.
- Створення профільних класів нового типу.
- Проведення семінарів, «Круглих столів».
- Організація роботи з виявлення, подальшого розвитку здібних та обдарованих дітей.

Використання результатів

- збереження інтересу до навчання, розвитку творчої самобутності кожної дитини;
- інтеграції та інтенсифікації процесу і надання міцних системних знань;
- розроблення та наукового обґрунтування нової моделі «Школи майбутнього»;
- апробації створеної Концепції програми «Гірська школа українських Карпат»;
- апробації навчального плану та експериментальних програм з основних предметів;
- апробації створеної моделі «Гірська школа українських Карпат» та її подальше вдосконалення;
- визначення структури, змісту та динаміки розвитку моделі;
- ведення спецкурсів з метою глибшого вивчення означеної проблеми «Народно-педагогічні традиції горян», «Психологія, звичаї, традиції горян» та ін.;
- профілізація навчання (старша школа);
- роботи із здібними й талановитими дітьми;
- співпраці з вищими навчальними закладами;
- спрямування школи на поглиблене вивчення предметів природничого,
- фізико-математичного, гуманітарного, філологічного, інформаційно-технологічного, художньо-естетичного та спортивного циклів.

Етапи діяльності:

- Робота за діючим перспективним(на період з 2007-2014 рр.) та річними планами роботи школи на основі Статуту школи.
- Спільна діяльність у забезпеченні дошкільної підготовки учнів (Дитячий садок «Сонечко», «Школа-Сад».
- Введення в навчальний план початкової школи нових методів і технологій навчання і виховання.
- Адаптація першокласників, робота психолого-педагогічної служби.
- Економічна освіта учнів початкових класів.
- Поглиблене вивчення окремих предметів за рахунок годин шкільного компоненту.
- Профільна підготовка з предметів філологічного, природничого циклів, введення ряду факультативів (геології, екології, туризму, етнографії).
- Робота з обдарованими дітьми (через участь в МАН, конкурсах, олімпіадах, турнірах, секціях).
- Виховання учнів засобами етнокультури, духовності і моралі, художньої культури, естетики, спорту.
- Використання шкільного методичного кабінету, мультимедійного класу, кабінетів інформатики як інформаційно-технічної бази школи.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ:

- розробка системи профорієнтації та профільного навчання на основі сформованості життєвої компетентності особистості;
- підготовка матеріально-технічної бази для забезпечення кожній молодій людині можливості здобути якісну освіту і отримати справедливую оцінку знань;
- налагодження зв'язків з вищими навчальними закладами з метою отримання неповної вищої освіти на базі старшої школи.

В 1864 році зафіксовано в «Шематизмі» запис: «В с.Жаб'є Косівського шкільного округу була народна школа, вчителем був Проскурницький Еміль, до школи ходили 28 дітей».

Вчительський колектив Верховинської ЗОШ I-III ст.

Школа в Жаб'є-Слупейка і Народний дім (зліва)

Сучасна будівля Верховинської ЗОШ I-III ст.

БРЕНД-ІМІДЖ ШКОЛИ

Сьогодні Верховинська загальноосвітня школа I-III ступенів є соціально-культурним та освітнім центром селищного устрою життя, селищної культури як фундаменту національної. В новому сучасному приміщенні школи нараховується 36 класів і кабінетів.

До послуг вчителів та учнів належать методичний, мультимедійний кабінети та кабінет інформатики з виходом до мережі Інтернет. Наявні спортивна зала, міні стадіон, бібліотека, шкільна їдальня, актова зала із сучасною озвучувальною технікою для проведення виховних заходів.

Життя в школі відрізняється високою духовністю та розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які поєднуються з інноваційним змістом, формами і методами діяльності

Досягнення школи

Кейс-проект «Гірська школа Верховинських Карпат» став переможцем обласного конкурсу «Директор року – 2008», був учасником Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток освітньо-виховного простору в Карпатах в умовах глобалізації: стан, проблеми, перспективи»

Педагоги школи беруть участь у міжнародних, обласних і районних семінарах. Більшість членів педагогічного колективу займаються науково-дослідною роботою.

Никифоряк Любов,

директор Верховинської ЗОШ I-III ст.
Івано-Франківської області

Nykyforiak Liubov,

a Principal of Verkhovyna School I-III levels
of Verkhovyna District Council

КЕЙС-ПРОЕКТ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Карпати – це унікальний регіон, що є однією з найбільших гірських територій Європи. Він служить домівкою для величезного різноманіття живої природи, різних народів та джерелом багатого культурного спадку. Через Карпатський регіон пройшли хвилі колонізації та переселення народів: римляни, готи, аварці, слов'яни, угорці. Але є тут і такі, які нікуди не мігрували. До таких етнічних груп і належать гуцули.

Вони заселяють частину гірського краю, розташованого між річками Прут і Черемош та у верхів'ях Тиси, Сучави і Серету, що називається Гуцульщиною.

Саме тут знаходяться і найвища гора України – Говерла (2061 м), і географічний центр Європи поблизу селища Ділове, що на Рахівщині, і найвисокогірніше в Україні озеро Бребенескул (1801 метр н.р.м.).

Відпочиваючи у Карпатах, Михайло Коцюбинський написав рядки, які неможливо не процитувати, коли мова йде про Гуцульщину: «...Якби ви знали, який це дивовижний, майже казковий куточок, з густо-зеленими горами, з вічно-шумливими гірськими ріками, чистий і свіжий, наче вчора народився. Мова, звичаї... гуцулів, які проводять усе літо зі своїми стадами на вершинах гір, настільки своєрідні й барвисті, що почуваш себе перенесеним у якийсь новий, незнаний світ... Якби Ви знали, яка тут велична природа, який цікавий народ гуцули, з багатою, своєрідною психікою, з буйною фантазією, дивними звичаями і мовою...».

Гуцули зберегли звичаї та обряди, що мають коріння у сивій давнині.

Селище Верховина розташоване за 130 км від м.Івано-Франківська і за 31 км від залізничної станції Ворохта. Верховина розташована на берегах Чорного Черемошу, недалеко від Чорногірського хребта – найвищого пасма Українських Карпат.

У письмових джерелах Верховина (до 1962 року – село Жаб'є) вперше згадується 1424 року.

Карпати зачарують своєю неповторною і величною красою кожного, хто хоч один раз побачить їх.

Запис про школу у Верховині було зафіксовано в періодичному виданні “Шематизмі”, який зберігається в обласному архіві. Дослівно він звучить так: “1832 р. в Верховині була патріархальна школа. Це була школа церковна, в якій вчили дітей релігії, грамоті”.

У даний час Верховинська ЗОШ I-III ступенів є соціально-культурним та освітнім центром селищного устрою життя, селищної культури як фундаменту національної. В новому сучасному приміщенні школи нараховується 36 класів і кабінетів. До послуг вчителів та учнів належать методичний, мультимедійний кабінети та кабінет інформатики з виходом в мережу “Інтернет”. Наявні спортивний зал, міні-стадіон, бібліотека, шкільна їдальня, актовий зал з сучасною озвучувальною технікою для проведення виховних заходів.

В установі працює 70 педагогів. З них 15 нагороджено Нагрудним знаком “Відмінник освіти України”, 34 мають вищу кваліфікаційну категорію, 11 вчителям присвоєно звання “вчитель – методист”.

На базі школи проводяться творчі зустрічі, науково-практичні конференції, психолого-педагогічні семінари, творчі звіти педагогічної майстерності, конкурси. Для педагогів школи організовані інформаційні курси комп'ютерної грамотності, діють методичні об'єднання, творчі групи, семінари-практикуми. Педагоги школи беруть участь у міжнародних, обласних та районних семінарах. Більшість членів педагогічного колективу піднялися до розуміння необхідності науково-дослідної роботи як елемента практичної діяльності педагога.

Все це знайшло відображення в проектній технології з теми: “Гірська школа Верховинських Карпат”. Розробка моделі інноваційного навчального закладу “Школа майбутнього”, який має на меті засобами інноваційних технологій, інтеграцією змісту освіти, проектуванням виховної роботи в класних колективах сприяти особистісному розвитку кожного учня. Стратегічною метою проекту є забезпечення життєвої практики для розвитку компетентності, мобільності, життєздатності особистості, яка вмє самостійно і творчо розв'язувати проблемні життєві завдання, приймати відповідальні рішення.

“Кейс-проект” “Гірська школа Верховинських Карпат” став переможцем обласного конкурсу “Директор року ‘ 2008”.

Життя сьогодні відрізняється високою духовністю та розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які поєднуються з інноваційним змістом, формами і методами діяльності.

Наш навчальний заклад - це, перш за все, творче середовище, де формується нова людина, формується не як субстант до існуючого суспільства, а як творча особистість. Педагогічний колектив школи прикладає багато зусиль на виявлення, розвиток і педагогічну підтримку здібних та обдарованих учнів, розкриття їхнього потенціалу. Кожен обдарований учень - індивідуальність, яка потребує особливого підходу, - таку думку сповідають учителі школи, найактивніші з яких працюють у групі "Творчий учень". Сприяння реалізації обдарування потребує організації особливого середовища. Для цього на базі школи працюють гуртки: виразного читання, драматичний, хоровий, вокальний, танцювальний, бісероплетіння, квітникарства, в'язання і вишивки тощо.

Завдяки підтримці відділу освіти, райдержадміністрації разом із відділом культури, Будинком школяра, музичною школою, бібліотеками Верховинська ЗОШ I-III ступенів працює як шкільний освітній округ.

Верховинська ЗОШ I-III ступенів зі своїм творчим педагогічним доробком займає вагомe місце серед навчальних закладів району.

Структура школи:

I ступінь (1-4 класи) початкова школа – 173 учнів

II ступінь (5-9 класи) основна школа – 307 учнів

III ступінь (10-11 класи) старша школа – 127 учнів

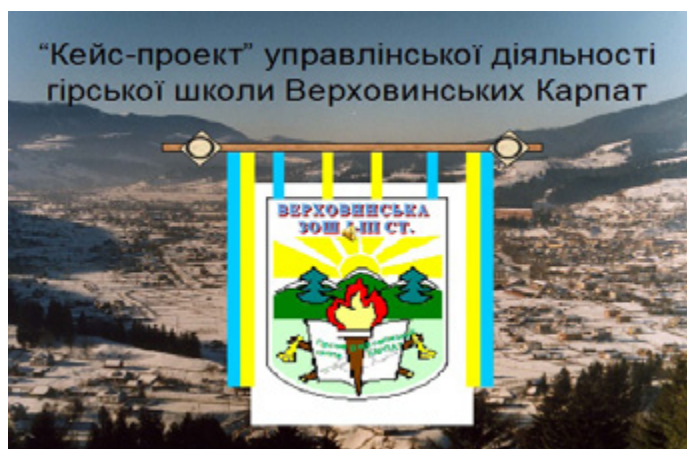
Кількість учнів – 607 Кількість класів – 28

Введено профілізацію навчання у старшій школі:

природничо-математичний;

- гуманітарний;
- філологічний;
- суспільно-гуманітарний;
- художньо-естетичний.

Мета діяльності

Концептуальним положенням розвитку «Гірської школи українських Карпат» XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень - розвивальна, культурологічна домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацювати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя, життя свого населеного пункту і життя своєї країни.

Стратегічною місією є забезпечення життєвої практики для розвитку компетентності, мобільності, життєздатності особистості, яка вміє самостійно і творчо розв'язувати проблемні життєві завдання, приймати відповідальні рішення.

Головна педагогічна мета – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, збереження її права вибору.

Дослідний проект “ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ”

Сучасні вимоги до управління школою передбачають комплексний, системний підхід до організації навчально-виховного процесу, всієї діяльності школи як відкритої соціально-педагогічної системи. Компетентнісний підхід є напрямком методології наукового пізнання та соціальної практики, в основі якого розгляд об'єктів як систем.

У XXI столітті необхідно підвищити інформативність, доступність до джерел науки, техніки, культури, благ цивілізації для кожної дитини гір. За умов сучасних систем інформації це стає реальністю. Враховуючи те, що вимогою компетентнісного підходу є управління за цілями і результатами, адміністрація школи поставила за мету шляхом регулювання оптимізації внутрішньо-системних зв'язків підвищити ефективність навчально-виховного процесу, забезпечити розвиток школи як в цілому, так і її складових (підсистем).

Мета й основні завдання проекту

Концептуальним положенням розвитку «Гірської школи українських Карпат» XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень - розвивальна, культурологічна домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацювати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя, життя свого населеного пункту і життя своєї країни.

Школа вбачає свою місію у забезпеченні життєвої практики для розвитку компетентності, мобільності, життєздатності особистості, яка вміє самостійно і творчо розв'язувати проблемні життєві завдання, приймати відповідальні рішення.

Головна педагогічна мета – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, збереження її права вибору.

Головна дидактична мета:

- виховати уміння вчитися, переорієнтувавши навчальний процес таким чином, щоб учень з об'єкту навчання став його суб'єктом, а вчитель організатором навчальної діяльності школяра;
- виховати уважне ставлення до збереження власного фізичного і морального стану учнів та постійну діяльність над розширенням їхніх можливостей.

Стан проблеми

Нинішня система освіти вже не задовольняє ні дітей, ні батьків, ні вчителів, потребує істотних змін в перетворенні освіти в пріоритетну сферу, яка покликана примножувати інтелектуальний та науково-технічний потенціал країни і відіграти провідну роль у створенні України як демократичної держави.

Ідеї проекту

Життя сьогодні відрізняється високою духовністю та розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які необхідно поєднати з інноваційним змістом, формами і методами діяльності.

Збалансувати технологічні раціональні і ще невтрачені духовні життєві цінності учнів, етнічні зв'язки.

Забезпечити навчання і виховання дітей в особливому духовно-екологічному середовищі.

Підтримувати душевне здоров'я, оптимізм, духовні сили, власну систему життєзабезпечення.

Дослідження означеної проблеми допоможе зрозуміти, що втрачають підрастаючі покоління, які національні, етнічні, життєві цінності гублять на дорозі надто швидкого поступу до масової культури і не завжди виправданого та нерозумно-організованого прагнення до високих стандартів споживання.

Збалансування природно-етнічного і прогресивно-інноваційного за допомогою сучасних інформаційних технологій, до яких мають доступ і ще більше матимуть його в майбутньому учнів – це той шлях на якому природне безболісно поєднується із науково-технічним і суспільним прогресом.

... У природі немає дитини безталанної, ні на що нездатної.

Кожному можна дати щастя творення, кожного треба вивести в люди!

Очікувані результати

- Глибоке вивчення та використання нових педагогічних технологій у системі освітнього та виховного процесу школи.
- Формування в учнів активної життєвої позиції.
- Утвердження в суспільстві поваги до національної традиції, культурної спадщини.
- Створення профільних класів нового типу.
- Проведення семінарів, «Круглих столів».
- Організація роботи з виявлення, подальшого розвитку здібних та обдарованих дітей.

Використання результатів

- збереження інтересу до навчання, розвитку творчої самобутності кожної дитини;
- інтеграції та інтенсифікації процесу і надання міцних системних знань;
- розроблення та наукового обґрунтування нової моделі «Школи майбутнього»;
- апробації створеної Концепції програми «Гірська школа українських Карпат»;
- апробації навчального плану та експериментальних програм з основних предметів;
- апробації створеної моделі «Гірська школа українських Карпат» та її подальше вдосконалення;
- визначення структури, змісту та динаміки розвитку моделі;
- ведення спецкурсів з метою глибокого вивчення означеної проблеми «Народно-педагогічні традиції горян», «Психологія, звичаї, традиції горян» та ін.;
- профілізація навчання (старша школа);
- роботи із здібними й талановитими дітьми;
- співпраці з вищими навчальними закладами;
- спрямування школи на поглиблене вивчення предметів природничого,
- фізико-математичного, гуманітарного, філологічного, інформаційно-технологічного, художньо-естетичного та спортивного циклів.

Етапи діяльності:

- Робота за діючим перспективним(на період з 2007-2014 рр.) та річними планами роботи школи на основі Статуту школи.
- Спільна діяльність у забезпеченні дошкільної підготовки учнів (Дитячий садок «Сонечко», «Школа-Сад».
- Введення в навчальний план початкової школи нових методів і технологій навчання і виховання.
- Адаптація першокласників, робота психолого-педагогічної служби.
- Економічна освіта учнів початкових класів.
- Поглиблене вивчення окремих предметів за рахунок годин шкільного компоненту.
- Профільна підготовка з предметів філологічного, природничого циклів, введення ряду факультативів (геології, екології, туризму, етнографії).
- Робота з обдарованими дітьми (через участь в МАН, конкурсах, олімпіадах, турнірах, секціях).
- Виховання учнів засобами етнокультури, духовності і моралі, художньої культури, естетики, спорту.
- Використання шкільного методичного кабінету, мультимедійного класу, кабінетів інформатики як інформаційно-технічної бази школи.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ:

- розробка системи профорієнтації та профільного навчання на основі сформованості життєвої компетентності особистості;
- підготовка матеріально-технічної бази для забезпечення кожній молодій людині можливості здобути якісну освіту і отримати справедливую оцінку знань;
- налагодження зв'язків з вищими навчальними закладами з метою отримання неповної вищої освіти на базі старшої школи.

В 1864 році зафіксовано в «Шематизмі» запис: «В с.Жаб'є Косівського шкільного округу була народна школа, вчителем був Проскурницький Еміль, до школи ходили 28 дітей».

Вчительський колектив Верховинської ЗОШ I-III ст.

Школа в Жаб'є-Слупейка і Народний дім (зліва)

Сучасна будівля Верховинської ЗОШ I-III ст.

БРЕНД-ІМІДЖ ШКОЛИ

Сьогодні Верховинська загальноосвітня школа I-III ступенів є соціально-культурним та освітнім центром селищного устрою життя, селищної культури як фундаменту національної. В новому сучасному приміщенні школи нараховується 36 класів і кабінетів.

До послуг вчителів та учнів належать методичний, мультимедійний кабінети та кабінет інформатики з виходом до мережі Інтернет. Наявні спортивна зала, міні стадіон, бібліотека, шкільна їдальня, актові зали із сучасною озвучувальною технікою для проведення виховних заходів.

Життя в школі відрізняється високою духовністю та розвинутими технологіями, а також багатими своєрідними традиціями, які поєднуються з інноваційним змістом, формами і методами діяльності

Досягнення школи

Кейс-проект «Гірська школа Верховинських Карпат» став переможцем обласного конкурсу «Директор року – 2008», був учасником Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток освітньо-виховного простору в Карпатах в умовах глобалізації: стан, проблеми, перспективи»

Педагоги школи беруть участь у міжнародних, обласних і районних семінарах. Більшість членів педагогічного колективу займаються науково-дослідною роботою.

Олена Бельмега,

заступник директора з виховної роботи
Красноільської ЗОШ I-III ст.
Верховинського району
Івано-Франківської області

Elena Belmege,

deputy director for educational work
Krasnoilsk ZOSH I-III.
Verkhovyna district
Ivano-Frankivsk region

ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ КРАСНОЇЛЬСЬКОЇ ЗОШ I-III СТУПЕНІВ

EDUCATIVE ENVIRONMENT OF KRASNOILSK SECONDARY SCHOOL DEGREES

*Школа- це простір життя дитини. Тут вона не
готується до життя, а повноцінно живе...*

ГІМН ШКОЛИ

Вчитись у школі прагнемо всі,
Ми красноільці – майбутнє землі.
Потрібна державі опора міцна
Вершити діла на землі для добра.
Присягаймо пам'ятати ювілейні дні шкільні,
Зрозумійте, мами й тати, - школа дала все в житті.
Тому ми сьогодні знання здобуваєм,
І вивчене все ми до купи складаєм.
Ми будемо нести знання по землі,
Які засвітили для нас вчителі.
Присягаймо пам'ятати ювілейні дні шкільні,
Зрозумійте, мами й тати, - школа дала все в житті.
До знань і до праці, до добра ми йдемо,
І прапор України, як скарб, несемо.
Щоб наша держава сильніша була,
Потрібні знання і найкращі діла.
Присягаймо пам'ятати ювілейні дні шкільні,
Зрозумійте, мами й тати, - школа дала все в житті.

*Автор гімну школи заступник директора
з виховної роботи Бельмега О. І.*

За 20 кілометрів від районного центру розташоване село Красноїлля, яке засновано в XVII столітті. Перша письмова згадка про село датується 1661 роком. Воно відомо тим, що тут побувало чимало визначних людей серед яких громадські і культурні діячі: Гнат Хоткевич, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Володимир Гнатюк та інші.

Село розміщене в південно-західній частині Верховинського району, загальна його площа становить 1779 га.

В центрі села розташовані установи, серед яких наша школа, що була заснована в 1827 році як Красноїлівська початкова школа. В 1950 році - реорганізована в семирічну, в 1960 році – у восьмирічну, в 1966 році – в середню.

Школа – це соціальний інститут, де виховують громадянина планети, українця, господаря. Кожна оцінка - результат наполегливої праці учасників навчально-виховного процесу, а бажання учитись - неодмінна умова перебування у школі.

Основна діяльність школи спрямована на створення умов для реалізації Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», а також керівних законодавчих актів і інструктивно-методичних документів.

Школа будує свою освітню програму, виходячи із принципів саморозвитку учнів, підвищення їхньої особистої відповідальності за результати навчання, за життєві досягнення.

У школі реалізується ідея створення не тільки освітнього, але й комунікативного середовища, тобто простору для продуктивного спілкування і взаємодії, що поєднує дітей і дорослих та дозволяють їм розвиватися і реалізовувати свої можливості.

Девіз учасників навчально - виховного процесу Красноільської ЗОШ I-III ступенів «Пишайся школою і зроби все, щоб вона пишалася тобою».

Загальна проблема школи: «Поєднання загальноосвітньої та початкової професійної підготовки в умовах сільської школи».

Навчальна проблема: «Вдосконалення навчально-виховного процесу шляхом диференціації навчання та виховання, впровадження нових педагогічних технологій».

Виховна проблема: «Виховання свідомого громадянина України, патріота рідної землі, активного учасника державотворчих процесів, який поважає історичне минуле свого народу і толерантно ставиться до культурних та національних здобутків інших народів»

На даний час у 16-и класах навчається 288 учнів, з якими працює 51 педагог. З них: 24 спеціалісти вищої категорії, 9 вчителів I категорії, 1 вчитель II категорії, 17 вчителів спеціалістів. За досягнення у навчанні і вихованні шкільної молоді 8 вчителям присвоєно звання „Відмінник народної освіти”, 25 вчителям присвоєно звання „Старший вчитель”, 1 вчитель-методист, 24 вчителів нагороджено грамотою Міністерства освіти і науки України. Найбільшим надбанням за творчі здобутки є медаль «За трудову доблесть», якою заслужено нагороджена вчитель української мови та літератури Дідушко Марія Михайлівна.

Сьогодні керівництво школою здійснює Бельмега Ярослав Васильович, заступники Бельмега Марія Олексіївна та Бельмега Олена Іванівна.

Ні в кого не виникає сумніву, що прогрес цивілізації багато в чому залежить від геніальних, талановитих, обдарованих людей, що працюють у школі. Тому допомагати талантам в інтересах всього суспільства. Одним із завдань школи – виявляти нахили дітей і творчо розвивати їхні природні таланти.

З цією метою школа з 2002 року працює за технологічним профілем, що дає можливість дітям здобути професію, не виходячи із-за шкільної парти. Завдяки співпраці з Верховинським ТСО України за цей час понад 120 учнів отримали посвідчення на право керувати автомобілем.

Та основним завданням всього трудового колективу школи є забезпечення умов для розвитку особистості.

Гордістю педагогічного колективу є участь вихованців в олімпіадах, конкурсах, фестивалях, акціях. Щороку учні нашої школи стають призерами II етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з української та англійської мови, з хімії, інформатики, математики, а також переможцями II етапу Міжнародного дитячого конкурсу ім. П. Яцика. Юна поетеса Данилюк Світлана (випусниця 2005 року) стала лауреатом конкурсу творчої молоді. Дві учениці нашої школи (тепер уже випускниці) Шекеряк Любов і Кутащук Віра брали участь у I, II, III етапах українсько-американської програми ФЛЕКС (обмін лідерами) і стали переможцями. Шекеряк Любов навчалася один рік у США.

За перемогу у регіональному та участь у Всеукраїнському конкурсі наукових учнівських проєктів «Людина і космос» у номінації учнівських рефератів Кутащук Віра одержала диплом Лауреата і була нагороджена путівкою в молодіжний центр «Ласні» (Крим). А у 2006 році учениця стала дипломантом III етапу конкурсу проєктів «Я громадянин України». Перегінчук Уляна (випусниця 2006 року) захищала наукову роботу з англійської мови при МАН. В 2010 році Бельмега Ярослав став призером IV етапу Всеукраїнського конкурсу «Ліс очима дітей». Цього ж року Петросаняк Тетяна стала переможцем III етапу Всеукраїнського конкурсу «Податки очима дітей» в номінації «Декоративно - прикладне мистецтво».

Кращі наші вихованці представляли наш район в молодіжному таборі „Артек”, провівши незабутні дні, і проявили себе активними учасниками різноманітних конкурсів та змагань.

Вокальна група дівчат та танцювальний гурток «Чарівний каблучок» щороку беруть участь в обласному огляді художньої самодіяльності та в багатьох святкуваннях села і району. Вже третій рік в школі діє гурток Гуцульські традиції», який зумів відтворити традиції гуцульської коляди. Учасники гуртка є неодноразовими призерами конкурсів, постійними гостями різдвяних святкувань як в селі, так і за його межами.

Потрібно відзначити і спортивні досягнення наших вчителів та учнів. Щороку вихованці школи стають призерами відбірних змагань з волейболу, футболу, легкої атлетики, вільної боротьби. Шкіндюк Юрій, Кіцнак Богдан представляли школу і район на обласних змаганнях з вільної боротьби.

В школі для реалізації учнів в урочній та позаурочній діяльності створено всі можливості. Особливістю є зайнятість кожного учня тією чи іншою мірою відповідальність кожного учня за якусь окрему ділянку роботи, що неодмінно веде до виховання в учня соціальної активності, допомагає йому реалізувати себе, самоствердитись, вчить правильно і з користю для себе організувати свій вільний час.

В умовах становлення державності України, її національного відродження, прагнемо відродити призабуті народні традиції, шляхом залучення учнів до пошукових робіт та захисту матур. Так, працюючи над дослідженням історії нашого краю Бельмега Ростислав захищав свою роботу на Всеукраїнській олімпіаді з гуцульщинознавства і став переможцем IX зльоту обдарованої молоді Гуцульщини.

Традиційним для нашої школи є звіт про участь у молодіжному русі „Моя земля – земля моїх батьків”. І саме тому, на базі нашої школи проводився обласний семінар методистів районних відділів освіти з виховної роботи. Педагогічний, учнівський та батьківський колективи ділилися досвідом роботи, було проведено свято „Фестиваль ремесел”, під час якого учні та батьки презентували свої роботи де було відтворено традиції нашого села.

На базі школи проводився обласний семінар вчителів української мови та літератури, гостями нашої школи були члени Гуцульської Ради, учасники обласного семінару районних голів профспілок, директори шкіл Путильського району чернівецької області.

Цікавою сторінкою з життя школи є активна участь вчителів і учнів у самодіяльному народному театрі ім. Г.Хоткевича, керівником якого були вчитель біології Дідушко І.В., режисером - вчитель української мови Дідушко М.М.

За 24 роки (у 1988 – III відродження театру) творчої діяльності колектив виступав з п'єсами «Верховинці», «Гуцульський рік», «Непросте», «Визволи нас від лукавого», «Довбуш» на багатьох сільських та міських сценах в Україні і навіть за її межами. Зокрема на фестивалях «Мельпомена» у м. Івано-Франківську та «Червона рута» в м.Чернівцях, в оперному театрі ім. М.Заньковецької у м.Львові, на всесвітньому фестивалі «Галиція» в Польщі, у Харкові, на Міжнародному фестивалі у м.Києві.

Члени пошуково-етнографічного клубу «Горяни», який був створений в школі в 1993 році, побудували свою роботу на основі учнівського молодіжного руху „Моя земля – земля моїх батьків”. Кожний учнівський колектив, обравши один із напрямків цього руху працює під гаслом „Без минулого нема майбутнього”.

Щасливі ми, що народилися і живемо на такій чудовій, мальовничій землі, в краю Черемоша й Прута на славній Верховинщині. Тут жили наші прадіди, діди, тут живуть наші батьки – тут наше коріння, що сягає сивої давнини.

І де б ми не були, скрізь відчуваємо поклик рідної землі. Тому, працюючи за напрямом „Мій край – моя історія жива”, учні, при допомозі активу клубу та вчителів, проникають в історію народу, вивчають його традиції, культурну спадщину. Та найбільшої уваги приділяють вивченню життя і творчої діяльності відомого драматурга, просвітителя, бандуриста, патріота України Гната Хоткевича, який збагатив наш край добрим словом, спогадом. А наше завдання - не дати замулитися і пересохнути нашим національним джерелам. Нехай вони поповнюються і дадуть життя сотням чистих струмочків, які збагатять наші душі.

Отже, завдання педагогічного колективу школи – всі зусилля праці спрямовує на те, щоб виховати молоде покоління справжніми патріотами держави, які вмiли б і чужого научатись й свого не цуратись.

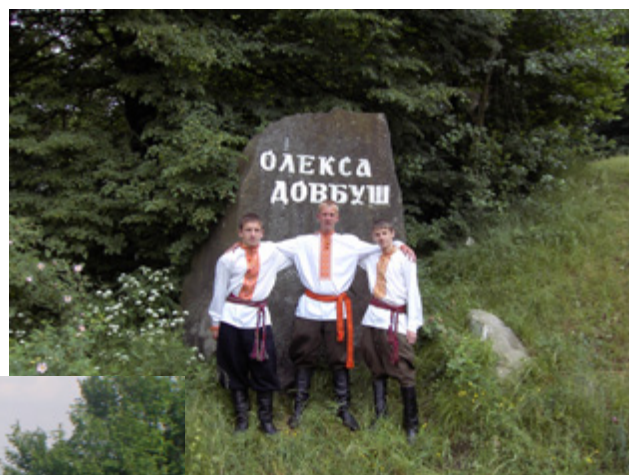

РОЗДІЛ III. РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГІРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГІРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Тетяна Бойчук,
доктор медичних наук, професор,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Tetyana Boychuk,
Doctor of Medicine, professor,
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

Марія Голубєва,
кандидат медичних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Mariya Golubieva,
Candidate of Medicine, senior lecturer
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 615.322(083)

ВИКОРИСТАННЯ ФІТОРЕСУРСІВ КАРПАТ ДЛЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ ПІСЛЯ ТРАВМАТИЧНИХ УРАЖЕНЬ

THE USING OF PHYTORESOURCES OF THE CARPATHIANS FOR REHABILITATION OF PUPILS OF THE MOUNTING SCHOOLS AFTER TRAUMATIC INJURIES

Reviewing the literature based on experimental and clinical investigation of the preparations with Carpathian plants, there has been analyzed the importance of their usage for the treatment of trauma of pupils of the mounting schools. The presence of anti-inflammatory influences in these plants can be analyzed as an indication for improvement of the children's health state.

Key words: phytopreparations, trauma, rehabilitation, pupils of the mounting schools.

Продовжуючи тему оздоровлення учнів Карпатського регіону [1], нашу увагу привернуло значне розповсюдження травматизму дітей у побутових умовах, під час занять фізичною культурою і спортом, перебування на природі. Оскільки медикаментозні засоби для мешканців гірських районів є не завжди доступними, а допомога у таких випадках нерідко повинна бути негайною, вважаємо за доцільне застосування розповсюджених рослинних засобів.

Рослинні ліки з давніх часів були основою лікування мешканців гірських районів [2, 3, 7]. Флора Українських Карпат багата на рослини, які традиційно використовуються місцевим населенням при різноманітних травматичних ураженнях. Отже, „ліки навколо нас” – про це повинні пам'ятати і діти, і батьки, і вчителі.

Метою даного дослідження був аналіз даних літератури, присвячений фітотерапії травм, для обґрунтування доцільності призначення препаратів з лікарських рослин, які ростуть на території Карпатського регіону, учням гірських шкіл для реабілітації травматичних уражень.

Українська народна медицина пропонує для лікування травматичних уражень декілька десятків рослин, причому значна їх кількість росте в Карпатах [2, 3, 7, 12], а частина культивується на присадибних ділянках. Доликарське застосування цілющих рослин у побуті можна здійснювати тільки у випадках нескладних травм, переважно при забоях м'яких тканин і незначних пошкодженнях шкіри без інтенсивної кровотечі. Серед таких травм у дітей і підлітків гірських районів найчастіше зустрічаються рани.

Рани – це механічні ушкодження шкірних покривів і тканин, які знаходяться під нею. Основними ознаками будь-якої рани є біль, кровотеча різної інтенсивності із пошкоджених судин. При відсутності належного лікування розвивається нагноєння, яке приводить до різних ускладнень, зокрема до погіршення загоєння рани. При свіжих ранах і відсутності під руками необхідних засобів, з метою швидкої зупинки кровотечі і попередження розвитку нагноєння можна вдаватися до засобів народної медицини. Лікарські рослини оточують людину всюди – на городі, у полі, у саду, на полонині, у лісі.

У експериментальних умовах доведено, що рослини, які використовуються для лікування свіжих або застарілих, інфікованих ран, які довго не гояться, повинні характеризуватися кровоспинною, знеболювальною, протизапальною, бактериостатичною діями, знижувати судинну проникність, стимулювати живлення тканин, сприяти загоєнню ран.

До найпростіших і, водночас, ефективних методів лікування свіжих ран з кровотечею помірної інтенсивності, можна віднести їх промивання свіжим соком або прикладання соку, листя або трави у вигляді припарок. З цією метою народна медицина пропонує вживати сік медунки м'якенької, редьки посівної, траву зячю конюшини, фіалки запашної, суниць, подорожника великого, деревію звичайного, підбілу звичайного (мал. 1), буквиці лікарської, калюжниці болотної, плодів горобини звичайної, цибулю городню [4, 5, 6, 8, 14].

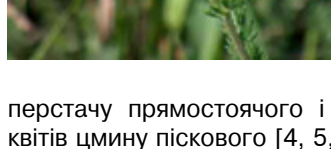

Так, у народі подорожник великий (мал. 2) називають „супутником мандрівника” не тільки через те, що він росте вздовж доріг, але й тому, що свіжа рослина може допомогти при дрібних пошкодженнях шкіри. Свіже промите листя прикладають до ран, порізів, забитих місць [13].

Деревій звичайній (мал. 3) з давніх часів використовується місцевими жителями Карпат [2]. Наукова медицина довела його кровоспинні, знеболювальні, протизапальні, ранозагоювальні, протимікробні властивості [4, 5, 6, 8]. Соком із свіжої розтертої трави деревію звичайного заливають рану. В іншому випадку траву, змелену на м'ясорубці, прикладають до місця ураження, фіксуючи пов'язкою [8].

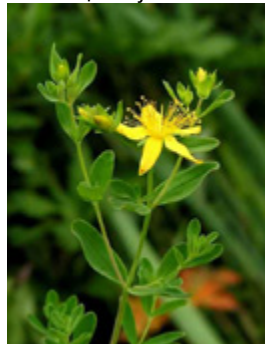
Своєрідними є особливості протизапальної і ранозагоювальної дії соку медунки м'якенької (мал. 4). Завдяки наявності пекучого червоного соку, який з успіхом лікує рани, в деяких місцевостях її називають „йод-травою” [6]. Лікувальну дію рослини пов'язують із наявністю у складі її соку значної кількості марганцю (до 11% у золі), який є активатором і складовою частиною ферментних систем окислення, гідролізу й декарбоксілювання [8].

При місцевому лікуванні свіжих ран суттєве значення має кровоспинний вплив. Він притаманний препаратам трави деревію звичайного, кореневищ перстачу прямостоячого і родовика лікарського, листя подорожника великого, квітів цмину піщого [4, 5, 8, 14, 15].

Регенераторними властивостями, як доведено у експериментальних і клінічних дослідженнях, володіють препарати буквиці лікарської, нагідок лікарських, звіробію перфорованого (мал. 5), лілії білої, подорожника ланцетолистого, живокосту лікарського, деревію звичайного, ромашки лікарської [4, 5, 8, 13, 14, 15, 17].

Протизапальну дію рослинних препаратів пов'язують з наявністю у їх хімічному складі антиоксидантних сполук, таких як вітаміни, ферменти, поліфеноли, флавоноїди, дубильні речовини та деяких інших. Загальною рисою антиоксидантів є здатність взаємодіяти з перекисними радикалами, гальмувати їх утворення. В експериментах доведено антиоксидантну дію водних екстрактів оману високого, калини, ефірної олії деревію, чебрецю, екстракту підбілу, глоду, кори і гілок берези та ін. [4, 5, 16, 17].

Кропива дводомна характеризується кровоспинною, знеболювальною, ранозагоювальною дією. Соком із свіжого листя кропиви заливають рани, що кровоточать, або ним просочують серветки, й накладають їх на ранові поверхні [8].

Живицю (сік, який виступив на стовбурі смереки, сосни звичайної) застосовують для змащування поверхневих і глибоких ран. Вона зупиняє кровотечу, сприяє швидкому загоєнню, має протимікробну дію [6, 11].

Гриб-дошовик (мал. 6) (білий м'якуш або спори) вживають замість йоду. Гриб розрізають навпіл, внутрішньою стороною прикладають до рани, що кровоточить, фіксують пов'язкою. Використовують сіро-зелені спори достиглих грибів, якими присипають рани. Дошовик володіє протизапальною, антисептичною, ранозагоювальною дією [6].

Застарілі або інфіковані рани вимагають кваліфікованої медичної допомоги. Проте народна медицина як допоміжні, а інколи й основні засоби, використовує кореневище аїру болотного (лепеха звичайна), траву барвінку малого, кореневища тирличу жовтого (джинджури), омани високого, порошок із кори молоді верби, квіткові головки конюшини лугової, листя перстачу білого, підбілу звичайного [4, 5, 8, 17]. Ці рослини використовуються місцево у вигляді настоїв, відварів і мазей. Ще одним цікавим народним методом лікування гнійних ран є прикладання до них вареного в молоці старого білого гриба [2].

Настої та відвари – це водяні витяжки з лікарських рослин. Настої готують із подрібнених трав, квітів, листя, які містять малостійкі діючі активні речовини. Відвари готують з подрібнених плодів, насіння, кори, кореневищ, коренів рослин, які містять стійкі діючі компоненти.

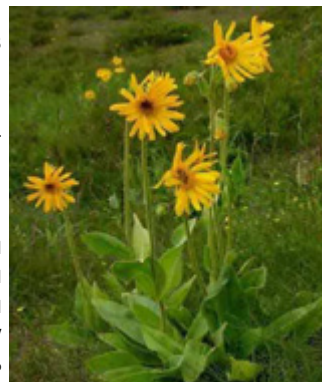
Настої і відвари готують наступним чином. Зважують необхідну кількість сировини, висипають у посуд, заливають холодною водою кімнатної температури, закривають кришкою та нагрівають при частому помішуванні: настої протягом 15 хв, відвари – 30 хв. Після цього посуд охолоджують при кімнатній температурі: настої не менше 45 хв (до повного охолодження), відвари – 10 хв. Проціджують через марлю та вату, залишок рідини відтискають, отриманий настій або відвар доливають водою до початкового об'єму. Як правило, настої та відвари готують з розрахунку 1:10 (1 частина сировини на 10 частин води) або 1:30 (1 частина сировини на 30 частин води). Зберігають у темному прохолодному місці не більше 3-4 діб. Настої і відвари використовують для зовнішнього застосування (полоскань, компресів, обмивань, змашувань) або вживають всередину.

Мазі – це м'які лікарські форми, які представляють собою порошкоподібні лікарські речовини у м'якому дисперсійному середовищі. Дрібно змелену (на кавомолці) сировину додають до витопленого несоленого свинячого жиру, вазеліну, рослинної олії чи гліцерину. Суміш ретельно розмішують, варять годину, постійно перемішуючи. Можна додати трохи воску і декілька крапель оцту. Зберігають у холодному місці. Використовують для змашування уражених поверхонь.

Забої м'яких тканин – надзвичайно поширене травматичне ураження, особливо у дітей. Забої характеризуються місцевим набряком, крововиливом, болем, найчастіше без пошкодження шкірних покривів. Для їх лікування доцільно застосовувати рослини, які мають знеболювальну, протизапальну дію, регулюють мікроциркуляцію, ущільнюють судинну стінку. Серед рослин флори Карпат до них належать авран лікарський, арніка гірська, багатоніжка звичайна, багно звичайне, буркун лікарський, волошка лучна, лопух звичайний, материнка звичайна, перстач прямостоячий, хміль звичайний, верес звичайний [4, 5, 8, 14, 17]. Вони використовуються у вигляді компресів, примочок, місцевих ванн із запареної трави з наступним обгортанням.

Однією з найуживаніших рослин у народній медицині українців Карпат вважається арніка гірська (мал. 7). На думку окремих авторів, ліки з цієї рослини є майже в кожній гуцульській хаті [2, 3]. Арніка – це універсальний народний засіб лікування різноманітних травматичних уражень.

Відомий лікар-фітотерапевт Т. Попова зазначає, що «варта уваги німецька народна назва рослини – «фалькраут» («трава падіння»). Дуже вдало підмічено! Травма і її наслідки – найчастіша підстава для призначення арніки в гомеопатії. Не тільки травма в прямому і вузькому її розумінні – удари, порізи, рани, струси, роздроблення. Ні. Сферу застосування можна визначити дуже розумним і сучасним терміном – травматична хвороба, яка характеризується певним комплексом метаболічних порушень. А вони можуть наступати не тільки після падіння, удару чи струсу, але і при пологах, і при пломбуванні зубів, і при спонтанному розриві органу чи судини, при сильній фізичній перевтомі, тривалому перенапруженні якогось органу чи судини – голосових зв'язок, очей, органів травлення, при отруєннях. Звідси виходить, що арніку можна з успіхом використовувати при різноманітних захворюваннях».

У вигляді компресів і примочок настоянки і настій квітів арніки вживають для лікування забитих місць, крововиливів, опіків і відморожень, при болях у кістках, м'язах, переломах кісток, вивихах суглобів [4, 5, 9]. Проте треба пам'ятати, що ця рослина є рідкісною, вона занесена до Червоної книги України. Тому її збір повинен бути різко обмеженим.

Для лікування забитих місць народна медицина ряду європейських країн рекомендує «сінний цвіт». Зокрема, це практикується в Німеччині – країні, фітотерапевтична школа якої вважається надзвичайно авторитетною. «Сінний цвіт» визнаний офіційною медициною як дієвий засіб для знеболення і розсмоктування запальних інфільтратів. Він представляє собою залишки, які утворюються при осипанні сіна із польових трав, складається переважно із рослин родини злакових. «Сінний цвіт» використовується у вигляді локальних ванн або «трав'яних мішків». Для приготування ванн до 300-500 г «сінного цвіту» додається 5 л води, суміш доводиться до кипіння, витримується 15 хв. «Трав'яні мішки» виготовляються наступним чином. У лляні мішечки по розміру місця, яке

підлягає лікуванню, засипають „сінний цвіт”, витримують 15 хв у киплячій воді у закритому посуді, швидко і сильно відтискають. Загортають у тканину, щільно фіксують до ураженого місця, тримають до 1 год. З цієї ж метою можна використовувати мішечки із запареними квітами ромашки лікарської або бузини чорної [10].

Лікування травматичних уражень суглобів, суглобово-зв'язкового апарату, вивихів, переломів не можна проводити тільки засобами народної медицини, хоча їх можна вживати як допоміжний засіб. У цих випадках обов'язково потрібна професійна медична допомога.

Тільки поодинокі рослини істотно сприяють зростанню кісток. Одне з провідних місць серед них займає живокіст лікарський, який традиційно і виправдано вживається в Карпатському регіоні при переломах кісток [2]. Уже сама назва рослини свідчить про її унікальну здатність сприяти регенерації кісток. Основою такої дії вважається наявність у корені рослини алантоїну. Доведено, що він стимулює поділ клітин, розростання нових клітин, з яких формується кістка (фібробластів). Існує думка, що синергічною дією володіють наявні в корені живокосту алкалоїди симфітогліцин та консолідин [14]. Живокіст застосовується у вигляді пасти із свіжого або сушеного кореня, мазі (1:1 на свинячому жирі), які прикладають до місця перелому [10].

Висновок. Поширення травматизму в сучасному суспільстві вимагає пошуку нових методів комплексного лікування. У той же час

багато синтетичних медикаментозних засобів характеризується численними побічними впливами на внутрішні органи, зокрема шлунок і печінку, що потребує додаткової корекції.

Як ми бачимо практичне застосування запропонованих нами матеріалів? У першу чергу - це ознайомлення учнів гірських шкіл з флорою Карпат і рослинами з цілющими властивостями. Обов'язковим елементом навчання ми вважаємо зосередження уваги на рідкісних, отруйних і сильнодіючих рослинах Карпат. По-друге, слід наголошувати і чітко усвідомлювати, що застосування фітопрепаратів при травмах в якості долікарської допомоги стосується тільки незначних пошкоджень або може використовуватись у комплексному лікуванні або реабілітації.

У пропаганді застосування фітоліквів велику роль можуть відігравати вчителі біологічних наук. Ознайомлення школярів з рослинами рідної місцевості, на нашу думку, повинно супроводитись не тільки їх наочною демонстрацією і ознайомленням з їхніми цілющими властивостями, але й опануванням навичок їх застосування. Звичайно, йдеться тільки при широко розповсюджені і абсолютно нетоксичні рослини.

Ще однією категорією працівників освіти, які можуть сприяти популяризації наведених нами методів корекції, є фахівці фізичної реабілітації. Студенти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, які навчаються на спеціальності «Здоров'я людини» («Фізична реабілітація») у процесі опанування дисципліни «Нетрадиційні методи реабілітації» вивчають основні фітотерапевтичні середники та принципи їх застосування. Зважаючи на актуальність описаної вище проблеми, саме вони могли б сприяти всебічному відновленню здоров'я дітей гірських шкіл. Проте, посаду фахівця фізичної реабілітації у школах займають пересічні працівники без належного рівня освіти, які не виконують відповідних посадових інструкцій.

Перспективи подальших розвідок означеного напрямку полягають у наступному поглибленому пошуку можливих шляхів поліпшення стану здоров'я учнів гірських шкіл.

1. Бойчук Т. В. Використання фіторесурсів Карпат для підвищення адаптаційних резервів організму учнів гірських шкіл / Т. В. Бойчук, М. Г. Голубева // Гірська школа Українських Карпат. - 2007. - № 2-3. - С. 108-112.
2. Болтарович З. Є. Народне лікування українців Карпат кінця XIX - початку XX ст. / З. Є. Болтарович - К., 1980. - 112 с.
3. Городенко М. Д. Чарівне зілля. Трави у міфах, легендах, переказах, піснях, народних віруваннях, ритуалах, звичаях і обрядах, у народній та офіційній медицині / М. Д. Городенко. - Косів : Писаний Камінь, 2007. - 272 с.
4. Гудивок Я. Принципи місцевого застосування препаратів лікарських рослин при травматичних ураженнях / Я. Гудивок, М. Голубева // Вісник фармакології і фармації. - 2008. - № 5. - С. 10-16.
5. Гудивок Я. С. Місцеве застосування фітопрепаратів при травматичних ураженнях / Я. С. Гудивок, М. Г. Голубева // Фітотерапія. Часопис. - 2008. - № 3. - С. 11-19.
6. Иванов В. И. Лекарственные средства в народной медицине / В. И. Иванов. - М. : Военное издательство, 1992. - 446 с.
7. Комендар В. Лікарські рослини Карпат. Дикорослі та культурні / В. Комендар. - Ужгород : Мистецька Лінія, 2007. - 504 с.
8. Лікарські рослини. Енциклопедичний довідник / За ред. академіка АН УРСР А. М. Гродзинського. - К. : Головна редакція української радянської енциклопедії, 1990. - 542 с.
9. Марчишин С. М. Історія застосування рослин роду Арніка в народній та науковій медицині / С. М. Марчишин, О. Л. Демидак // Фармацевтичний журнал. - 2006. - № 2. - С. 47-53.
10. Носаль М. А. Лекарственные растения и способы их применения / М. А. Носаль, И. М. Носаль. - К., 1958. - 138 с.
11. Ранозаживляющие и антимикробные свойства нейтральной фракции сосновой живицы / Р. Н. Пак, М. М. Тусупбекова, А. К. Батралиева и др. // Химико-фармацевтический журнал. - 2003. - № 6. - С. 40-44.
12. Смик Г. К. Корисні та рідкісні рослини України. Словник-довідник народних назв / Г. К. Смик. - К. : Українська радянська енциклопедія, 1991. - 412 с.
13. Соболева В. А. Подорожник большой как источник лекарственных препаратов для научной, народной и гомеопатической медицины / В. А. Соболева, О. С. Данькевич // Провізор. - 2001. - №15. - С. 21-23.
14. Современная фитотерапия / Под ред. проф. В. Петкова. - София : Медицина и физкультура, 1988. - 504 с.
15. Товстуха Е. С. Фітотерапія / Е. С. Товстуха. - К. : Здоров'я, 1991. - 192 с.
16. Філіпенко Т. А. Антиоксидантні властивості водних екстрактів лікарських рослин / Т. А. Філіпенко, О. П. Шовкуненко, Н. І. Базикіна // Фармацевтичний журнал. - 2000. - № 5. - С. 81-85.
17. Чекман І. С. Клінічна фітотерапія. Природа лікує / І. С. Чекман. - К. : Рада, 2000. - 510 с.

Леся Височан,

кандидат педагогічних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Lesya Vysochan,

candidate of pedagogics, assistant professor,
The Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 371.72

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

WAYS OF HEALTHY WAY OF LIFE ORIENTATION FORMATION OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

Стаття висвітлює форми та методи формування здорового способу життя у молодших школярів як в навчальному процесі, так і в позаурочній роботі

Ключові слова : молодший школяр, здоровий спосіб життя, форми та методи формування здорового способу життя

Статья освещает формы и методы формирования здорового способа жизни детей младшего школьного возраста как в учебном процессе, так и в внеурочной работе.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, воспитание, начальная школа, младший школьник.

The article deals with the forms and methods of healthy way of life orientation formation of primary school pupils at school and during out of school activities

Key words: primary school pupil, healthy way of life, forms and methods of formation.

Постановка проблеми. Перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти в Україні вимагає змін акцентів у вихованні сучасної молоді. Нині важливим завданням системи освіти є навчання підростаючого покоління відповідального ставлення до здоров'я як до найвищої суспільної та індивідуальної цінності.

За останні півстоліття суттєво зросли вимоги до здоров'я людей, змінився зміст самого поняття – здоров'я. На зміну однобічному (в основному медико-біологічному) прийшов цілісний підхід до його визначення. У зміст поняття “здоров'я” сучасні вчені (Т.Богайченко, М.Зубалій, С.Закопайло, С.Кондратюк, ін.) включають всі складові здоров'я людини, а саме: фізичне, психічне, соціальне, духовне.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Особистісна орієнтація освіти, формування через освіту здорового способу життя можуть реалізуватися на наукових засадах у процесі валеологічної освіти, використання активних форм виховання культури здоров'я. На думку учених та практиків І.Д. Беха, Г.К.Зайцева, Р.З.Поташнюк, С.О.Свириденко, В.С.Язловецького, культуру здоров'я необхідно формувати ще в дошкільному віці [3, 5, 9]. У початковій школі, коли учні оволодівають системою знань, фізичні можливості необхідно поєднувати з їхнім інтелектуальним розвитком. Як відзначає ряд науковців (Ю.П.Лисицин, М.С.Гончаренко), саме в молодшому шкільному віці починає активно формуватися спосіб життя, від якого в майбутньому значною мірою залежить здоров'я людини.

Особливості перехідного періоду дітей зумовлюють необхідність формування потреби свідомого та дбайливого ставлення до свого здоров'я. Саме завдяки розвитку самосвідомості й прагненню до самостійності, самовихованню підлітковий вік є сприятливим для виховання правил здорового способу життя.

Аналіз окресленої проблеми у масовій педагогічній практиці України виявив позитивні тенденції. Так з 1993 року в Україні на державному рівні розпочато впровадження валеологічної освіти в навчальний процес, що здійснюється за такими напрямками: застосування валеологічних знань у процесі викладання предметів гуманітарного та природничого циклів, викладання спеціальних валеологічних курсів, проведення відповідної позаурочної виховної роботи тощо. Нині в Україні розроблені інтегровані курси “Здоров'я” або “Валеологія”, які позитивно вирішують деякі аспекти проблеми виховання здорового способу життя школярів.

Сучасний стан здоров'я школярів вимагає тісного співробітництва педагогіки з медициною (Ю. Валентик, М.Гундаров, А. Мартиненко, В. Полянський). Однак медичний аспект, спрямований на розробку різних рекомендацій зі зміцнення і збереження здоров'я дітей практично не торкається негативних для здоров'я учнів наслідків розумової перевтоми, тривалого нерухомого положення дитини за партою, що спричиняє не лише виникнення сколіозів, але й короткозорості, захворювань шлунково-кишкового тракту та інші хвороби [6, с.131].

Як ми бачимо, на сьогодні проблеми здоров'я і здорового способу життя, валеологізації освіти й виховання хвилюють багатьох учених у різних аспектах.

Мета статті: розкрити сучасні шляхи формування здорового способу життя учнів початкових класів.

Основний зміст статті. Сучасні дослідження доводять, що одна профілактична медицина все ж не дає значних позитивних результатів у формуванні здорового способу життя школярів, що більшість медичних

працівників вважають турботу про здоров'я і формування здорового способу життя учнів винятково справою педагогів, тоді як останні покладають усі надії на медичних працівників.

На особливу увагу заслуговує молодший шкільний вік – початковий етап соціалізації дитини на рівні школи. Із вступом дитини до школи стає можливим цілеспрямований педагогічний вплив на особистість. Необхідність формування здорового способу життя у молодших школярів обумовлена розумінням того, що лише з раннього дитинства можна прищепити дітям основні знання, навички і звички щодо охорони здоров'я, які згодом перетворюються у важливий компонент її загальної культури і впливатимуть на формування здорового способу життя усього суспільства. Психологи (Г.Костюк, А. Хрипкова, та ін.) стверджують, що молодший шкільний вік є періодом дуже інтенсивного психофізичного розвитку дитини, формування у них моральних понять та переконань. Діти починають цінувати один в одного фізичну силу, швидкість, кмітливість, а вже потім моральні якості: хоробрість, доброту, чутливість. Проте недостатньо ще уявляють, якими якостями вони володіють самі [7, с.232].

Аналіз науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що здоровий спосіб життя – це форма життєдіяльності, яка ґрунтується на вимогах добового біоритму і включає такі основні складові, як особиста гігієна, рухова активність, режим харчування та сну, загартування, чергування праці і відпочинку, відсутність шкідливих звичок.

Так, навчальні предмети “Охорона життя і здоров'я учнів” та факультативний курс “Валеологія” передбачають вивчення і практичного застосування медичних, фізіологічних, гігієнічних та психологічних аспектів здорового способу життя. Учні ознайомлюються з такими темами: “Дорога до школи”, “Основи загальної гігієни”, “Гієнічні вимоги до тіла, одягу, житла”, “Гієна харчування”. “Негативний вплив шкідливих звичок на організм дитини”, “Ранкова гімнастика”, “Режим загартування повітрям, водою, сонцем”, “Гієна відпочинку”).

“Навколишній світ” дає можливість ознайомити молодших школярів з основами біоритмології, тобто з взаємозв'язком і взаємозалежністю людини і природи (“Як бути здоровим”, “Дорога від дому до школи”, “Праця і відпочинок у сім'ї”, “Про охайність”, “Що треба знати про себе”. На уроках з “Природознавства” учні знайомляться з такими темами: “Органи травлення”, “Гігієна харчування”. “Знання про біоритмологічну активність органів травлення. Вміння дотримуватись режиму харчування та послідовності прийняття їжі”, “Зуби. Правила догляду за зубами”. “Знання про чинники виникнення карієсу та його профілактику. Вміння користуватися зубною щіткою”, “Органи дихання. Турбота про чистоту повітря. Знання про користь чистого повітря. Вміння застосовувати вправи дихальних гімнастик з метою профілактики захворювань дихальних шляхів”, “Знання про можливі захворювання опорно-рухового апарату у школярів та шляхи їх запобігання. Вміння застосовувати протягом дня вправи для профілактики сколіозу та рівномірно розподіляти навантаження”.

Зміст дисципліни “Фізичне виховання” передбачає підвищення рівня знань і оволодіння навичками та вміннями ведення здорового способу життя засобами гігієни і фізичної культури, вміння поєднувати у повсякденному житті активний і пасивний відпочинок, дає відомості про умови дотримання режиму сну, про негативний вплив гіподинамії, вчить володіти комплексами вправ для ранкової гімнастики. Однак у змісті вище перелічених навчальних предметів проблему здорового способу життя висвітлюють фрагментарно, що не дає можливості впливати комплексно на мотиваційну сферу учнів початкових класів, забезпечити їх достатнім рівнем знань щодо вимог здорового способу життя.

Окрім того, учнів початкових класів можна знайомити із складовими здоров'я та здорового способу життя не лише у навчально-виховному процесі, але й у позаурочний час. Це допоможе дітям усвідомити залежність здоров'я від способу життя, проявляти більший інтерес до заходів збереження і зміцнення здоров'я. А бесіди на зразок “Що найдорожче у житті людини?” допоможуть краще зорієнтуватися у загальнолюдських цінностях.

Достатній обсяг рухової активності школярів можна досягти шляхом послідовного використання та оптимального поєднання різних форм організації навчання. Учні повинні знати про користь ранкової гімнастики, фізичних вправ до початку занять у школі, фізкультурних хвилюнок двічі впродовж уроку, спортивних годин після обіду та два рази на тиждень уроків фізичного виховання.

Форми і методи виховання у молодших школярів здорового способу життя органічно пов'язані з навчальною діяльністю на уроках, але, крім цього, передбачають позаурочну виховну роботу з означеної проблеми.

Адже відомо, що для молодшого шкільного віку найбільш доцільними методами виховання є розповіді, бесіди, приклади, вправи, привчання, ігри, виховні ситуації, змагання. Зокрема спонукальна функція розповіді орієнтована на засвоєння фактів і накопичення знань, на формування пізнавального інтересу до збереження і зміцнення здоров'я. З метою ефективною реалізації цієї функції вчителі можуть використовувати різноманітні прийоми, серед яких, насамперед, виділяються: наведення яскравих прикладів; “проекування” розглянутих оздоровчих проблем на особистість молодшого школяра, що розуміється як створення виховних ситуацій, за яких проблеми формування здорового способу життя стають особистісно значущими; постановка проблеми, пов'язаної із станом здоров'я; актуалізація набутих молодшими школярами знань та досвіду з формування, збереження і зміцнення здоров'я. Зазначимо, що розповідь вчителя, його слово, оцінки або судження мають таке велике значення для молодших школярів, що, навіть у супереч небажанню дотримуватись основних вимог здорового способу життя, стимулюють зміну ставлення учня до цієї діяльності на краще.

Беручи до уваги схильність молодших школярів до наслідування, можна широко застосовувати такий виховний метод, як приклад, який передбачає зустрічі з фізично привабливими здоровими людьми – спортсменами, новаторами здорового способу життя, батьками, педагогами, однолітками. Після таких зустрічей під час спілкування молодші школярі мають можливість порівнювати свій спосіб життя із конкретним способом життя здорової людини, проектувати майбутній образ самого себе, визначати позитивні і негативні сторони свого життя. Відомо, що приклад надає конкретні взірці для наслідування і тому активно формує свідомість, почуття, переконання, активізує діяльність.

Формуванню оздоровчих навичок також сприяє урок-бесіда. Бесіда як метод виховання дозволяє застосовувати діалогічний підхід до виховання у молодших школярів здорового способу життя. Доброю нагодою

для проведення бесід є оприлюднення результатів медичних оглядів, показників складених нормативів з фізичного виховання, підсумків змагання, особисті фізичні досягнення учнів тощо. Під час бесіди зі школярами важливо обговорювати причини як незадовільних, так і найкращих показників.

Зважаючи на притаманну молодшим школярам любов до казок, можна запропонувати їм для позакласного читання казку “Мандрівка з годинником в країну Здоров’я”. Під час виховної години казку можуть читати частинами самі діти, а після кожної частини проводити обговорення і давати відповіді на запитання казкового героя. Обов’язковим при цьому має бути наявність у класній кімнаті героя казки – годинника. Дітям надається можливість висловити свої пропозиції, з повагою віднехатися до інших думок, разом знайти правильні відповіді, обґрунтувати їх. Так, запитання: “Як запропонував годинник поводитися дітям, щоб бути здоровими?” повинно підвести дітей до таких відповідей: “...робити ранкову зарядку потрібно тому, що вона зміцнює здоров’я”, “мити руки потрібно, бо на брудних руках знаходяться мікроби”, “гарно пережувувати їжу потрібно тому, щоб вона краще засвоїлась”, “їсти більше овочів і фруктів потрібно, тому що у них багато вітамінів”, “займатися спортом або вдома виконувати фізичні вправи”, “все робити по черзі, щоб менше стомлюватися” та ін. Учні разом із вчителем приходять до висновку: “Щоб бути здоровим, потрібно дотримуватись режиму дня”. Так казка розкриває не лише зміст режиму дня, але й формує позитивне ставлення до гігієнічних вимог, допомагає усвідомити і засвоїти норми оздоровчої поведінки, черговість виконання режимних моментів, а застосування діалогічного підходу допомагає зробити молодшим школярам висновки про необхідність дотримання режиму дня з метою збереження здоров’я.

Ефективний педагогічний вплив дає привчання до рухової активності в ігровій формі. З цією метою можна організувати спортивні ігри та змагання із застосуванням різних фізичних вправ з подальшим визначенням рівня підготовки дітей, які досягли успіху, й тих, хто через недостатній рівень фізичної підготовленості відстав, але доклав максимум зусиль. Таким чином, схвалення переможців, з метою спонукання дітей до повторювання фізичних вправ є застосуванням наступного методу виховання – заохочення. Діти молодшого шкільного віку мають більшу потребу в заохоченні, схваленні вчинків, ніж діти інших вікових груп. Зважаючи на незаперечний авторитет вчителя (вихователя) для молодших школярів, метод заохочення має велику виховну силу, активізує процес формування у молодших школярів здорового способу життя.

У вихованні здорового способу життя молодших школярів неабияке значення має дотримання вимог раціонального харчування. Тому дітям необхідно розповідати про необхідність приділяти увагу часу і послідовності прийняття їжі. Для засвоєння дітьми правил гігієни і поведінки під час харчування можна звернутися до відомих казок К. Чуковського “Мийдодір” та “Федорине горе” з подальшим їх обговоренням. Цей виховний метод передбачає діалогічну взаємодію і спонукає молодших школярів до активізації їх самостійності в оцінних судженнях, формує негативне ставлення до людської неохайності. Під час обговорення казок важливо акцентувати увагу на таких правилах поведінки в їдальні: “перед їжею мити руки”, “пити невеликими ковтками”, “не стукати ложками по тарілці”, “не нахилитися низько над столом”, “лікті на стіл не ставити”, “їсти тихо”, “під час їжі не розмовляти” та ін. Таким чином учитель разом з учнями має можливість формулювати конкретні правила поведінки під час їжі.

Не менш важливий компонент здорового способу життя дитини – сон, який є необхідною умовою психологічної та фізичної рівноваги, формою життєдіяльності, під час якої відбувається регулювання біоритмологічної структури організму. Ознайомлення молодших школярів із різноманітною інформацією про залежність стану психофізичного здоров’я від умов і тривалості сну, наведення конкретних прикладів, подання цієї інформації за допомогою різних виховних методів (бесіда, розповідь, виготовлення плакатів, виховні ситуації тощо) сприяє розумінню дітьми важливості означеної складової збереження здоров’я і формування здорового способу життя.

Під час проведення розповідей і бесід необхідно звертати увагу молодших школярів на визначення і усунення різних негативних чинників, що впливають на нічний сон. Дітям варто пояснити, що недобре спати у непровітреному приміщенні, у якому окрім пилу, міститься багато вуглекислого газу, який перешкоджає засинанню. В сучасних квартирах знаходиться велика кількість різної теле- і радіоапаратури, електроприладів, котрі випромінюють слабкі електромагнітні поля і можуть викликати головний біль, ускладнення дихання тощо. Дитина ще вразливіша до таких впливів, ніж доросла людина. Учні необхідно пояснити причини і сутність цієї небезпеки, а також роль правильного положення тіла під час сну.

Висновки. Таким чином, загальноосвітня школа залишається основним соціальним інститутом, який надає дітям базову освіту про основи здоров’я, вирішує завдання розвитку та виховання здорового способу життя учнів початкових класів.

Подальші наукові дослідження пов’язуємо із вивченням проблеми впливу навколишнього середовища на розвиток особистості.

1. Бойченко Т. Формування в учнів середньої школи системи знань про здоров’я людини / Т.Бойченко. – К.: Наукова думка, 2001. – 257 с.
2. Гундаров М.А. Медико-соціальні проблеми здорового способу життя / Гундаров. – К.: ІЗМН, 1999. – 83 с.
3. Зубалій М. Складові здорового способу життя./ М. Зубалій // Завуч. – 2000. – № 20 – липень. – С. 29.
4. Кондратюк С.М. Здоров’я школярів – головна умова їх гармонійного розвитку / С.М.Кондратюк // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ ім.А.С.Макаренка, 1999. – С. 299-308.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.М.Проколієнко. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
6. Мартыненко А.В., Валентик Ю.В., Полянский В.А. / А.В.Мартыненко Формирование здорового образа жизни молодежи (Медико-социальные аспекты). – М.: Медицина, 1988. – 192 с.
7. Хрипкова А.Г., Антропова В.М., Гарбер Д.А. / А.Г. Хрипкова / Возрастная физиология и школьная гигиена: пособ. для студ. пед. вузов. – М.: Просв., 1990. – 319 с.

Богдан Грицуляк,

доктор медичних наук, професор,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Bogdan Grytsuliak,

Doctor of Medicine, professor
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

Володимир Грицуляк,

кандидат медичних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Volodymyr Grytsuliak,

Candidate of Medicine, senior lecturer of
Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

Оксана Глодан,

аспірант,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Oksana Glodan,

post-graduate student of
Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 616.322

ХРОНІЧНІ ХВОРОБИ ПІДНЕБІННИХ МИГДАЛИКІВ ТА АДЕНОЇДИ У ДІТЕЙ ГІРСЬКИХ ТА РІВНИННИХ РАЙОНІВ ПРИКАРПАТТЯ

CHRONICAL DISEASES OF AMYGDALES AND ADENOIDS AT CHILDREN OF THE MOUNTAINOUS AND FLATLAND REGIONS OF PRECARPATHIA

Children living in mountainous regions used to suffer from tonsillitis and adenoids more often, than those living in flatlands, however the climate factor is a cause of it.

In the flatland regions of Galych and Kalush this sickness rate is higher than in mountainous regions, what is related to the negative influence of the harmful substances emitted in atmosphere by located there industrial enterprises.

Key words: tonsillitis, adenoids, mountainous and flatland regions.

Постановка проблеми. Піднебінні мигдалики є важливими органами імунної системи, які розташовані на межі дихального і травного шляхів. Вони виконують велику роль в захисно-приспосувальних реакціях організму, беручи участь у формуванні клітинного та гуморального імунітету [1]. Але при тонзиліті, коли в лакунах (глибоких щілинах піднебінних мигдаликів) гніздиться велика кількість бактерій (насамперед бета-гемолітичного стрептококу типу А), вони втрачають захисну функцію і являють собою інфекційне вогнище, що викликає такі важкі ускладнення, такі, як ревматизм, нефрит і поліартрит [2, с. 5].

Як відомо, одним із провокуючих факторів розвитку захворювань піднебінних мигдаликів є переохолодження організму дитини або безпосереднє охолодження самих мигдаликів холодним повітрям, водою чи морозивом, що викликає гостру ангіну, яка при повторних випадках часто переходить у хронічний тонзиліт. Важливу роль у розвитку останнього відіграють каріозні зуби, парадонтоз, гайморит та інші хронічні запальні процеси. При

тонзиліті, який серед дітей зустрічаються в 12-15%, хворі скаржаться на біль у горлі, затруднене ковтання, кашель, головні болі [1].

Основний виклад матеріалу. Досить часто у дітей віком від 5 до 12 років спостерігаються аденоїди – патологічне розростання глоткового мигдалика. Важливим фактором у розвитку аденоїдів є знову ж таки несприятливі кліматичні умови, при яких часті катары верхніх дихальних шляхів негативно відбиваються на стані лімфоїдної тканини горла.

Аденоїди закривають хоани, тому значно утруднюють носове дихання, особливо під час сну. Хворі діти сплять неспокійно, часто прокидаються, скрикують, хрюплять. Вранці встають втомлені, бліді. При аденоїдах у дітей може знижуватися слух, мова стає гугнявою, у них типовий вираз обличчя з напіввідкритим ротом. Діти скаржаться на часті головні болі, швидко втомлюються, на уроках неуважні, відстають у навчанні [4].

Враховуючи значення температурного фактора в розвитку хронічного тонзиліту та аденоїдів у дітей, нами вивчено цю захворюваність у гірських та рівнинних районах Прикарпаття, що відрізняються кліматичними умовами. Так, за даними Обласного аналітичного центру медичної статистики управління охорони здоров'я Івано-Франківської обласної державної адміністрації, ці захворювання суттєво відрізняються [3]. Зокрема, хронічні хвороби мигдаликів та аденоїди у дітей Верховинського району на протязі 1998-2007 років коливались від 38,2 до 32,54 на одну тисячу. Стабільно високим був рівень захворюваності дітей на дану патологію в Косівському районі. Статистичні дані свідчать про те, що він коливається від 46,6 у 1998 до 44,32 на тисячу дітей у 2007 році. Привертає до себе увагу висока захворюваність дітей на хронічні хвороби мигдаликів та аденоїди за цей період у Надвірнянському районі (від 36,0 до 74,80 на одну тисячу).

В рівнинних районах Прикарпаття з відносно кращими кліматичними умовами, зокрема Тисменицькому та Тлумацькому, показники хронічних захворювань піднебінних мигдаликів були, відносно до гірських районів, кращими і коливались від 30,0 до 34,6 у Тисменицькому та 3,8 до 39,71 на тисячу дітей у Тлумацькому районі.

Привертає до себе увагу факт стабільно високої захворюваності дітей віком до 14 років на дану патологію в рівнинному Галицькому районі (64,5 у 1998 році та 67,26 на одну тисячу у 2007 році), що може бути наслідком викидів у повітря шкідливих хімічних речовин Бурштинською тепловою електростанцією, які постійно подразнюють дихальні шляхи, сприяючи розвитку хронічних хвороб горла.

Високі показники загальної захворюваності дітей на хронічні хвороби мигдаликів та аденоїди виявлено у Калуському районі (62,6 у 1998 році та 52,21 у 2007 році), що може бути зумовлено викидами в атмосферу підприємств хімічної промисловості.

Щодо профілактики тонзилітів та аденоїдів, то вона полягає, насамперед, у попередженні ангіні. Аби їм запобігти, необхідно усунути гнійні вогнища у носі, біляносових пазухах та санувати каріозні зуби.

Разом з тим, для підвищення опірності організму дитини до охолодження та інших несприятливих зовнішніх факторів необхідне загартовування, яке треба починати ще у ранньому дитячому віці (загартовування сонячними і повітряними ваннами та водними процедурами), поєднуючи їх з фізичними вправами, рухливими іграми та іншими фізичними навантаженнями. В приміщеннях дошкільних закладів і школі необхідно дотримуватись режиму провітрювання з метою очищення повітря від вуглекислого газу і забруднення мікробами.

Особливе значення в профілактиці захворювань має збалансоване харчування з достатньою кількістю білків і жирів тваринного походження, вуглеводів та вітамінів. Давати дітям морозиво і газовану воду на льоду до 5-річного віку не рекомендується, бо це може призвести до розвитку гострих захворювань горла, в тому числі ангіни, але з 2-річного віку їх треба поступово привчати пити холодну воду температурою від 12 до 20 °С, що підвищує опірність організму до охолодження.

Великого значення надається реалізації санітарними службами заходів щодо зниження промисловими підприємствами шкідливих викидів в атмосферу, бо хімічні речовини подразнюють слизову оболонку носогорла і викликають запальні процеси.

Висновки:

1. Загальна захворюваність дітей на тонзиліт та аденоїди у гірських районах в середньому є вищою в порівнянні з цим показником у дітей рівнинних районів, що можна пояснити різними кліматичними умовами.

2. Захворюваність дітей на тонзиліт та аденоїди у рівнинних районах, на території яких розміщені промислові підприємства із значними викидами в атмосферу шкідливих речовин, є вищою, ніж у дітей, що проживають у гірських районах, тому за станом докільця необхідний постійний санітарний нагляд.

3. З метою зниження захворюваності дітей на тонзиліт та аденоїди необхідна більш активна профілактика запальних процесів у порожнині носа, приносових пазух, а також санація каріозних зубів.

1. Зарицький Л.А. Хвороби вуха, горла, носа [для студ. мед. вищ. навч. закл.] / Л.А. Зарицький; [М-во охорони здоров'я]. – К.: Вища школа, 1974. – 334 с.
2. Мітін Ю.В., Шевчук Ю.В. Деякі аспекти анатомії і фізіології піднебінних мигдаликів в патогенезі хронічного тонзиліту / Ю.В. Мітін, Ю.В. Шевчук // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2001. – № 1. – С. 23-26.
3. Мітін Ю.В. Хвороби вуха, горла, носа [для студ. мед. вищ. навч. закл.] / Ю.В. Мітін; [М-во охорони здоров'я]. – К.: "Медицина", 2010. – 190 с.

4. Показники стану здоров'я населення та діяльності лікувально-профілактичних закладів області за 1998-2007 роки (статистичні матеріали) / Управління охорони здоров'я Івано-Франківської обласної державної адміністрація. Обласний інформаційно-адміністративний центр медичної статистики. – Івано-Франківськ, 2008. – 328 с.
5. Шевчук Ю.В. Електрофоретична рухливість лімфоцитів мигдаликів людини при хронічному тонзиліті / Ю.В. Шевчук // Фізіол. журн. – 2004. – Т. 50, № 2. – С. 101-104.

Корпус Обласної клінічної лікарні, в якому розміщене оториноларингологічне відділення

Консультативний огляд дитини оториноларингологом доц. Бачинським І.В.

Анісія Воробель,

кандидат медичних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Anisiya Vorobel',

Candidate of medicine, senior lekturer, of Precarpathian
National University Named after Vasyl Stefanyk

УДК 616.155.194+546.72+613.95+616.08+613.2

МОНІТОРИНГ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ЗАЛІЗОДЕФІЦИТНУ АНЕМІЮ СЕРЕД УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ КАРПАТ ЗА 2005 – 2007 РОКИ

MONITORING OF MORBIDITY IS OON ANEMIA AMOUNT THE STUDENTS OF MOUNTAIN SCHOOLS OF CARPATHIAN IN 2005 – 2007 YEARS

For the student of mountain schools of Carpathians in 2005 – 2007 years found out high morbidity anemia. The primary is recommended and the second prophylaxis of deficit of iron is with including of medical feed.

Key words: student of mountain schools of Carpathians, morbidity is on anemia.

Постановка проблеми. Проблема дефіциту заліза залишається актуальною як для високорозвинених країн, так і для країн, що розвиваються. Поширеність цього захворювання у різних країнах значно відрізняється, що зумовлено різним ступенем їх екологічного розвитку, етнічними традиціями, геохімічними особливостями місцевості проживання, станом охорони здоров'я тощо[1,2,4,5]

Серед осіб молодого (ювенільний період) віку 50% мають латентний дефіцит заліза чи залізодефіцитну анемію [2]

Залізодефіцитна анемія (ЗДА) – захворювання системи крові, яке зумовлено дефіцитом заліза в організмі, супроводжується змінами параметрів його метаболізму, зменшенням концентрації гемоглобіну в еритроцитах, кількісними та якісними їх змінами, клінічними проявами анемічної гіпоксії, сидеропенії та метаболічної інтоксикації [3,6,7]

В Україні в структурі всіх анемії ЗДА становить 88% [2] Особливо високою є поширеність та захворюваність на ЗДА як серед дітей, так і дорослих в Івано-Франківській області [1] Отже, актуальним є дослідження захворюваності на ЗДА серед учнів гірських шкіл Карпат.

Мета даної роботи – проаналізувати загальну захворюваність, первинну захворюваність на ЗДА серед учнів у віці 7 – 14 років гірських шкіл Карпат, зокрема Верховинського, Косівського, Надвірнянського районів, міста Яремча. Ці дані порівняти з відповідними показниками по місту Івано-Франківську, Івано-Франківській області та Україні за 2005 – 2007 роки. Запропонувати первинну та вторинну профілактику ЗДА. В основу дослідження прокладені дані державної статистики.

Практичне значення роботи. Рекомендувати первинну та вторинну профілактику ЗДА, лікувальне харчування дітям, в яких виявлена прелатентна та латентна нестача заліза та ЗДА.

Наукова новизна отриманих даних. Проводився порівняльний аналіз загальної захворюваності та первинної захворюваності на ЗДА серед гірських шкіл Карпат, учнів м. Івано-Франківська, області та України.

Моніторинг показників загальної та первинної захворюваності на ЗДА в учнів 7 – 14 років гірських районів Карпат на основі статистичних матеріалів 2005 – 2007 років виявив наступне.

Найвищою була загальна захворюваність на ЗДА по місту Яремча за 2005 рік – 197,21 * 1000 дітей. Дещо нижчою була загальна захворюваність на ЗДА серед учнів в Надвірнянському районі – 162,37 * 1000 дітей. Серед гірських районів найнижчою була загальна захворюваність у учнів Косівського та Верховинського районів – 94,43 – 103,01*1000 дітей відповідно. Дані показники наближаються до показників по загальній захворюваності на ЗДА серед учнів по м. Івано-Франківську та області (мал. 1).

По Україні даний показник становив 42,03 * 1000 дітей. Отже, в м. Яремча та Надвірнянському районі загальна захворюваність на ЗДА в 5 – 4 рази перевищувала даний показник по Україні (мал. 1). В Косівському, Верховинському районах, м. Івано-Франківську та області показник загальної захворюваності на ЗДА ~ в 2 рази перевищував загальнодержавний (мал.1)

У динаміці в 2007 році загальна захворюваність на ЗДА в Косівському, Надвірнянському районах, м. Яремча знизилась на 10-12%, по Івано-Франківській області – спостерігалась тенденція до зниження(незначна); по Верховинському району та м. Івано-Франківську незначна тенденція до підвищення (мал.1)

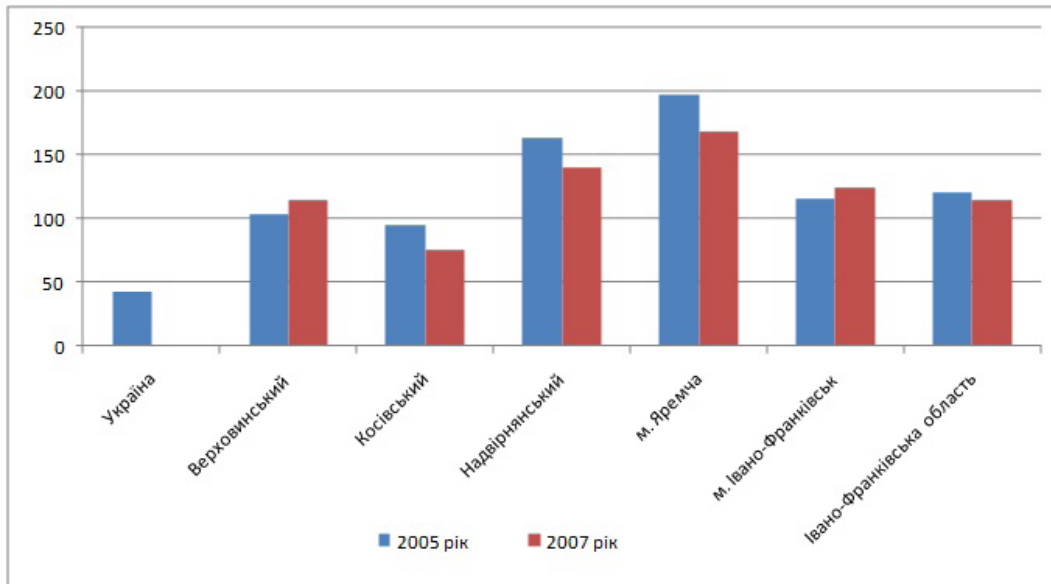

Рис. 1 Динаміка загальної захворюваності на ЗДА за 2005-2007роки

Первинна захворюваність на ЗДА серед учнів гірських шкіл в 2005 році була найвищою по місту Яремча – 62,58x1000 дітей. Дещо нижчою була первинна захворюваність на ЗДА серед учнів в Надвірнянському районі – 56,93x1000 учнів.

Первинна захворюваність в учнів Косівського району наближалась до показників захворюваності в Івано-Франківській області (мал.2). Найнижчим даний показник був у Верховинському районі 33,94x1000 дітей (мал.2).

По місту Івано-Франківську первинна захворюваність у дітей наближалась до показників по Україні (24,58 – 16,57x1000 дітей відповідно).

Отже, первинна захворюваність на ЗДА у школярів м. Яремча та Надвірнянському районі в 3-3,5 рази перевищувала даний показник по Україні. І тільки по м. Івано-Франківську даний показник наближався до відповідного показника по Україні (мал.2)

В динаміці в 2007 році первинна захворюваність на ЗДА серед школярів Надвірнянського району не змінилась, у Верховинському районі, в м. Яремча, в м. Івано-Франківську спостерігалась тенденція до підвищення даного показника. По Івано-Франківській області – тенденція до зниження. Тільки в Косівському районі даний показник знизився ~ на 50% (мал.2)

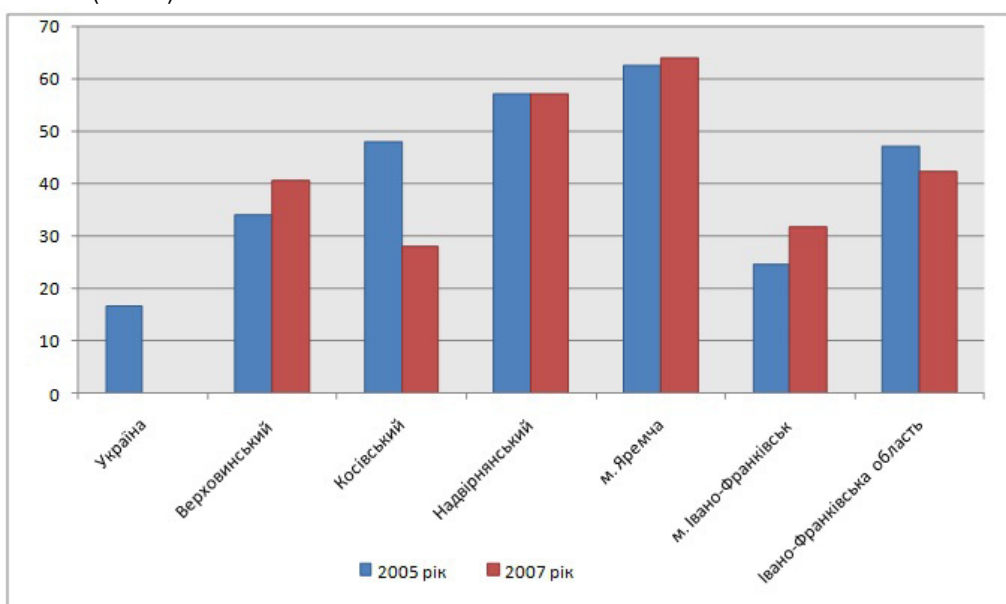

Рис. 2 Динаміка первинної захворюваності на ЗДА за 2005-2007роки

Таким чином, там, де проводилась первинна і вторинна профілактика з метою попередження ЗДА, вдалося досягнути зниження первинної захворюваності (м. Івано-Франківськ, Верховинський та Косівський райони).

Отже, первинну захворюваність на ЗДА можна значно знизити, впроваджуючи в практику педіатра, акушер-гінеколога первинну та вторинну профілактику ЗДА.

Первинну профілактику ЗДА проводять в осіб, що мають схильність до розвитку анемії, але які в теперішній час за даними картини крові не мають ЗДА (пре латентний та латентний дефіцит заліза). У таких осіб на основі детального розпитування необхідно виявляти сидеропенічний синдром.

Первинну профілактику ЗДА необхідно проводити:

- дівчаткам-підліткам з рясними місячними;
- підліткам, в яких швидко “збільшився” ріст (швидко «виросли»);
- учням, які мають постійні та інтенсивні фізичні навантаження, зокрема спортсменам;
- дівчаткам, які бажають схуднути і голодують, неправильно харчуються;
- вегетаріанцям;
- дітям, які вживають одноманітну молочну їжу;
- у випадку виявлення у дітей гельмінтозів;
- немовлятам і маленьким дітям, яких годують козячим молоком;
- дітям, в яких спостерігаються часті носові кровотечі;
- вагітним.

Висновки. Для первинної профілактики ЗДА застосовують лікарські засоби для перорального вживання.

Вторинна профілактика ЗДА проводиться у пацієнтів, які раніше хворіли на ЗДА та вилікувались від неї, але в даний час є загроза рецидиву. Таким пацієнтам після проведеного повноцінного лікування ЗДА рекомендують профілактичні курси пероральної феротерапії тривалістю 4-6 тижнів 2 рази на рік або щомісячно у дівчаток протягом 7-10 днів після рясної менструації прийом 30-50мг заліза щоденно.

Всі діти, які мають ризик виникнення чи рецидиву ЗДА, повинні знаходитись під диспансерним спостереженням у педіатра за місцем проживання.

1. Загальна захворюваність на ЗДА у школярів м. Яремча та Надвірнянському районі в 2005 році в 4-5 рази перевищувала даний показник по Україні.

2. Первинна захворюваність на ЗДА у школярів м. Яремча та Надвірнянському районі в 2005 році в 3-3,5 рази перевищувала даний показник по Україні.

3. Виявлена кореляція між загальною та первинною захворюваністю на ЗДА у дітей.

4. В м. Івано-Франківську, Верховинському, Косівському районах, де проводилась первинна і вторинна профілактика ЗДА, вдалося знизити первинну захворюваність на ЗДА серед школярів.

5. З метою зниження захворюваності на ЗДА серед учнів гірських шкіл рекомендувати акушер –гінекологам та педіатрам впроваджувати первинну і вторинну профілактику дефіциту заліза.

1. Воробель А.В. Основи гематології : монографія. – Івано-Франківськ: Видавництво «Плай» ЦІТ ПНУ імені Василя Стефаника 2009-148с.
2. Гайдукова С.М., Видиборець, Колесник І.В. Залізо дефіцитна анемія: навч. Посібник для студентів. – К.:Наук. світ, 2001-132с.
3. Гематологія: Посібник (А.Ф. Романова, Я.І. Виговська); За ред. А.Ф. Романової – К. :Медицина, 2006 – 456с.
4. Дефіцит железа у детей и подростков. Причины, диагностика, лечение, профилактика. Уч. Пособие для системы послезузовского образования врачей. М., 2006 – 30с.
5. Руководство по гематологии в 3-х томах. (Под ред. А.И. Воробьева. 3-е изд.) Перераб и дополн. М: Ньюднамед, 2002-2005.
6. Janicki K.Hematologii – Warszawa: Wydawnictwo Jekarskie PZ, W, 2001-467s.
7. Scotnicki A.B., Nowak S.W. Podstawy hematologic dla studentow; lekarzy. – Krakow: Medycyna Praktyczna, 1998 – 177s.

Василь Михайлищук,

кандидат медичних наук, доцент,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Vasyl Mikhaylishchuk,

candidate of medical sciences
associate professor,
Precarpathian National University
named after Vasyl Stefaniuk

УДК 371.72:373.3**ПРО МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНУ ПІДГОТОВКУ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГІРСЬКИХ ШІЛ****ON HEALTH AND EDUCATIONAL TRAINING FUTURE
TEACHERS OF HIGHLAND SCHOOLS**

В статті описуються основи медико-педагогічної підготовки майбутніх вчителів до роботи в загальноосвітніх закладах гірського регіону.

Ключові слова: медична підготовка, медичні знання, гігієна, здоров'я, здоровий спосіб життя

The article describes the fundamentals of medical-pedagogical preparation of future teachers to work in the schools of the mountain region.

Keywords: medico-pedagogical, highland school, problems and prospects, ecological, medical education

Постановка проблеми. Людина, суспільство і природа, як відомо, складають нерозривне ціле сутності земного буття взагалі.

У системі навчально-виховного процесу природа і навколишній світ займають провідне місце в формуванні особистості школяра, становленні його характеру, збереженні та зміцненні здоров'я.

Питання екології вважаються сьогодні чи не найголовнішими на планеті. Наслідками непродуманого, небайдливого, безвідповідального ставлення до природи стали ті забруднення та величезні зміни в ній, які ми можемо спостерігати скрізь. Велика екологічна небезпека пов'язана із водою в наші дні, особливо у нас на Прикарпатті. Вода – найбільше багатство на Землі. Адже у воді зародилось життя. Рослини і тваринні організми на 45-85% складаються з води. Здоров'я людини знаходиться в прямій залежності від якості води.

Значної шкоди завдає здоров'ю і гіпокінезія. Спостерігається тенденція до погіршення здоров'я і фізичної підготовки школярів [6, 7]. У суворих гірських умовах формується здоров'я жителів цих регіонів, і в першу чергу наймолодших – школярів.

Ні в кого не виникає сумніву, що збереження здоров'я учнів – найважливіша вимога до діяльності всіх: вчителів, медиків, психологів, вихователів, батьків.

Метою даної статті є привернення уваги широкої громадськості, в першу чергу фахівців медицини, психологів, батьків та вчителів, до невирішеної і досі проблеми – забезпечення і зміцнення здоров'я учнівської молоді, зокрема тієї, яка проживає в гірських умовах.

Основний зміст статті. За результатами досліджень, проведених науковцями Прикарпаття, учні гірських шкіл за окремими антропометричними даними відстають від своїх ровесників, які мешкають у містах та рівнинних місцевостях [4].

Різке збільшення інформаційних потоків, застосування принципово нових психологічних засобів навчання, поряд зі зміною соматичної діяльності, ставить нові вимоги до розумової праці учнів. Психологія жителя гір формується з раннього дитинства як під впливом гірського довкілля, так і соціальних інституцій. Змінюються соціальні умови, але незмінними залишаються гори, ландшафтно-кліматичні умови, що в своїй сукупності обумовлює психологічні особливості горян [5].

Особливого значення набуває турбота про здоров'я дітей молодшого шкільного віку, для яких через невеликий життєвий досвід характерна несформованість уявлень про способи життя, збереження і зміцнення власного здоров'я [1, 2, 3].

Вивчення нервово-психічних функцій, їх механізмів і взаємодії із соматичною діяльністю, взаємозв'язку з рівнем фізичної діяльності є важливим і актуальним для пошуку нових шляхів управління процесами навчання і розробки дієвих профілактичних заходів з метою збереження і зміцнення здоров'я учнів.

Як відомо, здоров'я людини закладається у дитячому віці в процесі росту та розвитку на основі генетичних факторів, способу життя та екологічної обстановки на місці проживання. Весь цей період дитина перебуває під

безпосереднім впливом вихователя дитячого садка та вчителя в школі, від яких значною мірою залежить стан здоров'я та розвиток дитини. Ось чому виникає негайна потреба підготовки вчителя не тільки в професійному відношенні, але й формування його особистості як пропагандиста і вихователя здорового способу життя, який закладає мотиваційні психофізіологічні основи здоров'я молодого покоління. Школярів необхідно переконати, що збереження здоров'я є більш економічно вигідне, ніж лікування хворих.

У широкому обсязі ці завдання реалізуються на кафедрі анатомії і фізіології людини і тварин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Студенти опановують анатомо-фізіологічні основи медичної допомоги, долікарської допомоги при захворюваннях та отруєннях з доглядом за хворими; медичної допомоги при інфекційних захворюваннях і дитячих інфекціях; медичної допомоги при травмах.

У практичній підготовці майбутніх вчителів особлива увага звертається на вміння орієнтуватись в екстремальних умовах; надавати невідкладну медичну допомогу, а також оволодівати методами екологічного та статевого виховання.

Медико-педагогічна підготовка проводиться в процесі викладання тісно пов'язаних між собою дисциплін: "Анатомія і фізіологія людини", "Вікова фізіологія і шкільна гігієна", "Основи медичних знань", "Охорона здоров'я дітей", "Валеологія", "Фізіологічні основи загальної патології", "Фізіологія трудових процесів".

Висновки. Удосконалення медико-педагогічної підготовки вчителів позитивно впливатиме не тільки на якість отриманих знань, а й на збереження та зміцнення здоров'я учнів.

У процесі медико-психологічного виховання учнів повинні враховуватись результати наукових досліджень.

1. Горашук В. Здоров'я учнів. Від чого воно залежить? // Рідна школа. – 1997. – №3-4. – С. 55-56.
2. Воленко О.Н. и др. Как растить здоровое поколение? О новой программе для начальной школы // Педагогика. – 1995. – №1. – С. 52-56.
3. Оржеховська В.М. Методика позбавлення неповнолітніх наркогенних звичок: Методичний посібник. – К.: ПСДО, 1995. – С. 263.
4. Миколайський М. Особливості фізичного розвитку сільських учнів гірської школи // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. - №1. – С. 110-114.
5. Хрущ О. Учням гірських шкіл про етнопсихологічні особливості характеру горян // Гірська школа Українських Карпат. Науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2006. - №1. – С. 130-140.
6. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості / Тези доповіді міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 р. // Освіта України. – 2007. – 10 серпня.
7. Там же – Освіта України. – 2007. – 10 серпня.

Володимир Король

кандидат економічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Volodymyr Korol,

Candidate of Economics, assistant professor,
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

УДК 331.556

**ФІЗИЧНЕ І ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ
ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ****PHYSICAL AND PSYCHICAL HEALTH OF POPULATION IN THE SYSTEM
OF DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL**

Досліджені питання розвитку людини як соціально активної особистості в системі становлення людського потенціалу країни.

Ключові слова: розвиток людини, активна особистість, людський потенціал, фізичне, психічне здоров'я.

Investigational questions of development of man as socially active personality in the system of becoming of human potential of country.

Keywords: investigational, socially active, system, human potential.

Постановка проблеми. Серед чинників, що визначають становлення людського потенціалу та його реалізацію в практичній діяльності, особливе місце відводиться фізичному та психічному здоров'ю. Детермінуючи працездатність людини, стан здоров'я значною мірою визначає психічну та фізичну кореляту інтенсивності праці, її продуктивність і якість. Відхилення у фізичному та психічному стані людини від норми негативно впливає на її трудову спрямованість та активність. Тому проблема збереження здоров'я, крім своєї гуманістичної орієнтації, що в умовах демократизації всього суспільного життя виступає домінуючою, повинна розглядатись також із соціально-економічних позицій.

Загальний аналіз досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення питання формування людського потенціалу зробили провідні вітчизняні вчені Д. Богиня, В. Геєць, М. Долішній, У. Садова, Л. Семів. Дана тема розглядалася і в працях зарубіжних вчених: С. Брю, В.Врума, П. Кругмана, М. Курбатова, Є. Щепанського.

Проте дана проблематика потребує нового підходу, на сьогодні вивчення ситуації обмежується поверхневим аналізом, недостатньо уваги приділяється реальним причинам та наслідкам цих суспільних явищ.

Мета статті. Розглянути питання розвитку людини як соціально активної особистості в контексті посилення уваги до ролі соціальних факторів у збереженні здоров'я працівників, зайнятих у всіх сферах економічної діяльності.

Основний зміст статті. Дослідження питання про вплив соціальних факторів на стан здоров'я людини дозволило встановити їх градацію у забезпеченні такого впливу: 1) спосіб життя; 2) спадковість і біологічна конституція людини; 3) оточуюче середовище; 4) охорона здоров'я[1].

Слід зауважити, що саме поняття здоров'я не є строго детермінованим[2]. Існує багато конкретних тлумачень здоров'я, однак усе їх різноманіття можна звести до наступного, узагальненого визначення: здоров'я населення - це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад. При цьому здоров'я водночас з іншими показниками (освітнім рівнем, професійним складом, кваліфікаційною структурою, розподілом на соціальні групи, культурним рівнем, статеві-віковою структурою, міграційною рухливістю тощо) належить до найважливіших характеристик, що в своїй сукупності становлять якість населення. Отже, очевидним є зв'язок між здоров'ям населення і формуванням та реалізацією людського потенціалу.

Кожне суспільство за умов глобалізації економічної, соціальної, духовної та інших сфер людської життєдіяльності повинне турбуватися про поліпшення якісних характеристик населення, що здійснюється за допомогою комплексу заходів, спрямованих на досягнення необхідної чисельності населення, найсприятливішої його соціальної, вікової та професійної структури, раціонального розміщення при одночасному забезпеченні високого рівня здоров'я і трудової активності людей. Іншими словами, соціальна політика держави та її складник - демографічна політика - має орієнтуватись на оптимізацію процесу відтворення населення, забезпечення бажаних його кількісних та якісних характеристик, включаючи відтворення здорових поколінь людей.

Дослідження тих чи інших аспектів формування та функціонування людського потенціалу показують, що він в Україні протягом останніх десятиліть зазнав відчутних втрат. Йдеться, зокрема, про негативні зміни стану здоров'я населення, емпіричними референтами чого виступають показники смертності та захворюваності. Зауважимо, що тривалий час смертність населення країни поступово наростала, і тільки наприкінці 90-х років минулого століття вдалося її дещо стабілізувати. На підтвердження цього наведемо дані, щодо коефіцієнта смертності в країні (з розрахунку на 1000 осіб наявного населення): 1985 р. - 12,1; 1990 р. - 12,1; 1995 р. - 15,4; 1996 р. - 15,2; 1997 р. - 14,9; 1998 р. - 14,3; 1999 р. - 14,8; 2000 р. - 15,3; 2002 р. - 15,7. 2005 - 16,6, 2006 - 16,2, 2007 - 16,4, 2008 - 16,3, 2009 - 15,3[3]. Деяке зростання смертності на початку нинішнього століття, очевидно, безпосередньо пов'язане з таким атрибутом новітнього деморозвитку України, як постаріння її населення.

Що стосується окремих регіонів, то найвищі значення коефіцієнта смертності зафіксовано в областях Центрального регіону (коливається в інтервалі 16,2- 20,0) та на Донбасі (Донецька область- 17,1; Луганська - 17,2), найнижчі - в західних областях (від 11,9 до 12,5) і особливо в м. Києві (10,6). Отже, області Західного регіону мають деяку демографічну перевагу перед рештою території країни, але й вони помітно диференціюються залежно від відмінностей вікової структури їх мешканців.

Встановлено ієрархію та динаміку основних причин смертності населення країни та її регіонів. Якщо в 1985 р. на 100 тис. постійного населення від хвороб органів кровообігу померло 755 осіб, то в 2009 р. - 964, від новоутворень, переважно злоякісних, відповідно -170 і 197 осіб, від нещасних випадків, травм і отруєнь - 98 і 158, від хвороб органів дихання - 93 і 66 осіб. У цілому за аналізований період смертність з більшості причин зросла і тільки з причин хвороб органів дихання помітно зменшилась (на 29%). Подібна градація основних причин смертності притаманна більшості регіонів, крім Західного, в двох областях якого на третє місце висунулась смертність від хвороб органів дихання. Останній феномен потребує подальшого вивчення. У першому наближенні його можна пояснити меншим розвитком у регіоні важкої індустрії, що сприяє доволі різкому зменшенню кількості смертей в результаті нещасних випадків, виробничих травм і отруєнь.

Структура основних причин смертності має високий рівень кореляції з поширеністю в країні тих чи інших різновидів захворюваності, причому останні виступають як переконливі індикатори стану здоров'я у певний проміжок часу. В медичній статистиці прийнято реєструвати захворюваність за класами хвороб (здебільшого виділяється 19 головних позицій), причому фіксується вона як в абсолютних цифрах, так і в кількості вперше зареєстрованих випадків захворювань з розрахунку на 100 тис. населення.

Аналіз даних щодо цього питання свідчить, що в країні протягом 90-х років зростала захворюваність населення з більшості виділених класів хвороб, а саме за 11 позиціями. Зокрема, зростала як абсолютна величина, так і частота захворювань за такими позиціями, як деякі інфекційні та паразитарні хвороби, новоутворення, хвороби ендокринної системи та супутні розлади, хвороби системи кровообігу, органів травлення, сечостатевої системи тощо. Крім того, за цей час майже на 42% зросла кількість ускладнень вагітності та пологів, а в 1,2 разу - частота уроджених аномалій. І лише за чотирма позиціями (розлади психіки, хвороби нервової системи та органів чуття, хвороби органів дихання, травми та отруєння) відзначалось значне зменшення захворюваності. Стосовно абсолютних цифр, то найбільш поширеною виявилась захворюваність органів дихання, що пов'язано з сезонними епідеміями грипу або гострих респіраторних захворювань.

З метою збереження здоров'я населення як природного фундаменту людського потенціалу в країні до недавнього часу відзначалося значне розширення мережі лікувальних закладів, нарощування випуску лікарів усіх спеціальностей та середнього медичного персоналу. З кінця ж 90-х років спостерігається певне стримування цього процесу. При цьому зберігаються суттєві регіональні відмінності в підготовці медичних кадрів. Так, ряд областей в різних регіонах стосовно підготовки цих кадрів відстають від загальнодержавного рівня, в той час як у Львівській та Харківській областях, АР Крим і особливо в м. Києві цей рівень виявився суттєво перевищеним.

Зважаючи на суттєві проблеми зі станом здоров'я населення країни та її регіонів, об'єктивною необхідністю є реформування всієї системи охорони здоров'я як одного з ключових моментів здійснення соціальної політики, спрямованої на відтворення та використання людського потенціалу суспільства. В країні розроблено стратегічний план удосконалення організації охорони здоров'я, для реалізації якого потрібне достатнє бюджетне фінансування, яке має становити не менш, ніж в еквіваленті 30 доларів на людину щорічно, а також додаткове залучення фінансових коштів у такому ж обсязі[4]. Втілення в життя цього плану полегшується тим, що в Україні збільшуються відрахування з Державного бюджету на охорону здоров'я. Так, видатки за цією статтею повинні становити 4,1%, які мають бути спрямовані на надання консультативної, лікувальної, реабілітаційної допомоги загальнодержавними закладами охорони здоров'я, поліпшення діагностики та медичного обслуговування хворих на онкологічні захворювання, безкоштовне забезпечення інсуліном хворих на цукровий діабет, проведення імунопрофілактики населення, попередження та лікування СНІДу, державний санітарно-епідеміологічний нагляд тощо.

У цілому реформування всієї системи охорони здоров'я тісно пов'язане з переведенням економіки країни на ринкові засади функціонування. Йдеться, перш за все, про повніше використання ринкових важелів управління розвитком системи охорони здоров'я, включаючи конкуренцію державних і приватних пропонувачів медичних послуг. Пріоритет надається також розробленню спеціалізованих програм, спрямованих на профілактику всіляких захворювань. Адже такі програми відповідають основним принципам функціонування ринкової

економіки: вони не вимагають витрати на охорону здоров'я надмірної частки ВВП порівняно з безпосереднім медичним втручанням, а також супроводжуються позитивними результатами. Тому в розвинених країнах світу фактично відбувається переорієнтація з лікувальної медицини на так звану громадську охорону здоров'я[5]. Цілком очевидно, що ця система, спрямована на попередження, в т. ч. шляхом впровадження здорового способу життя, різного роду захворювань, не може повністю підмінити традиційну медицину з її клінічним обслуговуванням. Швидше за все обидві системи будуть функціонувати паралельно, але значення профілактичної системи охорони здоров'я як найбільш перспективної та економічно доцільної постійно зростатиме. Трансформація системи охорони здоров'я є вкрай необхідною для України та її регіонів.

У країні свого часу було нагромаджено значний досвід у плані зміцнення здоров'я населення. У зв'язку з цим доречно згадати, наприклад, розроблену в Івано-Франківську ще у 80-х роках минулого століття комплексну цільову програму «Підвищення якості трудового потенціалу», в якій важливе місце відводилось заходам медичного плану. Окремі підрозділи цієї програми («Ппульмонологія», «Онкологія», «Кардіологія», «Наркологія» та ін.) не втратили свого значення і можуть бути адаптовані до нових соціально-економічних умов. В незалежній Україні, попри всі її економічні труднощі, також розроблено ряд спеціальних програм («Діти України», програми поліпшення становища жінок, сім'ї, материнства і дитинства, планування сім'ї, імунопрофілактики тощо), скерованих на подолання несприятливої демографічної ситуації та поліпшення стану здоров'я носіїв нинішнього та майбутнього людського потенціалу.

Реструктуризацію і реформування існуючої в країні системи охорони здоров'я у відповідності із завданнями побудови інноваційного суспільства слід здійснювати за наступними напрямками: 1) всебічного сприяння розвитку сімейної медицини як особливо перспективної та пов'язаної з підготовкою необхідної кількості лікарів широкого профілю, спроможних надавати первинну та невідкладну медичну допомогу, проведення комплексу профілактичних, лікувально-діагностичних і реабілітаційних заходів, вирішення медико-соціальних проблем сім'ї; 2) цілеспрямованого впровадження страхової медицини, що дозволить пристосувати систему охорони здоров'я до ринкових відносин, зокрема до функціонування медичних закладів різних форм власності в умовах конкурентного середовища; 3) вдосконалення традиційної медицини з її клінічним обслуговуванням за рахунок розширення стратегічних і тактичних завдань, включаючи здійснення змін у структурі надання меддопомоги на користь ресурсозберігаючих видів, оптимізацію (згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я) мережі медичних закладів та репрофілювання ліжкового фонду, акредитацію закладів охорони здоров'я, створення єдиного медичного простору в рамках кожного регіону, розвиток медико-економічної статистики та медико-економічного аналізу тощо; 4) здійснення розбудови оздоровчої інфраструктури, повнішого використання рекреаційних спроможностей регіонів, в т. ч. шляхом трансформації існуючих курортів у курортотоліси та створення нових рекреаційних парків і курортотолісів як рентабельних соціально-економічних структур, спрямованих на профілактику і відновлювальну діяльність у сфері охорони здоров'я.

Стосовно останнього напрямку реформування охорони здоров'я, саме він найбільш тісно пов'язаний з розробкою та реалізацією нових прогресивних технологій рекреації, реабілітації та лікування, сервісу тощо, а також покликаний продемонструвати ефективність в умовах ринкової економіки, спроможність все більшою мірою покривати видатки з державного та місцевих бюджетів на розвиток паралельно існуючої лікувальної частини цілісної системи охорони здоров'я.

Висновок. Резюмуючи, важливо підкреслити, що в країні впродовж останніх десятиліть спостерігалось погіршення стану здоров'я населення, індикаторами чого виступало зростання багатьох різновидів захворюваності, а також смертності з тих чи інших причин. З метою зміцнення здоров'я населення суспільство змушене було постійно збільшувати матеріальні та фінансові витрати, розширювати мережу лікувальних закладів, нарощувати випуск медичних кадрів. Переведення економіки країни на ринкові рейки детермінувало необхідність кардинальних змін у стратегії подальшого розвитку системи охорони здоров'я. Поряд з посиленням вимог до традиційної медицини все більший акцент робиться на впровадження громадської охорони здоров'я як найбільш перспективної та спрямованої не на лікування, а на попередження будь-яких захворювань. При цьому запропоновані шляхи реформування вітчизняної системи охорони здоров'я повинні розглядатися як елементи соціальної політики на різних рівнях її впровадження, покликані сприяти усуненню негативних тенденцій у розвитку медико-демографічних передумов і чинників відтворення та реалізації людського потенціалу, всебічному нарощуванню його якісної визначеності.

1. Комплексний поход к социально-экономической оценке состояния здоровья на промышленных предприятиях / Бондарь И.К., Наконечная Л.Я. и др. // Организация и регулирование экономики. Вып. 106. – К., 1992. – С. 113.
2. Демографический энциклопедический словарь. – М., 1985. – С. 140.
3. Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К., 2010. – С. 396.
4. Бітнер О. Здоров'я за гроші не купиш, але його збереження вимагає значних коштів // О. Бітнер // Урядовий кур'єр. – 2003. – №214 (13 листопада). – С.3
5. Отчет о мировом развитии - 1993. Инвестиции в здравоохранение. – Вашингтон, 1993. – 240 с.

Борис Савчук,

доктор історичних наук, професор,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Boris Savchuk,

doctor of history, professor,
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

Назар Шалко,

студент 5 курсу інституту Туризму,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Nazar Halko

5 course student of Institute of «Tourism»
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

УДК 371.72
ББК 67.9

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ ТУРИЗМУ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Стаття розглядає вплив громадських організацій Карпатського регіону періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття на формування здорового способу життя засобом туризму.

Ключові слова: Здоровий спосіб життя, громадські організації, Карпатський регіон.

The article examines the impact of NGOs in the Carpathian region from the end of XX - beginning of the XXI century a healthy lifestyle.

Key words: Healthy Living, NGOs, the Carpathian region.

Постановка проблеми. Проблема здоров'я як в особистому, так і в суспільному вимірах набула в наш час загальнопланетарного значення і визначається як основна небезпека подальшого розвитку людства. Одним із напрямів її розв'язання - формування здорового способу життя осіб, громад, країн, світу загалом. Цей процес – складний, багатогранний і потребує спільних зусиль якомога більшої кількості людей, різних організацій і передовсім – відповідної державної політики.

Науковці зазначають, що «в нестабільні соціально-історичні періоди культура здійснює значний незалежний вплив на розвиток особистості, робить можливим вибір нею нових стратегій соціальної дії, зумовлює переорієнтацію щодо системи цінностей, уявлень про своє місце в суспільстві, спосіб життя тощо» [5, с.4].

Сучасні теорія і практика формування здорового способу життя розглядають громаду (територіальну, етнічну, релігійну тощо) і різноманітні громадські об'єднання (професійні, культурні, політичні, ін.) як провідні рушійні сили, потенціал і середовище для розробки і реалізації проектів із формування здорового способу життя. Саме тому активізація громадських організацій, посилення їхніх спроможностей до дій у напрямі здоров'я є одним з найважливіших напрямів формування «здорової політики», створення сприятливого соціального і природного середовища, розвитку персональних умінь і навичок здорового способу життя.

Усіляке сприяння підвищенню активності громадських організацій, зміцненню їхньої дієздатності, розвитку є одним з наріжних завдань формування здорового способу життя тому, що саме завдяки активній участі громади в розробці й ухваленні рішень, визначенні пріоритетів діяльності, плануванні стратегій і впровадженні заходів для поліпшення здоров'я і здійснюється формування здорового способу життя.

Найбільш ефективний спосіб утілення світоглядних цінностей здоров'я у свідомість населення – це ініціація з боку органів державної влади і місцевого самоврядування різноманітних локальних проектів, обмежених місцевими масштабами, зокрема масштабами первинних адміністративно-територіальних структур і окремих громадських організацій. Такі проекти, якщо вони розроблені і впроваджуються з урахуванням основних положень

теорії і практики формування здорового способу життя, можуть бути достатньо продуктивними, незважаючи на певну нестачу ресурсів, що має місце сьогодні в Україні.

Особливого значення набувають проекти, пов'язані з організацією туризму. Як відомо, туристично-рекреаційна галузь є стратегічним напрямом розвитку Івано-Франківщини. Адже об'єктивно область має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу. "Область вирізняється диференційованою пропозицією туристичних продуктів на екологічно чистих гірських та сільських територіях, серед яких переважають гірський (гірськолижний, піший), лікувально-оздоровчий, сільський зелений, екологічний та культурно-пізнавальний туризм", - інформують джерела [3, с. 84].

Метою статті є визначення ролі громадських організацій Прикарпаття (кінець ХХ – поч. ХХІ століття) у формуванні здорового способу життя особистості засобами туризму.

Проблему формування здорового способу життя досліджували Т. Бойченко, В. Буланов, О. Вакуленко, Г. Голобородько, О. Іванашко, С. Кондратюк, С. Лапасенко, С. Литвин-Кіндратюк, Г. Литовченко, Б. Кіндратюк, О. Рябов, С. Свириденко, Л. Сущенко, А. Чаговець, С. Юрочкіна, ін.

Основний виклад матеріалу. Поняття "здоровий спосіб життя" - це концентрований вираз взаємозв'язку способу життя і здоров'я людини. Здоровий спосіб життя об'єднує все те, що сприяє виконанню людиною професійних, громадських і побутових функцій в оптимальних для здоров'я умовах. Він орієнтує діяльність особистості в напрямі зміцнення і розвитку індивідуального й суспільного здоров'я. При цьому основним критерієм оцінки стану здоров'я є рівень здатності людини пристосовуватися до умов навколишнього середовища. Мається на увазі не тільки пристосування до шкідливих чинників довкілля, а й соціальна адаптація людини в суспільстві.

Здоровий спосіб життя, поза всяким сумнівом, необхідно вважати мудрою і фундаментальною основою людського буття в його спрямуванні до тілесно-духовного вдосконалення кожної особистості. У широкому розумінні - це природний шлях до взаємовдосконалення людини в природі і природи в людині через пізнання її законів [6]. Відтак спосіб життя - це одна з найважливіших біосоціальних категорій, яка інтегрує уявлення про відповідний тип життєдіяльності людини [7].

Як відомо, змінилася система цінностей і пріоритетів українців (охорона здоров'я і, тим більше, здоровий спосіб життя посідають одне з останніх місць; до прикладу, мати можливість забезпечити дітям хорошу освіту віддають перевагу 31,8% проти 1,7%, що віддають перевагу можливості вести здоровий спосіб життя) [2].

З метою виходу з цієї складної ситуації, забезпечення національної безпеки, захисту культурної, духовно-етичної спадщини, історичних традицій і норм суспільного життя нові доктрини здорового способу життя повинні включати такі найважливіші складники, як освіченість, турботу про власне здоров'я, потребу у творчій праці, духовність і чисте навколишнє середовище. Саме розвитку цих цінностей, а особливо - поліпшенню здоров'я і безпеки суспільства сприяє розвиток туризму [8].

Проблеми туристичної індустрії досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені: М. Біржаков, П. Горі шевський, Г. Бондаренко, І. Гаврильчак, О. Дурович, Я. Кашуба, В. Квартальнов, І. Ополченнов, Т. Сергеева, А. Чечель та ін.

При раціональній організації туризму, на думку спеціалістів, можна знизити загальну захворюваність населення на 28% (за умови, що приблизно на 50% здоров'я людини визначає спосіб життя). Сучасна роль туризму визначається ефективністю впливу на якість і тривалість життя людей. Тому в теорії туризму використовуються поняття медико-фізіологічної, економічної і соціальної ефективності туризму. Під медико-фізіологічною ефективністю мається на увазі оцінка впливу туризму на профілактику захворювань населення.

Установлено, що одноденний похід на тиждень (не менше 4 походів протягом місяця) дозволяє отримати ефект підвищення фізичної працездатності і функціональних можливостей організму з таким ефектом, як під час походу першої категорії складності протягом 6 днів поспіль. Тут важливі дві обставини: по-перше, зазначені походи не вимагають значних матеріальних витрат; по-друге, вони компенсують дефіцит рухової активності і ліквідовують наслідки шкідливих впливів міського середовища, що особливо важливо для сучасних підлітків і студентської молоді.

Отже, "суспільна користь від туризму є в самому туризмі, оскільки спрямована на фізичний і духовний розвиток людини, на збереження її здоров'я і позитивного мислення" [4, с. 69].

З-поміж громадських організацій, що сприяють формуванню здорового способу життя на Прикарпатті засобами туризму, варто назвати "Асоціацію економічного розвитку Івано-Франківщини" (створена 1997 року), "Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні" (1998), "Туристичну асоціацію Івано-Франківщини" (2001), Івано-Франківську регіональну фундацію "Карпатські стежки" (2001), Раду з туризму Карпатського регіону (організована в серпні 2001 року Закарпатською, Івано-Франківською, Львівською та Чернівецькою облдержадміністраціями), Асоціацію готелів та туристичних підприємств Карпатського регіону (установчі збори якої відбулися 29 червня 2000 року, зареєстрована 7 листопада 2000 року), Регіональний туристично-інформаційний центр (2003).

Задля формування туристичної політики Івано-Франківщини розроблено та впроваджується "Стратегія розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області на період до 2015 року", де, зокрема, відзначається,

що в Івано-Франківській області «існує великий потенціал для створення нових туристичних продуктів для активного відпочинку, культурного, сільського, лікувально-оздоровчого туризму» [3, с. 81].

Обласна громадська організація «Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини» була створена 1997 року з метою сприяння економічному та соціальному розвитку Івано-Франківської області та її територіальних громад. Основними напрямками діяльності є її стратегічне планування, розробка та впровадження планів, проектів програм розвитку регіону й територіальних громад. Ураховуючи те, що туристична галузь є пріоритетною для Івано-Франківської області, Асоціація активно працює у сфері розвитку туристичної індустрії краю. За дев'ять років діяльності із 42 проектів 8 проектів реалізовано саме в туристичній індустрії [1, с.75-76].

Асоціацією впроваджено низку проектів, які опосередковано стимулювали формування громадської думки про дотримання здорового способу життя. Серед них відзначаємо проект «Створення комплексної системи розвитку туристичної індустрії Івано-Франківщини» (термін впровадження проекту: 2006-2007), проект «Експериментальне намисто Івано-Франківщини (розробка та запровадження новітніх форм управління й організації експериментальної діяльності в Івано-Франківській області)» (2009), «Розвиток сталого сільського туризму. Зміцнення спроможності лідерів сільського туризму» (2005-2007).

Івано-Франківська обласна організація «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні» була зареєстрована як громадська неприбуткова організація 28 квітня 1998 року. Її головні завдання полягають:

а) у відродженні ідеї відпочинку в гостинних садибах Карпатського регіону України, яка має більш, аніж сторічні традиції;

б) популяризація та збереження існуючого культурного та історичного надбання Карпатського краю як невід'ємного чинника туристичної привабливості регіону;

в) сприяння підвищенню зайнятості сільського населення шляхом створення нової сільської інфраструктури;

г) ліквідація проблеми відсутності відкритої і доступної інформації щодо відпочинкових можливостей для туристів [3, с. 95-96].

Вона займається створенням мережі туристичних маршрутів та екологічних стежок, проведенням тренінгів та навчальних програм для господарів, власників гостинних садиб.

Основною метою «Туристичної асоціації Івано-Франківщини» (створена 2001 року) є: об'єднання зусиль працівників туристично-рекреаційної та екологічної галузей для спільних дій із захисту своїх законних прав, задоволення професійних і соціальних інтересів, сприяння соціально-економічній, освітній, правовій та психологічній адаптації населення області в ринкових умовах, особливо в гірських районах області, проведення екологічної та освітньої діяльності.

Головною метою Івано-Франківської регіональної фундації «Карпатські стежки» є пропагування активних видів туризму та відновлення інфраструктури активного туризму в Карпатському регіоні України.

Висновки. Таким чином, здоровий спосіб життя - це цілісна система життєвих цінностей людини. При цьому фіксується активна життєва позиція суспільства щодо ставлення до свого здоров'я. Необхідним є об'єднання зусиль суспільних і державних владних структур з метою формування здорового способу життя, збереження великого культурного надбання України, її історичної спадщини. Основою прогресивного розвитку суспільства є здоровий спосіб життя населення. Важливу роль у його формуванні відіграють всі види туризму, організації і розвитку якому сприяють громадські організації Прикарпатського регіону.

1. Атаманюк Я. Д. Діяльність туристської самодіяльної організації / Я. Д. Атаманюк, Т. Д. Атаманюк, П. А. Горішевський. – Івано-Франківськ: Галицька академія, 2008. – 280 с.
2. Гаца О. О., Зміюв А. О. Перспективи туризму як засобу розвитку здоров'я та безпеки суспільства / О. О. Гаца, А. О. Зміюв // Туризм: Теорія і практика. – №1.- 2005. – С.34-41.
3. Ділова Івано-Франківщина: рейтингове видання / Упорядник Г. О. Соляник. – Випуск 2. – Івано-Франківськ: ДП «Видавничий дім «УКРПОЛ», 2009. – 271 с.
4. Кудін Д. П. Туризм Карпатського регіону: Навчально-методичний посібник /Д. П. Кудін. – Івано-Франківськ: Приватний вищий навчальний заклад «Галицька Академія», 2009. – 252 с.
5. Литвин-Кіндратюк С. Народознавство та організація здорового способу життя школярів / Світлана Литвин-Кіндратюк, Богдан Кіндратюк – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника «Плай», 1997. – 279 с.
6. Литовченко Г. О. Екологічне виховання та формування здорового способу життя засобами туризму [Електронний ресурс] / Г. О. Литовченко, О. М. Рябов, В. В. Буланов // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2005. — № 20. — С. 42-50. <http://www.nbu.gov.ua/articles/2005/05lgolat.zip>
7. Психологія здоров'я / Под ред. Н.С. Никифорова. – Киев, Харьков, Минск, 2003. – 607 с.
8. Чекан І. А., Мігущенко Ю. В. Туризм як фактор розвитку здоров'я людського капіталу [Електронний ресурс] / І. А. Чекан, Ю. В. Мігущенко. - <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/salopan/4.pdf>

Лариса Сливка,

кандидат педагогічних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Larisa Slyvka,

assistant, Chair of Theory and Methods
of Elementary Education,
the Precarpathian university
after Vasyl Stefanyk

УДК: 37.015.31: 613 "1919/1939"

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРОМАДСЬКО-ОСВІТНІХ ДІЯЧІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (1919-1939 РР.)

THE PROBLEM OF HEALTHY WAY OF LIFE IN THE CREATIVE INHERITANCE OF PUBLIC AND EDUCATIONAL FIGURES OF WESTERN UKRAINE (1919-1939)

У статті автор узагальнює педагогічне спадщине громадських і освітніх діячів Західної України 1920-1930-х років в контексті здорового способу життя, виховання дітей і молоді.

Ключові слова: громадсько-освітній діяч, здоровий спосіб життя, школа, діти та молодь.

In the article the author summarizes a pedagogical inheritance of public and educational figures of Western Ukraine in 1920-1930-ies in the context of healthy way of life education of children and young people.

Key words: public and educational figure, healthy way of life, school, children and youth.

Актуальність теми дослідження. Пріоритетним завданням сучасної освіти є збереження й зміцнення здоров'я зростаючого покоління, виховання у школярів свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності.

Проблема здорового способу життя (ЗСЖ) особистості є предметом пильної уваги науковців. Зокрема, у сучасних дослідженнях розроблено її філософсько-теоретичні, методологічні засади (Г. Апанасенко, Е. Булич, М. Гончаренко, В. Горашук, С. Горбунова, І. Муравов, О. Савченко, Л. Сущенко), актуалізовано доцільність упровадження в навчальний процес спеціальних освітніх програм і навчальних дисциплін з формування здорового способу життя (В. Бобрицька, Т. Бойченко, Т. Воронцова, М. Гриньова, В. Пономаренко), відображено оригінальні концепції професійної підготовки майбутнього вчителя до здійснення "здоров'яформуючої" діяльності (В. Бабич, О. Бондаренко, В. Звєкова, В. Нестеренко, О. Омельченко, Н. Урум, О. Філіпп'єва), конкретизовано технології виховної роботи в зазначеному напрямі з дітьми різних вікових категорій (О. Ващенко, Ю. Гавриленко, О. Дубогай, О. Жабокрицька, С. Кондратюк, С. Омельченко, В. Оржеховська, С. Свириденко, Т. Шаповалова, І. Шеремет, С. Юрочкіна), представлено ретроспективу проблеми здорового способу життя в контексті загального історичного розвитку (О. Ващенко, С. Кириленко, Л. Сущенко, А. Чаговець).

Постановка проблеми. Запорукою успіху в розв'язанні завдань формування у зростаючого покоління ЗСЖ виступає поєднання сучасних досягнень наукової думки й спадщини минулого, органічний зв'язок з історією української школи, особливостями національного виховання. Завдяки науковим дослідженням сучасних учених (І. Андрухів, Я. Боднар, О. Винничук, О. Волянчук, Н. Гнесь, С. Івах, Б. Савчук, О. Цибанюк) вітчизняну науку збагачено матеріалами про окремі аспекти проблеми збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей та юнацтва в Західній Україні міжвоєнного періоду ХХ ст. Проте проблема виховання здорового способу життя особистості на цих теренах ще не була предметом спеціальних розвідок.

Мета статті – проаналізувати низку праць педагогів, лікарів, науковців, громадсько-просвітницьких діячів Західної України міжвоєнного двадцятиріччя минулого століття, у яких порушувалися педагогічні аспекти здоров'язбереження і здоров'яформування дітей і молоді з метою творчого використання цих надбань в освітньо-виховній роботі сучасної школи.

Результати дослідження. Спроби осмислення накопичених теоретико-прикладних напрацювань щодо концепції ЗСЖ у науці здійснювалися неодноразово. До міжвоєнного періоду ХХ ст. поняття "здоровий спосіб життя" уже побутувало в науковому обігу, хоч і не було поширеним. В українських літературних джерелах 1920-1930 рр. часто-густо послуговувалися синонімічними дефініціями: "здорове ведення життя" [29, с.103], "правильний спосіб життя" [25, с. 28], "розумний спосіб життя" [16, с. 192]. Лише згодом, починаючи з 50-

60-х рр. XX ст., виникло реальне підґрунтя для узагальнення і систематизації цих категорій, що уможливило глибинний аналіз сутності означеного феномена та розкриття його наукового змісту.

В педагогічній термінології міжвоєнної доби відсутній й термін “виховання здорового способу життя”. Між тим, нами з’ясовано, що формування в дітей та молоді засад ЗСЖ здійснювалося через призму фізичного, гігієнічного, антиалкогольного та антинікотинного виховання.

Сучасні характеристики категорії “здоровий спосіб життя” опираються на розмаїття біологічних, медичних, філософських, психолого-педагогічних, соціологічних уявлень про здоров’я. З-посеред основних компонентів здорового способу життя вченими сьогодення виокремлено такі позиції: оптимальна фізична активність; збалансоване харчування; особиста гігієна; загартовування; раціональне чергування праці і відпочинку; дотримання режиму дня згідно з біологічними ритмами та індивідуальними особливостями; особистісна поведінка, спрямована на подолання шкідливих звичок.

Результати аналізу праць Д. Волковського [11], Ю. Дзеровича [15], О. Макарушки [22], Ю. Рибачевського [28], Т. Франка [32], представлені в таблиці 1, уможливають висновок про те, що трактування науковцями Західної України аналізованого періоду шляхів збереження і зміцнення здоров’я особистості загалом відповідало сучасним характеристикам здорового способу життя.

Таблиця 1

**Компоненти здорового способу життя,
виокремлені науковцями Західної України (1919-1939)**

Компоненти здорового способу життя	Зміст міркувань учених щодо шляхів збереження і зміцнення здоров’я
О. Макарушка. Наука виховання (1922)	
оптимальна рухова та фізична активність	необхідно “уживати достаточного руху”
загартовування організму	“З уваги на таку велику вартість сьвіжого здорового воздуха для здоровья було би найпораднійше перебувати все на вільнім воздуху”
дотримання санітарно-гігієнічних навичок	“треба шкіру удержувати у взірцевій чистоті”
дотримання режиму праці й відпочинку	“Праця і рух вичерпують сили; для їх відзискання тіло вимагає спочинку. Тому по кожній тілесній чи умовій праці повинен слідувати відпочинок”
раціональне харчування	“впроваджуємо до тіла страви і напої, котрі відновлюють або відживлюють матерію тіла”
відсутність шкідливих звичок	“Під ніяким позором не вільно давати дітям алькогольних напоїв анї острих ліків, бо они пагубно впливають на мозок й нервову систему, а сим самим й на духові сили”
Т. Франко. Історія і теорія руханки (1923)	
оптимальна рухова та фізична активність	“Руханка конче потрібна людям, що працюють умово або перетомлюють однобчно деякі м’язи тіла”
загартовування організму	“При здоровлю вдержують людину передусім природні чинники: чистий воздух, сьвіжа вода і сонячне проміння”
дотримання санітарно-гігієнічних навичок	“Купіль звичайна й парова корисно впливає на шкіру, очищує пори від бруду і товщу та пособляє тим швидшій переміні матерії”
дотримання режиму праці й відпочинку	шкодять здоров’ю: перевтома тіла надмірною працею, “довге сидження”
раціональне харчування	“Поміркованість у їді й напитках се є основний закон здоровья”
відсутність шкідливих звичок	“надмірне вживання алькоголю” “підточує весь організм”
Ю. Рибачевський. Перша допомога в наглих випадках (1926)	
оптимальна рухова та фізична активність	“Працю умову рфвноважити (перемінювати) физичною, то є працею мязей (гимнастиком)”
загартовування організму	“Спати треба все роздягненим”
дотримання санітарно-гігієнічних навичок	“Тіло треба мити, скфлько разфв оно лиш занечиститься; треба его ціле хоть раз в тиждень купати”; “Треба перед спанем змити пфт и нечистоту, що насили на шкуру и позатикали діри”
дотримання режиму праці й відпочинку	“Працю переривати одпочинками”; “Праця понад сили ніколи не варта тфлько, скфлько страта, шкода на здоровлю”
раціональне харчування	“Страва повинна бути рфзнародна, добре и смачно приправлена, сьвіжа и тепла. Принимати в однфй и тфй самфй порі з недуже великими перервами”

Д. Волковський. Горожанська наука для народних и горожанських шкфл (1930)	
оптимальна рухова та фізична активність	“руханя на свіжому повітрію являєса найважнійшою передумовою здоровля”
загартовування організму	“Людина має загартуватися”
дотримання санітарно-гігієнічних навичок	“Щоби ми змогли в кращому стані и найдовше заховати своє здоровля, то мусимо насамперед слідити за чистотою”
раціональне харчування	“правильне и помірковане уживаня поживи ... являєса найважнійшою передумовою здоровля”
відсутність шкідливих звичок	“Алькоголь дуже шкфдливо одбиваєса як на тілі людини, так і на єї душі ”
Ю. Дзерович. Педагогіка (1937)	
оптимальна рухова та фізична активність	“Уживати можливо багато руху на свіжому повітрі”; “забави й гуртові вправи, ведені по змозі на свіжому повітрі, часто переплітані вправами глибокого віддихання”
загартовування організму	“Загартування тіла на зміни температури, на труд і працю”; “Якнайбільше повітря, світла й сонця”
дотримання санітарно-гігієнічних навичок	“Не щадити води, мила, щітки, взагалі зберігати чистоту”
дотримання режиму праці й відпочинку	“Зрівноважити роди занять дітей по змозі зменшенням умового труду, а доданням фізичної праці”; “управління годин сну”
раціональне харчування	“Уміркування в способі життя, особливо щодо занадто інтенсивного відживлювання”; відповідне до віку “відживлювання”

Спосіб життя, який сприяє збереженню і зміцненню здоров'я, пов'язують також зі здатністю особистості до самоуправління поведінкою, умінням підтримувати емоційну стабільність, долати хворобливі психічні, у тому числі руйнівні (страх, гнів, заздрість), емоції, гармонійно взаємодіяти з оточуючими людьми, розв'язувати конфлікти на основі взаєморозуміння та взаємодопомоги. Наразі ЗСЖ розглядається нині як тип життєдіяльності особистості, що інтегрує водночас біологічні й психосоціальні компоненти.

Здійснений аналіз західноукраїнської педагогічної літератури 1919-1939 рр. засвідчив, що окремі аспекти такої концепції здорового способу життя уже набували актуальності в тогочасній науковій думці. Так, приміром, у закарпатському часописі “Учитель” (1927) нами віднайдено доповідь освітянина Ф. Балицького, виголошену на зборах педагогічного гуртка в с. Березне Підкарпатської Русі (таку назву мало Закарпаття за міжвоєнної доби ХХ ст. – Л. С.). Автор відзначав, зокрема, що необхідною умовою збереження здоров'я є “добрі” і “здорові” думки: “Коли думки людини добрі і здорові – то і людина буде доброю і здоровою. Коли людина думає зле – то буде вона недоброю. Від думання залежить і здоров'я і хвороба людини. Добрі думки дають людині здоров'я, а злі – спричинюють їй різні хвороби, а часом навіть і смерть”; “Якщо не зможемо опанувати себе і віддамо себе гнівові, занепокоєнню, страхові та нездоровим гадкам, тоді спричинюємо іритацию, а вона випродуковує (виробляє. – Л. С.) отруту в крові, від чого можуть повстати поважні наслідки”; “Доведеним фактом є, що лихі настрої, як ненависть, гнів, заздрість, підозри, журба, страх, смуток спричинюють витвір отруйливих плинів (речовин. – Л. С.) в організм, які нищать здоров'я” [2, с. 231-232]. За змістом вищезазначеного робимо висновок, що в аналізованій нами період здоровий спосіб життя пов'язували й з умінням викорінювати негативні риси характеру, керувати своїми емоціями, зокрема, долати хвилювання з метою запобігання розвитку надмірної нервової напруги, відтак – збереження здоров'я.

Нині здоровий спосіб життя пов'язують ще й духовним оздоровленням, самовдосконаленням, пізнанням інших і самого себе. Відтак серед проблем здорового (нездорового) способу життя на перший план виступає низка питань, пов'язаних із духовними пріоритетами особистості, обґрунтуванням системи цінностей, що мають лягти в основу життя дитини. Визначаючи тісну взаємозалежність фізичного здоров'я людини та її “ментально-духовного стану”, науковці стверджують, що виховання доброї, гуманної, творчої людини є вихованням людини здорової. Отож виховання духовно здорової особистості слід розпочинати з формування у підростаючої людини моральних цінностей через такі поняття, як совість, доброзичливість, терпимість до інакомислячих, ін.

У руслі означених ідей заслуговують на увагу міркування професора рогатинської гімназії, активного члена українського протиалкогольного і протинікотинного товариства “Відродження” Ю. Каменецького. У книзі “На роздоріжжі або за і проти алькоголю” (1936), окреслюючи шлях до здоров'я особистості, він пропонував “прямувати до великого діла та старатися в житті зробити якнайбільше добра”. На думку автора, “вдоволення, що приходить по зробленні діла чи добра, приносить рівновагу духа, веселий, бадьорий настрій та є одним із таємних джерел доброго самопочуття і здоров'я” [18, с. 28].

Як бачимо, репрезентанти західноукраїнської наукової думки міжвоєнної доби ХХ ст. розглядали здоровий спосіб життя з різних позицій, які загалом взаємодоповнювали і взаємопідсилювали одна одну, що дозволяло розглядати означений феномен комплексно, детермінуючи його водночас біологічними (поведінковими) аспектами, психосоціальними компонентами і, що дуже важливо, суспільними та особистісними цінностями.

Результати наукового пошуку засвідчили, що творчі пошуки українських педагогів, лікарів, громадських діячів формували загальні, оптимальні для того часу, педагогічні рекомендації. Їх цінність вбачаємо насамперед у тому, що з плином років вони не втратили своєї актуальності.

В контексті сказаного вважаємо за необхідне зазначити, що попри вкрай несприятливі умови (після поразки національно-визвольних змагань українців унаслідок переділу території західноукраїнські землі опинилися під пануванням трьох різних держав: Галичина і Волинь – під Польщею, Буковина – під Румунією, а Закарпаття включено до складу Чехословаччини), за яких урядові чинники проводили політику, спрямовану на позбавлення органічного зв'язку української школи з власним народом (асиміляція, денаціоналізація), українці, використовуючи щонайменшу можливість, розбудовували українську школу, утверджували національну ідею у вихованні дітей і молоді. Важливим аспектом цього процесу важали пропаганду ідеї про те, що змалечку прищеплені дітям знання, уміння і навички сприяння здоров'ю перетворюються згодом у важливий компонент їх загальної культури, що впливатиме на формування здорового способу життя всього суспільства і сприятиме розбудові майбутньої суверенної держави.

У джерелах аналізованого періоду наголошувалося, що тільки “здорова одиниця, здорова нація” є життєздатною і може мати майбутнє; з огляду на це, “недержавна нація” повинна звернути особливу увагу на проблеми збереження, зміцнення і відтворення здоров'я дітей і молоді – майбутніх будівників незалежної української держави [24, с. 116]. Очілиниці українського протиалкогольного товариства “Відродження” С. Парфанович у передмові до згаданої вище книги “На роздоріжжі, або за і проти алкоголю” зазначала: “... наше теперішнє життя й наше майбутнє ... вимагають людей сильних і здорових” [18, с. 5]. Єпископ І. Бучко, звертаючись до учасників краєвого свята товариства “Луг” у Львові (1934), наголошував: “Вправляйте тут Ваші м'язи, черпайте здоров'я, бо наша нація потребує здорових людей” [9]. Видатний галицький педагог, громадсько-політичний діяч О. Барвінський наголошував: “... нарід, що сягає по прийдешнє і хоче побудувати тривкий політичний організм, мусить попри морально-інтелектуальну дужість мати й фізичне здоров'я” [6, с. 55]. Педагог, письменник, науковець, директор народної хлоп'ячої школи ім. Б. Грінченка Українського Педагогічного Товариства (УТП) у Львові П. Біланюк своєю чергою зазначав, що справу виховання самих себе і зростаючого покоління “на нових людей, що могли б спростати новим вимогам нових часів”, необхідно тісно пов'язувати зі здоров'ям людського організму [5, с. 242].

Таким чином, за 1919-1939 рр. проблема здоров'я зростаючого покоління у зв'язку з її актуальністю чітко виокремилася з низки педагогічних проблем і розглядається як загальнонаціональна. А оскільки дорослих, як показувала практика, було важко, “а декуди й неможливо перевиховати в такому напрямку, щоби вони могли, чи бажали гігієнічно жити”, тому що вони є консервативними “без компромісу”, то прогрес у справі збереження, зміцнення і формування здоров'я українців вбачали насамперед у “заведенні ліпшого виховання” дітей і молоді [14, с. 11].

Чільне місце у цьому процесі відводили школі. Так, М. Василів у статті “Школа здоров'я” (1937) наголошував, що лише початкова школа “може й мусить дати ... дітям необхідне здоровне виховання” [8, с. 1]. Лікар В. Куцик на сторінках книги “Як уздоровити наш народний побут” (1932) писав, що усе, що дитина бачить і чує в школі, “всикає глибоко в її молодецьку душу, запалює її живу яву”. На думку науковця, можна сподіватися, що, засвоївши в школі “найпростіші гігієнічні правди”, учень буде “прикладом для своєї сім'ї”, буде навчати її, “як треба шанувати здоров'я” [21, с. 18].

На доцільність реалізації завдань гігієнічного виховання через школу вказував С. Микуланинець. У праці “Охорона здоров'я і соціально-санітарні відношення на Підкарпатській Русі” (1936) він висловив думку про те, що марні зусилля лікарів, поки пересічні громадяни не будуть впевнені в необхідності збереження чистоти. Автор зазначав, що учитель у цьому сенсі ближче усіх стоїть до серця дитини, оскільки він виховує її “від самого малого віку і найлегше може дати йому напрямок у житті й прищепити думку й відчуття чистоти” [23, с. 73-74]. Значення початкової школи як інституції, де доцільно розпочинати формування в учнів санітарно-гігієнічних навичок, уобразив М. Івеґеш у статті “Гігієна в школі” (1928): “Коли учитель в першому році науки присвятить на се (на бесіду про правила гігієни. – Л.С.) 3-5 минут, то в другому класі більшість дітей будуть приходити до школи в можливій чистоті” [17, с. 140].

Проблеми гігієнічної освіти актуалізував в міжвоєнний період галицький лікар О. Філяс. На Першому українському педагогічному конгресі (Львів, 1935) у доповіді “Школи та поширення гасел гігієни серед громадянства” [31], виокремивши цінний світовий досвід здоров'яформуючої освіти, який планували впровадити в українську освітню практику, він наголосив на активізації суспільних чинників у цьому процесі, визнав школу найкращим “пригожим до впливу”, “дійсним засобом пропаганди гігієни”, окреслив пріоритетні засади методики гігієнічного виховання (зокрема, його практичну спрямованість та активність вихованця). У системі гігієнічного виховання чільне місце О. Філяс відводив початковій школі. Її він називав проміжною ланкою і важливим етапом цього процесу.

Загальні засади гігієнічного виховання сконцентровано, зокрема, у підручнику викладача Українського вищого педагогічного інституту в Празі А. Гончарів-Гончаренка “Загальна гігієна” (1924). Актуальними залишаються висновки автора про те, що “правила гігієни” повинні обов'язково знати і виконувати батьки школярів, оскільки

“у вихованні таким чином дітей – гігієна та її вимоги будуть не пустим словом, ввійдуть, мовляв, в їх кров і плоть” [14, с. 11].

Збереження, зміцнення і формування здоров'я зростаючої особистості тісно узгоджувалося за міжвоєнної доби із завданнями фізичного виховання. Про це засвідчують, зокрема, матеріали праць І. Боберського (“Значення руханкових товариств”), А. Вахнянина (“Пластовим шляхом за красою життя”), А. Волошина (“Педагогіка і дидактика”), С. Гайдучка (“Вплив фізичного виховання на вдачу нашої молоді”), Ю. Дзєровича (“Педагогіка”), О. Суховерської (“Рухові забави й ігри з мелодіями і примівками”), О. Тисовського (“Життя в Пласті: основи пластового життя для української молоді”), П. Франка (“Фізичне виховання в народних школах I-го ступеня”), Т. Франка (“Історія і теорія руханки”), І. Ющишина (“Значення сучасного фізичного виховання, спорту і військової підготовки молоді”) [7]. Провідну ідею згаданих розвідок можна сформулювати таким твердженням: фізичне виховання є важливим складником формування здорового способу життя, оскільки, з одного боку, передбачає створення оптимальних умов для забезпечення достатнього фізичного розвитку дітей і молоді, їх рухової активності, загартування організму, підвищення працездатності організму, з іншого – поліпшує психічний стан вихованців, сприяє набуттю ними санітарно-гігієнічних умінь та навичок, відволікає їх від шкідливих звичок, спонукає до “здорового” проведення вільного часу, ін.

Турботою про здоров'я дітей як носіїв репродуктивного потенціалу українського суспільства зумовлювалася активізація антиалкогольної і протинікотинової кампанії, яка активно розгорнулася в Західній Україні за 1919-1939 рр. Її пов'язували, як і у всьому світі, насамперед з антиалкогольною освітою і антиалкогольним вихованням. Услід за європейськими вченими, які відзначали, що алкоголь становить одну із головних причин дегенерації будь-якої раси, прогресивне українство добре розуміло, що пияцтво – це та біда, що підточує здоров'я, добробут та щастя людини та її родини. Так, С. Парфанович у статті “Шкідливий вплив алкоголю на здоров'я людини”, опублікованій у часописі “Життя і знання” (1929. – Ч. 9), зазначала, що “крім руїни маєткової алькоголь несе зі собою руїну здоров'я, спокою і щастя родинного; він руйнує саму ж таки одиницю, та ця руїна не обмежується до неї самої, а переходить на її дітей та внуків, мстить на роду в рід, веде до винищення та вимертя цілих родин та народів” [26, с. 273].

Про необхідність виховання абстинентських (абститент – той, хто не вживає алкоголю. – Л. С.) засад з раннього дитинства наголошувала галицька культурно-освітня діячка М. Крушельницька. У статті “Завдання жінки в боротьбі з алкоголізмом” (1931) автор висловила думку про те, що людина, змалку вихована “в утриманні” від алкогольних напоїв, від дитинства “освідомлювана” про згубні для здоров'я наслідки алкоголізму, залишиться протягом усього подальшого життя абстинентом [20, с. 11].

Здійснений аналіз праць І. Герасимовича (“Геть з алкоголем і корчмами”), Ю. Каменецького (“Пласт а алкогольне питання”), К. Феделеша (“Не пий. Добра порада нашому народові”) [13] засвідчив, що в 20-30-х рр. ХХ ст. в Західній Україні були напрацьовані послідовні етапи здійснення антиалкогольного виховання дітей і молоді, а саме: оволодіти знаннями про шкідливість вживання алкоголю і куріння; переконатися у перевагах тверезого способу життя; позбутися шкідливих звичок; зрозуміти необхідність боротьби з алкоголізмом і долучитися (в міру своїх можливостей) до участі в цій боротьбі. Можемо говорити про те, що метою антиалкогольного виховання у досліджуваній період було формування особистості, яка дотримується здорового способу життя й активно його захищає.

Вважаємо за необхідне більш детально висвітлити зміст розвідки педагога, директора приватної гімназії в Рогатині М. Чайківського “Алкоголізм і школа” (1938) [33], оскільки в ній найбільш повно закумульовано зміст й педагогічні засади розв'язання антиалкогольної проблеми. Результати аналізу зазначеної праці засвідчують, що міркування галицького освітянина можуть і сьогодні бути своєрідним орієнтиром у справі антиалкогольного виховання дітей і молоді:

1) алкоголь негативно впливає на здоров'я людини, перебіг хвороб, тривалість життя; руйнує сімейні стосунки; знижує трудову активність; морально деградує особистість, сприяє втраті людиною моральних цінностей;

2) важлива роль у справі антиалкогольного виховання покладається на школу;

3) учитель, з одного боку, повинен бути підготовлений до здійснення відповідного процесу, з іншого – він сам, своєю поведінкою не повинен давати учням “лихого прикладу”, мусить бути абстинентом, оскільки такий його спосіб життя “може багато більше доброго зробити, як не одна освідомлююча книжка чи брошура, особливо, коли він тішить авторитетом і симпатією в молоді”;

4) антиалкогольне і протинікотинове навчання і виховання бажано “розбити на всі шкільні предмети”;

5) важливу роль в означеній ділянці виховання відіграє “гармонійна співпраця” усього учительського колективу;

6) протиалкогольне виховання школярів вимагає створення протиалкогольного гуртка – “відповідного середовища, в якому молодь могла б поглибити своє протиалкогольне знання, закріплювати свої переконання та розвіювати свої сумніви”;

7) протиалкогольне виховання “вчить молодь шукати собі ідеалів і до них змагати”;

8) відповідним чином вихована молодь (“абстинентська молодь”) зможе кардинально вплинути на “отверезіння” “старших”, а отже виконати, таким чином, “велику культурну й національну місію”.

В контексті останнього наголосимо, що в Західній Україні 1919-1939 рр. антиалкогольне виховання вважали одним із постулатів відродження народу і розбудови майбутньої держави. Так, у статті "Роля вчительства в протиалкогольній боротьбі" ("Рідна школа", 1937) ішлося про те, що необхідною умовою подолання перешкод на шляху до розвитку є "свідоме" громадянство. По цьому важливого значення набуває виховання такої молоді, яка, увійшовши в майбутньому до його складу, зможе внести до нього "свіжі, тверезі творчі сили" [30, с. 55]. У передмові до своєї книги "Не пий, добра порада нашому народові" (1933) закарпатський священик К. Феделеш, звертаючись до молоді, писав: "Коли будете непіючими, абстинентами (тими, хто не вживає алкоголь. – Л. С.), одоприся перед вами можливість розвинути талани обдарованого рода нашого і так учинити і одиниці і загал щасливим ... Ми потребуємо ясного і бистрого ума, амбіції до ідейної праці, розвиненої патріотичної свідомості ... Абстинентне життя в нас отже є не тільки метою, але zarazом і посередником для здобування гарніших і висших форм життя народа". Означена ідея закумульована, на нашу думку, в таких словах М. Чайківського: "Треба ... зрозуміти, що без отверезіння нашого народу нема для нього кращої долі". Педагог наголосив також, що "те зрозуміння, цю свідомість повинна принести школа та її провідники – вчителі" [33, Ч. 1-2, с. 24].

Розглядаючи теоретичні засади антиалкогольного виховання дітей, важливо з'ясувати й методи, засоби і форми цього процесу, які пропонувалися освітянами Західної України 1920-1930-х рр.

Так, приміром, автор статті "Боремося з алкоголізмом" (1923) Адський виокремив "морально-освідомлюючі" і "морально-забороняючі" методи. До першої групи педагог відніс протиалкогольні науково-популярні публікації, відвідування лекцій, виставок, "поучення" у школі, "проповіді у церкві". Друга група репрезентована "притяганням до протиалкогольних товариств" і "притяганням до церковної присяги" [1, с. 39]. У "Вступі до організації народного шкільництва в республіці Чехословацькій" (Ужгород, 1932) провідний культурний і громадсько-політичний діяч Закарпаття, "батько" українського відродження на цій етнічній території, греко-католицький священик А. Волошин зачислив до засобів антиалкогольного виховання "религійно-моральні вправи, ходження до церкви, реколекції, сповідь" [12, с. 15]. Журналіст, видавець ужгородського часопису "Зоря" К. Коханний у книзі "Культурна праця поза школою" (1922) зазначав, що однією з педагогічних умов антиалкогольного виховання дітей і молоді є залучення їх до діяльності в різноманітних гуртках: гімнастичних, самоосвітніх, театральних, хорових тощо. Автор наголошував на необхідності дбати про те, щоб школярі у свій вільний час "були зайняті", оскільки "здорове заняття" є найкращим засобом "проти алкоголю" [19, с. 41].

Науковці сьогодення однак стайні у тому, що пошуки ефективних шляхів прилучення до здорового способу життя тісно пов'язані із вихованням в собі настанови на довге здорове життя. Іншими словами, питання можливості (неможливості) вести здоровий спосіб життя детерміновано ступенем усвідомлення людиною важливості дій в цьому напрямі. Відтак ведення здорового способу життя повинно бути наслідком внутрішнього спонукання, а не нав'язання зовні рішенням. Такий підхід передбачає замість рекомендацій, що не вимагають роботи мозку, дати саме те, що спонукатиме цю роботу, а отже, забезпечити оздоровче знання, що заглиблюється до оздоровчої свідомості з тим, щоб на глибині розуміння перетворитися на оздоровчий імператив.

Вивчаючи зміст педагогічної літератури 1920–1930-х рр., присвяченої різним аспектам проблеми здорового способу життя, ми дійшли висновку, що у досліджуваній період проблема необхідності формування вмотивованого ставлення дітей і молоді до процесу власного оздоровлення була також вельми актуальною.

Так, в керівних документах з організації Доросту Чехословацького Червоного Хреста (дитячо-юнацька організація, що діяла на Закарпатті за міжвоєнної доби. – Л. С.) йшлося, що учень повинен виховати себе "у сенсі збереження здоров'я", зробивши "чутливою свою совість про благо здоров'я" [10, с. 118]. У планах виховання для українських шкіл Східної Галичини, окрім іншого, актуалізовано значення "розмов-балачок" у процесі гігієнічного виховання: "вони викликають відповідну почуваневу настанову (наставлення), що діє як ворушна (спонукальна. – Л. С.) сила". Зокрема, бесіди на теми збереження і зміцнення здоров'я рекомендували проводити так, щоб "**розбудити призадуму ... постанову** (виділено нами. – Л. С.) поступати так, щоби не бути подібним до Юрзи-Мурзи (не бути брудним, неохайним. – Л.С.)" [27, с. 92-93].

Проблему мотивації в гігієнічному вихованні молодших школярів порушила галицька освітянка І. Біденко у статті "Година практичних занять з ділянки культури щоденного життя в II-ій класі", надрукованої у часописі "Методика і шкільна практика" (1935). Автор зазначала, зокрема, що уроки, присвячені питанням гігієни, недоцільно розпочинати зі слів на кшталт "сьогодні навчимося мити руки" "хоч би й по відповідній приготувчій балачці". При такому підході до справи, на думку І. Біденко, важко досягнути бажаної мети, оскільки у дітей немає "жодного" зацікавлення, а без цього не можливо здобути ніяких довготривалих результатів. Педагог схилилася до думки, що уроки відповідного змісту дають позитивний виховний ефект тільки якщо їх проведення викликано "конечною життєвою потребою" [4, с. 71].

Ціннісно-мотиваційні аспекти посідали чільне місце в антиалкогольному вихованні. Зокрема, в статті "Бережіть дітей перед алкоголем", опублікованій 1932 р. на сторінках галицького часопису "Відродження" (Ч. 4-5), невідомий автор наголошував на необхідності "вщипити і діточку душу відразу до алькоголю і свідомість його шкідливості для людського організму". Тут ішлося про те, що ідея "поборювання алькоголю повинна глибоко проникнути у душу і мозки молоді, щоби зраз вибраної дороги ніколи не завертала, хоч би на які покуси натрапила в житті" [3]. В контексті сказаного актуальними залишаються висновки М. Чайківського про

те, що серед інформації, яка представлена в антиалкогольній літературі, необхідно віднаходити щось таке, що може потрясти, “мусить заставити інакше думати”, переоцінити вироблені у собі вартості [33, с. 16].

Висновки. Проаналізовані праці з проблем гігієнічного, фізичного, антиалкогольного виховання уможливають висновок про те, що громадсько-освітні, релігійні діячі, лікарі Західної України 1919-1939 рр. зробили значний внесок у розробку теоретичних засад виховання здорового способу життя. Погляди тогочасних науковців почати відповідають сучасним потребам у галузі виховання ЗСЖ. Хоч у проаналізованій літературі немає ґрунтовної теорії (маємо на увазі відсутність окремої галузі педагогічних досліджень щодо здорового способу життя), але вона містить істотні узагальнені міркування, теоретичні підходи й численні приклади конкретного розв'язання різних питань щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я зростаючої особистості. Зокрема, значення школи в ділянці прилучення дітей і молоді до засад здорового способу життя зумовлюється передовсім тим, що тільки в школі можна “сплановано” впливати на уяву та розум дитини протягом кількох років, відтак означений процес здійснюється систематично і безперервно. Великі надії слід покладати на те, що учень, який винесе зі школи “певну суму” відповідних умінь і навичок, може стати їх “пропагатором” поза школою, зокрема, вдома, у колі родинному і в середовищі однолітків. Пріоритетне місце у вихованні здорового способу життя повинна посідати ціннісно-мотиваційна стратегія.

Можемо говорити про паралелізм у поглядах тодішніх учених і науковців сьогодення, оскільки у їх міркуваннях є багато спільного щодо форм, методів і прийомів досліджуваної ділянки виховання.

1. Ад. [Адський]. Борѣмся з алькогoлізмом! / Ад. // Учитель. – 1923. – Ч. 1. – С. 15-19; Ч. 2. – С. 39-43.
2. Балицький Ф. Про шкодливість иритації (Реферат, выголошений на зборах педаг. кружка в Березнѣм) / Ф. Балицький // Учитель. – 1927. – Ч. 6-7. – С. 231-234.
3. Бережіть дітей перед алькогoлем! Протиалькогoльне виховання // Відродження. – 1932. – Ч. 4-5. – С. 63-65.
4. Біденко І. Година практичних занять з ділянки культури щоденного життя в II-ій класі / І. Біденко // Методика і шкільна практика. – 1935. – VI річник. – С. 70-72.
5. Біланюк П. До чого змагає сучасна школа взагалі і Рідна Школа зокрема / Біланюк П. // Рідна школа. – 1938. – Ч. 15-16. – С. 241 – 243.
6. Б. О. [О. Барвінський]. Свідомі завдання ... / О. Б. // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної Громади. – Львів, 1935. – С. 54-58.
7. Боберський І. Значіння руханкових товариств / І. Боберський // Сокільські вісті. – 1933. – Ч. 10. – С. 5-6; Вахнянин О. Пластовим шляхом за красою життя / Остап Вахнянин. – Прага : Накл. книгарні С. Лаврова, 1924. – 125 с. : іл.; Волошин А. Педагогіка і дидактика (на правах рукопису) / Августин Волошин. □ Ужгород, 1935. – 80 с.; Гайдучок С. Вплив фізичного виховання на вдачу нашої молоді / С. Гайдучок // Перший український педагогічний конгрес. 1935. – Львів, 1938. – С. 181-190; Дзерович Ю. Педагогіка / Ю. Дзерович. – Львів : Накл. греко-католическої Академії, 1937. – 240 [7] с. (Праці гр.-кат. Богословської академії у Львові); Суховерська О. Рухові забави й гри з мелодіями й примівками / Оксана Суховерська. – Львів, 1924. – 120 с.; Тисовський О. Життя в Пласті : Основи пластового знання для української молоді / Олександр Тисовський. – Львів : Накл. Верховної Пластової Ради у Львові, 1921. – 158, [4] с.; Франко П. Фізичне виховання в народних школах I-го ступеня / П. Франко // Шлях виховання і навчання. – 1937. – Ч. 1. – С. 14-21; Юцишин І. Значіння сучасного фізичного виховання, спорту і військової підготовки молоді / І. Юцишин // Шлях виховання і навчання. – 1937. – Ч. 1. – С. 4-14.
8. Василів М. Школа здоровля / М. Василів // Народне здоровля. – 1937. – Ч. 9-10. – С. 1.
9. Великий день Лугу // Нова зоря. – Львів, 1934. – Ч. 65. – С. 2.
10. Выпись изъ “Руководства по організації Юношества Чсл. Червенога Креста” // Юношество. – 1932. – Ч. 6. – С. 116-124.
11. Волковський Д. Горожанська наука для народних и горожанських шкѣл / Д. Волковський. – Ужгород : УНІО, 1930. – 80 с. (Выдання педагогічного товариства на П.Руси в Ужгородѣ; Ч. 34).
12. Волошин А. Вступ до організації народного школьництва в республіці Чехословацкой / Августин Волошин. – Ужгород : Школьная помощь, 1932. – 23 с.
13. Герасимович І. Геть з алькогoлем і коршмами! : Протиалког. реферат / І. Герасимович. – Львів : Накл. Укр. протиалк. т-ва “Відродження”, 1930. – 15, [4] с. – (Відбитка з кн. “Як боротися з алькогoлем і коршмами”); Каменецький Ю. Пласт а алькогoльне питання / Ю. Каменецький // Молоде життя. – 1927. – Ч. 8. – С. 3-4; Феделеш К. Не пий. Добра порада нашому народови / Кирило Феделеш. – Ужгород : Свобода. 1933. – 20 с. – (Видавництво тов-ва “Просвіта” в Ужгороді; Ч. 155).
14. Гончарів-Гончаренко А. Загальна гігієна : (скорочений курс) / А. Гончарів-Гончаренко. – Прага : Видання Українського Громадського Видавничого Фонду, 1924. – 202 с.
15. Дзерович Ю. Педагогіка / Ю. Дзерович. – Львів : Накл. греко-католическої Академії, 1937. – 240 [7] с. (Праці гр.-кат. Богословської академії у Львові). Замітки про здоровля і як его беречи (на основі “Здоровідане” Кбдима) // БаОрвінський О. Читанка для II року учительських семінарій. – [2-е вид. переробл. і доп.] / О. Барвінський. – Львів, 1920. – С. 191-196.
16. Ивегеш М. Гигиєна в школѣ / М. Ивегеш // Учитель. – 1928. – Ч. 4. – С. 138-140.
17. Каменецький Ю. На роздоріжжі або за і проти алькогoлю / Ю. Каменецький. – Львів : Відродження, 1936. – 80 с. – (Видня укр. протиалькогoльного т-ва “Відродження”; Ч. 26).
18. Коханний К. Культурна праця внѣ школы. Организация окружныхъ народопроев. радъ, роспоряженъ о просвѣт. працы внѣ школы и резолюции першого съезда дѣлопроевочиковъ народопроев. радъ / К. Коханний. – Ужгород : Типографія Школьной помощи, 1922. – 63 с. (Школьный отдѣл въ Ужгородѣ).

19. Крушельницька М. Завдання жінки в боротьбі з алкоголізмом / Марія Крушельницька // Відродження. – 1931. – Ч. 1. – С. 9-13.
20. Куцик В. Як уздоровити наш народний побут / Василь Куцик. – Львів : Накл. Українського Гігієнічного товариства у Львові, 1932. – 24 с. (Українське Гігієнічне Товариство у Львові; Бібліотека популярних видань; Ч.12).
21. Макарушка О. Наука виховання : підручник для шкіл і родин / Остап Макарушка. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1922. – 152 с.
22. Микуланинець С. Здравоохореніє и соціально-санитарныя отношенія на Подкарпатской Руси / С. Микуланинець // Подкарпатская Русь за годы 1919–1936. – Ужгород : Школьная помощь, 1936. – С. 71-74.
23. Народне здоровля // Рідна школа. – 1937. – Ч. 8-9. – С. 116-117.
24. Нормальнѣ дефинитивнѣ учебнѣ основи для народных (початковых) шкфл. – Ужгород : Свобода, 1934. – 96 с.
25. Парфанович С. Шкідливий вплив алкоголю на здоровля дитини / С. Парфанович // Життя і знання. – 1929. – Ч. 9. – С. 273-274.
26. Про пляни виховання // Методика і шкільна практика. – 1937. – С. 55-62, 66-70, 91-94.
27. Рыбачевській О. Перша помфч в наглых випадках з додатком про ширеня и поборюваня епидемичных пошестей та десять заповѣдей для збереженя здоровья. З 48 образками / О. Рыбачевській. – Ужгород : Накладом товариства "Просвіта", 1926. – 56 с.
28. Розпоряжене Министерства Шкфльництва и Нар. Освѣты з дня 6. мая 1930. чис. 47.415-I, котрым упорядковуються нормальнѣ учебнѣ основи для народных шкфл // Урядовый вѣстник реферату краевого уряду Подкарпатскоѣ Руси. Прилога "Учителя". – Ч. 8. – С. 25-199.
29. Роля вчительства в протиалькогольній боротьбі // Рідна школа. – 1937. – Ч. 4. – С. 55.
30. Філяс О. Школи та поширення гасел гігієни серед громадянства / Осип Філяс // Перший український педагогічний конгрес. 1935. – Львів : Рідна Школа, 1938. – С. 115–133.
31. Франко Т. Історія і теорія руханки / Т. Франко. – Коломия-Львів : Накладом Сокола-Батька, 1923. – 200 с.
32. М. Ч [М. Чайківський]. Акоголізм і школа / М. Ч. // Наша школа. – 1937. – Ч. 8-9. – С. 12-18; Ч. 10. – С. 14-16; 1938. – Ч. 1-2. – С. 19-24.

ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГІРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Іван Бех,

доктор психологічних наук,
дійсний член НАПН України,
директор Інституту проблем
виховання НАПН України

Ivan Bekh

Doctor of Psychology Science,
Member of NAPS Ukraine,
Director of the Institute of
education NAPS Ukraine

УДК: 37.034:17.023.33

ЗАКОНИ ЯК ІДЕЙНІ ОПОРИ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ LAWS IN IDEOLOGICAL OPORA SPIRITUAL LIFE PERSONALITY

У статті формулюються етичні положення, на засадах яких особистість має будувати власне духовно досконале життя. Наголошується на необхідності наповненості життя вищими смислами як внутрішньої основи розвитку у особистості Я-духовного.

Ключові слова: духовне призначення, духовна аура, одухотвореність, мотиваційно-ціннісна узгодженість, вікове становлення, душевна стаємничість-відкритість.

The article deals with the ethical statements on basis of which personality should make own spiritual perfect life. Need to fill life of the highest senses as an inner principle of moral structure of the personality is underlined.

Key words: spiritual destination, spiritual aura, spirituality, motivation and value coordination, age formation, mental secretness and openness

Створюючи теорію і практику вільного розвивального виховання, науковці ставлять центральну мету – за яких умов зовнішньо детермінований виховний процес трансформувати у внутрішньо зумовлений. Виникає, таким чином, завдання використання наявних позитивних надбань вихованця, що складають структуру його Я-особистісного, для подальшого духовно-морального вдосконалення. Це стане можливим, якщо реальний образ Я виступить дієвою внутрішньою спонукою для тих чи інших моральних діянь, і в цьому процесі сам буде постійно збагачуватися. Для того, щоб вихованець був орієнтований на той внутрішній шлях, по якому йому слід прямувати, потрібна доцільна організація відповідного виховного процесу як основи його духовно досконалого життя. З огляду на це запропонуємо ряд виховних законів як наукових орієнтирів побудови вихованцем власного благодійного життя. Наша позиція у контексті цих законів полягає у тому, що природа духовності не пов'язується з невідворотністю її виникнення (як зуби у дитини), а з процесом її спрямованого виховання.

Закон діяння особистості не на підмостках життя, а в житті духовному

Особистість часто-густо губить своє існування, не замислюючись над своїм духовним призначенням. Така особистість не живе за мірою вищих духовних устремлінь, а тратить свої сили на примітивні потреби чи різноманітні розваги, які її духовно не збагачують. Потяг до духовності перебував у неї далеко поза актуалізованою свідомістю, тож виявляються їй байдужим. Така особистість знаходить вище задоволення, перебуваючи лише у групах, різних за величиною; їй психологічно важко дистанціюватись від того чи іншого угруповання, щоб спрямовано зайнятися досягненням вищих цілей, заради яких варто жити.

Життя особистості за духовними орієнтирами – шлях надзвичайно складний: він освоюється особистістю у міру свідомого долучення її до духовності й практичної самореалізації в ній.

Закон постійного нарощування вихованцем Я-духовного

Цей процес здійснюється за допомогою вчинкового життя, кожний акт якого мотивується вищими цінностями, а не меркантильними потребами. Це можливо, коли ці акти, тобто життєві фрагменти постають

перед вихованцем не як зовнішня вимога, а як задача, яку формулює педагог. Головним для її вирішення є створення колізії, щоб вихованець замислився над своїм духовним призначенням і став на цю позицію.

Використовуючи цей закон, слід попереджати небезпеку *втрати вихованцем свого духовного Я*. Ця втрата може відбутися зовсім непомітно, коли це Я буде витіснене іншими устремліннями, лише вітальними потребами.

Закон максимальної духовної наповненості життя особистості

Життя за цим законом вимагає від особистості, щоб кожна життєва мить була результатом її максимального душевного напруження, при цьому цінюючи час. Тут мить слід розуміти не як відрізок часу, а як “атом можливості”, який дозволяє особистості максимально реалізуватися у найвищих цінностях. З огляду на це особистість мусить пережити поза межні почуття радості, насолоди, захоплення за добродійні справи. Переживання такої сили – це пристрасті, що перетворюють людину у гармонійну духовну особистість. Для неї цінним є лише життя у високому польоті, а не перебування у “болоті життя”.

Закон перебування у духовній аурі

Згідно з цією позицією людина не повинна бути тотально зануреною у різні види зовнішньої діяльності, коли відсутні умови повернутися до свого внутрішнього світу, щоб глибше усвідомити, здійснити його оцінку і корекцію. Ця “робота душі” або духовна самодіяльність вимагає від особистості стану самотності. Якраз потреба у ній виступає доказом її духовності і мірою останньої. Ні античність, ні середні віки не нехтували цією потребою. Люди тоді поважали те, що вона собою виражала. На відміну від минулих віків, наша епоха зі своєю безупинною комунікабельністю так тремтить перед самотністю, що вдається до неї лише стосовно злочинців. Сучасне ж міжособистісне спілкування, на жаль, видається досить дріб’язковим за своїм змістом: священне й величне перестали вражати, про них навіть говорять як про щось застаріле.

Закон: від духовності до одухотвореності особистості

Наголосимо, що у розвитку духовності особистості спостерігається певні її ступені, які відображаються на її поведінці. Тому без будь-яких діагностичних засобів у особистості можливо зафіксувати ступінь духовності, яку доцільно кваліфікувати як визивну. Особистість, яка перебуває на цьому ступені духовності, прагне викликати до себе увагу, хоче, щоб нею захоплювалися. Це є свідченням того, що така особистість ще не здолала потягу до зверхності, що вона не вгамувала ще почуття гонору та зухвалості.

У ході загального психічного становлення особистість піднімається до ступеня духовності, який набуває ознак *одухотвореності*. Одухотворена особистість прагне, щоб у способах спілкування та поведінки вона не відрізнялася від інших, не привертала до себе надмірної зацікавленості. Тут діє закономірність, згідно з якою чим більше особистість укріплюється в одухотвореності, тим більше вона схильна не потрапляти у поле зору оточуючих її людей. Можливо навіть говорити, що особистість бажає скрити свою одухотвореність. Таку поведінку можна пояснити її прагненням забезпечити собі певну життєву нішу, світ, який належатиме лише для самої себе. Якраз у цьому світі одухотворена особистість може бути сама собою без будь-яких зовнішніх втручань.

За такої внутрішньої спрямованості одухотвореність може стати для особистості настільки природною, що перетвориться у її другу натуру, яка супроводжуватиме неперервність власного життя. Таке життя не може мати нічого спільного з життям як сукупністю сплутаних подій.

Однак при цьому залишається не вирішеним питання: “Який внутрішній чинник підтримує послідовність одухотвореного життя як неперервного вчинку особистості?” Є всі підстави вважати, що таким чинником виступає сформована у особистості морально-духовна система, яка завдяки попереджувальному механізму совісті та спонукально-ціннісному механізму гідності достатньо збагачується і забезпечує неперервний самореалізаційний потенціал особистості. Тепер вона постійно намагається підтримувати сформований стан добродійності, боячись відступити від такої суспільно значущої за цінностями поведінкової спрямованості. У дискусії ж з особами нижчого духовного розвитку, одухотворена особистість завжди відстоює свою конструктивну точку зору з усіма її ціннісними пріоритетами. Тому лише у продовженні добра одухотворена особистість виявляється собою, живе в ньому і відчуває, що дійсно живе.

Закон мотиваційно-ціннісної узгодженості вчинкової життєдіяльності особистості

Він є основною характеристикою особистості, що визначає її якраз духовно-практичний стан як неперервність перебування у добрі. У цьому зв'язку філософ С. К'єркегор зазначав: “На скільки виняткові ті люди, чия внутрішня свідомість зберігає неперервність! Звично їхня свідомість – всього лише перерва поступовості, яка спалахає при серйозних рішеннях, однак залишається замкнутою у повсякденні, але ж людина не може існувати частково як дух... це був би достатньо тваринний спосіб духовного існування” [3, с.327].

Тому-то у виховному плані під духовною всеосяжністю доцільно розуміти стан, коли кожний аспект вчинкового життя мотивується вищими духовно-моральними цінностями. Йдеться як про вчинок-справу (навчання, праця, спілкування, гру тощо), так і про вчинок-моральне діяння, вчинок-думку, вчинок-почуття. Всі ці форми активності особистості повинні мати єдиний спонукальний еталон – добродійність. Тож неможливо уявити ситуацію, коли одухотворена особистість після добрих справ може свідомо долучатися до тяжких асоціальних діянь, порушуючи вимоги духовності. Звичайно, у особистості можуть трапитися певні відступи від усталеної ціннісної позиції.

Щоб таке явище було лише випадковим слід сформувати у неї стійку свідому настанову, що вона є дух, і щоб у неї була відповідальна віра у це.

Необхідно використовувати феномен синтезу Я, де жодна із його складових не перестає бути власною своєю протилежністю (щедрість-скупість). Звідси й тактика виховання: лише у порівнянні має розгортатися виховний процес. Це має принципове значення, оскільки наука про мораль, на відміну від інших наук, відображає саме боротьбу утворень добра і зла. Тож ці категорії мають усвідомлюватися людиною у єдності. Тому даючи визначення певній духовній цінності (наприклад, справедливості) у її сутнісних характеристиках, все ж слід забезпечити, щоб цим характеристикам надати контексту, так би мовити, відблиску несправедливості.

Закон створення виховного простору з високою акустикою духовного світу

Тут створюються такі суб'єкт-суб'єктні відносини, за яких вихованці особистісно глибоко чують, розуміють один одного і відповідно морально діють. Цей закон спрямовує увагу педагога на злам людського стереотипу, сутність якого полягає у тому, що Я-духовне не виступає тією цінністю, якій люди надають великого значення. Відносно цього у них буває менш за все допитливості. Тому особистості буває навіть ризиковано показати, що вона володіє Я-духовним. Це велике людське безглуздя. Навпаки, духовна особистість має бути предметом масового дивування і, якщо хочете, поклоніння.

Закон раціональної душевної втаємниченості-відкритості

Кожній особистості, незалежно від рівня її духовно-морального розвитку, властиво оберегати певні свої бажання, пристрасті, прагнення. Звичайно, вони бувають різні за своєю значущістю як для самої особистості, так і для тих осіб, з якими вона спілкується. Тому одні з цих душевних утворень вона більше втаємничує, інші – менше. Наголосимо при цьому, що жодна людина не може зі всією глибиною усвідомлювати свій душевний світ, не може бути відкритою до секретів своєї душі: особистість не відчуває у цьому необхідність чи вміє стримувати цю потребу. Та й щодо інших допитливих осіб особистість формує позицію, за якої вона тримає їх на віддалі від таємниць свого Я, не втрачаючи, однак, різноманітних міжособистісних зв'язків.

Незважаючи на описану нами тенденцію, особистість повинна бути й відкритою до іншої людини, адже без цієї умови вона не зможе повноцінно розвиватися. Узгодженість між душевною втаємниченістю і відкритістю у підрастаючої особистості слід спрямовано виховувати, і це має стати одним з пріоритетних завдань вихователя.

У кожного вихованця повинна бути людина, якій він довіряє, тобто з якою він може, не соромлячись, спілкуватися на сокровенні теми, якій він може відкритися. Як правило, підрастаюча особистість шукає розради від болючих емоційних переживань, і в цьому їй слід надати своєчасну допомогу. Адже від емпатійного спілкування у вихованця настає така розрядка і заспокоєння, що мотиви про марнотність власного життя зникають з поля його самосвідомості. Та все ж необхідно дати відповідь на запитання: "Чи кожна людина, якій вихованець довіряє, може нейтралізувати його негативний психічний стан, вселити у нього душевний оптимізм?" За всієї значущості для вихованця людини, до якої він випромінює довіру, бажано, щоб вона володіла відповідними способами інтимно-особистісного емпатійного діалогу. Пам'ятатимемо, що вихованець, який переживає страждання, не просто просить про допомогу, але про допомогу певним чином. Якщо допомога приходиться у бажаних для нього формах, він з радістю її приймає.

Закон духовної гнучкості

Введення цього закону у процес особистісного розвитку суб'єкта зумовлюється надзвичайно суперечливою складністю його духовного існування. Однак педагог у своїх виховних устремліннях не враховує цієї фундаментальної життєвої особливості. Тож його професійні зусилля часто-густо обмежуються лише формуванням духовної структури вихованця як сукупності відповідних цінностей.

У цьому зв'язку наголосимо, що реалії життя особистості можуть породжувати два види її духовного ставлення у взаєминах з людським оточенням. Вона у своїх міжособистісних відносинах може, по-перше, переживати почуття страху. Перед нею постає альтернатива: прийняти певні вимоги, що суперечать її духовним поглядам, чи чинити їм опір. За першої можливості особистість через страх перед іншими може відмовитися бути собою як духовним Я. Щодо другої можливості, – то тут вона має проявити вміння комунікативної дипломатичності: не конфронтувати з оточуючими, намагатися відстояти свою особистісну позицію.

По-друге, особистість може повністю віддатися людським турботам, і в результаті цього забути про саму себе як духовну унікальність. Така особистість не наважується вірити у себе і вважає надто зарозумілим бути собою, а тому гадає, що простіше й надійніше бути схожою на інших. Звичайно, що за такої життєвої настанови вона втратить себе як цінність, а отже, їй слід приймати більш особистісно продуктивне рішення.

Необхідно зважати й на, що у процесі життя перед особистістю виникають ситуації, коли їй доводиться ризикувати: висловлювати судження, які неприємні для інших, відстоювати справедливість тощо. Звичайно, що це психологічно (а інколи й фізично) тяжкі випробовування.

Загалом ризик – це небезпека, оскільки можливо й програти. Тому й існує думка: ніякого ризику – ось уся життєва мудрість. Однак реально не ризикувати означає мати можливість втратити свої духовні принципи. Тож духовна особистість повинна насамперед ризикувати вияснити, чи пов'язується ця моральна дія з головним чи другорядним у її внутрішній орієнтації. Можна втратити принципово неважливе, власні ж цінності слід

відстоювати гуманними способами. Відтак, особистість не має морального права втратити вище Я, заради якого є сенс ризикувати.

Закон попередження парадоксу у віковому становленні вихованця

За недостатнього керівництва онтогенезом підростаючої особистості вона лише формально реалізує переходи у вікових періодах: дошкільне дитинство – молодший шкільний вік – підлітковий вік – вік ранньої юності. Це проявляється у манері спілкування та взаємин, у поведінкових цінностях нижчого суспільного статусу тощо. Змістовна ж сторона того чи іншого віку залишається для підростаючої особистості часто-густо недостатньо значущою і несприйнятливою. Так, юнак, якщо заглянути глибше, не виходить із стану дитинства, оскільки він не готовий жити за вимогами самостійності, самодостатності, відповідальності, піклування про іншу людину і т. ін.

Закон “Пізнай самого себе”, який дійшов до нас з античних часів і який використовується у практичній психології та педагогіці. Звернемо увагу на інше і більш продуктивне у виховному плані його тлумачення. У інтерпретації Гегеля закон “Пізнай самого себе” означає не спонуку до пізнання власних особливостей, схильностей, рис характеру, тому що таке знання негативне за своїм відношенням до вселюдського ідеалу як абсолюту. Швидше це заклик до найбільш конкретного і всезагального пізнання людського духу, який виражає себе в історії роду. Тож у методичному контексті вихованець повинен осмислити і долучитися до цінностей всього історичного людства. Він мусить стати у певне смислове відношення до нього. За цієї умови для вихованця стане цінним все те, що є цінним для роду: добродійні ідеали, думки, вчинки.

Метазакон розвивального виховання: “Знання слід перетворити у діяння”

Методологічним орієнтиром для реалізації цього закону є положення С. Рубінштейна: “Мотиваційне значення набуває кожне відображене людиною явище, оскільки його відображення завжди виступає визначальником не лише його властивостей, але і його значення для людини. Тому мотивація міститься не тільки в почуттях і т.д., але й у кожній ланці процесу відображення, оскільки воно завжди утримує у собі й спонукальний компонент” [4, с.360].

Закон загальнолюдської духовності

На протязі всієї своєї історії людина шукала об’єктивні закони, що керують становленням і розвитком світу, які втілилися у різні наукові вчення. Та не менш важливим, а то й визначальним для розуміння навколишнього світу має бути закон, який керує людським родом, його прогресивним поступом. Це закон духовності. Закон, який хоче, щоб кожна людина стояла перед іншою помітною, шанованою, не ображеною, щоб могла йти своїм *вищим* людським життєвим шляхом, добуваючи собі любов і справжнє здивування своїх співбратів, щоб була збереженою як *скарб*, як і кожна людина – скарб для всіх інших людей.

Наголосимо, що, на відміну від законів природи, цей закон духовності слід випестувати кожній людині всім своїм життям.

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : наук. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с.
3. Кьєркегор С. Страх и трепет / С. Кьєркегор ; пер. с дат. – М. : Республика, 1993. – 383 с.
4. Рубинштейн С. Л. Человек и мир (отрывки из рукописи) / С. Л. Рубинштейн // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М. : Наука, 1969. – С. 348-365.

Ольга Горецька,

викладач кафедри філологічних дисциплін
початкової освіти,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Olga Horetska,

lecturer,
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 371.3

ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНО-РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-ГОРЯН У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ ЖІНОК-ПЕДАГОГІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

QUESTIONS OF MORAL AND RELIGIOUS EDUCATION OF CHILDREN IN THE MOUNTANIOUS REGIONS SHOWN IN LITERARY WORKS OF WOMEN-TEACHERS OF WESTERN UKRAINE IN THE LATE 19 – EARLY 20 CENTURIES

У статті аналізуються літературні твори жінок-педагогів Західної України з метою дослідження системи морально-релігійного виховання дітей-горян у кінці ХІХ – першій третині ХХ століття.

Ключові слова: мораль, духовне відродження, гуманізм, виховні ідеали, система цінностей, діти-горяни, жінки-педагоги.

В статье анализируются литературные произведения женщин-педагогов Западной Украины с целью исследования системы нравственно-религиозного воспитания детей-горян в конце ХІХ – первой трети ХХ столетия.

Ключевые слова: мораль, духовное возрождение, гуманизм, воспитательные идеалы, система ценностей, дети-горяне, женщины-педагоги.

The article analyzes literary works of women teachers in Western Ukraine and researches the system of moral and religious education of children in mountainous areas in the end of the ХІХ – the first third of the ХХ century.

Keywords: moral, spiritual revival, humanism, educational ideals, the system of values, children in mountainous areas, women-teachers.

Постановка проблеми. Проголошення України незалежною державою створило передумови для відродження української духовності, розв'язання проблем національного виховання, насамперед духовного розвитку особистості, формування високих моральних якостей, почуття патріотизму, гуманізму у дітей та молоді.

В сучасних економічних, політичних та соціальних умовах розвитку українського суспільства на першому плані стоїть потреба розробки педагогічних основ виховання як вагомого засобу залучення особистості до системи суспільних відносин, побудованих на засадах рівності, відповідальності, людяності, чесності, віротерпимості, працьовитості, відчуття власної гідності.

Обґрунтування шляхів удосконалення методів і форм виховання лягли в основу Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття), Закону України "Про загальну середню освіту", Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ столітті, Концепції національного виховання, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти. У документах наголошується, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, розвиток її творчих, розумових і фізичних здібностей, виховання громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Законодавчі акти наголошують на необхідності формування у школярів почуття національної гідності, шанобливого ставлення до історії, культури, рідної мови, народних традицій, загальнолюдських цінностей.

Для успішної реалізації визначених цілей необхідно звернутися до історії української школи, особливостей національного виховання в минулому, щоб переосмислити та творчо використати багатий досвід української системи виховання.

Одним із багатих джерел дослідження системи морально-релігійного виховання дітей і молоді на західноукраїнських землях у кінці ХІХ – першій третині ХХ століття стали літературні твори таких жінок-педагогів, як Костянтина Малицька, Олена Цегельська, Марійка Підгірянка, Володимира Жуковецька, у творах яких вагомим звучанням набули ідеї правди і добра, людяності і милосердя, гідності і справедливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти історії української педагогіки кінця XIX – початку XX століття в Західній Україні ґрунтовно досліджували багато авторів, зокрема, розвиток національного шкільництва Галичини другої половини XIX століття (В. Верига, Т. Завгородня, І. Курляк, С. Лаба, Б. Ступарик та ін.); підготовку вчителів до морального виховання учнів у навчально-виховному процесі (М. Барна, Г. Васянович, Е. Панасенко, Н. Сабат); діяльність церкви та її вплив на розв'язання завдань морального виховання молоді (В. Іванишин, І. Климишин, В. Мокрий та ін.); діяльність культурно-освітніх, громадських та добродійних товариств Галичини в царині національно-духовного відродження українців (І. Андрухів, Г. Білавич, Ж. Ковба та ін.); морально-релігійне виховання особистості на засадах християнського вчення (А. Вихрущ, О. Вишневський, Л. Генік, Т. Ільїна, О. Каневська, І. Мищишин, Ю. Щербяк, Р. Яковичин); методику морального виховання (І. Бех, С. Гончаренко, С. Карпенчук, О. Сухомлинська та ін.).

Щодо літературної творчості жінок-педагогів, то останні дослідження стосуються творчої спадщини Ольги Дучимінської (В.М.Пахомов), творчості Катрі Гриневичевої в контексті західноукраїнської літератури першої половини XX століття (О.Д.Харлан), життєвого і творчого шляху Костянтини Малицької (М.С.Якубовська, З.І.Нагачевська), творчості Марійки Підгірянки в західноукраїнському літературному процесі початку XX століття (О.М.Нахлік), методики використання поетичної спадщини Марійки Підгірянки в лексичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку (Н.Р.Кирста).

Однак ідеї морально-релігійного виховання дітей гірських територій Західної України через призму літературної спадщини жінок-педагогів потребують аналізу й подальшого висвітлення.

Мета статті – проаналізувати літературні твори Олени Цегельської, Марійки Підгірянки, Володимири Жуковецької, Костянтини Малицької в контексті визначення проблем морально-релігійного виховання дітей і молоді, досвід у вирішенні яких набув актуальності в сучасних умовах розвитку української системи виховання.

Виклад основного матеріалу. Моральність виступає одним із чинників, що визначає поведінку людини, її відношення до суспільства, включає в себе внутрішню потребу особистості до здійснення моральних дій та вчинків, і є важливою умовою повноцінного розвитку дитини як майбутнього громадянина суспільства.

У літературних творах жінок-вчителів Західної України кінця XIX - початку XX століття представлена традиційно-християнська стратегія виховання підростаючого покоління, за якою "головним джерелом мотивації позитивної поведінки може бути лише "віра в Когось або в Щось", що надає сенсу нашому життю" [2, с.197]. Головним джерелом і предметом віри в християнському світогляді є Бог. На думку Г. Ващенко, ідея бога "від природи властива всім людям. Але виявляється і розвивається вона під впливом зовнішніх і внутрішніх причин. Тому в одних людей вона залишається в стані нечинності, в других виявляється в перекрученій формі, в третіх набуває високого змісту й форми і стає наймогутнішим чинником досконалості людини" [1, с.63].

Герої оповідань Олени Цегельської, Марійки Підгірянки, Володимири Жуковецької, Костянтини Малицької можуть стати взірцями моральності. Наприклад, п'ятирічна Марійка, героїня оповідання "Гість із далекої країни" Олени Цегельської, співчуваючи Тані, яка приїхала з Америки після смерті батьків до своєї бабусі і "говорила лише чужою мовою", взялася навчити розмовляти її "по-нашому, по-рідному". "А як же ж вони розмовляли? Та от як: зразу трохи на мигах, а далі Маруся показувала пальчиком якусь річ і називала її: – Це "ялинка", а то "вертеп", а он "малий Ісусик" [7, с.26]. В результаті такої науки першими для Тані стали "слова про Різдво, а першою піснею стала колядка". "І мала Таня вже не почувала себе сиріткою. Їй стало так тепло на серденьку, немов серед найближчої родини, а добра Маруся була для неї немов рідна сестричка" [7, с.27].

Галя і Юрчик (оповідання "На Святий Вечір") проїнялися щирим співчуттям до родини Задорожних, бо "вони сирітки, у Святий Вечір немає татка...". Провівши "велику нараду з Юрчиком", Галя вирішила подарувати "Тані Задорожній свій тортик, а Юрчик її братикові, Зенкові – свій вертепик" [7, с.29].

Ми дізнаємося про звичаї, яких дотримувалися українці як у рідній країні, так і на чужині, в еміграції. Так, мама розповідає Галюсі про "звичай, що на Святий Вечір повинно бути всіх при Святий Вечері до пари... А як не було до пари своїх, домашніх, то запрошували і чужих – чи сирітку, чи когось такого, що не мав своєї хати або родини" [7, с.28]; у сім'ї Задорожних, де загинув батько, на святковому столі "була ще одна тарілка, цілком чиста, неторкнена... Біля тарілки була і ложка, і виделка, і ніж, і склянка, і серветка збоку. А перед тарілкою горіла свічка, перев'язана синьо-жовтою стьожечкою. І стояло там крісло, на якому ніхто не сидів" [7, с.31].

Маленькій Орісі, героїні оповідання "За здоров'ячко мамусі" мама розповідає про чудотворну ікону Почаївської Матері Божої, яка вберегла родину в роки війни "від нещастя, від каліцтва, від смерті". Коли літаки скидали бомби, вони виносили ікону в сад, "ставали перед нею на коліна і молилися". "І тепер кожної суботи ввечері вся родина збирається у вітальні. Там, на покуті, прибрана квітами й рушниками, висить ця чудотворна ікона. Мама засвічує ляпадку, всі стають на коліна і голосно повторюють за татом слова молитви" [7, с.38]. Дівчинка дотримується традиції і, хоч не вміє ще сама молитися, "стає на коліна, складає ручки і каже: Матінко Божа! Я молюся до тебе. Я молюся сама. Сьогодні Мамин день. Прошу тебе, Матінко Божа, будь добра для мами" [7, с.40].

Здатність до самопожертви виявляє герой оповідання К.Малицької "Боягуз" Марко, рятує свого відчайдушного товариша Стефана у гірській річці від сплаву дерева, який ледь не розчавив хлопця. Марко "миттю кидається в воду і правцює до місця, де щез товариш" [5, с.26]. Виринає хлопець зі Стефанком на

руках. “А сплав туй-туй злетить на нього! Втікати нема як! Він послідними силами кидає Стефана на трами, а сам, приголомшений страшним ударом у бік, поринає у жовту струю...” [5, с.26].

Маленькі школярі з невеликого підгірського села, герої оповідання Марійки Підгірянки “Під час московського наїзду” демонструють чітку громадянську позицію, продовжуючи таємно навчатися вночі у сільській школі, яку закрили загарбники. “Діти учительки уже звичайно спали, змовивши молитву за тата, і за рідний край. Вокруг великого стола сиділи школяріки і блискучих очий не зводили із лица своєї учительки. І вони б за ніщо в світлі не віддали тих нічних годин науки. Чекали на них цілий день та йшли крадучись, хильцем, криті вечірнім сумерком, мов на празник” [3, с.45].

Віра в Бога була невід’ємною частиною життя української родини. Наприклад, дев’ятирічний герой оповідання Олени Цегельської “Петрусєва повість” разом з мамою, татком, сестричкою Лесею за наказом солтиса змушені виїхати на роботу до Німеччини. Мати хлопчика, покидаючи рідний край, “почали все в хаті обіймати і цілувати. І святі образи, і стіл, і віконниці, і одвірки. А накінець, коли вони впали на коліна й почали цілувати поріг хати, а тато припали до одвірка, то всі сусіди і ми маленькі так сумували, як на похороні.”

Потрапивши на роботу до німецького бауєра, Петрусь усе сприймає через призму віри в Бога. Він просить Божої допомоги, коли сусідка бауєра застала його за крадіжкою молока для маленької недужої п’ятирічної сестрички. Потерпаючи від страху, адже можуть покарати тата й маму за його злочин, хлопчик молиться: “Боже, мій Боже! Що я наробив! Ти, наш Боже, що є там у нас вдома, на Україні, в нашій церковці, рятуй мене! Рятуй нас! І вас прошу, всі святі, що ви там, в нашій хаті на образах. І ти, святий Михаїле, і святий Юрію, і святий отче Миколаю! Помилуйте, рятуйте!” [8, с.11].

Наступного дня стара німкеня-сусідка відвела хлопчика до церкви. Хлопчик “здивувався, як там гарно і любо. Органи грають, німці співають і моляться побожно”. Петрусь робить висновок: “І дивно мені, і любо... Дивуюся: Отже і в Німеччині є ще побожні люди? Не всі грішать, не всі в неділю возять снопи і сіно. І не всі кленуть так, як наш бауєр!” [8, с. 13].

Для Петруся Бог – порадник, охоронець, рятівник життя його рідних, який не дає впасти у невіру, дає сили для порятунку матері, яку поранили під час бомбардування. Господь допоміг йому покликати на допомогу знайому німкеню, відтягти маму в безпечне місце, знемагаючи від втоми. Коли ж “мама важко зітхнули і відкрили очі” [8, с. 22], хлопчик почав пристрасно молитися: “Боже, Боже! Ожили! Наші мама живі, живі! Слава Тобі, Господи!” [8, с.22].

Маленький оповідач розповідає про своє життя на чужині щиро і невимушено, роблячи читачів активними свідками тих страшних подій воєнного лихоліття. Хлопчик відчуває фізично присутність Господа у своєму житті. Одного разу, граючись із товаришами і ненароком заснувши у схованці, Петрусь серед зеленого місячного сяйва у повній тиші почув якісь тихі кроки. “Думаю: “Хтось іде!”. Так тихо-тихо йде до мене. Я піднявся на коліна. Розглядаюся – нікого нема. Я знов положився і слухаю. І знов чую ці таємні кроки... Так було зі мною тричі. “Це так, як у церкві, коли в ній немає людей”, – думаю. Ой, вже знаю, що це за кроки: Тут є Господь Бог! То Бог ступає так тихо-тихо! Я зняв шапку, став навколішки й почав щиро молитися...” [8, с. 26].

Водночас Петрусь переконується у дієвості віри в Бога. Коли в кінці війни хлопчик з родиною навідався до бауєра, який не дуже добре поведився колись з ними, то був дуже здивований, як змінилося ставлення фрау Вебер, її сина Курта до сім’ї колишніх заробітчан. “По дорозі я думав і думав над тим усім, а вкінці запитав маму: “Чому то, мамо, фрау Вебер стала тепер така ласкава, така інша, така добра?” [8, с.39]. На що мама відповіла: “Тому, синочку, що вона перейшла великі нещастя. Бог посилає людям нещастя, щоб вони стали добрими” [8, с.39].

Літературні твори жінок-педагогів є важливим джерелом знань про історію рідного краю, тих маленьких громадян України, які жили і виявляли своє ставлення до світу дорослих, суспільства, школи. Перечитуючи ці твори, переконуємося, що навернення до основ морально-релігійного світогляду є важливим аспектом суспільного життя, оскільки релігія впродовж тисячоліть виявилася неперевершеною і незмінною основою духовного життя більшості людей, у релігії людина знаходить універсальну систему захисту від негативних впливів сьогодення, у релігії можна віднайти істинну свободу самовизначення і самоствердження себе у житті.

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 566 с.
3. Домбровська М. Марійчин Великдень. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2005. – 96 с.
4. Жуковецька В. Служи Україні: Оповідання та казки: Для молодшого шкільного віку / Упорядник та автор передмови С.Кухта. – К.: Веселка, 1994. – 46 с.
5. Малицька К. Малі герої: Оповідання для дітей середнього шкільного віку / Упорядник, автор передмови Г.В.Дем’ян. – Львів: Каменяр, 1991. – 60 с.
6. Полек В.Т. Літературне Прикарпаття: Довідник. – Львів, 1964. – 110 с.
7. Цегельська Олена. Напровесні. Казки й оповідання: Для дітей молодшого й старшого шкільного віку / Об’єднання Працівників Дитячої Літератури. – К., 1977. – 48 с.
8. Цегельська О. Петрусєва повість. Оповідання. – 6. м.: Нашим дітям, 1950. – 39с.

Світлана Довбенко,

старший викладач кафедри
теорії та методики початкової освіти,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Svitlana Dovbenko,

senior lecturer of the Chair of Vasyl
Stefanyk Pre-Carpathian National University

УДК 37.032: 371.4

ДІАЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

DIALOGICAL CULTURE AS A FACTOR OF PERSONALITY OF THE FUTURE TEACHERS IN MULTICULTURAL ENVIRONMENT UKRAINIAN CARPATHIANS

У статті розкрито особливості формування діалогічної культури майбутнього вчителя початкових класів в умовах полікультурного середовища Українських Карпат.

Ключові слова: діалогічна культура, вчитель початкових класів, полікультурне середовище, гірська школа.

The author examines cross culturedness way dialogue between different cultures, religions and ideologies. Analyzes the communicative activity teacher, the ability to consider cross-cultural differences and similarities of different cultures for the correct choice of style, strategies and tactics of communication.

Key words: dialogue, interaction, communication style, culture, teacher, activities, communication.

Постановка проблеми. Світова глобалізація значно активізувала міграційні процеси, що привели до практичного зникнення з політичної мапи світу моноетнічних держав. За результатами останніх досліджень сьогодні Україна, як і переважна більшість країн на сучасній політичній мапі світу, є багатоетнічною державою. Дані перепису населення 2001 року свідчать, що її громадянами є представники 134 етносів та народів.

Такі демографічні реалії висувають нові вимоги до підготовки педагогічних кадрів, які мають бути готові до роботи в умовах поліетнічності, полікультурності сучасного освітнього простору. Ефективність навчально-виховної роботи в умовах поліетнічного суспільства має забезпечуватись урахуванням учителем етнопсихологічних та етнокультурних особливостей учнів – представників різних народів, а також доцільним використанням прогресивних етноспецифічних виховних традицій, засобів і прийомів народної педагогіки. При цьому закономірності онтогенезу людської особистості покладають особливу відповідальність на педагогічних працівників початкової ланки загальної освіти – вчителів школи I ступеня, оскільки саме в молодшому шкільному віці відбуваються найбільш значущі процеси, що визначають подальше становлення і ндивіда й громадянина.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із розвитком ідеї педагогічної взаємодії, вказують сучасні українські вчені Л. Велітченко, О. Глузман, О. Друганова, С. Золотухіна, М. Євтух, М. Коць, В. Курило, В. Лозова, О. Матвієнко, О. Микитюк, В. Майбородова, Н. Побірченко, Н. Пузирькова, О. Рацул, О. Рудницька, А. Троцько та інші.

Сучасні тенденції становлення полікультурного виховання розглядають як вітчизняні дослідники О.Дубовик, О.Сухомлинська, так і зарубіжні Г.Ауернхаймер, П.Вебер, О.Джуринський, Г.Дмитрієв, В.Міттер. Питанням виховання полікультурності та толерантності присвячені роботи М.Баяновської, І.Беха, Б.Гершунського, М.Філатової. Взаємозалежність національного і громадянського виховання, а також проблеми виховання культури міжнаціонального спілкування досліджує ряд вчених: С.Бондирьова, Н.Воскресенська, Н.Ганнусенко, З.Гасанов, В.Заслуженюк, Г.Філіпчук.

Полікультурне виховання трактується ними як: а) сучасний педагогічний процес у суспільстві, що характеризується різноманітністю культур; б) компонент полікультурної освіти; в) складова професійної підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті розкрити особливості формування діалогічної культури майбутнього вчителя початкових класів в умовах полікультурного середовища Українських Карпат.

Основний виклад матеріалу. Стратегічною лінією вітчизняної державної політики є ідея інтенсифікації входження України до європейської співдружності. Політичні та соціокультурні зміни, інтеграційні та економічні процеси створюють передумови для удосконалення педагогічної освіти в аспекті її відповідності вимогам європейського освітнього простору, впровадження нових підходів у підготовці вчителів початкової школи.

Шляхи реформування освітньої галузі визначені в урядових і галузевих документах: Конституції України, законах “Про загальну середню освіту” (1999 р.), “Про вищу освіту” (2002 р.),

Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), Державній програмі “Вчитель” (2002 р.). У цих документах декларується полікультурність і багатоетнічність нашої держави, ставляться завдання оберігати культуру, виховувати повагу до різних світоглядних, політичних доктрин, релігійних вірувань і формувати толерантні міжетнічні стосунки. Нині значно зростає потреба у фахівцях, які здатні адекватно здійснювати навчально-виховний процес у полікультурному суспільстві з урахуванням розмаїття етнічних, расових та релігійних засад. У сучасному соціокультурному середовищі полікультурність стає невід’ємним компонентом професіоналізму. Це дає підставу розглядати проблему підготовки вчителя до полікультурного виховання учнів як одну з ключових.

Зміст полікультурного виховання зорієнтований на створення умов для соціально-культурної ідентифікації особистості, яка визначає її статус під час участі в міжкультурному діалозі та забезпечує її первинним досвідом вивчення культури, на формування уявлень про культурно-етнічну різноманітність світу як у просторі, так і в часі; на виховання терпимості та поваги права кожного народу зберігати свою культурну самобутність; на оснащення студента поняттєвим апаратом, який забезпечує можливість найбільш повного опису полікультурного середовища; на розуміння студентами технологій реконструкції цінностей культурних спільностей, які беруть участь у діалозі, що є першим кроком до розуміння мотивів, настанов і упереджень учасників діалогу культур; на розвиток у студентів здібностей до критичного засвоєння полікультурної реальності.

У процесі планування змісту полікультурного виховання необхідно брати до уваги соціокультурну специфіку середовища, в якому знаходяться студенти, та їхні індивідуальні особливості.

Специфіка методів полікультурного виховання визначається діалогічним характером функціонування та розвитку культури, рівнем етнокультурної ідентифікації студента, рівнем знань про полікультурне середовище, їхньою емоційною культурою та культурою поведінки, що потребують використання активних методів: бесіда, дискусія, діалог, моделювання, проектування, реконструкція, рефлексивні методи, рольові ігри.

Базовими принципами полікультурного виховання є: принцип діалогу та взаємодії культур; принцип творчої доцільності вживання, збереження та створення нових культурних цінностей.

Полікультурне суспільство характеризується різноманіттям націй, релігій, традицій і світоглядних установок. Гармонійне функціонування полікультурного соціуму можливе за умови виховання його громадян у системі загальнолюдських цінностей і пріоритетів, серед яких найважливішими є глибинне і всебічне опанування власної культури (національної, етнічної), вироблення толерантного ставлення, розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з представниками інших культур [1].

Успішність реалізації виховних завдань залежить від рівня полікультурної компетентності педагогічних працівників, яка, будучи інтегральним утворенням, залежить від сформованості окремих компетенцій (комунікативно-мовленнєвої, соціокультурної). Особлива роль належить учителю початкових класів, який, формуючи полікультурне світобачення школярів, збагачує їх досвід полікультурного спілкування, що є визначальним у їх подальшому житті. В цьому аспекті професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до полікультурного виховання учнів набуває ознак особливої значущості в умовах сучасного культурного розмаїття соціуму.

В умовах поліетнічного суспільства ефективність навчально-виховної роботи має забезпечуватись знанням учителем етнопсихологічних та етнокультурних особливостей учнів – представників різних народів, а також доцільним використанням прогресивних етноспецифічних виховних традицій, засобів і прийомів народної педагогіки. При цьому закономірності онтогенезу людської особистості покладають особливу відповідальність на педагогічних працівників початкової ланки загальної освіти – вчителів школи I ступеня, оскільки саме в молодшому шкільному віці відбуваються найбільш значущі процеси, що визначають подальше становлення індивіда й громадянина.

Провідна роль у формуванні особистості належить учителю, і в першу чергу, – вчителю початкових класів, адже саме він закладає фундаментальні основи духовності, освіченості, культури та життєвого досвіду дитини. В умовах модернізації української системи освіти постала необхідність переосмислити нагромаджену практику підготовки педагогів. Сучасна початкова школа характеризується системними змінами у структурі та змісті навчального процесу, що зумовлює необхідність підготовки вчителя нової формації як професіонала й людини культури, здатного до формування, розширення та збагачення досвіду дитини.

Однак, аналіз професіограм, освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм, навчальних планів і програм навчальних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів України дає підстави зробити висновок про те, що сьогодні на загальнодержавному рівні відсутній єдиний науковий підхід до вирішення проблеми підготовки педагогічних кадрів до роботи в полікультурному середовищі.

Колишня модель початкової освіти, що була зорієнтована на заучування інформації, не відповідає вимогам практики. Сьогодні вимагає переорієнтації змісту освіти від раціоналізму до культуротворчості, оволодіння ефективними способами отримання, обробки та застосування різноманітної за якістю та кількістю інформації. Отже, об’єктивні зміни в економічному, політичному, соціокультурному житті суспільства вимагають підготовки творчих особистостей із цілісним досвідом, гармонійним сприйняттям навколишньої дійсності, зі сформованою системою ціннісних орієнтацій.

Так, українські науковці виокремлюють чотири компоненти культурного досвіду, технологією формування яких повинен оволодіти і вчитель початкових класів: знання про різні галузі навколишнього світу; досвід виконання відомих способів діяльності; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності. Наразі досить актуальним є дослідження особливостей культурологічної парадигми в контексті

Болонського процесу, який є фактором переведення суспільства на рейки цивілізованого культурного руху. Ученими виокремлюється культурологічний підхід до формування соціального потенціалу вчителя.

Національна ділова культура суттєво впливає на різні аспекти життєдіяльності людини – на підходи до керівництва, ставлення до праці, стиль міжособистісних стосунків та взаємодії вчителя та учня, ведення переговорів, сприйняття та виконання законів, планування педагогічної діяльності, форми і методи здійснення контролю, особисті та групові стосунки людей та ін. Велика кількість існуючих у різних країнах національних ділових культур, зростаюча відкритість ринків, глобалізаційні тенденції в світовому освітньому просторі викликають необхідність різноаспектного дослідження та урахування в практичній діяльності полікультурного аспекту підготовки сучасного педагога.

Рівень здатності до адекватного міжкультурного спілкування визначається як сукупність таких умінь: уміння використовувати специфічні для певної культури мовні одиниці, що вивчаються при побудові мовного акту, зокрема уміння використовувати лексичні одиниці, що містять у собі соціокультурну інформацію в ситуації міжкультурного спілкування, враховуючи при цьому національно-культурну специфіку вербальної й невербальної комунікативної поведінки, а також уміння запобігати культурним конфліктам, які викликані відмінностями ціннісних систем і етносоціокультурних настанов у власній культурі та культурі носіїв інших мов [2].

Полікультурний підхід дає можливість як педагогові, так і його учням відмовитися від звички безумовного пріоритету лише власних культурних цінностей і традицій, толерантно ставитися до інших людей, що взаємодіють між собою і сприяють взаємозбагаченню представників різних національностей, тобто формуванню полілогічного способу осмислення дійсності. Цього вимагають не лише умови проживання на території Українських Карпат, а й та обставина, що значна частина дорослого населення у зв'язку з безробіттям змушена заробляти на життя за кордоном, де також постає необхідність вивчення інших мов, ознайомлення з новими звичаями, традиціями, культурними цінностями. Досвід спілкування з іншими культурами переноситься на рідний ґрунт, що має не лише позитивні, а й негативні наслідки. До таких наслідків призводить нерозуміння чужих традицій та необдумане перенесення їх у власне етнічне середовище.

Таким чином, міжкультурна комунікація – це явище неоднозначне, воно вимагає спеціальних знань та умінь спілкування між представниками різних народів, а також певної “стійкості” щодо власних культурних цінностей, у тому числі й мови. Інакше можна зіткнутися з явищем культурної експансії як стосовно мовних питань, так і інших складників культури [3].

Зокрема, для педагога початкової школи в умовах полікультурності важливо відійти від етноцентризму в навчанні державної української мови, від нав'язування стереотипів української культури. Для багатьох школярів інших національностей, що проживають у регіоні Українських Карпат (наприклад, румунів, угорців, ромів) українська мова фактично є іноземною, чимало дітей не володіють нею.

Однак високий рівень професійно-педагогічної культури вчителя в першу чергу передбачає вміння враховувати міжкультурні відмінності, а також спільні риси культур для правильного вибору стилю, стратегій і тактик комунікації. Комунікативна діяльність вчителя початкових класів як провідний компонент професійної підготовки передбачає оволодіння комплексом комунікативних дій, а саме: перцептивними діями (заохочувати до спілкування, визначати стан співрозмовника на основі характерних ознак і впливати на нього, розуміти співбесідника); власне комунікативні дії мовленнєвого і немовленнєвого характеру (правильне, емоційне, образне, стилістично марковане мовлення, доречна міміка, жестикуляція); інтерактивні дії (взаємодія індивідів на основі комунікативно-підтримуючого, кооперативного стилів).

Знання систем цінностей, поведінкових моделей і стереотипів, розуміння національних та інтернаціональних особливостей поведінки людей різних національностей суттєво підвищують ефективність управління, дають можливість досягти взаєморозуміння під час організації навчально-виховного процесу, вирішити конфліктні ситуації та запобігти виникненню нових. Саме тому педагогічна діяльність, яке відбувається на межі двох і більше різних культур, викликає значний інтерес і серед науковців, і серед практиків та виділяється сьогодні в окремий напрям підготовки фахівця до роботи в умовах полікультурного середовища.

Для успішної реалізації підготовки сучасного вчителя початкових класів необхідно спрямувати всю систему педагогічної діяльності на формування висококваліфікованого компетентного фахівця готового працювати в умовах поліетнічного Карпатського регіону. З цією метою слід забезпечити педагогів додатковою літературою про історію, культуру, звичаї та традиції України та історію тих етносів, що проживають на вказаній території, організувати методичні семінари, дискусійні клуби з проблем полікультурного виховання, зустрічі з представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, діячами науки, культури, мистецтва. Корисним буде вивчення вчителями зарубіжного досвіду вирішення подібних проблем.

Результати проведеного нами дослідження серед випускників педагогічних вищих навчальних закладів дозволяють зробити висновок про те, що неготовність частини вчителів до роботи в умовах поліетнічного соціуму і здійснення полікультурного виховання найчастіше зумовлена небажанням визнати актуальність такої роботи, тобто відсутністю відповідної мотивації. За наявності мотивації до педагогічної діяльності в умовах полікультурності на перше місце серед факторів, що перешкоджають досягненню успіху, виступає відсутність необхідних знань і специфічних педагогічних умінь.

Досить однотайним виявилось ставлення вчителів до висловлювань, що можуть характеризувати їхню позицію стосовно окремих аспектів роботи в умовах поліетнічності освітнього простору. Так 98% респондентів тією чи іншою мірою погоджуються з тим, що етнічний склад учнів класу не має для них жодного значення. Така позиція з першого погляду може видаватися цілком виправданою, справедливою, проте вона може означати, що вчитель не визнає і не приймає культурні відмінності учнів. У свою чергу, учень може тлумачити таке ставлення до себе як ігнорування вчителем культурних відмінностей, як заперечення права школяра на свою

ідентичність. Водночас свідоме чи несвідоме ігнорування вчителем культурних відмінностей учнів негативно позначається на результатах навчально-виховного процесу. Деяко менше – 84% з опитаних учителів вважають, що багатоетнічний склад учнів вимагає посиленої уваги та створює додаткові складності в роботі з класом. Натомість 10% цей факт заперечують [4].

Висока результативність цього процесу неможлива без ґрунтовного аналізу рівня професіоналізму вчительських кадрів і пошуку шляхів подальшого удосконалення якості їхнього фахового становлення. Робота в умовах полікультурного регіону висуває особливі вимоги як до підготовки майбутніх учителів, так і до набору його умінь і навичок, що визначають результативність учительської праці. Без певного рівня розвитку готовності до ведення міжкультурного діалогу не можна досягти якісної зміни в професійній готовності майбутнього вчителя, забезпечити творче виконання ним своїх професійних функцій.

Аналіз практики вищих навчальних закладів дозволяє вести мову про недоліки, що мають місце у підготовці педагогічних кадрів, пріоритетності у свідомості педагога когнітивних засад, що не завжди позитивно впливає на процесуальну сторону їхнього професіоналізму. Як наслідок, багато педагогів не завжди готові до навчання, педагогічної взаємодії, співпраці і співтворчості з учнями, до зрушення їхньої активності і потреби у творчій діяльності, не володіють методикою і технологією особистісно орієнтованого навчання.

Причину такого стану речей варто шукати у застарілих дидактичних технологіях і характері навчання, переважанні монологічного навчання над діалогічним у практиці вищої школи; ігноруванні закономірностей креативного мислення при організації навчальних занять, відсутності необхідних умов для реалізації прогностичної, конструктивної функції і здійснення рефлексії власної професійно-педагогічної діяльності. Це можна пояснити відсутністю цілісної інтегративної підготовки творчої особистості, складовою якої є систематична і цілеспрямована робота для формування у майбутніх педагогів готовності до діалогізації навчання в сучасній шкільній практиці в умовах поліетнічного середовища.

Зміст підготовки майбутнього педагога зорієнтований на створення умов для соціально-культурної ідентифікації особистості, яка визначає її статус під час участі в міжкультурному діалозі та забезпечує її первинним досвідом вивчення культури, на формування уявлень про культурно-етнічну різноманітність світу як у просторі, так і в часі; на виховання терпимості та поваги права кожного народу зберігати свою культурну самобутність; на оснащення студента поняттєвим апаратом, який забезпечує можливість всебічного опису полікультурного середовища; на розуміння студентами технологій реконструкції цінностей культурних спільнот, які беруть участь у діалозі, що є першим кроком до розуміння мотивів, настанов і упереджень учасників діалогу культур; на розвиток у студентів здібностей до критичного засвоєння полікультурної реальності. Окрім названих показників необхідно враховувати соціокультурну специфіку середовища, в якому знаходяться студенти, та їхні індивідуальні особливості.

Висновки. Таким чином особливості застосування різноманітних методів та форм підготовки фахівця в освітній галузі визначаються діалогічним характером функціонування та розвитку культури, рівнем етнокультурної ідентифікації студента, рівнем знань про полікультурне середовище, їхньою емоційною культурою та культурою поведінки, що потребують використання активних методів: бесіда, дискусія, діалог, моделювання, проектування, реконструкція, рефлексивні методи, рольові ігри.

Адже полікультурне виховання зорієнтоване на виховання індивіда, який зберігає свою соціально-культурну ідентичність, який прагне до розуміння інших культур, який поважає інші культурно-етнічні спільноті, який уміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас, вірувань, який готовий до активної творчої діяльності в динамічному полікультурному і багатонаціональному середовищі. Подальші наукові дослідження пов'язуємо з проблемою наповнення змісту професійної підготовки вчителя до діалогічної взаємодії.

1. Васютенкова И.В. Современные проблемы поликультурного образования, Образование в эпоху перемен / И.В. Васютенкова // Сборник научных трудов. – Выпуск 2. – Санкт-Петербург: ГНУИОВ РАО, 2006. – С.104.
2. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта / В. Болгаріна. – Шлях освіти. – 2002. – №1. – С.2-6.
3. Солодка А. Полікультурне виховання та освіта – крок до інтеграції освіти України в єдиний загальнокультурний простір / А.Солодка // Зб.праць. – Миколаїв: МДУ, 2005. – С.212-217.
4. Юр'єва К.А. Дослідження готовності вчителів початкових класів до роботи в умовах поліетнічного соціуму / К.А.Юр'єва. – Харків, 2002. – 124 с.

Петро Мазур,

доктор педагогічних наук, професор,
Державна вища професійна школа в Хелмі, Польща

Piotr Mazur

Doctor of Pedagogics, professor,
State higher vocational school in Helm

Аніта Фамула-Юрчак

доктор педагогічних наук,
Зеленогірський університет, Польща

Anita Famuła-Jurczak

dr Anita Famuła-Jurczak
Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Pedagogiki
Zakład Teorii Wychowania i Pedagogiki

СОЛІДАРНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ ЛЮБОВІ

SOLIDARITY AS A SIGN OF SOCIAL LOVE

Contemporary pedagogy emphasizes the need for upbringing to prosocial values. It is solidarity that is the most desired social value in Poland. The author of this article analyzes the concept of solidarity, which expresses the unity between people. Pedagogical action ought to sensitize young people to the need of "being loyal to others", special care and love of one's neighbour.

Сучасна освіта особливо підкреслює необхідність освіти для про-соціальних цінностей. У польській дійсності, найдорожчі соціальні цінності солідарності. У цій статті автор розглядає поняття «солідарність», яка виражає зв'язок, єдність з іншими. У прийнятті заходів з підвищення інформованості молодих людей, вчення про необхідність «бути солідарний з іншими» особливо турботу і любов до ближнього.

SOLIDARNOŚĆ JAKO WYRAZ MIŁOŚCI SPOŁECZNEJ

Współczesna pedagogika bardzo mocno akcentuje potrzebę wychowania do wartości prospołecznych. Jedną z tych wartości jest solidarność. Słowo „solidarność” pochodzi od łac. *solidum*, które oznacza to, co mocno powiązane, zagęszczone; a *solidare* oznacza zagęszczać, spajać. Łaciński źródłosłów wzywa nas do wzajemnej odpowiedzialności: jednego za wszystkich, wszystkich za jednego oraz wszystkich za wszystkich. Andrzej Potocki stwierdza, że „człowiek jest solidarny z kimś i dla kogoś” [1].

Termin „solidarność” wyraża gotowość zaangażowania się dla wspólnych celów lub celów stawianych przez innych, które uważane są za zagrożone, a jednocześnie pełne wartości i uprawomocnione. Oznacza także poparcie walki z zagrożeniami, a zwłaszcza z niesprawiedliwością. Szerokie znaczenie pojęcia „solidarność” wskazuje na spójność, społeczne więzy, odczucie przynależności. Natomiast w węższym (potocznym) znaczeniu akcentuje się praktyczne, a w każdym razie emocjonalne zaangażowanie na rzecz wspólnych celów [2].

B. Häring i V. Salvoldi zwracają uwagę, że solidarność odzwierciedla sposób istnienia Boga. Ich zdaniem „jest Jego obliczem poszukującym istoty ludzkiej. W Chrystusie Bóg tak bardzo solidaryzuje się z każdym człowiekiem, że staje się w nim 'jednym z nas', Synem Człowieczym. Bóg przyjął na siebie los każdej istoty ludzkiej do tego stopnia, że mógł powiedzieć: 'Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili' (Mt 25,40)” [3].

Solidarność jest zjawiskiem społecznym. W związku z powyższym B. Sutor zaznacza, że „Społeczność jest więc nie tylko zewnętrznym związkiem stworzonym dla podejmowania zróżnicowanych interesów. To raczej obszar wspólnej realizacji wartości i personalnego rozwoju. Nasze powodzenie zależne jest od powodzenia innych, nasz los jest częścią losu całej grupy” [4].

Zdaniem B. Sutora „Praktykowana solidarność, miłość społeczna, nie jest czymś specyficznym chrześcijańskim, stanowi raczej cnotę naturalną. Mamy przy tym na myśli nastawienie na współżycie między ludźmi, którzy wspólnie dążą do określonych celów. W odróżnieniu od indywidualnej miłości osoby do osoby, która afirmuje jednostkę dla niej samej i kieruje się do niej, miłość społeczna polega na życzliwości z tytułu społecznych powiązań jako podstawie wspólnego realizowania wartości. Zmysł wspólnoty dobrze oddaje charakter opisywanej życzliwości” [5].

Na początku lat osiemdziesiątych J. Tischner, stawiając pytanie: coż znaczy być solidarnym?, udzielił następującej odpowiedzi: „Znaczy nieść ciężar drugiego człowieka. Nikt nie jest samotną wyspą. Jesteśmy zespoleni nawet wtedy, gdy tego nie wiemy. Łączy nas krajobraz, łączy nas ciało i krew – łączy praca i mowa. Nie zawsze jednak zdajemy sobie sprawę z owych powiązań. Gdy rodzi się solidarność, budzi się świadomość, a wtedy pojawia się mowa i słowo – wtedy też to, co było ukryte, wychodzi na jaw. Nasze powiązania stają się wszystkie widoczne. Wtedy człowiek nosi na swych plecach ciężar drugiego człowieka. Solidarność mówi, woła, krzyczy, podejmuje ofiary. Wtedy ciężar bliźniego staje się często większy niż własny ciężar. Tak uczeń Chrystusa wypełnia Jego prawo” [6].

W homilii podczas Mszy św. w Gdyni Jan Paweł II rozważał, co to znaczy solidarność? Papież dał następujące wyjaśnienie: „Solidarność to znaczy sposób bytowania wielości ludzkiej, na przykład narodu, w jedności, w uszanowaniu wszystkich różnic, wszystkich odmienności, jakie pomiędzy ludźmi zachodzą, a więc jedność w wielości, a więc pluralizm, to wszystko mieści się w pojęciu solidarności” [7].

Jan Paweł II w encyklice *Sollicitudo rei socialis* wskazuje, że „W świetle wiary solidarność zmierza do przekroczenia samej siebie, do nabrania wymiarów *specyficznie chrześcijańskich* całkowitej bezinteresowności, przebaczenia i pojednania. Wówczas bliźni jest nie tylko istotą ludzką z jej prawami i podstawową równością wobec wszystkich, ale staje się żywym obrazem Boga Ojca, odkupionym krwią Jezusa Chrystusa i poddanym stałemu działaniu Ducha Świętego. Winien być przeto kochany, nawet jeśli jest wrogiem, tą samą miłością, jaką miłuje go Bóg; trzeba być gotowym do poniesienia dla niego ofiary nawet najwyższej: ‘oddać życie za braci’(por. 1 J 3,16)”(SRS 40) [8].

Przemawiając do burmistrzów uczestniczących w „Globalization Conference” papież stwierdził, iż „Celem solidarności musi być tworzenie bardziej ludzkiego świata dla wszystkich – świata, w którego kształtowaniu każdy człowiek będzie mógł uczestniczyć w sposób pozytywny i owocny, a w którym dobrobyt części obywateli nie będzie już przeszkodą w rozwoju innych ludzi, ale będzie go wspomagał” [9].

Solidarność jest wyrazem miłości społecznej, która przejawia się we wspólnym znoszeniu trudów. Papież wyjaśniał znaczenie słów św. Pawła: „*Jeden drugiego brzemiona noście* – to zwięzłe zdanie Apostoła jest inspiracją dla międzyludzkiej i społecznej solidarności. Solidarność – to znaczy: jeden i drugi, a skoro brzemię, to brzemię niesione razem, we wspólnocie. A więc nigdy: jeden przeciw drugiemu. Jedni przeciw drugim. I nigdy *brzemię* dźwigane przez człowieka samotnie. Bez pomocy drugich. Nie może być walka silniejsza od solidarności. Nie może być program walki ponad programem solidarności” [10].

Za pierwszy i podstawowy wymiar miłości społecznej uznać należy jej wyższość nad sprawiedliwością. Przemawiając w Katowicach papież argumentował: „Miłość jest większa od sprawiedliwości. I miłość społeczna jest większa od sprawiedliwości społecznej. Jeżeli prawdą jest, że sprawiedliwość musi przygotować grunt dla miłości – to jeszcze głębszą prawdą jest, że tylko miłość może zabezpieczać pełnię sprawiedliwości. Trzeba więc, ażeby naprawdę miłowany był człowiek, jeżeli w pełni mają być zabezpieczone prawa człowieka” [11].

Jan Paweł II w czasie pielgrzymki w 1999 roku bardzo mocno akcentował, że „*nie ma solidarności bez miłości*. Więcej, nie ma przyszłości człowieka i narodu bez miłości, bez tej miłości, która przebacza, choć nie zapomina, która jest wrażliwa na niedolę innych, która nie szuka swego, ale pragnie dobra dla drugich; tej miłości, która służy, zapomina o sobie i gotowa jest do wspaniałomyślnego dawania” [12].

Szczególnym wyzwaniem jest budowanie solidarności w społecznościach sąsiedzkich. Zdaniem J. Wycisła, „aby postawa solidarnościowa zaistniała w płaszczyźnie sąsiedzkiej, trzeba, by utworzyła się w procesie identyfikacji każdego z jej członków. Dopiero na podstawie identyfikacji ze społecznością sąsiedzką rodzi się świadomość wspólnego dobra a to z kolei prowadzi do zaangażowania. W praktyce może się to wyrażać aktywnym i odpowiedzialnym współbyciem we wspólnocie. Ta zasadnicza powinność zawiera w sobie konkretne jednostkowe powinności, jak: otwarcie się na wspólnotę, twórczy udział w jej życiu, wrażliwość na jej potrzeby, troskę o jej bezpieczeństwo, szacunek dla poszczególnych osób stanowiących tę społeczność itp.” [13].

Solidarność, tak jak każda cnota, musi być krzewiona, musi być ćwiczona poprzez trening umysłu i doskonalenie duszy. Najpierw powinna zostać wszczepiona świadomość solidarności: „W obecnej dobie taka potrzeba występuje w społecznościach ubogich, które są zdezintegrowane w bezwzględnej rywalizacji o najbardziej podstawowe dobra, a więc tym bardziej podatne są na instrumentalizację i tym bardziej bezbronne wobec przemocy i wyzysku. Gdyby zakiełkowała w nich świadomość solidarności, dochodzenie tych społeczności do suwerenności i lepszego bytu odbywałoby się bez wojny, terroru, korupcji, czy innych form przemocy” [14].

Na początku lat dziewięćdziesiątych włoski myśliciel R. Buttiglione, snując perspektywy dla Polaków po wejściu do Unii Europejskiej, dostrzegał alternatywę: „Polacy mogą albo wejść po prostu do społeczeństwa konsumpcyjnego, zajmując w nim – jeśli się im powiedzie – ostatnie miejsce, zanim nie zamknie ono definitywnie swych bram dla nowych przybyszy, albo też przyczynić się do ponownego odkrycia wielkiej, głębokiej, autentycznej tradycji Europy, proponując jej jednocześnie przymierze: wolnego rynku i solidarności” [15].

W podejmowanych działaniach pedagogicznych należy zwracać uwagę na kształtowanie postaw prospołecznych.

W polskiej rzeczywistości najbardziej cenioną wartością społeczną jest solidarność. Wyraża ona więź, jedność z drugim człowiekiem. Polskie doświadczenia uczą, że ludzie zespoleni wspólnym celem potrafią pokonywać największe przeszkody, trudności, a nawet system totalitarny. Obecnie należy uwrażliwiać młodzież na potrzebę „bycia solidarnym z drugim”, szczególnej troski i miłości bliźniego.

SOLIDARNOŚĆ JAKO WYRAZ MIŁOŚCI SPOŁECZNEJ

Współczesna pedagogika bardzo mocno akcentuje potrzebę wychowania do wartości prospołecznych. W polskiej rzeczywistości najbardziej cenioną wartością społeczną jest solidarność. W niniejszym artykule autor dokonał analizy pojęcia „solidarność”, które wyraża więź, jedność z drugim człowiekiem. W podejmowanych działaniach pedagogicznych należy uwrażliwiać młodzież na potrzebę „bycia solidarnym z drugim”, szczególnej troski i miłości bliźniego.

1. A. Potocki, Czy społeczeństwo polskie jest społeczeństwem solidarnym?, w: Idea solidarności dzisiaj, red. W. Zuziak, Kraków 2001, s. 70.
2. Zob. P. Kasiłowski, Solidarność w Liście do Hebrajczyków, Warszawa 2002, s. 13
3. B. Häring, V. Salvoldi, Tolerancja. Rozważania nad etyką solidarności i pokoju, Warszawa 2000, s. 77.
4. B. Sutor, Etyka polityczna, dz. cyt., s. 41.
5. B. Sutor, Etyka polityczna, dz. cyt., s. 148.
6. J. Tischner, Etyka solidarności, Kraków 2005, s. 12-13. Zob. W. Zuziak, Znaczenie myśli Józefa Tischnera w rozwoju idei solidarności, w: Idea solidarności dzisiaj, red. W. Zuziak, Kraków 2001, s. 31-43.
7. Jan Paweł II, Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do ludzi morza, Gdynia 11.06.1987, w: Jan Paweł II. Pielgrzymki do..., dz. cyt., s. 470.
8. Zob. F. Kampka, Solidarność..., dz. cyt., s. 9
9. Solidarność w nauczaniu Jana Pawła II, oprac. A. Rynio, Lublin 2005, s. 38-39.
10. Jan Paweł II, Homilia w czasie Mszy św. odprawianej dla świata pracy, Gdańsk 12.06.1987, w: w: Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia homilie, Kraków 2005, s. 494.
11. Jan Paweł II, Homilia w czasie nabożeństwa maryjnego odprawionego na lotnisku w Muchowcu, Katowice 20.06.1983, w: Jan Paweł II..., dz. cyt., s. 314.
12. Jan Paweł II, Homilia w czasie Mszy św., Sopot 5.06.1999, w: Jan Paweł II ..., dz. cyt., s. 1019. Zob. Z. Hollá, Miłość i jej pedagogiczne znaczenie w świetle działalności bł. Matki Teresy z Kalkuty, w: Nowe trendy w wychowaniu i edukacji człowieka współczesnego, Lublin 2006, s. 17-24; Z. Hollá, K. Tišťanová, Hodnota lásky v živote blahoslavené Matky Teresy z Kalkuty, w: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Výchova k hodnotám v škole a v rodine, Ružomberok 2006, s. 188-191.
13. J. Wycisło, Solidarność jako zasada kształtująca i regulująca życie społeczne, w: Solidarność zasadą życia społecznego, Tarnowskie Góry 2000, s. 16. Zob. W. Szewczyk, Podaj mi dłoń – możesz na mnie liczyć, czyli o teorii i praktyce pomagania, w: Katechizować dzisiaj. Problemy i wyzwania, red. J. Stala, Kielce 2004, s. 461-472.
14. T. Grabińska, M. Zabierowski, Aksjologiczny krąg Solidarności, Wrocław 2003, s. 12.
15. R. Buttiglione, Jan Paweł II a polska droga do wolności, „Ethos” 1990, nr 11-12. Zob. Jan Paweł II, Przemówienie do przedstawicieli władz państwowych ogłoszone na Zamku Królewskim, Warszawa 8.06.1991, w: Jan Paweł II..., dz. cyt., s. 715.
16. Pierre Leroux, religijny socjalista, nie identyfikuje solidarności z formami dobroczynności i miłości bliźniego, lecz łączy z nią obowiązki społeczne w sensie wspólnej odpowiedzialności jednych za drugich (por. A. Rauscher, Źródła idei solidarności, w: Idea solidarności dzisiaj, red. W. Zuziak, Kraków 2001, s. 19).

Ivana ROCHOVSKÁ,

PhD., Catholic University in Ružomberok
Institute of Juraj Páleš in Levoča
Slovak Republic

DIDACTIC THEORIES OF CONSTRUCTIVISM AND THEIR APPLYING IN SCIENCE IN PRIMARY EDUCATION

DIDAKTICKÉ TEÓRIE KONŠTRUKTIVIZMU A ICH UPLTŇOVANIE V PREDMETE PRÍRODOVEDA V PRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

This paper briefly describes the focus and goals of science education in primary education and states the constructivism theory that can be applied in science didactics. Following this theory the paper emphasizes the use of activating and experiential methods and refers to current publications of the author that is a try of practical application of didactic constructivism theories.

The main goal of the subject Science is to develop the child knowledge of science in discovering the environment and phenomena related to it in order to be able to orientate independently in the information and know how to handle the information objectively to the extent permitted by his cognitive level. The subject Science should lead the pupils to the development of ability to obtain information about observing nature, exploring and looking up in different sources of information. Science should lead to the ability of observing with understanding through the use of all senses and simple tools, to interpret gathered information objectively, copying, comparison and classification of information obtained by observation, to the development of skills to carry out simple science experiments, looking at problems and their solutions from various angles, creating and modifying concepts and ideas that describe and explain natural phenomena and the basic existence and e.g. (State Educational Program ISCED 1, 2008).

In primary education a methodological guide should support the teacher, as textbook itself do not contain enough information, whether technical, relating to curriculum or didactic. Many students have knowledge of science and technology at a high level. They acquire them from various sources, e.g. from television, Internet, encyclopaedias, free time activities, from parents and so on., they own electric toys and handle with electrical appliances almost daily, conveniences are a part of their everyday life. Therefore, a teacher should be able to respond to various questions of students, being able to explain them certain phenomena, or navigate them into appropriate situations, in which they can find answers to their questions. On the other hand of scientific understanding of a science curriculum should be preferred rather pragmatic approach, therefore we recommend to the teachers to create for students such situations which would encourage them to own research, exploration, discovery (Krupová, Krížová, Melicherčíková, 2009).

Increasingly, the epistemological topics are becoming typical, especially by the beginning of constructivism. Even the constructivism, as an epistemological field, is dynamically developing in the context of recent research in particular in science didactics (Kollbrikov, Pupala, 2001). E. von Glasersfeld (1989, 1990) describes constructivism as a theory of knowledge with roots in philosophy, psychology and cybernetics. The traditional school curriculum in its static and procesual form gives to students a new, definitive and pre-constructed truth, therefore, it tries to make from the unconscious child a knowledgeable man via artificial contents, produced out of them, and therefore creating principally the distrust of the pupils. In contrast, constructivist understanding of education depends on the category of subjectivity. The starting point is the survival of the pupils, their knowledge, which is generated in everyday life situations, students created meanings, values, norms. Constructivist approach expresses its confidence in pupil in way it accepts its ability to build his own understanding of the phenomena, create new meanings, ideas, attitudes, beliefs (Pupala, Kikilov, 1995).

From the constructivist teaching theory we can mention for instance Giordan allosteric model (Giordan, 1998) and epistemological disturbance created by M. Larochelle and J. Desautels (1992). Brief description of those theories is mentioned by Y. Bertrand (1998).

Allosteric model is a didactic alternative, inspired by a special feature of some proteins - allostery. For some proteins, where a small atom or molecule joins to some binding sites, we can see all-out transformation of the structure. The amino acid sequence remains unchanged, but the new connections are emerging between the chains, which will significantly change the structure and hence properties of proteins. The transformation of the conceptual network of the pupil can proceed in an analogous manner. A. Giordano talks about the "conceptual active places", which can connect new information. In-depth learning it is possible that at the moment when new elements are integrated into a whole, the structure of conceptual thinking was changed radically. A pupil learns in a way that he does not connect the information coming from outside linearly, but introduces them in relation to specific sites of its conceptual network. Own activities of pupil acquires a central place in the process of cognition. The pupil must be put into intentionally created situations, he must have there a lot of significant elements (documents, experiments, arguments) and must have the certain number of formal tools (Akimjakov, 2008) for example symbols, graphs, diagrams, models, that he can use in his procedure. It is not enough just to highlight the term or explain it. It is necessary to put a student into conceptual imbalance several times, that he gets down to work on his own knowledge. Here is a necessity of the essential range of authentic confrontations (pupil - the fact, pupil - pupil, pupil - information, pupil - teacher to convince a pupil that his recent approach is not suitable for solving the problem. The importance of

the teacher's role lies in the fact to propose and implement such a didactic environment which allows pupils to work towards the knowledge and to use them.

Larochelle and J. Desautels (1992) proposed a theory of epistemological interference, explaining the process of development and changes of pupils' concepts. The authors of this theory point out that no training activity can ignore the previous knowledge of a learner. They focus on teaching the use of cognitive conflict strategy. Students are invited to formulate and discuss their understanding of the phenomenon and estimate its future progress. Then it is followed by bringing in disruptive event and at the same time students are confronted with the phenomenon that is for them difficult to understand. These events cause cognitive conflict arising from the difference between the students' expectation and the observed data. The last phase - restructure of ideas - is characterized by carrying out various activities (discussions, interpretations, practical activities) designed to assist students in solving problems related to the disturbing event. Then the return to the state of cognitive balance takes place and then there is a change of students' previous ideas in favour of scientifically acceptable ones. However, the authors note that even if scientific concepts are considered more valuable than preconceptions, they are unlike them stripped of meaningful context. They tend to model of conceptual change (created by K. A. Strike, J. G. Posner, 1982) and propose a democratic view of knowledge. They do not want to prove that someone has wrong cognitive models, but they emphasize the existence of different perspectives and different options of argumentation.

A theory of conceptual change of J. G. Posner may be characterized as a process in which students have the opportunity to construct a scientifically based theory, and find out that it is smarter, more convincing, more credible and useful than any other concept with which they have previously met. By analogy with the evolution of science (alternating paradigms), the individuals learn new patterns through a process of scientific conceptual change, which is based on the analogy of the psychological dynamics of historical development of scientific knowledge with the development of individual knowledge. There can be found some parallels between the genesis of science and history of individual knowledge. In the phylogeny of science two phases alternate: 1) phase of normal science, and 2) phase of the scientific revolution. In the ontogeny of individual knowledge are two changes in the cognitive structures of individual: 1) quantitative and 2) qualitative, through which existing structures are reorganized and they are a "revolution" in the cognitive experience.

The qualitative changes (also in knowledge ontogeny and in phylogeny of the science) are not straightforward. The original vision of seeing the world resists any change. As a child is unable to accept knowledge functionally, which do not correspond to his vision of the world, he is only able to acquire strange structure memorably. The submission of "scientific truths" is not functional regarding the development of knowledge. The positive changes in individual knowledge are possible only if there is an experiential confrontation of original vision of the world with new, which induces a feeling of inner tension. If we want to induce qualitative progress in the knowledge of the pupil, we must induce an analogous situation, which causes the changing of paradigms in science. So it is important for the pupil to feel an inadequacy of his internal idea of phenomena and that idea does not allow to explain the new elements of knowledge content adequately (Held, Pupala, 1995).

We have tried the practical application of characterized theories based on constructivist principles and educational methods by designing, developing and verifying the instructional materials for teachers of primary education (Krupová, Melcherčíková, 2009). Based on the research (Krupová, 2009) it was found that application of the proposed methodology in science education for the first level of primary schools may contribute to increased cognitive level of understanding the science curriculum, to increased level of understanding of the concepts of science curriculum, to a higher level of everyday life problem-solving skills of pupils, but also to improve pupils' relation to the use of experiments in the process of science education.

This work was supported by Grant of the Ministry of Education of the Slovak Republic "KEGA" Number 002KU-4/2011 „Development of Scientific Literacy of Teachers in Study Program Pre-school and Elementary School Pedagogy“.

AKIMJAKOVÁ, B.: *Optimálne využitie didaktickej techniky vo vyučovaní náboženskej výchovy*, PF KU v Ružomberku, 2008, ISBN 978-80-8084-316-8.

BERTRAND, Y. 1998. *Soudobé teorie vzdělávání*, Praha, 1998, ISBN 80-7178-216-5

GIORDAN, A.: *Un environnement edagogique pour apprendre : le modele allosterique*. In: *les Actes du colloque des 10 ans de la faculte des sciences de l'education*, Lyon, 1989.

GLASERSFELD, E.: *Cognition, construction of knowledge and teaching*. In: *Synthese*, 80, 1989, č. 1.

GLASERSFELD, E.: *Environment and education*. In: L.P. Steffe & T. Wood (eds.). *Transforming children's mathematics education: International perspectives*. Hillsdale, NJ, 1990.

HELD, L., PUPALA, B.: *Epistemologické aspekty súčasných pohybov v pedagogickej kultúre*. In: *Pedagogika*, 45, 1995, č. 4, ISSN 3330-3815

KOLLARIKOVA, Z., PUPALA, B. a kol.: *Predškolská a elementárna pedagogika*, Praha, 2001, ISBN 80-7178-585-7

KRUPOVÁ, I., KRÍŽOVÁ, J., MELICHERČIKOVÁ, D.: *Rozvíjanie prírodovedno-technického vzdelávania na elementárnom stupni základnej školy*, PF KU v Ružomberku, 2009, ISBN 978-80-8084-493-6

KRUPOVÁ, I., MELICHERČIKOVÁ, D.: *Technika okolo nás*, PF KU v Ružomberku, 2009, ISBN 978-80-8084-494-3

KRUPOVÁ, I.: *Rozvíjanie prírodovednej gramotnosti žiakov 1. stupňa ZŠ s využívaním metód riadeného objavovania*. In: *Pedagogika*, roč. LIX, 2009, č. 3, s. 31-40. ISSN 0031-3815

LAROCHELLE, M., DESAUTELS, J.: *Author de l'idée de science*. Quebec, Les Presses de l'Universite Laval, Bruxelles, De Boeck-Wesmael, 1992.

POSNER, G. J., STRIKE, K. A., HEWSON, P. W., GERTZOG, W. A.: *Accommodation of a scientific conception: Toward a theory of conceptual change*. In: *Science Education*, 66, 1982, č. 2.

PUPALA, B., KIKUŠOVA, S.: *Pedagogický konstruktivizmus v transformácii predškolskej a elementárnej výchovy*. In: *Predškolská výchova*, 1994/95, č. 7-8, ISSN 0032-7220

Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v Slovenskej republike = State Educational Program for Primary Education in Slovak Republic. Bratislava, 2008. [on-line: 30.06.2010] Dostupné na http://www.statpedu.sk/documents/16/vzdelavacie_programy/statny_vzdelavaci_program/isced1_jun30.pdf

Beáta AKIMJAKOVÁ,

PhD., Catholic University in Ružomberok
Institute of Juraj Páleš in Levoča
Slovak Republic

Ľudmila KRAJČÍRIKOVÁ,

PhD., Catholic University in Ružomberok
Institute of Juraj Páleš in Levoča
Slovak Republic

DIDACTIC OF RELIGION EDUCATION IN PRIMARY EDUCATION

DIDAKTIKA NÁBOŽENSKEJ VÝCHOVY V PRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

This paper briefly characterizes the didactics of religious education in primary education, its aims, methods, principles, forms and resources.

Jesus told the Apostles: "Let the little ones come unto me, for theirs is the kingdom of heaven." Religious education is grace and consecration for pupils. A teacher affects them with his/her personality more than words. His/her mission is to bring those who he/she teaches to Jesus Christ (Trstenský, 2008). This requires knowledge and ability of effective application of methods, principles, forms and means of religious education that can be implemented in the objectives of this course.

On 19. 9. 1993, the Government of the Slovak Republic issued a statement, on the basis of which in primary schools there should be a new obligatory optional subject, religious education and its alternative, the ethics. Religious education was included into the regular curriculum for kindergarten and secondary schools, approved by SR MSAV No.3 625/1994, the Ministry of Education-č.2622/1996, ME 474/1997 (Hanesová, 1995)

"Religious education according to the State educational program for first level of elementary schools in the Slovak Republic - primary education ISCED 1 says that man is, from the psychological and sociological point of view, naturally religious human being, he has the need to move towards what exceeds him. Teaching the subject of religious education has therefore an important role in holistic term of education in school (ISCED 1 State Educational Program, curriculum for the Catholic religion ...).

The subject enables students to formulate questions about basic life values, attitudes and actions, to confront them with scientific and religious (Christian) formulated views of the world, seek your own life value orientation. Religious education forms religious thinking, conscience, religion and personal faith as a personal expression of religious thinking and integral part of human identity. It offers access to the biblical message, to the teaching of the Church and its tradition; it opens the possibility of life in the Church (Hanesová, 2005).

Based on the definition of Fleming didactics, J. Cejpekovič (1999) involved objective, curriculum, principles, methods, forms and educational materials into the didactic teaching means. The objectives are closely linked to competencies that are the current issue of the current Slovak educational system and their "incorporation into legislation and to educational programs is the response to current events in the world." (arníková, 2009, p. 332). The subject religious education and its objectives participate in developing core competencies. Fulfilling the objectives of particular learning areas and subjects is realised in the school environment through core competencies and student subject competencies and at the same time they are also developed. The core competencies are of procesual nature. Pupils acquire them at their age appropriate level through the content, learning methods and activities. The subject Religious education is involved in the development of core competencies, particularly in developing the subject competencies: competencies for learning, competencies to solve problems, communication competencies, social and interpersonal competencies, civic competencies, job competencies, existential competencies (State Educational Program ISCED 1, Curriculum for the Catholic religion ..., p. 3-5)

Religious education might be realised in the educational form: in the school system as a school subject or in the non-school system, it means in non-school systems of organized, but not fully institutionalized learning, such as various outreach organizations, hobby groups, Bible clubs, and church Sunday schools. Religious education (so-called informal education) can be run in various forms of non-educational form.

The most important principles in religious education are considered: the principle of activity, the principle of sustainability, the principle of educational teaching, the principle of a continuity, principle of illustration, the principle of appropriateness, the principle of individual approach, the principle of connecting theory and practice, the principle of systematic, the sequence, the principle of comprehensiveness.

We distinguish between several methods of religious education. According to the source of obtaining the information we use verbal, visual and practical methods. In procesual terms we distinguish motivational, exposure, fixation, diagnostic and application techniques. From a psychological point of view (in terms of activity, individual activity of pupils) there are reproductive, developing memory skills, productive, supporting the development of thinking, independence, creativity. Methods of applying elements of music create a part of the effective methods of religious education. These are e.g. method of learning the Bible through active singing, listening to Christian music, playing musical instruments, musical training programs for various holidays. Students of primary education really like various number of activating methods, a method of experiential learning, managing discovery methods (Krupová, 2009), and brainstorming.

We can find among the religious education teaching aids the methodological guide of the Catholic religion for the first year of primary schools "Journey of Love", published by Catholic educational and catechetical centre. This methodological guide contains methodically worked themes, colourful illustrations and worksheets. Methodological materials for religious education contain for each topic a rich menu of activities. Furthermore, teachers use Scripture, KKC, the Bible in electronic form for the smallest, the Catholic press, magazines, literature, dictionaries, encyclopaedias and lexicons, didactic teaching aids and technology (music media). Didactic technique, used for the lessons of religious education, is divided into machines (auditory, visual, audiovisual, multimedia resources), equipment and didactic techniques with feedback.

When choosing an organizational form we deal with how to organize the process of teaching, with who, where, when, how long it will take place. We distinguish organizational forms in terms of relation to a pupil's personality, namely: fully individually and partly individualized education (teacher works with only one child and he apply an individual approach to the whole class), differentiated education (homogeneous grouping of students), pair education (pair works), group (3-7) and team (8-15) education, collective education, blended education.

"Religious education teacher knows that the main objective of Christian education - to preach the gospel and educate the disciples of God - is fixed, given by God, there is the basis of education, meeting all human needs, guarantee of physical, mental, social, spiritual development" (Hanesová, 2005, p. 12).

The main factor in religious education is the teacher's personality. If he/she has a big personality, a teacher is able to finalize a wonderful result even with weak means (methods, forms, aids ...), if a teacher is not a big personality, not even the best didactic aid does not help him/her to educate and learn his/her wards well. The teacher should have a pedagogical talent - a special gift given by God to those who ask for it, and when they get it, they use it constantly.

CEJPEKOVÁ, J.: Základy všeobecnej didaktiky pre študentov učiteľstva 1.stupňa ZŠ, PF UMB v Banskej Bystrici, 1999, ISBN 80-8055-286-X.

HANESOVÁ, D.: Náboženská výchova v školách, PF UMB v Banskej Bystrici, 2005, ISBN 80-8083-121-1.

KRUPOVÁ, I.: Rozvíjanie prírodovednej gramotnosti žiakov 1. stupňa ZŠ s využívaním metód riadeného objavovania. In: Pedagogika, roč. LIX, 2009, č. 3, s. 31-40. ISSN 0031-3815

ŠARNÍKOVÁ, G.: Kompetencie a ich miesto vo vzdelávaní. In KRUPOVÁ, I., AKIMJAKOVÁ, B. (eds.) Tradície a inovácie vo vzdelávaní modernej generácie učiteľov I.? F KU v Ružomberku, 2009, ISBN 978-80-8084-514-8.

Učebné osnovy pre katolícke náboženstvo predmet náboženská výchova / náboženstvo pre základné školy, stredné školy a gymnáziá. [online]. [Cit. 1-10-2010]. Dostuné na: http://www.statpedu.sk/documents//16/vzdelavacie_programy/statny_vzdelavaci_program/prilohy/Osnovy_NV_nizsi_sekundarny_stupen_ISCED_2.pdf

TRSTENSKÝ, F.: Svet Nového zákona, KBD, Svit 2008, ISBN 978-80-89120-17-8.

Review of publication „Development of Scientific Literacy in Primary Education“ by Ivana Rochovská

The monograph „Development of Scientific Literacy in Primary Education“ by Ivana Rochovská is focused on the development of scientific literacy of young-school-age pupils in primary education. The issue of the development of scientific literacy becomes more and more actual by the influence of retrogressive results of Slovak pupils in international researches. Therefore, the theme which the author deals with can be considered as absolutely actual.

According to the author, the objectives of the publication are following: “to explain the concept of scientific literacy; to analyze the present state of natural science education at the first grade elementary schools in Slovakia aiming at technically oriented themes; to propose methods of teaching technically oriented topic of natural science education based on principles of pedagogical constructivism; to experimentally compare the effectivity of teaching the topic *Technique, technical discoveries* of natural science according to the proposed method with effectivity of traditional teaching of the same thematic unit“ (p. 8). As a result, the first chapter deals with the explanation of scientific literacy and the analyse of the present state of the researched topic in Slovakia. The following chapter presents the proposed teaching method, which was verified by pedagogical experiment. The research results are discussed in the last chapter. We can summarize that the objectives were accomplished on the theoretical, methodical and empirical level.

Statistically verified results are presented absolutely comprehensible. Moreover, they proved the effectiveness of proposed method of primary education. According to the results, the cognitive level of learning a topic, the level of learning terms, and the level of being able to solve common life tasks, by pupils of the experimental group, tested by the created didactic test, through applying the proposed method of teaching a technically oriented topic of natural science, increased statistically important compared to the control group. The lesson according to the proposed method influenced the bettering of the relationship of pupils from the experimental classes towards using the experimental method in teaching natural sciences.

As the author notes, „the monograph is an attempt to introduce the principles of pedagogical constructivism into practice, emphasizing the usage of methods of managed discovering as a starting point for reconstructing pupils' ideas about natural science phenomena and rules“ (p. 54). In the publication the author very naturally connects the curriculum of Science with usual problems of pupils from their everyday life, which one of the important is the requirements of primary education.

PaedDr. Jana Križová, PhD.

Basic School of S. Cambel in Slovenská Ľupča
Slovak Republic

Віктор Махінов,

кандидат педагогічних наук, професор,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,

Victor Mahinov,

candidate of pedagogical sciences, professor,
National Pedagogical University Dragomanov

УДК 81-116.2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЖЕНЕВСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE GENEVA LINGUISTIC SCHOOL IN EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE SOCIO-CULTURAL

У статті розглядаються теоретичні засади женевської лінгвістичної школи, теоретично обґрунтована роль ідеального й соціального в явищах мови та мовлення та значення соціокультурного підходу у формуванні європейського освітнього простору.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєва діяльність, мова як соціокультурний факт, світоглядні позиції, соціокультурне поліваріантне середовище, зв'язок між мовою та етнізмом.

В статье рассматриваются теоретические принципы женеvской лингвистической школы, теоретически обоснована роль идеального и социального в явлениях языка и вещания и значения социокультурного подхода в формировании европейского образовательного пространства.

Ключевые слова: языковая личность, речевая деятельность, язык как социокультурный факт, мировоззренческие позиции, социокультурная поливариантная среда, связь между языком и этнизмом.

Theoretical principles of Genevan linguistic school are examined in the article, in theory reasonable role ideal and social in the phenomena of language and broadcasting and value of sociocultural approach in forming of European educational space.

Keywords: language personality, speech activity, language as a sociocultural fact, world view positions, sociocultural multivalent environment, connection between a language and ethnism.

Постановка проблеми. Соціокультурний компетентнісний підхід в освіті дозволяє розглядати досвід підготовки майбутнього вчителя як систему компетентностей у різних галузях суспільного та духовного життя. Основу Женеvської лінгвістичної школи заклали Фердинанд де Соссюр (1857-1913)-хоча Ф. де Соссюр - засновник двох лінгвістичних шкіл, Женеvської та Паризької, та його учні й послідовники: перше покоління представників школи - це Ш. Баллі, А. Сеше, С. Карцевський; друге - А. Фрей, Р. Годель та ін.. Одне з питань, яке цікавило науковців, стосувалося співвідношення ідеального й соціального в явищах мови та мовлення. Школа, самоназва якої існує від 1908 р., виростала на ідеях Ф. де Соссюра та наукових традиціях Женеvського університету, у якому вчений працював з 1891 р., викладаючи санскрит та курс індоевропеїстики, а в 1907-1911 рр. і загальне мовознавство. Індоевропеїст та філософ мови, Ф. де Соссюр став на шлях розкриття онтологічної сутності мови як семіотичної системи. Характеристику суспільної природи мови він подає у праці «Курс загальної лінгвістики» (1916), що виявила психологічний соціологізм його концепції через опозицію «соціальне в мові» - «індивідуальне в мові». Ф. де Соссюра визнано засновником соціологічного напрямку в мовознавстві. Новаторство Ф. де Соссюра полягало в розкритті семіологічного характеру соціального та соціокультурного в мові: мовознавство визнано галуззю семіології, висунуто вимогу вивчення мови, як інших суспільних явищ, серед яких - звичаї, повір'я, формули ввічливості тощо. Це усе було новим для науки, тому Соссюр і випередив сучасні йому ідеї майже на півсторіччя. Подібних висновків дійшов свого часу Бодуен де Куртене та його школа [1].

Погляди Ф. де Соссюра на мову як соціокультурне явище розвивали А. Мейє (учень Ф. де Соссюра), Ж. Вандрієс (учень А. Мейє) - найпослідовніші представники соціологічного підходу до мови на початку ХХ ст. Зацікавлення соціокультурною сутністю мови лінгвістична традиція виявляла від часів Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, Е. Кондильяка. Водночас соціокультурний підхід до мови не випадковий ще й тому, що погляди Ф. де Соссюра та інших мовознавців формувалися в часи поширення ідей засновника французької школи соціології О. Конта [4].

Орієнтація на соціальний та психологічний чинники була даниною тогочасним науковим пошукам: психологічний соціологізм став провідним методологічним орієнтиром французької науки кінця XIX ст.

Мета статті є визначення теоретичних засад женецької лінгвістичної школи, теоретично обґрунтувати роль та значення ідеального й соціального в явищах мови та мовлення у формуванні європейського соціокультурного освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Враховуючи міжпредметний характер навчального процесу і його педагогічну та соціально-філософську спрямованість, автор намагався спиратися на всі групи наукового доробку з даної тематики. На особливу увагу в цьому контексті заслуговують роботи зарубіжних авторів, зокрема М.Бірама, Ж.Зарат, Г.Нойнера, М.Флемінга, Дж.Вальдеса, Дж.Тріма, С.Мартинеллі, А.Дюссапа, Ф.Каррена, М.Тейлора, Дж.О'Ригана та Дж.Ватермана.

Європейські тенденції в освітній галузі проаналізовано в роботах Д.Бартелемі, Р.Риба, Ц.Бирзеа, Ж.-М.Леклерка, П.Луізони, Дж.Річі та Ф.Санз, Д.Каллена. Проблеми зарубіжної школи й педагогіки розробляло багато вітчизняних фахівців цієї галузі. Біля джерел компаративістики як науки стояли такі відомі вчені, як Б.Л.Вульфсон, О.Н.Джуринський, М.В.Кларин, О.М.Кузьміна, В.П.Лапчинська, З.О.Малькова, М.О.Соколова, М.Л. Родіонов.

Сучасні тенденції розвитку зарубіжної педагогіки і школи розглядають українські компаративісти Н.В.Абашкіна, Л.П.Пуховська, Г.С.Єгоров, Н.М.Лавриченко, О.І.Локшина, Б.Ф.Мельниченко, О.В.Овчарук, І.Г.Тараненко, А.А.Сбруєва.

Обґрунтування соціокультурних засад науки, освіти, права, політики, моралі розглядають А.Гусейнов, М.Степанянц, Т.Пархоменко, Г.Ленк, Л.Дротянко, дослідженням і соціокультурної динаміки суспільства, проблем соціокультурогенезу, соціокультурних трансформацій, криз, реформацій, соціодинаміки культури займаються вчені В.Андрущенко, М.Михальченко, О.Ахієзер, А.Моль, Н.Лапін, Т.Кузнецова, В.Пронякін, А.Демидов, З.Голєнкова, Е.Шитханян, Н.Печерських, В.Кремень, В.Ткаченко, О.Плаксина.

Виклад основного матеріалу. Учення Ф. де Соссюра про мову виявило його розуміння суспільства як соціального організму, що, за аналогією до біологічного, складається з багатьох індивідуальних організмів, між якими існує солідарність. О. Конт виокремив соціокультурну статистику, котра описувала стан суспільства в певний момент його існування у рівновазі, і соціокультурну динаміку, що виявляла вплив моральних стимулів на перетворення суспільства, на його розвиток, еволюцію[3]. Під впливом цих поглядів у Ф. де Соссюра сформувалися думки про синхронію та діахронію хоча він не проникав у сутність соціокультурних явищ, а описав лише їхні зовнішні вияви через зв'язки, почергованість, подібність у різних народів.

Мовознавець критикував молодограматиків за відрив мови від соціального середовища, наголошуючи на підґрунті своїх поглядів щодо питання взаємодії мови та суспільства. У Дюркгейма, послідовника О. Конта, соціокультура поділялася на релігійну, моральну, юридичну, економічну, лінгвістичну та естетичну, а мова поставала як явище соціальне, бо це завжди витвір групи її носіїв: мова є одним з найбільш характерних соціокультурних складників суспільств, і не без підстави спорідненість мов часто використовується як спосіб установити спорідненість народів [5]. Основний висновок автора: існує матеріал для соціокультурного вивчення мови.

У праці «Метод соціології» (1899) Е. Дюркгейм розкрив сутність соціальних та соціокультурних явищ, зокрема вірувань, звичаїв, систем використання монет, почуттів, дій. Дослідник розглянув взаємодію індивіда та суспільства і дійшов висновку, що ціле не тотожне сумі своїх частин, що суспільство постає не просто як сума індивідів, а як система. Колективне життя передбачає існування індивідуальних свідомостей, суспільство є своєрідною психічною істотою, асоціацією багатьох свідомостей. Інший представник французької школи, філософ Г. Тард, у праці «Соціальна логіка» (1895) писав, що в основі соціального життя лежить закон наслідування. Учений аналізував співвідношення суспільства й індивіда, для пояснення використовував факти мови як соціального та соціокультурного явища. Він вважав, що в суспільстві немає чогось такого, чого немає в індивіда, лише окремі індивіди винаходять, бо більшість із них наслідує [5]. Ці та інші погляди позначилися на розумінні мови як соціокультурного явища Ф.де Соссюра.

Ідеї соціокультурного підходу до мови донесли маловідомі чорновики праць Ф. де Соссюра, що зберігаються в Женевському університеті, їх опублікували спочатку Р. Годель, учень Ш. Баллі, а пізніше учень Р. Годеля Р. Енглєр. Через пізню появу рукописів Соссюра, дослідники звикло розкривали його розуміння соціальної та соціокультурної сутності мови за «Курсом загальної лінгвістики» (1916), виданням Ш. Баллі і А. Сеше. У «Курсі» читач отримав не зовсім сосюрівський варіант теоретичних ідей.Р. Енглєр знайшов і підготував видання «Курсу» з усіма паралелями, тобто записами і знайденими матеріалами самого Соссюра. Нове повне текстологічне видання «Курсу» разом із рукописами вийшло в 1967-1968 рр., усього 880 примірників (рукописні матеріали, які зберігаються у США, друком ще не вийшли).

У виданні Енглєра є суттєві доповнення щодо розуміння соціокультурної сутності мови [6]. Положення про мову як соціальне явище вперше прозвучало в 1891-1894 рр., як підтверджують рукописні матеріали під назвою «Особливості мови (мовної діяльності)». Учений поставив під сумнів думку про те, що мовну діяльність треба розглядати в окремому індивіді (такий підхід був, для прикладу, в Бодуєна де Куртєне). По-друге, як і Дюркгейм, Соссюр теж вважав, що мова є одним із соціокультурних фактів, тому і виявляв диференційні ознаки мови щодо них. По-третє, лише в колективі людина використовує свої органи мовлення і мова стає засобом

досягнення взаєморозуміння між індивідами: «Мова є соціальним фактом. Індивід, пристосований до мовної діяльності, може використовувати свої органи мовлення тільки за наявності колективу. До того ж він відчуває потребу використовувати їх, лише вступаючи у відносини з певним колективом. Індивід повністю залежить від цього колективу; його расові ознаки не відіграють жодного значення (хіба що в деяких особливостях вимови). Отже. В цьому розумінні людина стає цілком людиною тільки завдяки тому, що вона запозичує зі свого оточення [6].

Мову як соціальний факт можна порівняти з уподобаннями і звичаями (конституція, право, мораль тощо). Дальніші від мови мистецтво і релігія як вияви розуму, у яких важливу роль відіграє особиста ініціатива котра не передбачає обміну між двома індивідами. Мова переважно засіб, знаряддя, котре призначене для постійного і термінового досягнення мети і результату та взаєморозуміння. Звичаї певного роду часто мають віддалену мету (наприклад, свята) або становлять собою дуже опосередкований засіб. І оскільки мета мовної діяльності - досягнути взаєморозуміння - це абсолютна потреба будь-якого суспільства в тому вигляді, який нам відомий, з цього випливає, що існування мовної діяльності властиве будь-якому суспільству» [8].

За Соссюром, мовні явища потрібно відокремити від інших соціальних явищ і вивчати як самостійну систему. Мова має соціально-індивідуальну природу, форма і граматики мови існують лише як соціальний феномен, а їхні зміни відбуваються в індивіді. Соціальне в мові отримало семіологічне пояснення, тому що мова, як найважливіша система знаків, створювалася для колективу, а не для індивіда (є й інші види знакових систем: письмо, азбука для глухонімих, символічні обряди, військові сигнали). Як й інші соціальні інститути, мова поширюється на всіх індивідів. Головне в концепції Соссюра - це принцип, за яким можна глобально пізнати мову. Він полягав у тому, що мова, як би не вивчалася, є об'єкт двоякий, формується на основі двох підходів.

Опозиція «соціальне» - «індивідуальне» пов'язана з розмежуванням мови і мовлення. Щоб зрозуміти опозицію, треба згадати три можливі підходи до визначення мови і мовлення: гносеологічний (з погляду теорії пізнання), онтологічний (через розкриття сутнісних ознак мови і мовлення), прагматичний (з урахуванням сфери застосування і характеру використання мови і мовлення). У гносеологічних визначеннях мова і мовлення постають як загальне і часткове, абстрактне і конкретне, суттєве і несуттєве, якісне та кількісне. Онтологічні визначення орієнтовані на розкриття ознак: психічне-фізичне, система-текст (система-функція), однорідне-неоднорідне, інваріант-варіанти, ціле-частина, свідомість-мислення. Уже перша ознака відносить мову і мовлення до певної сфери: мову як психічну сутність трактував О. Потебня, однак лише в Бодуена де Куртене та Соссюра психічне поставало як результат дії свідомості в соціумі. Прагматичні визначення характеризують мову і мовлення з погляду їх функціонування, призначення і мети через такі ознаки: соціального та індивідуального, засобу спілкування і процесу спілкування, системи засобів і практичного володіння цими засобами, автоматизму і свободи, узуального й оказіонального, коду і повідомлення. Пояснення мови і мовлення крізь призму соціального та індивідуального визначене, насамперед, прагматичною метою і сприяє розкриттю соціокультурної сутності мови [4].

Соссюр широко розумів мовну діяльність. Мовна діяльність є не тільки предметом, який потрібно вивчати, й основою сучасного мовознавства: «...Вивчення мовної діяльності як діяльності людини цілком або майже цілком входить у вивчення мов... Мова і мовна діяльність (langue і langage) - те саме; одне є узагальненням іншого... Вивчення мовної діяльності не може бути відокремлено від вивчення мов чи конкретної мови або сім'ї мов. З іншого боку, кожний розділ і підрозділ системи мови може дати нові факти, які викликають зацікавлення, як і будь-які інші факти для вивчення мовної діяльності як універсального явища» [7].

Поняття «мова», «мовна діяльність», «мовлення» взаємопов'язані, тому що мову можна отримати у мовній діяльності, відділивши її від мовлення, це буде частина, котра залишається в душі мовців, чого не можна сказати про мовлення. Якщо ж мову розглядати поза її соціальним контекстом, то отримуємо ірреальну величину, тому що для існування мови потрібна маса мовців, котра використовує мову. Оскільки вона перебуває в колективній душі, то цей факт повинен бути частиною самого визначення мови. Але це, як і раніше, не мовлення. Перед нами потенційно реальна мова, хоча і поза історичною реальністю [8].

Суспільна природа мови в «Курсі загальної лінгвістики» (1916) постає як її внутрішня властивість. Мова як соціокультурний факт відрізняється від політичних, юридичних фактів: мову використовують щохвилино, її впливу зазнають усі, а приписи законів, обряди релігії чи навіть морські сигнали стосуються обмеженої кількості осіб. Довільний і водночас примусовий характер, наступність і безперервність функціонування, що поширюється на усіх членів суспільства, незалежність від індивідуальної та колективної волі - це риси, які властиві мові як семіологічній системі: «З усіх суспільних інститутів мова залишає найменше можливостей для ініціативи» [9]. «Не лише індивід не міг би, навіть якщо б він і захотів, змінити вже зроблений мовою вибір, але й сам мовний колектив не в змозі виявити влади над жодним словом; маса пов'язана з мовою такою, якою вона є» [9]. Учений виявляє ознаки мови у зв'язку з іншими явищами. У Соссюра мова і нація взаємодіють. Як романтики в німецькому мовознавстві, або О. Потебня у слов'янському, Ф. де Соссюр писав, що «звички нації позначаються на її мові... значною мірою саме мова формує націю» [9].

Соссюр розглянув зв'язок між мовою та етнізмом. Цей неологізм позначав соціокультурну єдність мовців: їх об'єднувала релігія, цивілізація, спільна оборона, яку демонстрували народи різної раси за відсутності політичного зв'язку. Прикладом слугував романський етнізм, представлений різними з походження народами,

що не мали політичного зв'язку. Соссюр припускав: «Той факт, що індоєвропейські мови утворюють сім'ю, дає нам підставу зробити висновок про первинний етнізм, більш або менш прямими спадкоємцями якого, щодо соціальної наступності, стали національності, що говорять тепер цими мовами» [9]. Соссюр навіть сформулював питання: чи можна за допомогою мови розкрити природу загального етнізму? У науці вже була думка про те, що мова є джерелом документації про народи й доісторію цих народів. Спочатку А. Пікте у праці «Походження індоєвропейців» (1859-1863), яка започаткувала лінгвістичну палеонтологію, на основі мовного матеріалу розкрив головні риси цивілізації «арія», зокрема, матеріальний побут, соціальне життя, сімейні стосунки, особливості громадського життя; пізніше Г. Гірт у 1905-1907 рр. використав словникові факти для доказу, що індоєвропейці були землеробами. Однак Ф. де Соссюр вважав, що мовні факти не можна брати для аргументації: етимологічні відповідники непевні, значення слова змінюється зі зміною місця проживання народу та й можливість запозичень ставить під сумнів надійність етимології.

Висновки. Ф. де Соссюр працював над визначенням мови, яке уточнювала відома формула: «Мова для нас - це мовленнєва діяльність мінус мовлення. Вона є сукупністю лінгвістичних навичок, що дозволяють людині розуміти інших і бути для них зрозумілою» [8]. У характеристиці мови важливу роль відіграла антимомія соціального (колективного) та індивідуального (до природи антимомії мови свого часу звертався В. фон Гумбольдт). У рамках психологічного напрямку сформувалися дві самостійні концепції, одна трактувала мову як продукт соціальної психології, інша брала за основу індивідуальну психологію. Соссюр визначив мову як явище соціальне, що не залежить від індивіда, «мова є частиною мовленнєвої діяльності, зовнішньою щодо індивіда, який сам собою не може ані створити мови, ані її змінити». Опозиція «соціальне» - «індивідуальне» перехрещувалася з опозицією «загальне» - «окреме», «часткове». За Соссюром, мова існує в головах її носіїв, тому в мові виявляється єдність соціального й індивідуального, загального й окремого, а також цілого і часткового. Мова - це соціокультурна система, віртуально наявна в мисленні сукупності індивідів, однак неповна в кожному з них, оскільки існує вповні лише в колективі.

У статті ми визначили теоретичні засади женеvської лінгвістичної школи, теоретично обґрунтували роль та значення ідеального й соціального в явищах мови та мовлення у формуванні європейського соціокультурного освітнього простору.

1. Кобилянський Б. В. Короткий огляд історії мовознавства. - С.25-197.
2. Слюсарєва Н.А. Теория Ф. де Соссюра в свете современной лингвистики. - М., 1975. - С.13-119.
3. Журавлев В. К. Язык - языкознание - языковеды. - М., 1991. - С.8-100.
4. Слюсарєва Н. А. Теория Ф. де Соссюра в свете современной лингвистики. - С.9-187.
5. Шулежкова С.Г. История лингвистических учений. - М., 2004. - С.5-126.
6. Слюсарєва Н. А. О заметках Ф. де Соссюра по общему языкознанию. - С.16-139.
7. Соссюр Ф. де. Заметки по общей лингвистике. - М., 1990. - С. 8-245.
8. Соссюр Ф. де. Особенности языка (языковой деятельности) // Соссюр Ф. де. Заметки по общей лингвистике. -М., 1990. - С. 66-168.
9. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики/ Пер. со 2-го фр. узд. А.М. Сухотина; Под. ред. И с примеч. Р.И. Шор; Вводная ст.. Д.Н. Введенского. - М.: Соцэкгиз, 1933. - С.4-183.
10. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранным языкам . М.: Высшая школа, 2001. - 311 с.

Олексій Рега ,

кандидат педагогічних наук, професор,
директор Педагогічного інституту Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника

Oleksij Rega,

candidate of pedagogical sciences, professor,
director of Pedagogical Institute
of Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

УДК 373.3

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ГУМАННО-ОСОБИСТІСНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

PREPARATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO A HUMANE AND PERSONAL EDUCATION OF STUDENTS

У статті описується підготовка учителів до гуманно-особистісного виховання учнів. Автор розкриває основні поняття і методи гуманно-особистісного навчання персоналу. У статті аналізується авторське бачення змісту освіти вчителя-гуманіста.

Ключові слова: гуманно-особистісне виховання, підготовка майбутніх вчителів, гуманізація педагогічної діяльності.

The article describes the preparation of teachers to humane education students. Author reveals the basic terms and ways of humane and personal training. The article analyzes the author's vision of education content teacher-humanist.

Keywords: humane education students, preparation of future teachers, humanization of educational activities

Постановка проблеми. Розвиток сучасної української школи ставить нові завдання і вимоги перед тими, хто готує майбутнє нашої держави. Відхід від стереотипізації, перехід до особистісного спрямування, гуманізації та індивідуалізації процесу освіти, виховання самостійності, творчості, активності життєвої позиції у тих, хто навчається, вимагають від педагогів та студентів педагогічних ВНЗ широкої обізнаності у галузі свого фаху, знання багатьох супутніх наук, вміння органічно поєднувати та застосовувати їх у своїй діяльності.

Сучасний вчитель несе велику відповідальність за якість результатів своєї праці. Педагог працює з дітьми - найкритичнішими та найприскіпливішими суб'єктами нашого суспільства, які не вибачають нещирості, ханжества, блюзнірства. А перед учнями молодших класів педагог несе подвійну відповідальність, тому що він допомагає зробити перші самостійні кроки у суспільстві новій генерації. І від того, як вчитель організує, навчить, підготує до подальшого життя цих "маленьких громадян", залежить майбутнє нації, майбутнє нашої України.

В останні десятиліття проблема підготовки вчителя-гуманіста знайшла своє відображення в багатьох сучасних дослідженнях науковців. Це роботи І.А.Зязюна, Н.В.Кичук, І.В.Кіреевої, В.В.Матіяш, О.Г.Мороза, Н.Г.Ничкало, Н.В.Савчак, В.А.Семиченко, С.О.Сисоєвої, А.В.Суцzenка, Т.І.Суцzenко, Н.М.Тарасевич, М.В.Ткаченко та ін.

Мета статті – розкрити специфіку проблем підготовки майбутніх учителів до гуманно-особистісного виховання.

Виклад основного матеріалу. Технологічна підготовка майбутніх учителів початкових класів у світлі гуманістичної парадигми полягає у формуванні гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності. Під гуманістичною спрямованістю ми розуміємо єдність мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості, в основі якої – ставлення до людини як найвищої цінності. Вона визначає, стимулює всі види і форми взаємин учасників педагогічного процесу, зміст діяльності вчителя. Гуманістичну спрямованість майбутнього вчителя початкових класів визначаємо як професійну властивість, що є основою прояву у дітей поваги до інших, відповідальності, турботи, творення добра. Безперечно, гуманістичну спрямованість зумовлюють моральні потреби, які є певним станом особистості. Вони виявляються у прагненні людини надавати допомогу іншим, співпереживати, піклуватися про певний психологічний клімат у колективі тощо. Відмітимо, що в основі гуманістичної спрямованості вчителя початкових класів має бути потреба у гуманній діяльності.

Важливо зазначити, що гуманізація педагогічної діяльності може бути реалізована тільки за певних психолого-педагогічних умов (за А.В.Суцzenко), як от: створення вчителем державно-пошукового середовища, ситуацій успіху, зміна негативних емоцій приємними, розширення емоційних вражень, безцінне прийняття вчителем кожної дитини, підхід до учня з оптимістичних позицій, врахування особистісних цілей та інтересів дитини, наповнення олюдненим змістом шкільних предметів, забезпечення фасилітації, полегшення в осмисленні навчального матеріалу, організація спільної діяльності вчителя і учнів на засадах партнерства, застосування

інтерактивних методів і форм навчання, де оволодіння знаннями здійснюється в процесі спільного з учителем пошуку істини, зіткнення думок, поглядів, позицій, різноманітних можливих розв'язань пізнавально-моральних завдань, розвиток самоконтролю і самооцінки учнів, збагачення їх творчого та духовного потенціалу [2, с.32] .

Реалізація даних умов вимагає відповідної професійної підготовки з боку майбутнього вчителя початкових класів. Вважаємо за належне підкреслити, засоби підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу будуть ефективними, якщо системоутворюючим фактором змісту, форм і методів побудови навчально-виховного процесу у вищій школі стане його гуманізація.

Отже, спираючись на науково обґрунтовані дослідження, маємо визнати, що підготовка майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу буде успішно реалізована за таких психолого-педагогічних умов: забезпечення студентам статусу суб'єкта навчальної діяльності; встановлення суб'єктно-суб'єктної гуманної взаємодії в системі „викладач-студент”, „студент-учень”; стимулювання розвитку гуманістично-етичних установок та саногенного (оздоровчого) мислення студентів.

З огляду на це сучасний викладач педагогічного ВНЗ повинен мати такі якості: емпатію – здатність відчувати емоційний стан студента і колег, толерантність – здатність розуміти і приймати унікальність будь-якої особистості, прагнення до емоційної підтримки іншої людини, рефлексію – вміння виділити підставу професійної діяльності, вчинків, стосунків, життєвих труднощів як студента, так і власних.

Гуманний (за переконанням Ш. Амонашвілі) — це не солоденько-добренький, а розумно люблячий дітей учитель, який приймає їх такими, якими вони є зараз, і такими, якими він бачить їх у майбутньому.[2, 3] Але, думаючи про майбутнє своїх вихованців, гуманний учитель не забуває про самоцінності дитинства і тому створює такі умови, щоб малюк не просто готувався до дорослого життя, а вже зараз переживав усі радощі і труднощі свого віку, міг своєчасно і багаторазово виявити себе в різних видах діяльності: навчальній, ігровій, трудовій, громадській, художній. Тільки особистий досвід участь у різних видах діяльності дозволить дитині пізнати себе і дати поштовх тому, що закладено в ній природою. Саме створення умов для розвитку молодшого школяра є надійною основою для того, щоб подолати розбіжність між закликком до гуманізації освіти і реальним шкільним життям. Такі умови можуть бути створені лише на засадах співпраці, співробітництва дитини і педагога.

Стосунки між учнем і учителем ми ставимо на перше місце у творенні педагогіки співробітництва. Слід щиро вірити в учнів, відмовитися від прямого примусу і натиску на них, надати їм відчуття радості успіху та спілкування.

Психологами доведено, що успішне формування особистості школяра можливе лише на ґрунті його позитивних емоцій. Ніщо так не властиве дитині, як потреба відчувати задоволення, радість від власної діяльності, адже дитина не тільки дізнається про щось, засвоює матеріал, а й переживає свою працю, висловлює глибоко особисте ставлення до того, що їй вдається і не вдається.

Молодший школяр дуже хоче добре вчитися. Думки Ш. Амонашвілі і нашого співвітчизника, видатного педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського збігаються. Саме вчителю маленький школяр із безмежним довір'ям несе слабкий і беззахисний вогник цього бажання. Його легко загасити необережним різким словом чи байдужістю, але можна, і необхідно, підтримати його горіння, забезпечивши можливість у всій повноті пережити радість успіху. «Якщо дитина не бачить успіхів у своїй праці, вогник прагнення до знань згасає, дитина втрачає віру у свої сили, насторожується, наїжається, відповідає зухвалістю на поради й зауваження вчителя. Або ще гірше: почуття власної гідності в неї притуплюється, вона звикається з думкою, що ні до чого не здатна», — так писав В.О. Сухомлинський [5, с. 163].

Питання підготовки майбутніх учителів до гуманно-особистісного виховання залежать від характеру та змісту соціального замовлення, яке виконує освіта у сфері навчання та виховання людини, залежить майбутнє держави. Наше суспільство не виняток, воно сьогодні замовляє гуманну особистість, здатну до творчості, ініціативи, саморозвитку, самоосвіти. Відповідно до цього програму підготовки майбутніх учителів до гуманно-особистісного виховання ще треба видозмінювати, удосконалювати відповідно до вимого суспільства.

У цьому контексті нами проведено опитування студентів I курсу Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Зокрема студенти зазначали, що ще не задумувались про професійні знання, вміння, навички, які в них мають виникнути після навчання в ВНЗ. і у них на першому курсі існує проблема підготовки до «гуманно-особистісного виховання» учнів.

35% студентів I курсу Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, відповідаючи на наше питання про потребу у гуманно особистісному вихованні, давали позитивну відповідь щодо складності професії вчителя і відповідно 65% - не погоджувались, що сучасний вчитель сьогодні гуманний. Отже, можна сказати, що більшість студентів I курсу ще не розуміють, яку вони складну обрали професію, а іншим (65%) ще треба прищеплювати любов до неї

Більшість студентів(а це 87%) погодилися із нами в тому, що вчителю, який працює кожного дня в школі потрібні і знання, вміння, гуманні якості. При цьому залишатись самому гуманістом дуже складно. Ще одним не дуже добрим для нас фактом є те, що 65% опитаних респондентів несвідомо обирали є професію вчителя і тим паче не вважали що основне завдання вчителя бути гуманістом.

Саме тому ми пропонуємо можливі шляхи професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до «гуманно-особистісного виховання» молодших школярів : створення позитивної мотивації

і особистої установки студента на розуміння, оволодіння системою знань і вмінь з гуманізації педагогічного процесу в початковій ланці освіти, гнучкість, варіативність, відкритість змісту і організаційних форм навчання по відношенню до індивідуальних особливостей студентів і умов підготовки шляхом вільного вибору ними (студентами) спецкурсів і спецсеминарів з педагогічної тематики, включення до навчальних планів спецкурсу „Підготовка вчителя-гуманіста у ВНЗ”, орієнтація на творчість та неповторність кожного студента, кардинальна зміна стилю та системи взаємодії учасників педагогічного процесу ВНЗ. Його основним учасником стає студент, а провідними принципами навчання – гуманізація, природовідповідність, культуровідповідність, індивідуалізація та диференціація, створення високоефективної системи підготовки викладачів педагогічних дисциплін вищої школи, здатних до реалізації гуманістичної парадигми навчання.

Організацію навчально-виховного процесу для майбутніх вчителів слід здійснювати поряд з традиційними формами і методами організації навчально-виховної роботи, використовувати інноваційні технології, враховувати індивідуальний підхід до студентів, а також поглиблене вивчення процесів гуманізації як за кордоном так і на теренах нашої країни. Під інноваційною технологією ми розуміємо наукове обґрунтування вибору засобів гуманності, спрямованих на взаємодію «молодший школяр – молодший школяр», «молодший школяр - суспільство», «молодший школяр - природа», «учитель - учень». У розробці програми підготовки майбутніх вчителів девізом має бути гуманна орієнтація на особистість.

Відповідно потрібно змінити підходи до підготовки майбутніх вчителів початкових класів згідно з цими умовами, і спрямувати навчально-виховний процес на гуманно-особистісну діяльність.

Пропонуємо такі основні ідеї до «гуманно-особистісного виховання» в умовах школи:

По-перше, гуманність вчителя - позиція, яка виражається в умінні бачити за будь-якими зовнішніми проявами дитини риси живого, але складного людини, що має право на індивідуальність, в умінні не придушити людське професійним, виявити та зрозуміти настрої дітей, дитини, колег, батьків, а також співвідносити свій душевний стан з конкретними обставинами.

По-друге, гуманність учня - внутрішня установка на добрий початок, переважно виражається в залежності від віку дитини спочатку в умінні жаліти, співчувати, допомагати, у підлітків - у строкатій суміші часом суперечливих, як і самі хлопці, цінностей в бажанні спілкуватися зі старшими, в оформленні особистих інтересів і занять, у старших - у повазі до думок і способу життя однолітків, в порядності, повазі душевного світу - свого та інших, самостійності прийнятих рішень, почуттів власної гідності і достоїнств інших, в життєвому самовизначенні (виборі рішень).

Ідеї гуманізації торкнулася школи, викликавши в ній суттєві зміни, які можна оцінювати як тенденції, здатні додати школі новий вигляд. Їх об'єднують спільні риси: повага до дитини і його власному «Я», визнання права учня бути активним суб'єктом навчального та виховного процесу.

Поряд з цим принцип відкритості надає школі новий вигляд і, найчастіше, нову структуру. У цьому випадку зникає жорсткість структури школи, програма стає більш гнучкою, різноманітною та адаптованою до потреб дітей.

Гуманістичний клімат школи - важливий і найважчий для реалізації. Він вимагає від педагогів та інших фахівців, що працюють з дітьми, компетентності, відданості дітям і поставленої мети, захопленості і професійної гармонії. С. Френе відзначає, що необхідно «зрозуміти душу дитини, його психологію. Кожен обере свою дорогу, що відповідає індивідуальним нахилам, смакам і запитам».

Гуманізація вузівського процесу підготовки студентів педагогічних факультетів передбачає створення ситуації успіху. Визначимо, що успіх, пережитий студентом на лекції, під час семінарів, практичних занять та педагогічної практики, може залишити незабутнє емоційне враження в душі, різко змінити у позитивний бік ставлення до майбутньої професії.

При підготовці майбутніх вчителів до гуманно-особистісного виховання пропонуємо певний зміст та підходи: застосування на вищих рівнях освіти і виховання принципу “від майбутнього до сучасного”; підготовка молоді до інноваційної діяльності, безперервної самоосвіти, трансформації суспільства і збереження природного довкілля за умови утворення і формування “людства” як здатної до усвідомлених дій реальної єдності, метою виховного процесу стає розвиток індивідуальності кожного учасника педагогічного процесу, становлення його особистості, збагачення ціннісно-сміслової сфери; формування національних і загальнолюдських цінностей, орієнтація на формування вільної людини, здатної до критичного аналізу і розв'язування багатofакторних проблем, до самостійної діяльності у швидкозмінному демократичному суспільстві, виховання відроджується національним за характером і змісту та демократичним по формі; навчання і виховання будується на основі природних здібностей кожної дитини, інноваційність стає визначальним аспектом розвитку освіти і виховання, традиційні способи інформації - усна і письмова мова, телефонний зв'язок поступаються місцем комп'ютерним засобам, використанню телекомунікаційних мереж глобального масштабу, особлива роль приділяється духовному становленню вихованців, моральному вигляду молодого покоління громадян України, пропаганда та ствердження здорового способу життя, найважливішої складової педагогічного процесу набувають гуманно-особистісно зорієнтовані технології індивідуально-орієнтованої взаємодії вчителя з учнями; активні і діяльні форми “спільного” виховання і навчання, завдяки об'єднанню зусиль вихованців та вихователів з метою розвитку критично-креативних здібностей дітей і молоді як “людей відповідальних”, здатних розв'язувати

особисті і глобальні проблеми, широкого впровадження одержують у виховній роботі такі психологічні механізми розвитку як самоуправління, ідентифікація, емпатія, рефлексія, внутрішній контроль і самодисципліна та ін., поглиблюється інтеграція виховних факторів: школи, родини, мікро- і макросоціуму; батьки і громадськість стають активними партнерами педагогічних професіоналів у освітньому процесі, освіта збагачується новими процесуальними уміннями, розвитком здібностей оперування інформацією, творчим рішенням проблем науки і ринкової практики з акцентом на індивідуалізацію освітньо-виховних програм.

Ми виходили з того, що здійснювати «гуманно-особистісне виховання» може лише той учитель, який сам гуманістично вихований, тому ми вважали, що володіння даною та її діагностика буде сприяти також формуванню гуманістичної вихованості й самих студентів.

На жаль, в сучасному у житті мають місце випадки, які підтверджують думку дослідника Н.Є.Щуркової про те, що ідея гуманізації педагогічного процесу залишається хибною. Автор зазначає, що не знайдеться жодного працівника школи, який би надумав виступити проти декларації цінності людини і права її на повагу, але зізнаються, що за зачиненими дверима пригнічується, ображається гідність дитини як людини, а учитель мало схожий на найвищу цінність на землі [54, с.20].

Аналіз сучасних педагогічних реалій як у теорії, так і на практиці дозволяє стверджувати, що проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу за змістом визначається суперечністю, яке сьогодні існує між традиційною системою навчання дітей молодшого шкільного віку та новими соціально-педагогічними умовами. Воно може бути вирішене за рахунок внесення до підготовки майбутніх учителів початкових класів таких знань, ядром яких є гуманістичні педагогічні цінності та надання можливостей для практичного оволодіння студентами вмінь успішного здійснення гуманного педагогічного процесу в початковій ланці освіти.

Гуманізація вузівського процесу підготовки студентів педагогічних факультетів передбачає створення ситуації успіху. Визначимо, що успіх, пережитий студентом на лекції, під час семінарів, практичних занять та педагогічної практики, може залишити незабутнє емоційне враження в душі, різко змінити у позитивний бік ставлення до майбутньої професії.

Однак маємо констатувати, що існуюча система вищої освіти у ліпшому разі тільки декларує гуманістичні цінності у стосунках між студентом і викладачем. Вони не набули статусу традиції як сталого компоненту педагогічної культури сучасного викладача, а гуманістичні стосунки „студент-викладач” ще не є досконалими.

Висновок. Таким чином, результатом підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу є формування вчителя гуманістичної орієнтації. Це вчитель, здатний брати відповідальність за долю дитини, її життя, духовний і психологічний комфорт, за її захист; він (учитель-гуманіст) спрямований на організацію гуманного педагогічного процесу в початковій ланці освіти, має адекватні цінності, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну гуманну спрямованість [6, с.33].

Звичайно, ми розкрили лише окремі аспекти проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманно-особистісного виховання учнів, бо це питання – багатогранне. Чим більше уваги приділятимемо утвердженню гуманної спрямованості педагогічної діяльності студента, тим ефективніше буде здійснено гуманізацію педагогічного процесу у початковій ланці освіти.

1. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети! / Ш. Амонашвили — М.: Просвещение, 1983. — 340 с.
2. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш. Амонашвили . — Минск: Универс, 1990. — 126 с.
3. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике / Ш. Амонашвили . — М., 2001. — 132 с.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: В 5 т / В. Сухомлинський. — Т. 3. — К., 1977.
5. Сущенко А.В. Гуманізація педагогічної діяльності як інноваційний / В. Сухомлинський процес / Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць / Ред. кол. Сущенко Т.І. та ін. — Київ-Запоріжжя, 2003. — Вип. 29. — С.32-39.

Галина Русин,
кандидат педагогічних наук,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Halyna Rusyn,
Candidate of Pedagogics,
the Precarpathian national University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 37.034

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ У ВИХОВАННІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

INTERACTION FAMILY AND SCHOOL IN EDUCATION YOUNGER STUDENTS

This article discusses the features of contemporary family upbringing and the influence on the development of personality, developed and tested a program for improving pedagogical culture of the parents suggested various forms of work with parents for primary school teachers.

Key words: family education, pedagogical culture of their parents, younger students, parents, primary school teacher.

В даній статті розглянуто особливості сучасного родинного виховання та впливу на розвиток особистості, розроблено та апробовано програму підвищення педагогічної культури батьків, запропоновано різні форми роботи з батьками для вчителів початкових класів.

Ключові слова: родинне виховання, педагогічна культура батьків, молодший школяр, батьки, вчитель початкових класів.

В данной статье рассмотрены особенности современного семейного воспитания и влияния на развитие личности, разработана и апробирована программа повышения педагогической культуры родителей, предложены различные формы работы с родителями для учителей начальных классов.

Ключевые слова: семейное воспитание, педагогическая культура родителей, младшие школьники, родители, учитель начальных классов.

Актуальність проблеми. У Законі України "Про освіту", Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття), інших нормативних документах визначено основні завдання організації родинного виховання й освіти як важливої ланки виховного процесу молодого покоління. Однією з цільових установок тут має стати розвиток батьків як вихователів, "організація родинного виховання як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучу батьків" [2, 10]. Важливе завдання сьогодення вбачається не в пошуку окремих ефективних форм і методів підвищення педагогічної культури сім'ї, а в обґрунтуванні й утвердженні системи роботи школи з батьками за обов'язкової умови повсякчасного її удосконалення.

Система діяльності сім'ї та школи включає науково обґрунтовані компоненти, що базуються на точному й повному врахуванні умов роботи конкретного закладу, координації зусиль педагогів і батьків тощо. Це дозволяє визначати часові та якісні параметри діяльності, періодичність і тривалість різних заходів для батьків, основні напрями роботи з ними, зміст, форми і програму педагогізації родин.

Формування педагогічної культури сім'ї розглядається нами як просвітницька робота школи, педагогічного колективу, звернена до свідомості батьків і матерів учнів, спрямована на посилення їхньої готовності до виконання функцій, пов'язаних з життєдіяльністю родини, розвитком взаємостосунків між членами сім'ї, здатністю виховувати дітей відповідно до традиційних поглядів у тісному взаємозв'язку з вимогами сучасності.

Загальний аналіз останніх досліджень. На сьогоднішній день у педагогічній літературі зустрічаємо досито велике розмаїття визначень поняття «виховання» (Подласий І., Фіцула М., Сластьонін В., Єрмаков), що до «родинного виховання» Постовий В, Алексеенко Т., Повалій Л. та інші. Автори розглядають сутність термінів з різних аспектів, але всі вони підкреслюють, що процес виховання повинен розумітись як взаємодія і співпраця дорослих і дітей у сфері їх сумісного буття. Це діяльність, органічно вплетена в цілісну тканину життя дітей серед інших.

Мета даної статті є висвітлення специфіки роботи вчителя початкових класів у взаємодії школи та сім'ї в умовах сучасного виховного процесу на народних традиціях.

Основний виклад матеріалу. У нашому дослідженні взаємодія школи і сім'ї розглядалась з позицій управління, сучасної педагогіки та соціальної психології. Основними компонентами цього підходу є мотивація та способи її реалізації, коли діяльність індивідів підпорядковується вирішенню спільної проблеми.

Таким чином визначена нами структура діяльності сім'ї і школи включає такі структурні компоненти: загальну мету, конкретні завдання, спільні дії та результат.

У нашій роботі ми базувалися на принципах системного підходу. Він означає формування системного погляду на світ, в основі якого ідеї цілісності, складної організованості об'єктів, що досліджуються, та їхньої внутрішньої активності й динамізму, тобто методологічний напрям дослідження педагогічних об'єктів як цілісної системи з метою виокремлення їх компонентів, багатоманітності зв'язків, взаємин між ними і зовнішнім середовищем. При цьому педагогічний об'єкт у цілому ми розглядаємо не як суму його компонентів, що перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності, а як якість його структури, що має систематизувальний початок, інтегральні зв'язки як усередині, так і поза цим об'єктом. Тобто частини не можуть бути пізнаними поза цілим.

Спільна діяльність сім'ї і школи передбачала впровадження різних форм реалізації, а саме:

- співпрацю – сім'я і школа, педагоги і батьки співпрацюють між собою, виконуючи будь-яку спільну діяльність;
- кооперацію – погодженість дій, збереження при цьому специфіки роботи, коригування характеру роботи для забезпечення узгодженості дій;
- комунікацію – визначення специфіки, характеру спільної діяльності для встановлення комунікативних зв'язків;
- взаємозбагачення – обмін досвідом;
- інтеграцію – взаємозбагачення, досягнення повного збігу цілей і опрацювання єдиних засобів (стратегія і тактика) реалізації таких цілей.

У ситуації діалогу обидві системи – школа і сім'я – мають перебувати у рівнозначних і відкритих взаєминах, які визначаються як суб'єкт-суб'єктні відносини. Такий підхід бере за основу діалогічний принцип організації взаємодії між відкритими системами, що вступають у контакт між собою як рівноправні суб'єкти спілкування.

Принциповим моментом забезпечення діалогічного принципу було визначено фактор відкритості систем, що взаємодіють, і можливість одержання на цій основі такого самого відкритого й об'єктивного зворотного зв'язку, який підтримує та регулює оптимальний стан функціонування цих систем.

Отже, стратегія взаємодії може мати місце тільки в контексті спілкування, на рівні відкритого діалогу, де учасники цього процесу, вступаючи на основі довіри в рівноправні взаємини, несуть однакову відповідальність за нього. Тобто в основу взаємодії має бути покладений відкритий, конструктивний діалог.

Нами розроблена та апробована програма підвищення педагогічної культури батьків. Вона включає шість тем, у змісті яких розкриваються різні аспекти впливу родинних традицій на виховання дітей молодшого шкільного віку.

ПРОГРАМА

Підвищення педагогічної культури батьків щодо виховання дітей молодшого шкільного віку на родинних традиціях.

Тема 1. Роль сім'ї у вихованні дітей молодшого шкільного віку

Сім'я, рід, родина. Основні функції сім'ї. Батько, мати, бабуся, дідусь.

Особливості розвитку дитини молодшого шкільного віку.

Сучасні проблеми сімейного виховання. Форми і методи виховання дитини в сім'ї.

Тема 2. Родинні традиції як засіб виховання дитини

Народні традиції, їх роль у поєднанні минулого, сучасного, майбутнього, старших і молодших поколінь, інтегруванні етнічної спільності людей.

Сутність і зміст родинних традицій. Обряди, ритуали, їх образно-символічна форма у визначенні найважливіших стадій розвитку родини в її життєвому циклі.

Сімейна обрядовість, її вплив на формування та розвиток особистості дитини. Мовні, побутові, трудові, мистецькі, громадські, оздоровчі традиції (загальна характеристика).

Тема 3. Основні заняття та ремесла як відображення трудових традицій лемківської сім'ї

Народні ремесла, династичні традиції (каменярів, різьбярів, теслярів), їх вплив на особистість.

Виховання працелюбності, розуміння важливості трудових знань, формування вміння цінувати свою і чужу працю.

Власний приклад членів родини у вихованні працелюбності дітей. Трудова атмосфера сім'ї, формування у дітей умінь самостійно та ефективно працювати. Спільна трудова діяльність дорослих і дітей.

Способи оволодіння дітьми основними навичками трудової діяльності та знаннями, необхідними для її реалізації.

Тема 4. Музично-пісенна культура як засіб сімейного виховання

Народний фольклор як чинник інтелектуального, морально-духовного, естетичного виховання дитини молодшого шкільного віку.

Виховання у дітей інтересу до музично-пісенної спадщини свого народу, прагнення до її вивчення.

Основні елементи лемківської пісенної культури.

Тема 5. Любов і взаємоповага між членами родини – важливі засоби виховання дітей.

Внутрішньосімейні взаємини, їх вплив на становлення особистості дитини. Стосунки між представниками різних поколінь. Пошанування старших, повага до молодших.

Єдність виховних вимог у сім'ї.

Дитина – активний член сімейного мікроколективу.

Виховання толерантності, взаємодопомоги, чуйності на основі народних традицій лемків.

Тема 6. Особистість батьків

Батьківський авторитет та особистий приклад у вихованні дитини молодшого шкільного віку.

Роль матері, її вплив на розвиток зростаючої особистості.

Моральна відповідальність батьків за дітей.

Традиції взаємин батьків і дітей.

Запропонована програма залишає за педагогом право вибору традиційних форм проведення заняття: лекції (для батьків, для учнів); бесіди (індивідуальні, колективні); прес-конференції; зустрічі за круглим столом; конференції з обміну досвідом; рольові чи ділові ігри; усні журнали; диспути; конкурси, вечори тощо.

Також впровадження нетрадиційних форм роботи з батьками:

- вивчення родоводу (зустрічі поколінь, роздуми про проблеми виховання, методами виховання та їх дієвість у сучасних умовах); у сімейному колі (анкетування батьків, індивідуальна допомога в сім'ях, практичні заняття, бесіди з представниками медицини, психологами, фахівцями); сімейні свята у класі (обіднання зусиль педагогів, батьків, дітей для проведення свят: дні народження, календарні, народні свята); дні довіри (у зазначені дні педагоги, психологи, медики ведуть індивідуальні консультації з питань виховання); батьківський ринг (взаємовідносини батьків, розгляд педагогічних ситуацій);
- вечір великої рідні (організація відпочинку, ігор, театральних виступів, тощо); батьківська школа (організується в формі клубу, передбачається проведення диспутів, випуск газет, інформаційних бюлетенів, практичної допомоги).

Тренінгові технології побудовані на навчанні досвідом. У процесі їх реалізації можна застосовувати значну кількість різноманітних вправ та ігор, спрямованих на залучення батьків до відображення й аналізу власного досвіду з того чи іншого питання. Для того, щоб набуті знання допомагали змінювати ставлення до проблеми й формувати відповідну поведінку, зміст навчання потрібно добирати таким чином, щоб безпосередньо стосувались щоденного життя сім'ї, урахувавши систему цінностей батьків, світобачення та етичні переконання.

Лекція. До цієї форми ми зверталися, коли виникала необхідність розкрити сутність тієї чи іншої проблеми виховання, з якою батьки були недостатньо ознайомлені або яка потребувала спеціального роз'яснення. Головна увага фокусувалася на проведенні наукового аналізу певних явищ, ситуацій, причин їх виникнення, умов перебігу, механізмів поведінки дитини, закономірностях розвитку її психіки, правилах сімейного виховання.

Конференція. Ця форма передбачала розширення, поглиблення й закріплення знань батьків щодо виховання дітей, обмін досвідом з конкретної проблематики. Підготовка до конференції потребувала розроблення тематики, яка була б цікавою для всіх, організацію виставок учнівських робіт, виступів дітей відповідно до теми, з якої проходив захід. Нами проведені конференції теми: "Гра в житті дитини молодшого шкільного віку (на прикладі народних традицій)", "Усна народна творчість як засіб морального виховання дитини", "Традиції нашої сім'ї", "Вчимось виховувати".

Під час конференції розглядалися наступні питання:

1. Ігри в житті дитини молодшого шкільного віку.
2. Гра як традиційний засіб виховання дітей у лемківських родин.
3. Ігри наших прадідів у прилученні дитини до світу дорослих.
4. У які ігри грають сучасні діти? Їхній вплив на розвиток дитини.

Практикум. Дана форма використовувалася з метою вироблення в батьків педагогічних умінь стосовно виховання дітей, навчання їх конструктивного розв'язування проблемних ситуацій, що виникають у повсякденному житті сім'ї, своєрідного тренування педагогічного мислення родичів.

Практикум організувався як один з етапів заняття, основна частина якого реалізовувалася у формі лекції, бесіди, семінару. Такий підхід допомагав закріпити набуті теоретичні знання, активізувати батьків до висловлювання думок і позицій, апробації досвіду в нових умовах. Під час практикумів проводилася також робота з різними тестами, анкетами, опитувальниками.

Індивідуальні тематичні консультації. Використовувалися з метою одержання допомоги безпосередньо від батьків учнів за необхідності розв'язання якоїсь складної проблеми, пов'язаної з вихованістю дитини, а також для проведення роз'яснювальної роботи з родичами. Отже, завдяки індивідуальним консультаціям ми досягли подвійної мети – створення у батьків реального уявлення про шкільні справи і поведінку дитини та бажання надати вчителю відомості для глибшого пізнання кожного учня. Обмінюючись інформацією, обидві сторони мали можливість швидше дійти взаємної згоди стосовно конкретних форм і методів впливу на дитину.

Під час спілкування з батьками у процесі індивідуальних консультацій намагалися виявляти максимум тактовності, використовуючи формулу "Перед нами стоїть спільна проблема. Що ми можемо зробити для її

вирішення?”. Тактовність набувала особливого значення у взаємодії з тими, котрі залишались переконаними, що їхні діти не спроможні на погані вчинки.

Відкриті уроки. Така форма застосовувалася з метою ознайомлення батьків із новими програмами з навчальних предметів, методикою викладання, вимогами вчителя до знань, умінь і навичок учнів. Це дозволяло запобігти конфліктам, які провокувалися незнанням або нерозумінням батьками складності й специфіки навчальної діяльності в школі; уникнути протистояння або упередженості у взаєминах “учитель – батьки” у контексті навчальної діяльності.

Проводячи заняття з формування педагогічної культури батьків, старалися створювати умови, які сприяли баченню дорослими себе очима своїх дітей.

Рольові ігри. Форма колективної творчої діяльності, що дозволяє “подивитись на себе з боку”, винайти правильне рішення у складній ситуації, збагатитися досвідом міжособистісних взаємин. Нами були проведені рольові ігри за такою тематикою: “Ранок у вашій сім’ї”, “Дитина прийшла зі школи”, “Сімейна рада” та інші.

Методика рольової гри передбачала визначення теми, складу учасників, розподіл ролей між ними, попереднє обговорення можливих позицій і варіантів поведінки. При цьому ми намагалися програвати кілька варіантів (позитивних і негативних) поведінки учасників гри і шляхом спільного обговорення обирати більш оптимальний для конкретної ситуації.

Висновки. Педагогічна взаємодія педагогів і батьків сприяє: формуванню і вдосконаленню педагогічної культури батьків; кращому розумінню специфіки молодшого шкільного віку; залученню батьків до різних форм роботи, що дає можливість краще зрозуміти і пізнати свою дитину, знати чим вона живе, що її цікавить, які у неї інтереси. Подальші наукові розвідки пов’язуємо з дослідженням навчально-виховного процесу спільної взаємодії школи та сім’ї на народних традиціях.

1. Родинна педагогіка: навчально-методичний посібник / А.А.Мурашкевич, В.Постовий, Т.Алексєенко та ін.. – К.: ПАРАПАН, 2002. – 216 с.
2. Постовий В. Сучасна сім’я та її педагогіка / Віктор Постовий. – К.: Освіта.-1994.-62 с.
3. Кузьминський А. Педагогіка родинного виховання / А.Кузьминський. – К.: Знання, 2006.-324 с.
4. Аметова У. Про значення сім’ї у формуванні вільної особистості дитини / У.Аметова // Педагогіка та психологія. Вісник АПН України. - 2006. - №2. -С.36-43.

Інна Червінська,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Inna Chervinska,

Candidate of Pedagogics,
associate professor, senior lecturer,
the Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 378.017

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

IMPACT MOUNTAIN ENVIRONMENT OF UKRAINIAN CARPATHIANS ON VALUES RISING GENERATION

У статті аналізуються духовно-моральні основи виховання особистості майбутнього громадянина в умовах гірської школи. Автор представляє духовно-моральні цінності, розкриває провідні умови, що забезпечують цілісний характер розвитку духовно-моральних якостей особистості.

Ключові слова: духовність, аксіологія, цінності людини, особистість, духовна культура, громадянин.

В статье анализируются духовно-нравственные основы воспитания личности будущего гражданина. Автор представляет духовно-нравственные ценности, раскрывающие ведущие условия, обеспечивающие целостный характер развития духовно-нравственных качеств личности будущего гражданина.

Ключевые слова: духовность, аксиология, ценности человека, личность, духовная культура, гражданин.

The article examines the spiritual and moral found actions the future education of the individual citizen. The authors represent the spiritual and moral values, revealing key terms that provide holistic nature of spiritual and moral personality traits of future citizens.

Keywords: spirituality, axiology, value of human personality, spiritual culture, citizen.

Постановка проблеми. У поліетнічній державі, якою є Україна, проблема міжнаціональних відносин за всіх часів залишалася актуальною. Особливої гостроти вона набуває у Карпатському регіоні, де в умовах історично тривалої взаємодії багатьох культур, змішаного розселення етносів інтенсивно і суперечливо протікають міжетнічні процеси, зумовлені тривалою акультурацією та асиміляцією.

Регіон, як відомо, – це частина країни, що представляє собою цілісну соціально-економічну систему, яка характеризується спільністю економічного і духовного життя, загальною історичною минувиною, культурною і соціальною своєрідністю. Регіон – це простір, у якому відбувається соціалізація людини, формування, збереження і трансляція норм способу життя, збереження і розвиток (або навпаки) природних і культурних багатств. Кожна країна об'єктивно (географічно) і суб'єктивно (у свідомості її жителів) є сукупністю територій-регіонів, що різняться між собою.

Вплив регіональних умов на розвиток особистості, формування її ціннісних орієнтирів має різний характер і визначається характерними рисами розвитку певного регіону:

- природно-географічні особливості регіону (ландшафт, клімат, корисні копалини і т.д.) багато в чому визначають ступінь його урбанізації, характер економіки, кількість і міру стабільності населення, тобто ті чинники, що опосередковано впливають на життєдіяльність і соціалізацію його жителів;
- соціально-географічні особливості регіону містять у собі щільність населення, характер поселень (міра урбанізації), традиційні заняття місцевого населення, а також близькість-віддаленість від інших регіонів й засоби зв'язку як всередині регіону так із іншими регіонами.

Вказані характеристики певним чином впливають на формування підростаючого покоління, становлення майбутніх фахівців у сфері професійної діяльності;

- соціально-економічні особливості регіону – це тип і характер виробництва на його території, перспективи розвитку регіону, професійний склад жителів і рівень їхнього життя, економічні зв'язки з іншими регіонами (а часом і з іншими країнами), що в першу чергу відображають відкритість як суспільства в цілому, так і його складової – системи освіти. [1, 22].

У сучасній соціокультурній ситуації метою освітньо-виховної діяльності навчальних закладів стає підготовка громадянина і патріота, здатного жити і працювати в умовах полікультурного суспільства, який володіє

сучасними професійними знаннями, розуміє людей інших національностей, уміє з ними працювати, тобто сформувати професіонала, людину з високою духовно моральною позицією

Дослідження проблеми формування ціннісних орієнтацій підростаючого покоління в умовах освітньо-виховного середовища навчальних закладів Карпатського регіону викликано рядом причин: недостатнім рівнем духовної, моральної, правової та інформаційної культури в суспільстві, низьким рівнем особистої компетентності, що веде особистість до внутрішнього спустошення, а з роками – до депресії і втрати сенсу життя.

Найбільш явне проростання внутрішньої пустоти – наростання дитячої жорстокості, агресії, спочатку тютюнопаління, а потім вживання наркотиків, алкоголю, тобто повторення у життєвих діях всього того, що пропагують сучасні засоби масової інформації. Адже школярі за своїми віковими особливостями ще не готові адекватно сприймати інформацію, не вміють віддавати звіт своїм негативним діям та передбачати їх наслідки.

Останнім часом у країні загострилася проблема дитячої злочинності, наркоманії, все частіше спостерігаються випадки суїциду серед дітей. Часто це трапляється через слабкість контактів між батьками і дітьми, напруженість і нерівність стосунків між педагогом і учнем, неповне використання потенційних виховних можливостей як освітнього середовища школи, так і родинного виховного середовища, що призводить до припущення значних помилок у формуванні моральних якостей дитини та визначенні її ціннісних орієнтацій.

Сучасні переоцінки цінностей, економічна нестабільність, зміни у політичному житті несприятливо впливають на процес виховання підростаючого покоління. Це обертається антигуманними вчинками та втратою моральних орієнтирів. Тому майбутнє нашої держави, залежить від піднесення авторитету загальнолюдських й національних цінностей, від інтенсивності їх впровадження у практику роботи школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування морально-етичних норм та ціннісних орієнтацій школярів завжди була й надалі залишається однією з найактуальніших у теорії і практиці виховання, що знайшло своє відображення в численних сучасних наукових публікаціях. Окремі аспекти формування морально-етичних, духовних цінностей особистості (І. Бех, В. Болотіна, М. Боришевський, О. Вишневський, О. Докукіна, І. Зязюн, О. Кононко, А. Малихін, О.Савченко, О. Сухомлинська), провідні ідеї морального виховання дітей в українській родині (П. Ігнатенко, В. Павленчик, О. Семенов, Р. Скульський, В. Скуратівський, М. Стельмахович), зарубіжний досвід формування моральності підростаючого покоління (В. Жуковський, М. Красовицький) залишаються предметом активного обговорення на сторінках педагогічних видань.

Питання формування особистісних моральних і духовних цінностей вивчалися зарубіжними філософами і психологами (А.Маслоу, К.Горней, Ж. Піаже, К.Роджерс, З.Фрейд). Незважаючи на те, що проблема створення творчого освітньо-виховного середовища в закладах освіти є відносно новою для української педагогічної науки, її розробка ведеться не на порожньому місці. На теперішній час у монографіях, дисертаціях та інших наукових працях висвітлено теоретичні концепції, класифікації, дефініції „середовище” (К. Ясперс, В. Ясвін, С. Сергеев тощо).

Набув поширення термін „освітнє середовище” (Є. Бондаревська, А. Лукіна, В. Веснін, І. Левицька, Л. Кепачевська, І. Улановська), робляться спроби класифікувати освітні середовища. Категорію „освітньо-виховне середовище” вивчали Л. Буєва, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, Н. Селиванова, В. Петрівський, І. Якиманська, В. Ясвін та інші, сутність понять „навчально-терапевтичне середовище” (Г. Любимова), „уклад життя школи” (О. Тубельський), „спосіб життя закладу освіти”, „дух школи”, „корпоративний дух школи”, „організаційний клімат школи” (О. Гуменюк), „освітній простір”, „виховна система” (В. Докучаєва, Л. Новикова, С. Савченко, В. Селиванова та ін.), „творче освітнє середовище” (В. Ясвін). І. Фурман, Б. Ельконін, А. Валицька називають розвиваюче освітнє середовище шкільним середовищем, яке відтворює в змісті освітніх програм модель культури в процесах її історичного розвитку.

М. Боришевський, розробляючи систему духовних цінностей особистості, уточнює, що у свідомості людини віддзеркалюється не образ об’єктивної дійсності, а конкретно найбільш актуальні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності й до себе самої як соціального індивіда. [6].

У Концепції національного виховання про формування духовності зазначено, що збагачення духовності особистості передбачає освоєння як національних так і світових надбань культури.

Метою нашої статті було визначення психолого-педагогічних засад формування ціннісних орієнтацій підростаючого покоління в умовах освітньо-виховного середовища гірської школи.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психолого-педагогічній літературі сутнісні ознаки поняття «середовище» запропоновані К. Ясперс, В. Ясвіним, С. Сергеевим та ін. У цьому контексті набув поширення термін «освітнє середовище» (Є. Бондаревська, А. Лукіна, В. Веснін, І. Левицька, Л. Кепачевська, І. Улановська), зроблені намагання класифікувати освітні середовища та дати єдине визначення цієї дефініції. Так, А. Каташов узагальнює різноманітні підходи до визначення поняття «освітнє середовище навчального закладу» та розглядає його як сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток вільної і активної особистості, реалізацію творчого потенціалу дитини. Освітнє середовище, на думку цього автора, виступає функціональним і просторовим об’єднанням суб’єктів освіти, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв’язки, і може розглядатися як модель соціокультурного простору, в якому відбувається становлення особистості [2, 8].

Підростаюча особистість виступає одночасно і продуктом і творцем освітньо-виховного середовища. «Школа - це простір життя дитини. Тут вона не готується до життя, а повноцінно живе...»

Логічними є результати дослідження В. Ясвіна, який розуміє освітнє середовище як «систему впливів і умов формування особистості за заданим взірцем, а також можливостей для її розвитку, що є в соціальному і просторово-предметному оточенні» [5, 14]. Як зазначає В. Ясвін, тип освітнього середовища визначається умовами і можливостями середовища, що сприяють розвитку активності (або пасивності) дитини, її особистісної свободи (або залежності). Дослідник стверджує, що освітнє середовище не має чітко фіксованих меж. Останні визначаються самими суб'єктами освітнього процесу (керівниками школи, педагогами, батьками, дітьми). [5, 193].

Отже, у науковій літературі поняття «освітнє середовище» розглядається, по-перше, у вимірах соціальної педагогіки як єдність дій навчальних закладів, сім'ї, позашкільних державних та громадських установ, інформаційно-культурного середовища; по-друге, як сукупність матеріальних вимог у відповідності з педагогічними, ергономічними, санітарно-гігієнічними вимогами до навчально-виховного процесу; по-третє, як різноманітний, різнорівневий світ, який оточує дитину, формує її ціннісні орієнтації, складає уявлення про навколишній світ, ставлення до людей та довкілля.

У педагогічній літературі близьким, але не синонімічним до поняття «освітнє середовище» виступає дефініція «освітній простір». Дослідники цього питання (О. Леонова, О. Мариновська, А. Цимбалару, І. Шендрік та ін.) вказують на те, що середовище характеризується статичністю, формується у межах конкретного навчального закладу, а простір – динамічністю та відображає систему соціальних зв'язків і стосунків у галузі освіти, характер взаємовідношень суспільства і соціальних інститутів, пов'язаних із задоволенням освітніх потреб суспільства.

Простір характеризується суб'єктивним сприйняттям, і є результатом конструктивної діяльності усіх суб'єктів освітнього процесу. На дану якість освітнього простору вказує М. Кісіль, який виділяє два його виміри: об'єктивний і суб'єктивний. Вимір об'єктивний – це реально існуючі елементи сформованого освітнього простору, місцевого, загальнодержавного чи глобального, що представлені соціальними умовами, інформаційним та законодавчим забезпеченням, окремими освітніми системами з їх програмами та подіями. Вимір суб'єктивний – це ті елементи освітнього простору, що існують віртуально у свідомості людини, це простір ще нереалізованої норми, ідеалу, який виявляє зв'язок з реальним станом речей [8].

Більшість дослідників означеної проблеми (Є. Бачинська, С. Гершунський, Б. Єльконін, Б. Серіков, І. Фрумін та ін.) під поняттям «освітній простір» розуміють певну територію, яка пов'язана з масштабними явищами у галузі освіти: як певна частина соціального простору, у межах якої здійснюється нормована освітня діяльність; як єдність, цілісне утворення в галузі освіти, яке має свої межі – від світового або європейського освітнього простору до освітнього простору регіону, школи, шкільного класу. Так, Є. Бачинська, досліджуючи механізми формування інноваційного освітнього простору регіону, вважає доцільним розглядати його у двох площинах: як середовище, територію, в межах якої діють єдині узгоджені правила інноваційної діяльності, і як цілісну систему, результатом функціонування якої є новітні ідеї та оригінальні освітньо-виховні технології [1, 81].

Порівняльний аналіз категорій «освітній простір» і «освітнє середовище» доводить, що співвідношення вказаних дефініцій можна охарактеризувати як співвідношення форми («освітній простір») і змісту («освітнє середовище»). Освітнє середовище виступає одним із наповнень освітнього простору. Освітній простір, у свою чергу, інтерпретується як інваріант соціокультурного простору суспільства [13].

Педагогічна наука і практика довели, що становлення особистості завжди відбувається у взаємодії окремої людини з мікро- та макросоціумом, тобто матеріальним і культурним середовищем, а також у взаємодії з різними соціальними інститутами, зокрема, з сім'єю, громадою, релігійними спільнотами, формальними чи неформальними об'єднаннями.

Всебічний розвиток особистості неможливий без відродження духовної культури та вітчизняних етнічних виховних традицій, надбань народної педагогіки. Зростання національної свідомості народу, прагнення досконали пізнати історичні джерела духовно-культурної спадщини, почерпнути багатства національної ментальності, стають за цих умов внутрішньою потребою особистості. Тому одним із пріоритетних завдань сучасної національної системи освіти і виховання молоді має бути всебічний розвиток духовності, а також надбання нею національних і загальнолюдських цінностей. Це зумовлює повернення до проблеми впливу освітньо-виховного середовища гірської школи на формування духовної культури особистості.

У сфері духовного життя людиною здійснюється осмислення й вибір ідеалів та цінностей. Проблема духовності – це не тільки окреслення найвищого рівня освоєння людиною свого світу, ставлення до природи, суспільства, до інших і самої себе. Це проблема виходу людини за межі вузькоемпіричного буття, подолання себе «вчорашньої» у процесі поновлення і вдосконалення, сходження особистості до своїх ідеалів, цінностей і реалізації їх на життєвому шляху.

Виходячи з твердження, що справжнім творцем культури, життя народу є духовна особистість, виховання духовності повинно стати провідним напрямком української національної школи.

Повернення до духовного коріння народу та світової педагогічної гуманістичної думки ставить у центрі нашої уваги особистість учня. Кожна дитина є неповторною, її можливості унікальні, а душа ніжна і вразлива.

У свідомості освітян утвердилось і набуло статусу незаперечної педагогічної аксіоми положення про те, що найдієвішими засобами формування в дитини будь-яких людських цінностей, як і її особистості в цілому, є різнопланове спілкування та активна особистісно та громадсько значуща діяльність.

У світлі сучасних педагогічних уявлень школяр є, або принаймні, має бути, активним суб'єктом учіння, яке за своєю природою, з одного боку, може розглядатися як процес спілкування, а з іншого, – як цілеспрямована навчально-пізнавальна і практична діяльність. А це означає, що шкільне навчання за належних умов його організації може бути ефективним педагогічним засобом формування будь-яких особистісних цінностей дитини, в тому числі й моральних, бо воно і за часом, і за організаційними принципами посідає пріоритетне місце у її життєдіяльності.

Діти дошкільного віку, як правило, мало спілкуються, тому навчання у школі вносить істотні зміни у їхнє життя: в умовах школи для них значно «розширюється» сфера спілкування. До того ж воно набуває тепер «ділового» характеру. Так само розширюється сфера міжособистісних стосунків з учасниками педагогічного процесу (вчителями, вихователями, учнями). Це зумовлює об'єктивну потребу в оволодінні знаннями морально-етичного змісту (про моральні цінності людини, норми та принципи, якими потрібно керуватися у стосунках з людьми, критеріями оцінювання їх поведінки тощо). Тепер для характеристики людини чи, тим більше для її оцінки, звичних для дошкільників прикметників типу «правильний» чи «неправильний», якими вони користувалися досі, виявляється недостатньо для оцінки людей, зокрема однокласників, літературних чи казкових персонажів.

Процес навчання, на відміну від позаурочної виховної роботи, відзначається високим рівнем його організації. Він строго регламентований у часі, характеризується відносною стабільністю змісту освіти, що визначається навчальними планами та програмами, місцем навчальної праці, чіткою послідовністю й системністю вивчення навчального матеріалу. Навчання здійснюється не тільки через оволодіння школярами різнобічною пізнавальною інформацією, але й через формування їхніх поглядів і переконань, наукового світогляду тощо. У навчанні перш за все відбувається педагогічний вплив учителя на духовний світ учнів, а значить, цілеспрямоване формування їх особистісних цінностей [7, 9–10].

В умовах реформування сучасного українського суспільства, модернізації системи шкільної освіти виховання учнівської молоді набуває надзвичайно важливого значення. Адже сьогоднішні учні – це завтрашні свідомі громадяни нашої держави. А за твердженням Г. Сагач, сьогодні, як ніколи раніше, «зростає соціальне замовлення на людей особистісного типу, лідерів у різних сферах виробництва, талановитих організаторів, керівників нового типу, які наслідують і розвивають ідеали класичного періоду, відроджують авторитет гармонійної людини-творця». Не менш стрімко розвивається наука аксіологія – наука про природу цінностей людини.[11]

Видатний швейцарський педагог І.Песталоцці наголошував на пріоритеті духовно-морального виховання та навчання, називаючи цей процес «морем безкінечної сили досконалої любові». Навчити людину любити, словом і справою довести всю висоту, глибину та повноту цього божественного почуття – такою постає місія духовно-морального навчання та виховання.

З позицій гуманістичної педагогіки та педагогіки життєтворчості кінцева мета виховання полягає в тому, щоб кожен вихованець міг стати повноцінним суб'єктом діяльності, пізнання і спілкування, вільною і самодостатньою особистістю. Відповідно, міра гуманізації виховного процесу визначається тим, наскільки він створює передумови для самореалізації особистості, розкриття всіх закладених у ній природних задатків, її здатності до свободи, відповідальності і творчості. Згідно цієї теорії у центрі суспільного розвитку має бути людини з її проблемами, надіями, сподіваннями. Потрібно, щоб ця людини, будучи громадянином країни, знала не тільки державну мову, традиції, але й не втратила в цьому складному процесі своєї індивідуальності та неповторності, і таким чином зберегла свою культуру. А термін «культура» в перекладі з латинської означає вирощування, вдосконалення чогось. Відносно людини – це вдосконалення та формування її образу. Таким чином, необхідно створити сприятливі умови для реалізації нею духовно-творчого потенціалу, самоідентифікації, самоусвідомлення свого «Я».

В цьому аспекті актуальними є роздуми про людину, її щастя та існування відомого філософа Г.Сковороди, в яких він наголошує на необхідності пізнання самої сутності природи людини з урахуванням чинників її духовного розвитку – віри, надії, любові. Науку про людину та її щастя Г.Сковорода вважав найважливішою з усіх наук.

На думку психологів, найважливішим для характеристики особистості є типове, домінуюче для неї ставлення до інших людей і до самої себе. З цього приводу відомий психолог С. Рубінштейн писав: «...Ставлення до іншої людини, до людей становить основну тканину людського життя, її серцевину. «Серце» людини зіткане з її людських стосунків з іншими людьми; те, чого цілком вона варта, визначається тим, до яких людських стосунків вона прагне, які стосунки з людьми, з іншою людиною вона здатна встановлювати.» [12, 262-263]. А професор Московського університету Б. Братусь у структурі особистості пропонує розглядати такі рівні, які характеризують її моральність, духовність як:

- егоцентричний – (особа прагне до власної значущості, вигоди, престижу);

- групоцентричний – (особа ототожнює себе з певною групою, які для неї є самоцінними саме приналежністю до неї. Всі інші сприймаються як «вороги», «чужі», як такі, що не варті поваги, співчуття, допомоги, любові);
- гуманістичний – (кожна людина виступає самоцінною, рівною з точки зору прав, свобод, обов'язків. Лише на цьому рівні можна говорити про моральність особи);
- духовний – (людина починає усвідомлювати себе та інших не як конечних, смертних істот, а як істот особливого роду, пов'язаних між собою, подібних між собою, співвідносних з духовним світом).[5, 34-39].

Реалії сьогодення ще раз підтверджують той факт, що всебічний розвиток особистості неможливі без відродження духовної культури та вітчизняних народознавчих виховних традицій, надбань народної педагогіки та педагогіки життєтворчості. Зростання національної свідомості народу, прагнення досконало пізнати історичні традиції та джерела духовно-культурної спадщини, почерпнути багатства національної ментальності стають за цих умов внутрішньою потребою особистості.

Саме тому одним із пріоритетних завдань сучасної національної системи освіти і виховання молоді має бути всебічний розвиток духовності, а також надбання національних і загальнолюдських цінностей. Це зумовлює повернення до проблеми формування морально-етичних, духовних цінностей школярів – майбутніх громадян нашої держави. Як відомо, палітра людської духовності досить різноманітна. Та найвищим проявом духовної культури особистості є її свідомість, оскільки всі інші різновиди духовності проінняті її змістом.

Філософи стверджують, що рівень духовного розвитку суспільства та його розвиток в цілому, визначається рівнем суспільної свідомості всіх його членів. А суспільна свідомість людей складається з громадянської, політичної, ідеологічної, правової, громадянської та національної самосвідомості.

Свідомість виявляє себе у знаннях, переконаннях, а головне – у вчинках та діяльності людей. Зміни у її структурі зумовлюються практикою пізнання, трудовою діяльністю, зовнішніми виховними впливами.

Національна свідомість особи відноситься до загальнолюдських цінностей. Вона передбачає національно-культурну ідентифікацію себе з певною нацією, сприяє розвитку її цінностей та усвідомлення ментальності свого народу. Формується національна свідомість всіма засобами рідної мови, історії, культури, мистецтва, народними звичаями і традиціями.

Відсутність національної свідомості нерідко призводить до відчуття меншовартості, другорядності рідної мови і культури, врешті-решт, – і самого себе. Внаслідок чого у молодих людей поступово зникає почуття власної гідності та гордості. І якщо на цей процес не впливати, то згодом вони стають егоїстичними байдужими пристосуванцями.

Формуванню національної свідомості школярів сприяють чимало важливих факторів, серед яких провідними є: історичне минуле нашого народу, рідна мова, народознавство, художня література, гуманістичне виховання. Тому ми повинні намагатись на основі кращих традицій духовної і культурної спадщини минулого в поєднанні із загальнокультурними традиціями сьогодення здійснювати посильний вплив на формування національної свідомості зростаючого покоління.

Сучасна молодь перебуває у постійному пошуку нового, досі невідомого. Їй притаманний дух романтизму та творчості. Ці прагнення вона реалізує в молодіжних об'єднаннях та організаціях. «Пласт», «СУМ», скаути й «Січ» – це лише деякі з них.

Діяльність молоді у таких організаціях сприяє розвитку організаторських здібностей, ініціативи, творчості та дисциплінованості, виховує дух товариствості, солідарності. Проте відсутність належного фінансування, брак добре підготовлених фахівців, погана поінформованість зумовлюють певні труднощі в їх роботі.

Таким чином, відродження українських виховних традицій, аж ніяк не означає повернення назад, у минулі історичні часи. Ми намагаємось створити таке освітньо-виховне середовище, у якому можна застосовувати надбання національної системи виховання не лише для того, щоб відновити кращі здобутки минулого, а й для того, щоб наповнити його сучасним науковим змістом. Адже правильно організоване виховання формує повноцінну цілісну особистість, яка високо цінує свою громадянську, національну і особистісну гідність, совість, честь.

Активна участь школярів у нових молодіжних структурах ще раз підтверджує їх необхідність. Адже вони не тільки доповнюють шкільне виховання, а й певним чином розширюють межі виховного середовища навчального закладу.

Усі компоненти духовності українського народу становлять національні цінності, які є серцевиною освіти і виховання.

Національні духовні цінності – це свідомий вибір, що спонукається певними бажаннями і пов'язаними з цим переживаннями. Це духовні вектори життя, система громадянсько-національної орієнтації, яку формують в учнів батьки, вчителі, громадськість, засоби масової інформації.

Цінність переконань – в духовності людини. Саме духовність є основою перетворення внутрішніх національних переконань у духовно-моральну поведінку. І до тих пір, поки кожен учитель, кожен виховник не визначиться в особистих ціннісних орієнтаціях, не прийметься духовними цінностями українського народу, формування їх в

учнівської молоді відбуватиметься надто повільно. Формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання.

Однією з педагогічних проблем формування національних духовних цінностей в учнів є недостатньо чіткі уявлення вчених-педагогів, виховників-практиків про те, як розвивати у молоді духовність в умовах, коли посилено пропагуються утилітарно-прагматичні цінності, особиста користь, егоїстичні інтереси, культ сили та інше. Як альтернативою цьому може бути педагогіка життєтворчості, яка спрямована на плекання дитини як суб'єкта життя, допомогу їй у визначенні життєвої стратегії, у пошуках смислу життя, його повноти і культури, пізнанні життя як результату життєздійснення.

Талановитий педагог В.Сухомлинський ще в радянський період зумів пов'язати моральні загальнолюдські цінності з національними. Таким чином йому вдалося одухотворити педагогіку, зблизити національні цінності – рідну мову, літературу народні традиції і звичаї, духовність в широкому розумінні із шкільництвом, практикою виховання:» Саме в молодшому віці, коли душа дуже піддатлива до емоційних впливів, ми розкриваємо перед дітьми загальнолюдські норми моральності, вчимо їх азбуки моральності...» [14, 158]

До основної проблеми кризи духовності, що потребує нагального розв'язання в Україні, спеціалісти відносять такі: екзистенційний вакуум, загальне моральне зубожіння, поширення зневіри, занепад традицій і звичаїв українського народу, знищення загального рівня культури значної частини населення, зайнятої «виживанням», безвідповідальність за свої слова, думки та вчинки; нехтування принципами гуманності, небажання прийти на допомогу ближньому через принцип «моя хата з краю», пропаганда культури споживання, наживи, збагачення неухильне зростання злочинності, наркоманії, проституції, зниження рівня духовності, моральності у засобах масової інформації, де пропагують антигуманність жорстокість, культ сили сексу і всездозволеності -- так звана, інформаційна шизофренія. Г.Сковорода мудро підкреслював: «Правильно використав час той, хто пізнав, чого треба уникати і чого домагатися».

«Приміром, американська педагогічна наука дедалі більше схиляється до такої думки: шкільна освіта по-винна зосередитися не тільки на тому, які реальні знання, навички, уміння можуть продемонструвати учні, а й на зовсім новому доповненні до такого погляду – якими дорослими повинні стати молоді люди, носіями яких якостей вони будуть у XXI столітті. Найповніше такий підхід ілюструє масштабний проект «Освіта світового класу», з ініціативою впровадження якого виступила педагогічна громадськість штату Вірджинія. В його основу покладено «життєві ролі», що їх виконуватимуть учні у XXI столітті.»

Так на початку XX ст. у США та Європі набули поширення погляди американського педагога, філософа і засновника педагогіки прагматизму Дж. Дьюї. Підкреслюючи значення освіти та виховання, він в одній із своїх ранніх праць «Моє педагогічне кредо» зазначав, що виховання є головним методом соціального прогресу та соціальних реформ. Значну увагу в працях Дж. Дьюї приділено проблемі взаємодії школи і середовища, зокрема общини. Він твердив, що все соціальне оточення дитини впливає на неї, допомагає її вихованню або ускладнює його. Завдання, яке прагнув вирішити педагог, зводилося до того, щоб школу перетворити в общину в мініатюрі, у суспільстві в зародку. Школу він розглядав як один із механізмів, котрий може наповнити дитину духом служіння суспільству. Однак ці його висновки були уже підсумком того, що накопичили попередні покоління. Можна сказати, що він просто відокремив їх із загальної педагогіки [18].

Саме тому активізується роль соціальних наук, зокрема педагогіки, «яка спрямована на подолання життєвих криз особистості й суспільства, які можуть передувати соціальним та індивідуальним кризам і катастрофам»

Аналіз стану речей щодо рівня вихованості зростаючого покоління, переконливо доводить, що на формування особистості впливає не лише навчально-виховна діяльність на уроках та позаурочних заняттях. «Людина була й завжди залишається дитям природи, і те, що її ріднить з природою, має використовуватися для її прилучення до багатств духовної культури», – неодноразово зазначав В.Сухомлинський [15, 17]. Відомий педагог-гуманіст у своїх працях обґрунтував вихідні положення про взаємовплив і тісний взаємозв'язок таких соціальних інститутів як школа і сім'я, розкрив багатогранні можливості впливу на процес виховання зовнішнього середовища. Географічне розташування, навколишнє середовище, природні умови визнаються основними у формуванні ментальності жителів гір. Згідно твердження А.Толстоухова: «Саме природні умови визначаються основним чинником, який впливає на формування психофізичних особливостей не тільки людини, а й на розвиток відношень як всередині суспільства, так і за його межами»[10, 147]. Тому що «світогляд дитини формується на основі спостереження та аналізу життєвих ситуацій спілкування дорослих між собою, оцінювального ставлення до навколишнього світу, здобуття освіти професії та самовизначення під впливом оцінок батьків та вчителів» [3, 13.]. Відчуженість особистості від природного середовища породжує чимало проблем.

Протиріччю між людським суспільством та середовищем його існування сьогодні приділяється багато уваги. Перше – це матеріальне довкілля, складене з природних та антропогенних об'єктів, в якому суспільство існує, задовольняє свої потреби та перетворює його. Друге – це створений людством духовний світ, що охоплює національні, соціальні, економічні, політичні та інші суспільні відносини і вироблені людством духовно-культурні цінності, які впливають на людей, формують їх світогляд та поведінку. Відчуження від природи і від собі подібних, яке принесла урбанізована епоха, породило чимало соціально-культурних проблем. «Активно прагнучи інтеграції з розвиненими країнами світу і ще не цілком втративши зв'язок з традиційною куль-турою, українці

мають шанс зробити свій внесок у збалансування раціональності і ду-ховності, прагматизму і романтизму, підприємливості і природолюбності людини XXI ст.»[9, 3].

Особливо актуальною ця проблема є для жителів гірських регіонів. Адже у процесі спілкування з природою, горяни намагаються встановити з нею дружні партнерські стосунки, які налагоджуються впродовж віків у процесі пізнання ними довкілля, шляхом спроб і помилок, що стає підґрунтям для формування стереотипу поведінки людини в гірському природному середовищі та регулювання відносин «людина-середовище» у процесі господарювання. «Людина гір» вже тривалий час намагається пояснити незвичайні явища природи, синхронізацію свого життя-буття з сезонною ритмікою природи і фенологічними явищами тощо.

Формування зростаючої особистості неможливе без сприятливого впливу навчально-виховного середовища навчального закладу, без соціального довкілля, без врахування багатьох інших чинників. Йдеться не лише про вплив географічного середовища, а й про етнокультурні засади, на яких функціонує школа, живе учень і вчитель, діє громада гірського населеного пункту.

Відомо, що в основі поведінки людини лежить система цінностей і менталітет. Поведінка змінюється в процесі соціалізації – залучення людей до соціокультурного середовища через засвоєння соціальних та економічних ролей і, відповідно, набуття певних особистісних якостей. Ментальність (прояв переважного способу діяльності, поведінки і способів вирішення проблем у певній культурі) проявляється на всіх рівнях життя і стосується поведінки як окремого індивідуума, так і всього народу. Характерними рисами ментальності горян є: витривалість, працелюбство, ощадливість, запальний характер, свободолюбивість, бережливе ставлення до природи, гнучкість поведінки, гордість, збереження автентичних традицій, хоробрість, незалежність від чужих поглядів та стереотипів.

Життя людей в умовах високогір'я впливає на формування їх характеру, спілкування та діяльності. Особливості поведінки мешканців цього регіону зумовлені специфікою гірського етнокультурного середовища. Адже для того, щоб молодій людині досягти визначених завдань, добитися певного успіху необхідно перш за все, жити за законами природи. Тому що, як стверджував відомий філософ Леонардо да Вінче: «у природі все продумано і влаштовано, кожен повинен займатися своєю справою, і в цій мудрості – вища справедливість». Мешканці гірських районів з раннього дитинства майстерно володіють різноманітними промислами та ремеслами, ведуть натуральний спосіб життя, користуються специфічними для гірської місцевості прийомами життєзабезпечення, добре знають лікарські рослини та цілющі властивості їх застосування у народній медицині. Тобто намагаються жити за неписаними законами природи та у невід'ємній близькості з нею.

Таким чином, цінності разом із соціальними нормами складають основу засвоєння людиною соціального досвіду, який є важливим аспектом соціалізації. Саме ціннісні орієнтації як найважливіші елементи структури особистості, що діють як на рівні свідомості, так і на рівні без свідомих процесів, визначають змістовну сторону направленості, вибірковість поведінки, детермінують її мотивацію, впливають на стиль людського мислення і життя. Виступаючи як стійка система, вони включають, крім переконань, нахилів, і духовні засади, і моральні принципи. В процесі соціалізації вони стають обов'язковим фактором розвитку особистості, формування її світогляду [9, 145]

Як вказує відомий український психолог, дійсний член НАПН України І. Д. Бех: «Генеральні напрями діяльності педагога, зорієнтовані на історичні тенденції та сучасні соціально-теоретичні реалії, мають передбачити такі завдання:

- 1) вчити дитину бути людиною, яка здатна жити гідно; форму/вати в неї вміння володіти собою;
- 2) здобувати знання і вивчати світ, тобто повноцінно засвоювати соціальний і природний досвід людства;
- 3) навчати морально оцінювати світ, тобто конструктивно, відповідно до загальнолюдських цінностей і сучасної моралі, поводитися в соціумі й наодинці зі своєю совістю» [3, 17–18].

На думку вченого, «морально-духовна вихованість підростаючої особистості нині є пріоритетною метою всієї освітньої системи». І школа, як одна із соціальних інституцій, що причетна до процесу виховання, повинна орієнтуватися на такі рівні морально-духовного зростання людини:

- «1. Субстанційний, що розкриває першопричину морально-духовного зростання.
2. Структурний, що визначає єдність емоцій і різної предметності (змістовності).
3. Тампоральний, що утверджує лінійність (розгортання) і циклічність (функціонування) морально-духовного розвитку особистості.
4. Особистісний, який розкриває прогресивні зміни морально-духовних актів за допомогою розгортання рефлексії та волі суб'єкта...» [3, 18–19].

Висновки. На формування ціннісних орієнтацій та соціально-психологічних особливостей людей, що проживають в однакових природних умовах здійснюють вплив багато чинників, серед яких географічне положення та специфіка природного середовища відіграють важливу роль.

Формування етносу здійснюється впродовж значного історичного часу, і сьогодні ми можемо говорити, що, дійсно, народи і народності, що розвивалися в однакових природних умовах, мають більше спільного між собою, ніж народи, які проживали в різних за кліматом і ландшафтом країнах. Особливо яскраво ці відмінності, як показано, в різних наукових джерелах [10; 16] проявляються при співставленні північних і південних народів.

Менш відчутною є різниця між людьми, що проживали і проживають в різних природних зонах (тундрі, лісах, лісостепу, степу, горах та ін.). Етнопсихологи виявляють певні відмінності в поведінці і звичаях мешканців гір і степової частини.

Таким чином, середовище – це сукупність природних і соціальних умов, що оточують людину. Молодший школяр має прямі чи опосередковані зв'язки з природним, соціальним, навчальним, ігровим, технологічним і психологічним середовищем. Вихованість, навченість сучасної людини – результат не лише діяльності вчителя, а й впливу всіх перелічених середовищ.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективи подальших напрацювань ми вбачаємо у необхідності докладнішого вивчення проблеми формування світоглядних засад особистості молодшого школяра.

1. Бачинська Є. М. Механізм формування інноваційного освітнього простору в регіоні / Є. М. Бачинська // Педагогіка і психологія. – № 1 (54). – 2007. – С. 79 –88
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2-кн. – Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д.Бех . – К.:Либідь, 2003. – 344 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : наук. видання. / І.Д.Бех – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
4. Боришевський М.Й. Духовні цінності становлення особистості громадянина // М.Й.Боришевський // Педагогіка і психологія . – 1997. – №1.
5. Братусь Б.С. Психологія. Нравственность. Культура. – М.,1994. – С.34-39
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – К.:Либідь,1997. – 376 с.
7. Іванюк Г. Вплив культурологічних чинників на діяльність сільської школи / Г.Іванюк // Початкова школа. – 2008. – №9. – С.12-14.
8. Кісіль М. В. Простір освіти з точки зору її основного суб'єкта / М. В. Кісіль // Вісник Черкаського університету. – 2006. – Серія «Педагогічні науки», Вип. 88. – С. 138-141.
9. Мистецтво життєтворчості особистості: Науково-методичний посібник. –К.: Інститут змісту і методів навчання. – 1997. – Т.2. – 936 с.
10. Філософія природи: Монографія /А.Толстоухов та ін. – К.,2006. – 208с.
11. Палчевський С. Педагогіка: Навч. посіб / С.Палчевський / – Київ, 2008. – С.366-384.
12. Психологічний словник /За ред. В.І.Войтка. – К.: Вища школа, 1982. – 215 с.
13. Слостенин В.А. Суб'єктно-деятельностный подход в общем и профессиональном образовании / В.А.Слостенин – М.: Магистр-пресс, 2000. – 263 с.
14. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка / В. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1978. – 234 с.
15. Сухомлинський В.О. Як виховати справжнього громадянина. /В. О.Сухомлинський К., 1976. – Вибрані твори: – Т.2 . – С.158.
16. Основи екології та соціоекології: Навч. посіб. /Під редакцією Енколо В.М / . – Львів: «Афіша», 1998. – 168с.
17. Щербань П. Формування духовної культури особистості / П.Щербань // Рідна школа. – 2000. – №1. – С .23-28.
18. Ясвин В. А.Образовательная среда: от моделирования к проектированию / Витольд Альбертович Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

Олена Хрущ,

кандидат психологічних наук, доцент,
Лауреат премії Кабінету Міністрів України за внесок
молоді у розбудову держави,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Olena Khrushch,

Candidate of Psychology, assistant professor,
the Prizewinner of the Cabinet of Ukraine for the
Contribution of Youth to the State building, Vasyl
Stefanyk Pre-Carpathian National University

Юрій Копчак,

кандидат економічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Yuriy Kopchak,

Candidate of Economics, assistant professor,
Vasyl Stefanyk
Pre-Carpathian National University

Лілія Копчак,

старший викладач кафедри іноземних
мов Інституту туризму і менеджменту
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Liliya Kopchak,

Senior teacher of Foreign Languages
and Country Studies faculty of Institute of
Tourism and Management, Vasyl Stefanyk
Pre-Carpathian National University

УДК 373.1 (292.451/454)

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК КАРПАТ РОЗПОЧИНАЄТЬСЯ
ІЗ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ**

**SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE CARPATHIANS
BEGINS WITH THE GENERAL SCHOOL**

A number of official international documents: laws, agreements, resolutions on problems of sustainable development of the Carpathians and targets of educational institutions, schools and organisations on solving the above mentioned problem is analyzed in the article.

Researchers believe that the State bodies of power and local, basing on the important international agreements, should define more accurately the role and place of educational bodies, schools, etc., their potential possibilities concerning preparation of the future generations for preservation and rational use of resource, recreational, cultural and educational possibilities of the Ukrainian Carpathians and providing their sustainable development.

In the article, the ways, basic forms and methods of psychological, pedagogical and economic preparation of pupils to new forms of life and managing who will provide stable development of the Carpathians in new conditions are revealed.

У статті аналізується ряд офіційних міжнародних документів: законів, угод, резолюцій з проблем сталого розвитку Карпат і завдання освітніх установ, шкіл та організацій щодо розв'язання даної проблеми.

Дослідники вважають, що державним органам влади та органам місцевого самоврядування, ґрунтуючись на важливих міжнародних угодах, треба більш чітко визначити роль і місце органів освіти, шкіл тощо, їх потенційних можливостей щодо підготовки майбутніх поколінь до збереження і раціонального використання ресурсних, рекреаційних, культурно-виховних можливостей Українських Карпат та забезпечення їх сталого розвитку.

У статті розкриваються шляхи, основні форми і методи психолого-педагогічної та економічної підготовки учнівської молоді до нових форм життя і господарювання, що в нових умовах забезпечуватимуть сталий розвиток Карпат.

Постановка проблеми. Сталий розвиток Карпат, що включає збереження і використання біологічного та ландшафтного різноманіття, стале й інтегроване управління водними ресурсами та річковими басейнами, стале сільське та лісове господарство, сталий транспорт, інфраструктуру, туризм, промисловість, енергетику, культурну спадщину та традиційні заняття, неможливий без надійної сталості економічного, соціального і культурного розвитку країни. Запорукою сталого розвитку є головна виробнича сила – добре виховані, навчені, фахово підготовлені та віддані справі люди.

Кожен регіон, у тому числі й Карпатський, має покладатись на підготовку кадрів з місцевих жителів. Ніхто окрім наших нових поколінь не буде дбати про сталий розвиток чужої для нього території, природи, культури, особливо коли йдеться про збереження чудової краси та унікальності Карпат. Нові справи робитимуть нові покоління, які сьогодні в шкільних класах і студентських аудиторіях готуються до розбудови рідного краю.

Проблема сталого розвитку Карпат з кожним роком набуває все більшого і тривожнішого звучання. В умовах глобальних кліматичних змін, які загрожують людству, в тому числі багатьом країнам Європи, люди починають все більше цінувати ті території і регіони, які мають життєзабезпечуюче значення. Серед них – гірські території, до яких належать і Карпати. Саме їх називають “легенями Європи”. Гірські лісові масиви Карпат – це основні джерела відновлення чистого повітря. Екосистеми гір забезпечують належний водний та кліматичний баланс. Карпати є місцем існування третини видів флори та фауни планети Земля. Всесвітній фонд природи відніс Карпати до 200 найважливіших природних регіонів світу.

Щоб зрозуміти глибину проблеми збереження і сталого розвитку Карпат, не зайвим буде нагадати, що Карпатський екорегіон охоплює всю Карпатську гірську систему. “Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат” підписали уряди восьми країн (Польщі, Румунії, Сербії, Чорногорії, Словаччини, Угорщини, Чехії, України).

Карпатський екорегіон – значна частина Європи загальною площею 209256 кв.км, довжиною 1500 км та шириною 350 км з найвищою вершиною горою Герлаховські Штіт (2655 м) у Високих Татрах, Словаччина.

Саме в Карпатах беруть початок витoki основних рік: Вісли, Дністра, Прута, Тиси, Черемоша, Сірету, Сану, Сучави, Бистриць тощо.

Населення Карпатського екорегіону становить біля 18 млн. чоловік. 16% загальної площі Карпат є природоохоронними зонами.

За даними Карпатського біосферного заповідника (м. Рахів), у Карпатах знаходиться третина всіх видів європейської флори – приблизно 3900 видів, у тому числі 500 ендемічних видів рослин. Тут живуть найбільші в Європі популяції великих хижих ссавців: 8000 бурих ведмедів, 4000 вовків і 4000 рисей.

Гордістю Українських Карпат, які становлять 10,6% від загального Карпатського екорегіону (Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Чернівецька області), є букові праліси.

Комітет у справах Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на 31 сесії у місті Крайстчерг (Нова Зеландія) 28 червня 2007 року ухвалив рішення про включення українсько-словацької номінації “Букові праліси Карпат” до переліку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Даний матеріал ми подаємо аби переконати науковий світ і громадськість у тім, що наразі є ще чим гордитись, що охороняти, зберігати і примножувати. Це можливе за умови сталого розвитку, який забезпечить добре підготовлене сучасне і прийдешнє покоління.

Виклад основного матеріалу. В останнє десятиріччя ХХ та в перші роки ХХІ ст. під впливом глобалізаційних змін в соціально-економічному, освітньо-культурному житті, екологічних катастроф, що викликані як кліматичними змінами, так і нерозумним господарюванням, уряди багатьох країн, вчені і громадськість задумались над проблемами “людина-природа”, “екологічна культура”, “майбутнє людства” в постіндустріальний період тощо.

Найбільше уваги у цей час приділялось і приділяється гірському середовищу, збереженню і сталому розвитку гір. Тема “люди і гори” присутня на міжурядових зустрічах, конгресах, міжнародних наукових конференціях. У Зальцбургу (Австрія) в 1991 р. вперше була прийнята Конвенція щодо охорони Альп, а вже у червні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) відбувається конференція ООН з промовистою і перспективною назвою “Порядок денний на 21-століття”, де приймається Декларація з довкілля і розвитку, в якій п.13 має назву “Сталий розвиток гірських регіонів”. У програмових матеріалах цієї конференції підкреслюється важливість функціонування людської цивілізації, соціальної самотності населення, яке проживає в горах.

Через три роки (1995 р.) Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи обговорює рекомендації “Про Європейську хартію гірських регіонів”. У 1998 р. відбувається Краківська конференція “Зелений Хребет Центральної та Східної Європи”. ООН розробляє і приймає “Програму сталого розвитку гірських регіонів”. У

Бухаресті (2001 р.) ухвалюється Декларація з питань довкілля і сталого розвитку в Карпатському і Дунайському регіонах.

Відчувається все більша стурбованість європейських країн щодо збереження і сталого розвитку гір. Про це свідчить прийняття «Хартії гірських народів – 2000», рамкових конвенцій “Про охорону і сталий розвиток Альп” та “Про охорону і сталий розвиток Карпат” 22 травня 2003 р. (м.Київ), ратифікованих Верховною Радою України у формі Закону України №1672-IV (1672-15) від 7 квітня 2004 р.

Про значну увагу до гір як природного скарбу, до їх екологічної культурної і соціальної цінності говорить і той факт, що Генеральною Асамблеєю ООН 2002 рік був проголошений Міжнародним роком гір. У цьому ж році був затверджений “План дій світового Саміту з проблем сталого розвитку” (Йоганнесбург, 2002). Цей короткий перелік поважних світових організацій, зібрань і документів, які вони схвалили, демонструє стурбованість світової громадськості збереженням, охороною і сталим розвитком гірських територій. На жаль, з цими документами, їх ідеями та обґрунтованими вимогами багато державних керівників різного рангу, органів місцевого самоврядування, а також освітніх установ і шкіл ще недостатньо ознайомлені.

Варто прочитати лише преамбулу до “Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат”, як відчуваєш велич оцінки нашого краю, його значущість для мільйонів людей Центральної та Східної Європи і переживаєш почуття гордості та відповідальності за дбайливе ставлення до природного дару – Українських Карпат:

“ВИЗНАЮЧИ, що Карпати є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок, необхідним середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення, і найбільшою у Європі територією з незайманими лісами, та

УСВІДОМЛЮЮЧИ, що Карпати є важливою частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля і середовища існування у серці Європи, спільного для багатьох народів та країн;

УСВІДОМЛЮЮЧИ важливість та екологічну, культурну і соціально-економічну цінність гірських регіонів, що спонукало Генеральну Асамблею Організації Об’єднаних Націй проголосити 2002 рік міжнародним роком гір;

ВИЗНАЮЧИ, що Карпати являють собою середовище, в якому проживає місцеве населення, та

ВИЗНАЮЧИ внесок місцевого населення у сталий соціальний, культурний і економічний розвиток і в збереження традиційних знань у Карпатах;

ВИЗНАЮЧИ важливість субрегіональної співпраці для охорони та сталого розвитку Карпат у контексті процесу “Довкілля для Європи”;

ВИЗНАЮЧИ досвід, отриманий в рамках Конвенції щодо охорони Альп (Зальцбург, 1991 рік), як успішну модель для охорони довкілля та сталого розвитку гірських регіонів, що забезпечує гарну основу для нових партнерських ініціатив та подальшого зміцнення співпраці між Альпійськими та Карпатськими державами;

УСВІДОМЛЮЮЧИ той факт, що зусилля, спрямовані на охорону, збереження і стале використання природних ресурсів Карпат не можуть бути досягнуті лише однією країною, а вимагають регіональної співпраці; а також, що зростає важливість транскордонного співробітництва у досягненні екологічної цілісності. “Домовились...” (1, 383)”.

Нещодавно, 8-10 вересня 2010 р., Закарпатською обласною радою та обласною державною адміністрацією під патронатом Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи та Президента України в м. Ужгороді проведено міжнародну науково-практичну конференцію “Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи”.

Проблеми збереження соціального, економічного і природного потенціалу країн та областей, що розташовані по різні сторони кордонів на території Карпатських гір і гірських регіонів Європи взагалі, нині турбують всю європейську спільноту.

Як повідомляється в оголошенні щодо конференції, “...47 країн – членів Ради Європи за ініціативи України в Конгресі місцевих і регіональних влад Ради Європи визнали за необхідне розробити спеціальні Резолюцію та Рекомендації про забезпечення сталого розвитку Карпат та інших гірських регіонів Європи”.

Зазначені документи розглянуті і схвалені Конгресом Ради Європи, що сприяє консолідації зусиль на місцевому, регіональному, державному та міжнародному рівнях у комплексному вирішенні екологічних і соціально-економічних проблем гірських регіонів нашої держави та інших країн Європи, відкриває реальні перспективи для залучення фінансових ресурсів Європейського Союзу і міжнародних організацій для їх розв’язання.

У привітальному зверненні до учасників та гостей конференції Президент України Віктор Янукович зазначив: “Міжнародне співробітництво в галузі охорони довкілля має надзвичайно важливе значення, адже проблеми чистого повітря і води, збереження флори і фауни, комфортного проживання на своїх територіях стосуються кожного жителя Землі. Охорона природних ресурсів, гармонізація відносин суспільства і природи набули особливої актуальності у час глобальних кліматичних змін, природних катаклізмів, зростаючого антропогенного впливу на планету” (4,1).

У пропозиціях української сторони до попереднього проекту Рекомендацій “Сталий розвиток гірських регіонів і досвід Карпатського регіону” Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, з якими виступив член

даного Конгресу, голова Закарпатської обласної ради Михайло Кічковський, відзначалось, що гірські регіони та високогірні території Європи є місцем проживання і життєдіяльності для майже половини населення Європи, становить виняткову природну, соціально-економічну та етнокультурну спадщину людства і є незамінним джерелом природних ресурсів, регенерації повітря і води, одним із кліматоутворюючих факторів планети Земля.

Українська сторона, що була представлена низкою центральних міністерств і відомств України, науковими установами, зокрема Інститутом регіональних досліджень, Інститутом географії та Інститутом екології Карпат НАН України, університетами тощо, констатувала, що в гірських регіонах відбуваються загальнопланетарні тенденції до деструктивного розвитку: ерозійні процеси, порушення гідрогеологічного балансу, висихання малих річок, погіршення якості та зменшення запасів питної води, що може призвести до зниження рекреаційних можливостей гірських регіонів та погіршення умов проживання населення.

Така тенденція особливо небезпечна для гірського регіону нашої області, яка пріоритетом розвитку визнала туризм, оздоровлення, розвиток екологічно чистих підприємств переробної галузі та отримання такої ж екологічно чистої продукції. Саме в школах у процесі вивчення основ наук (природознавства, географії, хімії, біології та ін.) необхідно інформувати учнів про зменшення чисельності багатьох видів флори і фауни, про вичерпність запасів питної води, про шкідливість для ґрунтів ерозійних процесів тощо.

Виховний потенціал змісту навчальних дисциплін, уроків та позакласних і позашкільних навчально-виховних заходів має спрямовуватись на збереження і примноження того, що ще не втрачено. Операції “Чисті річки”, “Збережемо ліс”, “Птахи – наші друзі”, “Чисте повітря”, дитячі і юнацькі “Зелені і голубі патрулі”, “Охоронці природи” – все це та багато іншого не тільки сприяє збереженню природи, але й формує звички, переконання, такі риси характеру, як бережливість, співчутливе ставлення до всього живого і життєдайного.

Сьогоднішньому практицизму, споживацтву, байдужому, а часто й агресивному ставленню до природи окремих дорослих у перспективі можуть протистояти наші вихованці. Потреба у піклуванні про сталий розвиток природи формується сьогодні в школі.

У Карпатах, як і в гірських регіонах Європи, почастишали прояви екологічних лих і кліматичних катастроф: селі і зсуви, розливи річок, затоплення великих територій. Це не тільки наслідок природних катаклізмів, але й результат непродуманої господарської діяльності, як тепер називають – антропогенного впливу.

На нашу думку, в школах треба більшу увагу приділяти ознайомленню учнів з основами економічних знань, азами розумного господарювання, з проблемами відносин та взаємозалежностей “людина-природа” тощо.

Назріла крайня потреба не лише проголошувати принципи зв'язку навчання і виховання з життям, але й щоденно, на кожному уроці і виховному заході, аналізувати життєві ситуації, розкривати причини постійних змін, що відбуваються навколо нас, у природі під впливом не завжди доцільної, а часто і нерозумної діяльності людини. Древні стверджували: не для школи, а для життя ми навчаємось.

Вважаємо, що належна економічна підготовка учнів шкіл, особливо їх обізнаність у галузі фінансів, матеріальних цінностей і ресурсів необхідна для того, щоб учні усвідомлювали, що на усунення екологічного дисбалансу, викликаного варварським знищенням природи, доводиться витратити величезну кількість фінансових і матеріальних ресурсів.

У гірських регіонах, де незначна кількість придатної до обробітку землі, де відсутня промисловість та недостатня на сьогодні інфраструктура туристичної галузі, спостерігається високий рівень безробіття, неякісне побутове обслуговування та охорона здоров'я. Все це породжує міграцію населення гір: виїзди на заробітки в інші області України (сезонна міграція), заробітчанство в інших країнах світу тощо. Важко говорити про сталий розвиток гірського регіону за умови несталого населення, коли з березня по жовтень-листопад у гірських селах залишаються лише діти і старі люди.

У школах відомі ці проблеми. Вчителі часто виконують функції відсутніх батьків і в позанавчальний час наставляють на добрий шлях дітей, батьки яких знаходяться за межами села, району чи області.

Науковці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в рекомендаціях “Про врахування впливу гірського природного і соціального середовища на розвиток, навчання і виховання учнів” вносили пропозицію, щоб дітей із сімей сезонно працюючих батьків та заробітчани, що перебувають без постійної батьківської опіки, взяти на спеціальний облік, розробити заходи постійної уваги, залучати частіше до різних форм активної діяльності.

Пропозиції і рекомендації. З метою сталого розвитку Карпатського регіону та підготовки і залучення шкільної молоді до цього складного комплексного процесу пропонуємо:

1. З метою перетворення гірських регіонів, зокрема Карпатського, в культурні, туристичні й рекреаційні центри в загальноосвітніх школах пропагувати збереження самотутньої культурної спадщини населення Карпат, залучати дітей і шкільну молодь до посильної участі у створенні сучасної інфраструктури для відпочинку й оздоровлення людей, до практичної роботи у домашньому господарстві з вирощування і виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

В такій праці формуються відповідальність, працелюбність, господарність та бережливість як риси характеру майбутніх господарів гір.

2. В ході переорієнтації господарювання із заготівельної та гірничовидобувної на туристично-рекреаційну, легку промисловість та сферу обслуговування рекомендуємо практикувати в школах, окрім офіційно виділених

профілів (природничо-математичного, суспільно-гуманітарного, філологічного, технологічного, художньо-естетичного, спортивного), ще й такі:

- екологічний та природоохоронний;
- етнологічно-географічний;
- природничо-науковий з поглибленим вивченням інформатики;
- вивчення іноземних мов;
- спортивно-оздоровчий.

3. Широко залучати учнів до посиленої участі в реалізації регіональних і місцевих програм із захисту та збереження чистоти гірських річок і лісових насаджень, боротьби з ерозійними явищами на гірських сільськогосподарських угіддях, прибирання побутових і виробничих відходів тощо.

Формування екологічної культури найбільш ефективно відбувається в школі та за її допомогою.

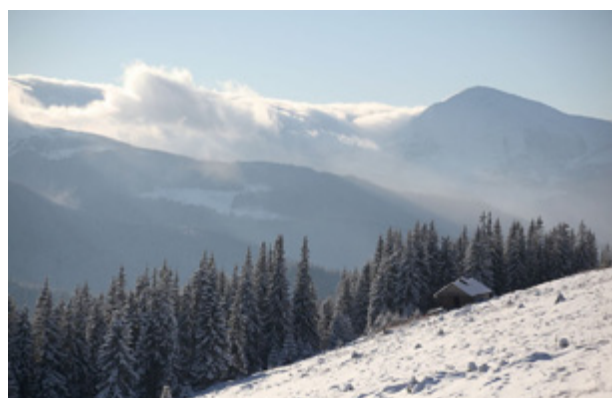
4. Спрямувати діяльність шкіл та позашкільних навчально-виховних закладів на розвиток освітньо-культурної своєрідності населення Карпат, збереження мистецько-культурного розмаїття традицій і звичаїв різних етносів, що проживають у Карпатах.

Це особливо важливо в період глобалізаційних викликів та посиленого впливу масової культури.

5. Зважаючи на те, що в Карпатах ми межуємо з такими країнами, як Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, а Карпатський регіон близький до Альпійського, країни якого вже мають чималий досвід розв'язання низки проблем гірських територій, управлінням освіти прикордонних областей, освітнім установам і школам налагоджувати і підтримувати транскордонне співробітництво, запозичити кращий досвід навчання, виховання і розвитку дітей в умовах гірського середовища.

Висновки. Сталий розвиток Карпат як мультикультурного простору, де спільно мешкають представники багатьох національностей, народів і етносів, у перспективі можливий за умови добросусідства, взаємозбагачення досвідом підготовки учнівської молоді до збереження, розвитку і соціально-економічного піднесення цієї даної Богом природної перлини.

1. Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – №32. – С.383.
2. Рамкова конвенція “Про охорону та сталий розвиток Карпат”. – ВВР. – 2004. – №32.
3. Резолюція міжнародної науково-практичної конференції “Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи”. – URL: [http:// eu. prostir.ua/calendar /242331.html](http://eu.prostir.ua/calendar/242331.html).
4. Янукович В. Учасникам та гостям міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи». – Новини Закарпаття. – 7 вересня 2010 р.– №99 (3668). – С.1.
5. Вишиванюк М. Прикарпаття має надзвичайно великий економічний потенціал, у нас працюють мудрі люди. – Галичина. – 7 жовтня 2010 р. – №147. – С.10.
6. Кічковський М. Закарпаття було і залишається барометром самопочуття Карпат. – Новини Закарпаття. – 7 вересня 2010 р. – С.1-6.
7. Адаменко О. Євроінтеграція через Карпати. – Галичина. – 9 листопада 2010 р. – №166. – С.4.

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ВПЛИВ ГІРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ НА РОЗВИТОК ШКОЛЯРІВ

Мирон Вовк,

кандидат педагогічних наук, професор,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Myron Wovk,

candidate of pedagogical sciences, professor,
Carpathian National University Vasyl Stefanyk

УДК 37: 78-054
ББК 74.200.541.3

ЕТНОПЕДАГОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

ETNOPEDAGOGICHI TRENDS FORMATION AND DEVELOPMENT OF MUSICAL INSTRUMENTS IN THE CARPATHIANS REGION

Мета статті полягає у розкритті генези етнопедагогічних знань праісторичного населення зони Карпат. Опираючись на системний аналіз досягнень музичної етнопедагогіки, автор розкриває закономірності і тенденції розвитку музичного інструментарію та його вплив на формування цілісної системи духовних цінностей етнічного музичного мистецтва.

Ключові слова: музичний інструментарій, етнічне мистецтво, творчість, музична етнопедагогіка.

The aim of the article is in the disclosure of ethnopedagogical knowledge's origin of historical population in Carpathian region. The author discloses the conformities and tendencies of musical instrumentation's development and its influence on the whole system forming of ethnic musical art's mental values, opposed on the system analysis of musical ethnopedagogics achievement.

Key words: musical instrumentation, ethnic art, creation, musical ethnopedagogics.

Постановка проблеми. У новому столітті Україна взяла на озброєння нову гуманістичну програму освіти, спрямовану на забезпечення та розвиток творчого потенціалу особистості, її самореалізації. З цього погляду українська нація потребує вдосконалення системи музичної освіти й виховання, адже саме музично-естетична спадщина, її розвиток визначають рівень духовної культури українців.

Мета роботи полягає у розкритті генезу етнопедагогічних знань праісторичного населення зони Карпат. На основі системного аналізу досягнень музичної етнопедагогіки виявити закономірності та тенденції розвитку етноінструментарію та сформувати цілісну систему реалізації здобутків української музичної етнопедагогіки.

Методи дослідження:

- аналіз музичних творів із питань розвитку етнопедагогіки для кожного народного інструменту: матеріальні, технічні, художні, тембральні й зображальні можливості;
- порівняти трактування музичних джерел українського фольклору як народну педагогічну мудрість;
- опрацювати етнопедагогічний матеріал, музичні твори для кожного інструменту опубліковані в різний період соціального розвитку України;
- теоретично узагальнити методологію української музичної етнопедагогіки з народною творчістю й т.д.

Як галузь загальної етнопедагогіки музична етнопедагогіка опирається на суть освіти й виховання наукової музичної педагогіки. Загалом українське музичне мистецтво ще досить помітно розділене високими перегородками від процесу вивчення мистецької філософії суспільних, освітніх і гуманітарних наук, що не дозволяє побачити українця в національному контексті всебічного розвитку й виховання. Особливо це помітно в прогалинах музичного навчання та виховання народних мас в період становлення України як держави. Опора на музичну етнопедагогіку й музичну культуру може бути тим магістральним шляхом утвердження етнонаціональних цінностей, які так високо цінуються у Європі, яка поступово втрачає їх. Музичне етноінструментальне мистецтво є тим полем, на якому може прорости й розквітнути образ української нації.

Музично-інструментальне етнічне мистецтво українців є прикладним видом і бере свій початок із трудової діяльності народу. Різноманітні ударно-ритмічні інструменти мали своє первинне застосування як підручні предмети побутового вжитку, що використовувалися для організації трудового процесу. Пізніше їх застосування поступово стало виконувати роль ударних музичних інструментів, які справедливо вважають найдавнішими. Після ударних, наступну сходинку займають духові інструменти, що виготовлялись із трубчастих кісток тварин і пустотілих раковин. На перших порах ці речі служили людям засобом звукового зв'язку (сигналами), пізніше, з появою в них отворів, звуки могли змінювати свою висоту й таким чином роги, раковини, пустотілі кістки

перетворювались у перші найпростіші духові музичні інструменти. Слід зауважити, що історія української музичної етнопедогогіки – міждисциплінарна наука. Вона тісно пов'язана з історією музики, історією педагогіки, етнографією, лінгвістикою, семіотикою, фольклористикою. Звідси комплексність і різноманіття методів дослідження етноінструменталістики.

Зразки уснопоеитичної творчості українців стимулювали їх до мелодизації і ритмічного оздоблення широких пластів етнопедогогічних ідей. “Предметом дослідження історії української педагогіки є особливості та закономірності формування, становлення та розвитку української народної педагогіки” [11, с. 29], – справедливо зауважує професор Н.Лисенко. Ці ідеї мають пряме відношення до вивчення музичних етноінструментів.

Удосконалення ударного, духового та струнного інструментарію проходило в процесі економічного, технічного й культурного розвитку суспільства. Музичний інструментарій став живим свідченням найдавніших і найглибших культурних зв'язків між народами навіть територіально віддаленими. Через музичний інструментарій можна судити про мистецьке життя трудового народу, його духовний розвиток й удосконалення. Грати на таких інструментах навчилися методом наслідування шляхом передачі його від людини до людини, від покоління до покоління. Так поступово формувалася музична етнопедогогіка, яка розвивалася разом з удосконаленням музичних інструментів.

Сьогодні в Україні побутує багато різноманітних інструментів. Одні з них у силу тривалого використання й удосконалення стали українськими народними (цимбали, волинка, скрипка, свиріль, дримба). Цимбали, ліра й волинка зазнали позитивних змін в Україні як у структурі, так і формі, що значно покращило акустичні властивості та художньо-виражальні можливості. Таким чином, можна говорити про них як про інструменти етноукраїнського походження.

Українська музична етнопедогогіка є власне національною навчальною системою, що формувалася завдяки поєднанню народного навчання, національного й загальнонародського, через зв'язок минулого із сучасним і майбутнім в історії народу на власному національному ґрунті. Переконливо проілюструвати цей процес можна на прикладі такого могутнього виховного засобу етнопедогогіки, як музика.

Найдавніший народний український музичний інструмент сопілка може розкрити перед нами процес її розвитку та її етнопедогогічні методи навчання.

Сопілкове виконавство є складовою частиною етномузичної культури України. Воно пов'язане з її побутом, працею, обрядами, скотарським господарством тощо. Поряд із нині функціонуючим скрипковим виконавством сопілкарство відображає соціальні й господарські стосунки, своєрідність національного характеру, філософські, моральні й естетичні уявлення українського народу. Інструментальне виконавство, як і будь-який інший вид етнічної музики, поєднує в собі матеріальну й духовну частини культурної спадщини народу та є важливим джерелом пізнання історії, культури, світогляду, вікових звичаїв.

Сопілка зустрічається в усіх народів світу, тільки по-різному оформляється й називається. Спогади про сопілку знаходимо ще в писемних джерелах східних слов'ян XI ст. Для України вона стала етнонаціональним інструментом. Йї, як і скрипці, належить велика роль у становленні й розвитку етноінструментальної музики. На сході України сопілку називають ще дудкою або дудочкою, а виконавця на ній – дудариком. Однак не слід змішувати назви “дуда” (волинка) й “дудка” (сопілка), оскільки це зовсім різні інструменти [14, с.854].

Так, чуваський народний духовий музичний інструмент шахлича дуже подібний за формою, звукодобуванням і строем до української сопілки. Грають на ньому лише чоловіки, імпровізують народні наспіви, ліричні пісні та мелодії танцювального характеру [15, с.295].

У Костромській, Володимирській та Івановській областях побутує поштовий або пастуший рожок. Виготовляється з берези, клена. Має шість ігрових отворів. Його довжина 32–36 см, звукоряд діатонічний, звук досить сильний, але лагідний. Використовується в сучасних оркестрах і ансамблях російських народних інструментів [16, с.683].

У німецькому, французькому й італійському народно-музичному побуті широко використовується духовий музичний інструмент блокфлюте. Це своєрідна різновидність флейти, що являє собою циліндричну трубку з дзьобоподібним закінченням і має сім ігрових отворів. Може виконувати діатонічні й хроматичні звуки, що дуже схожі до сопілки української. Техніка виконання проста, тому інструмент знаходить широке використання в шкільному й домашньому музикуванні та церковній музиці для виконання старовинних музичних творів А.Вівальді, Г.Генделя, Й.Баха [14, с.491].

Сопілка широко відображена в етноукраїнських піснях, особливо коли йдеться про музику до танців. На сопілці не менш майстерно можна виконувати й протяжні мелодії та інструментальні награвання-імпровізації [14, с.282].

В Україні нині є чимало чудових виконавців-сопілкарів. На кожному огляді художньої самодіяльності можна почути прекрасні виступи сопілкарів – дорослих і школярів. Цей інструмент входить до складу всіх професійних і самодіяльних ансамблів та оркестрів українських народних інструментів, де використовується як сольний і оркестровий інструмент. По всій Україні створюються ансамблі сопілкарів [8, с.194-198]. Одним із таких сопілкових оркестрів є Народний самодіяльний оркестр сопілок клубу незрячих міста Кам'янець-Подільський, яким понад три десятиріччя керує Анатолій Кугай. Злагожене звучання всього сімейства сопілок від пікколо до Б-баса дозволяє виконувати складні музичні твори. Зважаючи на те, що на сопілках грають незрячі учасники, етнопедогогічні методи навчання використовуються в повному об'ємі (метод наслідування, “на слух”, лінійний метод).

Репертуар, який можна виконувати на сопілці, дуже різноманітний. Так, у вертепному видовищі є мелодія під назвою “Дудочка”, яка, слід думати, виконувалася на сопілці. У цій мелодії, незважаючи на те, що її виконували й на скрипці, цілком збереглася типова фактура сопілки: мелодичний розвиток побудований на основі відтворення звуків окремих тризвуків, застосування широких інтервальних стрибків і дрібної ритміки. У її

звучанні відчувається специфічний пасторальний характер, мабуть, тому мелодія “Дудочка” у вертепі пов’язана з появою на сцені пастухів. У цьому народному театрі, який пов’язаний із святом Різдва Христового, музичну характеристику мають всі дійові особи через коляду або танець. Назва “вертеп” походить від грецької, що означає – печера, в якій народився Ісус.

Дослідник Б.Яремко стверджує, що у Карпатах кожен оволодівав інструментом самостійно, переймаючи навички гри та репертуар від інших сопілкарів [24]. Хлопчаків із бідних сімей або тих, у кого не було батька, віддавали служити до багатих людей у своє або інше село. Їм найчастіше доручали пасти корів, овець. Хто хотів грати на сопілці, вчився в місцевих музикантів і дідів, разом з якими пас худобу. На основі музикантів-аматорів формувалися ансамблі, капели, що грали на хрестинах, весіллях, толоках, вечорницях. Ансамблі могли утворюватися спонтанно, коли виникали сприятливі умови: під час випасу худоби, косовиці, толоки, вечорниць, молодіжних гулянь. Наприклад, повертаючись із весілля, музиканти зупиняються на відпочинок. Один сопілкар починає грати улюблену імпровізацію, а інший, слухаючи його, намагається по-своєму відтворити почуте. Між ними виникає своєрідний діалог-змагання. У колективній сопілковій грі виконавці розподіляються на дві групи: перша веде “високий голос”, друга – “низький” [9]. У “Дударіку” яскраво відтворений образ дідуся М.Леонтовичем:

Moderato

1. Ді - ду мій, ду - да - ри - ку, 2. Ді - ду мій,
ти ж, - бу - ло, ос - лом і - дещ, ти ж, - бу - ло
Те - пер ти - се, як - ма - є,
ду - да тво - я гу - дя - є,
і - ні - ши - ки зо - стя - ли - ся,
кві - ня ко - му до - страши!

ос - лом і - дещ, 3. Ді - ду мій, - ду - да - ри - ку,
ти ж, - бу - ло, ос - лом і - дещ.

Вікових меж у сопілковому виконавстві немає: кожний музикант грає – як для себе, так і в капелі – до того часу, поки фізично на це спроможний. Переважно всі сопілкарі-аматори, й професіонали – є добрими господарями, обізнаними з будівництвом, столярством, бляхарством, деякі з них – професійні будівельники. Професійні сопілкарі на Гуцульщині грали у своєму та навколишніх селах. Коли головний скрипаль під час виконання танців (зокрема, гуцулок) не спроможний вести за собою колектив, роль капельмейстера в капелі (старшого музиканта) виконує сопілкар. Іноді сопілкаря самого кличуть грати на родинному святі або під час колективної праці. При цьому грати на хрестинах його запрошує хтось із членів родини, на вечорницях – ініціатор їх проведення, на “коляду” – старший із колядників (береза), на танцях – парубок, який організовує молодіжні ігри, або той парубок-сопілкар, котрий розважає молодь. В усіх перерахованих випадках музикант грає безкоштовно, керуючись власним бажанням. Творче самовираження сопілкаря може проявитися й тоді, коли він грає для себе або для інших на полонинах, пасовиськах, косовицях, у лісі під час збирання грибів, ягід тощо. Сопілкарі не мандрують по селах із метою популяризації свого мистецтва, лише на базарі можна почути гру майстрів, котрі привозять на продаж вироблені сопілки, або покупців, що купляють інструменти [22].

Сьогодні сопілка у Карпатах є одним з улюблених інструментів. Цей факт доводить, наприклад, те, що газда, запрошуючи капелу на весілля, вимагає, щоб у її складі обов’язково був сопілкар. У перший день весілля, коли “плетуть деревце”, сопілкар грає до співу “ладканок”, в інших випадках він виконує співанки, музику для слухання, а також розважає гостей за столом. Танці сопілкар грає лише в складі “весільної капели” [6].

Сопілкарі часто очолюють оркестри народних інструментів або ведучі ролі під час гри. Керівником муніципального оркестру народних інструментів м. Івано-Франківськ є Любомир Никорак. Знаменитий сопілкар із с. Мишин Коломийського району заслужений артист України Василь Попадюк довгий час працював в оркестрі хору ім. Г.Верьовки. У місті Коломия керівником Народного самодіяльного оркестру є сопілкар Михайло Тимофіїв. В Україні знаменитих сопілкарів досить багато в кожній області, по загальноосвітніх школах і народних домах.

Сопілка в Україні має досить сталу форму. Здебільшого її виготовляли з дерева, але практикували й з металу. Як стверджує виконавська практика, тембр звука сопілки залежить не лише від внутрішнього діаметра трубки, а й від якості й породи дерева. Найбільш ходовим матеріалом були клен, береза, бук, горіх. Музикант і дослідник Б.Яремко вказує на те, що в зоні Карпат використовувалися не лише сопілки з дерева, але й металеві. Особливої популярності набирали вони в 40-ві роки. Самі музиканти, взявши за взірць дерев’яні сопілки, змінювали параметри, керуючись при виготовленні своїх інструментів власним виконавським досвідом. Конструювали сопілки з латунних, мідних або алюмінієвих трубок. Ці інструменти мали перевагу над дерев’яними своєю надійністю й зручністю користування на різних дійствах. Дерев’яні сопілки у Карпатах виготовляли з м’якої ліщини або твердої свидини (“свид”). Отвори в заготовках просвердлювали гвинтовим свердлом, а грифові отвори випалювали розжареним шилом [3]. Для проникнення в глибину традиційного сопілкарства ретельно вивчався багаторічний досвід виготовлення інструментів, імперично нагромаджений народними майстрами [20]. Процес виготовлення сопілок переносився переважно на зиму – через меншу зайнятість майстрів господарсько-польовими роботами. Досить часто сам продаж сопілок перетворювався в живе імпровізаційне колективне музикування як майстра-продавця, так і покупців-музикантів, що давало можливість вибрати найбільш відповідний інструмент. Як правило, народні майстри так поєднували в собі майстра музичного інструмента, його передавача й поширювача, а також збудника музичної пам’яті, носія етноукраїнських традицій.

Виготовляють сопілки з бузини чорної (“білий боз”), свидини кров’яної (деревник), калини звичайної (калина), груші звичайної (груша), клена-явора (явір), черешні (черешня), вишні звичайної (вишня). Безумовно,

що калина на території України віддавна була улюбленим матеріалом для прискороного виготовлення сопілки. Бойки асоціюють сопілку, виготовлену з калини, зі змістом “Калинова сопілка” й нерідко називають її “зачарованою”.

В образ карпатського ватажка першої половини XVIII ст. Олекси Довбуша бойки вкладають надлюдські якості [7], які співвідносяться не лише з його реальними вчинками героя й захисника бідних, але й з умінням грати на “зачарованій” сопілці. З розповіді відомого бойківського майстра й музиканта Максима Сагана дізнаємося, що в Довбуша була “зачарована” сопілка з явора, “груба і довга”, з якою він ходив по горах [21].

Ой попід гай зелененький

Для якісних сопілок народні майстри вибирають деревні заготовки зі стовбурів кущів, які зростають у затінених місцях по кам'янисто-горбистих берегах гірських річок. Це середовище, де кущі ростуть повільно (“забавно”), завдяки чому їхня деревина формується рівномірно, зі слабким вираженням анізотропних властивостей, самі ж майстри підкреслюють, що утруднені умови зростання кущів впливають на структуру деревини, а отже, й на її акустичні властивості [2].

Добираючи кущову деревину як матеріал для сопілок, майстри гуцульщини свідомо враховували її фізичні та механічні властивості. Фізичні властивості деревини вони розрізняють за її річними шарами, котрі можуть бути виражені слабо (свидина, калина) або чітко (бузина). Слабо виражені вікові шари деревини свідчать про її високі якості, що підтверджується рівномірним розміщенням їх у вигляді кілець правильної форми [12]. Про це образно оспівується в народній пісні:

Вийди, Грицю, на вулицю

Обр. М.Хоменка

За гірськими традиціями дерева рубають, коли сходить молодий місяць, тобто наприкінці квітня – на початку травня, що пов'язано із часом заготовлення деревини смереки для будівництва хат. У зрубаного дерева в цей період деревина біла, легка (не просякнута вологою), “здорова”, приємного запаху, вона не темніє, не намокає, не загниває й не піддається червоточині. Деревина весняного зрубу, за твердженням музичних майстрів, лісорубів і будівничих, має добрі акустико-механічні властивості (“таке дерево ліпше всього виробляє в собі звук”), легко піддається обробці, в тому числі при виготовленні сопілок. З давніх-давен напровесні інструменти виготовляли з верби, “чічки” й бузини чорної, скосівку (“весняну скосівку” – свисткові або відкриті довгі сопілки без грифних отворів). Весняну скосівку з кори вербового прута зробити найлегше до початку сокогону (теленка).

Рубання дерев у Карпатах припадає на листопад і грудень. Деревина осіннього зрубу важча за весняну, містить більше вологи, довше сушиться, менше обробляється.

Для виточування денця (“корка”) до свисткового пристрою пищавки народні майстри гуцулії використовують сухий смерековий сучок. Висушений у природних умовах, він дуже твердий, містить багато смолистих речовин, завдяки чому не втягує вологу. Навіть після тривалої експлуатації “корок” не набрякає, не всихається, зберігає добру якість звучання сопілки. Добором деревини для “корка” закінчується етап підготовки матеріалу й починається безпосередній процес виготовлення інструментів. Денце може бути із сухого дуба.

Найскладнішим процесом роботи майстра є розташування голосових отворів. Якщо майстри випікали залізним прутиком отвори в довільній формі, то такі сопілки мали довільну настройку. Таким чином, рідко траплялося, щоб зроблена на “око” сопілка мала більш-менш точний мажорний або мінорний звукоряд.

Сопілка, як український етнічний музичний інструмент, зазнає позитивних змін, удосконалення, і сьогодні маємо кілька нових різновидностей. У цьому особливо відзначилися майстри В.Зуляк та І.Скляр. Ці майстри, йдучи різними шляхами до однієї й тієї ж мети, вдосконалили звукоряд сопілки й створили нові її типи.

Тривалі творчі контакти між народами примножують їх спільне багатство в галузі музичної педагогіки й одночасно сприяють “утвердженню самобутнього через вихід за власні межі, становлення на рівень інтернаціонального” [18, с.71]. Таким музичним етноінструментом в Україні є скрипка, яка посіла національний рівень етнопедагогіки.

Кожен народ зберігає традиції своєї етнонаціональної культури, втіленої в пісенній, інструментальній та хореографічній творчості. Завдячуючи неповторності звучання й безмежним можливостям, скрипка посідає одне з провідних місць серед етномузичного інструментарію Карпат. Гуцули споконвіку свою етнічну музику

плекали й берегли, збагачуючи словом і барвистими мелодіями. Її музична мова мелодійна, високопоетична, виразна, послідовно вдосконалювалася багатьма поколіннями етноукраїнських музикантів. Типові гуцульські етномелодичні звороти й інтонації передавалися з покоління в покоління, формували невичерпну скарбницю народної музики. Часте вживання форшлагу й перенесення мелодії на октаву вище надає їй специфічного інструментального колориту, який може бути відтвореним лише на скрипці. Інколи вокальна мелодія, виконувана на скрипці, при цілковитому збереженні її ладово-інтонаційної основи набуває ряду специфічних інструментальних рис шляхом зміни її ритмічного малюнка.

Танцювальні мелодії народні скрипалі деколи ускладнюють зміною їх ладотональної основи, завжди зберігаючи ідейно-емоційний зміст. Середовище має безпосередній вплив на характер етнічної музики, мелодика якої, внутрішнє відчуття залежать від змісту життя, його напрямку, культурного рівня. Недарма побутує думка, що коли хочете зрозуміти музичну індивідуальність будь-якого народу, уявити те, що в нього є найпотаємнішого, то найкращий спосіб – простудіювати його народну пісню, його музику [5, с.38-50]. Безумовно, що для втілення в інструментальну мелодію певного змісту, надання їй того чи іншого характеру недостатньо лише творчої фантазії обдарованого виконавця. У нього повинен бути інструмент, технічно-виражальні можливості якого дозволили б йому здійснювати музично-творчий задум. І таким інструментом насамперед стала скрипка. Широке її побутування серед українського народу дало можливість створити окрему галузь народної творчості, етноінструментальну музику.

Репертуар надзвичайно талановитих українських виконавців-скрипалів складається з танцювальної музики (гопаки, козачки, метелиці, польки, кадрили), інструментальних награвань – імпровізацій та похідної музики. Майстерність народних скрипалів у зоні Карпат має етнічні традиції й специфічні риси, які істотно відрізняють їх від майстерності скрипалів-професіоналів. П'єси етнічного походження – надзвичайно цікаві, глибоко змістовні й оригінальні за фактурою твори. Скрипка побутує серед українського народу як у селах, так і в містах. Широкого розповсюдження вона набула в етномузичних ансамблях західних областей України [17]. Далеко за межами України набули слави оркестри народних інструментів, очолювані скрипачами Сергієм Орлом із селища Делятин Надвірнянського району, знаменитим скрипачем Гуцульщини Могурем (Грималюком Василем), професором по класу скрипки Петром Терпелюком із м. Івано-Франківськ та іншими майстрами скрипкового виконання.

Народні музиканти-скрипалі Гуцулії через призму інструментальної музики, танцю дають можливість людям пізнати й відчути духовні цінності етнічного музичного мистецтва, надати йому надзвичайної виразності, правдивості, зробити доступним, близьким, зрозумілим широкій аудиторії. Здебільшого народні музики виконували твори зі слуху, переймаючи один в одного найкращі, найпопулярніші мелодії, награвання, використовуючи їх при грі танцювальних мелодій, коломиенок і латканок.

Етнічне музичне мистецтво можна класифікувати на інструментальне, інструментально-танцювальне, вокально-танцювальне та хорове. Ці напрями тісно взаємопов'язані й, ніби поєднані невидимими струйками, зливаються воедино, перетворюючись у великий автентичний потік музичного мистецтва. Саме такі потоки живлять своєю музикою нові таланти, розвивають їх, удосконалюючи й оновлюючи новими мистецькими традиціями та різноманітністю напрямів [10].

Дуже глибоке коріння має етнічна музика Гуцулії. Її традиції дійшли до наших днів і продовжують розвиватися. Популярною й сьогодні є троїста музика, в якій скрипка є ведучим інструментом. Гуцульська музика, що виконується в складі скрипки, цимбалів і сопілки, – темпераментна, високопоетична й виразна. На думку народного артиста України професора П.Терпелюка, музика Гуцулії уникнула запозичень і зберегла свій оригінальний етногуцульський стиль виконання. Скрипка й цимбали переважно грають в унісон із сопілкою, а інколи цимбали вторують, тобто акомпанують. Цей спосіб гри гуцульських мелодій властивий для цілого Прикарпаття. Скрипаль основний у капелі, він веде мелодію, ускладнює її, постійно змінюючи одну на іншу, як згадає видатний сопілар краю М.Д.Павлюк, що не раз чув на весіллях гру славетного скрипача Гуцульщини Могура (Грималюка Василя), хоч працювати разом із ним не пощастило, оскільки капела останнього завжди мала постійний склад музикантів. Багато мелодій видатного скрипача подобалися сопілкареві, він залюбки включав їх у свій репертуар [13]. Серед гуцульських музик найпопулярнішим є танець гуцулка (коломийка), що має декілька частин: вступ, до гори, гора, козачки й закінчення.

Танець починається з двотактового вступу, що визначає основний його темп, власне, від нього й залежить, у якому темпі будуть виконуватися подальші мелодії танцю. Після того скрипаль веде капелу за собою через велику кількість різноманітних мелодій, що надають танцю чарівного звучання й темпераменту. Скрипаль декілька разів гуцулку повертає на початок, але за кожним наступним разом переходить на другу цифру, за третім – на третю й на останній цифрі темп наростає. Гора починається з домінантсептакордових звуків (із септими), що надає мелодії впевненого звучання й через розв'язку ніби заспокоює попередні мелодії, доводячи, що вона “вершина” гуцульського танцю” [19, с.8-10].

Гора має навколо себе декілька високотехнічних мелодій або, як називають народні музиканти, колін. Традиційно їх виконують скрипаль і цимбаліст. Допомогає їм сопілка, що грає тихо, підсилюючи в унісон партію скрипки. Мелодії мажорні, цікаві й самовпевнені, але не такі, як гора. Повертаючись на гору, люди, що танцюють, знають, що зараз буде перехід на козачки або, як кажуть, на долину. Козачки – це мінорні козачкові мелодії, на яких музиканти демонструють свою віртуозність, а танцюючи немовби відпочивають, пританцювуючи на місці, слухають музику. Після цього голосно звучить 58 цифра, що створює відчуття, ніби з гір зійшла снігова лавина, музика звучить голосно – скрипка, сопілка, цимбали прошивають усе наскрізь. Упродовж віків етногуцульські музиканти вдосконалюють свою мелодіку, що є своєрідною автентичною візиткою перед світовим

народноінструментальним музичним мистецтвом [23]. Етнопедагогіка кожного конкретного народу належить до спеціально-психологічних явищ передовсім національного порядку. Тому й не дивно, що ігнорування її у вихованні музикантів породжує манкуртів, для яких національне музичне мистецтво є безликим, яких українці називають “перевертнями” [18, с.72-73]. Тому В.Винниченко підкреслював, що “інтернаціоналізм, що вимагає одречення від своєї національності й розтворення себе в безфарбній, абстрактній масі людства, є абсурд. І не тільки абсурд, а лицемірна, шкідлива, злочинна пропаганда самогубства, пропаганда вбивання життя в собі. Але інтернаціоналізм як сполучення всіх національних сил людськості, як кооперація народів є вищий розвиток національного чуття, є вищий щабель поступу людського” [4, с.73-74]. Збереження етноінструментального скрипкового мистецтва українців прислуговується музичному вихованню нації.

У зоні Карпат побутує й по сьогодні оригінальний етномузичний інструмент – дрімба, який набув свого розповсюдження в різних країнах світу. У науковій літературі дрімба зустрічається під назвою варган. Наукова версія походження від старослов'янського варги (губи, рот, зев) – язичковий інструмент, що звучить сам. Побутує у двох видах – пластинчастий і дугоподібний. Пластинчасті побутують серед народів Азії, дугоподібні поширені у Європі, Азії, Африці.

Наукові дослідження підтверджують, що музичний інструмент дрімба побутує в більш як 50-ти національностей і в кожній з них цей інструмент має свою національну назву [14, с.666]. На теренах України дрімба утвердилась у вигляді залізного обідка у формі підкови, що в середині має зафіксовану сталеву пластинку, яка на протилежному кінці загнута маленьким гачком. Дрімбу ставлять у рот лівою рукою, легка торкаючись передніх зубів. Пальцем другої руки, легко торкаючись гачка пластинки, добувається звук постійної висоти. Ротова порожнина виконує функцію резонатора. Змінюючи її об'єм, можна змінювати висоту тону на фоні органного пункту пластинки. Звук специфічний, невеликої сили, але пронизливий. Виконання мелодій на дрімбі здебільшого має індивідуальний характер.

Використовуючи найкращі досягнення педагогічного досвіду українського народу в музичному мистецтві, у справі естетичного виховання дітей і молоді, інструментальна етнопедагогіка органічно поєдналася з науковою музичною педагогікою і внаслідок викристалізувалася в наукові педагогічні школи з кожного етноінструмента. У результаті, нині музична педагогіка забезпечує навчання й виховання високопрофесійних виконавців симфонічних, духових, народних оркестрів і ансамблів.

Висновки. Для українського народу, віками позбавленого власної державності, музично-інструментальна спадщина нації підмінялася музичними творами й фольклором пануючої нації й гальмувала її розвиток. Фольклорний репертуар українського народу часто замовчувався та заборонявся з тавром “буржуазного націоналізму”. З утвердженням України як держави зазвучали українські марші з використанням мелодики пісень стрілецьких, повстанських, гайдамацьких, невільницьких. Інструментальна етнопедагогіка поєдналася з найновішими методами навчання нашої молоді гри на етноінструментах. Наукова педагогіка повинна взяти на себе відповідальність за дослідження музичної етнопедагогіки й поставити її на службу українському народу. Оскільки історія української музичної етнопедагогіки стоїть на стикі багатьох наук, звідси й комплексність і різноманіття методів етнопедагогічних досліджень інструментознавства й етноінструментарію.

1. Антонович Д.В. Українська культура. – К.: Либідь, 1993.
2. Венцковський М. Бузинова сопілка // Культура і життя. – 1965. – 29 квітня.
3. Винтонив І.С. Влияние условий роста на акустические свойства его древесины // Лесной журнал. – Изд. высших учебных заведений, 1973. – №2.
4. Винниченко В. Відродження нації. – Ч.І.
5. Вовк М.В. Виховання музикою. – К.: Музична Україна, 2007.
6. Гошовський В. Музичні особливості пісень // Бойківщина: історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – 300 с.
7. Грабовецький В.В. Гуцульщина XIII – XIX ст. Історичний нарис. – Львів: Вища школа, 1982. – 300 с.
8. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. – К.: Наукова думка, 1967.
9. Дереза М. Таємниця співучого дерева // Вечірній Київ. – 1960. – 1 березня.
10. Іваницький А.І. Украинская народная музыкальная культура: Дисс. в форме наукового доклада на соискание уч. ст д-ра искусствознания. – К., 1991.
11. Лисенко Н. Українська етнопедагогіка: історичний контекст. – Івано-Франківськ: Науково-методичний центр «Українська етнопедагогіка і народознавство», 2005.
12. Макарьева Т.А. Исследования акустических характеристики древесины, используемых для музыкальных инструментов, и разработка методов их контроля в условиях производства: Автореф. дис. канд. тех. наук. – М., 1875.
13. Мацкевич І. Гуцульские скрипические композиции: Дис. на соискание уч. степ. канд. искусствознания. – Л., 1970.
14. Музыкальная энциклопедия. – М.: Сов. энциклопедия, 1981. – Т.V.
15. Музыкальная энциклопедия. – М.: Сов. энциклопедия, 1981. – Т.VI.
16. Музыкальная энциклопедия. – М.: Сов. энциклопедия, 1981. – Т.IV.
17. Самодіяльний оркестр народних інструментів С.Брустури Івано-Франківської області // Культура і життя. – 1965. – 14 січня.
18. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К.: ІЗМН, 1997.
19. Терпелюк П. Моя Гуцулія. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2005. – Ч.III.
20. Українське музикознавство. – К.: 1989. – Вип.24. – 150 с.
21. Бойківська сопілкова музика. – Львів: Сполом, 1998. – 120 с.
22. Яремко Б. Бойківська сопілкова школа. – Львів: Сполом, 1998. – 128 с.
23. Яремко Б.І. Роль виконавства у формуванні музичної традиції (на матеріалі української музики Прикарпаття): Автореф. дис. канд. мистецтвознавства. – К., 1995.
24. Яремко Б. Українські сопілкові імпровізації. – Рівне: Ліста, 1997.

Михайло Гнатюк,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Mykhailo Hnatiuk,

candidate of Fine art,
Associate professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University

УДК 745 / 749: 37.011.31

СВІТ ПРОФЕСІЙНОСТІ Й КРАСИ СВІТЛАНИ КОРПАНИУК

SVITLANA KORPANIUK'S WORLD OF PROFESSIONALTY AND BEAUTY

У статті описується творчість відомого на Прикарпатті, керівника гуртків декоративно-прикладного мистецтва, викладача образотворчого мистецтва і художньої культури у Косівській школі-гімназії- Світлани Корпанюк.

Ключові слова: творчість, декоративно-прикладне мистецтво художня культура писанка, техніка краплення, орнамент.

The article runs about Svitlana Korpaniuk, an expert on folk crafts, a teacher pedagogne of Kosiv gymnasia. She is famous not only for her highly professional classes of pysanka painting and sculpture, but also as a participant of numerons exhibitions and festivals.

Key words: Svitlana Korpaniuk, folk arts, ornamental pattern, gymnasia, tradition, family craft.

Постановка проблеми. Не одне покоління майстрів на Гуцульщині й Покутті зростало в умовах мальовничої природи, розвинутих художніх промислів і ремесел. Талановиті українські родини добре розуміють значення творчої праці для виховання обдарованої особистості. В такому середовищі зростає Світлана Корпанюк, членкиня НСМНМУ, дочка відомого різьбярка і художника Миколи Івановича Грепинака, уродженця села Брустури, що на Косівщині. Батько змалку привив дітям любов до мистецтва – малювання, різьблення, писанкарства, тому закономірно після закінчення школи Розалія та Світлана вступили до Косівського училища прикладного та декоративного мистецтва. Там вони ґрунтовно опанували професію художника і стали майстрами народних художніх промислів. Нині передають свої знання і вміння дітям. Розалія працює вчителем образотворчого мистецтва і художньої праці у Брустурівській середній школі, а Світлана – керівник гуртків декоративно-прикладного мистецтва, викладач образотворчого мистецтва і художньої культури у Косівській школі-гімназії. Вона веде мистецьку студію “Дивосвіт”, де діти не тільки опановують різні техніки, але й вивчають семантику, композиційні та колористичні особливості українських писанок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Орнаментування пташиних яєць в Україні має давню історію і є однією із форм народного малювання. В різні періоди його досліджували: М. Гнатюк [1], І. Гургула, О. Ляшенко, В. Манько [2], О. Онищук, М. Селівачов [5], М. Скорик, О. Соломченко [6], М. Станкевич та інші, які відзначають, що ця художня традиція походить ще з дохристиянських часів, коли яйце вважали символом зародження життя на землі. У різних народів були свої обряди, пов'язані з яйцями.

Так, у стародавніх греків широкого розповсюдження набули “яйцеві ігри”, що проводилися на спеціальному майданчику. Древні римляни святкову трапезу починали з куштування вареного яйця. Німецькі селяни закопували їх “на щастя”, а поляки “обкотували” ними посіви, оберігаючи таким чином поле від бур'янів. Але найбільшою оригінальністю, мабуть, відзначилися українські селяни, які розкидали яйця у бороздах під час оранки і сівби, аби щедро вродила нива.

Основний зміст статті. Мальовані яйця-писанки вважають своєрідним оберегом. Нині на Гуцульщині ними не тільки обмінюються, як це пасує близьким людям, ними обов'язково “чокаються”, “граються на вбитки”, любуються. У цьому регіоні в основному поширена воскова техніка розпису яєць за допомогою спеціального писальця. На півдні Поділля, Буковині застосовують техніку краплення – капання воском на яйце. На Прикарпатті, Волині поширені техніки “шкравання”, “крашення”, звідси і назви писанок – “крашанка”, “галунка”, “мальованка”.

Одним із найпоширеніших елементів в орнаменті писанок на Гуцульщині є зображення мотиву сонця у вигляді солярних знаків і коня. Сонце зображували також у формі хрестиків, кругів тощо. Серед елементів розпису зустрічаються зображення жінки-Берегині – символу життя і родючості, багатий рослинний і тваринний світ (олені, кози, вівці, баранчики), птахи (качки, голуби), риби – символи Христа та інші. На багатьох писанках

присутні зображення рослинності (дерева, квіти), кучері, бігунці, гусячі лапки, безконечник, пасочки, смуги, хвилі (зображення води), знаходимо знаряддя праці ("грабельки"), архітектурні мотиви ("церковці") тощо. Елементи розпису, кольорова гама і схеми розташування є досить сталими і відповідають традиційним прийомам конкретного регіону, села. Серед інших вирізняються писанки сіл Брустури, Шешори, Яворів, Замагора, Чорний Потік. Самобутніми художніми якістьми наділені писанки Підгірського Покуття – Рожнева, Кобак, Черганівки; Буковини – Виженки, Росток, Слобідки. Своєрідними художньо-стильовими ознаками відзначаються писанки Бойківщини, Лемківщини та інших регіонів. Проте найбагатше декоровані писанки Космача. Сам голова сільської ради – Дмитро Пожоджук – визнаний писанкар в Україні. За його ініціативою кожної весни проводять фестивалі – з'їзди. З цієї нагоди відбуваються конференції, де учасники діляться досвідом і думками, як зберегти від занепаду і розвинути цю унікальну художню культуру. Особливо актуальними є доповіді, в яких передана стурбованість поширенням кольорових наклейок, оздобленням яєць нетрадиційними техніками, що приводить до надмірної механічності і втрати, зрештою, найголовнішого значення мальованого яйця – його життєдайної сили, захисної, оздоровчої, виховної та естетичної функцій. Писанка – духовне багатство нашого народу, і цю художню традицію необхідно всіляко оберігати й підтримувати, особливо розвивати в навчальних закладах.

Косівська гімназія Івано-Франківської області, яку очолює Заслужений вчитель України Магун М.В., давно славиться добрими вчителями і прекрасними вихованцями, які щороку поповнюють лави студентів вишів. Під керівництвом Світлани Корпанюк кращі учні гімназії часто виборюють призові місця на обласному конкурсі наукових робіт від Малої академії мистецтв. Їх захист проходить у стінах Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Так, Іван Чорнищук два роки поспіль виконував наукові роботи на теми «Елементи орнаментів Трипілля у гуцульській писанці» та «Символіка і семантика українських писанок» і, відповідно, виборював друге і третє місце. А на зльоті обдарованої творчої молоді району Валерій Білов зайняв перше місце з темою «Збережені хрещаті церкви Гуцульщини». Принагідно зауважимо, що в гімназіях Галичини першої половини ХХ століття традиційно не тільки давали знання з академічних предметів, але й дбали про духовне здоров'я, вчили малювання, художніх ремесел, музики і співу.

Уроки малювання і художньої праці вели здебільшого професійні художники, що закінчили Академії мистецтв. Так, у Перемишлі понад 30 років викладала Олена Кульчицька, в Рогатині – Юліан Панькевич та Юліан Крайківський, у Станіславі – Осип Сорохтей та Ярослав Лукавецький, у Коломиї – Валеріан Крицінський і Станіслав Дачинський та ін.

У радянських школах, при незначній кількості годин, уроки образотворчого мистецтва вели здебільшого нефахівці, оскільки до 90-х років в Україні не було жодного педагогічного училища зі спеціальністю «Образотворче мистецтво» [Див.: Довідник для вступників за 1990 рік]. Проте в регіонах з високим рівнем розвитку художніх промислів основні завдання навчання і виховання засобами мистецтва вирішувалися вдома. Гуцульщина й Покуття здавна привертають увагу дослідників різноманітними виробами з дерева, глини, своєрідним одягом та вишивкою, ткацтвом, народною архітектурою, багатими народними звичаями та обрядами, які не тільки служать засобом естетичного виховання, але й багатьом родинам приносять заробіток. Усьому світові відомі прізвища Бахматюків, Кошаків, Цвіликів, Семенюків, Шкрібляків-Корпанюків, Девдюків, Кіщуків, Фірчуків, Грепиняків та багатьох інших, досвід яких є національним надбанням і прикладом для наслідування. Вони започаткували регіональні школи-осередки, що вирізняються певними локальними художніми особливостями, стилістикою виробів. Саме на вивчення учнями багатих традицій Карпатського краю спрямовані уроки мистецтва С. М. Корпанюк.

Подібну програму майже п'ятдесят років виконувала у школах Івано-Франківська Катерина Йосипівна Медвідь. Свої знання та вміння вона часто демонструвала на численних семінарах вчителів і директорів шкіл області. У цьому напрямі нині працює і С. Корпанюк. 13 квітня 2010 у стінах Косівської гімназії вона провела відкритий урок на тему «Українська народна іграшка. Традиції і сучасність» (Скульптура - 5 клас), який, як відзначали присутні, пройшов на високому професійному рівні[4]. Всі були в захопленні від нестандартного підходу до розкриття теми. З перших хвилин уроку Світлана Миколаївна впевнено і цікаво повела розмову про скульптуру та її види, історію виникнення, традиції іграшкарства в Україні, зокрема на Гуцульщині. Вона розкрила перед присутніми особливості виготовлення іграшок з глини та сиру. Використовуючи сучасні мультимедійні засоби та новітні технології, вона показала теоретичні знання основ образотворчої грамоти, особливості практичної роботи, володіння словом і матеріалами. В процесі уроку застосовано фронтальну, групову та індивідуальну форми роботи, що сприяло ефективному засвоєнню навчального матеріалу. Загалом урок сподобався учням, які, виконуючи практичну роботу, розвивали уяву, фантазію та інші творчі здібності, формували виконавську культуру, необхідну в багатьох сферах життєдіяльності людини. Учасники семінару оглянули виставки дитячих малюнків, вироби із сиру, глини, творчі роботи з різьби на дереві Світлани та Петра Корпанюків у музеї гімназії, ознайомилися з роботами юних художників, фотографів. А далі відбулася зустріч із заслуженим майстром народної творчості, відомим різьбярем Ю. Павловичем, який висловив своє захоплення уроком і побажав, аби творчість Світлани Миколаївни, її педагогічна діяльність були належно пошановані і вивчалися вчителями інших шкіл.

Чоловік Світлани Корпанюк Петро – заслужений майстер народної творчості, відомий різьбяр, продовжувач різьбярських традицій яворівського осередку. Гірське село Яворів здавна славиться майстрами з різьби на

дереві. Імовірно, саме яворові ліси довкола спричинили розвиток різьбярства. Згадаймо хоча би Юрія Шкрібляка і його синів – Василя, Миколу і Федора, вироби яких ще в кінці XIX століття осідали у багатьох музеях, їх навіть купував сам цісар Австрійської імперії. Розвиток художніх технік (сухої різьби та інкрустації) у Яворові продовжили Юрій і Семен Корпанюки. Петро Корпанюк є їх нащадком. Він ще малим засвоїв способи і прийоми, якими вони володіли. Нині П. Корпанюк – досвідчений майстер, працює над оздоблення ужиткових виробів з дерева, займається оформленням інтер'єрів. Разом з Світланою вони є учасниками фестивалів у Космачі та багатьох інших різноманітних виставок та імпрез. Особливо знаковою була виставка митців Косівщини у залі Національної спілки майстрів народного мистецтва України, яку відвідав Президент Віктор Ющенко. У своїй промові він відзначив, що глибоко шанує славетний рід Шкрібляків-Корпанюків з села Яворова, де б'ють сильні і чисті джерела духовності й творчості [3].

Світлана і Петро Корпанюки є також і збирачами зразків народного мистецтва майстрів Гуцульщини, виношують ідею про створення власного музею, планують зібрати відеотеку серії «Народні митці Гуцульщини». Вже відзняли на плівку творчий доробок членів Національної спілки художників України, заслужених майстрів народної творчості України різьбярів М. Ю. Федірка з Косова та В. С. Корпанюка з Яворова зі змістовними розповідями та показом процесу роботи.

Висновки. Таким чином, світ професійних захоплень Світлани Корпанюк багатий і різноманітний. Вона відома майстриня, продовжувач багатовікових традицій народного мистецтва далеких предків. Особливо відзначимо педагогічну діяльність Світлани Миколаївни, яка сповна віддається роботі з дітьми школи-інтернату, веде їх у світ прекрасного, допомагає адаптуватися у ньому.

1. Гнатюк М. Писанкарство як засіб етновиховання в навчальному закладі / М.Гнатюк // Проблеми української народної педагогіки. Теорія і практика: 36. наук. статей. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – С.44-49.
2. Манько В. Українська народна писанка / В. Манько. – Львів: Свічадо, 2001. – 46 с.
3. Мисюк І. Косівські митці здивували В. Ющенка / І. Мисюк // Можемо. – 2006. – №3. – 16 березня. – С.3-4.
4. Підлетейчук Ю. Черпнем із джерел своїх з самого споду / Ю. Підлетейчук // Освітянський вісник. – 2010. – №5 (26 травня). – С.4.
5. Селівачов М. Р. Домінантні мотиви української народної орнаментики (кінець XIX-XX ст.) / М. Селівачов // Нар. творчість та етнографія. – 1990. – № 2. – С.68-76.
6. Соломченко. О. Г. Писанки Українських Карпат / О. Соломченко. – Ужгород: Карпати. 2002. – 238 с.

Микола Грєпіняк з мамою. Село Брустури, 1963р.

Писанки Гуцульщини і Покуття.

Елементи і мотиви писанкового розпису

Світлана Корпанюк. 1996р.

Світлана і Петро Корпанюки. Косів 2010р.

С. Корпанюк. Рахва. Суха різьба, інкрустація. 2002р.

Марія Клепар,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Заслужений працівник культури України,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Marija Klepar,

Candidate of Pedagogics, assistant professor,
The Precarpathian National
University named after V.Stefanyk

УДК 371.134.

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

UKRAINIAN MUSICAL FOLKLORE AS A MEANS OF MORAL EDUCATION OF FUTURE GENERATION

Ukrainian folklore as a means of moral education is analyzed in the article. The main attention is paid to the peculiarities of the musical folklore in the educational system.

Key words: Ukrainian musical folklore, a means of moral education, future generation.

У статті описується український фольклор як засіб морального виховання підрастаючого покоління. Увагу акцентовано на специфічній ролі музичного фольклору у виховній системі.

Ключові слова: український музичний фольклор, засіб морального виховання, підрастаюче покоління.

Постановка проблеми. Розбудова вітчизняної системи освіти на засадах демократизації і гуманізації актуалізує соціальне замовлення на педагогів, здатних втілювати в життя пріоритети моральності, духовності, гуманістичного світосприйняття й культури спілкування. Особливою мірою це стосується майбутнього вчителя музики, одним з визначальних професійних завдань якого є виконання соціокультурної місії провідника в опануванні безмежного світу національного і світового музичного мистецтва, збагачення на цій основі духовного потенціалу школярів. У законі України “Про освіту”, Концепції національного виховання основна увага акцентується на важливості оволодіння цінностями музичного мистецтва, національної пісенної культури, формування естетичної культури, художніх здібностей і моральних якостей особистості.

Вирішення означених завдань потребує використання в навчальному процесі загальноосвітнього навчального закладу досвіду народної педагогіки, зміст і засоби якої мають яскраве національне забарвлення, відповідають національному виховному ідеалу, мають історичну і культурну цінність.

Загальний аналіз останніх досліджень. Видатний філософ-просвітител ь другої половини 18 століття Г.С.Сковорода підкреслював, що «правильне виховання криється у природі самого народу, як вогонь і світло в кремені» [1].

Отже, стає зрозумілим, що будувати школу за однаковою схемою у всіх регіонах не можна. Кожна школа має давати глибокі знання основ наук, але паралельно з цим в національній школі має бути національне виховання, національна історія, географія, музика, фольклор. Повинна застосовуватися своя система виховання учнів, яка б давала можливість вивчати основи своєї культури, освоювати традиції, обряди, звичаї, що створювалися народом впродовж його багатовікової історії.

Дослідники стародавньої культури вказують на те, що народні традиції – це духовна система віковичного життя українського народу з усталеними звичаями і традиціями, ритуальними діями, з величальними піснями і поетичними висловлюваннями, художніми образами, музикою, танцями, святковими вбраннями, з хлібом і сіллю, радістю і щедрістю. Наші предки щиро вірили, що саме від належного обрядового дійства

залежить успіх і навіть життя їх самих, їхніх дітей, онуків та правнуків. В народних обрядових святах втілено емпіричний освітньо-виховний досвід народу, суть творчого духу, духовну велич і художню самобутність [4].

Мета статті: розкрити значення українського музичного фольклору у моральному вихованні підростаючого покоління.

Основний виклад матеріалу. Любов до народних звичаїв, музики, пісні - це найприродніший і найглибший духовний початок життя, адже кожна дитина генетично несе в собі задатки тої музичної свідомості, на якій в далекому минулому зросла могутня стихія музичного фольклору. Тому актуальним є розгляд проблеми, якою мірою національний фольклор може бути джерелом виховання, формування національної свідомості дітей, адже склалися нові умови життя, змінилася тональна і ритмічна основи сучасної музики, розширилось музичне мислення сучасних композиторів. Це, звичайно, не могло не відбитися на оцінному ставленні частини дітей до народної творчості попередніх поколінь, яке не завжди збігається з загальноприйнятим.

Педагогі і музикознавці одностайні, що віковічні традиції народу повинні стати надбанням дітей - рідна мова, пісня, казка мають врятувати їх від безликісті і сірості, насичення шкільних програм фольклором сприятиме проникненню учнів у глибини народної творчості, наближенню до сформованих уявлень про сутність людини, її духовність, красу і гармонію довколишнього світу.

Слід пам'ятати і про те, що мораль не дається дитині у спадок, вона виховується. Звісна річ, природні передумови до морального зростання у дітей різні. Тому виховання є загально-творчою основою морально-духовного розвитку, і саме воно задає його суспільну спрямованість. Розвиток особистості, безперечно, має бути вільним, без насильства і примусу, а це може дати українська дитяча народномузична творчість, особливостями якої є простота, природність, прозорість, доступність і музичність мови, що спонукає дітей до творчих дій, активізує ініціативу та емоційну чутність, розвиває музичні здібності в музично-ігровій діяльності.

Так, з раннього віку у сім'ях заохочували дітей до співу, музики, танців. Виховання і навчання базувалось на пісенному жанрі дитячого фольклору – утішках, пестушках, забавляннях, колискових, жартівливих піснях, колядках, щедрівках, веснянках, – на якому формувалися естетичні смаки дитини, проходило морально-етичне становлення та розвиток особистості [1].

Малюкам від самісінького народження для всебічного розвитку замало тільки людської мови. Їм необхідна музика у всіх її проявах. Логічно і структурно організована музика пісенно-ігрового дитячого фольклору передовсім впливає на емоційну сферу дитини. Емоції ж є енергетичною базою розуму. Емоційний стан загострює, робить більш яскравим сприйняття дитиною оточуючого світу і самого себе. Приносячи задоволення і радість, спираючись на емоційність, образність, музичність, дитячий музичний фольклор, як самобутне культурне явище, і в сьогодні дає малюкам змогу розвивати “закладені самою природою” музичні задатки, розкривати творчий потенціал, проявляти відчуття відповідальності за збереження культурної спадщини свого народу [3].

Справді, український дитячий музичний фольклор є підґрунтям для природного загального музично-естетичного розвитку й становлення музичної культури дошкільнят, комплексного формування й поступового прояву спеціальних музичних здібностей (музичного слуху, ладового чуття, відчуття музичного ритму, музичної пам'яті), відтворення їх у дитячій музичній творчості.

Спираючись на образність мислення, використовуючи прихильність до творчості, природні музичні задатки та нахили, пісенно-ігровий дитячий фольклор позитивно позначається на роботі мозку малюків. Стимулюючи мистецько-художні здібності, які мають емоційно-рухову природу, проявляються дуже рано і становлять основу психічного розвитку дитини, розвивається музичний потенціал, активізуються енергетичні процеси організму дитини.

Дитячий музичний фольклор допомагає кожній дитині швидко запам'ятати і репродукувати композиційну побудову музичного твору. Спочатку – веселих пісеньок-пестушок та колискових пісень. Згодом – різноманітних жартівливих ігор, скоромовок, загадок, лічилок, небилиць, пісень-казок, дитячих ігор-пісень, якими дорослі постійно супроводжують будь-які моменти повсякденного життя маленької дитини, з використанням ритмічних рухів, торохтілок, дитячих музичних іграшок та музичних інструментів, що надовго запам'ятовуються, надають малюку різні музичні враження, розвивають музичні здібності [3].

Визначну роль у питанні морального виховання дітей відіграє і школа, покликання якої – сформувати відповідну систему національного виховання та освіти, що буде виховувати гідного громадянина своєї держави [4, с.85].

Одне із основних завдань музичної педагогіки полягає в тому, щоб переживання учнів, які виникають в ході опанування музичного досвіду, що історично склався, відповідали сучасним вимогам національного виховання та були зорієнтовані на загальнолюдські цінності: „Уроки музики мають забезпечити формування духовної культури особистості в тісному зв'язку з культурою її народу. Вони повинні готувати дітей до життя та творчості в умовах певних традицій, що склалися історично” [2, с.72].

Ефективним засобом морального виховання на уроках музики є використання народного фольклору. Виховання дітей засобами усної народної творчості – один із компонентів музичної педагогіки. Засвоєння

фольклору (родинно-побутових пісень, ліричних, календарно-обрядових пісень, жартівливих пісень, дум, тощо), в тому числі і дитячого (колискових пісень, різних забавлянок, закличок, лічилок, скоромовок, ігор т.д.), сприяє прилученню до народних традицій, пізнанню джерел мудрості й благородства наших предків, вихованню любові до рідної землі і людей, що живуть на ній [4, 86].

Ефективність музичного навчання і виховання значною мірою залежить від особистості вчителя, його світогляду і професійної підготовки, педагогічного таланту і майстерності, багатства інтелекту і душевної чуйності, громадянської позиції. Вчитель має орієнтувати учнів на осмислення інтонаційно-пластичних витоків музики, прагнути до єдності музики як способу пізнання світу і музики як предмету пізнання.

Досліджуючи взаємовідносини мистецтва і духовного, внутрішнього світу людини. в філософській та психологічній літературі висловлюються думки, що в структурі внутрішнього світу особистості є компоненти, унікальність змісту яких може бути передана тільки за допомогою мистецтва. Духовне освоєння образності музичного фольклору має місце в дошкільному і молодшому шкільному віці. В цей час зміст музичного матеріалу відповідає розвитку творчої уяви дитини – антропоморфному сприйманню образності. Слухання та виконання народних пісень молодшими школярами відповідає названому рівню розвитку творчої уяви дитини. В педагогічних системах музичного виховання особливу увагу надано інтонаційному впливу музики на молодшого школяра. Саме інтонаційна природа музики є тим джерелом проникнення в дитячу свідомість, котре формується паралельно з нею і тому робиться значним феноменом. Музична інтонація розуміється музикознавцями як матеріальна основа художнього змісту. Тому духовність особистості формується інтонаційною, художньою природою музичного мистецтва. Інтонації українського фольклору зображують розвиток людської слухової сутньої сили та входження свідомості дитини в тон певного, генетично рідного соціального оточення.

Об'єктивні можливості інтонацій музичного фольклору цілісно відображують художню образність фольклору, проєктують на духовні характеристики особистості, та залежать від особливостей творчої уяви школяра. Рівень духовного проникнення молодшого школяра в інтонаційний простір мелодики українського музичного фольклору, відношення до музичних інтонацій з урахуванням їх особистого значення стає основою для формування індивідуального музичного інтонаційного словникового запасу.

Як засіб інтелектуального зростання, український дитячий музичний фольклор має дивовижну здібність розвивати творчий підхід та виховувати творчу фантазію дітей. А музично-творчі завдання, які є активним засобом стимулювання музично-творчої діяльності, найбільш повно розкривають їх творчі можливості, допомагають дітям самореалізуватись у музичній діяльності. Варто наголосити, що весь дитячий фольклор, по своїй суті, ігровий, тому, коли йдеться про “дитячий музичний фольклор”, майже завжди розуміється “дитячий музично-ігровий (або пісенно-ігровий) фольклор”. А гра для дитини – це її життя.

Новий час вимагає нових підходів до музичного навчання, модернізації традиційних методичних механізмів і сміливого впровадження в практику нетрадиційних методів навчання, які забезпечують за відповідних умов добрі результати. Насамперед це стосується змістовного аспекту уроків музики. Адже діти тонко відчувають, ніби бачать красу в музиці, проте далеко не завжди правильно пізнають і розуміють її. Причиною цього є дефіцит у них музично-художньої освіти. Використання української народної пісенної культури в навчально-виховному процесі є важливим засобом формування національної самосвідомості учнів, проявом якої є ціннісні орієнтації, які визначають ставлення особистості до матеріальних і духовних цінностей українського народу.

Висновки. Таким чином, мистецтво педагогічного управління процесом морального виховання засобами фольклору на уроках музики полягає в професійному аналізі конкретних ситуацій; у відборі та методичній адаптації відповідного соціального запита змісту фольклорних скарбів; у створенні максимуму умов, які допомагають дітям оволодіти багатомірною духовною спадщиною предків; у наполегливому стимулюванні у вихованців потреби і ціннісно-світоглядному самовдосконаленні шляхом освоєння духотворної народної мудрості, в послідовному оперативному коригуванні ходу формування у вихованців благородних моральних якостей її відповідності їхнього смислу лінії поведінки в суспільстві. Подальші наукові розвідки пов'язуємо з дослідженням проблеми впливу українського фольклору на розвиток творчої особистості.

1. Іваницький А. І. Український музичний фольклор / А.І. Іваницький. - Вінниця: Нова книга, 2004. - 320 с.
2. Проект програм з музики середньої загальноосвітньої школи та позакласна робота з музики: 1-4 класи. – К. : Освіта, 1991. – С.72.
3. Садovenko С. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору // [Інтернет ресурс: <http://www.culturalstudies.in.ua>]
4. Столяренко О. В. Виховання гуманності у підлітків в позакласній роботі з народознавства / О. В. Столяренко // Нові технології виховання : зб. наук. статей / відп. ред. С. В. Кириленко. – К. : ІСДО, 1995. – С.85-91.

Віолетта Лаппо,

кандидат педагогічних наук
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Violetta Lappo,

Candidate of Pedagogics,
The Precarpathian University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 37.034:133.2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ЕТНОКУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ

THEORETICAL PRINCIPLES TO USE HUTSUL ETNOKUL'TURI IN THE PROCESS OF MORALLY SPIRITUAL EDUCATION

У статті автор розкриває теоретичні засади використання гуцульської етнокультури у виховному процесі. Автор вказує на важливість комплексного використання елементів матеріальної і духовної культури у процесі виховання дошкільників.

Ключові слова: гуцульська етнокультурна, виховний процес, матеріальна і духовна культура, дошкільне виховання.

The author of the article analyzes pedagogical maintenance of hutsul ethnic culture. In the article it is written about different domestic and calendar traditions of Carpathians. An author proves that in moral education of children it is needed actively to use hutsul consuetudes and ceremonies.

Keywords: moral education? tradition, consuetudes, ceremonies, value-oriented attitude, native land, hutsul ethnic culture, ethnic culture values, ethnic culture ways.

Постановка проблеми. У період відродження етнокультурного потенціалу України перед освітою постало завдання розвивати у школярів почуття гордості за історію, культуру, мову, традиції, звичаї рідного народу, прагнення відродити та популяризувати його матеріальні та духовні цінності. Визначальним чинником досягнення означеної мети виступає виховання, позаяк воно забезпечує системну й послідовну інтеграцію особистості в етнокультурний осередок. З огляду на це перед сучасною українською педагогікою постає низка питань щодо виявлення концептуального підґрунтя й провідних чинників у розв'язанні стратегічних завдань із прилучення молодшого покоління до етнокультури рідного народу.

Означена проблема набуває особливого значення у дошкільній царині, оскільки становлення особистості починається в дошкільному віці, коли відбувається природна інтеграція в духовний світ і традиційний життєустрій рідного народу, який є невіддільною частиною загальнолюдського буття. Отож, на дошкільну ланку освітньої системи покладаються першочергові завдання у справі відродження й залучення до виховної роботи культурних цінностей етноспільноти.

Загальний аналіз останніх досліджень. Предмет нашого дослідження становить педагогічний потенціал гуцульської етнокультури у процесі морально-духовного виховання. Порушення означеної проблеми зумовлене кількома чинниками:

1) відсутністю теоретично обґрунтованої й методично забезпеченої структурно-функціональної моделі використання елементів етнокультури в осередку дошкільного навчального закладу;

2) нестачею методичних розробок, у яких реалізувався б етнорегіональний (зокрема гуцульський) аспект вітчизняної культури;

3) відсутністю регіональних, альтернативних чи авторських програм, спрямованих на прилучення дошкільників до етнокультури гуцульського краю.

При доборі етнокультурних цінностей, які б могли слугувати засобами виховання, керуємось концептуальними засадами психології (Л.С.Виготський, А.В.Петровський, С.Л.Рубінштейн) про взаємозумовленість інтелектуального й емоційного компонентів свідомості. Оскільки поведінка дитини більше стимулюється емоціями, аніж роздумами, почуття перетворюються в мотиви поведінки й спонукають до дії. На значенні позитивного налаштування в пізнавальному процесі наголошував А.Валлон: «саме емоції завдяки їх психічній орієнтації створюють перші зв'язки дитини з її соціальним осередком і їх підґрунтям до формування намірів й розсудливості. Радість сприйнятливості збільшує прагнення дітей до пізнання» [1; с.120-121].

За твердженням О.В.Запорожця, О.М.Леонтьєва, найбільший виховний вплив на дошкільника здійснюють ті елементи культури, які дитина здатна зрозуміти, а згодом відобразити у практичній і творчій діяльності. Науковці

довели, що лише в процесі діяльності дитина засвоює культурну спадщину народу, а відтак формується як особистість [1, с.4].

Спираючись на теоретичне положення О.Л.Венгера, Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва про полімодальність сприйнятливості психіки дитини як умови опанування й реалізації соціального досвіду у справі залучення елементів етнокультури в якості засобів виховання, ми керувались комплексним підходом. З-поміж усього різноманіття засобів етнокультури перевагу надавали фольклорним і літературним творам, образотворчому та декоративно-ужитковому мистецтву, звичаям та обрядам. Задля визначення їх педагогічної сутності та реальних можливостей використання у виховній роботі з дошкільниками послуговувались мистецтвознавчими, етнографічними та педагогічними джерелами.

Лише у процесі діяльності дитина засвоює культурну спадщину народу, а відтак формується як особистість. Отже, перед нами постає низка завдань:

1. Обрати етнокультурні цінності, в яких яскраво відображено самобутність рідного краю.
2. Визначити педагогічний потенціал обраних етнокультурних цінностей з метою залучення у процес морально-духовного виховання;
3. Встановити наявність гуцульських етнокультурних цінностей, придатних до використання у виховній роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

До етнокультурних цінностей, у яких яскраво відображено самобутність гуцульського краю, належать фольклорні твори, твори художньої літератури, твори образотворчого й декоративно-ужиткового мистецтва, звичаєва обрядовість родинного й календарного циклів.

Свій вибір мотивуємо тим, що завдяки жанровому різноманіттю, символізму, художній образності, емоційній насиченості в них виразно відображено й збережено етнічний колорит рідного краю.

Основний зміст статті. Педагогічний потенціал обраних етнокультурних цінностей ми вбачали в комплексному їх залученні у процес виховання (за умов ретельного добору й спрощення змістовного навантаження), що дозволить у доступній формі знайомити старших дошкільників з культурною самобутністю рідного краю.

На важливості комплексного використання елементів матеріальної і духовної культури у процесі виховання дошкільників неодноразово наголошувала українська освітянка С.Ф.Русова. У статті "Націоналізація дошкільного виховання" особливого значення вона надає фольклору: казкам, легендам, приказкам, загадкам тощо. «Усе це багатий матеріал для ілюстрації початкового навчання: вони низкою яскравих перлинок обгорнуть перші кроки виховання дитини в дитячому саді, викличуть до роботи її фантазію...» [6;16].

Педагогічний зміст гуцульського фольклору, образотворчого й декоративно-ужиткового мистецтва відображено в науковому доробку Г.В.Білавич, Л.В.Калуської, П.В.Лосюка, О.С.Реги, І.С.Руснака, Й.Ю.Сележана, Р.П.Скульського, М.Г.Стельмаховича, В.Д. Хруща, І.Б.Червінської, І.С.Фічори та ін.

Водночас поза увагою педагогів-дослідників залишається виховна сутність родинних і календарних традицій гуцульського краю.

Традиції – міжпоколіннева трансмісія поглядів, принципів життя, зразків поведінки, сформованих під впливом історичних, природно-кліматичних та інших чинників, які впливають на свідомість, характер та діяльність людей. Традиції знаходять свій вияв у звичаях та обрядах. Звичай – успадкований стереотипний спосіб поведінки, що є природним для членів певної спільноти. Обряд – ритуал, церемонія, сукупність умовних дій, що слугують символом (формою) наочного вираження визначених соціальних відносин, способу господарювання, світоглядних позицій.

Педагогічна сутність народних традицій полягає в тому, що вони водночас виступають як результат виховних зусиль народу впродовж багатьох віків і як незмінний виховний засіб. Провідним у традиції завжди виступає принцип поведінки. Зовнішньою стороною звичаю є правило поведінки – детальний припис вчинку в конкретній ситуації. Отож, існує певна виховна закономірність: звичаї як механізми впливу діють шляхом детальних приписів щодо вчинків у конкретних ситуаціях, традиції діють через формування відповідних духовних якостей людини. Відтак виховні наслідки відмінні: звичай формує звички, а традиції – виражають спрямованість поведінки.

Чільне місце при плануванні виховного процесу в українських дошкільних закладах С.Ф.Русова відводила календарній обрядовості. Приміром, у статті "Роль жінки у дошкільному вихованні" зазначено: "у життя дитячого садка мають бути введені народні свята (Різдво з колядками, з Вертепом, Русалчині дні з веснянками, вінками з квітів, Івана Купала з купальськими вогнями і піснями і т. ін.)" /мова оригіналу/. [7;23].

При залученні традицій, звичаїв і обрядів у процес виховання дітей старшого дошкільного віку задля формування ціннісного ставлення до рідного краю керуємось наступними критеріями:

- традиції (в повному їх різноманітті) існують у загальноукраїнському контексті, відтак звичаї й обряди, що їх утворюють, концентрують етнорегіональну самобутність;
- дітям важко сприймати традицію у всій її багатогранності, тому ознайомлення з традиціями в дошкільному віці відбувається на рівні звичаїв і обрядів;
- з-поміж значної кількості звичаїв і обрядів добирали такі, що виконувались на честь дітей, або ж при активному їх залученні.

Здавна звичаї й обряди використовувались народом в якості засобів виховання, позаяк вони забезпечували:

- збереження і передачу зростаючому поколінню життєвого досвіду;
- зміцнення порядку й форм життя;
- регламентацію та контроль поведінки індивідів;
- посилення зв'язку особи з тією етнічною групою, до якої вона належить.

У сучасній етнографії звичаї й обряди об'єднуються у так звані комплекси згідно з їх функціональним призначенням – звичаєво-обрядовий комплекс родинного життя та календарного циклу.

Родинні звичаї й ритуали здебільшого обумовлені нормами-зразками, оскільки ступінь стандартизованості, повторюваності ситуацій повсякденного родинного життя надзвичайно високий. Нормативний вплив родини індивід приймає задля збереження соціального статусу й схвального ставлення оточуючих. Нормативні впливи родини діють за допомогою приписів, зразків, моделей поведінки, знання яких дозволяє щоразу не шукати заново рішень, а поводитися згідно з усталеними нормами певного соціального середовища. Традиції у відзначенні подій родинного життя концентрують у собі самотні риси певної етнокультури. Вони набувають потужного педагогічного потенціалу, адже спостерігаючи й приймаючи участь в обрядових дійствах, молодші члени родини прилучаються до етнічної культури через близькі їм поняття, явища, імена.

Здавна на Гуцульщині дотримувались звичаїв і обрядів, які ознаменовували визначні події у житті дитини: хрестини, калачини, іменини, перше заплітання (для дівчат), перше постриження (для хлопців). Приміром, у монографії “Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази” австрійського етнографа Р.Кайндла ще в середині XIX-го сторіччя описано звичай “калачин”, що був другим (після хрестин) обрядом, які виконували на честь дитини й на пошану її хрещених батьків. Сутність звичаю полягала у тім, що трирічна дитина в супроводі батьків вперше відвідувала оселі хрещених і приносила їм у подарунок калач. Під час проводів додому після кількадечної гостини маленькому похреснику дарували ягня, доглядати за яким належало самій дитині. Автор відзначав, що діти радо приймали подарунок й виявляли до своїх вихованців турботу і ласку [4;15-16].

Календарні традиції охоплюють систему свят, певних урочистих подій, дат, що відзначаються в певній послідовності впродовж року і супроводжуються численними звичаями й обрядами, які адекватно відтворюють сутність, зміст, характер подій та явищ у трудовій діяльності, побуті, природі.

Обрядово-звичаєвий комплекс етноспільноти вповні відображено в календарному циклі, позаяк календарний поступ означений обрядовою символікою, за допомогою якої народ виявляє свій особливий світогляд – життєві прагнення, релігійні, етичні та естетичні погляди й переконання. Формування звичаєво-обрядового комплексу забезпечило розв'язання низки соціально й педагогічно значущих завдань:

- емоційно насичено пережити визначну подію;
- примножити добробут та запобігти нещастю;
- запобігти буденності /рутинності/ у повсякденних справах;
- створити відповідні умови для здійснення певного життєвого кроку;
- максимально згуртовано розпочати /завершити/ певну соціально значущу справу;
- зберегти, примножити й передати прийдешньому поколінню набуті практичні й теоретичні знання.

На Гуцульщині побутували календарні звичаї та обряди, безпосередніми виконавцями яких були діти: відвідування близьких родичів з поминальною вечерєю (на Святий вечір), звичай “вогників” (передвеликодній тиждень), дарування писанок хрещеним батькам (на Великдень), перший вихід хлопців на полонину (на Св. Юрія), зустріч з полонини (на Св. Покрови) тощо.

Процес приготування до календарних свят та їх відзначення містив у собі значний виховний потенціал. За приклад може слугувати стародавній звичай передвеликодніх “вогників”. Перед Великднем діти допомагали родичам і сусідам прибирати подвір'я й город, згромаджуючи торішнє листя, з якого дорослі розпалювали вогнище-ватру. За допомогу в прибиранні господині пригощали маленьких трудівників “перепічками” (пиріжками з солодкою начинкою) й дарували писанки. Наявність значної кількості писанок у великодньому кошику дитини засвідчувала її працелюбність і господарські здібності.

Існувало багато дитячих ігор, в яких забавкою і виграшем ставала писанка. З писанок діти створювали просторові композиції – гердани (відповідно підготовлені писанки нанизуються на нитку, як намисто, і прикрашаються китичками), дзвони (кожна писанка нанизується окремо на нитку з китичкою, а нитки скріплюються угорі), хрести (з дванадцяти писанок з зображенням хрестів). Такі дитячі поробки вважались оберегами дому й зберігались як сімейні реліквії [2;71].

Висновки. При визначенні й реалізації педагогічної сутності елементів етнокультури ми свідомі того, що їх впровадження в освітню роботу сучасних дошкільних закладів повинне мати своєрідну форму подання і бути “зустріччю” дитини з матеріальними й духовними надбаннями рідного народу. Морально-духовне виховання старших дошкільників засобами етнокультури має ґрунтуватись на принципах: доступності, зрозумілості, відповідності віковим особливостям й урахування інтересів і нахилів кожного вихованця. Увесь комплекс виховного впливу, в якому активізовано засоби етнокультури, повинен бути нормою існування життя дитини в родинному осередку й дошкільній установі.

1. Выготский Л. С. Психология искусства. Анализ эстетической реакции – 5 изд, испр. и доп. – М.: Лабиринт, 1997. – 416 с.
2. Домашевський М.М. Історія Гуцульщини: В 6 томах. – Чікаго-Львів: гуцульський дослідний інститут. Коференція гуцульських товариств Америки й Канади, 1975 - 2001.– Т. 6.– 623 с.
3. Гірська веселка: Автор-упорядник Мисюк І.Ю.– Снятин: Прут Принт, 2000. –287 с.
4. Кайндль Р-Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази – Чернівці: Молодий буковинець, 2000 р. – 208 с.
5. Русова С.Ф. Дитячий Сад на національному ґрунті // Світло. – 1910. – №3.– С.44-54.
6. Русова С.Ф. Націоналізація дошкільного виховання // Світло.–1912.– №4.– С.15-26.
7. Русова С.Ф. Українські дитячі книжки // Світло.–1913.– №4.–С.43-47.

Наталія Матейко,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та
експериментальної психології
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Natalia Matejko,

Candidate of psychological sciences,
Associate Professor of General and
experimental psychology
Carpathian national
University V. Stefanyk

УДК37.036:785

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ МУЗИКИ НА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Grand Prix holder and winner of other awards at international competitions, The Academic Ukrainian music ensemble Dnipro was established in 1995. The ensemble aims to popularize Ukrainian folk music and advance its standards to new professional levels. Dnipro released the CD Spring Water, which includes outstanding examples of Ukrainian instrumental folk music - works by V. Popadiuk, P. Terpeliuk, D. Popichuk, M. Tymofiyiv, and compositions of younger composers L. Matejko, V. Heker together with Ukrainian folk romances, humorous songs, and ceremonial custom solos performed by the Merited Artist of Ukraine, O. Kulyk. In 2006, ensemble released the CD Descendants of the Sun, which is a search for a sound, for new riffs and structures. At the same time, it's an original style that gives birth to a poem full of life, love, struggle, faith and hope. The creative signature of the ensemble distinguishes itself by an unusual exploitation of colourful effects and search for non-standard means of musical expression, which permit an organic synthesis of classical, folk and contemporary styles

Постановка проблеми. Сучасна культура активно впливає на емоційний світ сучасної молоді особи. Постійна пропаганда одноманітної кіно і телепродукції сприяє зниженню рівня загальної культури молоді, робить примітивними її потреби та моральні орієнтири. Для осіб молодого віку все характернішим стає підвищення емоційної збудливості та поширення апатії, відсутність сформованості вищих соціальних емоцій, норм поведінки під впливом напружених умов та ситуацій.

Все це призводить до різноманітних стресових станів, недостатньої продуктивності, напруженої діяльності, проявляється у відповідній поведінці, якій стають властиві розгубленість, впертість, негативізм, дратівливість, загальмованість.

Таким чином, існуюча сьогодні ерозія загальнолюдських цінностей та гуманістичних ідеалів, деградація духу спонукає повернутися до гуманістичних основ у вихованні гармонійної, творчої особистості.

Одним із найважливіших засобів формування всебічно розвинутої особистості на етапі її становлення є музична творчість. Музика більше, ніж будь-який інший вид мистецтва, звернена до емоційної сфери людини. Переживання, які виникають під впливом прослуховування музичних творів, за своєю силою не порівняні з переживаннями, які можуть бути викликані іншими видами мистецтва.

Відображаючись у своєрідній формі, музика здатна справити значний вплив на весь духовний світ людини, виявити філософську заглибленість при осмисленні естетичних та життєвих явищ. Завдяки наявності різноманітних знакових музичних систем, їх поєднанню з мовою виразних засобів музичних інструментів, музика виявляє невичерпні можливості художньо-образного відображення дійсності та психостатичної регуляції емоційно-інтелектуального в психіці людини [2,8].

На думку сучасних дослідників, осягнення мистецтва – процес діалектичний. Людина пізнає не тільки свідомістю, розумом, але й емоціями, серцем. Пізнання захоплює сутність людини у всій цілості її духовного світу, а також визначається життєвим та художнім досвідом слухача, типом його мислення, рівнем естетичного та морального розвитку. Осмислене сприймання музики, її розуміння і переживання можливе лише на основі певного кола слухачьких вражень, асоціацій та навичок [1,3,6].

Велику роль у музичному сприйнятті відіграє також установка, тобто готовність до сприйняття, яка залежить значною мірою від слухачьких очікувань. Установка детермінована й емоційним станом, який передував акту сприйняття. Вирішальними у формуванні установок є загальномузичні характеристики, пов'язані зі ставленням до музики в цілому, музичними інтересами, смаками, перевагами, жанровими орієнтаціями.

Для жителів гірської місцевості Українських Карпат емоційно сприйнятливою, зрозумілою та найбільш близькою буде така музика, в якій відображаються народні традиції, неповторна краса Карпатських гір.

Таким оригінальним звучанням гуцульського мелосу захоплює сьогодні не тільки виконання музикантів-самоуків, місцевих аматорських колективів, але й професійних виконавців. Одним з таких є столичний творчий колектив – Академічний ансамбль української музики “Дніпро”, до складу якого входять музиканти-віртуози

інструментального і вокального жанрів, неординарні творчі особистості, які своєю подвижницькою діяльністю достойно репрезентують найсучасніші тенденції української музичної культури. Очолюють ансамбль від дня його заснування художній керівник-директор, солістка, заслужена артистка України Олена Кулик, головний диригент – виходець з Прикарпаття, член Національної ліги українських композиторів, заслужений артист України Любомир Матейко.

Виклад основного матеріалу. Талановитий скрипаль Любомир Матейко народився у мальовничому куточку Прикарпаття, маленькому, але дуже гарному селі Скопівка Коломийського району Івано-Франківської області. Про таких кажуть, що “грати на скрипці почав раніше, ніж говорити”, оскільки вже в неповних 5 років батьки змушені були придбати скрипочку, яка й визначила долю майбутнього маестро, ставши йому вірною супутницею на все життя.

Як відомо, допоміжними умовами для формування творчої особистості є особливості середовища, в якому розвивається людина.

Тому, ще будучи учнем Коломийської музичної школи №1, Л. Матейко частенько виступає на сценах рідного міста, обласної філармонії та драмтеатру, стає лауреатом обласних та республіканських фестивалів і конкурсів молодих виконавців.

Навчаючись у Чернівецькому державному музучилищі ім. І. Воробкевича, а пізніше в Національній музичній академії України ім. П. Чайковського, Любомир проявляє особистісні якості, які базувалися на потенційних можливостях та актуалізували неусвідомлювану потребу бути індивідуальністю, вільною, але такою, яка приєднується до всезагального через результат своєї творчості, поєднуючи індивідуальні та соціально значущі інтереси.

Багатство внутрішнього світу особистості виконавця дозволяє йому знаходити найбільш глибокі й тонкі відтінки авторського замислу. Проте не менш важливо, щоб музика знаходила внутрішній відгук у виконавця, щоб він був захоплений нею. Тільки тоді в музиці «співає його душа», живе разом з інтерпретатором, даючи новий зміст твору, дотикаючись до почуттів, думок і переживань [5].

Тому природно, що в 1995 році Любомир Матейко виступає одним з ініціаторів створення ансамблю “Дніпро” і стає його незмінним музичним керівником, солістом-скрипалем та аранжувальником.

Впродовж п’ятнадцяти років творчої діяльності Л. Матейко розшифрував, відредагував та поклав на ноти понад п’ятдесят музичних творів. Серед них, зокрема, авторські інструментальні сюїти і п’єси в сольному виконанні. Ці твори записані ансамблем “Дніпро” у золотий фонд Національної радіокомпанії України і є свідченням чудової обізнаності зі стилем, манерою народного виконавства і творчого потенціалу керівника.

Уже в 2000 році ансамбль видає свій перший компакт-диск традиційної української народної музики і пісні “Жива Вода”, у програму якого ввійшли авторські твори українських композиторів та визначних солістів-виконавців карпатського краю – сопілкаря Василя Попадюка, скрипала Петра Терпелюка, цимбаліста Дмитра Попічука, твори молодих авторів та виконавців – скрипалів Сергія Орла, Василя Гекера, Любомира Матейка, а також народні романси, жартівливі пісні та обрядові солоспіви у виконанні співачки Олени Кулик, альбом, присвячений пам’яті видатного музиканта-сопілкаря, засновника ансамблю “Троїсті музики”, народного артиста України Василя Попадюка.

Особливу роль у світосприйнятті творчої особистості відіграють краса та неповторність рідного краю, гуцульські традиції та обряди, які надихають на створення мелодій, що ллються із самого серця. Чудовим підтвердженням цього є назви п’єс, складних фантазій та сюїт, написаних на теми гуцульських мелодій – “Карпатські візерунки”, “Прикарпатські гайки”, “Коломийки на дводенціві” (В.Попадюк), “Карпатська сюїта” (С.Орла), “Гуцульська фантазія” (П.Терпелюк), “Коло потічка” (М.Тимофіїв), “Пісня Чорногори”, “Заплітання молодої”, “Весільний марш” (Л. Матейко).

Яскраво – національний колорит звучання ансамблю “Дніпро” вигідно вирізняється серед інших музичних формацій органічним поєднанням традиційного стилю, сформованого корифеями української народної музики, з

новими творчими надбанням сучасної музики, незвичним використанням колористичних ефектів та наполегливим пошуком нестандартних засобів музичної виразності.

Так, тісна співпраця з визначними митцями України – композитором, вихідцем з гуцульського краю, заслуженим діячем мистецтв України Володимиром Павліковським, режисером-постановником, народним артистом України Василем Вовкуном та художницею, лауреатом державної премії ім. Т.Г.Шевченка Людмилою Семикіною приносить позитивний результат – створення програми в стилі українського модерну – фольклорні метаморфози “Ті, що походять від Сонця”.

У 2006 році ансамбль видає однойменний компакт-диск.

За висловлюванням музикознавця О. Євтушенка, “Ті, що походять від Сонця” – погляд у майбутнє через глибоке осмислення часу минулого і сьогодення, бажання зануритись в атмосферу древньої, але молодій слов’янської цивілізації з її чистими почуттями, обоюванням природи і вмінням людей жити з нею в ладу як істинних дітей Сонця. Це пошук звуку, нових рифів, структур. Порушуючи канони класичного підходу до народного мелосу, виходячи з духу його, композитор використовує авангардову техніку письма, знахідки фолк-року та джазу. Разом з тим, це не є колаж, а єдність і природність мови - свій власний оригінальний стиль, що народжує поему, сповнену життя, любові, боротьби, віри і надії”.

“Цей проект – окраса національної культури!” – так високо оцінила програму Герой України, народна артистка України Ніна Матвієнко, із захопленням зазначаючи багате поєднання голосу з диханням музичного супроводу, західного колориту Гуцулії і веселкового розмаїття автентики Центральної України, перегук сьогодення і відгомін старовини.

Заслужений діяч мистецтв України, завідувач кафедри народних інструментів, доктор мистецтвознавства, професор Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського М. Давидов вважає, що поява цього твору є надзвичайною подією, унікальним явищем в сучасному музичному житті України. “Унікальність ця полягає у фантастичній проінтонованості самобутнього української національного мелосу, в неповторному характері самовираження, самовираження в органічній єдності з природою, з оточенням пташиного і тваринного світу”. Академік підкреслює, що фольклорні метаморфози заслуговують на активну популяризацію як унікальний зразок вираження української душі в музичному мистецтві.

Вражає тембральне розмаїття, багатство палітри інструментарію ансамблю – від традиційно-народних музичних інструментів – цимбал, сімейства сопілок, окарин та рогів, дрімби, фірліки, кувіці, флюяри, тилинки, джоломиги, трембіти, ліри, бандури, кози, козобаса, рубля, тріскача, бугая, бухала, коси, бубна, різноманітних барабанів, дзвонів, трикутників, сімейства колокал і дерев’яних коробочок до традиційно-класичних: скрипок, альт, контрабаса, кларнета, акордеона, ксилофона, литавр тощо.

Проект натхнений культурою великої європейської нації із древньою й багатою історією. В результаті власних глибинних відчуттів, творчого пошуку автора та виконавців в основу метаморфоз були покладені елементи традицій та обрядів, які збереглися в Україні крізь століття з дохристиянських часів. Це віддзеркалюється у надзвичайно влучних та доцільних назвах – “Прийди, Весно!..”, “Зелений шум”, “Аркан”, “Золотий Обруч”. Вони представляють комплекс картин, який зосереджує увагу слухача на драматургії та поєднанні настроїв, переживань, об’єднаних в уявному підтексті загальним ліричним началом, подекуди навіть смутком, що є вельми суттєвим доповненням до суто української художньої образності.

Загалом, розглядаючи фольклорні метаморфози “Ті, що походять від Сонця” як цілісне дійство, чітко простежується три яскраво виражені пласти: ліричність, танцювальність та глибока філософія роздумів.

У творі здійснено спробу розкриття природи української ментальності, оскільки його звучання активізує внутрішню спрямованість рефлексивних настанов українців: схильності до самоаналізу, самозаглиблення, інвертованості душі, спрямованості психіки особистості у внутрішній світ.

Вінцем цього дійства є чудовий спів Олени Кулик, яка майстерно передає властивий українському жіноцтву, з однієї сторони, меланхолійний темперамент, ніжність природи, здатної до любові та глибокої журби, а з іншої, використовуючи елементи народних плачів та голосінь, створює особливий стан музичного перевтілення жінки у віщу птаху, викликаючи в уяві “марево, відіння, поривання у світ підсвідомості, де народжуються сни”...

На сьогодні ансамбль “Дніпро” є відомим професійним колективом України, який здобув високе визнання серед найвибагливіших професіоналів культурно-мистецького простору та численних шанувальників музичного мистецтва. Однак неспокойна творча вдача музичного керівника та неабиякий потенціал музикантів ансамблю не дозволяють зупинитись на досягнутих здобутках.

Поряд з активною концертною діяльністю колектив з наснагою працює над новим творчим доробком – випуском компакт-диску “Трой-Зілля”, до якого ввійдуть п’єси класиків сучасної академічної української музики в перекладах Л.Матейка для ансамблів народної музики.

Такі загальновідомі та улюблені всіма музичні твори, як “Мелодія” М.Скорика, “Метелиця” К.Данькевича, “Наспів” В.Шумейка, “Гопак” Я.Орлова, приваблюють оригінальністю трактовок, майстерністю і щирістю виконання, тембральним розмаїттям музичних образів, намаганням глибоко вникнути у суть твору, якомога краще передати авторський задум звучанням народних інструментів, відшліфовуючи кожну деталь, щоб розкрити перед слухачем багатство образного змісту музичного полотна.

Творчість ансамблю яскраво вирізняється в сучасному музичному просторі своїм постійним творчим експериментом на основі українського “етно”. Бережливо відтворюючи традиції народної музики та пісні, колектив майстерно доносить її до сучасного слухача, формує основи для вибудови нових оригінальних форм подачі автентичного матеріалу, випрацьовує власний оригінальний стиль.

Так одна за одною з’являються пісні “Павочка” та “Місяць і Зірочка”, інструментальний твір “Гаївки”, в яких поруч із модерними гармоніями і ритмікою цікаво та несподівано поєднуються звичні награвання з елементами імпровізації на тилинці, ударній установці та бас-гітарі, що більше притаманно джазовій музиці.

Делікатне використання сучасних засобів музичної виразності та застосування новітніх музичних інструментів, створення авторських молодіжних сценічних костюмів з використанням трипільських та скіфських мотивів, характерна манера поведінки на сцені та запальний темперамент виконавців приваблює молодь.

Голова Всеукраїнської Музичної Спілки, Герой України, народний артист України, народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, академік, професор А.Т.Авдієвський підкреслює, що сценічна культура, високий професіоналізм виконавців, інноваційність у виконавських стилях, довершена інтерпретація українського мелосу, музичних творів вітчизняних класиків та представників модерного композиторського письма, створення неповторних художніх образів, змістовність та драматургічна наповненість виконуваних програм, інші вирішальні риси ансамблю “Дніпро” стверджують його безперечно значущість серед кращих музичних колективів не тільки столиці, а й всієї України.

Висновки. Таким чином, прослуховування музичних творів у виконанні ансамблю сприяє їх глибинному, повному сприйняттю на фізіологічному, психологічному та соціологічному рівнях. Як відомо, на фізіологічному рівні у слухачів проявляються різні органічні реакції, зокрема зміни у частоті дихання, моторних реакціях, поява відчуттів задоволення, збудження чи заспокоєння, напруження і розрядки тощо.

На психологічному – спостерігається вплив, на особистість розуміння і переживання музики в цілому, інтерпретація та оцінка залежно від індивідуально-психологічних характеристик слухачів. На соціологічному рівні на перший план виступають індивідуальні особливості не окремих слухачів, а цілих груп, об’єднаних подібним ставленням до музичного мистецтва, однаковим досвідом спілкування з ним.

Звучання музичних творів у виконанні ансамблю “Дніпро” вражає величезною кількістю та різноманітністю асоціативних образів. Таке широке коло суб’єктивних уявлень сприяє багатшому та повнішому сприйняттю надзвичайно колоритного звучання. Сприймаючи музику у виконанні ансамблю “Дніпро”, людина, як правило, повністю поглинута слуханням музичного твору. Таким чином, складність та неоднозначність проблеми внутрішнього світу сучасної молодої людини, її думок, переживань вказують на необхідність залучення до сприйняття народної музики у виконанні професійних колективів. Ідея пошуку нового стилю в сучасній українській музиці, безумовно, стане стимулом у прагненні активної талановитої молоді до творчої самореалізації, зосередить зусилля на створенні нових оригінальних проєктів.

Творчість ансамблю “Дніпро” здійснює саме ту важливу музично-виховну роботу, спрямовану на розвиток і виховання освічених поколінь української молоді, долучення їх до високих ідеалів українського народу, сприяє формуванню здатності не тільки розуміти і цінувати прекрасне, а й самим вносити елементи прекрасного у навколишнє життя.

Творчість ансамблю “Дніпро” здійснює саме ту важливу музично-виховну роботу, спрямовану на розвиток і виховання освічених поколінь української молоді, долучення їх до високих ідеалів українського народу, сприяє формуванню здатності не тільки розуміти і цінувати прекрасне, а й самим вносити елементи прекрасного у навколишнє життя.

1. Герасимова И.Г. Искусство в системе профессиональной подготовки менеджеров. / Зб. наук. праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип.6. – Ч.1. – С.119-132.
2. Бочкарев Л.Л. Психологические механизмы музыкального переживания: Дис.д-ра психол. наук. – К., 1989.
3. Личкова В.А. Переживание красоты. – К.: Мистецтво, 1987. – С.37.
4. Міщиха Л. Психологія творчості. /навч. пос. – Івано-Франківськ, 2007.
5. Остроменский В.Д. Формирование музыкального познания. – Кишинев: Штиинца, 1988. – 157с.
6. Поясик О. Народні пісні горян як засіб виховання. /Наук-метод. журнал “Гірська школа Українських Карпат”. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. 2-3.- С.196-199
7. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посіб. – К.: ІЗІН, 1996. – 236 с.8. Субота М. В. Емоційна спрямованість молодших школярів у процесі сприймання музики./ Зб. наук. праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип.6. – Ч.1. – С.38-53.

Світлана Копелюк,
магістр педагогіки,
методист Рахівського НКЦ,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Svetlana Kopelyuk
Master of Education,
Methodist Rakhiv ECC, Carpathian National
University named after V. Stefanik

УДК 373.3

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ КАРПАТСЬКОГО ПОЛІЕТНІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

EDUCATION MULTICULTURAL PRIMARY SCHOOL PUPILS IN THE CONDITIONS OF THE POLY-ETHNICAL ENVIRONMENT

Постановка проблеми. Регіон Українських Карпат, що займає порівняно невелику територію – 360 км довжини та 110-120 км ширини багатий різноманіттям етнічного складу його жителів.

У верхів'ї Карпат Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей проживає найбільш колоритна етнічна група гуцулів (Верховинський, Косівський, Надвірнянський райони Івано-Франківщини; Путильський, Винницький райони Чернівецької області, Рахівський район Закарпатської області).

У розлогих Карпатських долинах Рожнятівського, Долинського районів, ряду сіл Болахівської міської ради, в низці гірських районів Львівської та Закарпатської областей проживають етнічні групи бойків, лемків, румунів. В повздовж державного кордону України живуть етнічні групи поляків, словаків, угорців, румунів.

Вповздовж державного кордону України живуть етнічні групи поляків, словаків, угорців, румунів.

У місцях, де працювали великі промислові підприємства нафто-газової, видобувної, дерево-переробної, хімічної промисловості та підприємства військово-промислового комплексу (м.Рахів, м.Долина, м.Надвірна, м.Калуш), залишились чимало представників російської етнічної групи.

За даними етнологів, у Карпатському регіоні проживає більше двох десятків етнічних груп та «вкрапель» інших національностей, чії діти спільно виховуються у дошкільних навчально-виховних закладах та навчаються в школах.

Завдяки мудрій державній політиці між етносами фактично немає соціальної напруги, будь-якої міжетнічної ворожнечі тощо. Представники різних етносів толерантно ставляться до мови, культури, віросповідання, звичаїв і традицій своїх територіальних сусідів з інших етнічних груп.

Разом з тим, на сімейно-побутовому рівні, де відносини регулюються звичаєвим правом, традиціями, є певна настороженість щодо інших етносів, особливо у шлюбно-сімейних відносинах, вихованні дітей тощо. Живучими є різного роду забобони щодо «своїх» і «чужих», що в певній мірі впливає на виховання дітей, особливо у початковій школі, які під впливом сімейного виховання і ще недостатнього особистого соціального досвіду з певною настороженістю входять в поліетнічний колектив однолітків. Саме тому вихователі, вчителі, що здійснюють полікультурне виховання молодших школярів, мають розуміти мету, завдання, зміст, форми і методи педагогічного керівництва даним процесом.

Основний виклад матеріалу. В сучасних концепціях освіти і виховання в Україні, Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» та в низці інших нормативних документів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту робиться акцент на «формуванні особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, підготовленні до життя і праці у динамічному полікультурному світі» [3, с.6].

Полікультурне виховання має дві тісно взаємозв'язані складові: становлення культурної ідентичності зі своєю етнічною групою і розуміння дітьми культурних відмінностей від інших людей, поважання їх так, як і своїх. Коректність розв'язання цих завдань потребує високого рівня толерантності, культури, вихованості та відповідної дитячому вікові освіченості.

Полікультурна освіта спрямована на міжетнічну інтеграцію та на усвідомлення учнями загального й особливого у традиціях, способі життя, культурних цінностях народів, які живуть поруч. Від учителів, батьків, оточення залежить успіх адаптації молодшого школяра в поліетнічному середовищі. Наші спостереження, бесіди з багатьма вчителями свідчать про те, що в школах панує певна заспокоєність з даного питання, воно ніби неактуальне: відносини між дітьми різних етносів нормальні, дружні, тому це не проблема. На нашу

думку, варто прислухатись до міркувань дослідника Л. Боровікова, який відзначає, що «... при відсутності належної уваги до вирішення завдань полікультурного виховання в поліетнічних умовах можуть з'явитися достатньо гострі кризові ситуації типу «етнічного егоцентризму» - тенденції судити про інші культури тільки за своїми національно орієнтованими стандартами» [4, с.76-80]. В цьому контексті слід зважати, що формування етнічної самосвідомості має відбуватися в оптимальній комбінації із загальнолюдськими цінностями культури міжнаціональних відносин. Це вимагає від учителів початкових класів високої полікультурної грамотності, належного розуміння психології того середовища, в якому вони працюють. Особлива увага вчителів має приділятися формуванню у дітей базової культури, орієнтації на загальнолюдські моральні цінності. а не лише на національні, на збагачення понять про різноманітність культур у світі тощо. Все це має поєднуватись із вихованням у дітей миролюбності, віротерпимості, позитивного ставлення до культурних відмінностей, формування умінь і навичок шанобливої взаємодії з носіями інших культур.

Полікультурне виховання – процес комплексний. Він включає систему моральних, економічних, культурних знань, доступних молодшому школяреві. Інтеграція знань з предметів, які діти ще не вивчають, має бути адаптована учителем для розуміння учнями.

Важливою складовою полікультурного виховання є різноманітна діяльність самих школярів: комунікативна, громадська (виконання доручень міжетнічного змісту), спортивна, художня, трудова тощо.

В Лазещинській ЗОШ І-ІІІст. в досвіді вчителів І-ІV класів (Дячук В.М., Которажук В.В., Куриляк М.М., Тулайдан М.І., Цуперяк О.О., Тиміцької О.М.) полікультурне виховання учнів здійснюється через залучення їх до різних видів активної діяльності. Ми зауважили, що ефективність даного підходу залежить від низки таких факторів: належної і добре аргументованої мотиваційної готовності до сприйняття дітьми інформації полікультурного змісту; досягнення єдності свідомості й діяльності, що має міжетнічний характер; спрямованості навчально-виховного процесу на розвиток полікультурності тощо.

Лазещинська ЗОШ І-ІІІст. підтримує тісні контакти з освітянами, школами Чеської республіки. Директор школи І.І.Бунтушак працював у Чехії, уклав ряд угод щодо співробітництва з освітянами та учнями двох країн. Чехія надає постійну допомогу в матеріально-технічному забезпеченні школи тощо. Це знають батьки і діти, і все це сприяє формуванню поваги до такої ж гірської країни. її культури, жителів.

У школах, де добре налагоджене полікультурне виховання (Лазещинська, Ясінянська, Розтоцька, Рахівська ЗОШ №2 І-ІІІст.) особлива увага приділяється створенню позитивного образу, привабливості близьких етнічних груп. Враховуючи активність та емоційну чутливість, відкритість і толерантність молодших школярів, їх довіру до слова старшого, вчителі без особливих труднощів створюють привабливий образ «іншого» як прикладу до наслідування. В цьому віці формується нова соціальна позиція – позитивна взаємодія, емоційно-відповідальне спілкування з «іншим». Дана позиція зміцнюється тоді, коли зміст полікультурного виховання насичений морально-етичними прикладами. гуманними діями, які викликають у дітей емоції радості, співчуття, співпереживання за «іншого».

Таким чином, доходимо висновку, що полікультурне виховання є педагогічно керованим. Покладатись на те, що діти самі по собі без цілеспрямованого виховання поважатимуть інший етнос, його звичаї, дружитимуть з «іншим», означає пустити на самоплив процес полікультурного виховання. Це може привести до небажаних наслідків: настороженості, зверхності, негативних оцінок, відособлення, ворожості тощо.

Одним із завдань полікультурного виховання є підготовка шкільної молоді до життя в полікультурному суспільстві. Ефективне розв'язання даного завдання можливе за умови цілеспрямованої роботи школи – від формування у дітей понять про культуру свого етносу, власної культури, соціально-культурної ідентичності із своїм близьким оточенням і до розуміння інших культур, умінь і навичок жити в мирі та злагоді з представниками різних етносів, національностей, рас. Як справедливо зазначає дослідник С.У. Наушабаева, «полікультурність середовища не передбачає розчинення в ньому особистості, його уніфікації та деперсоналізації» [5, с.106]. Керівництво полікультурним вихованням у тому й полягає, щоб допомогти молодшому школяреві орієнтуватися в полікультурному середовищі, вступати в активне спілкування, розумну взаємодію, толерантний взаємообмін думками, переживаннями, що зрештою, формує солідарність з представниками інших культур.

Як показує наше дослідження, переважна більшість учителів, які працюють в умовах поліетнічності Українських Карпат, правильно розуміють суть полікультурного виховання як процесу соціалізації особистості молодшого школяра, спрямованої на оволодіння системою національних і загальнолюдських культурних цінностей, на формування комунікативних умінь, що дозволяють здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію, розуміти інші культури, толерантно ставитись до їх носіїв.

Таким чином, педагогічне керівництво процесом полікультурного виховання молодших школярів сприяє:

- засвоєнню зразків і цінностей свого етносу та ознайомленню з цінностями інших етносів і поступовому їх прийняттю;
- усвідомленню того, що у світі є безліч цінностей, які впливають із історичного досвіду, культури, традицій, способу життя того чи іншого народу;
- зниженню соціального напруження, яке виникає на сімейно-побутовому рівні у ставленні до представників іншої культури;
- встановленню діалогу з однолітками та людьми іншого етносу;

- створенню емоційного настрою, доброзичливої та довірливої атмосфери, що допомагає ввести молодших школярів у світ іншої культури;
- використанню гірського середовища з його специфічними природними ландшафтними і кліматичними особливостями як засобу пізнання культури «найближчих сусідів», що проживають за високими горами, стрімкими ріками і небезпечними крутосхилами;
- виявленню проблем, які гальмують успішне здійснення інтеркультурної комунікації.

У процесі полікультурного виховання в умовах гірського середовища доцільно використовувати такі форми роботи, як спільне проведення різних виховних заходів, особливо відзначення народних свят, етнічних фестивалів, участь в етнографічних ансамблях чи інших художніх об'єднаннях. Особливо ефективними є спільні трудові заходи, де формуються уміння співробітництва. Саме в спільній діяльності, де панують відносини взаємної залежності і відповідальності, зароджуються довіра, повага у відносинах, дружба і товаришування.

Варто враховувати, що в спільній діяльності більш чітко проявляються морально-психологічні чинники, особливо ті, що спрямовані на сприйняття національної культури, національного характеру, національних цінностей іншого етносу. Емоційні співпереживання, що так явно проявляються у дітей молодшого шкільного віку, є прекрасною основою для полікультурного виховання, особливо тоді, коли створюється ситуація успіху кожній дитині незалежно від етнічного походження.

Для сприйняття цінностей культурного різноманіття вчителі створюють сприятливий емоційний клімат, демонструють особистісне мотиваційно-ціннісне ставлення до культури різних етносів. Це переймають молодші школярі, у яких ще значне місце займає наслідування прикладу вчителя.

Висновки. Таким чином, психолого-педагогічний аналіз полікультурного виховання дає змогу стверджувати, що молодші школярі, за умови правильно організованого виховання в поліетнічному середовищі, без особливих зусиль сприймають культурну багатоманітність як звичайне явище, як неминучість і необхідність існування людської спільноти.

1. Закон України "Про освіту".
2. Закон України "Про загальну середню освіту".
3. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття) – К., 1994, С.6.
4. Гончаренко Л.А. Готовність педагогів до діяльності в полікультурному середовищі // Педагогічні науки. Зб. наук. праць. – Херсон. – 2004. – Випуск 37. – С. 76-80.
5. Наушабаева С. У. Проблема полікультурного образования в американской педагогике (анализ концепций Д. Бэнкса) [Текст] С. У. Наушабаева // Педагогика. – 1993.- №1. – С.106.

Наталія Никорак ,
асистент кафедри теорії та методики
початкової освіти,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Natalija Nykorak,
senior lecturer of the Chair of Vasyl
Stefanyk Pre-Carpathian National University

Любомир Никорак,
Заслужений артист України,
Художній керівник Івано-Франківського
муніципального оркестру народної музики "Рапсодія"

Lyubomyr Nykorak,
Merited Artist of Ukraine
Art Director of the Ivano-Frankivsk
Municipal Folk Orchestra "Rapsodia"

УДК 345.77

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ СОПІЛКОВОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

CONSERVATION OF THE CARPATHIAN FLUTE TRADITIONAL ART IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE MOUNTAIN SCHOOL

У статті автор теоретично обґрунтовує основні шляхи збереження традицій карпатського сопілкового мистецтва та визначає вектори його розвитку в умовах освітньо-виховного середовища гірської школи.

Ключові слова: музичне мистецтво, художньо-естетичне виховання, сопілкове мистецтво, музично-інструментальна культура українців, карпатська флейтова культура

In the present research article the author provides theoretical justifications for the ways of preserving the traditions of the Carpathian flute art, and defines the major vectors of its development in the educational environment of the mountainous school.

Key words: music art, artistic and esthetic education, flute art, Ukrainian musical-instrumental culture, Carpathian flute culture

Постановка проблеми. Глобалізація як провідна ознака сучасності та соціокультурні процеси в Україні, що формуються на ґрунті багатовікових вітчизняних традицій і в загальному контексті європейської та світової інтеграції з орієнтацією на загальнолюдські фундаментальні демократичні цінності громадянського суспільства, зумовлюють необхідність переосмислення концептуальних засад художньо-естетичного виховання школярів. [6] Однак повноцінний розвиток суспільства неможливий без духовно-культурного розвитку особистості, який, в свою чергу, базується на знаково-символічному мисленні, спогляданні, співпереживанні естетико-культурної реальності. Формування духовної культури індивіда, його естетико-моральних цінностей неможливе без етнонаціонального коріння і здійснюється за рахунок усвідомлення ним своєї самобутності та приналежності до певного етнонаціонального угруповання. [1] Важливим інструментом у самовизначенні етнонаціональної групи постає художня культура як важлива складова духовного життя суспільства. Мистецтво ж, як вагомий елемент художньої культури, виражає основні ознаки етнорегіонального середовища та соціуму, а саме: світосприйняття, світогляд та рівень мислення, специфічність мови, особливості географічного розташування, особливості побуту, традиції тощо. Музичне мистецтво як носій регіональної культури опосередковано відбиває прагнення певного етногрупування до самоідентифікації і стає важливим інструментом у його самовиявленні, самоусвідомленні в процесі динамічного розвитку. У зв'язку з цим, проблема збереження етнорегіональної самобутності Карпатського регіону постає не тільки через призму використання і збереження автентичного гуцульського фольклору у побутово-прикладному аспекті (зокрема традиційної музично-інструментальної культури горян), але й через освітньо-виховне середовище гірської школи.

Загальний аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у розвиток естетико-культурної сфери суспільства з проблем етносу зробили вчені світової філософської та соціологічної думки: М.Вебер, Е.Геллнер, Р.Дарендорф, Г.Зіммель, Л.Козер, Х.Кон. Велику увагу етнонаціональним процесам у контексті культуротворчої динаміки приділяли: Н.Бердяєв, Н.Розов, А.Швейцер, О.Шпенглер, К.Ясперс. Педагогічний аспект проблеми збереження етнорегіональних ознак засобами мистецтва розкрито в естетико-філософській та психолого-педагогічній літературі; основні категорії системи естетичного виховання в школі висвітлено у роботах А.Азархіна, О.Вишневецького, Н.Волкової, Б.Миропольської, Г.Шевченко та ін. Розв'язання проблеми інтеграції етноінструментознавства та освітньо-виховного процесу неможливе без врахування праць українських етноорганологів¹ М.Лисенка, Ф.Колесси, Г.Хоткевича, М.Грінченка, К.Квітки, А.Гуменюка, І.Мацієвського, М.Хая, Б.Яремка, Б.Водяного, І.Шрамка, Л.Кушлика, І.Федуна, М.Черкаського та ін.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати основні шляхи збереження традицій карпатського сопілкового мистецтва та визначити вектори його розвитку в умовах освітньо-виховного середовища гірської школи.

Основний виклад матеріалу. Для формування культури будь-якої держави першорядне значення мають національні традиції. Вони зберігають людський досвід взаємовідносин, що сприяє соціальній стабільності суспільства та вільному розвитку особистих здібностей і прагнень.

Національна культура має велике значення для осмислення місця нації в загальному процесі розвитку людства. Регіональна культура як частина культурної системи держави формується, розвивається, функціонує і має конкретні географічні координати, свій географічний простір, тому що регіону як таксономічній конкретній територіальній одиниці притаманна своєрідність культурно-історичних процесів і відносно стійкі риси соціально-економічного розвитку. Культура будь-якого регіону унікальна. У регіональній культурі відбивається соціально-історичний досвід людей, що живуть на даній території, представників різних соціальних груп, національностей, віросповідань. Регіональну культуру можна визначити як самобутній соціокультурний феномен, що має свій географічний та часовий простір і реалізує потребу члена регіонального співтовариства в його самоідентифікації. [11]

Традиційна музично-інструментальна культура українців, будучи частиною духовної та матеріальної культури українського етносу та всупереч природній тенденції до значно інтенсивнішого (порівняно з іншими типами духовної культури) нівелювання і згасання традиційних рис, – все ж зберегла до наших днів свою прикладну, звичаєво-ритуальну і, загалом, стилеутворюючу функцію. [19] Музичні інструменти України – це яскрава сторінка історії українського народу. Вони виявляють багатство його душі, творчу вдачу, свідчать про високу матеріальну і духовну культуру. Українські народні музичні інструменти є одним з яскравих підтверджень наспівного, мелодійного характеру української музики, її багатоголосся.

Духові музичні інструменти мають дуже давню історію. Інструмент, який справді займає важливе місце серед флейтових, – це сопілка². У народно-інструментальній музиці України вона посіла чільне місце, тому сопілку справедливо можна вважати національним інструментом українського народу. Сопілка – один з найпоширеніших у музичному побуті України інструмент. З глибини тисячоліть дійшов він до нас із багатьма назвами: сопілка, денцівка, флюяра, зубівка, теленка... За кожною назвою криється принципова конструктивна відмінність, а отже й нові специфічні прийоми видобування звуків і різноманітна музична палітра. [17]

Назва “сопілка” походить від давньослов'янського слова “сопати”, “сопіти” (шипіти); звідси “сиплий” – “сопілка”, “сиповка”. Сопілка та її різновиди відомі й за часів Київської Русі з назвами “сопель”, “сопілка”, “свиріль”, “дудка” та ін. [15]

Сопілка – один із найбільш розповсюджених і улюблених в Україні духових народних інструментів, вона проста за конструкцією, нескладна для навчання. Сопілки поділяються на діатонічні (які мають 6 ігрових отворів) і хроматичні (10 ігрових отворів: 8 – зверху, 2 – знизу). У процесі еволюції сучасна українська сопілка зазнала значного удосконалення. Над її реконструкцією працювали такі відомі майстри та колекціонери музичних інструментів, як Є.Бобровніков, В.Зуляк, Д.Левицький, І.Скляр, М.Тимофіїв. Проте найбільш популярним є інструмент хроматичного звукоряду, виготовлений Д.Демінчуком у 1960-70 роках ХХ ст. Ним була сконструйована ціла родина хроматичних сопілок (прима, альт, тенор, бас). [8, с.17-18]

Сопілка та її різновиди побутують у багатьох регіонах України, але мають різні назви, власну технологію виготовлення і певні конструктивні відмінності. У традиції карпатських горян найчисельнішою є група народних духових інструментів – найбільш уживаних та характерних для пастуших субкультур.

Віддавна бойки і гуцули використовували в пастухуванні такі музичні інструменти: бойки – “листок з пирію” (вільний аерофон)³, “трумбета” (повздовжня пряма труба без грифних отворів), “скосівка” (одноцівкова свисткова флейта без грифних отворів), “гайдиця” (шалмей з двома одинарними тростинами і шістьма грифними отворами), “велика пищавка” (довга одноцівкова свисткова флейта з п'ятьма грифними отворами); гуцули – “попискало” (вільний аерофон), “трембіта” (повздовжня пряма трубка без грифних отворів), “теленка” (одноцівкова відкрита флейта без грифних отворів), середня і велика “флюяри” (одноцівкові відкриті флейти з шістьма грифними отворами). Найуживанішими (і не лише в пастухуванні, але й у всіх сферах життя та побуту верховинців) стали одноцівкові свисткові й відкриті флейти з шістьма грифними отворами: у бойків – “пищавка” (свисткова флейта), у гуцулів – “денцівка” (свисткова флейта) і “флюярка” (відкрита флейта). [21]

Цей великий пласт карпатського флейтового інструментарію, що сформувався історично, – органічна частина народної культури. Традиційна денцівка на п'ять-шість отворів була й залишається найулюбленішим інструментом гуцулів.

Загалом же призначення музичних інструментів у праці та побуті пастухів було багатофункціональним. Їх використовували як засіб: виробничо-сигнальний (оповіщення, спілкування на відстані, відлякування хижаків від отари); магічний (закликання сил природи і лікування музикою хворого, охоронна магія, замовляння); ритуальний (використання в трудових обрядах, передусім у полонинському ході, під час якого змішані в одній отарі вівці різних господарів ідуть на полонину); художньо-естетичний (сольне або колективне музикування під час праці й відпочинку або обряду). Однак, якщо раніше гра на пастуших інструментах виконувала прикладні комунікаційні функції, то сьогодні вона використовується переважно з ілюстративною метою. Сопілка – сольний і водночас ансамблевий інструмент, органічно співзвучний зі скрипкою, цимбалами та іншими народними інструментами. Тому вона є одним із провідних інструментів ансамблів троїстих музик, входить до складу оркестрів народних інструментів. Проте оволодіння тонкощами карпатського автентичного сопілкового мистецтва позначене рисами спадкоємності, та має здебільшого аматорський характер.

Державною національною програмою “Освіта” (Україна XXI століття) визначається, що одним із шляхів реформування змісту гуманітарної освіти є забезпечення естетичного розвитку особистості, оволодіння цінностями різних галузей мистецтва. [3] Підґрунтям для інтелектуальної, творчої активності особистості є естетичне ставлення до дійсності і до мистецтва зокрема. Естетичні начала, які пронизують усе життя людини, її працю, побут, відносини з соціумом, відіграють суттєву роль у процесі творчого пошуку найкращих та найдоцільніших шляхів формування особистості. Естетичне виховання впливає на людину різноманітно, різнобічно збагачує її духовний світ і удосконалює її діяльність. Воно сприяє формуванню творчих здібностей особистості і зміцненню її моральних позицій. [20] Будучи елементом естетичного виховання, музичне виховання передбачає цілеспрямований і систематичний розвиток музичних здібностей особистості, формування емоційної чутливості, здатності розуміти і глибоко переживати художні образи мистецтва.

Національна система художньо-естетичної освіти та виховання включає структурні компоненти: базовий освітньо-виховний компонент; позаурочний компонент художньо-естетичного виховання; позашкільний освітньо-виховний компонент; компонент художньо-естетичної самоосвіти та самовиховання. [6]

Загальна мистецька освіта — це підсистема шкільної освіти, яка гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток дітей засобами мистецтва та покликана підготувати їх до активної участі в соціокультурному житті, та подальшої художньо-естетичної самоосвіти. Мистецька освіта є посередником між суспільно значущими культурними цінностями й особистісними цінностями людини що забезпечує набуття базових компетентностей (загальнокультурних, художньо-пізнавальних, комунікативних тощо), формує прагнення і здатність до художньо-творчої самореалізації і духовного самовдосконалення протягом життя. Шкільна мистецька освіта – це ядро системи художньо-естетичного виховання. [10]

Державний стандарт початкової загальної освіти (2011) одним з першорядних завдань визначає піднесення пріоритету початкового навчання та виховання, формування ставлення до молодшого шкільного віку як до відповідального етапу життя дитини. Саме у молодшому шкільному віці найінтенсивніше відбувається становлення, формування і розвиток естетичних почуттів, когнітивних здібностей, художніх інтересів, фантазії, оволодіння практичними навичками. До складу Державного стандарту початкової загальної освіти входить освітня галузь “Мистецтво”, метою якої є розвиток особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, здатність до сприймання, розуміння і створення художніх образів, художньо-творча самореалізація і духовне самовдосконалення. [4]

Концептуальною ідеєю розроблення змісту загальної мистецької освіти є цілісний художньо-естетичний розвиток особистості на основі взаємодії різних видів мистецтва та координації знань, умінь та уявлень, набуття яких необхідне для формування у свідомості учнів поліхудожнього та полікультурного образу світу.

Державний стандарт початкової загальної освіти в галузі “Мистецтво” включає змістові лінії, що охоплюють основні види мистецтв – музичне, візуальне (образотворче), хореографічне, театральне, екранні. Домінуючими при цьому залишаються музичне та візуальне мистецтва: мистецька освіта в початковій школі обмежується такими традиційними предметами художньо-естетичного циклу, як “Музика” та “Образотворче мистецтво”.

Під час оволодіння певними мистецькими цінностями учні засвоюють специфічні знання і набувають різноманітних умінь і навичок. Водночас мистецтво є лише засобом художнього розвитку, у контексті якого відбувається становлення особистості як суб’єкта художньої діяльності, що передбачає розвиненість сенсорної та емоційно-почуттєвої сфер, образно-асоціативного мислення, загальних і спеціальних здібностей та якостей. [10]

Навчальна діяльність – фундамент естетико-виховної системи школи. Вона є основою виховного впливу мистецтва на особистість школяра, адже саме у перебігу систематичного викладання предметів художньо-естетичного циклу вчитель має змогу цілеспрямовано і систематично через могутній виховний потенціал художніх цінностей, впливати на всіх без винятку учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку.

Основною формою музичного та естетичного виховання дітей різного віку є урок, який включає в себе різні види музичної діяльності дітей, а саме: хоровий, сольний, ансамблевий спів, музично-ритмічні рухи і вправи, гру на музичних інструментах, різні способи прослуховування і аналізу музики, теоретичне вивчення музики, а також музичну творчість. [7, с.19-29]

Оскільки музичне мистецтво – особлива форма відображення дійсності (у якій найважливішу роль відіграють почуття, емоційна сфера), – саме пізнання, що відбувається у процесі навчання музики, специфічне: воно не може зводитися тільки до діяльності думки, а обов’язково має виявляти собою єдність емоцій і розуму, свідомості і почуття. [2, с.4-9] У зв’язку з цим, музичне виховання здійснюється в різних формах: слухання

музики, виконавчо-творча, музично-пізнавальна, суспільно корисна діяльність. Отже, активне сприйняття музики відбувається через слухання, виконання і творчість. Усі форми музичної діяльності сприяють активному сприйняттю музики, збагачують музичний досвід учнів, розвивають їх індивідуальні здібності, і в цілому формують музичну культуру особистості, а отже й суспільства.

Проте у сучасній музичній педагогіці найчастіше застосовують три види діяльності: хоровий спів, вивчення музичної грамоти та слухання музики. Іноді виділяють в окремий елемент уроку вправи (ритмічні, звуковисотні, вокально-хорові), бесіду за темою уроку, слухання музики, ігри та творчі завдання. Деякі вчителі музики доповнюють урок музикуванням на елементарних музичних інструментах, рухами під музику. [2, с.4-9]

Як доцільно зазначає педагог-практик З.Еманова "...в початкових класах загальноосвітніх шкіл акцент переноситься на слухання та аналіз музики як основний вид діяльності учнів на уроках і хоровий спів – в позакласній роботі... внаслідок чого утворюється ілюзія, ніби українські діти нездібні до інших видів музичної діяльності. І в програмах для початкової школи гра на дитячих музичних інструментах та рухи під музику представлені лише як доповнення до музичного сприйняття і хорового співу... Звичайно, для усталеної музичної педагогіки зручніше прийняти позицію захопленого споглядання, аніж ламати голову над пристосуванням методик до діяльно-активної природи дитячого пізнання. Хоча в розвинених європейських країнах навчання розглядається з позиції учнів як активний процес, що здійснюється ними самими". [5] Беззаперечним залишається той факт, що інструментальне музикування сприяє загальному і всебічному розвитку учнів молодшого шкільного віку: ознайомлення з різними музичними інструментами збагачує пізнавальну сферу особистості, а безпосередня гра на таких інструментах розвиває дрібну моторику та координацію рухів що має велике значення, особливо для першокласників-шестиліток. Відтворюючи живі звуки, юні музиканти отримують безліч позитивних емоцій, під впливом яких розкривається їх творчий потенціал.

Однак, проаналізувавши найбільш розповсюджені в початковій школі програми з музики (авт. О.Ростовський, Р.Марченко та ін.. на основі концепції Д. Кабалевського [12]; авт. О. Лобова [9]), зошити-посібники цих же авторів, та навчальну програму курсу за вибором "Сопілка" для 1-5 класів [13], зазначимо, що на фоні збереження національної складової у вивченні музичного інструментарію, етнорегіональний аспект практично відсутній. Це прослідковується не тільки в ознайомленні з автентичними інструментами того чи іншого регіону а й в репертуарній сфері.

Враховуючи етногеографічні особливості гірської школи для організації презентації автентичного музичного інструментарію та інструментального музикування власне на уроці музики можна використати широкий спектр гуцульських автентичних музичних інструментів, а саме: самозвучні ідіофони (калатало, било, клепало, клепачка, громовиця, деркач, трясунець, брунькало, фуркало, тарахкало (торохавка), дзвони та дзвінки (дзвоник), шелести, колокольці (колокірець), колокало, дримба, брязкуча палиця тощо) [16]⁴; струнні (скрипка, малі цимбали, бас, ліра); мембранні (бубон, решітка, бербениця); духові (ріг, трембіта, попискало, фрілка, флоера, денцівка, монтелєв, зозуля, телинка (теленка), телинка довга, дудка або дудки, народний кларнет-"дідик", ребро тощо). [18] Адже музичний інструментарій Українських Карпат становить одну із найкраще збережених в Європі і світі ланок традиційної культури.

З огляду на вкрай обмежений (мінімальний) обсяг годин, що виділяється в навчальному плані загальноосвітньої школи на вивчення мистецтва, підвищується роль і розширюється смислове трактування принципу взаємозв'язку навчальної та позаурочної діяльності. Він передбачає в першу чергу узгодження освітніх і дозвіллевих заходів у межах школи, інтеграцію суспільних (професійно-педагогічних) і сімейно-родинних естетико-виховних впливів. У рамках позаурочного компоненту художньо-естетичного виховання позитивною є практика створення при загальноосвітніх школах ансамблів сопілкарів (дуетів, тріо, квартетів, октетів тощо), трійстих музик, оркестрів народної музики, оркестрів народних інструментів (різного складу) тощо. З метою популяризації та розповсюдження карпатського флейтового інструментарію, доцільно було б запровадити практику запрошення до навчального закладу самобутніх місцевих сопілкарів-аматорів для участі у концертах-презентаціях автентичного сопілкового мистецтва, конференціях та круглих столах відповідного спрямування, тематичних зустрічах та вечорах, де б митці могли гідно представити свою виконавську майстерність та зацікавити своїм мистецтвом учнів. Творчі зустрічі з видатними сопілкарями краю можливі також під час проведення різноманітних творчих перформансів, де б спільне музикування майстра та учнів відбувалося не тільки на популярній хроматичній сопілці, а й з використанням різновидів карпатських аерофонів.

Спадкоємний рух матеріальної карпатської флейтової культури проявляється у збереженні й розвитку технології виготовлення традиційних флейтових інструментів. Така спадкоємність забезпечує безперервне існування живого флейтового виконавства, яке відображає духовну частину флейтової культури.

Технологія виготовлення одноцвкових флейт увібрала в себе багатотисячолітній ремісничий досвід (добір, сушіння та обробка деревини) народних майстрів різних професій – столярів, різьбярів, бондарів, ложкарів, а також виробників музичних інструментів. Будучи живою, функціонуючою частиною (як елемент системи) матеріальної культури народу, вона є широкорозгалуженою, процесуальною (технологічною) системою, яка включає саморушній континіум: майстер (він же музикант), інструмент, музикант-виконавець (любитель, професіонал), музика.

Традиційний майстер у названій системі володіє сумою емпіричних знань і професійних вмій, яких він набув на основі досвіду різноманітної ремісничо-трудової, художньої та музично-виконавської діяльності. Майстер одночасно є "конструктором", що створює свій музичний інструмент за усталеними акустико-ергономічними нормами, відтворювачем на ньому власної музики, а також зберігачем і поширювачем спадкоємних традицій

технології виготовлення й музичного виконання. [21] Найбільшими прикарпатськими центрами виготовлення гуцульських дудок (дуд, волинок) та виконання на них були Верховина, Верхній Ясенів, Буковець, Красноїлля, Устеріки та розташовані далі по межиріччю Черемоша Хороців, Білоберезка, Тюдів, Бистрець, Яблуниця і ін. Тому залучення до навчально-виховного процесу майстрів-сопілкарів стало б "наріжним каменем" у передачі наступним поколінням теоретичних знань і практичних вмій у виготовленні традиційних музичних інструментів Карпатського регіону. Емпіричні знання, навички, здобутий досвід митців-сопілкарів стали б у пригоді в організації роботи гуртків з художньої різьби по дереву, художньої обробки деревини, гончарства, гуртка з виготовлення автентичного музичного інструментарію, тощо.

Реалізації взаємозв'язку школи із соціокультурним середовищем сприятиме організація та проведення вчителями екскурсійної роботи серед учнів. Базовим осередком збереження та поширення гуцульської етнографії та фольклору є історико-етнографічні та історико-краєзнавчі музеї. Надзвичайно багатими та колоритними є фонди музею гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика (с.мт. Верховина), регіонального історико-краєзнавчого музею Гуцульщини (с.мт. Верховина), музею народного мистецтва та побуту Гуцульщини (м. Косів), історико-краєзнавчий музей селища Ворохта (м. Яремче), Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського (м. Коломия) та ін. Адже в діючих експозиціях музеїв обов'язково представлені різновиди традиційного гуцульського музичного інструментарію, серед яких численні зразки автентичних духових інструментів. Розширенню пізнавальної сфери школярів сприятимуть їх відвідини у якості глядачів чи безпосередня участь у різноманітних фестивалях та ярмарках які періодично проводяться на етнічній території горян, зокрема регіональний фестиваль гуцульських трістий музик ім. Могура (с.мт. Верховина), щорічний міжнародний гуцульський фестиваль (м. Косів), фестиваль народного мистецтва "Полонинське літо" (с. Верхній Ясенів Верховинського району), фестиваль народно-прикладного мистецтва України "Карпатський вернісаж" (м. Івано-Франківськ), ярмарки традиційного народного гуцульського мистецтва тощо. Окремим розпорядженням Кабінету Міністрів України передбачається до 2015 року створення нових й періодичне оновлення експозицій у країнознавчих музеях, присвячених гуцульській культурі, поновлення діяльності історико-етнографічного музею Гуцульщини у с.мт. Верховині й облаштування території об'єктів природно-заповідного фонду Гуцульщини. [14]⁵

Дозвіллева сфера школярів також реалізується через мережу мистецьких навчальних закладів у системі позашкільної освіти. Наявність, на сучасному етапі розвитку сопілкового мистецтва, у школах естетичного виховання сопілка використовується виключно як початковий інструмент для формування первинних навичок гри на дерев'яних духових інструментах. Збереження традицій автентичного сопілкового мистецтва у школах естетичного виховання, що функціонують на території гірських районів, здійснюється через розширення програм з музичної літератури і включення до них тем, пов'язаних з вивченням традиційного гуцульського інструментарію та основ етноорганології. У рамках додаткових або факультативних годин можливе також введення таких курсів як "Музична творчість Карпатського регіону", "Регіональне етноінструментознавство", "Інструментальна традиція Карпат" тощо.

Висновки. Отже, основними акцентами сьогодення Карпатського регіону є збереження та популяризація традиційних видів народного мистецтва, звичаїв, обрядів етнічної групи українців-гуцулів, підвищення соціального і мистецького статусу автентичного фольклору, виявлення самобутніх творчих колективів, окремих виконавців та майстрів музичного, образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва. А це можна реалізувати виключно через художньо-естетичне виховання й освіту в сучасній системі навчальних закладів, які передбачають цілеспрямоване залучення всіх дітей до цінностей культури, освоєння ними форм і методів спілкування з культурною спадщиною минулого й сучасності, формування навичок творчої діяльності й усвідомлення загальнолюдських цінностей.

¹ Етноорганологія (від грец. *ethnos* – народ, *organon* – інструмент, зняряддя, *logos* – слово, розум, наука) – наукова дисципліна про народні музичні інструменти та інструментальну музику.

² Флейта – загальноприйнята в інструментознавстві назва одноціткових, двоціткових та багатоціткових свисткових і відкритих духових музичних інструментів, поширена в писемній і безписемній традиціях народів усього світу. Сопілки ж – узагальнена українська назва трьох традиційних карпатських музичних духових інструментів: бойківської пищавки, гуцульських денцівки і флюяри. [21]

³ Б.Яремко користується всесвітньо визнаною систематикою Е. Горнбостеля і К. Закса, які класифікували всі музичні інструменти Гуцульщини за джерелом звукоутворення: - самозвучні (ідіофони); - ударні перетинкові (мембранофони); духові (аерофони); струнні (хордофони). [21]

⁴ До групи ударно-ритмічних ідіофонів належать також і деякі предмети домашнього вжитку, які використовуються деколи в якості "музичних інструментів". Це керамічні глечики, металеві миски, ложки, коса, кушка, пила, макітра, затула від печі, рубель, качалка тощо. [16]

⁵ Крім цього, Міністерству культури України разом з іншими органами влади доручено організувати проведення науково-практичних конференцій, зустрічей з відомими гуцульськими майстрами, акторами, проведення етнографічних досліджень, спрямованих на узагальнення матеріалів фольклорної спадщини гуцулів, підготовку матеріалів для тематичних теле- і радіопрограм про життя гуцулів, підготовку буклетів, каталогів і посібників для шкіл з історії гуцулів, а також видання книг "Фольклористика Гуцульщини" [14].

1. Баламут М.О. Співвідношення етнонаціонального та загальнолюдського (естетико-культурологічний аспект / М.О. Баламут // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: альманах. – 2009. – Вип. 23. – С.236-242
2. Гумінська О.О. Уроки музики і загальноосвітній школі: методичний посібник / О.О. Гумінська – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 104с.
3. Державна національна програма „Освіта” („Україна XXI століття”). – К.: Наука, 1994. – 20 с.

4. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-p>
5. Еманова З. Творчий розвиток особистості у процесі дитячого музичного виконавства / Зоя Еманова // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції "Реалізація наступності дошкільної і початкової освіти". – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2009. – С. 160-163.
6. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2008. – №9. – С.4-23.
7. Кушка Я.С. Методика музичного виховання дітей: навч. посіб. [для вищ. навч. закл. культури і мистецтва]. – [Вид. 2-ге] Ч. 1. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 216с.
8. Лебедев В.К. Використання народних музичних інструментів у загальноосвітній школі: навч. метод. посібник [для студентів муз.-пед. факультетів та вчителів музики]. / В.К. Лебедев – Вінниця: Нова книга, 2004. – 112с.
9. Лобова О. Музика: посібники. 1-4 кл. / О.Лобова – К.: Школяр, 2004 р.
10. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посіб. [для вчителів] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко.— Х.: Веста: Видавництво "Ранок", 2006.— 256 с.
11. Островська М.Г. Регіональна культура як структуроутворюючий елемент національної культури / Марія Григорівна Островська // Культура і Сучасність: альманах. – К.: Міленіум, 2010. – № 2. – С.215-219.
12. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика: 1-4 класи / Укл. О.Я. Ростовський, Р.О. Марченко, Л.О. Хлебникова, З.Т. Бервецький. – К.: Перун, 1996. – 128 с.
13. Програми факультативних курсів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного профілю / Упоряд. О.В.Корнілова, О.В.Гайдамака. – Х.: Видавництво "Ранок", 2009. – 192с.
14. Розпорядження КМУ "Про затвердження плану заходів на період до 2015 року із збереження духовної та матеріальної гуцульської культури" від 13 січня 2010 р. № 109-р [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://document.ua/prozatverdzhennja-planu-zahodiv-na-period-do-2015-roku-iz-z-doc9829.html>.
15. Сідлецька, Т. І. Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України. Ч. I : навч. посібник / Т. І. Сідлецька. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 122с.
16. Тимофіїв М. Музичні інструменти Гуцульщини: група самозвучних. // Л. Філоненко, О. Німилевич. Фольклористична діяльність Михайла Тимофіїва. [Вид. 2-ге, виправлене й доповнене] – Івано-Франківськ: "Місто НВ", 2012. – С.25-43.
17. Українські народні музичні інструменти: комплект. 15 листівок з текстівками / [упоряд. та автор тексту Л. М. Черкаський]. – К.: Мистецтво, 1990. – 15 с.
18. Хай М. Карпати. Інструментальна музика [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ukrfolk.com.ua/karpaty/?lanka=instrumental>.
19. Хай, М.І. Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція) [Текст] : автореф. дис. ... доктора мистецтвознавства : 17.00.03 / Хай Михайло Йосипович; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України. – К., 2008. – 75с.
20. Чепіга В. Музично-естетичне виховання учнів молодших класів на прикладах дитячої музики сучасних українських композиторів / В.Чепіга // Початкова школа. – Слов'янськ, 2010. – Вип. ЛІІ. Частина ІІ. – С.180-187.
21. Яремко Б. Виготовлення традиційних карпатських народних флейт / Б. Яремко // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка (праці Секції етнографії та фольклористики). – Львів, 1992. – Т.СХХІІІ. – С.137-154.

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ЇХ РОЗВИТКУ

Йосип Гілецький,

кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Yosyp Hiletskyi,

candidate of pedagogical sciences,
Prekarpatian national university
named after Vasyl Stefanyk,

УДК 364.446

ПОТЕНЦІАЛ КРАЄЗНАВЧО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

POTENTIAL ETHNOGRAPHICAL-CREATIVE ACTIVITY IN UKRAINIAN CARPATHIANS

У статті автор розкриває особливості краєзнавчо-творчої діяльності, зокрема її потенціал в Українських Карпатах.

Ключові слова: краєзнавчо-творча діяльність, культурний ландшафт, природний об'єкт.

In the present research article the author reveals features regional studies and creative activities.

Key words: regional studies and creative activities, cultural landscape, the natural object.

Постановка проблеми. Процес державотворення в Україні, орієнтації на повноцінне входження до Європейського співтовариства спонукає до розбудови громадянського суспільства, переймання кращих духовних цінностей західної цивілізації. Це, передусім, передбачає виховання соціально активної, творчої особистості. Тобто сьогоднішній учень має формуватися як творець соціального світу і як архітектор свого індивідуального життєвого проекту.

Для реалізації такого підходу сучасна школа має вчити учнів культурі життєвого самовизначення, підтримувати його у пошуках, сприяти його духовному й фізичному розвитку. На це має бути спрямована, передусім, навчальна праця із оволодіння основами наук, які виступають найважливішою основою морального, розумового, фізичного та естетичного розвитку школярів.

Основний виклад матеріалу. Шкільний вік — найбільш зручний для формування соціально важливих особистісних якостей. Однією з таких якостей є екологічна культура, під якою розуміють сукупність норм, поглядів і установок, що характеризують відношення суспільства, його соціальних груп і особи до природи. Вона формується на підставі використання різноманітних форм і методів навчально-виховної роботи. До найбільш ефективних форм організації роботи, яка забезпечує формування ґрунтовних уявлень про навколишній світ, є краєзнавчі та природознавчі екскурсії, шкільні туристські походи.

Живе спілкування із природою стимулює інтерес школярів, які не тільки знайомляться з невідомими раніше об'єктами, але й вчаться робити висновки з побаченого. Велику роль тут відіграють конкретне й образне мислення, уява учнів. На екскурсіях і особливо у походах учні здобувають нові знання, а також одержують навички самостійної роботи, взаємодії у колективі, здорового способу життя. Вони починають усвідомлювати, що існує гідна альтернатива пасивному відпочинку, марнуванню часу у вихідні дні, яке часто супроводжується звиканням до шкідливих звичок у молодому віці. Особливо великі можливості реалізації цієї альтернативи у гірських населених пунктах, які оточені мальовничою життєдайною природою, десятками цікавих природних об'єктів, які оспівані у легендах і переказах або до сьогодні зберігають таємничість непізнаності.

Як показує багаторічний досвід численних походів стежками Українських Карпат, навколо кожного поселення у регіоні існує багато неповторних природних об'єктів, про які зовсім невідомо або мало відомо не тільки любителям гірських мандрівок, що прибувають помандрувати горами з далеких країв, але і місцевим мешканцям. А відкривати їх, популяризувати, робити доступними і облаштованими мали б перш за все мешканці поселення, у тому числі школярі, які мають у літню пору достатньо часу для цього.

Що можна було б робити для підвищення привабливості населеного пункту місцевою громадою? Це, насамперед, певне впорядкування його території. По друге – це вивчення природних об'єктів, які становлять інтерес (найвищих вершин, відкритих галявин із гарними краєвидами, цікавих відслонень, водоспадів, рослинних угрупувань чи окремих дерев). По третє – виявлення історико-культурних пам'яток, які становлять певне зацікавлення.

Коли зроблений певний облік цікавих об'єктів, то необхідно зібрати достовірну інформацію про них з різних джерел (походження, назву, історію виникнення тощо). Особливий інтерес становлять розповіді місцевих

жителів про географічні об'єкти, про їх назви. Адже на картах, виданих у різні роки, у різних державах часто назви вершин, потоків передано неправильно. Тому їх необхідно поступово повернути на карти у тому варіанті, як вони є зафіксовані у пам'яті місцевих жителів.

При цьому слід мати на увазі, що назви гірської країни в цілому (Карпати), її найбільших частин (Бескиди, Горгани, Покутсько-Буковинські Карпати) значною мірою запропоновані у працях науковців давніх і середньовічних часів. Поступово вони закріпилися у лексиконі місцевих жителів. Назви гірських хребтів, масивів, груп, гірських пасм були створені вже науковцями нового та новітнього періоду, які досліджували та описували Карпати. Здебільшого вони мало відомі місцевим жителям, які ними практично не послуговуються. А ось назви більшості вершин були дані першими поселенцями, які починали освоєння Карпатського краю. Тому за походженням вони бувають і українськими і румунськими, польськими і словацькими, німецькими і угорськими тощо. Однак назви у першу чергу отримали найбільш виражені вершини, які добре оглядаються з прилеглих вершин чи хребтів.

Багато з вершин не мали назв узагалі серед місцевих мешканців, оскільки вони не бачили у цьому потреби. Займаючись тваринництвом, горяни давали назви здебільшого освоєним полонинам, але їх мало цікавили заліснені і не дуже виражені на хребті окремі вершини. Тому деякі з них так і проіснували без назви до наших днів. Частини з них були дані назви картографами, які здійснювали зйомку і картографування місцевості. Однак, не всі з них поставились до цієї справи відповідально і здійснили вивчення існуючих назв серед місцевих мешканців. Тому багато назв вершин, які нанесені на карти, є зовсім невідомими і незрозумілими за походженням для жителів прилеглих сіл.

Найбільше спотворені назви географічних об'єктів на картах у масиві Полонини Красної. Тут більшість назв вершин не відповідає тому, як називають ці вершини місцеві жителі. Так вершина, яку мешканці навколишніх сіл називають Красною, на картах чомусь позначена як Климова (1494 м). Климовою Кичерою горяни прилеглих сіл називають вершину висотою понад 1480 м, яка розміщена західніше на хребті. Гора, яка на карті названа Гропою, горянам відома як Беняска, а Сигланський – як Гайбул, Ружа – як Щербан і т. ін.

Подібні приклади можна привести в інших частинах Карпат. Так, про вершину з назвою Чорал у горах Гриняви ніхто ніколи не чув у навколишніх селах, вершину позначену як Берлібашка у Рахівських горах місцеві жителі називають Лотундур, Короткан у Горганах – Боярином, Котел у Свидовецькому масиві – Менчіль або Татульська, Сиголку у Бескидах – Сукілем. Таких прикладів можна навести ще дуже багато.

Такі невідповідності є і щодо назв невеликих річок і потоків. Вивчаючи і фіксуєчи назви вершин, потоків в околицях свого населеного пункту, можна долучитися до важливої справи по упорядкуванню назв географічних об'єктів Українських Карпат.

Ще одним питанням, яке посилено вирішувати сільській громаді, у тому числі з допомогою учнів, це прокладання і маркування стежок до виявлених цікавих об'єктів, створення і облаштування оглядових майданчиків. Якщо певним чином промаркувати маршрут, пристосувати окремі місця для зручного проходу, розчистити сам цікавий об'єкт, то його почнуть частіше відвідувати, а стежка облаштується сама собою. Наприклад, в околицях села Сукель на річці Сукель, яка позначена на картах як Сукель-1, є цікавий водоспад. Від крайньої хати у напрямку водоспаду веде стежка: спочатку полями у верх течії річки, а далі до каплички біля могили воїнів УПА. На цьому відтинку вона промаркована голубими і жовтими стрічками на гілках дерев.

Від каплички до водоспаду менше кілометра, але жодних ознак стежки чи маркування тут немає, а отже до нього майже ніхто не ходить і дуже мало мешканців знають про його існування. Щоб потрапити до водоспаду, потрібно не наближаючись і не віддаляючись від річки, продовжити рух лісом. Подолавши два глибокі яри із струмками, після другого потрібно рушити навскоси до русла річки. Прокласти зручний спуск і вихід з ярів, а також до самого водоспаду не дуже складно. А ще при наявності маркування значно більше людей могли б помилуватись водоспадом.

Однак навіть біля цього мало відвідуваного водоспаду на схилі є невеличкий столик, а навколо нього лежать пластикові пляшки та інше побутове сміття. А наявність сміття, то це вже питання формування культури. Адже на високих вершинах (Сивуля, Довбушанка, Грофа, Близнця, Бребенескул) сміття зовсім немає, хоч відвідують їх впродовж року тисячі осіб. Однак для їх підкорення потрібно докласти значних зусиль, а тому виходять на них ті, хто вміє цінити і берегти неповторну красу природи, хто розуміє, що засмічувати такі мальовничі місця є аморально. Вершини, які є доступними для більш широкого загалу відвідувачів, що добираються на них здебільшого високопрохідним транспортом, не докладаючи зусиль, а тільки оплачуючи гроші, справляють на сьогодні досить сумне враження. Це, наприклад, стосується такої чудової вершини як Лютянська Голиця у масиві полонини Рівної. Маршрут на неї уздовж дороги полониною просто устелений сміттям. Отже, наявність сміття залежить не стільки від того, скільки людей туди ходить, а більше від рівня культури цих відвідувачів.

Поза всяким сумнівом, що у тих, хто живе у цьому мальовничому гірському краї, повинна з дитинства формуватися культура бережливого ставлення до природи. Адже вона була у попередніх поколінь. Бо в іншому випадку, полонини, на яких впродовж декількох сотень років випасали корів чи овець, до сьогодні мали б бути просто захаращені сміттям. Та вони залишаються відносно чистими.

Деякі найвищі чи просто вдало розміщені вершини гірських масивів, з яких могли б відкриватися неповторні краєвиди, на сьогодні зарослі лісом чи гірською сосною (жерепом). Окремі з них 50-30 років тому, очевидно, були відкритими. До деяких з них вели туристські маршрути, а у давніших описах є інформація про краєвиди з них. Передусім це стосується таких вершин, як Грегит поблизу села Шепіт Косівського району чи Кукул в околицях Вороненки Яремчанської міськради. Закритий огляд жерепом з Петроса (1781 м) у Рахівських горах, невеличкою

групкою дерев з Дунавки (1019 м) – найвищої вершини масиву Синяк Вигорлат-Гутинського вулканічного гірського пасма, Кливи (870 м) – найвищої вершини Майданського горбогір'я і усієї Передкарпатської височини. Розчищення невеличких оглядових майданчиків на цих вершинах чи верхніх частинах схилу від деревної рослинності не завдало б помітної шкоди довкіллю, оскільки воно абсолютно неспівмірне за масштабами вирубок у деяких районах. Зате у справі пізнавального пішохідного туризму додалась би ціла група цікавих для відвідування об'єктів. Звичайно, що розчищення, облаштування оглядових майданчиків на вершинах могла б здійснити тільки громада села. Учні з учителями у цій справі могли б виступити у ролі ініціаторів та консультантів.

Висновки. Таким чином, для учнів, які вміють цінувати красу природи рідного краю, громади гірських сіл, яким не байдуже середовище проживання, є широке і цікаве поле діяльності в Українських Карпатах по окультуренню свого довкілля. Саме такий ландшафт, який має чудові природні об'єкти, облагороджені людською працею, називають культурними. Споглядання такого ландшафту сприяє тому, що люди відчувають себе у ньому щасливішими, стають добрішими і благодішнішими.

1. Гілецький Й.Р. Вивчення географії своєї області у восьмому та дев'ятому класах загальноосвітньої школи // Історія української географії. Спеціальний випуск: Краєзнавство. Всеукраїнський наук.-теорет. часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – Випуск 2 (4). – С.54-56.
2. Гілецький Й.Р. Популярно про Українські Карпати та основні пішохідні маршрути. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 176 с.
3. Івано-Франківська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина. – К.: ТОВ "Видавництво "Мапа", 2005. – 20 с.
4. Карпати. Верховинський район /1:75000.– К.:ДНВП "Картографія", 2007.
5. Кравчук Я.С. Геоморфологія Скибових Карпат. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005.
6. Кравчук Я.С., Іваник М.І. Геоморфологічна регіоналізація Полонинсько-Чорногірських Карпат // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій: Збірник наукових праць. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С. 52–64.
7. Сливка Р.О. Геоморфологія Вододільно-Верховинських Карпат. – Львів, 2001.

Вершина Лютянської Голиці

Водоспад на Сукелі

Грегит

Лютянська Голиця

Галина Гуменюк,

кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Galina Humeniuk,

Candidate of Pedagogics, assistant professor,
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

УДК 371:379.85+908

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

EDUCATIONAL POTENTIAL OF TOURISM REGIONAL STUDIES

У статті висвітлюється туристичний та освітній потенціал туристично-краєзнавчої роботи. Особливий наголос робиться на освітній потенціал духовної культури через туризм та краєзнавство.

Ключові слова: освіти, молоді, туризму, культури, духовної культури, туризму досліджень.

A series of tourist and educational potential of regional work. Particular emphasis is placed on the educational potential of spiritual culture through tourism and local history.

Keywords: education, youth, tourism, culture, spiritual culture, tourism studies.

Постановка проблеми. Однією з ознак цивілізованості країни є рівень розвитку духовної культури її громадян, зміст і характер моральних цінностей та ідеалів населення, рівень патріотизму та соціального оптимізму. Розбудова незалежної, демократичної, соціальної, правової держави потребує активізації зусиль органів виконавчої влади, громадських і релігійних організацій, спрямованих на розвиток духовності, укорінення в суспільній свідомості загальнолюдських моральних цінностей, виховання соціального оптимізму та впевненості кожного громадянина у своєму майбутньому.

Значним потенціалом щодо забезпечення духовного розвитку молоді, формування моральної, всебічно розвиненої, високоосвіченої, соціально активної особистості, виховання високої духовної культури володіє туристично-краєзнавча робота. Адже любов до рідного краю, його безцінних багатств, глибока шана до віковичних традицій свого народу є могутнім і невичерпним виховним джерелом.

Саме краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом у сфері духовної та матеріальної культури. Краєзнавство є вагомим чинником формування духовності, про що наголошується як у вищеперелічених документах, так і в резолюціях, ухвалях міжнародних та всеукраїнських конференцій [5].

Аналіз публікацій та досліджень. На сучасному етапі національне краєзнавство переживає епоху ренесансу. Краєзнавчий рух в Україні багатий на цікаві традиції, плідні пошуки і відкриття. Але мало любити свій край – його ще треба добре знати. Знання рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколіннями прийдешніми. Пошана до традицій давньої культури та славного минулого творить основи теперішності, є запорукою майбутнього. Українське краєзнавство має глибоке коріння і давні традиції. Вагомий і безцінний внесок у його розвиток зробили відомі вчені минулого – Орест Левицький, Михайло Максимович, Опанас Маркевич, Вадим Пассек, Олександр Лазаревський, Микола Закревський, Петро Єфименко, Микола Аркас, Михайло Грушевський, Дмитро Яворницький, Павло Чубинський, Максим Берлінський, Микола Біляшівський, Федір Вовк, Євтим Сіцінський та інші.

Важливого значення туристично-краєзнавчій роботі в системі вдосконалення навчально-виховного процесу в школах надавали П. Блонський, О. Духнович, А. Макаренко, А. Пінкевич, В. Сухомлинський, С. Шацький. Проте поглиблене дослідження ролі і місця краєзнавства в загальній системі освіти і виховання, специфічних особливостей, змісту, форм та методів краєзнавчої роботи розпочалося лише в 60-ті роки (М. Баранський, О. Барков, П. Іванов, Ю. Кононов, М. Мілонов, О. Родін, К. Строев, І. Юньєв та ін.).

Питання історії туристичного краєзнавства, еволюції його теоретичних і прикладних напрацювань та напрямів розвитку нині розробляються цілою низкою українських учених: І. Андрухів, Т. Дьорова, Я. Жупанський, О. Заставецька, Б. Заставецький, М. Костиця, Я. Кравчук, С. Кузик, А. Кузишин, В. Лавринюк, Р. Лозинський, О. Любінцева, Н. Мариняк, Я. Мариняк, Є. Панкова, П. Тронько, В. Федорченко та ін.

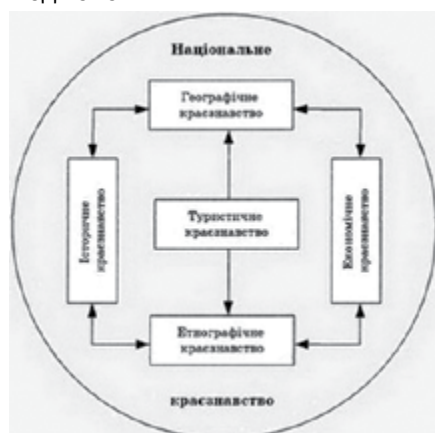
Мета дослідження – визначити роль туристсько-краєзнавчої роботи у формуванні духовної культури учнівської молоді.

Основний зміст статті. Втілення краєзнавчого принципу в життя тісно пов'язане з принципами регіонального підходу та народності. Підвалини цього напрямку в Україні в 70-х рр. XIX ст. буди закладені відомим педагогом і просвітителем С. Русовою, яка вважала, що прищепити дитині національні риси можна лише орієнтуючись на специфіку природи, географічного розташування, клімату, історії рідного краю на певній території. Вона писала:

«Треба добре знати свій край, бо рідна земля все одно, що велика сім'я, а земляки - все одно, що родичі», «... тільки навчаючись любити і свідомо ставитись до свого люду, до свого краю ...ми навчимося шанувати і других людей...» [7, с. 33].

Вперше серед українських учених визначив предмет географії, її зміст і методи дослідження П. Тутковський у теоретичній праці «Задачи и пределы географии» (1914 р.). Усупереч намаганням окремих учених розчинити географію серед інших наук П. Тутковський доводив, що географія має свій особливий зміст, свої методи дослідження і свої самостійні завдання. Серед методів дослідження географії вчений відводив чільне місце науковому краєзнавству. Одна з найголовніших його заслуг - це розробка теорії наукового монізму наук природничих і суспільних, що знайшли своє відображення у праці «Краєвиди України в зв'язку з природою і людністю».

У своїх працях С. Рудницький визначав Україну як цілісну географічну одиницю, розробив план дослідження та вивчення її географії в усіх аспектах. Учений радив починати географічне ознайомлення зі своїм краєм з краєзнавства і на його основі здійснювати вивчення початкового курсу географії України.

Творчо розвиваючи спадщину С. Рудницького, сучасні українські вчені Я. Жупанський і В. Круль розглядають національне краєзнавство як цілісну, нерозривну і відкриту систему, яка функціонує у світі тривимірних моделей: простір (географічне краєзнавство), час (історичне краєзнавство) та соціум (соціальне краєзнавство). Останнє виступає інтегруючою похідною активної соціальної функції людини. Воно включає літературне, мистецьке, архітектурне, етнографічне краєзнавство тощо. Об'єднуючим елементом тут є початковий елемент – територія. Тому географічне краєзнавство виступає стрижнем національного краєзнавства [4].

Рис. 1. Місце туристичного краєзнавства у системі національного краєзнавства

На нашу думку, місце туристичного краєзнавства у системі національного краєзнавства можна схематично зобразити таким чином.

Тематика досліджень теорії краєзнавства досить різноманітна. Вона потребує наукового комплексного дослідження (істориків, етнографів, географів, філологів тощо) й зобов'язує до серйозного ставлення з боку державної влади та громадських організацій.

У сучасному культурно-освітньому просторі поняття “духовність”, “духовна культура” активно вводяться у виховний та навчальний процеси. Основою духовного зростання підростаючих поколінь, професійно-педагогічної успішності педагогів стає адекватне розуміння духовності та заснований на ньому розвиток духовної культури.

Поняття “культура”, “духовність”, “духовна культура” виступають важливими елементами сучасного науково-педагогічного дискурсу. Усе розмаїття визначень культури фіксують найважливішу її характеристику – людський вимір культури, втілення в культурі людського способу організації життя. Ми виходимо з того, що Людина як космопланетарне явище, продукт розвитку цивілізації й різних типів культур прагне до цілісності, культурної єдності, духовності.

Духовність – внутрішня енергетична сила особистості, стрижень життя, ієрархія загальнолюдських, національних цінностей, творчість за законами краси. Духовність реалізується, за М. Бахтініним, через вчинок особистості, у якому людина постає як відповідальний суб'єкт життєтворчості. Ми розглядаємо духовність як здатність людини усвідомлювати своє місце в житті, розуміти необхідність постійного самовдосконалення, саморозвитку, потреби будувати свої стосунки зі світом на основі єдності Істини, Добра й Краси. Ознакою духовності є наявність перш за все почуття любові до іншої людини, до всього живого. Саме любов, яка дає початок доброті, жертвовності, милосердю, сердечності, пробуджує у свідомості відчуття краси, захопленості й милування навколишнім світом, котрий пізнається через мандрівки й подорожі.

Ми розглядаємо духовну культуру як інтегративну якість особистості, у якій органічно поєднані духовний світ учня, світогляд, морально-естетичні ідеали, ціннісно-сміслові настанови.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблем розвитку духовної культури дозволив нам виділити наступні компоненти духовної культури учня: когнітивний (формування адекватного цілісного уявлення про духовну культуру як якість туриста чи відпочиваючого); мотиваційно-ціннісний (відповідна спрямованість, цілепокладання, система духових цінностей та орієнтацій); поведінковий (регулятивна діяльність особистості, система особистих норм регуляції поведінки та взаємин).

Серед різноманітних чинників, пов'язаних з індивідуальним духовним самоствердженням, особливе місце належить повноті емоційного сприйняття світу, без якого неможливі повноцінні життєпрояви особистості у сфері духовного життя, формування морально-безкорисливого ставлення до світу. Адже чим глибше індивід сприйняв і пережив цінності духовної культури, чим більше він витратив на це душевних та інтелектуальних зусиль, чим більше співчував, співпереживав, тим більшою мірою він здатний не просто до засвоєння, а до освоєння, творення такої культури, смисложиттєвої, соціально значущої активності у сфері суспільних відносин. Ефективність процесу утвердження духовної культури, реалізації потенціалу особистості і суспільства зумовлені

насамперед не зовнішніми обставинами, а головним чином внутрішньою активною діяльністю людини, працею її душі, власними почуттями і переживаннями кожної індивідуальності.

У науковій літературі процес духовного виховання визначається як сукупність цілеспрямованих виховних дій, наслідком яких повинно бути поступове формування високих духовних якостей особистості [3; 6; 8]. Саме такі цілеспрямовані дії відбуваються в навчально-виховному процесі підготовки туристів у туристських клубах, секціях, гуртках, центрах дитячого та юнацького туризму тощо.

Г. Бібік, Л. Коваль виокремлюють наступні напрями духовно-моральної підготовки туристів:

- формування уявлення про основні морально-психологічні механізми розвитку індивідуальності та про те, як ці механізми проявляються при занятті туризмом;
- формування стійкої системи ціннісних орієнтацій, особистісних установок, що забезпечують дотримання етичних принципів, прийнятих у суспільстві в цілому та в середовищі туристів;
- оволодіння набором умінь, навичок, засобів, звичок, розвинутої інтуїції, що сприяють продуктивності спілкування та взаємодії з напарниками під час проходження етапу чи змагань [2, с.6-7.].

Ці напрями тісно пов'язані і в реальній навчально-виховній роботі можуть поєднуватись. Проте розрізняти їх доцільно, тому що результат по кожному з них досягається різними засобами. Так, пізнання набувається при теоретичному навчанні. Навички, вміння, інтуїція складаються на основі власного досвіду. Система ціннісних орієнтацій виробляється в процесі виховання та самовиховання особистості. В результаті формується стиль поведінки, спілкування та свідомість туриста.

Навчально-виховний процес підготовки туриста має цілеспрямований характер. Специфічні природні умови не мають такої вираженої спрямованості, однак у значній мірі впливають на морально-психологічну підготовку туристів, тому що, по-перше, визначають психологічну відповідність людини заняттям даним видом спорту; по-друге, завдяки наявності численних стресових чинників загострюють психологічні особливості людини і таким чином впливають на самосвідомість особистості, особливості спілкування та психологічний клімат групи. Чимала частина людей на початковому етапі занять туризмом відсіюється, переважно це некоммунікбельні, слабкі особистості. У той же час систематичні заняття туризмом, як правило, благотворно впливають на формування морально-духовної зрілості особистості. Таким чином, туризм сам по собі (як і будь-який спорт) подібний до каталізатора. Він підсилює та прискорює досягнення того, що в людині вже закладено, сприяє розвитку позитивних задатків, але водночас провокує карикатурне загострення непривабливих персональних особливостей [1, с.34].

Серед умов, які є вагомими для становлення духовної культури, слід виділити: створення емоційного комфорту й ситуацій успіху для кожного; максимальне наближення до прекрасного в усіх його виявленнях (природі, мистецтві, людських стосунках); створення умов для прояву творчих здібностей через залучення учнів до різних видів нерегламентованої діяльності (мандрівки, екскурсії, подорожі, поїздки, відвідання культурно-історичних пам'яток та ін.); використання вільного часу для задоволення різних духовних потреб; розширення кола духовного спілкування учня, що активно реалізується в ході туристично-краєзнавчої діяльності та забезпечує залучення до знань, які усвідомлюються через почуття (обмін думками, ідеями, позиціями щодо вибору часу, місця проведення туристично-краєзнавчої роботи, пошук її нових форм тощо); практична реалізація принципу персоналізації духовного розвитку учнів, максимальна варіативність змісту в зоні актуальних духовних ціннісних орієнтацій учня.

Висновки. Сучасні вчені, розвиваючи напрацювання попередників, тлумачать краєзнавство багатовимірно, акцентуючи на його виховних можливостях. Особливого значення надають туристсько-краєзнавчій роботі, адже людські відносини, що забезпечуються туризмом, засновуються, в першу чергу, на високій духовності. Вони, як правило, не запрограмовані, відкриті, у них значно більше безпосередності, людяності, тепла, сердечності. Духовність – це найдемократичніша форма людських контактів, її головна мета – зміцнення і множення гуманістичного потенціалу співтовариства, сприяння миру і злагоді між народами.

Акцентування на моральних аспектах туризму дозволяє формувати в учасників їхню власну дієву позицію, яка допомагає їм відстоювати питання моральності, чесності, співпереживання, що поряд з іншими чеснотами складають духовність людини.

Тому зараз активно розвивається філософія туризму, яка виокремлює напрями формування духовності за допомогою туристично-краєзнавчої роботи, визначає роль краєзнавства й туризму у забезпеченні духовних потреб людини, простежує напрями моральної підготовки туристів.

1. Бабкин А. Специальные виды туризма. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
2. Бібік Г., Коваль Л. Туризм як форма виховного процесу // Соціально-педагогічні аспекти збереження та зміцнення здоров'я дітей та молоді в Україні: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (12 – 13 квітня 2007 р.) – Мелітополь, 2007. – С. 6-8.
3. Емельянов Б. Экскурсоведение. – М: Советский спорт, 2007. – 216 с.
4. Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства // Краєзнавство. – 1994. – № 1-2. – С. 3-6.
5. Краєзнавство в системі розвитку духовності і культури регіону. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 21-23 жовтня 2008 р., м. Вінниця // <http://209.85.129.132/>.
6. Паламарчук М., Паламарчук О. Теоретичні основи географічного краєзнавства і соціальне районування // Сучасний стан та перспективи вивчення географії рідного краю у школах: Тези доповідей Міжнар. наук.-метод. семінару. – Харків, 1994. – С. 3-4.
7. Соловей М. Шкільна географія і краєзнавство у педагогічній спадщині Софії Русової // Географія та основи економіки. – 2001. – № 1. – С. 33-34.
8. Структура морали и личности. – М.: Мысль, 1987. – 174 с.

Тетяна Завгородня,
доктор педагогічних наук, професор,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Tetiana Zavhorodnya,
Doctor of Pedagogical Sciences, professor,
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

Оксана Поясик,
кандидат педагогічних наук,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Oksana Poyasyk,
Candidate of Pedagogics,
The Precarpathian University
named after Vasyl Stefanyk

Ірина Плугатор,
кандидат педагогічних наук,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Irina Plugator,
Assistant professor of the Precarpathian
National University named after V. Stefanyk

СПІВПРАЦЯ З АМЕРИКАНСЬКИМИ НАУКОВЦЯМИ В РАМКАХ ПРОЕКТУ «ГІРСЬКА ШКОЛА»

COOPERATION WITH AMERICAN SCIENTISTS IN THE PROJECT «MOUNTAIN SCHOOL»

Стало доброю традицією участь науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в щорічній міжнародній конференції у США, яка проводиться в рамках проекту «Гірська школа: стан, проблеми, перспективи». Цьогоріч вона відбулася 11–13 березня 2011 року у м. Річмонд, штат Кентукі (США) і була присвячена загальній темі: «Ріки Землі». Конференція проводилась на базі Східного Кентукського університету під егідою Аппалацького наукового центру на чолі з директором, професором Аланом Бенксом, який і запросив викладачів нашого університету взяти участь у її роботі.

Цього року учасниками конференції були Т. Завгородня, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки ім. Богдана Ступарика, О. Поясик, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології Коломийського інституту, І. Плугатор, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту, М. Плугатор - перекладач.

Форми роботи конференції - стендові доповіді, відеофільми, поезія, музика, ігри, танці, мистецтво, круглі столи на актуальні, сучасні наукові проблеми. Варто відзначити, що дуже цікавою формою спілкування науковців

стала презентація кожного навчального закладу, який безпосередньо брав участь у її проведенні. Особливо це стосувалося друкованих наукових видань, які широко представлялись на виставці. Українська делегація також мала можливість презентувати науковий доробок свого університету, його здобутки та перспективи розвитку.

Відповідно до загальної теми конференції наші викладачі представили наукові матеріали, в яких були розкриті різні аспекти громадянського, духовного та фізичного становлення підростаючого покоління. А саме: «Ріки Карпат як засіб громадянського виховання молоді» (Т. Завгородня), «Писанка як засіб духовного виховання горян» (О. Поясик), «Народні рухливі ігри як засіб фізичного виховання горян» (І. Плугатор).

У своїй доповіді Т. Завгородня висвітлила історію рік Карпатського регіону, які складають найбільшу щільність річок в Україні, форми роботи з учнівською молоддю по розширенню знань про значення річок в житті людини. Зацікавлення слухачів викликала інформація, яка висвітлювала уяву розширення знань молоді

про природу прикарпатського краю, його багатства, про залучення молоді до очищення, укріплення берегів рік, насадження дерев, що сприяє формуванню відповідального ставлення до природи, любові до рідного краю. Значне місце відводилося питанню участі учнів і молоді у водних видах спорту, традиційно популярних на всіх гірських ріках. Особливо це стосується молоді сільських гірських районів Карпатського регіону. Під час виступу використовувалися слайди, відеозаписи, які яскраво свідчили про можливості розв'язання даної проблеми. Особливу зацікавленість у присутніх викликало можливість громадянського виховання молоді в процесі здійснення подорожі по Дністровському каньйону.

У своєму виступі О. Поясик розкрила своєрідність орнаментики українських писанок карпатського краю, зокрема Гуцульщини, які вирізняються своєю неповторною красою, кольоровою барвистістю, різноманітністю елементів і мотивів розпису, символіки. Матеріали виступу були доповнені відеозаписами, зокрема, представлено технологію виготовлення писанки, які викликали неабияку зацікавленість американських науковців.

Одне з найважливіших завдань духовного виховання – це формування почуття належності до свого народу, його традицій, мистецтва, історії. Воно починається не тільки з маминої колискової, батьківського слова, бабусиної казки, народної пісні, приказок, загадок, але й із предметів народної творчості, в яких закладені життєва мудрість предків, загальнолюдські цінності.

Український народ належить до найбільш культурно розвинених народів світу. Свої природні здібності українці виявили в народному килимарстві, гончарстві, писанкарстві, кераміці, архітектурі, ткацтві та вишивці, малярстві. Свою душу, думки, творчий талант, художнє бачення навколишнього світу український народ виявив у маленькій писанці – шедевр мініатюрного живопису. Писанка – твір народу, сотень його поколінь і вицвіт думки, серця, тисячолітнього його життя, його культури.

Щорічно створювалися писанки з символами, розмаїтість яких відбиває регіональні особливості кожного району. Однак деякі мотиви розповсюджені по всій Україні. Найпоширеніші образотворчі елементи дозволяють класифікувати різноманітні орнаментальні мотиви писанок у такі групи: символи сонця – джерело світла, тепла й життя, чоловіча енергія; символ води (безконечники) – вода, жіноча енергія; символи рослин – щорічне відродження рослинності та її родючість; символ тварин – здоров'я й життя, давній символ життя та смерті; геометричні символи – прагнення до кращого життя; релігійні мотиви (церква) – земний образ космосу.

Кольори в писанкарстві теж мають своє значення:

- червоний – символ життя й здоров'я,
- жовтий – символізує сонце,
- блакитний – символ води,
- зелений – символ природи, рослинності,
- коричневий, чорний – символізують землю.

Кольорова гама розписів писанок базується переважно на жовтих і зелених барвах різної тональної насиченості на темно-коричневому, темно-червоному, а найчастіше на чорному тлі.

Писанка – це світло сонця й світ душі, подих неба й дух землі, це геній нашого народу. Упізнавши духовну красу рідного краю, Тарас Шевченко на увесь світ мовив: “Село на нашій Україні, неначе писанка село...”.

Аспекти фізичного виховання горян засобами народних рухливих ігор були охарактеризовані у виступі І. Плугатор. У своєму дослідженні науковець розглянула різні групи народних ігор (сезонно-обрядові, сюжетні та безсюжетні, великої, середньої та малої рухливості), використання їх на сучасному етапі.

Народні ігри мають оздоровче, освітнє, виховне значення.

Оздоровче: сприяють гармонійному росту організму дитини; формують правильну поставу; загартовують організм; підвищують працездатність; зміцнюють здоров'я.

Дійсний оздоровчий ефект має проведення народних ігор на свіжому повітрі незалежно від пори року. Це зміцнює мускулатуру, покращує діяльність дихальної, серцево-судинної системи, збільшує рухливість суглобів, міцність зв'язок, стимулює обмінні процеси, позитивно впливає на нервову систему, підвищує опірність організму до простудних захворювань.

Освітнє: формують рухові вміння та навички з бігу, стрибків, метання тощо; розвивають фізичні якості – швидкість, силу, спритність, гнучкість, витривалість; дають основи знань з фізичної культури і спорту, валеології, народознавства, історії рідного краю тощо.

Виховне: виховують моральні та вольові якості дітей; любов до рідного краю, звичаїв і традицій українського народу; любов до щоденних і систематичних занять фізичними вправами.

Народні рухливі ігри – неоціненний виховний скарб, який залишили нам наші прадіди. У результаті життя й побуту мільйонів людей протягом віків в Україні сформувалися самобутні народні ігри, які шліфувались і

перевірялись досвідом людей багатьох поколінь. У них як у дзеркалі відображаються звичаї нашого народу, їх побут і уявлення про світ. Кожна гра, кожна забава має свої специфічні функції та розвиває фізичні й моральні якості.

Народну гру високо цінували видатні педагоги минулого (К. Ушинський, С. Фусова, В. Сухомлинський та ін.). Наукові дослідження в галузі педагогіки виявили, що найсильніше бажання в дитини - це бажання рухатись. У гру дитина вкладає всю свою енергію, бо це зміст її життя. У жодній порі свого життя людина не виявляє стільки рухливості, як під час забав у дитячому віці.

Важко переоцінити значення ігор і забав у справі формування фізично здорового, етично стійкого й інтелектуально розвиненого майбутнього члена суспільства. Завдяки народним іграм можна виховати в дитині всі ті властивості, котрі ми шануємо в людей і котрі нам би хотілось прищепити дітям різними оповіданнями, бесідами та навчанням.

Граючись, дитина зосереджує увагу, а це вже є початком виховання сильної волі. Захоплена грою дитина загартовується в терпінні, бо ніколи не скаржиться на біль, якщо впаде чи вдариться ненароком. Від такого болю за інших обставин вона би пролила чимало сліз. Граючись, дитина легко схоплює, розуміє та запам'ятовує гру, а ці якості, постійно розвиваючись, у свою чергу полегшують виконання складніших завдань.

Особливе занепокоєння нині викликає відсутність у більшості юнацтва усвідомлення себе як частини свого народу, співвіднесення своєї діяльності з інтересами нації. Зарядити справі може створення такої системи освіти, яка би виховувала національно свідомих громадян України.

Дослідження науковців переконливо доводять, що дитина повинна перебувати під постійним виховним впливом матеріальної та духовної культури свого народу. Це потрібно насамперед для найповнішого розкриття природних здібностей дитини, розвитку її талантів, виявлення етнопедagogічних особливостей. Тому система освіти загалом і процес фізичного виховання зокрема мусять бути саме національними. З огляду на це підвищення ефективності фізичного виховання тісно переплітається з проблемами впровадження у практику елементів народної фізичної культури, які мають виховну, розвивальну культурну цінність.

Народна фізична культура включає ті види рухової активності та методи їх використання, які історично склались як наслідок непрофесійної діяльності з метою фізичного, психічного та фізіологічного впливу на розвиток людини, адекватного пристосування до умов навколишнього середовища, підготовки до трудової діяльності та військової справи. У цьому плані слід указати на педагогічну значущість народних ігор, основні компоненти яких (зміст, форма, методичні особливості) роблять їх одним з ефективних засобів, що можуть застосовуватись у всіх ланках системи фізичного виховання.

Гра - це не просто забава, у ній мудрість народу. «У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості», - казав великий український педагог В. Сухомлинський. Тому нам усім треба поєднати зібрати цей безцінний скарб, щоб разом скласти веселу азбуку дитинства.

Гра формує наш характер. Яким би багатим не було все наступне життя, спогади дитинства та ігри з ровесниками не можна порівняти ні з чим. Усі ми так чи інакше повертаємось у дитячі роки, намагаємось відновити моральні джерела для іншого життя. І найбільш яскравим спогадом при цьому впливають народні ігри, яких ми навчаємо наших дітей. Але іноді можна спостерігати зовсім іншу картину. Навіть там, де є гарний, обладнаний майданчик, часто ніхто не грається. У чому ж причина? Не може бути й думки, щоб діти не любили бавитись. Існують дві причини: діти або не мають часу, або не знають жодної народної гри й через це позбавлені радості, яку б відчували від ігор, якби їх знали. Ці причини - тяжкий докір вихователя, батькам, учителям. Дитина мусить мати час на ігри, а справа їх поширення цілком знаходиться в руках вихователів, батьків: це їхній обов'язок, яким не можна нехтувати.

Згадані вище доповіді викликали загальний інтерес. Їх авторам було запропоновано подати представлені матеріали до публікації в одному з наукових видань етноцентру Західної Віргінії.

Однак перебування викладачів у США не обмежилось лише безпосередньою участю в науковій конференції. Велику користь принесло ознайомлення з системою освіти в країні, конкретно з організацією навчально-виховного процесу у вищій школі, самостійної роботи студентів, діяльністю органів студентського самоврядування тощо.

Дуже приємно, що учасники конференції мали можливість відвідати столицю Америки - Вашингтон. За сприяння професора Дональда Девіса була організована зустріч з генеральним директором радіо та телебачення «Голос Америки».

Отже, перебування в США сприяло професійному зростанню представників делегації університету, розширенню їх кругозору, вміння спілкуватися на міжнародному рівні, а також створило умови для подальшої співпраці нашого університету з вищими навчальними закладами країни.

Любомира Ілійчук,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Lyubomyra Iliyчук,

Candidate of Pedagogics, assistant professor,
The Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

Лілія Ілійчук,

вчитель початкових класів
Верховинської ЗОШ-інтернат I-III ст.
Івано-Франківської обл.

Lilia Iliyчук,

Primary classes teacher
Verchovyna school-boarding I-III degree
Ivano-Frankivsk region

УДК 37.046.12 + 502.7

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ КАРПАТ

MOUNTAIN SCHOOLS PUPILS NATURE CARE ACTIVITIES ORGANIZATION AS A NECESSARY CONDITION FOR CARPATHIANS SAVING

У статті наголошується на необхідності охорони природи підростаючим поколінням, що є актуальним в умовах гострої екологічної ситуації, яка набула сьогодні загальнопланетарного масштабу; визначено педагогічні умови організації природоохоронної діяльності учнів початкових класів; з'ясовано сучасний стан організації природоохоронної діяльності молодших школярів у гірській школі Українських Карпат.

В статті акцентується увага на необхідності охорони природи підростаючим поколінням, що є актуальним в умовах гострої екологічної ситуації, яка набула сьогодні загальнопланетарного масштабу; визначено педагогічні умови організації природоохоронної діяльності учнів початкових класів; з'ясовано сучасний стан організації природоохоронної діяльності молодших школярів у гірській школі Українських Карпат.

It is pointed in the article the necessity of nature care by young generation, which is actual in the condition a sharp ecological situation, that has gained today a generally great meaning; the pedagogical conditions for nature care activities organization for primary pupils are defined; it is found out the contemporary condition of nature care activities organization for primary pupils of mountain school of Ukrainian Carpathians.

Сьогодні активні екологічно необґрунтовані дії людини, нераціональне природокористування, прагнення якомога більше взяти від навколишнього середовища задля задоволення суспільних потреб призводять до невідворотного наближення глобальної екологічної катастрофи. Тому виникає гостра необхідність у переосмисленні сутності екологічних проблем, подоланні наслідків екологічно недоцільних дій людини та їх недопущення у планетарному масштабі. У зв'язку з цим, невід'ємним напрямом економічного та соціального розвитку кожної держави повинна стати охорона навколишнього природного середовища задля забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людства. Важливим у даному контексті є здійснення заходів, спрямованих на збереження природи, захист життя і здоров'я людини від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання й відтворення природних ресурсів [1].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, демократизації та гуманізації його життя відбувається переосмислення сутності екологічних проблем, ухвалюються нормативно-правові акти, що регламентують охорону природного середовища, визначають правові, економічні та соціальні аспекти охорони природи в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Згідно законодавства України про охорону навколишнього

природного середовища важливим завданням держави є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідація негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною українського народу (ст. 1) [1, 7]. Адже у Конституції України зазначається, що "кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля" (ст. 50), "кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі" (ст. 66), а обов'язком держави є "забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України" (ст.16) [2]. Поряд з цим, держава не залишається осторонь здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва у галузі охорони природи з іншими державами, а також у рамках природоохоронної діяльності ООН та організацій, що входять в її систему, урядових і неурядових міжнародних організацій [1, 47].

Інтерес до педагогічного аспекту взаємодії суспільства і природи, формування екологічної культури особистості постійно зростає. Про це свідчить посилений інтерес науковців до зазначеної проблеми, зокрема загальні положення екологічної освіти і виховання, формування екологічної культури особистості вивчали А. Волкова, О. Захлебний, І. Зверев, О. Лабенко, С. Лебідь, Н. Лисенко, І. Матрусов, О. Мащенко, Р. Науменко, Л. Печко, О. Пруцакова, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, І. Родигіна, М. Соннова, А. Степанюк, І. Суравегіна та ін.; формування певних компонентів екологічної культури учнів молодшого шкільного віку обґрунтували О. Варакута, Г. Волошина, Н. Горобець, І. Жаркова, С. Жупанин, Г. Ковальчук, О. Крюкова, Д. Мельник, Л. Нарочна, І. Павленко, Л. Різник, Л. Салєєва, Л. Селюкова, Г. Тарасенко, Т. Тарасова, Г. Ткачук, Л. Чистякова, Л. Шаповал та ін.; формування екологічної культури особистості шляхом її участі у природоохоронній діяльності є предметом досліджень А. Алексєєва, Н. Дуденко, Н. Жук, Б. Йоганзена, Є. Макарова, А. Момотової, Н. Рикова, Н. Родової, С. Павлюченко та ін. У даних дослідженнях науково обґрунтовано провідні теоретичні положення освіти в галузі охорони природного середовища і визначено конкретні шляхи їх втілення у практику. Сутність їх полягає у створенні таких педагогічних умов, розробці і запровадженні у практику форм конкретної участі кожної особистості в охороні довкілля, які б дозволяли ефективно здійснювати перебудову стосунків суспільства з природою та окремими її об'єктами на екологічно доцільну, формувати якісно новий тип поведінки у навколишньому середовищі, що базується на відповідальності за його стан, вмінні орієнтуватися у конкретній екологічній ситуації і знаходити доцільні шляхи подолання екологічних негараздів [3].

Одним із провідних шляхів попередження негативних впливів людської діяльності на природу є формування екологічно вихованої особистості на основі формування її екологічного мислення і культури, що втілює духовно-моральні цінності та визначає екологічно-моральні вчинки людини, спрямовані на збереження та охорону довкілля. Це забезпечується, згідно із Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища", загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням у галузі охорони природного середовища, в тому числі у дошкільних дитячих закладах, в системі загальної середньої, професійної та вищої освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (ст. 7) [1, 10]. Тому нормативно-правова база, що діє в Україні, регулює основні напрямки розвитку і діяльності системи освіти і виховання в нашій країні і підтверджує право та необхідність конкретних кроків до активізації природоохоронної діяльності підростаючого покоління. Так, Законами України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту", "Про позашкільну освіту", Державною національною програмою "Освіта" (Україна XXI століття), Національною доктриною розвитку освіти України, Концепцією національного виховання, Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепцією неперервної екологічної освіти та виховання в Україні визначено, що центром навчально-виховної діяльності є дитина, а метою – виховання і розвиток творчого потенціалу та соціальної активності гуманістично спрямованої особистості, формування її системи цінностей, де цінність природи і людини визначаються як провідні. Звідси важливим завданням сучасної загальноосвітньої школи є залучення школярів до природоохоронної діяльності задля охорони і збереження природи рідного краю.

Для з'ясування сучасного стану здійснення учнями гірських шкіл природоохоронної діяльності та з метою подальшого удосконалення даної роботи було проведено анкетування з учителями Верховинської загальноосвітньої школи-інтернат I-III ст., яка має статус гірської школи. Так, здійснене анкетування дало змогу виявити, що регулятором практичної діяльності особистості у природному середовищі з його охорони більшість учителів вважає насамперед відповідальне ставлення до природи, наступними відповідно виступають наукові знання про природу та її охорону, дотримання норм і правил екологічно доцільної поведінки, практичні уміння і навички у галузі охорони природи, емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Проведене нами опитування та анкетування передбачало визначення форм, методів і засобів навчально-виховного впливу вчителя на учнів молодшого шкільного віку з метою оволодіння ними природоохоронними знаннями, виховання у дітей емоційно-ціннісного, відповідального ставлення до навколишнього середовища, стимулювання та здійснення молодшими школярами природоохоронної діяльності, а також просвітницької роботи вчителя з батьками у сфері охорони довкілля. Результати здійсненої нами роботи дають змогу стверджувати, що у сучасних умовах вчителі початкової школи використовують наступні форми і методи:

- ознайомлення з природою та проблемами її охорони: розповіді та бесіди на природничу тематику, усні та письмові роботи на природознавчі теми, широке використання ілюстративного матеріалу, творів усної

народної творчості, уроки на лоні природи, заняття з образотворчого мистецтва та трудового навчання, екскурсії в природу, екологічні ігри, вікторини, конкурси, організація суспільно корисної праці дітей, зустрічі з природоохоронцями;

- формування емоційно-ціннісного ставлення до природи: читання віршів та оповідань природничого спрямування, написання творів, переказів, складання власних віршів і коротких оповідань, перегляд і обговорення журнальних і газетних повідомлень, конкурс малюнків, ігри, екскурсії, садження рослин і спостереження за їх розвитком, підгодівля птахів взимку, створення композицій на природоохоронну тематику, обговорення телепередач “В світі природи”;
- виховання відповідального ставлення до природи: систематичний інструктаж з правил поведінки у природі, робота учнів з додатковими зошитами з природознавства, ведення календаря спостережень за природою, наведення конкретних позитивних і негативних прикладів поведінки у природі, участь у шкільних та позашкільних природоохоронних заходах;
- стимулювання природоохоронної діяльності: усні та письмові подяки учням та батькам, грамоти, виставки кращих дитячих робіт на природоохоронну тематику, написання плакатів і листівок, визначення у класі “синоптика” (змінюється кожної чверті), ведення “Журналу корисних справ”, екскурсії в природу, читання творів художньої літератури та усної народної творчості;
- залучення до природоохоронної діяльності: збирання насіння квітів, догляд за кімнатними рослинами, виготовлення годівниць, вивішування годівничок для птахів та догляд за ними, посадка квітів, дерев та кущів, проведення “хвилин чистоти” у природі;
- просвітницька робота з батьками у галузі охорони природи: бесіди, спільні туристичні екскурсії учнівського і батьківського колективів, залучення батьків до озеленення класного кабінету і території школи, присутність батьків на відкритих уроках на природоохоронну тематику, залучення до проведення тематичних заходів, створення дітьми “пам’яток” стосовно охорони природи для батьків, участь батьків у екологічній агітбригаді “Сполох”.

З метою виявлення рівня володіння молодшими школярами природоохоронними знаннями, емоційного ставлення до природи, дотримання норм і правил екологічно доцільної поведінки, здійснення дітьми природоохоронної діяльності нами було проведено анкетування з учнями початкових класів Верховинської загальноосвітньої школи-інтернат I-III ст. На підставі аналізу результатів анкетування учнів гірської школи можемо стверджувати, що:

1) школярі розуміють значення охорони природи для життя людини, включають у дане поняття насамперед охорону рослин і тварин, зменшення забруднення повітря і води, зменшення негативного впливу на ґрунти;

2) серед художніх творів природничого спрямування діти надають перевагу творам про опис краси природи рідного краю, а також про спосіб життя звірів і птахів;

3) під час екскурсій переважна більшість учнів звертає увагу на рослинний світ та спосіб життя тварин, а також на чистоту навколишнього середовища;

4) найбільше сучасних школярів не подобаються дії людини, що передбачають забруднення природного середовища сміттям, наступними відповідно виступають ламання гілок дерев і кущів, руйнування гнізд птахів та мурашників;

5) у навколишньому природному середовищі діти дотримуються таких норм і правил поведінки по мірі зниження для них значущості: “не руйнуй гнізда птахів”, “не залишай сміття в природі”, “не ламай гілок кущів і дерев”, “не лякай птахів і звірів”, “не руйнуй мурашники”, “не зривай квітів”;

6) стосовно природоохоронної діяльності то вона передбачає наступну послідовність по мірі зниження її виконання учнями: “підгодував взимку птахів”, “доглядав за рослинами”, “садив квіти”, “виготовив годівничку для птахів”, “посадив дерево або кущ”, “вирощував лікарські рослини”.

Цікавою є оцінка вчителями рівня розуміння класним колективом важливості здійснення природоохоронної діяльності (за 12-бальною шкалою): 44,4 % – 10 б.; 27,8 % – 9 б.; 11,1 % – 8 б.; 11,1 % – 12 б.; 5,6 % – 11 б.

Отже, сьогодні у напрямі охорони природи загальноосвітня школа повинна сприяти вихованню у кожного школяра потреби усвідомленого дотримання норм відповідального ставлення до природи в особистій поведінці і різних видах діяльності; формуванню умінь і навичок бережливого використання, охорони і покращення природного середовища. Аналіз діяльності вчителів та учнів загальноосвітньої школи гірського регіону показав, що школярі володіють уміньми оцінювати стан довкілля і найближчого природного середовища; здійснюють діяльність з охорони навколишнього середовища від забруднення і руйнування; дотримуються норм і правил культури поведінки у природі; володіють знаннями з попередження негативних наслідків у природному середовищі в результаті діяльності людей.

Природоохоронна діяльність виступає кінцевим етапом практичного втілення набутих знань, умінь і навичок з вирішення екологічних проблем, і водночас, – кінцевим результатом та рівнем сформованості інтелектуального, емоційно-ціннісного та діяльнісно-практичного компонентів екологічної вихованості особистості. Тому у сучасній загальноосвітній школі необхідно створювати умови для організації природоохоронної діяльності учнів, серед яких:

- утвердження у свідомості учнівської молоді важливості охорони навколишнього природного середовища як необхідної умови життєдіяльності людини;
- оволодіння молодшими школярами знаннями про природу та її охорону, виховання відповідального, емоційно-ціннісного ставлення до довкілля, формування практичних умінь і навичок охорони навколишнього середовища;
- використання у навчально-виховному процесі різноманітних форм і методів стимулювання і залучення учнів до практичної діяльності в галузі охорони довкілля;
- наповнення шкільних підручників та дитячих видань змістом, який сприяв би природоохоронному вихованню учнів, стимулював їх до здійснення природозберігаючої діяльності;
- визнання пріоритетними активність й самостійність учнів у здійсненні практичної діяльності в галузі охорони природи; виховання їх у дусі гуманного ставлення до довкілля;
- координація виховних зусиль навчально-виховних закладів, дошкільних і позашкільних установ, родини, культурно-громадських організацій задля оптимізації процесу формування у свідомості учнівської молоді необхідності охорони довкілля та здійснення природоохоронної діяльності.

Таким чином, діяльність школярів у природі як система наукових знань і практичних заходів, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів, захист природного середовища від забруднення і збереження окремих природних об'єктів та комплексів від руйнування є результатом виявлення ставлень, критерій розвитку свідомості і почуттів, виразний показник соціальної активності дітей у ставленні до природи.

1. Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред. І.О.Заєць. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 416 с.

2. Конституція України. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.

3. Спиридонов С.А. Космизм в прошлом и сегодня / С.А.Спиридонов. – СПб.: Нева, 2001. – 135 с.

Наталія Матвєєва,

кандидат педагогічних наук,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Natalya Matveyeva,

Candidate of Pedagogics,
Precarpathian National University
named after V.Stefanyk

УДК 371.011.31:371.14

В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ ПРИРОДИ У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

V. SYHOMLYNSKY ABOUT ROLE OF NATURE IN TEACHING AND EDUCATION OF JUNIORS

In this article is shown special role of nature, which help juniors to learn the material, to achieve new ideas and to form the necessary ability and skills.

Key words: upbringing factors, imagination, thinking, development.

Актуальність проблеми. У сучасних умовах демократизації та гуманізації українського суспільства першочерговим завданням освіти є виховання всебічно розвинутої, творчо мислячої людини. Справжнім багатством кожної держави є людина, творча особистість з властивим їй прагненням до краси і самовираження, зі свідомим ставленням до навколишнього середовища. Природне середовище було, є та буде незамінним партнером людини у її повсякденному житті. Краса і велич могутньої природи залишаються одним з найбільш цінних скарбів, нашою святинею, невідкладною часу. Ми черпаємо зі скриньки природи всі наші багатства. Людина народжується у природі, пізнає її і саму себе. Саме природа, потрапляючи до нашого життя ще з першими відчуттями і поняттями, є першоджерелом уявлень дитини, її перших думок та суджень.

Людина невід'ємна від природи. Їй ми завдячуємо своїм існуванням, досконалістю, силою й красою. Проте на сьогоднішній день навколишнє середовище зазнає певних змін і потребує особливо дбайливого ставлення. Виховання сучасної молоді спрямоване на подолання споживацького ставлення до природи та її ресурсів, поєднання раціонального й емоційного у взаєминах людини з природою, що базується на принципах добра й краси, розуму, свідомості, патріотизму.

Проблема використання природного середовища задля формування гармонійно розвинутої особистості досить складна й актуальна. В останні роки посилюється інтерес дослідників до проблем формування екологічної культури (Е.Залкінд, П.Саморукова, Н.Яришева); вивчення взаємозв'язків у природі (С.Ніколаєва, Є.Терентьєва, І.Хайдурова); питань впливу соціального середовища на формування особистості (В.Семенов, О.Сухомлинська, С.Шевченко); формування ставлення до природи (Б.Грецова, М.Ібрагімова, З.Плохій); проблем естетичного виховання школярів (І.Зязюн, Д.Кучеренко, О.Рудницька, Г.Сагач); змісту екологічного виховання молодших школярів у позакласній роботі (І.Суравєгіна, В.Синкевич, Г.Волошина) та ін.

Метою статті є висвітлення впливу природи (насамперед гірської місцевості) на навчання і виховання молодших школярів на основі використання творчої спадщини видатного педагога В.О.Сухомлинського.

Основний виклад матеріалу. На формування всебічно розвинутої, гармонійної особистості дитини спрямована система виховання видатного педагога В.О.Сухомлинського: «Природа – колиска дитячої думки і треба прагнути, щоб кожна дитина пройшла школу дитячого мислення...» [1, с.565]. Спілкування з природою поступово стає одним з важливих аспектів виховного процесу. В.О.Сухомлинський стверджував, що природа сама по собі не розвиває і не виховує. Залишивши дитину наодинці з природою, годі сподіватись на те, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумнішою, глибоко моральною чи непримиримою до зла. Відтак «природа надихає педагогів, надає особливого змісту їх праці, мета якої – виховання почуття господаря своєї Батьківщини...» [2, с.319].

Єдність розумового, з одного боку, і трудового, морального, естетичного виховання, з іншого, уможливорює вплив виховання через призму природного середовища на весь процес навчання молодших школярів. Роль природи у навчанні полягає саме в активній пізнавальній діяльності дитини, оскільки природа виступає потужним джерелом знань, яке малюк сприймає, спостерігаючи навколишнє середовище, у спілкуванні з іншими дітьми та через власні почуття.

Дитина гірської місцевості особливо гостро відчуває всі найпотаємніші чари природи, позаяк перебуває у тісній єдності з нею від самого першого дня свого народження. У намаганні пізнати її розвиваються дитяча допитливість, зацікавленість невідомим і незнаним, прагнення осягнути більше, розумові здібності. На відміну від своїх ровесників, які проживають у мегаполісах чи великих містах, дитина гірської місцевості вчиться на «живому» матеріалі, беручи значно більше, аніж просто інформацію про природу. В.О.Сухомлинський зазначав, що «природа не тільки об'єкт пізнання, не тільки сфера активної діяльності наших вихованців, але й частинка їх буття, взаємовідносин, всього життєвого устрою... Природа – особливо вагомий виховний фактор, що накладає свій відбиток на весь характер педагогічного процесу...» [2, с. 326].

Краса і неповторність Карпатських гір закладає у пізнанні дитини ту цінну інформацію, яка відповідає сприйманню, вона створює свій власний «світ дитячої думки». Таке дитинство думки, за словами видатного педагога, є важливим для нормального розумового розвитку людини. Природа виховує і навчає, приміром:

- вмінню орієнтуватись на місцевості;
- вмінню бути самостійним;
- вправності у вирішенні розумових завдань;
- вмінню бачити і відкривати нове, невідоме;
- виховує культуру інтелектуальних почуттів тощо.

Відомий педагог пропонує використовувати екскурсії у природу, які слугуватимуть більшому єднанню дитини з навколишнім середовищем. Відтак дитина буде підведена до бажання власноруч стати відкривачем нового (приміром, «Як бджілки допомагають квіточкам» та ін.). Своєю чергою, чим більше пізнає молодший школяр, тим глибшим буде його відчуття радості, прагнення й бажання до все нових відкриттів та подальшого пізнання, а отже, і потреба в мисленні. Це, безперечно, є досить вагомим чинником виховання у молодших школярів бажання навчатись. Під час проведення екскурсій у природу вчитель повинен вміло її організувати задля досягнення основної мети – подальшого усвідомлення учнями істини, що природа – це рідна домівка, наша земля, Вітчизна, яку ми повинні берегти і примножувати. Така форма роботи з дітьми є досить ефективною в процесі формування найвищих людських чеснот, як-от: любов до людини і природи; гордість за те, що ти – Людина; почуття власної гідності та інше.

Розумовий розвиток людини безпосередньо залежить від того, наскільки сильною була жага пізнання нею таємничості природи у дитячі роки. Так, приміром, діти, виховані серед природи, відчувають потребу в додатковому читанні задля реалізації власної допитливості.

Спілкування з природою тісно пов'язане з вихованням такої важливої сьогодні культури екологічної поведінки. У початкових класах молодші школярі знайомляться з поняттям «екологічної культури», яка є складовою частиною світової культури [3, с.36]. Екологічна культура розглядається як культура усіх видів людської діяльності, так чи інакше пов'язаних з пізнанням, освоєнням і перетворенням природи; як формування громадянської відповідальності за долю оточуючого середовища та безпосередня участь у проведенні природоохоронних заходів тощо. Виховання у дітей молодшого шкільного віку глибокого усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті та майбутньому розвитку усього людства охоплює:

- знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини;
- розуміння необхідності бережливого ставлення до навколишнього середовища;
- вироблення умінь та навичок позитивного впливу людини на природу;
- розуміння естетичної цінності природи;
- засудження людей, що завдають шкоди природному середовищу.

Діти засвоюють, що свідоме і бережливе ставлення кожного з нас до природи можливе тільки за наявності власної екологічної культури, широких знань, які повинні формуватись ще з раннього дитинства. Формування ставлення до навколишнього – складний процес, а тому дуже важливими є враження від першої зустрічі з рослиною, твариною або природним явищем (райдуга, дощ, блискавка). Зміст навчально-виховної роботи в цьому напрямі – у розкритті перед дітьми багатогранної цінності природи. Завдання учителя полягає в тому, щоб взаємодія природи і людської особистості була частинкою життя його вихованців, посідала певне місце в їх духовному світі. Педагог не тільки повинен прищепити любов до природи, а й усвідомлення необхідності її охорони, популяризації знань про навколишнє середовище [4, с.42]. В.О.Сухомлинський наголошував, що «у людини може бути міцна моральна серцевина лише за умови, коли мірою усього, до чого вона прагне, є перші цінності, а ці цінності – рідна земля, її багатства, які збережені та передані новим поколінням...» Початкова школа відкриває неабиякі можливості для цього, бо саме тут закладаються підвалини інтелекту, структура мислення, а природна допитливість дітей та щирий інтерес до оточення створюють надзвичайно сприятливі умови для виховання гармонійної особистості. За В.О.Сухомлинським, «треба вчити жити так, щоб долю народних надбань дитина сприймала близько до серця як глибоко особисте; щоб особисті турботи були тісно пов'язані з працею на благо людей...» [2, с.415]. Таким чином, очевидним є те, що завдяки пізнанню навколишнього середовища, тісній співпраці дитина усвідомлює цінність власних зусиль, які сприяють примноженню та збереженню природних багатств.

Проживаючи та навчаючись у гірській місцевості, діти мають особливо сприятливі умови для ранньої трудової діяльності. Навіть саме спілкування з природою потребує певних фізичних зусиль (у квітнику, саду, на земельній

ділянці), які вже з раннього дитинства зароджують в чистих дитячих душах бажання працювати, бути господарем на власній землі. У порівнянні з учнями міських шкіл у дітей гірської місцевості більше сформоване почуття відповідальності, турботи (про тварин, рослини), почуття обов'язку. Це пояснюється передовсім знаходженням ближче до живого світу, спостереженням з ранніх літ за працею батьків біля садиби, а також залученням до піклування про свійських тварин. Водночас хочемо зауважити, що важливу роль у традиційній трудовій практиці в гірських районах відіграє участь жителів у місцевих художніх промислах, до чого залучаються і молодші школярі. Праця, яка полягає у тісному спілкуванні з природою, виступає могутнім джерелом розумового розвитку, позаяк школярі не тільки отримують знання, але й самі навчаються їх здобувати. Отже, активне спілкування з навколишнім світом методом праці – це шлях до становлення світогляду кожної дитини. Таким чином, стає очевидною важлива роль природи у фізичному і трудовому вихованні молодших школярів. Своєю чергою, це потребує від учителя вміння правильно організувати навчально-виховний процес, який би сприяв залученню кожного учня школи до праці через природу.

Зважаючи на вищезначене, необхідно зазначити, що таке спілкування з природою виховує в дитині ті якості, яких так бракує нам сьогодні у ХХІ сторіччі, а саме:

- емоційне багатство;
- людяність, ширість, доброзичливість;
- духовність;
- відчуття прекрасного;
- любов до ближнього;
- любов до праці;
- небайдужість та ініціативність;
- допитливість, уважність;
- розвиток національної культури;
- розвиток екологічної культури;
- дбайливе ставлення до навколишнього світу та ін.

Було б несправедливо не відзначити й те, що спілкування молодших школярів з природним середовищем сприяє й одержанню певної суми інформативного матеріалу про довкілля, вивченню властивостей природи, засвоєнню правил поведінки тощо.

Ознайомлюючи учнів молодшого шкільного віку з екологічними проблемами, які особливо загострились в останні десятиріччя, педагоги повинні використовувати комплексний підхід до вивчення природи з використанням міжпредметних зв'язків; враховувати індивідуально-психологічні особливості дітей; організовувати безпосередню діяльність учнів з охорони та поліпшення навколишнього середовища своєї місцевості (під час екскурсій, навчальної та суспільно корисної праці); вибирати оптимальні методи і прийоми навчання і виховання; здійснювати вплив на вихованців власним прикладом бережливого та дбайливого ставлення до природи [5, с.13]. Наш час відзначається широкою інтеграцією навчальних предметів, приміром, введенням інтегрованого курсу "Довкілля", який об'єднує біологічні, географічні, народознавчі знання. Проте дієвим важелем підвищення загального розвитку молодшого школяра є не лише вміло організований навчально-виховний процес у школі, але й тісний зв'язок з природою в усій її красі і неповторності.

Висновки. Освіта й виховання нових поколінь через тісну єдність з природним середовищем є одним з найважливіших механізмів побудови суспільства, яке базується на дбайливому ставленні до довкілля. На сучасному етапі розвитку українського суспільства творча спадщина видатного педагога Василя Сухомлинського може стати джерелом розв'язання проблем виховання і навчання молодших школярів. Розкриваючи найпотаємніші схованки дитячої душі, усвідомлюючи роль учителя у духовному, розумовому, естетичному, фізичному, трудовому вихованні підростаючого покоління, педагог утверджував непохитну єдність природи і дитини.

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Рад. школа, 1980. – Т.5. – 677 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Рад. школа, 1979. – Т.2. – 717с.
3. Крисаченко В.С. Екологічна культура. – К., 1996. - 165 с.
4. Волкова С.А. Екологічне виховання школярів. – К.:Знання, 1985. – 48 с.
5. Концепція екологічної освіти в школах України. – К., 1993. – 17 с.

Світлана Філюк,

кандидат географічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Svetlana Filyuk,

candidate of geographical sciences,
Precarpathian National University
named after V. Stefanik

УДК 911.2:379.85

РОЛЬ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

ROLE OF RURAL GREEN TOURISM ECOLOGICAL EDUCATION YOUNGPOKOLINNYA

В статті розкривається роль та особлива актуальність екологічне виховання, яке здійснюється в умовах безпосереднього спілкування з природним середовищем.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна криза природне середовище сільський зелений туризм.

One of ways of education of the young generation is considered in a publication, and role of ecological education with the purpose of application of rural, green tourism in this education of young people. In addition given bases of organization and conduct of rural, green tourism.

Keywords: environmental education, environmental crisisenvironment of green tourism.

Постановка проблеми. Результатом загострення суперечностей у системі “людина – суспільство – природа” є екологічна криза. І якщо кілька років тому вважалося, що її причини криються у площині досягнень технічного процесу, то зараз їх шукають у культурно-освітніх негараздах. Виявилось, що проблеми екологічної кризи тісно пов’язані з кризою свідомості та проблемою руйнування культури.

Як відзначає М. М. Моїсеєв, “найбільш ефективним шляхом виходу з екологічної кризи сьогодні є не лише технічне переобладнання суспільства, але й розробка та впровадження значної кількості соціальних програм – освіти і перебудови суспільства, його потреб, менталітету й вироблення морального імператива” [2]. Тому й розв’язувати ці проблеми можуть лише комплексно.

Причини екологічної катастрофи та загроза руйнування культури не можуть бути усунені лише правовими нормативами чи міжнародними угодами. Розв’язування цих проблем – у перебудові свідомості і світогляду якомога більшої кількості людей. Цей процес необхідно здійснити впродовж дуже обмеженого часу, поки ще можливо відновити природну рівновагу.

Екологічне виховання покликане забезпечити зростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв’язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства загалом і кожної людини зокрема, сформувати розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховати свідоме ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність, розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення довкілля, виховувати любов до рідної природи.

Аналіз наукових досліджень. Проблеми екологічного виховання та формування екологічної культури школярів у процесі гри досліджували класики педагогічної думки (В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський та ін.), сучасні педагоги (О.А. Біда, Н.П. Байбара, О.М. Варакута, В.П. Горощенко, Н.С. Жесткова, Л.І. Іщенко, С.С. Клименко, Н.С. Коваль, І.М. Коренева, А.І. Кузьмінський, Н. Є. Мойсеюк, М.М. Фіцула та ін).

Окремі аспекти сільського зеленого туризму висвітлено у працях відомих учених у галузях права, історії, туризмознавства, соціології, економіки й географії, зокрема Ю. Алексеева, В. Євдокименко, А. Корлоль, М. Лендела, В. Мікловди, М. Пітюлича та інших дослідників.

Мета статті. Розглянути роль і місце сільського зеленого туризму в розвитку національної туристичної галузі й соціально-політичної ситуації в сільських регіонах України, визначити першочергові нормативно-правові та організаційні заходи щодо забезпечення регуляторного впливу держави на приведення їх у відповідність зі стратегією України на європейську інтеграцію.

Виклад основного матеріалу. Особливої актуальності набуває екологічне виховання, здійснюване в умовах безпосереднього спілкування з природним середовищем. Такою умовою є організація сільського зеленого туризму.

Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту. Екологічна освіта на порозі III тисячоліття стала необхідним складником гармонійного, екологічно безпечного розвитку. Екологічне виховання та інформування населення, підготовка висококваліфікованих фахівців названі в програмних

документах найвизначнішого міжнародного форуму ХХ-го сторіччя в Ріо-де-Жанейро (1992), присвяченого навколишньому середовищу і сталому розвитку, одним із найважливіших і необхідних засобів здійснення переходу до гармонійного розвитку всіх країн світу. Це положення підкреслюється і в останніх міжнародних документах (звіт "Ріо+5", "Керівництво з підготовки національних доповідей про виконання країнами "Порядку денного на 21 сторіччя" та ін.).

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання соціально-економічних проблем сучасного села. За роки незалежності України в сільській місцевості спостерігається зменшення населення, зростання безробіття, масова заробітчанська міграція.

Сільський зелений туризм – це відпочинок у будинку сільського господаря, а не в традиційних курортних закладах. Саме такому виду відпочинку свого часу надавали перевагу Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський, Михайло Коцюбинський, Василь Стефаник. Він дозволяє відчути себе близьким до природи, пізнати із середини народні традиції та звичаї [3].

Більшість приватних господарів пропонують гостям цілі котеджі на своїх подвір'ях або ж комфортні кімнати з окремими зручностями у власних будинках. У ціну проживання зазвичай входить сніданок з домашніх страв традиційної місцевої кухні. Відпочинок у селі значно дешевший, аніж у готелях чи пансіонатах. Можна домовлятися з господарями про купівлю свіжих екологічно чистих продуктів: молока, сиру, сметани, овочів, фруктів, ягід тощо.

Відпочинок на селі можна урізноманітнити пішими, кінними та велосипедними прогулянками, збиранням грибів та ягід, риболовлю, участю у місцевих дійствах та святкуваннях. Міським дітям буде цікаво побачити зблизька свійських тварин, змінити асфальт на карпатське різнотрав'я.

Сільські зелені садиби часто розташовані на березі гірських річок з кришталевою водою, неподалік від лісу, що заколисує тишею та щедро наділяє дарами природи. Улітку можна вирушити в туристичні мандрівки гірською місцевістю, узимку господарі організують трансфери до гірськолижних витягів та надають у прокат гірськолижне спорядження [3].

Традиційними та найцікавішими формами організації сільського зеленого туризму Прикарпатті є:

- **Природознавчий туризм.** Край приваблює відвідувачів передусім величчю та природою.
- **Фольклоризм** - участь (і безпосередня задіяність, а не лише стороннє спостереження) у різноманітних традиційних народних обрядах і святкуваннях.
- **Кінний туризм** на витривалих конях карпатської породи ("гуцулки"), що є найближчими родичами вимерлих диких коней-тарпанів, якими колись так славилися українські степи.
- **Водний туризм** - рафтинг. Це спуск на надувних човнах, плотах, катамаранах чи каяках гірськими річками.
- **Історико-етнографічний туризм.** Людей, незалежно від того, звідки вони приїжджають, цікавить багатовікова історія та культура краю, який вони відвідують. Мешканець великого міста сприймає сільський побут, культуру карпатського села з його традиційною житлово-господарською і сакральною дерев'яною архітектурою як захопливу екзотику.
- **Велотуризм.** Цей вид має чимало шанувальників. У Карпатському регіоні прознаковано десятки міжнародних вело маршрутів [3].

Ключовими словосполученнями, що характеризують сільський зелений туризм, є "відкритий простір", "близькість природи", "радість життя", "свобода руху". Цьому виду туризму надають перевагу особи, які зацікавлені працею у сільському господарстві, ремеслами, звичаями чи святкуваннями. На організацію такої форми відпочинку впливають:

- природні ресурси конкретного середовища, які визначають стиль життя місцевої громади і мають вплив на формування іміджу кожного села;
- особливості культури;
- духовна спадщина або традиції регіону;
- місця для ночівлі з визначеним стандартом харчування;
- продумана сфера послуг;
- інформація стосовно туристичних трас, святкувань та розваг;
- виробничо-комунікаційна інфраструктура.

Важливою підвалиною організації сільського зеленого туризму є також особисті якості господарів агроосель. Адже вони повинні навчитися основ сервісу й культури гостинності, бути щирими, усміхненими та мати організаторські здібності.

Господар повинен пропонувати гостям розмаїття можливостей проведення вільного часу, використовуючи ресурси довкілля, доступний інвентар, місцеві святкування, а також пропозиції інших сервісних служб.

Добрим підґрунтям започаткування власної справи є можливість по-новому оцінити те, що робиться у господарстві, і роль у ньому власника. Господар повинен визначити, чи має він усе необхідне для того, щоб почати справу. Це вимагає мотивації, вивчення ринку, коштів, таланту керівника. Він також мусить реально оцінити фактори, що спонукають туриста відвідати власне його агрооселю [3].

Успіх справи організації гостинності на селі визначають, насамперед, такі чинники:

1. У родині:
 - професійна кваліфікація та вміння зацікавити;
 - співпраця цілої родини;
 - добрі стосунки із сусідами;

- особисті якості (комунікабельність, талант керівника).

2. У господарстві:

- локалізація;
- відповідні будинки, приміщення та інвентар;
- тип сільськогосподарської продукції;
- здорова їжа;
- безпека;
- місця рекреації на свіжому повітрі;
- можливість цікавих занять.

3. У регіоні та в селі:

- туристична атракційність;
- інфраструктура;
- послуги;
- форми проведення вільного часу [3].

Цей вид туризму має чудові можливості розвитку на території Івано-Франківської області, особливо в її гірських та передгірських районах. Різноманітність і краса ландшафтів, самобутній фольклор, народне мистецтво, смачні страви - усе це приваблює гостей з усіх усюд.

Не менше за чудову природу мандрівників цікавлять і господарі цього краю, самобутній життєвий стиль котрих зовсім не такий, як у мешканців інших регіонів. Етнографічно область поділяється на Гуцульщину, Бойківщину, Покуття, Опілля.

На відміну від багатьох інших форм бізнесу, сільський туризм не потребує великих капіталовкладень. Він допомагає розв'язувати проблеми зайнятості сільського населення, поліпшувати його добробут.

За останніх років найбільше приваблює іноземних туристів наша дика природа (екотуризм). І для розвитку його в горах є ціла низка з'єднаних між собою стежок. Більшість пішохідних маршрутів уже починають використовуватись екотуристами, до їхніх послуг також лижні маршрути. Значні перспективи має кінний туризм, який у деяких районах також успішно працює. Приваблює людей і водний туризм. Любителі спокійної води можуть сплаватися Дністром, а ті, хто хоче перевірити силу та мужність, залюбки скористаються швидкоплинними течіями Черемоша і Прута.

Розроблені заходи для розвитку в області велотуризму. Закуплено гірські велосипеди і тепер Івано-Франківський велоклуб може надавати їх в оренду навіть рекреаційним закладам.

Розвитку туризму на Прикарпатті сприяє Програма розвитку туризму в області до 2015 року. Згідно з документами Гаазької конференції про пріоритетний розвиток внутрішнього (національного) туризму та з урахуванням його великого виховного потенціалу і можливостей у формуванні особистості громадянина, поліпшенні організації активного відпочинку населення, зокрема дітей та молоді, першочергове значення надається розвитку екскурсійної справи, маршрутно-пізнавальному та спортивно-оздоровчому туризмові.

Але для розвитку як сільського зеленого, так і культурного туризму потрібно подолати низку проблем, найбільш крикучими та нагальними є такі:

1. відсутність законодавчої та нормативно-правової бази у сфері сільського зеленого туризму.

2. перевантаженість туристичними закладами одних туристських територій та відсутність закладів сільського зеленого туризму в інших не менш розвинутих туристичних територіях.

А для поліпшення стану сільського, зеленого туризму пропонуємо низку заходів:

1) розробити систему рекламно-інформаційних заходів, які б сприяли розвитку сільського зеленого туризму, зокрема відновити традиції проведення етнічних та етнографічних фестивалів;

2) створити на території кожного адміністративного району, де є свої відмінності звичаїв, традицій, окремі культурно-фольклорні осередки, які б відроджували автентичність місцевої культури;

3) поглибити інформаційно-публіцистичну базу про кожен туристсько-рекреаційну територію Івано-Франківської області;

- 4) внести перелік заходів по території адміністративних районів;

- 5) створити туристичні атракції.

- 6) розробити та надавати анімаційні послуги в туристичних пунктах.

Висновки. Отже, у процесі дослідження проаналізовано наукові праці педагогів новаторів, присвячені екологічному вихованню, яке тісно переплітається з діяльністю сільського, зеленого туризму. А необхідною умовою розвитку туризму, зокрема сільського зеленого туризму є розробка пакета різнобічних пропозицій стосовно проведення дозвілля в сільському середовищі поза межами самої агрооселі. Це стає можливим після проведення господарем аналізу наявних у його розпорядженні потенційних ресурсів, які можна було б використати для розробки унікальної пропозиції.

1. Байдар Л., Гулянич Г.О., Матвіїв В., Ковальчук В. Ландшафтно-рекреаційний потенціал Гуцульщини / Л.Байдар, Г.Гулянич, В.Матвіїв, В.Ковальчук // Екологічні передумови розвитку рекреацій на Гуцульщині: Наук.-практ. конф. в рамках VI Гуцул фестивалю (1996, 13 вересня). – Львів, 1996. – 136с.
2. Моисеев Н.Н. Историческое развитие и экологическое образование / Н.Н. Моисеев. – М.:МНЭПУ, 1995. – 32 с.
3. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм: Навч. посіб. / М.Й. Рутинський, Ю.В.Зінько. – К.: Знання, 2006. – 271 с.
4. Сільське зелене Прикарпаття // Міжнародний туризм. – 2001 – № 3. – С.66-69.
5. Трибун М. Рекреаційні зони Івано-Франківської області, їх стан і перспективи розвитку // Геоекологія України. – К.,1993.

Андрій Червінський,
магістр туризмознавства,
викладач кафедри туризмознавчих дисциплін
Івано-Франківського державного коледжу
технологій та бізнесу

Andriy Chervinsky,
Master turyzmoznavstva,
Lecturer turyzmoznavchyh disciplines
Ivano-Frankivsk State College of
Technology and Business

УДК 338.24:330.322

РОЛЬ ТУРИЗМУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

ROLE OF TOURISM IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE CARPATHIAN REGIONAL

В статті аналізується інвестиційна привабливість туристичної індустрії Прикарпаття. Автор розкриває способи залучення міжнародних інвестицій у туристичну сферу, дає характеристики різних видів інвестицій та їх економічної доцільності для даного регіону.

Ключові слова: туризм, інвестиції, туристична індустрія, рекреації, економічний сектор, капіталовкладення, інфраструктура.

The paper analyzes the investment attractiveness of the tourism village. The author reveals how to attract international investment in tourism sector, characterizing the different types of investment and economic feasibility for the region.

Keywords: tourism, investment, tourism industry, recreation, economic sector, investment, infrastructure

Постановка проблеми. Туризм – одна із найбільш прибуткових галузей суспільної діяльності. Саме він впливає на збільшення надходжень до бюджетів як високо розвинутих країн, так і країн із депресивною економікою. Туризм – галузь, яка динамічно розвивається в Україні і в перспективі може стати суттєвим джерелом наповнення державного і місцевих бюджетів, а також важелем для економічного піднесення і розвитку країни.

Для ефективного використання сприятливих чинників розвитку туристичної галузі у регіоні потрібні значні капіталовкладення – інвестиції. Сьогодні їх залучення в діючий сектор економіки Прикарпаття – це питання добробуту й економічної стабільності області. Інвестиції необхідні в першу чергу для забезпечення розширеного відтворення, виробництва, надання нових послуг з поліпшеними кількісно-якісними показниками, що надасть їм високу привабливість і конкурентоспроможність.

Привабливим з точки зору інвесторів, є унікальне географічне положення області на перетині багатьох транспортних шляхів та потоків товарів і послуг у центрі Європи. Інвестиції сприятимуть розвитку реального сектора, а отже, й економічному піднесенню. Адже навіть незначне інвестування в туристичні атракції – це додаткові кошти, що дозволяють зробити крок до розвитку економіки краю.

Поліпшити стан справ може планомірний і пропорційний розвиток інфраструктури туризму, в тому числі й об'єктів, цікавих для інвестування. Тільки в цьому випадку окремі порції інвестицій можуть перетворитися на потік. Розвиток інвестиційної привабливості краю призведе до збільшення туристичних потоків і, як наслідок, – до розвитку регіональної інфраструктури туризму. Здійснити це можливо, лише керуючи цим складним процесом. Тому питання управління інвестиційною привабливістю регіону (в тому числі туристичної галузі) є ключовим у вирішенні проблеми сталого розвитку економіки.

Загальний аналіз останніх досліджень. Проблема залучення інвестицій у туристичну сферу України є порівняно новою. Цим можна пояснити незначну кількість розробок, присвячених проблемам і перспективам інвестування туризму. Більшість джерел висвітлюють питання класифікації та характеристики рекреаційно-туристичних ресурсів України та окремих її регіонів (.Абрамова Т., Євдокименко В), організацію туристичної діяльності в Україні (Зінько Ю., Смаль І.), розглядають проблеми розвитку туризму (Гетьман В., Заставний Ф).

Чималий внесок у теорію дослідження територіальних рекреаційних систем, методика оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу та визначення соціально-економічної ефективності його використання, мотивації іноземних інвесторів, чинників, які слід брати до уваги при моделюванні сприятливого інвестиційного клімату, формування та реалізації інвестиційних процесів зробили відомі зарубіжні і вітчизняні вчені Адаменко О., Балацький О., Беренс В., Бланк І., Брігхем Е., Герасимчук М., Гітман Л., Губський Б., Дергачов В., Джонк Д., Долішній М., Живицький Я., Кравців В., Крачило М., Кузьмін О., Лазебник Л., Махмудов А., Недашківська Н., Пересада А., Петрович Й., Продіус І., Прокопенко М., Рогожин П., Тараканов М., Трохимчук С., Чумаченко М., Шаблій О., Шевчук В., Яковлев А. та інші.

Питання залучення іноземних інвестицій в рекреаційно-туристичну сферу досліджуються у працях таких вчених, як Свірідова Н.Д., Гавран В.Я., Гнатюк Т.М., Петровський Б.Д., Судова-Хом'юк Н. та інших. В Україні здійснюються перші спроби залучення інвестицій у туристичну галузь, тому дослідження, які дозволяють знизити ризик інвестування, є надзвичайно актуальними.

Мета статті: розкрити шляхи залучення іноземних інвестицій, показати інвестиційну привабливість туристичної індустрії Прикарпаття.

Основний виклад матеріалу. Інвестування є однією з опор, на яких будується фундамент ринкової економіки, оскільки інвестиції, зокрема іноземні, є надважливими для розвитку економіки нашої країни.

Законом України «Про інвестиційну діяльність», ст. 1 визначено, що інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [6, 1].

Особливу роль у сучасних умовах України відіграють іноземні інвестиції. Іноземні інвестиції – це цінності, які вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Інвестиційні пріоритети тієї чи іншої галузі визначаються здатністю підприємств забезпечити високу і швидку рентабельність інвестицій. З цієї точки зору Прикарпаття, де зосереджений значний рекреаційний потенціал (сприятливі природні та кліматичні умови, необхідна для обслуговування рекреаційної галузі інфраструктура), є дуже привабливим регіоном. До того ж, світова практика свідчить, що саме ця галузь є однією з найбільш ефективних для інвестування.

Розрізняють два шляхи розвитку туристичної індустрії: 1) за „принципом равлика”. Він передбачає здійснення крапкових проєктів, проведення одноденних екскурсій, найдешевших турів, а потім розширення кола послуг, географії прийому і країн прибуття. Отримані прибутки потрібно вкладати у реконструкцію наявної і створення нової матеріально-технічної бази туризму. Але відбудова при цьому може розтягнутися на декілька десятиліть 2) за „принципом вибуху”. Він передбачає залучення потужних інвестицій, які би спрямовувалися не лише на створення матеріально-технічної бази, а й на ефективну рекламну кампанію [3].

Поняття „інвестиційна привабливість” означає наявність таких умов інвестування, які впливають на переваги інвестора у виборі того чи іншого об'єкта інвестування. А об'єктом інвестування може виступати окремий проєкт, підприємство в цілому, корпорація, дестинації, місто, регіон, країна.

Узагальнюючи накопичений досвід залучаючи експертів, можна виділити ряд чинників, що мають найбільший вплив на інвесторів. До них можна віднести такі: ресурсно-сировинний (забезпеченість підприємств запасами основних видів природних ресурсів, у тому числі туристично-рекреаційних та санаторно-курортних); виробничий (сукупний результат господарської діяльності населення в регіоні); споживчий (зростання сукупної купівельної спроможності населення регіону, що призводить до зростання витрат на туризм); інфраструктурний (економіко-географічне положення регіону і його інфраструктурна облаштованість, включаючи транспортну мережу та розвинені зв'язки між населеними пунктами); інтелектуальний (освітній і культурний рівень населення; етнічний (збереження і розвиток місцевих звичаїв, місцевої культури); інституційний (ступінь розвитку провідних інститутів ринкової економіки; інноваційний рівень впровадження і результативність досягнень науково-технічного прогресу. В зв'язку з цим потенційному інвестору перед вибором об'єктів інвестування необхідно враховувати наступні інвестиційні ризики: економічний (тенденції, темпи і перспективи економічного розвитку регіону); політичний (поляризація політичних симпатій населення та керівництва краю за результатами останніх парламентських виборів); соціальний (рівень соціальної напруженості, пов'язаний зі ступенем соціального захисту населення, якістю життя); екологічний (рівень забруднення навколишнього середовища); кримінальний (рівень злочинності в регіоні).

Івано-Франківська область за економічними можливостями займає друге місце серед областей Західного регіону України, а її частка в загальнодержавному промисловому виробництві становить близько двох відсотків. Область характеризується вищим, порівняно з іншими територіями України, демографічним потенціалом. На основі вигідного географічного розташування, розвиненої енергетичної і транспортної інфраструктури, багатих рекреаційних, водних та лісових ресурсів, наявності на її території значних за обсягами родовищ корисних копалин сформовано продуктивні сили, ефективне використання яких дає можливість створювати конкурентоспроможні на міжнародних ринках товари і послуги.

На сьогодні інвесторами області є також нерезиденти із 42-х країн світу. Основним вектором інвестиційного співробітництва області є європейський: понад дві третини інвестицій надійшло з країн Європейського Союзу.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку області, станом на 01.10.2008 року склав понад 163,7 млн. дол., або 117,9 дол. США на одного жителя. Функціонує понад 400 спільних підприємств [4].

На ринку залучення інвестицій Івано-Франківська область перебуває в стані конкуренції з іншими областями України. Адже для успішного вирішення цієї проблеми інвестору необхідно запропонувати вигідніші умови для надходження і реалізації інвестицій, показати об'єктивні переваги Івано-Франківщини, використання яких буде передумовою успішної бізнесової діяльності. Образ динамічної, з добре розвинутим потенціалом економіки регіону, інформація про реалізацію інвестиційних проектів, участь у них міжнародних фінансових організацій – все це впливатиме на економічні результати. Вагомим економічним здобутком у цій галузі буде створення позитивного іміджу області як території, сприятливої для вкладення капіталу. Зростання надходжень інвестицій дозволить більш ефективно та оперативно вирішувати існуючі проблеми соціально-економічного розвитку краю.

Виконана у рамках українсько-польського проекту „Туристичний потенціал Західної України” [1] інвентаризація туристичної інфраструктури області засвідчила, що досліджуваний регіон характеризується мережею розвинутих оздоровчо-відпочинкових комплексів, закладів санаторно-курортного лікування й організованого відпочинку населення, де лише за останні три роки оздоровилось 964 тис. 598 осіб); потужною гірськолижною базою (понад 50 витягів) та різноманітними формами туризму (культурологічний, кваліфікований, релігійний (сакральний), екотуризм та агротуризм).

Результати анкетування серед туристів у курортних, відпочинкових, гірськолижних та культурологічних центрах Карпатського регіону показало, що більшість реципієнтів добре оцінюють підготовленість території до надання туристичних послуг, кількості та рівня послуг. Однак є серйозні зауваження до інформаційного забезпечення територій, розвитку їх рекреаційно-дозвільної бази, а також транспортного обслуговування.

Маркетингові дослідження туристичного руху в регіоні, що базувались на обробці статистичних даних, засвідчили про сталу тенденцію зростання за останні роки у регіоні кількості оздоровлених (за 1999-2006 рр. з 297,5 тис. до 329,6 тис., або на 10,8% більше), обслуговуваних внутрішніх та іноземних туристів (внутрішніх – зростання на 37,7% за чотири роки, іноземних – на 61,7% за чотири роки) та зростання обсягів надання послуг (2004 р. – 55603,27 тис. грн., 2005 р. – 65139,2 тис. грн.) [1].

Наведені дані дозволяють стверджувати, що за останні роки спостерігається позитивна динаміка зростання кількості туристів та обсягу наданих туристичних послуг, поліпшується їх якість. Швидкими темпами розвивається сільський зелений туризм. Розроблено стратегічне розпланування території Івано-Франківської області під туристичну інфраструктуру готельного та придорожного сервісу, яке дасть можливість потенційним інвесторам ефективно вкладати кошти у розвиток цієї інфраструктури. Реалізується низка проектів, якими передбачається: створення комплексної довготермінової маркетингової стратегії розвитку Івано-Франківщини як туристичного регіону; запровадження нових стандартів та процедур підвищення якості туристичних послуг; навчання та підвищення кваліфікації кадрів туристичної індустрії; поліпшення інформаційного забезпечення галузі. Здійснюється будівництво та реконструкція об'єктів туристичної інфраструктури, відводяться земельні ділянки під туристичні комплекси з метою реалізації нових інвестиційних проектів. Разом з тим, під'їзні шляхи до важливих туристично-рекреаційних та екскурсійних об'єктів (г. Говерла, Манявський водоспад, Скелі Довбуша та ін.) не відремонтовані, відсутнє належне санітарно-гігієнічне забезпечення на туристичних маршрутах.

Складова інвестиційного іміджу області в значній мірі буде залежати від стану реалізації конкретних проектів. Адже ефективна регіональна інвестиційна політика передбачає використання бюджетних інвестицій як засобу створення первинних умов для залучення приватного капіталу у розвиток пріоритетних галузей економіки. Слід поєднувати ресурси як обласного, так і низових бюджетів. Таким способом можна реалізовувати важливі для певних територій інфраструктурні проекти. Однак для їх успішного впровадження необхідно забезпечити чіткий і прозорий механізм відбору проектів. Пріоритетними можуть бути також проекти, які реалізуються на територіях з низьким показником рівня соціально-економічного розвитку, поліпшують структуру економіки території, використовують існуючу інженерно-технічну інфраструктуру та незадіяні матеріальні і трудові ресурси тощо.

Інвестиційна політика Івано-Франківської області реалізовується через відповідні програмні документи. На даному етапі важливим є суттєве поліпшення інфраструктури, надання інвесторам вільних земельних ділянок для розгортання нових виробництв. На розв'язання зазначених проблем спрямована «Програма розвитку інвестиційної діяльності в Івано-Франківській області на період до 2011 року» [4], яка є основою сучасної політики області у сфері залучення і реалізації інвестицій.

Івано-Франківська область має свої туристичні, інвестиційні та рецепційні атракції. Для виділення перспективних для розвитку туризму адміністративних районів і субрегіонів визначальними є показники їх туристичної атракційності (природні ресурси, культурна спадщина, транспортна доступність), а додатковими чинниками виступають показники інвестиційної привабливості (комунальна і сервісна інфраструктура, економічна активність населення). В області виокремлено п'ять перспективних субрегіонів – Долинський, Горганський, Центрально-Передкарпатський, Покутський і Коломийсько-Снятинський, що включають сім адміністративних районів, а також міста Івано-Франківськ та Яремче. Для Прикарпаття в якості маркових продуктів регіонального плану визначені:

- етнографічний тур з відвідуванням центрів гуцульської культури (створення тематичних атракцій «Містечко Святого Миколая» м.Косів, «Гуцульське село» м. Веховина);
- сакральний туризм - Манявський скит;
- гірськолижний з використанням рельєфно-кліматичних можливостей Горганського гірського району (туристичний комплекс «Буковель», «Яблуниця», «Ворохта») як бази для підготовки спортсменів до зимової олімпіади)
- кваліфікований (пішохідний і водний) для традиційних (г. Черногора з г. Говерлою) і нових (Гриняви, Чивчин) гірських територій;
- сільський туризм на базі багатой природної і культурної спадщини туристичних територій (Верховинський, Косівський райони);
- подорожі вузькоколійками (Карпатський трамвай).

З цими продуктами пов'язано ряд локалізаційно-інвестиційних пропозицій з розбудови туристичної інфраструктури:

- створення „живого” скансену у вигляді гуцульського села (Косівщина);
- відбудова центру сакрального туризму (Крехівський монастир, Манявський скит)
- створення мережі етнографічно-краєзнавчих музеїв і облаштування майстерень народних умільців (Косівщина, Верховинщина, музей В.Кумлика, музей «Писанка» у м.Коломия);
- розбудова гірськолижних комплексів (Надвірнянщина, Яремчанщина);
- знакування та облаштування пішохідних і водних трас (території Карпатського Національного природного парку, Національного природного парку „Гуцульщина”, гірські хребти Гринявський і Чивчин, ріки Прут і Черемош);
- реконструкція і відновлення вузькоколійок та забезпечення приколійової рекреаційної інфраструктури (вузькоколійки с.Слобода – с.Вигода-с.Осмолода);
- створення центрів з обслуговування туристів у м. Івано-Франківську, м.Яремчі, м. Коломиї, с.Осмолоді, базі «Заросляк»;
- розбудова і реконструкція мережі агроосель в основних природно-етнографічних районах Франківщини.

Вітчизняні та зарубіжні інвестори реалізують низку ефективних проектів у туристичній галузі. Поле їх діяльності – це розвиток інфраструктури й готельний менеджмент, розширення мережі ресторанів, готелів, СПА-комплексів, льодових стадіонів, басейнів, аквапарків.

В області є яскраві приклади результативного застосування як вітчизняного, так і іноземного капіталу. Зокрема, підприємство ТОВ «Скорзонера», яке виступає найпотужнішим в Україні за масштабами інвестицій, є власником гірськолижного комплексу «Буковель». За 10 років існування комплексу інвестиції, вкладені в «Буковель», сягають майже 2 млрд. гр. Левова частка коштів йде на облаштування сучасних гірськолижних трас.

Концепція майстер-плану керівництва ГК «Буковель» на 2010 рік складала: будівництво нових готелів економ-класу на 1 тисячу номерів, розробка гірськолижної траси протяжністю 120 км. Проектна потужність комплексу 45000 осіб, які зможуть одночасно відпочивати на туристичному комплексі. Перші серйозні прибутки інвесторам гірськолижний витвір має принести за 15-17 років. А загалом планується вкласти у розвиток комплексу – 1 млн. 200 тис. гр. Площа курорту – понад 450 га землі, яка перебуває у приватній власності. Певна зацікавленість є і у дрібних інвесторів та орендарів.

ГК «Буковель» є одним з прикладів розвитку і раціонального використання рекреаційних ресурсів Українських Карпат. Траси й інфраструктура Буковеля відповідають критеріям Міжнародного олімпійського комітету, а територія курорту вдвічі більша за комплекс у Сочі, де відбуватиметься зимова олімпіада 2014 року. Тому ідея проведення зимових Олімпійських ігор в Карпатах є цікавою не лише для іноземних інвесторів, але й для місцевих мешканців.

Інтенсивна розбудова курорту дала потужний розвиток регіону. Частина місцевих жителів переорієнтувалася на ресторанно-готельний бізнес, будуються міні-готелі, колиби, розвиваються сервісні служби, в результаті чого колишні заробітчани повертаються додому, впроваджують здобутий досвід на рідній землі.

Досягнення жителів Івано-Франківщини вирізняє цей регіон з-поміж інших. Слід надати належне людям, які самостійно взялися за справу. Залучивши науковців, місцеві мешканці склали стратегічний план розвитку регіону, створили спеціальні реєстри для відпочивальників та туристичних фірм, провели класифікацію житла. А постійно зростаючі обсяги коштів населення вкладаються у «зелений» туризм, будівництво, сферу послуг, інші види економічної діяльності.

Прикладом зацікавлення іноземних інвесторів з Польщі (доктор Кжиштофор Лопацинський, директор Інституту туризму (Варшава)) є проект – «Карпатський трамвай». Наступною групою об'єктів, які охоче підтримують інвестори, є виробники вузькоколійки. Подорожі вузькоколійками дедалі більше приваблюють туристів. В результаті у Карпати повертається прогулянковий «панський» вид відпочинку під назвою – «Легкі колії до тартаків».

Ще за часів Австро-Угорської імперії у 1873 році австрійський підприємець, барон Леопольд Поппер проклав на території області широку мережу таких колій. Вузькоколійна залізниця в регіоні була започаткована винятково як комунікація для доставки деревини, заготовленої на віддалених схилах, у с. Вигоду, де тоді почала

розвиватися деревообробна промисловість. За наступні півтора десятки років довжина цієї залізниці зростає в п'ятеро. Нею паротяги возили не тільки дерево, але й робітників на лісозаготівлі, а також туристів.

Перша світова війна змусила власників карпатських лісів повернутися до Австрії. Попперівська міні-імперія у с. Вигоді перейшла до акціонерного товариства «Сільвінія» з Великої Британії. Фірма не тільки продовжила будувати лісопильні й вузькі залізниці, але й відкрила їх для туристів з великої Європи. Повсюди в Карпатах довкола лісопереробних підприємств будувалися курорти – санаторії і пансіонати, які пропонували хворим оздоровлення мінеральними купелями та торфогрязями. В розвиток курортів вкладали капітали передовсім лісопромисловці і власники вузькоколієк.

Карпатські містечка Мізунь (поблизу с.Вигоди) і Корчин (біля м.Сколе) на початку ХХ століття були популярними місцями відпочинку урядовців, бізнесменів, письменників, художників і студентів з усієї Галичини і Польщі. Туристи діставались на курорти потягами по вузьких коліях.

Однією з перших ліцензій на туристичні маршрути серед малих залізниць Європи отримала карпатська вузькоколієка «Гредлів» – лінія Сколе-Демня-Коростів протяжністю 41 кілометр. Для туристів підготували три поїзди, які мали доставити їх до місця призначення. З вікон спеціальних вагонів можна було оглядати місцеві краєвиди, а на зупинках – вирушати на прогулянки горами. Проте недбале господарювання, стихійні лиха майже знищили вузькоколієку. За останні роки вдалося реанімувати лише Мізунську гілку. У 2004 році підприємство «Уніплит» інвестувало чималі кошти у розвиток програми «Карпатський трамвай». А вже через рік маршрутом пройшов перший туристичний міні-потяг. Подорожувала група туристів з Німеччини, Польщі, Австрії та Великої Британії. Гості мали власного гіда – ним був австрійський науковець, автор монографії «Вузькоколієчні залізниці Східної Галичини» Вольфрам Венделін – родич засновника вузькоколієки. Дослідник упродовж останніх п'яти років склав описи всіх вузьких залізниць Австрії та України. Німецькою мовою вийшли дві книги, що містять зібраний матеріал. Третю книжку автор присвятив винятково Вигодській вузькоколієці, чим проявив свою зацікавленість щодо розвитку цієї атракції в Карпатах.

Повний маршрут із зупинками Карпатський трамвай зазвичай проходить за вісім годин – від 10:00 до 18:00. З с. Вигода через с.Ширковець, с.Старий та с.Новий Мізунь, с. Дубовий кут, с. Солотвино, с. Миндунок і с. Соболь – до урочища Магура.

Інвестування коштів потребують й інші напрями подорожі Карпатським трамваем. Проте на даний час це питання залишається відкритим.

Цілеспрямований вплив регіональної влади на умови, що підвищують надійність і ефективність інвестицій, забезпечення прозорості діяльності на всіх рівнях, протекціонізм стосовно ефективних інвесторів – все це і буде тим самим управлінням інвестиційною привабливістю реального сектора економіки краю, і туризм, який характеризується високою швидкістю обороту капіталу, може стати провідною галуззю його економіки.

В Івано-Франківській області об'єктами для інвестування стали готелі і мотелі, нові та реконструйовані бази відпочинку, туристичні комплекси гірськолижної спеціалізації, історико-культурні споруди, які передбачається адаптувати для нічліжно-рекреаційних потреб, а також значний спектр рекреаційно-розважальних закладів. Область представлена на IV Міжнародному інвестиційному форумі «Seed Forum Kyiv» (26.11 2009р.), на конференціях з питань інвестування у м. Львові (14.09.2009р.) та м. Києві (25.11.2009р.).

Питання реалізації інвестиційних проектів обговорювалось у ході візиту представників Івано-Франківської облдержадміністрації до Швеції, а також під час роботи семінару щодо співпраці між Україною та Данією в питаннях залучення інвестицій та налагодження співпраці між регіонами обох країн.

Висновки. Досвід лише однієї області Карпатського регіону може бути використаний для складання програм розвитку туризму та інвестування у цю галузь у регіонах України, де такі дослідження ще не проводилися (Волинь, Чернігівщина та ін.). А застосування іноземного (польського) досвіду дозволить уникнути небажаних помилок і сконцентрувати зусилля на вирішенні конкретних проблем і ефективних можливостях розвитку туризму. Важливим також є досвід співпраці міжнародних організацій, підприємців і державних органів, діяльність яких може сприяти або стримувати процес залучення інвестицій в економіку регіону. З цією метою необхідно провести достовірні маркетингові аналізи сегментації ринку, а також оцінку реальної туристичної та інвестиційної привабливості регіону.

Наведені нами приклади успішно реалізованих проектів переконливо свідчать про соціально-економічний розвиток регіону та наявність сприятливих умов для ефективного освоєння інвестицій.

Подальші наукові розвідки пов'язуємо з проведенням дослідження щодо наявного і потенційного попиту на туристичні послуги.

1. Рутинський М.Й. Сучасний стан та напрями розбудови курортно-рекреаційної інфраструктури Івано-Франківщини / М.Й.Рутинський // Історія української географії - Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. - Випуск 2(14). - С.45-48
2. Гетьман В. І. Курортно-рекреаційні системи Українських Карпат / В.І.Гетьман // Український географічний журнал. – 1999. – № 3. – С. 34–37.
3. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування, механізм реалізації) / В.К.Євдокименко. – Чернівці: Прут, 1996. – 288 с.
4. Програма розвитку інвестиційної діяльності в Івано-Франківській області на період до 2011 року. – Івано-Франківськ, 2006. - 12 с.
5. Інтернет ресурс: [сайт www.tourism-carpathian.com.ua]
6. Закон України «Про інвестиційну діяльність». – Київ, 1999. – 28 с.

Василь Шикеринець,

кандидат наук з державного управління,
Інститут туризму
Прикарпатського національно університету
імені Василя Стефаника

Vasyl Shykerynets,

Ph.D. Public Administration,
Institute of Tourism Carpathian National
University them. Vasyl Stefanyk

Лілія Шикеринець,

магістр державної служби,
головний юрист-консультант
ГУДКУ в Івано-Франківській області

Liliya Shykerynets,

Master of Civil Service
Chief Legal Consultant
MMSTU on Ivano-Frankivsk region

УДК 373.61:379.85

**МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ
МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ З УРАХУВАННЯМ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТНІХ
ПОСЛУГ У ВНЗ УКРАЇНИ ТУРИСТИЧНОГО НАПРЯМУ(ISO 9001: 2008)**

**THE METHODOLOGICAL APPROACH TO IMPLEMENTING A QUALITY
MANAGEMENT SYSTEM IN VIEW OF INFORMATIZATION OF
EDUCATIONAL SERVICES IN UNIVERSITIES IN UKRAINE TOURIST
DESTINATION (ISO 9001: 2008)**

У статті розглядаються питання, пов'язані з методологією ISO 9001:2008, особливості системи управління якістю надання освітніх послуг у сфері вищої туристичної освіти України в поєднанні з процесами модернізації вищої освіти і завдань, поставлених у Національній доктрині розвитку освіти.

Ключові слова: державне управління, модернізація освітніх послуг та туризму.

The matters related to the methodology of ISO 9001:2008, features of quality management systems to provide educational services in higher education Ukraine tourist destination in conjunction with the processes of modernization of higher education and the tasks set out in the National Doctrine for Education Development.

Keywords: public administration, modernization of educational services and tourism.

Постановка проблеми. Якість надання освітніх послуг традиційно пов'язують зі змістом та формою навчального процесу. Водночас переглянути погляди на це питання нас змушують швидкі зміни, що відбуваються у світі, та демографічна ситуація в країні, яка стосується всіх без винятку вищих навчальних закладів. Окрім цього, є ще більш довготривала загроза: стрімкого розвитку набуває процес глобалізації ринків та пов'язаний з ним процес загострення конкуренції.

Законодавчою основою сучасної вищої освіти в Україні є закони України "Про освіту" [8], "Про вищу освіту" [9], Указ Президента України "Про національну доктрину розвитку освіти [17] та відповідні нормативно-правові документи Кабінету Міністрів України і Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [14, 15, 16, 13], а також вітчизняних вимог щодо системи управління якістю [4, 5, 7, 6] та світових стандартів, які на сучасному етапі визначають політику України у сфері модернізації надання освітніх послуг.

Актуальність дослідження зумовлена: зниженням якості надання освітніх послуг у вищих навчальних закладах України; невідповідністю вітчизняної системи управління якістю надання освітніх послуг рекомендаціям Болонського процесу; неможливістю безпосереднього порівняння результатів надання освітніх

послуг європейськими та вітчизняними вищими освітніми закладами; складністю порівняння характеристик загальноєвропейської та вітчизняної моделей забезпечення якості надання освітніх послуг.

Стаття спрямована на розробку методологічних підходів, методів та вимог, щодо впровадження системи управління якістю з урахуванням автоматизації науково-освітніх, виробничих та соціально-економічних процесів функціонування вищих навчальних закладів.

Метою даного наукового дослідження є формування системи основних положень та вимог, визначення пріоритетних управлінських рівнів, обґрунтування стандартизованих визначень відповідно до базових освітніх процесів та задач.

Відповідно до мети дослідження визначено завдання: обґрунтувати формування організаційно-управлінської основи цільового управління сучасної освітньої моделі; розкрити основні напрями державного керівництва структурною перебудовою вищої освіти в Україні; розробити рекомендації щодо підвищення ефективності науково-навчальних, управлінських процесів вищих навчальних закладів України, а також підвищення рівня якості надання освітніх послуг.

Основний зміст статті. Доцільність дослідження напрямів та перспектив підготовки кадрів для підприємств і організацій туристично-рекреаційної сфери України зумовлена також необхідністю пошуків, розробки й впровадження ефективної системи державного управління, яка має забезпечити оптимальні умови функціонування освітньої галузі, створити системний механізм її саморегуляції на місцевому, регіональному та загальнонаціональному рівнях.

Розгляду та аналізу цих проблем присвячено праці українських науковців, таких, як: С. Андрійчука [1], Р. Брусак [2], В. Лугового [10], Є. Матвіїшина [12], Б. Мельниченка [11], О. Язвінської [18] та інших дослідників.

За останні десятиліття розвиток освіти і науки у світі відбувався значною мірою під знаком її реформування. У більшості розвинених країн було здійснено низку реформ, спрямованих на підвищення якості освіти і науки шляхом адаптації до сучасних суспільних вимог стосовно методів навчання у вищих навчальних закладах, форм управління на різних рівнях, розширення участі у цьому процесі громадськості.

Однак в Україні інформатизація освітніх процесів проходить дуже повільно. Причинами такого тану є часткова відсутність адаптованих методологій впровадження міжнародних стандартів до реалій вітчизняного освітнього простору; висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, спрямованих у своїй діяльності на зазначені процеси; координаційних центрів інформатизації освіти і впровадження міжнародних стандартів при Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України; оцінки практичної користі від впровадження системи якості надання освітніх послуг; спланованої системи фінансування даних напрямів тощо.

Без опису освітніх процесів, методів, методологій реалізації, ефективної методики оцінки роботи науково-педагогічних працівників та студентів неможливе подальше впровадження системи управління якістю у вищій школі, а тим більше реалізація процесів її інформатизації.

Система управління якістю надання послуг навчальним закладом у зв'язку з посиленням тенденцій глобалізації туристичного ринку та необхідністю підвищення конкурентоспроможності навчального закладу не може постійно й незмінно функціонувати у стані, в якому вона була запроєктована і впроваджена.

Одним з найефективніших методів, що дозволить вищим навчальним закладам України вистояти у жорсткій конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг, є розробка та запровадження системи управління якістю відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001-2008 "Система менеджменту якості. Вимоги" [6].

Підготовка фахівців у галузі туризму і сфери обслуговування в Україні здійснюється за тими ж принципами і критеріями, які існують для фахівців інших галузей, категорій..., тобто можна говорити про уніфіковану систему підготовки та її універсальний характер. З точки зору освітнього процесу, керівництва ним – це цілком зрозуміло і виправдано [3, с.82].

З наявністю сертифікату системи управління якістю вищий навчальний заклад отримує гарантії достатньої стабільності та можливостей для виживання в умовах світової фінансової кризи. Стандарти ISO 9001 мають декларативний характер і в перспективі повинні відповідати вимогам конкурентоспроможності на освітньому ринку. Відповідно для цього Інститут туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника повинен випереджати вимоги стандартів та постійно оновлювати систему.

У процесі реалізації стратегії системи управління якістю надання послуг навчальним закладом (СУЯНПНЗ) виникає проблема активізації, контролю і корегування. У даному процесі при потребі можливим є повернення до перегляду цілей та навіть повернення на попередні етапи формування стратегії та системи (СУЯНПНЗ).

Виходячи з вищевикладеного, процес формування вітчизняного стандарту – це сукупність взаємопов'язаних видів діяльності, яка перетворює виходи на входи. Виходи одного процесу є, як правило, входами інших процесів. Результатом даного процесу є освітні послуги (Інститут туризму ПНУ ім. В.Стефаника). Можна виділити ряд процесів управління даним структурним підрозділом:

1. Основні: маркетинг послуг; менеджмент ресурсів; планування діяльності; проходження внутрішніх інформаційних потоків; навчальний процес; виховна робота; додаткові освітні послуги; наукова робота; підвищення кваліфікації та перепідготовки.

2. Допоміжні: безпека життєдіяльності; бібліотечне обслуговування; видавнича діяльність; соціальна підтримка; управління інформаційним середовищем; управління інфраструктурою; управління освітнім середовищем.

Активізаційна та корегувальна дія (СУЯНПНЗ) будуть формуватися в основному при: аналізі діяльності СУЯНПНЗ з боку керівництва ВНЗ; аналізу та перегляду пропозицій та інформації, заявлених науково-педагогічними працівниками або студентами, магістрантами; розгляді пропозицій, зауважень, рекомендацій або скарг споживачів освітніх процесів; аналізі даних з досвіду закордонних та вітчизняних навчальних закладів; веденні протоколів якості, проведенні моніторингу контролю та оцінювання даних операцій і процесів; вивченні ринку наукових та освітніх послуг; розгляді даних внутрішнього аудиту, самоаналізу або самооцінювання; розгляді висновків та рекомендацій зовнішніх аудиторів; у випадку виявлення невідповідності установленим вимогам СУЯНПНЗ у процесі поточної роботи; інших ситуаціях при зміні внутрішнього або зовнішнього середовища.

Активізаційна та корегувальна дія відносяться як до документації СУЯНПНЗ, так і до структури ВНЗ, якщо внаслідок проведення аналізу визначена одна з наступних ситуацій, що не відповідає: вимогам ДСТУ ISO 9001-2008 [6] та діючій документації; освітні послуги, що надаються, не відповідають установленим вимогам та іншим нормативно-правовим документам.

Невідповідності можуть виявлятися як у процесі поточної діяльності, так і при проведенні внутрішніх аудитів. Невідповідності фіксуються у листі реєстрації невідповідностей або в протоколі невідповідності освітніх послуг.

У рамках зазначених заходів застосовуються такі запобіжні дії: документація СУЯНПНЗ; нормативно-правові документи з питань надання освітніх послуг ВНЗ; показники реалізації процесів та стан їх функціонування; програми, плани, відповідні заходи та звіти про їх виконання; пропозиції працівників ВНЗ; результати анкетування задоволеності та звернення споживачів освітніх послуг інституту; результати зовнішніх і внутрішніх аудитів СУЯНПНЗ; результати проведення попередніх заходів та ін.

Після проведення дослідження причин виникнення потенційних і дійсних невідповідностей, учасники заходу приймають рішення про доцільність проведення запобіжних і ліквідаційних дій. Вибір відповідних дій здійснюється безпосередньо в рамках даного заходу або прописуються відповідні доручення адміністрацією ВНЗ:

Управління корегувальними діями складається з чотирьох етапів: I – виявлення невідповідностей; II – виявлення причин виникнення невідповідностей та їх аналіз; III – визначення і реалізація коректувальних дій; IV – перевірка результативності коректувальних дій.

Невідповідності можуть виявлятися як у процесі поточної діяльності, так і при проведенні внутрішніх аудитів.

У випадку виявлення систематичного повторення невідповідностей плануються запобіжні дії: виявлення потенційних невідповідностей; виявлення можливих причин виникнення потенційних невідповідностей та їх аналіз; оцінка потреби в запобіжних діях; визначення і реалізація запобіжних дій; перевірка результативності запобіжних дій.

Водночас, окрім визначення корегувальних і запобіжних дій, кожен учасник даних дій може подати свої пропозиції щодо вдосконалення діяльності інституту.

Необхідно пам'ятати, що без сумлінного дотримання чинних нормативно-правових вимог, без сумлінного виконання функціональних обов'язків, посадових та інших інструкцій впровадження системи управління якістю у вищих навчальних закладах неможливе.

Підтримання та поліпшення системи управління якістю за стандартом ISO 9001:2008 [6] передбачає: формування політики у сфері якості, яка дає змогу працівникам ВНЗ знайти стратегічне бачення та мету, на підставі якої керівництво здійснює управління процесами, пов'язаними з якістю; встановлення, затвердження та аналіз досягнення цілей у сфері якості; доведення до відома підрозділів важливості задоволення вимог замовників, а також регламентувальних та законодавчих вимог щодо надання освітніх послуг; дотримання у діяльності положень Настанови з якості та основних методик системи управління якістю – “Управління протоколами”, “Управління документацією”, “Порядок проведення внутрішніх аудитів”, “Порядок управління невідповідними продукцією та послугами”, “Порядок здійснення коригувальних і запобіжних дій”; розроблення, удосконалення та дотримання процедур, що регламентують основні процеси системи управління якістю; проведення аналізу управління ресурсами з метою підвищення якості надання послуг та задоволеності замовників; забезпечення комунікаційного зв'язку з замовниками в межах структурних підрозділів ВНЗ шляхом проведення анкетування, поширення інформаційних і рекламних матеріалів стосовно діяльності, зокрема в INTERNETі, проведення науково-практичних семінарів; проведення внутрішніх аудитів з метою перевірки виконання вимог СУЯНПНЗ в структурних підрозділах; систематичне вимірювання показників діяльності ВНЗ та аналізування ефективності системи управління якістю керівництва.

Керівництво Інституту туризму спрямовує свою роботу на виконання таких положень: здійснює освітню діяльність у галузі знань “Туризм”, “Готельно-ресторанна справа” у відповідності до державної політики та стандартів у сфері вищої освіти, визначеній Кабінетом Міністрів України; постійне вивчення потреб ринку у фахівцях галузі знань “Туризм”, “Готельно-ресторанна справа”; забезпечення виконання галузевого замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою та сприяння їх працевлаштуванню; забезпечення інноваційного характеру освітніх послуг, а саме: фундаменталізації освіти, її випереджувального характеру та індивідуалізації навчального процесу; забезпечення органічної єдності змісту та методів освіти, виокремлення у навчальному процесі досягнень сучасної науки та передових технологій; поглиблення інтеграції в міжнародний науково-освітній простір; підвищення професійного рівня працівників Інституту; підтримання належних умов праці, навчання, відпочинку, культурного і духовного розвитку працівників та студентів Інституту; збереження та

оновлення матеріально-технічної бази Інституту; набуття у замовників та ділових партнерів репутації провідного навчального закладу підготовку фахівців для туристично-рекреаційної галузі.

Реалізація проголошеної політики забезпечується наявністю та ефективним використанням необхідних ресурсів, а саме: організаційної структури, яка забезпечує виконання всіх функцій Інституту туризму ПНУ ім. Василя Стефаника; компетентного штатного персоналу та залучення на договірній основі спеціалістів інших організацій; чіткого визначення та документування повноважень і відповідальності працівників Інституту; актуалізованого фонду законодавчих і нормативних документів у галузі освіти та науки; комплексу документованих положень, процедур та форм документів, які використовуються під час надання освітніх послуг; приміщень, технічних засобів, програмного забезпечення тощо.

Система якості надання освітніх послуг, яка ефективно функціонує, є доказом для споживачів, що Інститут туризму забезпечує стабільний випуск компетентних фахівців, свідомих членів громадянського суспільства, забезпечує покращення в структурі управління, підвищує продуктивність, оптимізує витрати, зміцнює імідж і посилює позиції Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на ринку освітніх послуг.

Висновки. Впровадження у вищих навчальних закладах ISO 9001 [4, 5, 7, 6] дає можливість: постійно поліпшувати діяльність; забезпечувати високу якість підготовки випускників (поліпшує навчальний процес; покращує наукову діяльність викладачів і студентів; удосконалює інфраструктуру ВНЗ), а також стане підґрунтям для процесу інформатизації та впровадження інформаційних технологій в освітній процес.

1. Андрейчук С.К.. Управління системою освіти в зарубіжних країнах. Ефективність державного управління: Збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління При Президентові України / За заг. ред. А.О. Чемериса / Андрейчук. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 8. – 402 с.
2. Брусак Р.Л. Підтримання системи управління якістю надання послуг навчальним закладом в актуальному стані. / Реформування системи державного управління та державної служби: теорія і практика: матер. наук-практ. конф. за між нар. уч. (22 жовтня 2010 р.): у 2 ч. Ч. 2 / За наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева /Р.С. Брусак. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 344 с.
3. Великочий В.С. Стратегія розвитку туристичної освіти як елемент сталого розвитку Карпатського регіону, Гірська школа Українських Карпат. Науково-методичний журнал // – Івано-Франківськ. – 2007. – № 2-3.- с. 82.
4. ДСТУ ISO 9000:2000. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. – К.: Держстандарт України, 2001. – 33 с.
5. ДСТУ ISO 9001:2000. Системи управління якістю. Вимоги. – К.: Держстандарт України, 2001. – 25 с.
6. ДСТУ ISO 9001:2008. Система менеджменту якістю. Вимоги.
7. ДСТУ ISO 9004:2000. Системи управління якістю. Наставови щодо поліпшення діяльності. – К.: Держстандарт України, 2001. – 30 с.
8. Закон України “Про освіту” від 23.03.1996 р. № 100/96-ВР. <http://zakonrada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=100%2F96-%E2%F0>
9. Закон України “Про вищу освіту” від 17.01.2002 р. № 2984- ІП. <http://zakonrada.gov.ua>
10. Луговий В.І. Управління освітою: Навчальний посібник. – К., 1997. с. 2001-284.
11. Мельниченко Б.Ф. Реформа освіти в Чеській Республіці // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 1994. № 3.
12. Методичні вказівки до вивчення модуля “Система управління якістю освіти вищих навчальних закладів” дисципліни “Державна політика і управління в освіті”: наук-метод. Розробка / Є. Г. Матвіїшин, С. М. Ромашко. – К.: НАДУ, 2009. – 44 с.
13. Наказ Міносвіти України “Про вдосконалення системи акредитації як механізму забезпечення якості освіти на рівні вимог міжнародної освітньої спільноти” від 02.06.2005 р. № 5/3-6.
14. Наказ Міносвіти України “Про затвердження програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки” від 23.01.2004 р. № 49.
15. Наказ Міносвіти України “Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою” від 02.06.1993 р. № 161.
16. Наказ Міносвіти України “Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою” від 31.07.1998 р. № 285
17. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України № 347/2002 від 14.04.2002 р.
18. Язвінська О.М. Показники якості освіти й освітніх послуг у процесі фундаменталізації професійної підготовки у вищих навчальних закладах http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vntu/2009_19_1/pdf/3/pdf/

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Ольга Комар,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри фахових методик
та інноваційних технологій
у початковій школі,
завідувач лабораторії «Проблеми сільської
початкової школи»
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Olga Komar,

doctor of pedagogical sciences, professor, Head
of professional techniques and innovative technologies
in elementary school, Head of the Laboratory "The
problems of rural primary schools" Uman State
Pedagogical University named P. Tyuczyna

УДК 51(07) (075.8)

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

APPLICATION OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES AT VILLAGE SCHOOL MATHEMATICS LESSONS

У статті розкривається питання застосування інтерактивних технологій на уроках математики у початковій школі. Йдеться про розвиток пізнавальних здібностей у дітей, формування стійких математичних знань у процесі інтерактивного навчання. Звертається увага на доцільність та ефективність застосування тої чи іншої інтерактивної вправи та наводиться приклад інтерактивного уроку.

Ключові слова: інтерактивні технології, уроки математики, пізнавальні здібності, інтерактивний урок.

В статті раскрывается вопрос применения интерактивных технологий на уроках математики в начальной школе. Говорится о развитии познавательных способностей у детей, формированию устойчивых математических знаний в процессе интерактивного обучения. Обращается внимание на целесообразность и эффективность применения того или иного интерактивного упражнения и приводится пример интерактивного урока.

Ключевые слова: интерактивные технологии, уроки математики, познавательные способности, интерактивный урок.

The article reveals the question of application of interactive technologies at village school mathematics lessons. It touches the problem of development of a child's cognitive capability and formation of persistent knowledge in mathematics in the process of interactive education. Attention is also drawn to expediency and efficiency of an interactive exercise and an example of interactive lesson is presented.

Keywords: interactive technology, mathematics lessons, cognitive skills, interactive lesson.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві навчання можна організувати таким чином, що джерелом знань може виступати не тільки вчитель, а й комп'ютер, телевізор, відео. Учні, відповідно, повинні вміти осмислювати отриману інформацію, трактувати її, застосовувати в конкретних умовах; разом з тим думати, розуміти суть речей, вміти висловити свою особисту думку. Саме цьому сприяють інтерактивні технології навчання.

Слово „інтерактив” прийшло до нас з англійської від слова „inter” – взаємний і „act” – діяти. Таким чином, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність (4, с. 9).

Основний зміст статті. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учнів. Відбувається колективне, групове, індивідуальне навчання, навчання у співпраці. Вчитель і учні є рівноправними суб'єктами навчання. В результаті організації навчальної діяльності за таких умов в класі створюється атмосфера взаємодії, співробітництва, що дає змогу вчителю стати справжнім лідером дитячого колективу. Організація інтерактивного навчання передбачає

використання дидактичних і рольових ігор, моделювання життєвих ситуацій, створення проблемної ситуації. Розв'язання певних питань, проблем відбувається, в основному, в груповій формі. Але не слід плутати інтерактивне навчання з груповими формами роботи, які компенсують всі недоліки фронтальної та індивідуальної роботи. Групова форма роботи передбачає навчання однією людиною групи учнів; всі учні групи працюють над одним завданням разом із наступним контролем результатів.

Інтерактивні технології передбачають організацію кооперативного навчання, коли індивідуальні завдання переростають у групові, кожний член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля, зусилля кожного члена групи потрібні та незамінні для успіху всієї групи. Для роботи за інтерактивними технологіями учителю необхідно змінити свої особисті підходи до навчання, а в учнів повністю змінюють в такому разі життя класу. Тому для роботи за даними технологіями учителю необхідна певна підготовка (дидактична, моральна) та й учителя і учням треба звикнути до них. Свою роботу вчителю слід починати з простих інтерактивних технологій – робота в парах, малих групах і переходити до більш складних. Коли у вчителя і учнів з'явиться досвід подібної роботи, то уроки будуть проходити набагато легше, цікавіше, а підготовка до них не буде займати багато часу.

Інтерактивні технології навчання Пометун О., Пироженко Л. Поділили на чотири групи: парне навчання (робота учня з учителем чи однолітком один на один), фронтальне навчання, навчання у грі, навчання у дискусії.

До групового (кооперативного) навчання можна віднести: роботу в парах, ротаційні трійки, „Два-чотири-всі разом”, „Карусель”, роботу в малих групах „Акваріум”.

Під час роботи в парах можна виконувати такі вправи: обговорити завдання, короткий текст; взяти інтерв'ю, визначити ставлення (думку) партнера до даного питання, твердження і т.д.; зробити критичний аналіз роботи один одного; сформулювати підсумок виучуваної теми тощо.

До фронтальних технологій інтерактивного навчання відносять такі, що передбачають одночасну спільну роботу всього класу. Це і обговорення проблеми у загальному колі (її застосовують з іншими технологіями), і „Мікрофон”(надається можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, висловити свою думку чи позицію), і незакінчені речення (поєднується з вправою „Мікрофон”), і „Мозковий штурм” (відома інтерактивна технологія колективного обговорення, широко використовується для прийняття кількох рішень з конкретної проблеми), і „Навчаючи-вчуся”, і „Ажурна пилка”, і „Case-метод”, і „Дерево рішень”.

До технологій навчання у грі відносяться імітації, рольові ігри, драматизація.

Важливим завданням математики в початкових класах є розвиток пізнавальних здібностей у дітей. Необхідно розвинути в учнів уміння спостерігати і порівнювати, виділяти спільні та окремі риси у порівнюваних об'єктах, виконувати такі мислительні операції як аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація.

Ведучу роль відіграє математика в розвитку логічного і формуванні алгоритмічного мислення, вихованню навичок розумової праці (планування, пошук раціональних шляхів, критичність). Формування у дітей уміння логічно мислити невід'ємно пов'язане з розвитком у них правильного, точного, лаконічного, математичного мовлення (4, с.116)

Для того, щоб урок математики був ефективним, слід враховувати психологічні особливості сприймання учнями навчального матеріалу.

На момент вступу до першого класу діти перебувають у різних стартових умовах. Вони різняться між собою, перш за все, за віком. Вікова відмінність між найстаршим і наймолодшим учнем класу становить майже один рік. А рік у молодшому шкільному віці відіграє велику роль. Та навіть якби в класі були зібрані діти, які народились в один день, то й тоді вони не мали б однакового рівня розумового розвитку. Це зумовлено як відмінностями біологічного характеру, так і умовами дошкільного виховання.

Дослідження показують, що приблизно 65 % дітей, які приходять до школи, мають так званий рівень розумової норми: їхній розвиток відповідає паспортному віку; 15 % дітей мають підвищені розумові здібності (рівень розумового розвитку випереджає паспортний вік дитини), причому 2 % складають розумово обдаровані діти; залежні розумові здібності притаманні 15-16 % дітей; нарешті, 4-5 % дітей мають різні ступені розумової дефективності (3, с. 3).

Кожний учитель у своєму класі виділяє кілька груп дітей і знає, що кожна така група потребує особливого підходу. На практиці дітей умовно поділяють на 3 групи: слабкі, середні, сильні. Кожна група учнів потребує відповідного підходу. Найважче працювати зі слабкими дітьми. Вони потребують багато уваги на уроці, і кожний учитель мусить вирішувати проблему: як організувати роботу зі слабкими учнями таким чином, щоб не залишити поза увагою інші групи дітей. Як не дивно, середні учні теж потребують багато уваги. Вони вчаться посередньо лише тому, що всіх це влаштовує. А вчитель, працюючи з сильними і слабкими учнями, мало звертає уваги на середніх. Сильні учні можуть працювати швидше за інших на уроці і це забезпечує їм резерв часу на уроці. Ось чому вчителю теж треба приділяти їм багато уваги.

Виникає проблема, з якою стикається велика кількість вчителів початкових класів. Процес реформування школи, який відбувається відповідно до закону України „Про загальну середню освіту», Концепції загальної середньої освіти, Державного стандарту початкової загальноосвітньої освіти, забезпечує системне оновлення змісту та перехід на нову структуру навчання. В учителів з'являється можливість застосовувати нові активні технології навчання, цінні й для кожного учня.

У сучасному інформаційному суспільстві, коли високорозвинені технології вимагають нової системи мислення, школа має навчити учнів комунікативності, умінню працювати з будь-якою інформацією, умінню мислити неординарно, гнучко, в залежності від ситуації та багатьом іншим рисам. Готувати дитину до життя у суспільстві допомагають інтерактивні технології навчання, які широко застосовуються на Заході, а в останнє десятиріччя поширились і в нас у державі, хоча для української школи вони не є новими.

Сьогодні при опитуванні учнів можна отримати досить сумний вислів „Не розумію математики”, „Не люблю математики”, „Мені математика погано дається” та ін. Для того, щоб учень добре навчався, він повинен постійно бути включений у процес учіння шляхом спілкування з учнями, учителем, він має говорити на уроці не один і не два рази, а постійно бути у спілкуванні. Уроки математики, організовані за інтерактивними технологіями сприяють розвитку мислення учнів, розвитку мислення, уміння вислухати товариша і зробити свої висновки, вчитись поважати думку іншого і вміти аргументувати свою, поважати думку іншого і вміти аргументувати свого тощо.

На уроках математики можна застосувати групову навчальну діяльність - це модель організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою (1, с. 22). Важливим елементом при організації такого навчання є позитивна взаємозалежність членів групи, коли для всіх стає цілком зрозуміло, що:

- а) зусилля кожного члена групи потрібні й незамінні для успіху всієї групи;
- б) кожний член групи робить унікальний внесок у спільні зусилля групи завдяки його можливостям чи ролі при виконанні завдання (1, с. 24).

Найчастіше парну і групову роботу проводять на етапі застосування набутих знань.

Уроки математики за інтерактивними технологіями можна проводити; у 1, у 2, у 3 і в 4 класах. В даному випадку різниця може полягати у виборі методів навчання в залежності від вікових особливостей учнів. У першому і другому класі можна застосовувати більше наочності, роздаткового матеріалу, шаблонів, тоді як у 4-му класі можна давати більшу кількість самостійних завдань. Фактично вчитель застосовує групові форми роботи, але на новому змістовому і конструктивному витку. Особливість виконання вправ за інтерактивними технологіями полягає в тому, що будь яка вправа або завдання складається з трьох елементів:

- інструкція,
- дія;
- рефлексія (осмислення), тобто спочатку іде пояснення як робити, далі учні виконують завдання, а в процесі рефлексії пояснюють, чому саме такий варіант, шлях, дію вибрали.

На схемі 1 зображено інтерактивну модель спілкування вчителя і учнів, коли відбувається діалог між усіма учасниками уроку. Завдяки такому спілкуванню вчитель може ненав'язливо повідомити новий матеріал, опитати, закріпити вивчене, а учні мають можливість у цікавій формі все це сприйняти і запам'ятати в дії.

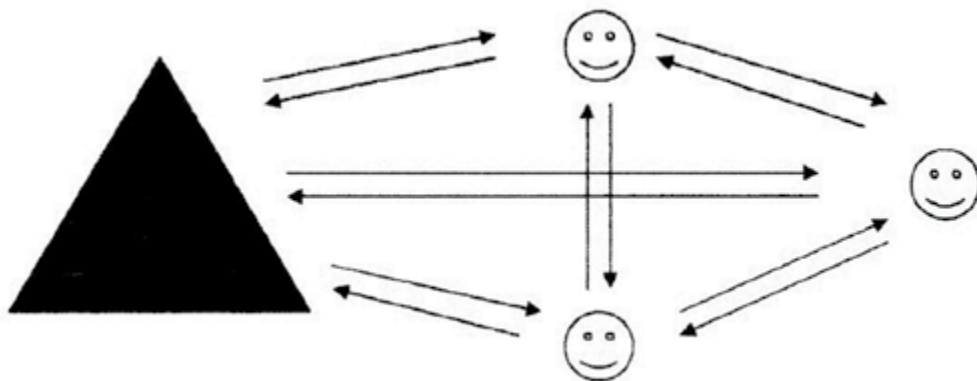

Схема 1.

Для того, щоб краще уявити застосування інтерактивних технологій наведемо приклад уроку математики з досить важкої теми для учнів „Нумерація багатоцифрових чисел», яка за програмою вивчається у 4 класі ЗОШ.

Урок з теми: **Десяткова система числення (340-348) (підручник М.В.Богдановича „Математика» (4 кл.)).**

Очікувані результати:

Після цього уроку учні зможуть:

- мати уявлення про десяткову систему числення;
- знати, чому потрібні розряди чисел;
- розрізняти круглі і не круглі числа;
- чому кожне число записується за певними правилами;

• записувати і читати багатоцифрові числа.

Обладнання: дошка, крейда, роздатковий матеріал, схема задачі.

Орієнтовний план і методи проведення уроку:

1. Представлення теми і визначення очікуваних результатів уроку (бесіда) - (2 хв.).

2. Актуалізація опорних знань (8 хв.).

3. Робота з новим матеріалом і його закріплення. Розв'язання задачі (25 хв.).

4. Підбиття підсумків та оцінювання результатів уроку (10 хв.).

Організація діяльності учнів:

1. Учитель повідомляє учнів, що сьогодні на уроці продовжують роботу над багатоцифровими числами і познайомляться з десятковою системою числення, тобто оголошує тему і очікувані результати, які записує на дошці.

2. Робота в малих групах: гвоздики, лотоси, троянди і лілії.

Кожна група одержує завдання, обговорює і доповідає.

„Гвоздики” - Завдяки яким знакам ми читаємо і записуємо числа? Скільки є знаків і скільки чисел? Чому ви так вважаєте?

„Лотоси” - Чому великі числа розбивають на розряди і класи? Навіщо це потрібно?

„Лілії” - Чи можна велике число записати однією цифрою? Завдяки чому? Наведіть приклад, якщо можна?

„Троянди” - Прочитати число 7504. Як правильно назвати розрядний склад цього числа? Чи можна сказати, що десятків не існує?

Учитель повідомляє про правила роботи в малих групах, пропонує розподілити ролі:

Керівник (спікер), секретар посередник, доповідач.

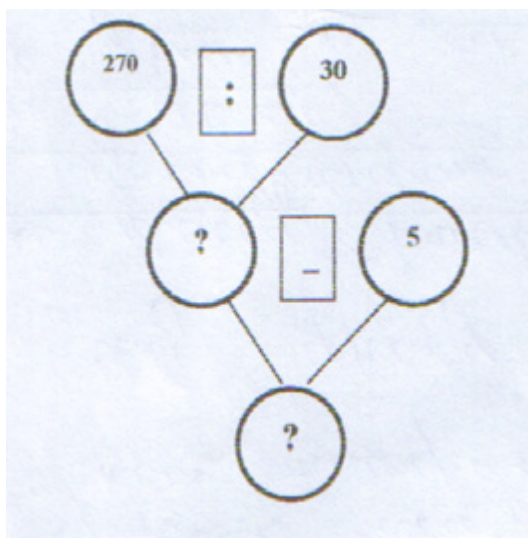
Кожна група обговорює своє питання, узагальнює інформацію, дає відповідь з прикладами.

Доповідачі по черзі виголошують результати роботи своєї групи з написами на дошці, всі інші учні в класі слухають.

(Рефлексія) Учитель разом з учнями підводить підсумки про те, що в усіх випадках мова йшла про багатоцифрові числа.

3. Розв'язувати задачу за схемою учні будуть теж в 4-х групах.

Метод називається „Обери позицію”.

Дано схему задачі.

Завдання: Скласти задачу за схемою. Вчитель пропонує три позиції:

Так

Ні

Не знаю

„Гвоздики” ТАК - доводять, що за схемою можна скласти і розв'язати задачу.

„Лотоси” - НІ - доводять що за даною схемою не можна ні скласти, ні розв'язати задачу.

„Лілії” - НЕ ЗНАЮ доводять, що вони не знають як поступити в даній ситуації.

„Троянди”- придумують умову і розв'язують задачу.

(Рефлексія) При підведенні підсумків учитель зазначає, що відповіді учнів були дані в залежності від позиції, учасникам запропоновано назвати найпереконливіші аргументи своєї і протилежної сторони, кожній групі було запропоновано усно скласти по задачі до даної схеми.

4. Пояснення нового матеріалу відбувається методом „Навчаючи вчуся”.

Учитель роздає підготовлені картки з текстом, що стосується теми уроку (вправа з підручника) кожному учневі (картки п'яти кольорів, один колір – одна група учнів з різною інформацією).

Упродовж кількох хвилин учні читають інформацію на картці, учитель перевіряє, чи розуміють вони прочитане.

Далі вчитель пропонує кожному учню ходити по класу і знайомити зі своєю інформацією інших (у кого такий самий колір картки). Учень може одночасно говорити тільки з кимось одним із своєї групи (за кольором).

Завдання полягає в тому, щоб поділитись своєю інформацією і самому подати інформацію якомога більшій кількості колег.

По завершенні даної вправи вчитель пропонує учням по черзі розповісти, відтворити одержану інформацію. Відповіді учнів можна доповнити. Підсумок – рефлексія.

Запитання:

- Що можуть розповісти „жовті“?
- Хто хоче або може доповнити?
- Чому люди групували предмети по десять?
- Наведіть, які ви знаєте розрядні одиниці?
- Які утворюються класи чисел?

5. Для вправи № 343 (1,2) застосовуємо „Метод ПРЕС“.

„Метод ПРЕС“ - застосовують при обговоренні вправи. Фактично учню треба виконати чотири етапи при виконанні вправ. Цей метод сприяє виробленню й формуванню учнями аргументів, висловленню ними коротко думок по виконанню завдання.

На дошці таблиця з написами:

- я вважаю, що ...
- тому, що ...
- наприклад...
- отже, таким чином...

6. Робота з підручником методом „Мікрофон“, вправа 344 (усно).

7. Фронтальне розв'язування задачі № 345.

8. Гра „Хто швидше?“, вправа № 346 з логічним навантаженням виконується фронтально.

Наприкінці уроку учитель разом з учнями підсумовує роботу, робить висновки щодо очікуваних результатів:

- Що ми робили сьогодні на уроці? Що, на ваш погляд, було головним?
- З якою метою ми виконували цю роботу?
- Де ми можемо застосувати набуті знання на практиці?

9. Домашнє завдання: № 347, 349.

Таким чином, ми застосували кілька інтерактивних вправ на уроці математики („Робота в малих групах“, „Обери позицію“, „Навчаючи вчуся“, „Метод ПРЕС“), поєднуючи з традиційними методами навчання. Кожне з перелічених завдань учить дитину мислити самостійно, працювати в колективі, критично міркувати (так як він не завжди погоджується з „обраною“ позицією).

Найкориснішим при такому навчанні є те, що зникають негативні відповіді про предмет, адже немає нічого складного, коли вчити разом зі своїм товаришем; можеш його виправити, а він може щось підказати.

Висновки. При проведенні системи уроків з математики за інтерактивними технологіями ми дійшли висновків, що будь-який виучуваний за програмою зміст можна подати цікаво, змістовно за активною участю всіх учасників навчального процесу. Для сільської школи це надзвичайно важливо, оскільки основний зміст виучуваного дитина запам'ятовує у школі, а вдома батькам залишається тільки проконтролювати виконання домашнього завдання. Хоча багаторічний досвід роботи за інтерактивним навчанням дозволяє нам стверджувати, що школярі, що засвоюють знання за інтерактивним принципом, охоче приступають і до виконання домашніх завдань. У них підвищується інтерес до навчання, до пізнання незвіданого, що, у свою чергу, стимулює вчителя до творчої роботи.

1. Інтерактивні технології навчання: Теорія, досвід: метод. посіб. авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н.; 2002, - 136 с.
2. Комар О. Організація роботи на уроках математики за інтерактивними технологіями/ Ольга Комар // Початкова школа. - № 12., 2007. - С. 26-29.
3. Навчання в дії: Як організувати підготовку вчителів до застосування інтеракт. технологій навчання: Метод. посіб. / А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех. – К.: А.П.Н. – 72 с.
4. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: А.С.К., 2004 – 192 с.

Мар'яна Марусинець,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Mariana Marusynets,

candidate of psychological sciences, assistant professor of pedagogy and methodology of the initial training of the National Pedagogical University Dragomanov

УДК 371.132:373.3

РЕФЛЕКСИВНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

REFLECTIVE DIALOGUE AS A REFLECTION OF PROFESSIONAL FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS

У статті розкрито поняття рефлексії та рефлексивного діалогу у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів, а також зміст та основні характеристики рефлексивного діалогу.

Ключові слова: рефлексія, діалог, рефлексивний діалог, професійна рефлексія, майбутні учителі початкових класів.

В статье раскрыто понятие рефлексии и рефлексивного диалога в процессе подготовки будущих учителей начальных классов, а также содержание и основные характеристики рефлексивного диалога.

Ключевые слова: рефлексия, диалог, рефлексивный диалог, профессиональная рефлексия, будущие учителя начальных классов.

The article deals with the concept of reflection and reflective dialogue in preparation of future elementary school teachers, as well as content and main characteristics of reflective dialogue.

Keywords: reflection, dialogue, reflexive dialogue, professional reflection, future elementary school teachers.

Постановка проблеми. У сучасній літературі рефлексія досить активно вивчається науковцями в теорії і практиці педагогічної думки, проводиться аналіз особливостей рефлексії в спілкуванні, науковому пізнанні, навчанні, у розвитку самосвідомості і т.д. Однак, поняття «рефлексія», «рефлексивний діалог» у контексті підготовки вчителів початкових класів у вищій школі недостатньо описані й вивчені.

Дослідження проблеми рефлексії було започатковано в наукових працях таких видатних психологів, як Б.Ананьева, Л.Виготського, В.Давидова, Д.Ельконіна, С.Рубінштейна та ін. Згодом ця проблема набула розвитку у розробках Н.Гуткіної, А.Зака, І.Семенова, С.Степанова, Г.Щедровицького, що призвело до створення нового напрямку – рефлексивної психології. Українська психологічна наука має незаперечні здобутки у цьому напрямку досліджень, які представлені у працях М.Боришевського, М.Варбан, С.Максименка, М.Савчина, М.Найдюнова, Л.Найдюнової, Т.Яценко та ін.

У контексті нашого дослідження привертає увагу проблематика рефлексії в напрямку професійної підготовки, тобто професійна рефлексія. У теорії і практиці вітчизняної психологічної науки проблеми професійної рефлексії розробляли: Н. Пов'якель (1998) – професійна рефлексія студентів – психологів, М.Варбан (1998) – рефлексія професійного становлення в юнацькому віці; Н.Ліпкіна (1991), Т.Яблонська (1999) – педагогічна рефлексія, Б.Вульф (2001) – професійно-педагогічна рефлексія. Для нас представляє інтерес рефлексія професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів в контексті діалогу. У наукових джерелах вона представлена у чотирьох аспектах: кооперативному, комунікативному, особистісному й інтелектуальному. Ми зупинимось на висвітленні комунікативного аспекту, який відбувається в суб'єкт – суб'єктній та суб'єкт – об'єктній формах.

Починаючи з філософів античності, Сократа, Платона, які у діалозі вбачали засіб пізнання, знаходження істини, і до нашої доби – проблема діалогу не втратила актуальності. Як форма спілкування, як соціальний чинник, що визначає характер мислення та свідомості знайшла своє відображення у працях С.Рубінштейна, Л.Виготського; як форма навчання – В.Андрієвського, Г.Балла, С.Курганова; як властивість комунікативного аспекту рефлексії М.Алексєєв, В.Рубцова, О.Тюкова, Г.Щедровицький.

Щодо навчально-дидактичного (рефлексивного) діалогу, то йще Дістерверг зауважував, що учень на заняттях повинен постійно бути в діалозі, оскільки це змушує його думати.

Відтак, **метою нашої статті** є висвітлення змісту та характеристик рефлексивного діалогу як засобу формування професійної рефлексії майбутніх учителів початкових класів у процесі їхньої фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Важливим засобом формування професійної рефлексії майбутніх фахівців є спеціально організована взаємодія усіх суб'єктів навчально-виховного процесу у формі рефлексивного діалогу.

Під рефлексивним діалогом ми розуміємо інноваційну розвивальну форму навчання, що виступає зовнішнім спонуканням до внутрішнього ініціювання процесу формування професійної рефлексії майбутнього фахівця.

Екстраполюючи підхід Г. К. Радчук [7], нами визначено роль рефлексивного діалогу у процесі формування професійної рефлексії майбутніх учителів початкових класів у рефлексивно-інноваційному середовищі вищої школи і схематично представлену на рис.

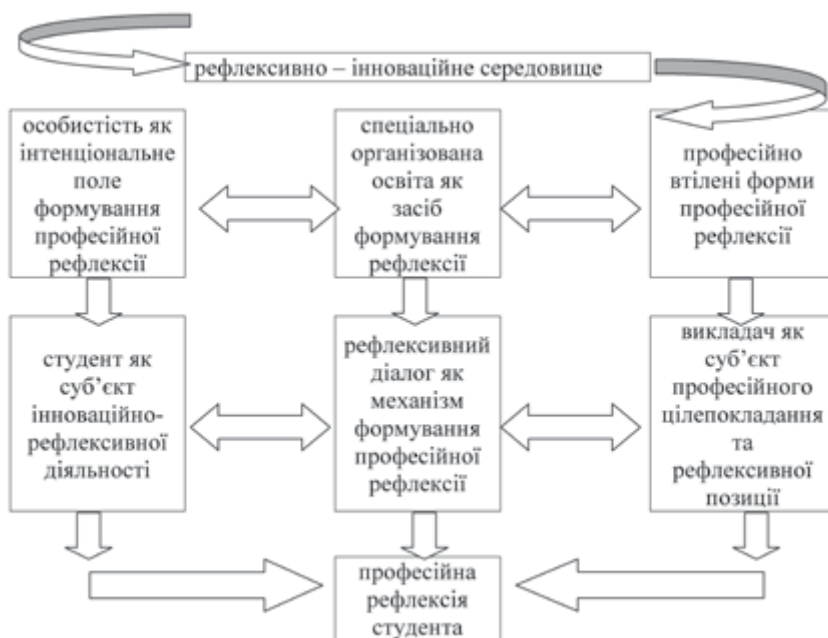

Рис. Рефлексивний діалог у процесі формування професійної рефлексії майбутніх учителів початкових класів

Рефлексивний діалог як багаторівнева змістонасичена форма активного навчання має на меті когнітивно-інструментальне засвоєння та смислове переживання професійних знань на ціннісно-смисловому рівні, і реалізується у формі спілкування, в якій розв'язуються проблеми формування професійної рефлексії студента та надається відповідна психологічна підтримка.

Важливе значення такої форми організації навчання для оптимізації процесу формування професійної рефлексії майбутнього фахівця забезпечується значною інтенсифікацією навчального процесу, з одного боку, за рахунок інтеграції психолого-педагогічного та професійного знання, а з іншого, – завдяки самій формі організації занять, адекватній спільній діяльності суб'єктів навчання.

Рефлексивний діалог як одиниця інноваційно-рефлексивного середовища являє собою циклічний, взаємно детермінований процес обміну не стільки інформацією, скільки смислами та емоціями, що самоорганізується завдяки рефлексивній активності суб'єктів – викладачів та студентів на основі їхнього синергійного взаємозв'язку та розвивальної взаємодетермінації професійної рефлексії. Цей процес опосередковується змістом професійної освіти й набуває форми взаємозалежного спричинення: суб'єкт (викладач) – предмет освіти – суб'єкт (студент). Тому повноцінний рефлексивний діалог залежить від трьох складових: діалогічності викладача, діалогічності навчального матеріалу (як фрагменту змісту освіти, що розглядається), діалогічності студента.

При цьому діалогізація змісту навчального матеріалу пов'язана з конструюванням таких освітніх ситуацій, які актуалізують професійну рефлексію суб'єктів освіти і характеризуються [7]:

- *контекстуальністю* як здатністю викладача врахувати життєву ситуацію студента;
- *відкритістю* як способом представлення в освітньому матеріалі відкритих для доповнення, нестійких, парадоксальних (феноменальних) фактів, які не мають однозначного тлумачення;
- *смыслотворчими інтенціями педагогічного мовлення*: висловлювання як відповідь і як запитання;
- *метафоричністю навчального матеріалу* як засобом активізації синкретичного емоційного охоплення цілісної ситуації (в єдності асоціативних, інтуїтивних, логічних зв'язків) та актуалізації смислового переживання особистості;
- *ігровими формами навчальної взаємодії* з притаманною для гри свободою, імпровізаційністю, що дозволяє студенту розкрити професійно важливі якості, презентувати автентичний життєвий світ у спосіб експериментування з можливими рефлексивними позиціями з відповідним ціннісним змістом.

Очевидно, що рефлексивний діалог можна забезпечити за умови відповідної підготовки його суб'єктів і, насамперед, викладачів. Під час навчання викладачів методиці рефлексивного діалогу доцільно: 1) вивчити та сприяти розвитку готовності до діалогічного спілкування – базових знань, комунікативного досвіду та установок;

2) перетворити навчальний матеріал у комплекс навчально-професійних ситуацій, що ініціюють рефлексивний діалог; 3) здійснити пошук тих проблемних питань, що хвилюють студентів, завдяки яким навчальний матеріал набуває особистісного смислу; 4) проектувати способи взаємодії учасників діалогу, їх ролей та умов прийняття учасниками; 5) навчити осмисленню та рефлексії різних варіантів розвитку взаємодії під час рефлексивного діалогу тощо. Основний результат реалізації програми семінару для викладачів – методична розробка кожним учасником свого навчального курсу у формі навчального діалогу.

З метою апробації рефлексивного діалогу як інноваційної психодидактичної форми навчання студентів ми розробили програму спецкурсу «Формування професійної рефлексії у майбутніх учителів початкових класів». Цей проект пройшов апробацію у процесі підготовки майбутніх вчителів початкових класів упродовж 2010 – 2011 років.

Важливим у процесі реалізації даного проекту була розробка відповідного навчально-методичного забезпечення і, насамперед, навчального посібника, що стимулював студентів до розвитку професійної рефлексії. Адже в сучасних навчальних посібниках і підручниках якщо і торкаються питання рефлексії як усвідомлення результатів діяльності, то, як правило, непрямим чином. Методичні вказівки щодо організації та формування рефлексії цілеспрямовано та системно в підручниках відсутні. Ідея ж формування професійної рефлексії у більшості підручників для вищої школи не закладено не в змісті, ні в організації матеріалу.

Тому розроблений нами посібник містив систему завдань на ініціювання рефлексивного діалогу. Так, до кожної теми нашого посібника пропонується ряд питань, які дозволяють студентами відрефлексувати рівень засвоєння ними теми, виявити межі свого знання та незнання, мету власної діяльності, засоби її здійснення та результати, зокрема: «Чи достатньо вчителю знань по даному предмету, щоби проводити урок з даної теми та розвивати у молодшого школяра рефлексію на власну навчальну діяльність?», «Які знання з методики вивчення даної теми з одночасним розвитком молодших школярів у вас вже, а яких не вистачає?» та ін.

Також пропонується описи проблем шкільної практики по темі, що вивчається, переховуються знання та вміння, якими повинен володіти вчитель, щоби розв'язати такі проблеми.

Далі студентам пропонується: а) сформулювати основні методичні знання та вміння, що отримані під час вивчення та аналізу теми; б) порівняти їх з поставленою метою вивчення теми й оцінки результативності власної навчально-професійної діяльності; в) виявлення можливих причин, через які поставлені цілі були реалізовані частково; г) формулювання знань та вмінь, якими ще потрібно оволодіти студенту.

До того ж, для того, щоби студенти усвідомили цінність професійної рефлексії та привчалися здійснювати її цілеспрямовано, до кожної теми в блок питань самостійної роботи включені метаповідомлення, які інформують студентів про те, що вони здійснюють рефлексію, зокрема, «Усвідомте та сформулюйте мету діяльності», «Співвіднесіть результат роботи і мету, усвідомте, наскільки вона досягнута з даної теми» або робляться як висновок, якомусь: «Отже, ви визначили мету роботи», «Тепер ви усвідомлюєте межі власного знання та незнання».

Такий підхід дозволяє майбутнім учителям свідомо організовувати власну діяльність з професійного становлення та вдосконалення, осмислено засвоювати навчальний матеріал.

Після проведення освітньої програми зі студентами – майбутніми вчителями початкової школи ми відстежували, наскільки рефлексивний діалог, змодельований в освітній програмі, виступив дієвою спонукою формування професійної рефлексії кожного учасника. З цією метою було використано методику дослідження професійної рефлексії відповідно до розробленої нами моделі [5]. Результати свідчать про підвищення рівнів сформованості як окремих складових, так і загального рівня професійної рефлексії в учасників рефлексивного діалогу. При цьому, як виявили результати опитування, самі учасники відзначили, що в процесі занять вони переживали позитивні емоції, були захоплені тим, що відбувається, розв'язували важливі для себе проблеми майбутньої професійної діяльності тощо.

Висновки Організація рефлексивного діалогу між усіма суб'єктами професійної освіти стимулює самопізнання, сприяє формуванню професійної рефлексії студентів. Отже, результати експериментальної роботи дозволяють визнати ефективність цієї інноваційної форми навчання та необхідність її впровадження у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

1. Анисимов О.С. Рефлексивная акмеология : учеб.-метод. пособие / О. С. Анисимов ; под общ. ред. А. А. Деркача. – М.: РАГС, 2007. – 218 с.
2. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е.В. Бондаревская. – Ростов н/Д., 2000. – 352 с.
3. Вульф В. З. Педагогика рефлексии / Б. З. Вульф, В. Н. Харьков. – М. : Магістр, 2001. – 112 с.
4. Кравців О. Психологічні особливості розвитку професійної рефлексії викладачів вищих педагогічних навчальних закладів / О. Кравців.- Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. - Івано-Франківськ., 2009. – 20 с.
5. Марусинець М.М. Модель професійної рефлексії вчителя початкових класів /М. М. Марусинець // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць / ред. кол. В.В. Олійник (голов. ред.) [та ін.]. – К. : Геопринт, 2009. – Вип. 13, Ч. 1. – С. 32–38. – (Ун-т менедж. освіти АПН України, Асоц. безперерв. освіти дорослих).
6. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: учебник для студ. пед вузов в 2-х книгах / М. П. Подласый. – М. : ВЛАДОС, 2000. – Кн. 2. – 253 с.
7. Радчук Г. К. Аксиопсихология вищої школи. Монографія / Галина Кіндратівна Радчук. – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – 415 с.
8. Сластенин В.А. Рефлексивная культура учителя как субъекта педагогической деятельности / В.А. Сластенин, В.К. Елисеев //Педагогическое образование и наука. – 2005. – № 5. – С. 37–42.

Оксана Кіліченко,

кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Oksana Kilichenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor,
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

Марія Гарасим'юк,

магістр педагогіки, педагогічний інститут,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Marija Garasimjuk,

magister of Pedagogical,
Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University

УДК 373.3.001.2

ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ЗА НАВЧАЛЬНИМИ ДОСЯГНЕННЯМИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ

PEDAGOGICAL REQUIREMENTS OF CONTROL AND OPTIMIZATION ACADEMIC ACHIEVEMENT OF ELEMENTARY SCHOOL PUPILS MOUNTAIN REGION

У статті розглянуті педагогічні вимоги до оптимізації контролю за навчальними досягненнями учнів початкових класів гірського регіону

Ключові слова: учні молодшого шкільного віку, навчальні досягнення, контроль.

Summary: In the article the educational requirements to optimize control over educational achievements of pupils of primary school mountainous region

Key words: pupils of primary school age, educational achievement, control

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в нашій країні є перехідним. Відбувається перехід від традиційних форм освіти до пошуку нових, більш ефективних. Одним із напрямків є створення якісно нової моделі системи контролю та оцінювання, яка б дала змогу об'єктивно оцінювати знання, уміння та навички учнів, виключаючи суб'єктивізм.

Контроль та оцінка знань, умінь та навичок учнів є важливим елементом навчально-виховного процесу. Його правильна організація сприяє розвитку пам'яті, мислення та мови учнів, систематизує їхні знання, своєчасно викриває прорахунки навчального процесу та слугує їх запобіганню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ділянці дослідження особливостей контролю та оцінювання досягнуто значних результатів: визначено зміст і завдання контролю, створено класифікацію контрольних завдань, сформульовано основні вимоги до розробки контрольних завдань, самої процедури адміністрування контролю; проаналізовано та описано особливості організації контролю різних видів навчальної діяльності, розглянуто специфіку контролю на молодшому, середньому та старшому етапах у середніх та вищих навчальних закладах (В. Л. Банкевич, Н. М. Бібік, Ж. В. Вітковська, М. І. Володін, В. О. Гордієнко, Г. В. Іванова, Н. І. Красюк, Л. В. Лисенко, О. О. Леонт'єв, І. П. Підласий, О. Г. Поляков, В. Л. Рись, О. Я. Савченко, О. Л. Товма, Г. Б. Юдис).

Незважаючи на те, що в педагогіці і методиці проведено багато досліджень з проблеми контролю та оцінки знань, умінь та навичок учнів, проблема організації контролю в початковій школі залишається актуальною. Це зумовило загальну спрямованість нашого дослідження.

Мета статті – визначення педагогічних вимог до організації та оптимізації контролю навчальних досягнень учнів молодшого шкільного віку в гірському регіоні.

Основний виклад матеріалу. Перед учителем стоїть завдання так організувати навчальний процес, щоб контроль природно включався в систему навчання як обов'язковий функціональний компонент, який забезпечує його цілеспрямованість та об'єктивність. Використовуючи традиційні форми і методи контролю та оцінки, вчителі повинні знайомитися з досвідом педагогів-новаторів та результатами їх досліджень та експериментів; використовуючи цей досвід, шукати нові ефективні методики контролю.

І.П. Підласий відзначає, що організацію контролю в школі варто реалізовувати у двох напрямках: здійснювати діагностику навченості та діагностику научуваності. [1]. Педагог обґрунтовує таким чином: «Відомо, що діагностичне вивчення школярів не належить до улюблених занять учителів. Складні методики, необхідність фіксувати результати спостережень, робити висновки, постійна перевантаженість іншою роботою істотно знижують ентузіазм подвижників. Більшість учителів шукає готові відповіді у педагогічній літературі та пресі. Але рекомендації далекого професора будуть справедливими лише у загальному і цілому, а конкретні висновки може зробити лише сам учитель... «Вивчення школярів – надзвичайно важлива ділянка роботи вчителя» [1, с. 449-450].

І.П. Підласий указує, що діагностування навченості не можна відокремити від діагностування научуваності, оскільки правильне уявлення про досягнуті результати може бути отримано тільки у зв'язку з оцінками можливості їхнього максимального досягнення [1, с. 450]. Аналіз психолого-педагогічної літератури і педагогічного досвіду, зокрема вчителів ЗОШ I-III ступеня м. Яремче Г. Д. Гарасим'юк, Л. А. Іваницької, М. Д. Мотрук, Л. І. Блешко, дає змогу визначити певні вимоги до організації та оптимізації контролю за навчальними досягненнями учнів молодшого шкільного віку.

Так, важливою вимогою є врахування психологічних особливостей дитини молодшого шкільного віку, а саме, невміння ними об'єктивно оцінювати результати своєї діяльності, слабкий контроль і самоконтроль, неадекватність прийняття оцінки вчителя та ін. Будь-яка перевірка знань повинна визначатися характером і обсягом раніше вивченого матеріалу і рівнем загального розвитку учнів.

Як відомо, «учні 1 і 2 класів значно відрізняються від третьокласників та четвертокласників за ступенем включення в навчальну діяльність, за ставленням до школи, досвідом співпраці з однокласниками й учителем тощо... Навчання, як правило, пов'язане з помилками й невдачами, а отже й з низькими оцінками. Дитина прагне утвердити себе в новій ролі, шукає опори в ставленні вчителя до себе, бажаючи, щоб учитель помітив її позитивні якості. Тому оцінка здатна викликати в учня цілу гаму гострих переживань: радість, емоційне задоволення успіхом, сором за невдачу, внутрішній протест проти осуду тощо» [2, с. 8-9].

Не менш важливою є вимога об'єктивності оцінки. Це проявляється насамперед у тому, що оцінюється результат діяльності учня. Особисте ставлення вчителя до школяра не повинно відбиватися на оцінці. Це особливо важливо тому, що нерідко педагог ділить дітей на відмінників, середнячків, трієчників і, незважаючи на конкретний результат роботи, ставить оцінку відповідно до цього поділу: відмінникові - завищує, а трієчнику - занижує. О. Я. Савченко рішуче виступає проти словесного обґрунтування оцінок слабких і сильних учнів, яка набула поширення у шкільній практиці: виставляючи оцінку сильним учням, учителі, здебільшого, обмежуються коротким: «Молодець», «Дуже добре», а для слабких дітей коментування нагадує чергову нотацію [3, с. 131].

Важливою вимогою є вмотивованість оцінного судження, позаяк це дає учневі можливість усвідомити, як саме він справився з роботою, що вийшло добре, в чому помилка, як її краще виправити. Цю змістову оцінку вчитель висловлює так, щоб дитина не втратила стимулу до навчальної діяльності.

Характер прийняття школярами оцінки вчителя залежить від ступеня сформованості в них самооцінки. Реалізація цієї вимоги має особливе значення в розвитку навчально-пізнавальної мотивації дитини та її ставлення до навчання. Негативною стороною діяльності вчителя з контролю та оцінки є його егоцентричність. Він стоїть ніби над дітьми, тільки сам має право оцінити, похвалити, виправити помилки. Учень не бере участі в цій діяльності. Більше того: його участь часто карається («не підказуй» - а він знайшов у сусіда помилку; «виправив» - а він у себе знайшов помилку ...). Такий підхід формує у школяра переконання в тому, що оцінка – це вияв ставлення вчителя не до його діяльності, а до нього самого. В. О. Сухомлинський відзначає, що «великою хобою в роботі вчителя є байдужість, безпристрасне ставлення до знань учнів. Погана відповідь не турбує його, не примушує замислюватися над причинами слабких знань учнів. Учитель однаково байдуже ставив оцінки і «5», і «3», і «2», тому відмінні оцінки сприймалися учнями не як результат наполегливої праці, а як справа випадку; незадовільні оцінки сприймалися як невдача, що спіткала учня, як результат того, що випало «важке запитання» [4, с. 9].

Педагогові слід пам'ятати, що однією з основних вимог до оціночної діяльності є формування у школярів умінь оцінювати свої результати, порівнювати їх з еталонними, бачити помилки, знати вимоги до робіт різного виду. Робота вчителя полягає у створенні певної громадської думки в класі: яким вимогам відповідає робота на «відмінно», чи правильно оцінена ця робота, яке загальне враження від роботи, що потрібно зробити, щоб виправити ці помилки? Ці та інші питання стають основою колективного обговорення в класі і допомагають розвитку оціночної діяльності школярів.

Наведемо приклад педагогічної ситуації. Учитель проводить диктант. Учень знаходить у своїй роботі помилки і виправляє їх. Відповідно до інструкції вчитель знижує оцінку на бал.

Аналіз рішення ситуації ілюструє наявність суперечностей (протиріч) педагогічного процесу і, зокрема, його складника - контролю.

Учень сам знайшов помилку, що означає наявність у нього досвіду самоконтролю. У цьому випадку потрібне не покарання, а заохочення. Адже процес переходу вмін у навички досить важкий і нерівномірний, тому той факт, що учень ще не може відразу застосувати правило написання, радше, його біда, а не вина. І поки у школяра не сформована та чи інша навичка, він повинен мати право на виправлення помилки, на спільний з педагогом аналіз причин своїх невдач.

З іншого боку, у школяра формується негативне ставлення до дії самоконтролю, байдужість до оцінювання («Навіщо шукати в себе помилки, якщо вчитель усе одно знизить оцінку?»). Протиріччя, що утворюється при такій ситуації, негативно відбивається на всьому навчально-виховному процесі, оскільки вносить дискомфорт у стосунках між учнем та вчителем, між однокласниками, дітьми і батьками.

У процесі реалізації виховної функції створюються умови для формування тих якостей особистості, які стають стимулом позитивного ставлення до навчання. Це стосується перш за все вміння та бажання здійснювати самоконтроль. Сюди відносяться: уміння порівнювати результат своєї діяльності з еталоном; вміння аналізувати правильність (неправильність) вибору способу навчального дії, засобів досягнення мети; знаходження помилок у чужій і своїй роботі, аналіз їх причин і визначення шляхів виправлення.

В.О. Сухомлинський відзначає: «У мене в школі в початкових класах є правило: до того часу, поки дитина не навчилася задовільно виконувати ту чи іншу роботу, їй не ставлять ніякої оцінки. Ти ще попрацюй, кажуть їй, адже ти можеш... І дитина, яку підганяє бажання бути хорошою, напружує всі свої сили, щоб виконати завдання... Вона, маленька людина, збираючись із силами, - а сили ці в дитячій душі невичерпні - піднімається на одну сходинку вище. Вона несе в школу радість. Вона бачить у щасливому сні своє піднесення, а не встає крадькома, щоб витерти в щоденнику оцінку [5, с. 426]

З метою оптимізації контролю за навчальними досягненнями учнів молодшого шкільного віку варто використовувати різні форми і прийоми оцінювання навчальної діяльності учнів.

Авторський колектив за керівництва Н. М. Бібік, О. Я. Савченко рекомендують використовувати такі форми і прийоми оцінювання навчальної діяльності шести-семирічних учнів у ході засвоєння змісту програми: «А. Різні форми схвалення, погодження, підбадьорювання, виражені словесно й за допомогою міміки, жести, модуляції голосу: справився; уже краще; чудово; видно, що стараєшся; задоволена твоєю роботою та ін. У такій же формі висловлюють зауваження, заперечення, осуд: спробуй не поспішати і довести до лінії; обведи зразок і напиши так само; як ти думаєш, що в тебе не так, як на зразку? тощо.

Б. Розгорнуте словесне оцінювання (вчитель аналізує хід роботи, її результат, коментує спосіб виконання, показує, що саме варте уваги, стимулює учнів наслідувати зразок відповіді, показує раціональніші способи роботи, пояснює можливість сказати зрозуміліше, точніше).

В. Перспективна й відстрочена оцінка (вчитель роз'яснює, за яких умов учень може в перспективі одержати найвище схвалення).

Г. Аргументована само- і взаємоперевірка.

Г. Динамічна виставка дитячих робіт з будь-якого виду діяльності (малюнки, зошити, вироби). Організовується у класі, шкільному коридорі для ознайомлення з нею колективу школи й батьків, учасником якої може бути кожен учень. Оцінювання здійснюється самими учнями, також це можуть бути різноманітні оцінні висловлювання вчителів щодо засвоєння останніми навчального матеріалу в індивідуальних бесідах із батьками чи учнями.

Д. Відзначення активності учнів на уроці умовними символами -фішками, геометричними фігурами тощо. Проте вони не повинні замінювати власне оцінку, тобто не фіксувати певний рівень навчальних досягнень.

Е. Ігрова оцінка — нагородження переможців, учасників гри різними ігровими атрибутами (книжки-розмальовки, машинки, квіти, листівки тощо)» [2, с. 11].

Н. В. Лисенко відзначає важливість організації інтерактивного навчання в початковій школі, особливістю якого є використання, зокрема, педагогами таких прийомів оцінювання навчальних досягнень школярів: тестів (учні вибирають правильну відповідь із кількох запропонованих варіантів); експрес-опитувань (стислі усні або письмові відповіді, завдання типу «продовжити речення», заповнити таблицю, намалювати діаграму, скласти схему); розширеного опитування (вчитель пропонує учням усно або письмово дати повну відповідь на поставлене запитання з поясненням окремих положень із наведенням аргументів, прикладів; під час усної відповіді педагог та інші учні можуть ставити додаткові запитання; варіантами цього методу є усний «екзамен» з білетом, письмова контрольна робота, домашнє есе); контрольних вправ або творчих завдань; спостережень (педагог вибирає для себе показники, які він буде відстежувати впродовж заняття, а також учнів, знання яких треба оцінити); самооцінки (оцінка своєї роботи самими учнями); ігрових методів оцінювання (оцінку часто перетворюють на гру, важливо тільки заздалегідь встановити шкалу оцінювання) [6, с. 266].

Як відомо, у першому класі опитування вербальне. Учителями ЗОШ I-III ступенів м. Яремчого Г. Д. Гарасим'юк, Л. А. Іваницькою, М. Д. Мотрук, Л. І. Блешко розроблено систему схвалення, погодження, підбадьорювання учнів у різних формах - словесному, за допомогою міміки, жестів, інтонаційно.

Словесне оцінювання може бути розгорнутим (аналіз роботи учня, коментування способу виконання, вказівка на те, що варте уваги, показ найраціональніших способів роботи, пояснення можливостей сказати ясніше, точніше). Обов'язковим є роз'яснення, за яких умов учень у перспективі може одержати найвище схвалення.

Ось деякі приклади словесного оцінювання учнів, які ними використовуються в процесі організації навчання:

- 12 – бездоганно, блискуче, надзвичайно;
- 11 – довершено, чудово, зразково, прекрасно;
- 10 – молодець, дуже гарно, розумник, молодчинка;
- 9 – дуже гарно, старанно;
- 8 – старався добре, добре;
- 7 – маеш рацію, задоволена твоєю роботою;
- 6 – активний, непогано, старався;
- 5 – зосередься, зверни увагу на..., уважніше;
- 4 – можеш краще, не поспішай;
- 3 – повтори..., повернись до..., допрацюй, закріпи;
- 2 – пораду знайдеш на сторінці..., звернись за допомогою до...;
- 1 – обведи зразок і напиши так само, спробуй ще.

Важливою вимогою до контролю та оцінювання є їх диференціація та індивідуалізація, про що ми відзначали раніше. З цією метою вчитель може використовувати різні форми ущільненого (комбінованого) опитування, картки-завдання, рецензування відповідей товаришів та ін. Для диференційованого й індивідуального підходу до «слабких учнів»: при опитуванні варто не квапити з відповіддю, створювати атмосферу доброзичливості, застосовувати прийоми, які полегшують відтворення вивченого матеріалу, наприклад, під час опитування дозволити користуватися планом відповіді, складеним удома, або опорними схемами.

Так, учитель Г. Д. Гарасим'юк організовує процес оцінювання таким чином, щоб заохочувати цілу групу дітей, не нехтувати при цьому жодним учнем і розвивати в них почуття єдності. Задля цього використовує такі фрази: «Мені приємно працювати з вами»; «Ваша група робить успіхи»; «Давайте поаплодуємо собі за те, як ми провели сьогоднішній урок»; «Хоча матеріал був складний, але Ви намагалися його засвоїти і ми все встигли»; «Я пишаюся тим, що ми працюємо разом». Вона вважає, що вчитель повинен показати учням, що не є байдужим до кожного. Тому варто використовувати і фізичний дотик: погладжування по голівці, а також погляд у вічі, привітання після відсутності, вияв турботи.

Безбальне оцінювання є важливим мотиваційним чинником досягнення успіхів у навчанні молодшими школярами. Воно створює сприятливе психоемоційне тло для формування адекватної самооцінки. Як показують наші спостереження, безбальне оцінювання поліпшує стосунки між батьками й дітьми. Батьки уважніше стежать за успіхами своїх дітей, частіше спілкуються з учителем, прагнуть знати про свою дитину більше.

Висновки. Отже, контроль та оцінювання є важливим структурним компонентом організації навчального процесу в початковій школі. Однак погоджуємося із думкою Ш. О. Амонашвілі, який вважає, що підвищувати успішність можуть лише умови, які підсилюють інтерес до навчання, до знань. Система ж оцінок зазвичай спотворює інтереси учнів до навчання і зводить його до «зовнішніх елементів навчального процесу» [8, с. 18]. І часто «...оцінка-бал, змагання – все це призводить до розвитку заздрості, марнослів'я». Ш.О. Амонашвілі підкреслює: «Справа в тому, де, як, коли і, основне, навіщо її застосовувати. Теорія і практика навчання свідчать, що тільки правильно організований контроль і оцінювання знань має значення як для учнів, так і для вчителя» [7, с. 169]. Розвиваючи цю думку, психологи і педагоги виходять із того, що оцінка-бал, можливо, ще не сказала свого останнього слова.

1. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології: інтерактивний підручник [для педагогів ринкової системи освіти] / І. П. Підласий. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 616 с.
2. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи: [методичні рекомендації] / Авторський колектив: Бібік Н. М. (керівник), Савченко О. Я., Байбара Т. М., Вашуленко М. С. та ін. – К.: Початкова школа, 2002. – 128 с.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник [для студентів педагогічних факультетів] / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 2002. – 368 с.
4. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів : Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 7-15.
5. Сухомлинський В. О. Обережно, дитина! : Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Видавництво «Радянська школа», 1977. – Т. 5. – С. 422-426.
6. Етнопедагогічний контекст професійної підготовки студентів у вишах Прикарпатського регіону: [навчально-методичний посібник] / За ред. проф. Лисенко. – Київ – Івано-Франківськ, 2009. – 344 с.
7. Амонашвілі Ш. А. В школу – с шести лет / Ш. А. Амонашвілі – М.: Педагогика, 1986.- 176 с.
8. Амонашвілі Ш. А. Воспитательная и образовательная функции оценки обучения школьников: Экспериментальное педагогическое исследование / Ш. А. Амонашвілі. – М.: Педагогика, 1984. – 296 с.

Любов Прокопів,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки імені Б.Ступарика
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Lubov Prokopiv,

candidate of Pedagogical Sciences, senior lecturer of pedagogical department named after B.Stuparyk
Precarpathian National University
Named after Vasyl Stefanyk

УДК 371.1

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СІЛЬСЬКИХ ПОЧАТКОВИХ
МАЛОЧИСЕЛЬНИХ ЗОШ І СТУПЕНЯ**

**PEDAGOGICAL CONDITIONS IMPROVE EDUCATION BY MEANS OF
INFORMATION TECHNOLOGIES IN RURAL PRIMARY SCHOOLS IN MINORITY**

У статті розкриваються педагогічні умови підвищення якості освіти за допомогою інформаційних технологій в сільській малочисельній початковій школі. Серед цих умов, автор виділяє: необхідність та доступність застосування комп'ютерів, інформаційних технологій, як у класі, та і у позакласній діяльності.

Ключові слова: інформаційні технології, малочисельна ЗОШ.

This article is about the pedagogical conditions improve education by means of information technologies in rural elementary school of small 1 tbsp. Among these conditions, the author identifies: the need for computers, availability of application of information technologies, information technology both in the classroom and in extracurricular activities.

Key words: information technology, rural elementary school.

Постановка проблеми. В умовах бурхливого розвитку інформаційних технологій суспільство поступово наближається до нового, інформаційного етапу свого розвитку, у якому особливого значення набуває вміння працювати із комп'ютером та використовувати його у повсякденній діяльності.

Запровадження в ЗОШ 1 ст. інформаційних технологій у сільських малочисельних школах має відбуватися обов'язково з урахуванням вікових психофізіологічних відмінностей дітей. „Сьогодні особливого значення набуває проблема вивчення впливу засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчання як на результати навчального процесу, так і психофізіологічний розвиток, формування особистісних психічних та інтелектуальних якостей учнів” [1, с.5]. Саме тому застосування інформаційних технологій у навчально-виховному процесі сільської школи вимагає пошуку нових результативних умов використання комп'ютера в школі з малою кількістю дітей.

Проблема використання інформаційних технологій актуальна і для молодших школярів, тому що комп'ютеризація стала масовим явищем. Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти уже найближчим часом усі загальноосвітні, а також дошкільні та позашкільні навчальні заклади будуть комп'ютеризовані та буде створена освітня інформаційна інфраструктура.

Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сільській початковій ланці – це не данина моді, а необхідність сьогодення, оскільки більшість дітей ознайомлюються з комп'ютером набагато раніше, ніж це їм може запропонувати школа. Ні для кого вже не є новиною необхідність широкого застосування електронних засобів навчання під час вивчення будь-якого предмету. Це – навіть, не твердження, а догма, якої вимагає час. Адже вчителю у його прагненні зацікавити, сконцентрувати увагу учнів на вивчення свого предмету доводиться конкурувати з чудово організованим світом мас-медіа.

Крім того, витрачаючи кошти на придбання комп'ютера, багато хто з батьків не розуміє, що сам по собі комп'ютер – це своєрідна *tabula rasa*, яка буде виконувати лише ті функції, які у неї закладуть, тому дуже часто комп'ютер стає не помічником у навчанні, а потужною, часом – непереборною перепорою останньому, коли у дитини виникає ігрова або Інтернет залежність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нині треба виходити з того, що правильне використання інформаційних технологій в початковій школі не тільки можливе, але й необхідне. Проблема впровадження

інформаційних технологій у навчально-виховний процес початкової школи та пропедевтики інформатики відображається в роботах українських дослідників та вчителів-практиків: О. Дуб, О. Кивлюк, Л. Пономаренко, Т. Проценко, Ф.Суботи, О. Суховірського], О. Таргоній, О.І. Шиман та ін.

Актуальність і недостатня розробленість проблеми визначили вибір теми статті. Метою нашої статті є аналіз педагогічних умов підвищення ефективності навчального процесу у ЗОШ 1 ст. завдяки використанню інформаційних технологій.

Говорячи про можливість застосування інформаційних технологій, не можна не враховувати *вікові особливості дітей молодшого шкільного віку та малочисельність у сільських школах*. Загалом, чимало науковців критично оцінюють досвід використання в цьому віці інформаційних технологій, попереджуючи про можливу втрату предметного характеру діяльності, неможливість розвитку образного мислення, тобто діяльності не з реальними об'єктами, а з різними формами їх модельного, знакового, символічного відображення і втрата у зв'язку з цим реального змісту. Усе це накладає суворі обмеження на використання комп'ютерів та визначає низку вимог щодо їх характеристичних параметрів, навчально-програмного забезпечення, організації навчального процесу.

Предметність навчальної діяльності учнів у комп'ютерному середовищі залежить: від досвіду оперування з реальними об'єктами – до оперування з їх модельним, знаковим, символічним відображенням на комп'ютері.

Все ж молодший шкільний вік дає величезні можливості щодо розуміння, засвоєння, запам'ятовування навчального матеріалу дитиною. Саме комп'ютер в значній мірі сприяє зацікавленню у вивченні навчального матеріалу, викликає цікавість, бажання далі в навчанні, уміння в умовах гірського регіону віднайти через комп'ютерні мережі відповідну інформацію, тобто працювати на дистанційному рівні. Так, яскраві ілюстрації, які супроводжуються багатоаспектною текстовою інформацією, музичними та художніми творами, здійснюють величезний вплив на емоційну сферу учня, формуючи його художній смак. Підвищенню позитивної мотивації також сприяє використання ігрових форм подання матеріалу, які є привабливими для школяра. Таким чином, застосування нових інформаційних технологій „дозволить забезпечити більш високий рівень знань учнів, свідому мотивацію учіння, інтерес до предмета, позитивне емоційне ставлення до уроку” [3, с. 19-22].

Слід звернути увагу на те, що ігнорування специфічних особливостей комп'ютерів і електронних засобів навчального призначення призводить до негативного впливу на здоров'я школярів і навчальний процес.

Важливими є збереження норм тривалості протягом доби безперервної праці молодших школярів на комп'ютері для дітей 6-ти років – 10–12 хвилин, 7–8 років – 15 хвилин, 9–10 років – до 20 хвилин не більше 4-х разів на тиждень[5]. Серед основних гігієнічних принципів використання інформаційних технологій є : принципи психо-гігієнічної експертизи навчально-комп'ютерних програм та розвитку гігієнічного виховання дітей у засвоєнні гігієнічної культури користування комп'ютерною технікою; враховуючи фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, підвищуються вимоги до облаштування комп'ютерних класів, обладнання їх спеціальними меблями, створення режиму освітлення тощо. Крім того, обладнання комп'ютерного робочого місця учня і організація навчальної діяльності в комп'ютерному класі передбачає використання індивідуального та диференційованого підходу.

Робота учня з комп'ютером – це *специфічна форма спілкування “людина – комп'ютер”*, у рамках якого формується інтелект дитини, тому всі навчальні програми повинні задовольняти основні психолого-педагогічні вимоги, які ставляться до організації процесу спілкування та діалогу [2]: доброзичливість, об'єктивність, дотримання соціальної дистанції, педагогічна спрямованість на досягнення загальних цілей навчально-виховного процесу.

У зв'язку з певними часовими нормами роботи учнів з комп'ютером, впровадження інформаційних технологій має роль вчителя на уроці та використовуватись лише в ключові, методично обґрунтовані моменти уроку, коли це підвищує його ефективність завдяки звуковим і графічним можливостям комп'ютера. Сутність проблеми в тому, що вчителі сільських початкових класів на сьогодні погано володіють змістом засобами інформатики і практично не готові до їх застосування. У ході підбору педагогічного програмного засобу вчитель має дбати про те, що б воно було оптимально поєднане з матеріалом підручника та відповідати вимогам, які висуваються до програмних засобів навчального призначення – працювати на досягнення основних цілей уроку.

Варто звернути увагу на ще одну умову ефективності організації навчального процесу засобами інформаційних технологій, що полягає в усуненні суб'єктивізму під час навчання та оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах мало чисельності.

У навчальному процесі часто спостерігається суб'єктивізм у стосунках „вчитель – учень”, коли особисте ставлення вчителя до учня впливає на подання навчального матеріалу, на оцінювання знань. Використання інформаційних технологій створює для всіх без винятку школярів ситуацію успіху, яка полягає в можливості опанувати матеріал в індивідуальному темпі згідно з особистими розумовими здібностями, нахилами і сприяє подоланню страху перед балами низького рівня.

Інформаційні технології дають можливість по-новому поглянути на такий важливий дидактичний процес, як оцінювання навчальних досягнень: передбачає повноцінну реалізацію всіх його основних функцій – навчальної, діагностико-коригуючої, стимулюючо-мотиваційної, і, контролюючої, яка поки що, на жаль, переважає над іншими .

Одним із напрямків методичного збагачення уроків у малочисельній школі є проведення їх на основі інтеграції змісту, відібраного з кількох предметів і об'єданого навколо однієї теми. Це об'єднання має на меті інформаційне і емоційне збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів завдяки залученню цікавого матеріалу, що дає змогу з різних сторін пізнати якість явища, поняття, досягти цілісності знань.

За оцінкою дослідників цієї проблеми сьогоднішній необхідно враховувати той факт, що «інформація як продукт інформаційно-обчислювального потенціалу перетворюється у важливий економічний ресурс, від раціонального використання якого залежить ефективність роботи деякого механізму» [4, с. 22].

Впровадження інформаційних технологій молодшими школярами має проходити на інтуїтивно-практичному рівні, на основі змісту, близького до життєвого досвіду учнів. Актуальним є питання забезпечення належного рівня інформаційного обслуговування навчального процесу. Зберігається стійка тенденція до розширення впливу інформаційно-комунікаційних технологій на систему навчання. Звідси виникає потреба забезпечити належний рівень комп'ютерної грамотності на всіх рівнях учіння.

Досвід використання інформаційних технологій у процесі проведення уроків з різних навчальних дисциплін ЗОШ 1 ст. і аналіз отриманих результатів дозволяє нам сформулювати деякі загальні положення. Насамперед, треба зауважити, що методика застосування комп'ютера на уроках з інших навчальних предметів, зокрема математики, мови, малювання, трудового навчання – не може бути однаковою. Використання комп'ютера у школі треба розглядати не як самоціль і не як «данину моді». Комп'ютер – це потужний дидактичний засіб, який спонукає учнів до активної праці, підвищує їхній інтерес до навчання, сприяє кращому засвоєнню матеріалу і підвищує ефективність учіння.

Основним видом використання інформаційних технологій навчання є їх органічна інтеграція в певні уроки. У цікавій, динамічній, ігровій формі учні молодших класів опановують комп'ютерні засоби, набувають первинних навичок користування пристроями введення-виведення, початковими уміньми й навичками управління комп'ютером та одночасно удосконалюють свої знання з певних навчальних предметів, розвивають пам'ять, просторову уяву, логічне мислення, творчі здібності.

Таким чином, з точки зору дидактики інформаційні технології дозволяють: забезпечити зворотній зв'язок в процесі навчання, зробити навчання більш інтенсивним, головне, ефективним за рахунок реалізації можливостей мультимедіа навчальних систем до дієвого і наочного подання навчального матеріалу, підвищити унаочненість навчального процесу, забезпечити пошук інформації із різноманітних джерел, індивідуалізувати навчання для максимальної кількості дітей з різними стилями навчання і різними можливостями сприйняття, моделювати досліджувані процеси або явища, організувати колективну й групову роботи, здійснювати контроль навчальних досягнень, створювати сприятливу атмосферу для спілкування.

Використання комп'ютера повинно мати досить чітку продуману структуру уроку, його організацію. Такому уроку властиво :

Принцип адаптивності: пристосування комп'ютера до індивідуальних особливостей дитини. Керованість: у будь-який момент можлива корекція вчителем процесу навчання. Інтерактивність і діалоговий характер навчання; - ІКТ мають здатність «відгукуватися» на дії учня і вчителя; «вступати» з ними в діалог, що і становить головну особливість методик комп'ютерного навчання. Оптимальне поєднання індивідуальної та групової роботи. Підтримання в учня стану психологічного комфорту при спілкуванні з комп'ютером. Необмежене навчання: зміст, його інтерпретації і додаток скільки завгодно великі.

Комп'ютер може використовуватися на всіх етапах: як при підготовці уроку, так і в процесі навчання: при поясненні (введення) нового матеріалу, закріпленні, повторенні, контролі.

Є підстави вважати, що комп'ютер дозволить більш глибоко розвинути резерви дитини, дасть змогу вчителю працювати творчо, ініціативно, з більшою професійною майстерністю.

Але поряд з перевагами використання інформаційних технологій виникають різні проблеми як при підготовці до таких уроків, так і під час їх проведення.

1. Немає комп'ютера в домашньому користуванні багатьох учнів і вчителів.
2. У вчителів недостатньо часу для підготовки до уроку, на якому використовуються комп'ютер.
3. Недостатня комп'ютерна грамотність вчителя.
4. Відсутність контакту з учителем інформатики.
5. У робочому графіку вчителів не відведено час для дослідження можливостей Інтернету.
6. Складно інтегрувати комп'ютер у поурочну структуру занять.
7. При недостатній мотивації до роботи учні часто відволікаються на ігри.
8. Існує ймовірність, що, захопившись застосуванням ІКТ на уроках, учитель перейде від розвивального навчання до навчання наочно-ілюстративним методом.

Аналізуючи шляхи розвитку інформаційних технологій у малочисельній школі визначимо можливі варіанти розвитку подій. За першим варіантом, «структура і концептуальна побудова традиційного шкільного курсу «підкорить» собі шкільну інформатику, яка знаходиться у процесі зародження. За іншим – інформаційні методи, проникаючи у більшість шкільних предметів.

Можна навести таку загальну схему використання інформаційних технологій у системі навчальних дисциплін ЗОШ 1ст. (рис. 1.2.).

Рис. 1. Використання інформаційних технологій в системі навчальних дисциплін початкової школи

Як видно з рисунку на сьогодні є цілий комплекс можливостей для використання інформаційних технологій в умовах малочисельних сільської школи. Проаналізуємо їх детальніше.

«Сьогодні в школах є комп'ютерні навчальні програми з предметів. Наприклад, навчальні програми на уроках музики, учні за допомогою музичних редакторів вчать створювати музику, розширювати свої знання з історії і теорії музики (програми енциклопедичного напрямку). Такі програми дають багато можливостей для музичного навчання, а їх застосування дозволяє зробити вивчення матеріалу захоплюючим, цікавим і наочним.

За допомогою різних графічних редакторів, що використовуються здійснюється впровадження комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання на уроках образотворчого мистецтва.

Графічні редактори, зокрема Paint, можна використовувати як для унаочнення навчального процесу, так і для створення завдань, у процесі вирішення яких відбувається безпосередня взаємодія учня з персональним комп'ютером, — тобто, створення електронних завдань, які використовувалися б на різних навчальних дисциплінах в початковій школі (уроках образотворчого мистецтва, художньої праці, математики та ін.).

Для прикладу зразки завдань для уроків малювання можуть мати наступний характер: «Розмалювати малюнок на власній розсуд», «Розмалювати малюнок, використовуючи цифрову підказку кольорів» тощо.

Змістом освіти якої є інтеграція трудового навчання; технічної і художньої праці з іншими предметами, використання інформаційних технологій та технічна і художня праця як основа цілісного змісту початкової освіти. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів щодо змістової лінії «Пропедевтика інформаційної культури» містять наступне: володіння конструктивно-художніми, конструктивно-технічними уміннями з різних навчальних дисциплін; уміння поєднувати словесну, графічну і предметно виражену інформацію у цілісні образи – художні або технічні, елементи інформатики за наявності відповідних умов.

Отже, можна виділити кілька позитивних аспектів використання комп'ютера та на уроках з інших навчальних предметів.

Емоційний. Усе нове і нетрадиційне приваблює дітей, а, особливо, техніка. Тому велику зацікавленість учнів викликають уроки, що проводяться в комп'ютерному класі.

Психологічний. Інформаційні технології допомагають розвивати в дітей творчі здібності, мислення, пам'ять, уміння переключати увагу тощо.

Виховний. Інформаційні технології виховують дисципліну, організованість, самостійність, відповідальність під час вивчення навчального матеріалу.

Дидактичний. Урок у комп'ютерному класі дозволяє урізноманітнити види діяльності учнів та вчителя. І найперше, це – диференційований підхід як до вивчення нового матеріалу, так і для контролю знань. Крім того, це робить уроки цікавішими й насиченішими.

Інформаційно-демонстраційний. Працювати з навчально-контролюючою програмою учень може не лише на уроці, а й у позаурочний час. Інформаційно-комп'ютерні технології надають широкі можливості для демонстрування та імітації відповідних процесів, явищ або зображень, що інколи неможливо зробити у звичайних аудиторних умовах.

Усі зазначені моменти були б просто формальністю, якби не було головного – результативності та високого рівня успішності в тих класах, де проводяться уроки з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання. Хоча, звичайно, проведення таких уроків потребує ґрунтовної підготовки, клопіткої праці, адже вчитель забезпечує інформаційну сторону (викладання навчального матеріалу), а крім того, ретельно обмірковує хід уроку, передбачає чіткий розподіл видів діяльності, поділ учнів на групи, використання комп'ютера на різних етапах уроку тощо.

Можна описати кілька форм навчальних занять у малочисельній школі, у ході яких можна використовувати міжпредметні зв'язки та інтегровані завдання на уроках інформатики: урок із фрагментами міжпредметних зв'язків, практичне ознайомлення з методами застосування ІКТ, факультативна та гурткова робота з основ інформатики, індивідуальні творчі завдання прикладного характеру.

Комплексний підхід до реалізації міжпредметних зв'язків на уроках передбачає використання системи інтегрованих завдань. Структура цієї системи визначається: вимогами завдань, спрямованих на формування комп'ютерної грамотності учнів, змістом доступних міжпредметних зв'язків, наявністю відповідного програмного педагогічного забезпечення навчального процесу, рівнем досягнутих знань та вмінь з предметної галузі "Технології".

Переведення комплексу інтегрованих завдань у навчальну систему відбувається на основі дотримання таких вимог: відповідність інтегративного матеріалу особливостям цілей кожного розділу теми, що вивчається, врахування впливу відібраного матеріалу на формування елементів комп'ютерної грамотності, взаємозв'язок відповідного рівня сформованості вмінь та навичок із темпами і можливостями розвитку інформаційних технологій, розвитку суспільства загалом та розвитку повноцінної особистості.

Залучення до процесу засвоєння знань міжпредметних інтегрованих завдань створює умови для врахування індивідуальних особливостей учня під час організації навчально-виховного процесу. Спираючись на базові знання інших навчальних дисциплін, комп'ютерна грамотність забезпечить формування вмінь і навичок, необхідних для розв'язання реальних інформаційних задач.

Відсутність опори на образну частину навчального матеріалу не просто утруднює навчання, а інколи й надає йому болісного характеру. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання дозволяють подолати ці недоліки. Інформаційні технології дають можливість використовувати на повну потужність свій творчий потенціал учням: досліджувати, помилятися, шукати, навчатися тощо.

Неочікуваність, свобода творчості є "загальновіковою" рисою дитини. Творчий процес часто протікає на неусвідомленому рівні, а у свідомість раптово попадає лише кінцевий результат (здогад). Можна припустити, що та колосальна кількість інформації, яку отримує дитина, природно обробляється не тільки на рівні свідомості. Можливо, водночас утворюються найрізноманітніші комбінації, які "спливають" у вигляді різних образів. Неочікуваним буває лише результат психічної діяльності, причому для дитини цей результат не завжди є неочікуваним, у неї своя логіка, і те, що уявляє дорослий, для неї буває природним висновком [2].

Використання інформаційних технологій у викладанні різних шкільних предметів, дозволяє внести кардинально нове у звичайні форми роботи вчителя, сприяє цікавому і повнішому, всебічному розкриттю, зрозумілішому поданню навіть дуже складного навчального матеріалу, і тим самим сприяє значному скороченню навчального часу для успішного засвоєння теми.

Одна з важливих особливостей і переваг мультимедійних засобів навчання полягає саме в тому, що мультимедійні програми здебільшого розраховані на самостійне активне сприймання та засвоєння учнями знань, вмінь і навичок. Уже сама побудова, дидактичне спрямування та розв'язання навчальної (наукової) проблеми передбачають активну розумову діяльність учнів. Вони можуть обирати оптимальний темп роботи з мультимедійною програмою відповідно до індивідуальних розумових, психолого-фізіологічних можливостей та інтересів; перевіряти правильність відповідей, використовувати в процесі сприймання та засвоєння знань необхідну зорово-слухову та текстову інформацію.

Висновки. Засвоєння готових знань на основі мультимедійної інформації вкрай потрібне, особливо в умовах сільської мало чисельної школи, але під час виконання певних завдань треба вміло поєднувати типи пізнавальної діяльності так, щоб основна ознака того чи іншого явища, події чи процесу була доведена і розкрита самими ж учнями в посильній для них роботі.

Отже, учні, що успішно оволодівають інформаційними технологіями у школі і, стають впевненішими у власних силах, бажання здобувати знання значно зростає. Учень від об'єкта навчання, стає активним суб'єктом навчання, він може самостійно здобувати необхідну інформацію і навіть вміти винайти, сконструювати необхідні для цього способи дій.

Перспективним у даному напрямів є робота над створенням комп'ютерних програм для опитування молодших школярів в умовах мало чисельної сільської школи.

1. Альбов А.С., Хайт А.М. Атлас персонального комп'ютера для школьників / А.С. Альбов, А.М. Хайт – СПб.: Издат. Дом "Нева", М.: "ОЛМА-ПРЕСС", 2010. – 96 с.
2. Дуб О. Комп'ютер і дитина. Здоровий підхід [Електронний ресурс] / О. Дуб – Режим доступу: <http://abetka.ukrlife.org/ps.htm>
3. Дуванов А.Г. Роботландія – курс інформатики для младших школьників / [А.Г. Дуванов, Я.А. Зейдельман, Ю.А. Первин, М.Т. Гольцман] // Інформатика і образование. – 2007. – №5. – С. 37–45.
4. Столяренко О.В. Гуманізація і гуманітаризація освіти на шляху духовного розвитку особистості / О.В. Столяренко // Рідна школа. – 2002. – № 3. – С. 19–22
5. Полька Н.С. Про державні санітарні правила та норми влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах / Н.С. Полька // Комп'ютер в школі та сім'ї. – 2009. – №4. – С. 52–55

Марія Оліяр,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Mariya Oliyar,

the associate professor of the department
of pedagogics and elementary
education methodology
at the Precarpathian national University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 378.147:811.161.2

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

THE WAYS OF FORMATION OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS

У статті представлено сучасні підходи до проблеми запровадження компетентнісно-орієнтованої системи освіти в Україні, зокрема формування комунікативної компетенції майбутніх учителів початкових класів у процесі їх лінгвістичної підготовки. Визначено місце комунікативної компетенції у структурі професійно-педагогічної компетентності вчителя початкових класів, розглянуто її складники.

Ключові слова: компетентнісно-орієнтована система освіти, компетентнісний підхід у навчанні, професійно-педагогічна компетентність учителя, комунікативна компетенція, комунікативна компетентність учителя початкових класів, лінгвістична підготовка майбутніх учителів початкових класів.

В статье представлены современные подходы к проблеме внедрения компетентностно-ориентированной системы образования в Украине, в частности формирования коммуникативной компетенции будущих учителей начальных классов в процессе их лингвистической подготовки. Определено место коммуникативной компетенции в структуре профессионально-педагогической компетентности учителя начальных классов, рассмотрены ее составляющие.

Ключевые слова: компетентностно-ориентированная система образования, компетентностный подход в обучении, профессионально-педагогическая компетентность учителя, коммуникативная компетенция, коммуникативная компетентность учителя начальных классов, лингвистическая подготовка будущих учителей начальных классов.

The article describes the modern approaches to the problem of implementation of competence-oriented educational system in Ukraine, in particular the formation of the communicative competence of the future elementary school teachers in the process of their linguistic education. The author defines the role of the communicative competence in the structure of professional-pedagogical competence of the elementary school teacher, as well as considers its components.

Key words: competence-oriented educational system, the competence approach in education, professional-pedagogical competence of the teacher, communicative competence, communicative competence of the elementary school teacher, linguistic education of the future elementary school teachers.

Постановка проблеми. Реформування системи вищої освіти в Україні, зокрема системи підготовки майбутніх учителів початкових класів, у відповідності до положень Болонської декларації пов'язується з переходом на компетентнісно-орієнтовану модель навчання. У сучасному суспільстві утверджується розуміння залежності майбутнього Української держави від якостей особистості спеціаліста, яких він набуває в процесі професійної підготовки. Особлива роль у суспільному розвитку відводиться вчителю. Адже саме від нього залежить, як відбуватиметься становлення особистості дитини в навчально-виховному середовищі. Лише висококомпетентний педагог здатний організувати педагогічний процес на засадах гуманної підтримки дитини, толерантності, а не авторитаризму та нівелювання її індивідуальності. Потреба в широкій полікультурній освіченості професіонала, здатності до активного творчого розвитку поруч із володінням фаховими знаннями, вміннями й навичками визначається й вимогами сучасного ринку праці. Тому завданням сучасних закладів вищої педагогічної освіти є пошук нових підходів у формуванні наукової, методичної, предметної компетенцій майбутніх учителів, у тому числі й комунікативної компетенції як однієї з найважливіших складових їх професійно-педагогічної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові основи фахової підготовки вчителя закладені в працях таких відомих філософів, психологів, педагогів, як О.Абдулліна, А.Алексюк, Г.Балл, І.Зязюн, В.Кан-Калік, Н.Ничкало, В.Семиченко та ін., які розкрили сутність педагогічних умінь та механізми їх формування. Специфіка педагогічної діяльності розкрита в дослідженнях Е.Карпової, Н.Кічук, Н.Кузьміної та ін. Гуманізація та гуманітаризація професійно-педагогічної підготовки були предметом дослідження А.Богуш, В.Кузя,

О.Савченко, О.Сухомлинської, О.Чебикіна; професійно важливі якості майбутніх педагогів досліджували В.Буряк, Л.Кондрашова, З.Курлянд, С.Литвиненко, О.Плахотник, Р.Хмелюк та ін. Розроблено різні підходи до професійно-педагогічної підготовки студентів (І.Богданова, Л.Мищик, Г.Нагорна, Г.Троцько та ін.)

Теоретичні засади компетентнісного підходу закладені в працях багатьох сучасних учених (В.Байденко, І.Зимня, Л.Карпова, А.Маркова, О.Пометун, В.Сластьонін, Л.Хоружа, А.Хуторський та ін.). Дані напрацювання послужили теоретичною основою для розкриття в нашому дослідженні особливостей формування комунікативної компетенції майбутніх педагогів.

Простежується компетентнісний підхід і в Галузевих стандартах підготовки майбутніх учителів початкових класів, які мають забезпечити як збереження українських національних освітніх традицій, так і модернізацію вищої професійної освіти, її інноваційність з урахуванням економічних, соціальних, політичних умов, що складаються в Україні, та в руслі світового освітнього досвіду. Однак помітним є і те, що Державні стандарти для спеціальності «Початкова освіта» не завжди узгоджені зі стандартами початкової загальної освіти, недостатньо спрямовані на чіткий кінцевий результат підготовки вчителя – його професійно-педагогічну компетентність. Оновлена 4-річна початкова школа нині випереджає розвиток професійної педагогічної освіти (7).

Разом з тим, у дослідженнях багатьох сучасних авторів зазначається, що сьогодні необхідне системне дослідження теоретичних і практичних питань формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів, яке визначається потребою початкової школи у добре підготовлених педагогах.

Актуальність нашого дослідження пов'язана з тим, що зміни в сучасній початковій школі зумовлюють нові підходи до методико-лінгвістичної підготовки студентів, її вдосконалення та оновлення.

Метою статті є визначення шляхів формування комунікативної компетенції майбутніх учителів початкових класів у процесі їх лінгвістичної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У працях таких українських учених, як Н.Ігнатенко, Л.Коваль, І.Пальшкова, І.Шапошникова, О.Пометун та ін., компетентнісний підхід у професійній підготовці педагогів розглядається з двох сторін. З одного боку, це таке структурування змісту професійної освіти, яке включає набуття студентами компетентностей як результативного компоненту освітнього процесу. З іншої сторони, це підготовка майбутніх учителів до формування в учнів відповідних ключових та предметних компетентностей (6, с. 46).

Крім того, встановлено ієрархію ключових, галузевих та предметних компетентностей з позицій системного підходу, який передбачає тісний взаємозв'язок та взаємозалежність компетентностей кожного рівня, розроблено загальні питання реалізації компетентнісного підходу для освітніх галузей (8).

У дослідженнях, присвячених проблемам підготовки спеціалістів для вітчизняної початкової школи (В.Бондар, Н.Бібік, М.Вашуленко, Л.Коваль, Н.Кічук, О.Савченко, І.Шапошникова та ін.), встановлено такі важливі риси педагогічних компетентностей, як їх змістовий, процесуальний та особистісний компоненти, глибоке знання вчителем свого предмета, здатність до постійної самоосвіти та самовдосконалення.

Українськими вченими досліджувались такі напрями реалізації компетентнісного підходу в процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів, як: формування технологічної компетентності (Л.Коваль), формування педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів як складової професійної компетентності (І.Пальшкова), формування інноваційної компетентності (Л.Петриченко), формування діагностичної компетенції (С. Мартиненко), система роботи з посібником як складова професійної компетентності вчителя початкових класів (Я.Кодлюк) та ін.

Поняття компетентнісного підходу виводиться із взаємозалежних понять «компетентність», «компетенція», «компетентний». Відповідно до лінгвістичного трактування компетентний працівник – такий, «який має достатні знання у якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий, який володіє знаннями, кваліфікований, має певні повноваження, повноправний, повновладний (3). Компетенція - це коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи, коло питань, у яких дана особа має повноваження, знання, досвід (10), сукупність знань, навичок, умінь, сформованих у процесі навчання тої чи іншої дисципліни, а також здатність до виконання певної діяльності; професійна компетенція – здатність до успішної професійної діяльності (9); компетенція спеціаліста – єдність знань, професійного досвіду, здатності діяти і навичок поведінки індивіда, обумовлених заданою ситуацією, її метою і посадою індивіда (11). Компетентність це: 1) володіння компетенцією; 2) володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь; 3) коло повноважень якоїсь установи або особи, коло питань, у яких дана особа володіє знаннями і досвідом (2).

Як бачимо, існує значна кількість наукових визначень зазначених понять. Спільним у цих визначеннях є те, що компетенція – це сукупність здобутих людиною знань та умінь у певній галузі, а компетентність – це здатність реалізувати ці знання та вміння в конкретній професійній діяльності.

Як бачимо, усі дослідники виділяють такі складові компетентності фахівця, як наявність професійних знань, умінь та навичок, необхідних для розв'язання конкретних проблем, тобто фактично розглядають компетентність як сукупність стратегій, необхідних для творчої реалізації вчителя. Компетентність мусить бути реалізована в певній конкретній ситуації, а інакше вона є лише потенцією майбутнього фахівця. Компетентним є вчитель, який може використати набуті знання, вміння, досвід для розв'язання проблем у конкретних умовах професійної діяльності (5, с. 143). Позитивний кінцевий результат цієї діяльності можливий лише тоді, коли людина глибоко зацікавлена в цьому, тобто розвинена її мотиваційна сфера. Поєднання знань, умінь та позитивної мотивації професійної діяльності, а також ініціативи, організаторських здібностей сприяють розвитку компетентності педагога, що виявляється в його здатності моделювати та оцінювати власні професійні дії як завчасно, так

і на далеку перспективу. Про стан професійної підготовки майбутніх учителів свідчать як кінцеві показники їх готовності до роботи з дітьми, так і проблеми, які виникають у процесі навчання.

Фахівці у галузі дослідження компетентностей вказують, що «будь-який крок у напрямі до ефективної освіти, тобто до навчання, спрямованого на розвиток компетентності, спричиняє значну зміну ролі вчителя. Ця зміна передбачає перехід від концепції викладання як передачі повідомлень до концепції викладання як сприяння розвитку. Перехід до справжньої освіти включає несподівані для багатьох зміни в уявленнях про природу суспільного розподілу і шляхи управління ним, несподівані зміни в ролі вчителя і нові уявлення про компетентність учителів» (5, с. 230).

Спираючись на сучасні наукові дослідження, професійно-педагогічну компетентність ми розглядаємо як інтегративну професійно-особистісну характеристику вчителя, що включає спеціальні знання та вміння, здатність і готовність здійснювати спеціальний вид професійної діяльності (15).

Професійно-орієнтовані компетентності включають такі найважливіші вимоги до майбутніх учителів початкових класів:

1. Знання основних концепцій та розуміння тенденцій розвитку початкової освіти в школах України та зарубіжжя.
2. Знання змісту державних програм початкової освіти, їх змістових ліній.
3. Володіння базовими знаннями з дисциплін, які вивчаються в початковій школі.
4. Уміння логічно і послідовно викладати ці знання учням з урахуванням їх вікових особливостей.
5. Уміння розв'язувати завдання, пов'язані з практичним застосуванням теоретичних знань з навчальних предметів.
6. Уміння самостійно здійснювати пошук та аналіз інформації з галузей, які вивчаються в початковій школі.
7. Здатність до проектування нових і вдосконалення існуючих технологій викладання навчальних дисциплін.
8. Уміння проводити консультативну та гурткову роботу з учнями.

Щодо проблеми формування комунікативної компетенції майбутніх учителів початкових класів, слід зазначити, що Державний стандарт початкової загальної освіти вимагає професійної підготовки майбутніх педагогів на основі комунікативно-діяльнісного підходу. Адже сучасний вчитель повинен ще у стінах вузу навчитися не лише вирішувати різноманітні професійні завдання у стандартних умовах, а й стати спеціалістом, здатним підходити до справи творчо. У кінцевому результаті випускник, який характеризується належним рівнем професійно-педагогічної компетентності, повинен оволодіти фундаментальними педагогічними і психологічними знаннями, які є основою методик викладання усіх навчальних дисциплін у початковій школі; цільовим, стимулюючо-мотиваційним, змістовим, операційно-дійовим, емоційно-вольовим, контролью-регулюючим та оцінно-результативним компонентами навчального процесу; знати психолого-педагогічні особливості розвитку особистості молодшого школяра; розуміти закономірності функціонування навчально-виховного процесу; оволодіти новою методологією та методикою лінгвістичної освіти; не лише засвоїти необхідний обсяг лінгвістичних знань та вмінь, але й розуміти їх внутрішню логіку та міжпредметні взаємозв'язки; оволодіти вміннями професійної самоосвіти та самовдосконалення, педагогічного спілкування і рефлексії тощо.

Поняття комунікативної компетенції вчителя розкриває суть комунікативного підходу в навчанні мови. Термін «комунікативна компетенція» був уперше використаний Д. Хаймсом у 1966 р. Учений розробив теорію навчання мови і трактував комунікативну компетенцію як внутрішнє знання ситуативної доцільності мови (14). Упродовж кількох десятиліть після цього поняття комунікативної компетенції набуло багатьох трактувань як у працях зарубіжних, так і вітчизняних учених, зокрема розглянуто його лінгвістичні, прагматичні, соціолінгвістичні та інші аспекти (13).

Досі існують різні погляди і на структуру цього поняття. Канонічним стало виділення в структурі комунікативної компетенції 4 компонентів: граматичної (слова і правила), соціолінгвістичної (правильність), дискурсивної (зв'язність і логічність) та стратегічної (доречне використання комунікативних стратегій) компетенцій (12). Крім цього, учені, які, зокрема, вивчали питання методики викладання іноземних мов (Ломакіна О, Бім І., Мілбруд Р, Максимова І. та ін.), виділяють такі компоненти, як прагматичний, когнітивний, інформативний, дискурсивний, соціокультурний, психологічний та ін. У Державному стандарті базової і повної середньої освіти виділено такі складові комунікативної компетенції, як мовна, мовленнєва, соціокультурна і діяльнісна (стратегічна) (4).

Як видно з вищесказаного, учені досі не дійшли спільної думки щодо змісту поняття «комунікативна компетенція». Це пов'язано як із складністю даного поняття, так і з різноманітністю підходів до його характеристики. Однак посилена увага до цієї проблеми вказує на те, що саме комунікативна компетенція майбутнього вчителя є основною метою його лінгвістичної підготовки. Ми погоджуємося з думкою А.М. Богуш, що «комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів із метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування (1, с. 23).

Посилення фахової підготовки студентів з предметів мовного циклу особливо актуальне в період становлення української державності та націєтворення, формування загальноєвропейського освітнього простору.

Саме тому ми ставили перед собою мету проаналізувати в даній статті теоретичні основи компетентнісного підходу в лінгвістичній підготовці майбутніх учителів початкових класів, суть якого полягає в тому, що ще до початку такої підготовки у викладачів вузу має бути чітке уявлення, якими компетентностями повинен володіти спеціаліст початкової ланки освіти, і не лише на даний момент, але й на перспективу.

Однак аналіз навчальних планів для спеціальності «Початкова освіта» з початку 90-х років минулого століття показує значне скорочення годин на їх вивчення. Це тривожна тенденція, яка свідчить про те, що процес лінгвістичної підготовки майбутніх учителів початкових класів необхідно інтенсифікувати, особливо в плані самостійної навчальної роботи студентів, розвивати та вдосконалювати.

Формалізм у роботі зі студентами призводить до таких типових недоліків у їх мовній підготовці, як низький рівень орфографічної та пунктуаційної грамотності, нерозуміння процесів асиміляції та дисиміляції приголосних, історичних чергувань фонем, багатьох питань з морфології, в тому числі й таких, що вивчаються в початковій школі, слабе володіння уміннями фонетичного, морфемного, морфологічного, синтаксичного аналізу тощо, про що свідчать наші багаторічні спостереження, аналіз контрольних, залікових, екзаменаційних робіт. Як наслідок, спостерігається низький рівень мовленнєвої культури майбутніх учителів. У їх усному мовленні часто констатуємо неправильну вимову звуків та звукосполучень, що неминуче відбивається на рівні грамотності молодших школярів, а також помилкове наголошування слів, вживання лексики, яка виходить за межі літературних норм, морфологічні, синтаксичні, стилістичні помилки. Удосконаленню мовленнєвих навичок студентів не сприяє також і те, що заліки та екзамени проводяться в основному в письмовій формі.

У ході державних іспитів з'ясувалося, що випускники засвоїли низку важливих лінгвістичних понять неміцно, поверхово, не можуть пояснити їх суть. Це означає, що в процесі професійної підготовки студентів відбувається не розширення і поглиблення знань з курсу сучасної української мови, як це мало б бути, а їх формалізація.

З метою покращення професійної підготовки майбутніх учителів необхідно вдосконалити навчальну програму з сучасної української мови. Кожен розділ програми має бути логічно структурований і включати не лише обсяг знань та основні поняття курсу, але й найважливіші практичні уміння та навички, які повинні засвоїти студенти.

Необхідно розробити нову методичну систему лінгвістичної підготовки студентів - спеціально організоване навчання з метою засвоєння майбутніми учителями теоретичних основ професійної діяльності та практичних способів здійснення процесу навчання молодших школярів рідної мови. Основою розробки системи методико-лінгвістичної підготовки майбутніх учителів повинна стати така концепція розвитку педагогічної освіти у вузі, яка враховує найважливіші тенденції, характерні для розвитку сучасних освітніх систем загалом: гуманізація, гуманітаризація, інтеграція, диференціація тощо.

Насамперед треба враховувати, що студенти педагогічних інститутів, які готуються стати вчителями початкових класів, вивчають комплекс предметів лінгвістичного циклу, серед яких «Сучасна українська мова з практикумом», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Методика викладання української мови», «Основи культури і техніки мовлення», «Дитяча література», «Сучасна українська література», «Дитяча зарубіжна література», «Технології вивчення галузі «Рідна мова». Ці предмети читаються різними викладачами, а тому постає проблема якомога тіснішої інтеграції названих навчальних дисциплін, а також поліструктурності методик їх викладання, в першу чергу методики викладання української мови. При цьому корисним буде як вивчення і застосування прогресивних світових підходів без надмірного захоплення ними, так і аналіз та узагальнення цінного вітчизняного досвіду, практики науково-організаційної діяльності вищих закладів педагогічної освіти, науково-методичних досягнень сучасної педагогічної науки.

Удосконалення змісту методико-лінгвістичної підготовки студентів шляхом посилення його професійно-педагогічної спрямованості, загальноосвітньої та загальнокультурної орієнтованості має охоплювати як традиційні навчальні дисципліни, так і нові курси. Не цілком відповідають новим вимогам до сучасної професійної освіти й навчальні посібники, за якими навчаються студенти. Переважно вони побудовані традиційно і мало спрямовані на компетентісну підготовку майбутніх спеціалістів. Сьогодні вища школа потребує підручників нового покоління, побудованих на інноваційних засадах.

Звичайно, основним у діяльності вчителя є наявність глибоких знань з дисциплін, які він викладає, та наукових галузей, дотичних до цих дисциплін, а також умінь їх практичного використання й методики викладання в початковій школі. Однак знання у наш час старіють та оновлюються дуже швидко. Тому серед завдань професійної підготовки майбутніх учителів важливе місце займає розвиток їх критичного мислення, тобто здатності відмежовувати нове, потрібне від неактуального, знаходити ефективні шляхи розв'язання проблем, відстоювати власну позицію.

У сучасних ринкових умовах дуже важливо, щоб майбутній учитель любив свою професію, відчував постійний інтерес до неї, розвивав свої природжені здібності у процесі професійної діяльності. Щоб сформувати такі якості у стінах вузу, необхідно розвивати у студентів позитивну мотивацію як навчальної, так і майбутньої професійної діяльності, яка організовує та стимулює їх. На жаль, у процесі спілкування зі студентами різних курсів спеціальності «Початкове навчання» з'ясувалося, що далеко не всі з них, навіть старшокурсники, відзначають стійким інтересом до майбутньої професійної діяльності. Разом з тим, більшість молодих людей мають потребу в самореалізації, самоствердженні, є достатньо амбітними. Це відкриває можливість для успішного формування позитивної мотивації майбутньої професійної діяльності у процесі навчання у вузі, застосовуючи великий арсенал методів, форм, технологій навчання, постійно підтримуючи атмосферу зацікавленості педагогічною професією, підкреслюючи її актуальність, перспективи кар'єрного зростання тощо.

Нагальною потребою часу є відмова від авторитаризму в роботі зі студентами, кардинальна зміна підходів до організації навчально-виховної роботи з майбутніми учителями з метою розвитку їх ініціативи та творчості, впровадження нових технологій лінгвістичної підготовки, в центрі уваги яких знаходиться студент.

Таким чином, педагогічними умовами, які забезпечують формування комунікативної компетенції, якісну підготовку студентів до викладання дисциплін лінгвістичного циклу, на нашу думку, є:

1. Комплексне засвоєння студентами психолого-педагогічних, лінгвістичних та методичних знань.
2. Викладання методики вивчення української мови на основі сучасних дидактичних технологій.
3. Розробка системи методико-лінгвістичної підготовки майбутніх учителів у руслі сучасних тенденцій гуманізації, гуманітаризації, інтеграції, диференціації навчання.
4. Оновлення змісту лінгвістичної освіти як за рахунок удосконалення традиційних дисциплін, так і розробки системи нових курсів, які забезпечують методико-лінгвістичну спеціалізацію.
5. Проведення інтегрованих спецкурсів, які сприяли б глибшому розумінню студентами внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків.
6. Розробка підручників та посібників на інноваційних засадах з урахуванням вимог компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.
7. Ефективна організація самостійної творчої діяльності студентів з удосконалення своїх професійних умінь, розвиток у них позитивної мотивації як навчальної, так і майбутньої професійної діяльності.
8. Відмова від авторитарного стилю роботи зі студентами.

Висновки. Аналіз сучасних державних документів про освіту, вітчизняних та зарубіжних науково-методичних джерел дозволяє стверджувати, що нині активно реалізується компетентісно-орієнтована парадигма професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. У зв'язку з цим постає необхідність більш глибоких досліджень як специфіки цього процесу в українських вузах, так і структури та характеристик усіх складових професійно-педагогічної компетентності вчителя, в тому числі й комунікативної компетенції як одного з її складників.

Спроба з'ясувати окремі аспекти окреслених проблем була зроблена в даній статті. Зокрема, ми дійшли висновку, що на даному етапі розвитку української професійної освіти ідея компетентнісного підходу, яка набула широкого розповсюдження у світовій практиці та проголошена у вітчизняних нормативних документах, ще не має адекватного втілення як у змісті, так і в практиці професійної підготовки. Як показує практика, основним завданням багаторівневої професійної підготовки нині є формування вчителя початкових класів, який здатний здійснювати самостійну творчу професійну діяльність. Однак у роботі педагогічних вузів спостерігається низка дидактичних, методичних, виховних суперечностей, які негативно позначаються на професійній діяльності учителів.

Українські вчені – лінгвісти, педагоги, психологи, методисти - розглядають окремі аспекти даної проблеми у своїх працях, зроблено значний внесок у вирішення багатьох питань становлення та розвитку майбутніх учителів початкових класів, але цілісні дослідження в цьому напрямі наразі відсутні. Недостатньо дослідженою залишається проблема методико-лінгвістичної підготовки майбутніх учителів початкових класів, зокрема їх комунікативної компетенції. Необхідні також наукові дослідження процесу цілеспрямованої підготовки студентів до розвитку творчого компонента особистості молодшого школяра у процесі вивчення дисциплін лінгвістичного циклу.

1. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш. – О. : Ярослав, 2004. – 172 с.
2. Большой экономический словарь /Под ред. А. Н. Азрилияна. – [2-е изд.], доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
3. Великий тлумачний словник української мови / [Укл. В. Т. Бусел] – К.; Ірпінь: Перун, 2003. – 925 с.
4. Державний стандарт базової і повної середньої освіти від 14 січня 2004 р. – № 24).
5. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник/ [ред.. І.Г. Єрмакова]. – Запоріжжя: ЦентрІон, 2005. – 640 с.)
6. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 375 с.- с. 46.
7. Митник О. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи / О. Митник // Початкова школа. – С. 35-37.
8. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65-69.
9. Словник іншомовних слів / [Ред. Є. І. Мазніченка]. – К.: Наукова думка, 2000. – 426 с.
10. Смирнова-Трибульська Є. М. Теоретико-методичні основи формування інформативних компетентностей вчителів природничих дисциплін у галузі дистанційного навчання: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (інформатика)» / Є. М. Смирнова-Трибульська ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 44 с.
11. Спірін О. М. Теоретичні методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою: Монографія/ Спірін О. М. [Наук. ред. акад. М. І. Жалдака]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.
12. Canale M. and Swain M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics 1, 1 – 47.
13. Guidelines for a language and culture learning program, by Carol J. Orwig is an extract from the LinguaLinks Library, Version 3.5, published on CD-ROM by SIL International. – 1999.
14. Hymes D. On Communicative Competence. In J.B.Pride and J.Holmes (eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin. – 1972. – P. 269 – 293.
15. <http://vuzlib.com/content/view/144/84/>

Ліліана Хімчук,

кандидат психологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Liliana Khimchuk,

Candidate of Psychology,
Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

УДК 159.955.004.54:373. "3752"

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОГО МИСЛЕННЯ В УНІВ 1-4 КЛАСІВ

THE CONCEPTUAL MODEL OF TECHNICAL WAY OF THINKING FORMATION OF PRIMARY SCHOOL PUPILS WHO LIVE IN THE MOUNTAINOUS REGION

Дана стаття присвячена побудові концептуальної моделі цілеспрямованого впливу на формування технічного мислення молодших школярів

Ключові слова: технічне мислення, психологічні умови формування технічного мислення, компоненти технічного мислення.

Данная статья посвящена построению концептуальной модели целенаправленного воздействия на формирование технического мышления младших школьников

Ключевые слова: техническое мышление, психологические условия формирования технического мышления, компоненты технического мышления.

The article deals with the problem of the conceptual model building of direct influence on the formation of technical way of thinking of a primary school pupil.

Key words: technical way of thinking, psychological conditions of technical way of thinking formation, structural parts of technical way of thinking.

Постановка проблеми. На сучасному етапі технічне мислення є однією з обов'язкових якостей особистості, без наявності якої не можна говорити про всебічний творчий розвиток людини. Докорінне покращення підготовки молоді до самостійної трудової діяльності можливе лише за умови впровадження системи психолого-педагогічного цілеспрямованого, організованого впливу на учнів усіх вікових категорій.

Мета статті - обґрунтувати основні структурні елементи концептуальної моделі формування технічного мислення учнів 1-4 класів.

Основний виклад матеріалу. На основі здійсненого теоретичного аналізу і висновків про індивідуально-психологічні та соціальні чинники нами була розроблена концептуальна модель цілеспрямованого впливу на формування технічного мислення молодших школярів (рис. 1).

У побудові моделі ми спиралися на:

1) концепцію виховання творчої особистості, запропоновану академіком В.О.Моляко. Згідно з концепцією, розробленою В.О.Моляко, показниками технічної обдарованості є: інтерес до техніки, творчий конструкторський розум, технічна винахідливість, уміння використовувати логічні принципи, схильність до накопичення технічних знань, уміння кодувати технічні образи і поняття [11].

2) концепцію творчої обдарованості Д.Б.Богоявленської [1], Н.С.Лейтес [6,], О.М. Матюшкіна [8], Дж. Рензулі [12], Б.М. Теплова [9]. Зокрема, О.М. Матюшкін, розглядаючи основні структурні компоненти обдарованості як загальної психологічної передумови творчого розвитку і становлення творчої особистості, підкреслює, що всі чинники, а саме: домінуюча роль пізнавальної мотивації, дослідницька творча активність, яка виражається у виявленні нового, в постановці і вирішенні проблем, можливості досягнення оригінальних рішень, можливості прогнозування і передбачення, здатність до засвоєння ідеальних еталонів, які забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки, – складають єдину інтегровану структуру обдарованості, яка проявляється на всіх рівнях індивідуального розвитку. Розроблені за кордоном діагностичні методики тою чи іншою мірою відповідають цій структурі і дозволяють виявляти найбільш значущі її елементи [8,29-33].

Н.С.Лейтес зазначає, що „обдарованість” означає не лише високий рівень, але і деяку внутрішню установку, спрямованість особистості [6,56].

3) положення про структуру мотиваційної сфери молодших школярів Л.І.Божович [2,7];

4) положення про психічний розвиток у молодшому шкільному віці Л.С.Виготського [3], В.В.Давидова [4], Д.Б. Ельконіна [5], О.Н. Леонтьєва [7], згідно з яким навчання належить визначальна роль у розвитку, навчання веде за собою розвиток, воно повинно бути розвиваючим.

Рис. 1 Концептуальна модель формування технічного мислення учнів 1–4 класів.

Основними структурними блоками моделі виступали:

I. Соціально-психологічні умови (стимули з боку родинного і освітнього середовища та засоби заохочення до технічного мислення).

Психологічні умови, до яких належить освітнє середовище: позашкільна освіта, група, клас, родина, відіграють важливу роль у становленні особистості учнів молодшого шкільного віку. Для розвитку технічного мислення дитині необхідне предметне середовище, в якому вона зможе уявляти, порівнювати, мріяти, творити. В процесі нашого дослідження ми передбачаємо, що ефективне формування технічного мислення можливе за умови спеціально організованого середовища. Таке середовище повинне містити зразки творчої поведінки. Співвідношення предметно-інформаційної насиченості та наявності зразків творчої поведінки може привести до того, що слабо проявлені індивідуально-психологічні особливості технічно спрямованої особистості стануть більш вираженими.

II. Індивідуально-психологічні умови (вплив комплексу методів на структурні компоненти технічного мислення молодших школярів, мотиваційний тренінг та тренінгова система KARUS навчання із застосуванням технічних задач з ускладнюючими умовами).

1. Мотиваційний тренінг.

Поняття „мотиваційний тренінг” у сучасній психології використовують для визначення непрямого впливу на особистість. Для формування технічного мислення потрібен саме такий невидимий вплив, що сприятиме розвитку інтересу до технічної діяльності, активності, творчого ставлення до справи, креативності як якості технічного мислення. Застосування мотиваційного тренінгу усуває протиріччя між нормованою системою знань і творчістю, нестандартним вирішенням завдань. Вправи мотиваційного тренінгу спрямовані на розвиток мотивації досягнення і цікавості до діяльності. Розглянемо дещо детальніше вправи, виконання яких є актуальними особливо тоді, коли суб’єкт втратив інтерес до діяльності або коли він відчутно понизився.

Вправа 1. Активізація уяви.

Мета даної вправи – якомога яскравіше уявити успіх у майбутньому. Основна ідея – сформувати нове ставлення до технічної діяльності, зробити її більш цікавою і привабливою для учнів.

1. Уявіть якомога яскравіше, що ви досягли своєї мети, що ваша мета здійснилась, і ви сконструювали той виріб чи пристрій, про який мріяли.

2. Уявіть, як ви наполегливо, але з задоволенням працюєте для того, щоб досягти мети. Технічна діяльність достатньо складна, ви відчуваєте труднощі, проте цікаво, і ви намагаєтеся перебороти перепони і досягти своєї мети.

Вправа 2. Ідентифікація з видатним конструктором, винахідником.

Ця вправа проводилась після ознайомлення учнів з біографіями видатних винахідників, конструкторів. Вправа на ідентифікацію (ототожнення) з видатною особистістю має великий вплив на мотивацію учня, пробуджуючи його до творчої діяльності і активності.

1. Уявіть, що ви відома людина (наприклад Нікола Тесла). Називайте себе його іменем, спробуйте працювати так, як він. Відчуйте, що ви володієте тими самими якостями, які притаманні вашому герою.

Дайте відповіді на запитання: З яким героєм ви ототожнювали себе? Чого хотіли досягти?

Вправа 3. Настанова для друга.

Ми виходили з такої закономірності, що, навчаючи інших, учень вчиться і сам, переконавши когось – переконувється і сам, пробуджуючи інших до діяльності – пробуджує і самого себе.

Учням давалось таке завдання: „Ви повинні переконати свого друга, учасника групи (уявіть, що перед вами маленька дитина, якій потрібна ваша порада), що з завданням легко впоратися. Прагніть навіть впевненість у позитивному результаті. Запишіть свої поради.

Вправа 4. Схвалення.

Дітям задавалось запитання: „Чи знаєте ви свої позитивні риси, свої переваги, які здатні забезпечити вам успіх у житті?“, „Чи умієте ви підбадьорювати себе і інших?“ Вас теж, очевидно, неодноразово хвалили. Це додавало вам сили, надихало на подальшу роботу. Інколи вам не все вдавалось, і ви втрачали впевненість у своїх силах. Але чому ви повинні очікувати схвалення від інших людей, спробуйте знайти підтримку у самого себе.

Завдання:

1. Згадайте, що допомагає вам досягти успіху.
2. Згадайте і запишіть слова схвалення, які були сказані вам іншими людьми (вчителями, друзями, батьками) і які вплинули на ваше життя.

3. Запишіть, як ви заспокоюєте самого себе, коли зазнали невдачі.

4. Згадайте і запишіть, як ви радієте за інших, коли вони досягли успіху.

5. Напишіть привітання другові, який досяг значного успіху у важливій для себе справі.

Вправа 5. Я найкращий.

Учням пропонувалось ідентифікувати (ототожнити) себе з предметом, який він створює, за допомогою чого дається можливість побачити всі його переваги.

1. Уявіть себе предметом, який створюєте (похваліть себе, який ви корисний).

2. Спробуйте переконати, що цей предмет корисний, прекрасний, має свої переваги.

Вправа 6. Конструктор.

Дітям давалась така установка: ви можете створити щось незвичайне.

Завдання:

1. Уявіть, що ви – відомий конструктор. Уявіть, як ви працюєте на виробництві.

2. Уявіть кінцевий результат вашої роботи.

Вправа 7. Мій девіз.

Мотивація, тісно пов'язана з когнітивними процесами (сприйманням, мисленням, ставленням до самого себе). Змінюючи сприймання певних об'єктів, ми намагалися сформуванати у дітей новий стиль мислення, нове ставлення до технічної діяльності, формувати нові мотиви діяльності. Коли людина думає по-новому, вона і діє по-новому.

Ця вправа спрямована на зміну мотивації шляхом формування нового позитивного мислення. Дітям подавався ряд висловлювань, які притаманні людям з високою мотивацією досягнення:

1. Людина повинна завжди хотіти досягти успіху.

2. Я обов'язково досягну успіху.

3. Я вірю в себе.

4. Я буду намагатися перетворити невдачу в успіх.

5. Я не буду відмовлятися від справи при першій невдачі.

6. Я зроблю все, що задумав.

7. Я задоволений своєю роботою.

8. Я вірю, що є спосіб, і знаю, що знайду його.

9. Успіх залежить від мене.

Використовуючи подані вислови, діти записували текст, який можна перечитувати кілька разів і підтримувати свою впевненість.

Реалізація експрес - тренінгу доступна кожному керівнику гуртка, вчителю.

Ми вважаємо, що для досягнення максимального ефекту, такі заняття у відповідній модифікації слід проводити в невимушених умовах. Розпочинати такі заняття треба на перших порах приходу дитини у позашкільний заклад.

Для розвитку мотивації учням молодшого шкільного віку пропонувались розповіді. Метою даних розповідей було: ознайомити учнів з біографіями видатних українських вчених та громадських діячів, завдяки яким світове суспільство зробило значний крок уперед; формувати інтерес до техніки, до найважливіших наукових відкриттів, винаходів, виховувати повагу до людей, завдяки яким ми зараз володіємо великою кількістю речей. Подамо орієнтовну тематику розповідей про українців, що вдосконалили світ:

1. Тема: „Внесок українців у світову авіацію. Життя і творчість О. Ф Можайського, І.І. Сікорського, К.О. Калініна, Г.Ф. Проскури, Й.Г Німана, О.О. Мікуліна”.

2. Тема: „Микола Миколайович Бенардос – геніальний український винахідник електрозварювального апарату”.

3. Тема: „Внесок українців у становлення світової космонавтики. Життя і діяльність вчених ракетно-космічної галузі М.І. Кибальчича, Ю.В. Кондратюка, С.П. Корольова, М.К. Янгеля.

4. Тема: „Перший у Європі комп'ютер С.О. Лебедева”.

5. Тема: „Відкриття транзистора В.Є. Лашкар'євим”.

6. Тема: „Науково-технічні досягнення зарубіжних учених і діячів Т.А.Едісона, А.Г. Белла, Ніколи Тесли, Жака Кусто, Е.Г. Кусто, братів Райт.

7. Тема: „Семюель Морзе – творець телеграфу”.

На основі проведених розповідей пропонуємо *орієнтовну тематику бесід для формування мотиваційного компонента технічного мислення.*

1. Тема: „Мої мрії, ідеї”.

Мета: визначити, якими мотивами керується дитина, які мрії спонукають її до технічної діяльності.

2. Тема: „Великі винахідники”.

Мета: сприяти ідентифікації дитини з видатними конструкторами, винахідниками.

3. Тема: „Мій конструктор”.

Мета: виховувати бережливе ставлення до технічних засобів навчання.

4. Тема: „Техніка і людина”.

Мета: сприяти усвідомленню дітей того, наскільки важливою є техніка в житті людини.

2. Розглянемо детальніше типи технічних задач з ускладнюючими умовами.

В залежності від специфіки змісту технічних задач можна виокремити:

а) **Задачі на моделювання.** Вони є елементарною формою конструктивно - технічних завдань. Під час моделювання створюваний об'єкт копіюється учнями, як правило, з уже відомого або створюється за його малюнком, кресленням, ескізом, схемою.

б) **Задачі на доконструювання** вимагають доробки відсутньої ланки технічного пристрою. Задачі цього виду можуть бути різної складності. Вони передбачають включення в процес технічної діяльності творчих елементів.

в) **Задачі на переконоструювання.** Дана група задач відрізняється тим, що в процесі їх розв'язання необхідно внести в технічний пристрій ряд конструктивних змін (відповідно до заданої умови) з метою перетворення принципу дії і характеру роботи всього пристрою або окремих його вузлів.

г) **Задачі на конструювання.** Це найскладніший тип задач, що характеризується рядом ознак, притаманних професійній конструкторській задачі.

Виокремлюючи вищеподані типи задач, ми керуємося дуже важливим, з нашої точки зору, положенням: робота з задачами, які є новими тільки для учня, становить обов'язковий етап підготовки до технічної діяльності. Формування технічного мислення вимагає зваженого співвідношення між суб'єктивною і об'єктивною новизною задач, що розв'язуються учнями молодшого шкільного віку. Тому комплекс задач, застосування творчого тренінгу є однією з найважливіших умов формування технічного мислення учнів 1–4 класів. До об'єктивних умов належить зміст технічної задачі та форми її подання. Як правило, розв'язання технічних задач учнями молодшого шкільного віку не спрямоване на одержання об'єктивно нового результату. Їх вирішення не має на меті створення нової машини чи технічного пристрою. Слід відзначити, що з психологічної точки зору ті вимоги, які ставлять навчальні технічні задачі, є не менш простими порівняно з тими, які ставлять до конструктора проектно-конструкторські задачі. Навчальна технічна задача може уподібнюватися до винахідницької, якщо учень, що вирішує задачу, вперше приходить до формування ідеї, нової для нього конструкції, принципу дії, пристрою. Це суб'єктивне відкриття, що не має суспільної значущості. Однак для молодшого школяра шлях до відкриття для самого себе є не менш важким, ніж у справжнього конструктора.

III. Комплекс методик на психодіагностичне визначення прояву компонентів технічного мислення. Розробка комплексної психодіагностики технічного мислення учнів 1–4 класів включала, поряд з опитувальниками, тестами, спеціальним спостереженням, використовувалися психодіагностичні творчі задачі і завдання.

Своєчасне вивчення сформованості компонентів технічного мислення учнів є однією з важливих умов профілактики можливих труднощів, що виникають у технічній діяльності.

Ми припускали, що формування технічного мислення молодших школярів залежить від таких компонентів (мотиваційного, образного, понятійного, практичного, емоційно-вольового), які проявляються залежно від конкретних завдань та віку учнів. Вирізнимо критерії оцінки кожного компонента та сутність кожного з них.

Мотиваційний компонент технічного мислення передбачає:

1. Допитливість, наявність у дитини бажання навчатися в технічному гуртку, що ґрунтуються на адекватних уявленнях про роботу в таких гуртках, про вимоги до гуртківців, інтерес до техніки, бажання пізнати щось нове, створювати щось своїми руками.

Критеріями оцінки є кількість запитань, їх характер, бажання зрозуміти проблему.

2. Бажання бути лідером у технічній діяльності проявляється в ініціативі і потребі учня виконувати роль керівника (організувати інших, розподіляти обов'язки, надавати допомогу) в процесі колективних видів технічної діяльності.

Критерієм є ступінь і частота проявів вищеназваної якості.

3. Бажання отримати високу оцінку, визнання успіху в технічній діяльності.

Критерієм оцінки є те, наскільки учень переживає невдачу, як реагує на заохочення, похвалу, оцінку своїх досягнень.

4. Почуття відповідальності під час виконання творчих завдань характеризується тим, на скільки дитина здатна вирішити протиріччя між особистісними інтересами і який ступінь домінування суспільних інтересів над особистими.

Критеріями оцінки є ступінь відповідальності перед колективом під час виконання творчих завдань.

Образний компонент. Образ є умовою поступового розвитку понятійного мислення. Технічне мислення молодших школярів є безпосереднє і тісно пов'язане з їхнім сприйманням оточуючої дійсності. Вони ще не можуть абстрагуватися від найбільш явних ознак предметів, тому технічне мислення виявляється у формі наочних образів. Особливе значення надається формуванню в учнів „бачити” образ у русі (просторові відношення) та читати і будувати схеми - образи.

Критеріями оцінки є вміння бачити технічний об'єкт на кресленні, вміння „прочитати рух” – необхідна умова вирішення будь-якої технічної задачі.

Понятійний компонент технічного мислення передбачає:

1. Здатність аналізувати, порівнювати характеризується вмінням розділити об'єкт пізнання на елементи, здатність виділяти головне, відкидати другорядне, знайти схожість і відмінність у явищах, що розглядаються, відрізнити ознаки.

Критеріями оцінки є глибокі й міцні знання, здатність використовувати їх у практичній діяльності, робити висновки.

2. Розуміння навчального матеріалу, швидке й адекватне виконання вказівки керівника гуртка, аналітичне мислення (здатність встановлювати зв'язки між основними ознаками технічних об'єктів, відтворення зв'язку), вміння знаходити аналогії, вміння комбінувати, перекоструювати, видозмінювати, наявні структури і функції вміння знаходити оптимальний варіант рішення.

Критеріями оцінки є правильність, повнота, глибина.

3. Здатність описувати явища, вміння пояснювати процеси, явища характеризує інтелектуальні здібності логічно висловлювати свої думки.

Критеріями оцінки є повнота, глибина, логічність.

4. Вміння висувати ідеї, припущення характеризує інтелектуально-евристичні властивості особистості в умовах обмеженої інформації прогнозувати рішення творчої задачі, інтуїтивно висувати оригінальні підходи, методи вирішення.

Критеріями оцінки є кількість ідей, гіпотез, новизна, ефективність для вирішення творчої задачі.

5. Здатність фантазувати, найбільш виражений прояв творчої уяви. Критеріями оцінки є яскравість і оригінальність образу, новизна, значущість фантазії, проявлена в рішенні технічної задачі.

Практичний компонент технічного мислення передбачає:

1. Вміння переносити знання в нові ситуації, виконувати практичні дії з технічними об'єктами.

Критеріями оцінки розвитку цього вміння є широта переносу знань для розв'язання технічних задач різних типів.

2. Здатність відмовитися від загальноприйнятого, здавалось би, очевидного методу вирішення технічної задачі заради нового, більш оригінального і продуктивного.

Критерієм оцінки є швидкість практичного розв'язання технічної задачі, гнучкість мислення в пошуках оригінального нового підходу.

3. Незалежність судження характеризує здатність особистості не наслідувати за загальноприйнятий приклад, товаришів, мати свою точку зору на відміну від думок інших.

Критерієм оцінки цієї здібності є гнучкість мислення, ступінь незалежності і відмінності власної думки від думок і установок інших.

Емоційно-вольовий компонент технічного мислення передбачає уміння долати помітні труднощі, навички самостійності, довготривале утримування бажання досягти мети, позитивне ставлення до керівника гуртка, ставлення до ровесників, ставлення до самого себе. Емоційно-вольовий компонент технічного мислення є пристрасним переживанням результатів діяльності.

Критерієм оцінки є час утримування бажання досягти мети.

Висновки. Концептуальна модель виступала інструментом експериментального дослідження з виявлення технічно обдарованих учнів, основою для апробації формувального експерименту та оцінки ефективності використання творчого тренінгу для формування технічного мислення учнів 1- 4 класів.

Процес формування технічного мислення в учнів початкової ланки є складним і багатограним процесом, який залежить від багатьох психологічних умов, деякі з них були порушені в роботі.

1. Богоявленская Д.Б. Пути к творчеству. Д.Б. Богоявленская. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
2. Божович Л.И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Божович, Л.В. Благоннадежиной / Науч.- исслед. ин-т. общ. и пед. психологии АПН – М.: „ Педагогика” 1972. – С. 7-44.
3. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. / А.В.Запорожец. – М.: Педагогика, 1982. – Т.4. Детская психология / Д.Б. Эльконина. – 1984. – 433 с.
4. Давыдов В.В. Проблемы развивающегося обучения / В.В.Давыдов – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.
5. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
6. Лейтес Н.С. Способность и одаренность в детские годы / Н.С. Лейтес – М.: Знание, – 1984. – 80 с.
7. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – 3-е изд. / А.Н. Леонтьев – М. Изд-во МГУ, 1972. – 576 с.
8. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности / А.М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С.29-33.
9. Матюшкин А.М. , Сиск Д.А. Одаренные и талантливые дети / А.М. Матюшкин, Д.А. Сиск // Вопросы психологии. – 1988. – № 4. – С. 88-97.
10. Теплов Способности и одаренность Б.М. // Проблемы индивидуальных различий. – М, АПН РСФСР1961. – С. 9-20
11. Моляко В.О. Психологична теорія творчості / В.О. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С.2-9.
12. Renzulli, Hartman R.K. Scale for rating behavioural characteristic of superior students. Exceptional Children, 1971, – P. 38, 243-248.

Ярослав Никорак,

старший викладач кафедри інформатики,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Yaroslav Nykorak,

Assistant of the faculty of computer science
of Vasyl Stefanyk
Pre-Carpathian National University

УДК 371. 15: 001.76
ББК 74 в 052

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МЕТОДІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

INNOVATIONS APPLICATION OF MATHEMATICAL METHODS IN PEDAGOGICAL RESEARCH

У статті розкриваються інноваційні тенденції застосування математичних методів у проведенні педагогічних досліджень.

Ключові слова: інновації, математичні методи, педагогічні дослідження, моделювання, педагогічна наука.

В статтє анализируются инновационные тенденции использования применения математических методов в проведении педагогических исследований.

Ключевые слова: инновации, математические методы, педагогические исследования, моделирование, педагогическая наука.

The article describes the innovative trends in use of mathematical methods in conducting educational research.

Keywords: innovation, mathematical methods, educational research, modeling, teaching science.

Постановка проблеми. В кінці ХХ століття основним чинником, що забезпечує стабільність і прогрес розвитку будь-якої країни, стає людина. Зростання ролі людини, перетворення людського капіталу в головний ресурс розвитку суспільства підвищує значущість наук про людину, і, перш за все педагогіки як єдиної спеціальної науки про освіту, науки, що приймає активну участь у формуванні знань про людину та умови її розвитку. Актуальність вказаної проблеми визначається протиріччями між завданнями, зумовленими сучасною соціокультурною ситуацією, об'єктивно існуючими потребами освіти і реальною можливістю їх наукового забезпечення.

Одним з істотних чинників розвитку суспільства є наука, яка значною мірою впливає на рівень його добробуту. Відповідно сучасне суспільство ставить перед педагогічною наукою завдання щодо формування та розвитку особистості майбутнього педагога, що володіє навиками підготовки і проведення педагогічних досліджень.

Грамотно організована науково-дослідна робота студентів покликана сприяти формуванню у них навичок поглибленої самостійної роботи, наукового мислення, творчих здібностей, готувати їх до безперервної освіти, орієнтувати на ефективну самоосвіту, що дозволяє проектувати свою майбутню педагогічну діяльність. Пріоритети з підготовки студентів до здійснення подальших педагогічних досліджень віддаються вищим навчальним закладам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями організації науково-дослідної роботи студентів займалися: Л. Авдеєва, Н. Амеліна, М. Байдан, М. Берштейн, О. Головка, А. Голуб, Л. Жданова, Л. Квіткіна та ін.

Аналіз та можливості використання зарубіжного досвіду організації дослідницької роботи студентів знайшли відображення в роботах Г. Воробйова, Б. Вульфсона, М. Кларіна, З. Малькової, Ф. Ратнер, Л. Філіпової та ін. Порівняльний аналіз системи освіти в аспекті організації наукової діяльності студентів проводили: У. Арнаутов, В. Беліч, В. Болотов, Т. Вишнякова, О. Головка, А. Слободянюк та ін.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки характеризується міждисциплінарним синтезом різних підходів у вивченні проблем освіти (Н. Бордовская, В. Краєвський, І. Лебедева, А. Найн, В. Полонський та ін.), цей процес стосується не тільки змісту наукових дисциплін, а й методів їх дослідження.

Загальна проблема готовності педагога до здійснення науково-пошукової діяльності стала предметом розгляду вітчизняної педагогічної науки у другій половині ХХ ст. (М. Дьяченко, Л. Кандибович Г. Костюк, Н. Кузьміна, О. Мороз, В. Сластьонін, А. Щербаків та ін.). Водночас, підготовка майбутніх учителів до застосування математичних методів у педагогічних дослідженнях системно не досліджувалася.

А під час проведення педагогічних досліджень науковці та вчителі-практики все частіше використовують методи психології, соціології, біології, математики та інших наук.

Мета статті розкрити психолого-педагогічні засади формування готовності педагогів до проведення педагогічних досліджень.

Основний виклад матеріалу. Розвиток педагогіки як самостійної галузі наукового знання історично пов'язано з методами суспільних і природних наук. Вже в кінці XIX ст. в дослідженнях, які стосувалися і проблем освіти стали застосовувати методи анкетування, тестування (рівня розвитку дітей), елементи статистики, які були адаптовані раніше і використовувалися лише у психології.

На початку XX ст. арсенал методів, які використовуються у педагогічних дослідженнях значно розширюється. Проводяться масові дослідження успішності школярів, здійснюється порівняння ефективності методик викладання, організації праці вчителя, шкільного планування. У цей час взаємодія педагогіки та її методів з іншими науками проявляється на різних рівнях і у різноманітних формах. На методологічному і теоретичному рівні педагогіка використовує основні ідеї, теоретичні положення, узагальнюючі висновки громадських та природничих наук для обґрунтування вихідних принципів, передумов навчання і виховання, цілей освіти. Узятя за основу теорія у багатьох випадках виступає в ролі методу, що визначає хід і результат подальших досліджень. Залежно від обраної теорії змінюються уявлення і підходи в освіті, конкретні рекомендації, які може дати наука практиці.

Педагогічну науку складають як результати пізнання дійсності, так і методи отримання цих знань, які є невід'ємною частиною будь-якого дослідження. Метод характеризує потенційні можливості педагогічної науки, ступінь її проникнення у вивчення реальних процесів навчання і виховання, показує, які явища можуть бути пізнані в даний час, а які поки що є лише предметом гіпотетичних припущень. Обраний метод іноді визначає хід і результативність дослідження, форми організації роботи, загальну методологічну орієнтацію автора. У міру зростання складності наукових завдань істотно підвищується залежність результатів педагогічної науки від ступеня розробленості дослідницького інструментарію, форм і методів організації наукової діяльності.

Термін «метод» має декілька трактувань, що розрізняються за ступенем абстракції, цілями і завданнями з урахуванням конкретних етапів дослідження. У філософському сенсі під методом розуміються наукові теорії, перевірені практикою. Будь-яка така теорія під час побудови інших теорій може виступати по суті у фундаментальній ролі методу в цій чи іншій галузі знань. Метод у педагогіці також нерідко розглядається як сукупність прийомів практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної задачі в сфері освіти, комплекс інтелектуальних дій, логічних процедур за допомогою яких ця наука намагається встановити істину, перевірити чи спростувати її. Окрім цього метод трактується як конкретний спосіб вивчення певної специфічної галузі знань, інтелектуальна схема, яка пояснює логіку дослідження, послідовність і зв'язок між його окремими етапами [1].

Незважаючи на різні трактування методів, більшість з них можна розглядати як певний систематизований комплекс прийомів, процедур, що застосовуються вченими для досягнення цілей і завдань дослідження, план, яким вони керуються під час організації наукової роботи та її окремих етапів.

Педагогу, щоб вибрати метод, адекватний дослідницькій задачі, необхідно знати перш за все особливості об'єкта, що досліджується, його специфіку, характерні риси та умови застосування різних методів. Для дослідження складних об'єктів, якими є об'єкти педагогічної науки, необхідне комплексне використання методів, в тому числі і методів інших наук.

Дослідника XXI століття вже неможливо уявити без знання математичних методів, у тому числі методів математичного моделювання, що застосовуються для аналізу експериментальних даних і підтвердження власних гіпотез, так як культура експериментального дослідження вимагає переконливих кількісних підтверджень. А знання математичних методів дозволяє найбільш повно представити закономірності, з'ясувати сутність педагогічних процесів та явищ.

Завдяки використанню багатого інструментарію математичних методів стало можливим представлення результатів з більшою доказовістю припущень і висновків. Наприклад, при побудові математичних моделей педагогічної дійсності, застосування методів математичного моделювання дозволяє не тільки прогнозувати розвиток педагогічних систем, а й розкривати механізми їх розвитку чи занепаду.

Сучасний етап розвитку науки характеризується інтенсивною взаємодією суспільних і природних наук. Прогрес у психології, соціології, біології, математиці та інших науках суттєво розширив можливості пізнання в сфері освіти, що дозволяє подолати роз'єднаність різних підходів, знайти точки їх перетину. У міру розвитку педагогічної науки вона все більш повно і продуктивно виконуватиме системоутворюючу функцію по відношенню до міждисциплінарних досліджень та їх результатів, інтегруючи різні теоретичні знання стосовно вибраного об'єкта та завдань [5].

Між педагогічними і спеціальними науковими знаннями, отриманими в результаті міждисциплінарних досліджень, існує складний взаємозв'язок. Спеціальні знання нерідко виступають основою для пояснення спостережень за розходженнями індивідуальних особливостей школярів, їх психофізіологічних реакцій та станів у процесі навчальної діяльності. Вони служать базисом для обґрунтування норм і конкретних педагогічних рекомендацій практиці.

Важливою є роль методів різних наук у дослідженні проблем, що стосуються питань трудового, розумового, фізичного та інших напрямів виховання. Без застосування спеціальної апаратури, тільки простим спостереженням, у багатьох випадках вже не можна обійтися. Так під час вивчення проблем освіти використовуються в основному загальнонаукові методи. Як правило, це не один метод, а ціла система методів. Зрозуміло, пряий перенос методів будь-якої науки в сферу освіти часто неможливий. Інтеграція знань різних наук та їх методів для розв'язання педагогічних завдань дозволяє перейти від суб'єктивних вражень про різні сторони навчально-виховного процесу до більш точних об'єктивних оцінок і висновків.

Таким чином «прагнення використовувати методи психології, соціології, біології, математики та інших наук у педагогічних дослідженнях можна тільки вітати». [6]

Велика роль громадських та природничих наук та їх методів у зміні стилю мислення педагогів, розвитку концептуального апарату науки, логіки і методики проведення дослідження. У зв'язку з цим можна висувати і вирішувати принципово нові, раніше недоступні дослідницькі завдання.

Математизація педагогії несе в собі величезний гносеологічний потенціал. Вона не тільки позбавляє науку від одностороннього якісного опису, але й влаштовує сувору ревізію досягнутого, надаючи для цього об'єктивні методи перевірки і більш досконалу мову. Для повного успіху формалізації потрібно неодмінно дотримуватися таких умов: ясна несуперечлива гіпотеза, заснована на доведених наукою положеннях; наступна за нею модель, що включає необхідне число змінних; «програвання» цієї моделі, а потім заповнення її експериментальними фактами. Ця послідовність і становить логічний ланцюжок діалектичних переходів від явища до його математичного опису.

Математичні методи - застосовуються у педагогічному дослідженні для кількісного аналізу отриманого матеріалу та обробки даних експерименту.

Впровадження результатів наукових досліджень у практику - цілеспрямований процес, який забезпечує організацію діяльності на основі закономірностей, висновків і рекомендацій.

Математичні методи використовують для кількісного аналізу фактичного матеріалу, отриманого у процесі педагогічного дослідження. Вони надають процесу дослідження чіткості, структурованості, раціональності, ефективності під час опрацювання великої кількості емпіричних даних.

У педагогічних дослідженнях широко використовують такі види математичних методів:

- метод реєстрування — виявлення певної якості в явищах та її кількості (наприклад, кількості запізень на уроки);
- метод ранжування — класифікація даних у певній послідовності (спадання чи зростання показників), визначення місця в цьому ряду (наприклад, складання списку учнів залежно від рівня успішності тощо);
- метод моделювання — створення і дослідження моделей. Моделювання є засобом теоретичного дослідження психологічних та педагогічних явищ через уявне створення життєвих ситуацій, в яких може відбуватися діяльність людини. Метод моделювання допомагає пізнати закономірність поведінки людини у певних ситуаціях;
- статистичні методи — методи математичної статистики, що використовуються для опрацювання експериментальних даних з метою підвищення обґрунтованості висновків. У педагогії та психології вони представлені: а) описовою статистикою (табулювання, графічний вираз та кількісне оцінювання даних); б) теорією статистичного висновку (передбачення результатів за даними обстеження вибірок); в) теорією планування експериментів (виявлення та перевірка причинних зв'язків між змінними) [2].

Завдяки математичним методам описують кількісні характеристики педагогічних явищ, визначають оптимальні умови управління процесом навчання і виховання. Зазвичай вони є ефективними тільки при масовому характері досліджуваних явищ, їх типовості, вимірюваності.

Тенденції у розвитку світової науки полягають в тому, що чим більше кожна наукова галузь використовує математичні знання, математичні методи дослідження, іншими словами, чим краще забезпечена її математизація, тим більше ця наука є наукоподібною. Але математика користується абстрактними моделями. Очевидно, що для впровадження математики у педагогіку потрібно створити такі математичні моделі педагогічного процесу, які можна активно використовувати у педагогії. Адже розвиток педагогічної науки засвідчує, що математичний аспект у її становленні є дуже важливий, і тут усе залежить від створення добрих математичних моделей навчання і виховання [6].

Безумовною вимогою підготовки майбутнього педагога є не тільки озброєння знаннями навчальних дисциплін, розвиток його професійних якостей, а й формування умінь аналізувати педагогічний процес, пошуку і планування нових підходів до навчання і виховання учнів.

Формування готовності студентів до педагогічної діяльності буде ефективною, якщо у виховно-освітньому процесі реалізуються психолого-педагогічні умови, що сприяють формуванню та розвитку пошукових, дослідницьких і експериментальних умінь студентів. А також за умови, що існує система науково-дослідної роботи студентів, яка включає такі напрями: навчально-дослідницька робота студентів, що здійснюється у освітньо-виховному процесі; науково-дослідна робота студентів під час позааудиторної діяльності; науково-технічна творчість студентів та організаційно-масові заходи наукового характеру.

Формування готовності до проведення педагогічних досліджень під час професійної діяльності буде успішним за умови організації диференційованого підходу до науково-дослідної роботи студентів, що дозволяють: організувати науково-дослідну роботу з урахуванням індивідуальних особливостей студентів; розвивати самостійність і відповідальність кожного студента в процесі науково-дослідної роботи; розширювати наукові контакти і вдосконалювати науково-дослідницькі вміння студентів.

Педагогічне дослідження - це складний свідомий і цілеспрямований пошук шляхів вдосконалення педагогічного процесу з використанням певного наукового апарату, що дозволяє зробити пошук більш успішним [5].

Все більш потужним перетворювальним засобом педагогічних досліджень стає моделювання. Наукова модель - це подумки представлена або матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна замінити його так, що вивчення моделі дозволяє отримати нову інформацію про цей об'єкт.

Метод моделювання (франц. *modele* - зразок) - імітування реально існуючої педагогічної системи шляхом створення спеціальних моделей, схем, знакових чи реальних аналогів, в яких відтворено принципи організації та роботи цієї системи [7].

Моделювання - це метод створення і дослідження моделей. Головна перевага моделювання - цілісність представлення інформації. Сотні років педагогіка розвивалася головним чином за рахунок аналізу - розчленування цілого на частини; у цьому контексті синтезом як таким практично нехтували. Моделювання ґрунтується на синтетичному підході: виокремлює цілісні системи і досліджує їх функціонування.

Переважає більшість створених сьогодні педагогічних моделей відноситься до дидактичних явищ. Виховні процеси, на які насамперед треба скерувати гносеологічний напрям моделювання, досліджуються на моделях недостатньо. Причиною цього є неймовірна складність і багатогранність виховного процесу, який чітко передбачити чи запрогнозувати на практиці просто неможливо.

Моделювання в дидактиці успішно застосовується для вирішення таких важливих завдань:

- оптимізації структури навчального матеріалу;
- поліпшення планування навчального процесу;
- управління пізнавальною діяльністю;
- управління навчально-виховним процесом;
- діагностики, прогнозування, проектування навчання.

Моделювання, безсумнівно, метод плідний, але і підступний. По суті він служить трьома корисним цілям. Евристичній - для класифікації, позначення, знаходження нових законів, побудови нових теорій та інтерпретації отриманих даних. Обчислювальній - для вирішення обчислювальних проблем за допомогою моделей. Експериментальній - для вирішення проблеми емпіричної перевірки (верифікації) гіпотези за допомогою порівняльного оперування з тими чи іншими моделями [5].

Проблемність застосування моделювання полягає в тому, що, незважаючи на всю його привабливість, а також можливість охопити систему в цілому, доводиться вдаватися до умовних схем, вводити дуже багато припущень. У результаті з'являються моделі, які не мають нічого спільного з моделюючою дійсністю, або ж спотворюють її. Дослідити їх - марна трата часу і сил: треба спершу довести справедливість існування моделі.

Висновки. Педагогіка як наука володіє широким спектром різно-манітних методів отримання науково-педагогічних знань. Кожен з них має свої особливості застосування та розкриває певну сторону та специфіку досліджуваного явища. Проте немає одного, єдиного, найкращого методу дослідження. Об'єктивну, глибоку і всебічну інформацію про досліджуване явище можна отримати лише за умови застосування кількох методів дослідження, які доповнюють один одного.

1. Архангельський С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. Учеб.-метод. Пособие / С.И.Архангельский - М.: Высш. школа, 1980.- 368 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. / Н. П. Волкова. — 3-те вид., стереотип. — К. : Академвидав, 2009. — 616 с.
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей - СПб.: Изд-во „Питер”, 2000. - 368 с.
4. Ингекамп К. Педагогическая диагностика: Пер. с нем. - М.: Педагогика, 1991. - 240 с.
5. Краевский В.В. Методология педагогического исследования. Пособие для педагога - исследователя / В.В. Краевский - Самара: Изд-во ГПИ, 1994.- 165 с.
6. Меньяйленко О.С. Математичні моделі „гуманних” педагогічних впливів для автоматизованих навчальних систем // Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. В.Далі. - 2006. - № 1(95). - С. 134-144.
7. Мойсеюк Н. Педагогіка: навч. посібн. / Н. Мойсеюк К.: ВАТ БКФ, 2007.- 656 с.
8. Палчевський С. Педагогіка: навч. осібник., Київ, 2008 - 468 с.
9. Педагогічний словник / за ред. М.Д.Ярмаченка. - К.: Педагогічна думка, 2001.- 363 с.
10. Подласый И.П. Педагогіка: 100 вопросов - 100 ответов. - М., наука, 2003. - С.71-79.
11. Савченко О.Я. Функціональний підхід при підготовці майбутнього вчителя // Освіта України. - 2003.- 17 червня. - № 44-45. - С.6-7.

Вікторія Стинська,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки імені Б.Ступарика, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Victoriya Stynsjka,

candidate of Pedagogical Sciences, senior lecturer of pedagogical department named after B.Stuparyk Precarpathian National University Named after Vasyl Stefanyk

Любов Прокопів,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки імені Б.Ступарика Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Lubov Prokopiv,

candidate of Pedagogical Sciences, senior lecturer of pedagogical department named after B.Stuparyk Precarpathian National University Named after Vasyl Stefanyk

УДК 378.1 (410)

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

UNIVERSITY EDUCATION IN GREAT BRITAIN: HISTORICAL ASPECT

У статті розкрито історію розвитку університетської освіти у Великій Британії, що бере початок із заснування Оксфордського (XII) та Кембріджського (XIII) університетів. Увагу звернено на передумови розвитку університетської освіти, умови вступу, кваліфікації та ступені.

Ключові слова: університетська освіта, вища освіта, Велика Британія.

В статье раскрыта история развития университетского образования Великобритании, которая берет начало от основания Оксфордского (XII) и Кембриджского (XIII) университетов. Внимание обращено на предпосылки развития университетского образования, условия поступления, квалификации, и степени.

Ключевые слова: университетское образование, высшее образование, Великобритания.

The history of the development of the university education in Great Britain, that goes back to the establishment of Oxford (XII century) and Cambridge (XIII century) universities is outlined in the article. Attention is paid to the preconditions for the development of the university education, terms of entrance, qualifications and degrees.

Key words: university education, higher education, Great Britain

Постановка проблеми. Велика Британія має репутацію країни класичної університетської та професійної освіти. Сучасна британська вища освіта є престижною у цілому світі, дає кваліфікацію міжнародного рівня і знаменита високою якістю навчання. На відміну від країн континентальної Європи, Велика Британія має послідовну освітню систему, подібну на систему США, яка на сучасному етапі являє собою де-факто глобальну модель для стандартів вищої освіти.

На сучасному етапі вища освіта забезпечується безпосередньо університетами або коледжами та інститутами вищої освіти, що мають університетський статус. Загалом у Великобританії нараховується більше 170 вузів, в т.ч. 102 університети, які представляють собою центри академічної освіти і науково-дослідної роботи [1, с. 141].

Основний зміст статті. Як свідчить аналіз джерельної бази, університетська освіта у Великій Британії виникла в XII-XIII ст., внаслідок соціально-економічних і політичних умов розвитку країни. Головною функцією перших англійських середньовічних університетів – Оксфордського (1167) і Кембріджського (1209) – була підготовка духовенства. Контроль церкви над університетами був закріплений в XIII ст. і переслідував подвійну мету – прагнення підкорити собі університетську освіту та створити центри університетської освіти для вищого духовенства [2, с. 27].

З 1334 р. в Великобританії впродовж 498 р. діяв указ короля Едуарда III, відповідно до якого заборонялося створення нових університетів. Тому практично до першої чверті XIX ст. єдиними вищими навчальними закладами Великої Британії залишалися Оксфордський і Кембріджський. Вони забезпечували освіту в гуманітарній сфері, основу якої складала класика. Релігійні тести, висока плата за навчання обмежували вступ до цих університетів. Таке становище з одної сторони, потреба суспільства у всезагальній освіті – з іншої – стали об'єктивними передумовами створення в Лондоні Університетського коледжу (1826), що заклав основу для відкриття Лондонського університету (1836) та проведенні ряду реформ – реформи екзаменаційної системи, відміна релігійних тестів, розширення змісту університетської освіти. За ініціативою підприємців в другій половині XIX – на початку XX ст. у великих індустріальних містах відкриваються університетські коледжі, які пізніше утворили групу так званих «сучасних» університетів Великої Британії – Бірмінгемський (1900), Ліверпульський (1903), Лідський (1904), Шеффілдський (1905), Брістольський (1909) [2, с. 27 – 28].

Таким чином, до початку Першої світової війни університетська освіта у Великій Британії була представлена двома групами університетів: з однієї сторони щедро субсидйованні Оксфорд і Кембридж, з іншої – бідні «сучасні» університети Англії, Уельса і Шотландії.

Аналіз джерельної бази засвідчує, що англійська освітня система до Першої світової війни була недосконалою. Класова елективна система університетської освіти забезпечувала здобуття вищої освіти привілейованим верствам населення, вища освіта не відповідає рівню розвитку науки і техніки, мала місце гостра недостача спеціалістів різного фаху.

В перше повоєнне десятиліття уряд розпочав політику розширення університетської освіти, однак виключно в рамках уже існуючих навчальних закладах (виключення склав університетський коледж С.Стаффордшира, що реорганізував у Кільський університет). Так, в 50 рр. XX ст. університетські хартії отримали колишні університетські коледжі: Саутгемптонський (1952), Галльський (1954), Екзетерський (1955), Лестерський (1957) [2, с. 28].

В 60-ті р. XX ст. у Великобританії було засновано сім нових університетів: Сассекський (1961), Йоркський (1963), Університет Східної Англії, Ланкастерський (1964), Ессенський, Кетський і Уорікський (1965), «Відкритий» (1969). Ці університети, включаючи Кільський, утворили групу так званих «нових» університетів. Названі вищі навчальні заклади фактично стали першими університетами Великої Британії, що були засновані і фінансованими державою. Вони отримали можливість вводити інновації (більш широка програма навчання, спрямованість програм на подолання вузької спеціалізації) в зміст університетської освіти, що було продиктовано багаторічним невдоволенням якістю отримуваної студентами освіти [2, с. 29].

В 1992 р. 33 політехнічні інститути були оголошені «чартерними» (charter) університетами. В цих інститутах здавна викладалися професійні і технічні дисципліни з присвоєнням їх випускникам учених ступенів і високих професійно-технічних кваліфікацій. Різниця між старими і новими університетами дещо стерлася. Нові університети тісно пов'язані з торгівлею і промисловістю і тому будують свої початкові програми з певним врахуванням інтересів підприємців. Старіші університети стараються не відставати і скріплюють свої зв'язки з місцевими і національними комерційними колами, однак у своїх навчальних програмах більше концентруються на таких «чисто теоретичних» дисциплінах, як філософія, література і природничі науки [3].

Умови для вступу в університети Великої Британії були різними. Загальною мінімальною умовою була наявність в абітурієнта Загального свідоцтва про середню освіту, в якому дві з п'яти дисциплін мали бути складними на підвищеному рівні або документа йому еквівалентному (Шотландське свідоцтво вищого ступеня, Національне свідоцтво чи диплом). Окресленим вимогам відповідали тільки невелика частина випускників середніх шкіл, у зв'язку з тим, що у Великій Британії була різко виражена селективність середньої освіти. Так, в 1973 – 1974 н.р. із 751 тис. молоді віком 18 років тільки 111, 4 тис. (менше 15 %) мали документ, що відповідав мінімальним умовам вступу [2, с. 44 – 45].

Ще однією перепоною на шляху до вищої освіти був ретельний відбір абітурієнтів за принципом наявності «комплексу здібностей», що мало сприяти високому освітньому стандарту ступеня бакалавра – першого ступеня, що надавався в університетах Великої Британії. Вступних екзаменів в університети не було, однак інколи при вступі вимагали написання реферату або проводили співбесіду. В деяких випадках вирішальне значення мала шкільна характеристика.

З метою впорядкування та уніфікування прийому в університети в 1962 р. за рекомендацією Комітету віце-канцлерів і ректорів було створено Центральну університетську раду по прийому, до якої ввійшли представники всіх університетів Великої Британії. До компетенції Ради входило: розгляд заяв абітурієнтів і рекомендація для вступу у відповідний навчальний заклад в залежності від успіхів у навчанні, побажань і вимог окремих університетів, коледжів чи факультетів.

В 1972 р. Рада розглянула більше 124 тис. заяв. В 1973-1974 н.р. в університети Сполученого Королівства було прийнято 66 тис. З них 40,5% вступили на наступні факультети: інженерні, технологічні, сільськогосподарські, лісоводства, ветеринарії, природничих наук; 25,3 % – соціальних наук, управління, архітектури; 24,4 % – педагогічні, філологічні, вітчизнознавства, гуманітарні, музики, театру, прикладного мистецтва і дизайну; 9,8% – медицини, стоматології, охорони здоров'я [2, с. 45-46]. Таким чином, можна стверджувати, що у Великій Британії університетська освіта була багатопрофільною і користувалася попитом серед молоді.

Ступені, що присуджувалися в університетах Великої Британії, поділялися на перші і вищі (First і Higher degrees). В більшості університетів перші ступені з гуманітарних і природничих наук називалися бакалавр мистецтв (Bachelor of Arts) і бакалавр наук (Bachelor of Science). В Оксфорді, Кембриджі і ряді нових

університетів ступінь бакалавра мистецтв присуджується за гуманітарні і природничі науки. В чотирьох старовинних університетах Шотландії першою ступінню по гуманітарних науках є ступінь магістра мистецтв (Master of Arts) [2, с. 53 – 54].

Курс навчання для отримання першого ступеня становить 3 або 4 роки, в медицині, стоматології і ветеринарії – 5 або 6 років. Ступінь присуджується після успішного закінчення курсу і здачі екзаменів.

Перші ступені бувають двох основних видів: почесні (honour) і звичайні (ordinary).

Почесні ступені передбачали вузьку спеціалізацію в одній із галузей науки і техніки. Їх присуджують Оксфордський, Кембріджський, Лондонський і «сучасні» університети.

Курси підготовки до отримання звичайних ступенів була в «сучасних» і «нових» університетах з гуманітарних або природничих дисциплін.

Вищі університетські ступені поділялися на три категорії: ступені магістра (M.), доктора філософії (Ph.D. або D.Phil.) і вищі докторські ступені, які присуджують всі університети. Для отримання ступеня слід навчатися або здійснювати дослідницьку роботу впродовж одного або двох років після отримання першого ступеня. Навчальні курси закінчувалися усним або письмовим іспитом. Результатом дослідницької роботи була дисертація.

Для отримання ступеня доктора філософії (Ph.D.) або (D.Phil. – в Оксфорді, Суссексі і Йорку) необхідно здійснювати в даному університеті впродовж 2 або 3 років дослідницьку роботу по затвердженню теми і захистити дисертацію. Так, в 1972 – 1973 н.р. у Великобританії було присвоєно 50 тис. перших ступенів і 2 тис. – вищих, в т.ч. більше 9 тис. отримали ступінь доктора філософії [2, с. 55-56].

До 1992 р. вища освіта Великобританії була взірцем бінарної моделі, для якої притаманний чіткий поділ на університетський та неуніверситетський сектори. Акт 1992 р. надав технічним інститутам статус університетів, і два сектори злилися в один, хоч і відмінності між технічними й рештою університетів залишилися значними.

Всі університети Великобританії мають високий рівень автономії у визначенні курсів, програм і методів навчання. Загальну патетику у вищій освіті здійснює Міністерство освіти і науки шляхом розподілу матеріальних ресурсів. Посередницькі функції між урядом та університетами покладено на три ради університетських фондів (Англії, Шотландії та Уельсу). До складу цих рад входять представники закладів вищої освіти з регіонів Великобританії, шкіл та ліцеїв, роботодавців. Таке широке представництво дає змогу поєднати інтереси держави й вищих шкіл, досить об'єктивно оцінюючи останні. Для цього з 1996 р. розширюються число критеріїв, за якими має визначатися якість навчальних послуг і рівень закладу. Консультативним органом в оцінюванні є комітет ректорів, який з 1992 р. перейменованний на Комітет з якості вищої освіти [3].

Сьогодні університети Великої Британії – це центри академічної освіти і науково-дослідної роботи. Велика Британія була в числі перших держав, що підписали 18 - 19 червня 1999 р. декларацію у м. Болонья (Італія) про створення до 2010 року єдиного освітнього та наукового простору.

Ключові положення Болонської декларації передбачають: незалежність університетів від держав, взаємне визнання іноземних документів про освіту, загальні критерії присвоєння ступенів і кваліфікацій.

Як показує практика, Великій Британії освітні підходи Болонського процесу є близькими, адже досвід напрацьовувався задовго до підписання декларації. Так, у Великій Британії визначально система вищої освіти дворівнева. Вступити в університет можна пред'явивши сертифікат про здачу екзаменів з двох або трьох предметів навчального курсу середньої школи просунутого рівня. При випуску можна отримати диплом про професійну кваліфікацію і вчену ступінь.

Очевидним достоїнством освітньої системи Великої Британії є її виняткова гнучкість: є можливість обирати дисципліни та спеціалізацію за власним уподобанням. Більше того – при бажанні вибрані предмети і напрямки можна поміняти [3]. Водночас у Великій Британії спостерігаються великі масштаби студентського обміну, обміну викладачами, регулярного наукового стажування, участі у престижних міжнародних симпозиумах, конгресах та конференціях, адже академічна мобільність є однією із цілей Болонського процесу [4].

За європейським стандартом диплом гарантує високий рівень підготовки, тому дипломований фахівець Великобританії відразу займає робоче місце і виконує свої посадові обов'язки. Гарантія цього – високе резюме університету. Якщо фахівець не буде підготовлений належним чином, імідж університету може бути втрачений назавжди, його рейтинг серйозно постраждає [3].

Також, відповідно до європейських стандартів освіти, основне завдання університету полягає в науково-дослідній роботі, а не розробці теоретичних лекцій. В Британських університетах науково-дослідна діяльність фінансується державою через систему грантів, тому 70-80 відсотків робочого часу науковець Британії відводить на науку, а решту – на викладацьку діяльність [4].

Висновки. Таким чином, університетська освіта Великої Британії є привабливою і відкритою для всіх громадян Великобританії та Євросоюзу. Маючи давні добрі традиції навчання і виховання молоді ВНЗ Великобританії користуються великим авторитетом.

1. Розенфельд Ю. Особенности системы высшего образования в Великобритании / Ю.Н. Розенфельд, Г.В.Рощупкин // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»: научне издание. – Харків, 2007. – Т. 13, Кн. 1 : Актуальні проблеми освіти. – С. 141 – 143.
2. Федорова Н. Университетское образование в Великобритании /Н.В.Федорова. – М, 1976.– 77 с.
3. http://po/test1.ru/article/1_velikobritania.shtml
4. http://dialogs.org.ua/issue_full.php?m_id=9486.

Ореста Карпенко,

магістр педагогічної освіти, аспірант,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Oresta Karpenko,

Master of Pedagogical Education,
post-graduate student,
Drohobych State Pedagogical University
named after Ivan Franko

УДК 37.018.32 (430): 371.12-0555.52

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СПІВПРАЦІ ПЕДАГОГІВ З БАТЬКАМИ У ДИТЯЧИХ МІСТЕЧКАХ НІМЕЧЧИНИ

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF COOPERATION OF TEACHERS WITH PARENTS IN SOS-KINDERDORF IN GERMANY

У статті розглядаються найбільш поширені форми взаємодії вчителів з батьками: свято для батьків і дітей, курси для батьків. Однією з умов розвитку концепції педагогіки дитячої села є тісна взаємодія з сім'ями дітей і перспективи їх повернення додому.

Ключові слова: SOS-Kinderdorf, Німеччина, форми співпраці з батьками, курси для батьків.

The article deals with the most common forms of cooperation of teachers with parents: a holiday both for parents and children, courses for parents. One of the conditions of development of the concept of pedagogics of Children's Village is a close cooperation with families of children and prospects of their return home.

Keywords: SOS-Kinderdorf, Germany, forms of cooperation with parents, courses for parents.

Постановка проблеми. Сьогодні дитячі містечка (SOS-Kinderdorf), засновником яких був австрійський педагог Г. Гмайнер, діють у 132 країнах світу. У кожній окремій країні на діяльність цієї організації має вплив історичний досвід, національні традиції, віросповідання та особливості економічного розвитку. На початку XXI ст. робота у дитячих містечках (SOS-Kinderdorf) Німеччини вважається престижною. Довір'я населення виявляється у пожертвах, зокрема таких організацій, як Німецький Червоний Хрест, Адвеніат, Карітас, Німецька UNICEF, Німецька допомога при захворюванні на рак та ін. Педагогіка дитячого містечка є педагогікою сімейного типу, для якої характерні дієвість і безперервність. Завдяки тривалому перебуванню матері у дитячому містечку формуються стабільні соціальні відносини у сім'ї. Цьому сприяють педагогічно правильно згруповані групи, склад яких наближений до сім'ї, широка автономія у веденні домашнього господарства, виховання у соціумі, довготривала співпраця матерів дитячих містечок з батьками та громадськими організаціями [6, с. 19].

Аналіз останніх досліджень. Питання пошуку, відбору, відповідної освіти та підвищення кваліфікації педагогів, SOS-матерів, досвід сприяння професіоналізму SOS-матерів в окремих країнах світу, чинники внутрішнього і зовнішнього визнання їхньої професії знайшли висвітлення у книгах Е. Ульманн, К. Демут, А. Брандль, Ф. Гайдера. Найбільш докладно і всебічно діяльність SOS-Kinderdorf висвітлюють періодичні видання, які виходять в Австрії і Німеччині. Це часописи "SOS-Kinderdörfer weltweit", "SOS-Kinderdorf-Forum", "SOS-Kinderdorf.Bote", "Unzere Kinder", "Nasowas". Освітню концепцію заснування і розвитку дитячих містечок у Німеччині розкриває О. Чепіль [1]. В українськомовній літературі означена проблема не знайшла достатнього висвітлення.

Мета статті – розкрити зміст і форми співпраці педагогів з батьками у дитячих містечках Німеччини.

Основний зміст статті. Сьогодні у дитячих містечках Німеччини, як правило, перебувають соціальні сироти. Більшість хлопців та дівчат мають рідних батьків, однак з різних причин не можуть жити разом з ними. Тому одним з важливих завдань педагогів дитячого містечка є робота з батьками. Для цього використовують різноманітні форми роботи, серед яких найбільш поширеними є організація свят, курсів для батьків, проведення бесід та ін.

З педагогічної та науково-соціальної точки зору відносини між матір'ю та дитиною мають велике значення, зі сторони дитячого містечка створився процес відокремлення неповноцінних відносин матері та дитини. Сконцентроване материнське виховання у дитячому містечку піддає небезпеці абсолютизувати, ідеалізувати відносини матері та дитини. Проблемою в сім'ї дитячого містечка є не настільки неповноцінна заміна сім'ї, яка сформована ідеологією педагогіки дитячого містечка, а те, що незважаючи на допомогу в процесі виховання інших працівників дитячого містечка, відносини між матір'ю та дитиною є занадто тісними. Як наслідок, у хлопців

та дівчат виникають не впевненість в собі, негативний образ про себе, залежність у думках та діях, недостатньо уміння для самовизначення та задоволення своїх бажань, схильність до фемінізації. Негативні наслідки не стільки видно на дівчатах, як на хлопцях, адже саме їм необхідне спілкування з батьком (чоловіком). Однак, що такі результати є не тільки через відсутність батька як чоловічого елементу виховання, а занадто сильним акцентуванням на материнському вихованню [5, с. 52 – 54].

Вивчення досвіду роботи дитячих містечок Німеччини дає підстави стверджувати, що у дитячому містечку м. Вютенберг традиційним стало проведення свята для батьків і дітей. У цей день діти, їхні рідні батьки, працівники дитячого містечка разом святкують спільне свято. Вони мають можливість поговорити, посміятись, погратись та порадіти за успіхи своїх дітей. Проте діти, до яких не прийшли батьки, є досить засмучені і їх доводиться заспокоювати матерям [3, с. 7].

Для ефективної співпраці з батьками педагоги та психологи дитячого містечка в Аммерзее щороку проводять курси для батьків, які мають дітей віком від 3 до 15 років. Батьки отримують психолого-педагогічні поради, консультації, окрім цього мають змогу одразу все перевірити на практиці. Такі курси проводяться упродовж останніх років тричі на рік. Детальніше проаналізуємо програму курсів, які успішно були проведені у квітні, вересні та листопаді 2010 р. [3, с. 49].

Перше заняття проводили Ельке Губер і Клаудія Райнольд для батьків, які мають дітей дошкільного віку. Організатори намагалися допомогти батькам віднайти правильний шлях виховання, зорієнтуватися у ситуаціях, коли дитина боїться чогось чи плаче, а також у притаманних для цього віку інших проблемах. Все це відбувається за допомогою формування позитивного клімату у сім'ї. На двох наступних заняттях багато часу присвячено обміну досвіду між учасниками, які ставлять багато запитань і мають можливість отримати відповідь. Поширеною формою є рольова гра. Як стверджують організатори, батьки розуміють, що немає ідеального виховання, а багато з них виховують дітей добре і правильно [3, с. 49].

У вересні проводиться чотирьохденний курс для батьків, діти яких навчаються у першому – шостому класах. Педагоги ознайомлюють з основами психології і педагогіки. Основну увагу звертають на створення сприятливих умов для навчання вдома, розвиток і концентрацію уваги дитини, важливість обрядів і звичаїв, основні правила співжиття в сім'ї, спільне вирішення проблем.

Третій курс (листопад) розрахований для батьків, які мають дітей віком від 14 до 17 років. Батьків і матерів вчать, насамперед, як правильно поводитися з підлітками, визначати межі та схилити їх до співпраці. При цьому зусилля сім'ї та молоді повинні бути свідомо скеровані в одно русло. Усі три курси проводяться організацією дитячого містечка в Німеччині, є безкоштовними для учасників.

Протягом багатьох років у Німеччині діє консультаційний центр дитячих містечок у м. Пфальц, метою якого є надання безкоштовної психолого-педагогічної допомоги батькам, дітям і молоді, а також подружнім парам, які мають намір розлучитися. Консультації базуються на інтенсивних розмовах, учасники яких спільно намагаються знайти вирішення проблемної ситуації, окреслюють сприятливі умови для щасливого сімейного життя. Центр допомагає також мігрантам, які, як правило, не мають можливості звернутись за професійною допомогою. Кількість бажаючих отримати консультації зростає з кожним роком. Так, у 1980 році їх було 80 осіб, у 2009 – 650. Активна діяльність центру забезпечується професійними педагогами та психологами [4, с. 9].

Слід зазначити, що новою у діяльності SOS-Kinderdorf з 80-х рр. XX ст. є ідея спонтанності. Не відмовляючись від мети – надати соціально осиротілим дітям захист матерів та стабільну домівку, SOS-Kinderdorf почали поширювати свою діяльність на роботу з молоддю. Неподалік від SOS-Kinderdorf були збудовані SOS-молодіжні будинки та молодіжні будинки спільного проживання, SOS-консультаційне бюро, SOS-майстерні, SOS-сімейні центри та SOS-місцеві організації. Оскільки у Німеччині (Федеративній Республіці) у цей період було близько мільйона душевно хворих людей, які здебільшого не відчували себе рівноправними, це спонукало керівництво вжити рішучих заходів. Так, присадибна ділянка в Гоенроті охоплювала 130 га, де проживало 100 душевно хворих дітей, які мали цілком нові можливості й умови жити на волі, у суспільстві, відчувати себе суспільно корисними. Ці діти можуть працювати на фермі, на полі чи в лісі, в саду чи в майстернях, а також малювати і займатися гончарним ремеслом, їздити верхи, гратися м'ячем, танцювати та ін. [2, с. 123].

Професійний центр для молоді в Берліні проводить курси, на яких молодь вчиться розв'язувати конфлікти, знаходити спільну мову і висновки [3, с. 21]. Беріл Бендер протягом 10 років працює педагогом у цьому містечку і допомагає сім'ям. У коло його обов'язків входить налагодження і підтримка контактів з відомством у справах молоді, розв'язування конфліктів, підтримка добрих відносин між дітьми та їхніми рідними. Педагог вважає, що батьки завжди залишаться батьками для дітей, не зважаючи на попередню історію їхнього життя. Навіть тоді, коли "діти відчують любов та затишок у дитячому містечку, все одно вони хочуть мати свою домівку. Матір дитячого містечка може бути тільки ЯК матір, але вона ніколи не зможе замінити рідну матір" [3, с. 7].

Відомство у справах молоді інколи самостійно розшукує батьків. Проте подальша співпраця є досить проблематичною, оскільки саме ж відомство через необхідність забрало дитину, тому для налагодження доброго контакту з батьками потрібно інколи декілька років. Кожна дитина, кожна історія, на думку Б. Бендера, потребує індивідуального підходу до її розв'язання, однак спільною метою є забезпечення добра дитині. Враховуючи це, батьки мають змогу кожні два тижні відвідувати своїх дітей [3, с. 7]. Проте існують такі ситуації,

коли дитині після відвідин дуже важко повернутися до звичних для неї буднів. Саме тому, одним з основних завдань педагогів у таких ситуаціях є пояснити батькам, що дитяче містечко не забирає від них дітей, а приймає з їхніми проблемами та страхами, намагається допомогти їх вирішити

На основі суспільних змін, прагнення допомогти батькам і дітям, концепція педагогіки дитячого містечка у Німеччині швидко розвивається і з кожним роком стає більш гнучкою та ширшою. Педагогічними умовами її розвитку є тісна співпраця з рідними батьками дітей та перспективи їх повернення додому; безперервність виховання, яке забезпечується довготривалою опікою матері чи подружньою парою; стабільне соціальне середовище, яке підтримується постійною групою в сім'ї і її "власним" будинком; виховання у малих групах, що сприяє інтенсивним емоційним зв'язкам; комфорт та приватність у домашньому середовищі, в якому сім'я дитячого містечка має можливість створити педагогічну та економічну автономію свого спільного життя; планування педагогічного навчання разом з повсякденним навчальним процесом у дітей; постійні поради та можливість практики; можливість дітям та дорослим отримати професійну допомогу педагогів, психологів, терапевтів; керівництво, консультація і підтримка матерів дитячого містечка з родичами дітей; постійна можливість підвищення кваліфікації; можливість супервізії не тільки до фахівців дитячого містечка, але й до інших професіоналів; власні гуртки, церковні об'єднання та магазини, які знаходяться на території дитячого містечка допомагають зекономити час і кошти.

Висновки. Можна стверджувати, що дитячі містечка є формою реабілітації та соціалізації дітей. Найбільш поширеними формами співпраці педагогів з батьками є організація свят, курсів для батьків, проведення бесід. Однією з умов розвитку концепції педагогіки дитячого містечка є тісна співпраця з рідними батьками дітей та перспективи їх повернення додому. Подальшого дослідження потребують питання підготовки педагогічних працівників для роботи з дітьми і молоддю, професійної підготовки матерів у Німеччині і Польщі.

1. Чепіль О. Образовательная концепция Германа Гмайнера в Германии / Ореста Чепиль // Сравнительная педагогика в условиях международного сотрудничества и европейской интеграции : сборник материалов V международ. науч.-практ. конф. / Под ред. М. Э. Чесновский. – В 2-х ч. – Ч. . – Брест: БРГУ имени А. С. Пушкина, 2011. – С. 260 – 265.
2. Reinprecht H. Hermann Gmeiner / H. Reinprecht. – Wien : Österreichischer Bundesverlag. 1989. – 256 s.
3. SOS-Kinderdorf in Detschland und der Wekt. – München: SOS-Intern. – 2010. – Juni. – Ausgabe 124. – 60 s.
4. SOS-Kinderdorf in Detschland und der Welt. – München: SOS-Intern. – 2010. – September. – Ausgabe 129. – 72 s.
5. Thomas A. Vaterlose Erziehung in Kinderdörfern / Alexander Thomas. – München: SOS-Kdf-Verlag, 1979. – 93 s.
6. Zwischen Heim und Pflegeplatz / Hrsg. Eva Brendel, Rainer Damm, Berthold Dunkel u.a. – München: SOS-Kdf e.V., 1978. – 55 s.

Ольга Дудка,

кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Olga Dudka,

Candidate of Pedagogics, assistant professor
The Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

ХТО ВОЛОДІЄ ІНФОРМАЦІЄЮ – ТОЙ КЕРУЄ СВІТОМ

WHO OWNS THE INFORMATION – THAT RULES THE WORLD

*У статті розглядаються питання впливу інформаційних технологій на вибір майбутньої професії випускниками шкіл.
Ключові слова: випускник, профорієнтація, інформаційні технології, інформація.*

В статье рассматриваются вопросы влияния информационных технологий при выборе будущей профессии выпускниками школ.

Ключевые слова: выпускник, профориентация, информационные технологии, информация.

In the article is considered the questions of influence of information technologies on choice of future profession by school-leavers.

Key words: influence, information technologies, future profession, school-leavers.

Постановка проблеми. Усього за тридцять років комп'ютери змінили весь світ. Комп'ютерна техніка розвивається так швидко і так помітно впливає на повсякденне життя, що ці зміни назвали комп'ютерною революцією.

Мета цієї статті полягає у допомозі випускникам шкіл у виборі майбутньої професії.

Основний зміст статті. Стрімкий розвиток комп'ютерної техніки і її різноманітного програмного забезпечення – це одна з характерних прикмет сучасного періоду розвитку суспільства. Технології, основним компонентом яких є комп'ютер, проникають практично в усі сфери людської діяльності. Те, що ще недавно вважалося фантастикою, тепер, завдяки науково-технічному прогресу, особливо прогресу в області комп'ютерних технологій, стало реальністю.

Комп'ютерні технології застосовують у видавництвах і великих бібліотеках, у парламентах і міністерствах, у банках і на складах, на виробництві і у сільському господарстві, у проектуванні і в управлінні, у системах зв'язку і системах управління транспортом, у податкових інспекціях, в обслуговуванні та побуті, у науці, в освіті і у сфері розваг тощо. Тепер практично неможливо уявити сучасний офіс без повсякденного і широкого застосування комп'ютерних технологій. Комп'ютер став неодмінним атрибутом робочого місця працівників більшості професій.

Наш світ сьогодні вже не такий, яким ми звикли його сприймати та яким він був ще декілька років тому.

Департамент праці США вважає, що нинішні учні змінять 10-14 робочих місць, доки їм виповниться 38 років. Кожен четвертий співробітник будь-якої американської компанії працює в ній менше року, кожен другий – менше п'яти років.

Згідно з оцінками Управління освіти США, 10 найпопулярніших і найнеобхідніших професій у 2010 році ще взагалі не існували у 2004 році. Отже наші ВУЗИ готують студентів до професій, які ще не існують, використовуючи методики, які ще невідкрито, щоб вирішувати проблеми, про існування яких ми ще навіть не здогадуємось.

Ви знаєте, що ми живемо в інформаційному суспільстві! Щоденно друкується понад 3000 нових книг. Матеріали газет за тиждень містять в собі більше інформації, ніж людина у XVIII столітті могла охопити за все своє життя.

Щоденно Google видає інформацію з більш ніж 2,7 млрд пошукових запитів. Понад 100 млн. користувачів зареєстровано в соціальних мережах. Кожна восьма пара, що взяла шлюб у США, познайомилася через Інтернет.

Експерти прогнозують, що попри кризу в Україні в 2011 році буде продано понад 1,5 млн комп'ютерів. Сьогодні в Україні більше 5 млн користувачів Інтернету.

Постійне зростання обсягів інформації, що циркулює в суспільстві, має лавиноподібний характер. Це явище письменник-фантаст С.Лем яскраво охарактеризував як «інформаційний вибух». Швидке зростання людських знань відбувається за останні 150 років. Якщо сума людських знань до 1850 року подвоювалася за кожні 50 років, а до 1950 року подвоювалася за 5 років. Обсяг нової технічної інформації сьогодні подвоюється кожні два роки. Передбачається, що цей обсяг подвоюватиметься кожні 72 години у 2011 році. Для нинішніх студентів це означає, що все, що вони вивчають на першому курсі, безнадійно застаріє вже до третього курсу. А це означає, що навчальний процес в навчальних закладах необхідно організовувати з використанням сучасних

інформаційних технологій навчання та з орієнтацією на формування освіченої, гармонійно-розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення своїх знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін та розвитку в професійному напрямку та суміжних областях.

47 млн. ноутбуків було продано в світі у 2009 році. Проект «Ноутбук за 100 доларів» передбачає поставки від 50 до 100 млн. ноутбуків за рік дітям країн, що розвиваються. Вважають, що до 2013 року буде створено суперкомп'ютер, який перевищить обчислювальну потужність людського мозку. А до 2023 року комп'ютер за 1000 доларів перевищуватиме можливості людського мозку. Сьогоднішнім першокласникам тоді виповниться 20 років і вони розпочинатимуть свою кар'єру.

Що все це означає? Це глобальні зміни. Вчителі та викладачі мають дуже добре усвідомлювати ці зміни. Сьогодні кожен фахівець стикається з проблемою не браку, а надміру інформації, а найбільшу цінність мають не ті джерела, що забезпечують вичерпність даних, а ті, що можуть подати їх у найбільш компактній та придатній до безпосереднього використання формі, забезпечуючи високу актуальність, ефективність та інформаційну цінність матеріалу. Треба розуміти, що знання сьогодні морально застарівають за лічені дні після того, як вони з'явилися.

Навчання в 21 сторіччі передбачає низку заходів, спрямованих на:

- підвищення якості та ефективності освіти,
- втілення концепції глобальної освіти та освіти впродовж життя,
- забезпечення рівного доступу до якісної освіти,
- підвищення кваліфікації викладачів та формування метакомпетенцій у всіх суб'єктів навчального процесу.

У цих умовах продовжує зростати попит на комп'ютерних спеціалістів, особливо на молодих спеціалістів високої кваліфікації. Великою популярністю користуються спеціалісти з комп'ютерної верстки та макетування, комп'ютерні художники і дизайнери, спеціалісти з банківських та бухгалтерських комп'ютерних систем, спеціалісти з комп'ютерних мереж та ряд інших. Сьогодні є великий попит на вчителів і викладачів, які широко застосовують в своїй педагогічній діяльності нові методи навчання з використанням інформаційних технологій.

Перед кожним випускником школи постає питання ким бути, яку професію чи спеціальність обрати, з чого почати, в якій сфері діяльності себе реалізувати? Як обрати свою майбутню професію? Якщо початковий вибір успішний – людина може вважати себе щасливою, отримавши можливість присвятити життя улюбленій справі. Тому питання вибору надзвичайно важливе.

Які ж вимоги ми пред'являємо зазвичай до майбутньої професії?

Одна з вимог це розмір заробітної плати. Звичайно, всім потрібні гроші всі хочуть, щоб їх діяльність була оцінена у відповідному грошовому еквіваленті. Проблема недостатнього розміру заробітної плати є однією з основних причин звільнення та пошуку нового робочого місця. Але основна вимога це перспективність професії. Це найбільш актуальне питання для сучасних абітурієнтів. Який сенс витратити сили, час і гроші, якщо після закінчення навчального закладу диплом виявиться непотрібним? Обираючи професію, ми повинні орієнтуватися не тільки на свої бажання і пристрасті, але і на сучасний стан економіки. А яким він буде через чотири-п'ять років до моменту завершення професійної освіти? Чи не настане час, коли вибудете вимушені погоджуватися на роботу, дуже далеко від отриманої освіти і обраної спеціальності? Перед тим як зробити остаточний вибір, треба проаналізувати перспективи.

Щасливчики ті, хто чітко знає, на яку спеціальність хоче піти вчитися. Але більшість 17-річних абітурієнтів відчуває масу сумнівів з приводу того, куди поступати.

У зв'язку зі змінами на ринку праці та необхідністю оптимізації бізнес-процесів у найближчі роки потреба у фахівцях в області інформаційних технологій, Інтернету та телекому буде тільки збільшуватися. Роботодавці, прогнозують, що через п'ять років в Україні будуть найбільш затребувані ІТ-спеціалісти та фахівці різних галузей з ґрунтовними знаннями в галузі інформаційних технологій.

Розглянемо що відбувається у Німеччині. На сьогоднішній день у Німеччині пропонується більше 300 спеціальностей, пов'язаних з інформаційними технологіями. В університетах можна знайти ІТ-спеціальність на будь-який смак: просто інформатика, біоінформатика, інженерна інформатика, менеджмент міжнародних інформаційних систем тощо. А також суміжні сфери діяльності, такі як графіка, дизайн, програмування та розробка комп'ютерних ігор. Німецькі ВНЗ не припиняють скаржитися на брак студентів-інформатиків. У 2009 році кількість першокурсників зросла до 36 тисяч. Однак основна проблема полягає в тому, що майже половина студентів не завершують навчання, кидаючи його. За матеріалами Deutsche Welle за 2009 рік рядові інформатики з вищою освітою заробляли в Німеччині в середньому від 38 до 45 тисяч євро на рік, стартова зарплата становить 36 тисяч євро.

"Не можна сказати, що криза обійшла стороною ринок праці інформаційних технологій, – каже прес-секретар Німецького союзу інформаційних та комп'ютерних технологій ВІТКОМ Моріс Шад (Maurice Shahd). – У кращі часи було до 45 тисяч відкритих вакансій. Зараз Німеччині потрібні 20 тисяч ІТ-фахівців. Це теж досить багато."

Викладене дозволяє нам зробити висновок, що солідна освіта – вхідний квиток в професію. За час навчання у вузі важливо отримати гарну теоретичну базу. Маючи солідну освіту, ви самі зможете обирати сферу, в якій вам цікаво буде працювати. І ще – не варто робити ставку на якийсь один напрям у галузі.

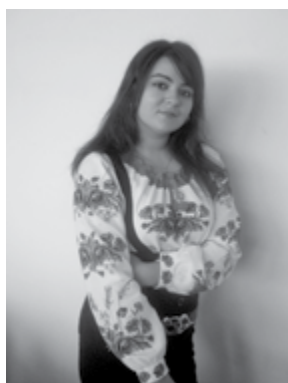
Бажаємо всім успіхів у навчанні та кар'єрному зрості!

РОЗДІЛ IV. ТВОРЧІСТЬ УЧИТЕЛІВ, СТУДЕНТІВ ТА УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ

Юлія Юрків,

студентка 3 курсу Педагогічного Інституту,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Yuliia Yurkiv,

3 course student of Institute of Pedagogical,
Precarpathian National University named after Vasyl
Stefanyk

ПОСВЯТА ВИКЛАДАЧАМ

Зорі ясної непогасне сила,
Яка, мов квіти, розцвітає навесні.
Добра з дитинства мати вчила,
Тепер ж мої викладачі.

Мов ангели, вони земні
Несуть тепло і знань багато,
Бо не дають забути рідної землі.
І кожен день, не день, а свято.

Спасибі за відвертість щиру,
За ласку, доброту в ці дні, -
Ви батька й матір замінили,
Уклін низький, мої викладачі.

Роки ідуть, роки спливають,
І з часом ми їх покидаєм,
Але талант ніколи не згасає,
А процвітає тихим раєм.

Натхнення, розум і красу
В них відібрати неможливо,
Знання в душі я пронесу
І дякую так щиро-щиро.

Пробачте легковажність нашу,
Пробачте вчинки молоді,
Ми поважаєм думку вашу
Й стаємо зовсім вже не ті.

Дрібницями вже не здаються будні,
По світу щастя не шукаєм,
І ми не ті вже сини блудні,
Бо педагогів розум маєм.

Важка їх праця, але не безслідна,
Допомагає сенс знайти в житті.
Вона подяки щирої гідна
І в сьогодні, і в майбутті.

ТІ, ЯКІ ШУКАЮТЬ

Буденність, ті ж люди
Шукають радість у пустому дні,
Ідуть кудись, але в нікуди.
Потрібні всім, але одні.

Чого шукають, як і де?!
В безодні простору і часу,
Можливо, хтось таки знайде,
А хтось загубиться у масі.

Знайдуть лиш ті, які шукають,
Загублять ті, котрі мовчать;

До правди шлях не забувайте,
А шлях брехливий для невдах.

Хвилина сонця і надії край
Дають не вмерти силі і бажанню,
Побачити земний наш рай,
Признатись раптом у коханні.

Долаємо пільму й світанки хмурі
І бачимо, де світла є щілина,
Не будьте постаті похмурі,
А будьте просто лиш людина.

ІДЕАЛ

Вона гуляла полем,лісом,
І тут побачив він її,
Враз сенрце охопило бісом:
Таких очей не стрінеш навесні.

В душі відчув холодний сніг,
А у думках перлину літа.
Відвести погляду не міг-
Красою неземною оповита.

Чарівність й мрії ідеал
Затьмарив раптом юнака,
Він зрозумів,що покохав
І що вона його життя.

Світилася,неначе зорі,
Промінням заслїпила виднокруг,
Повіри в мить-його це доля
І захотів торкнутись її рук.

Хотів її навздоганяти,
Та не побачив і слідів,
Не зміг він навіть закричати
І розчарований присів.

Богиня та-не була доля,
Це тільки ніжний її знак.
І залишилося подумать,
Що він зробив в житті не так.

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК

У пам'яті не згасне тихий ранок,
Краплина ніжної роси,
Коли творив Василь Стефаник-
Взірець таланту і краси.

Любив добро і справедливість,
Засуджував неправди гірку чашу,
Всі поважали за сміливість,
Чужу біду сприймав,як власну.

Талановитий просто надзвичайно,
Новелами своїми вразив світ,
Робив й творив все ідеально,
Не забував ніколи давній рід.

Писав про нужди і потреби,
Як долі кращої шукали люди,
І вдячності йому не треба,
Хвалення тим,хто не забуде.

Стефанику і пам'ятник стоїть,
І в честь його багато-що назвали,
Згадайте іноді й любіть:
Він заслужив,щоб поважали.

В серцях залишеться навік,
Допоки на землі життя,
І знову-знову з року в рік
Ітиме з нами в майбуття.

Олеся Цубера,

вчителька початкових класів
Дубівської ЗОШ I-III ст.
Тячівського району Закарпатської області,
студентка V курсу Рахівського НКЦ
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

ШКОЛИ В ГОРАХ: ПРОБЛЕМИ РОЗВ'ЯЗУЄМО СПІЛЬНО

(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника дбає про підготовку кваліфікованих спеціалістів для гірських шкіл)

Доброго дня, редакціє журналу «Гірська школа Українських Карпат!»

Я, Цубера Олеся Петрівна, вихованка гірської школи, народилася в смт. Дубове, Тячівського району Закарпатської області. Навчалася в школі в рідному селищі. У 1998 р. закінчила Новобузький педколедж і повернулася працювати у рідну школу.

Завдяки Прикарпатському національному університетові імені Василя Стефаника, що пішов назустріч освітянам гірських регіонів і відкрив Рахівський НКЦ, з 2008 року я навчаюся в університеті, тепер я уже на п'ятому курсі. Готую дипломну роботу з проблеми інтерактивного навчання молодших школярів в умовах гірського середовища.

За роки навчання у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника багато пізнано, осмислено. Це звернення - роздум до шанованого нашими вчителями журналу «Гірська школа Українських Карпат», по суті, єдиного систематизованого видання, яке висвітлює життя і діяльність вчителів і дітей-горян. Ми висловлюємо щирі вдячність університетові, його ректору – доктору фізико-математичних наук, професорові, заслуженому працівникові науки України, члену-кореспонденту НАН України Богданові Костянтиновичу Остафійчуку – за видання даного журналу, за надану можливість навчатись без відриву від сім'ї і роботи.

Сотні людей нашого регіону: з Рахівщини, Тячівщини, Хустщини, Міжгірщини, Ужгородщини – мають змогу здобути вищу освіту фактично за місцем проживання.

Наша ЗОШ I-III ступенів знаходиться в гірському селищі Дубове. Очолює шкільний колектив директор Гарга Йосип Андрійович. Під його керівництвом працює 81 педагог та навчається 891 учень. Школа 4 поверхова, більшість класів – кабінети. У школі є бібліотека, їдальня, актовий та спортивні зали, медичний кабінет.

Дирекція школи згуртувала вчителів у міцний і дружний колектив. Директор школи є хорошим керівником і господарем. Він зумів зорганізувати вчительський колектив на вирішення складних питань навчально-виховного процесу в гірських умовах. Й.А. Гарга дбає про поповнення колективу кваліфікованими кадрами. Так, упродовж минулих років у Рахівському НКЦ Прикарпатського університету уже закінчили навчання вчителі початкових класів Ребар О.В., Мотринець О.М. та Бондаренко М.С. Цього року теж здобудуть вищу освіту вчителі-початківці Дурунда О.Ю., Носа О.В. та Савула В.І., а продовжуватиме навчання Носа С. Б.

Більша частина вчителів початкових класів нашої школи – це випускники Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Спільне навчання, спільні поїздки на сесії, обмін досвідом навчання і праці ще більше здружили нас, згуртували у своєрідне об'єднання «випускників-прикарпатців».

За дорученням нашого згуртування і від себе особисто хочу через Ваш науково-методичний журнал «Гірська школа Українських Карпат» висловити щирі подяки викладачам Прикарпатського національного університету: методисту – С.Сметанюк, Л.Плетеницькій, О.Хрущ, Н.Луцан, Л.Прокопів, Л.Степановій, М.Оліяр, І.Баю, О.Кіліченко, Б.Грицуляку та ін., які дуже багато сил та енергії доклали для того, щоб ми стали ще кращими спеціалістами, майстрами педагогічної справи. Шановні викладачі вклали в наші серця всі свої найкращі здобутки і передали нам любов до учнів-горян, навчили перейматися їхніми проблемами, вболівати за них та виховувати справжніх патріотів України.

Бажаємо всім здоров'я, успіху, творчості, терпіння у вашій нелегкій справі виховання та навчання нових педагогічних кадрів для праці в гірських умовах.

Окремо хочеться сказати про нашого викладача та головного редактора науково-методичного журналу «Гірська школа Українських Карпат», кандидата педагогічних наук, професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника В.Хруща. Я щиро вдячна долі, що вона мене звела з прекрасним педагогом, за плечима якого багаторічний досвід роботи із студентами. Це справжній знавець людських душ,

вміє заглянути в складне буденне життя студента, переймається проблемами кожного, вчить, як жити і вижити, стати щасливим, радіти життю.

Спасибі Вам, дорогий наш Наставнику, за підтримку, цінні поради. Ви вчите нас цінувати людей, бути самими собою, уникати чванства, пихатості, грубості і віддаленості у вихованні дітей, вчите дружити з гірською малечею, допомагати колегам у шкільному колективі.

Ваш журнал за змістом і демократичним спрямуванням є легенями для працівників гірських шкіл, їх другим диханням.

Шановна редакціє, ви виконуєте цінну роботу. Спасибі Вам, що не забуваєте горян.

Журнал – перше і єдине в Карпатському регіоні видання, яке поставило питання про специфіку життя, навчання, виховання і розвитку дітей у гірському середовищі, про особливості роботи вчителів в умовах гір, про організацію роботи гірських шкіл. За даними журналу «Гірська школа Українських Карпат», є декілька сотень гірських шкіл. У 27 районах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської і Чернівецької областей працює 648 загальноосвітніх шкіл, 7 гімназій, 3 ліцеї та 209 дошкільних навчальних закладів із 135 236 учнями і вихованцями (2, 72-73). Це кількість дітей та учнівської молоді, що перевищує загальну кількість учнів в окремих країнах Європи.

На жаль, і до сьогодні в Міністерстві освіти, науки, сім'ї, молоді і спорту гірські школи відносять до сільських шкіл. У багатьох країнах світу і Європи за ознаками ландшафтно-кліматичних умов, наявності чи відсутності придатних для обробітки земель, за способом господарювання в низинних і гірських, цих абсолютно різних географічних регіонах, чітко розділяють населені пункти і школи на «сільські» і «гірські». В останніх є низка особливостей навчально-методичного забезпечення, врахуванням режиму роботи шкіл, організації їх діяльності, спрямованості професійної підготовки тощо.

На жаль, з високих пагорбів Києва не видно різниці між компактними рівнинними населеними пунктами Дніпропетровщини, Кіровоградщини, Вінничини тощо та гірськими селами, розділеними високими горами, стрімкими ріками, небезпечними яругами і крутосхилами, де відсутня для обробітки земля, де хронічне бездоріжжя, де пішохідна доступність до школи, навіть за наявності шкільних автобусів, становить 3-4 км стежками, підйомами, підвісними кладками, мостиками.

У рівнинних школах не знають, що таке присілки, а їх біля кожного гірського села від 4-5 до 20-30. До нашої школи належать присілки Вітерна, Нижній Дубівець, Верхній Дубівець, де працюють школи I, I-II ст.

У Косівському районі Івано-Франківської області в селищі Космач, де працює Космацька ЗОШ I-III ст., у 32 присілках функціонують ще шість шкіл I, I-II ступенів: Космач - Ставницька, Космач - Завоєлівська, Космач - Руширська, Космач - Баківська, Космач - Плаюцька, Космач - Ведмежівська школи. До кожної з названих шкіл діти добираються із трьох-чотирьох ще менших присілків.

Така мережа шкіл не може не впливати на особливості роботи вчителів, на науково-методичне забезпечення навчального процесу, на організацію контролю і перевірки діяльності шкіл, на навчання, виховання і розвиток учнів.

Дуже добре, що в журналі «Гірська школа Українських Карпат» регулярно висвітлюються проблеми життя і здоров'я дітей (публікації докторів медичних наук, професорів Б.Грицуляка, Т.Бойчук), психології горян (доктор психологічних наук, професор Л.Орбан, доцент О.Хрущ), проблеми екології (доктор сільськогосподарських наук, професор І.Калуцький, Л.Сливка) тощо. Журнал багатоаспектний, як і життя та діяльність школи. Ідеї і теми, з якими виступають автори на його сторінках, дуже нам близькі, зрозумілі й болючі.

Поряд з цим, нам би хотілось, щоб висвітлювалися проблеми, які є для гірських шкіл особливо складними. Це, в першу чергу, хронічне безробіття в гірських селах. У моєму селі Дубовому та в інших селах підприємства, які колись існували, перестали працювати, їх розікрали, все знищено і продано. За роки вільної України не створено жодного робочого місця.

Дорослі працездатні члени сімей розбрелись по світі у пошуках заробітків. Звучить аж дико, як для XXI століття: «заробітчани». Ніби це у XVIII-XIX віці. В селах залишаються каліки, перестарілі люди і діти. Більш дорослі наглядають за меншими. Діти бачать пияцтво тих, які нікому в інших країнах чи місцях для заробітку непотрібні. Окремі діти, через відсутність життєвого досвіду, думають, що така поведінка є нормою, і беруть поганий приклад з нероб, пияків, гуляк.

Відсутність належного батьківського виховання і нагляду покладає на школу і вчителів не властиві для них обов'язки – замінити батьків, не дати змоги майже осиротілим при живих батьках дітям бути самотніми, поводити себе за батьківські заробітчанські гроші, як заманеться. Це болюче і складне питання. Дехто каже, що це дрібниці, але я переконана, що проблеми починаються там, де люди не хочуть бачити очевидних речей.

Друга проблема, яку складно розв'язувати в гірському оточенні, – це позакласна і позашкільна робота в гірських школах. У селах відсутні будинки школярів, немає художніх шкіл, достатньої кількості гуртків, студій, спортивних шкіл, секцій тощо. Пришкільні гуртки для дітей не завжди цікаві тому, що вони у тій же школі, з тими ж учителями і з бідною матеріальною базою і устаткуванням. Кількість дітей в шкільних творчих об'єднаннях дуже незначна.

Нам би хотілось, щоб журнал висвітлював досвід роботи інших шкіл щодо розвитку дітей у позанавчальний і позашкільний час.

Ще одна проблема, яку б хотілося спільно з Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника розв'язати, – це наближення дітей гір та гірських шкіл до культури великих міст. Віддаленість від великих промислових і культурних центрів (з Рахова до Івано-Франківська – 140 км, до Ужгорода біля 300 км, а з окремих сіл це 300-400 км) призводить до того, що діти тільки по телевізору бачать, і то дуже рідко, театр, виставкові зали, великі музеї, картинні галереї тощо. Зате на екранах телевізорів – «Виграй мільйон», «Міння жінку», «Два мільйони», «Зірка плюс зірка», блиск багатіїв і жебрацька дійсність.

Ми думаємо, що викладачі університету, зокрема спеціалісти Інституту мистецтв, Інституту філології де немало заслужених артистів, художників, письменників, діячів науки і техніки, були б дуже цікавими і бажаними гостями для дітей-горян. Це доступно для дітей великих міст, але там такі зустрічі не цінуються, бо є інші спокуси сучасності – Інтернет-клуби, центри творчості, художні студії, театри для дітей і молоді тощо. А відірваність від центрів культури породжує у дітей-горян почуття меншовартості, закомплексованості, тривожності, особливо коли вони приїжджають на навчання в університети, інститути.

Наступна проблема полягає в тім, що в гірських школах морально і фахово швидко «старіють» учителі. Підвищення кваліфікації, яке відбувається раз у п'ять років і триває не більше 2-3 тижнів, не завжди дає змогу вчителям гірських шкіл наздогнати те, що втрачається роками. Тому ваш журнал «Гірська школа Українських Карпат», який ставить вищезгадані проблеми, нам близький як за духом, так і за практичною цінністю.

Мусимо сказати, що в селі теж відбувається певний розвиток, але це стосується в основному мережі кафе, барів, ресторанів замість створення музеїв села, бібліотек, культурних місць відпочинку.

У школі ми формуємо в дітей почуття колективізму, любові до ближнього, толерантного ставлення одних людей до одних. Вийшовши за поріг школи, діти бачать абсолютно іншу картину: різке соціальне розшарування, розкіш і бідність, зневагу тих, що різко збагатіли, до своїх не таких успішних односельчан, відсутність співчуття до бідних і знедолених. У великих містах, де люди мало знають один одного, де невідомо, в який спосіб розбагатів той чи інший громадянин, це не так різко впливає на дітей.

Замкнутий простір, гірське середовище вимагають від учителів, батьків правильного пояснення дітям тих явищ, які відбуваються сьогодні навколо нас.

Ми б хотіли, щоб на сторінках журналу нами згадані і незгадані проблеми гірських населених пунктів, шкіл висвітлювались частіше.

Крім того, в гірських селах складні санітарно-гігієнічні умови. Відсутність регулярного водопостачання, лазень, виносні туалети тощо – все це не може не впливати на розвиток дітей.

Дуже було б добре, якби журнал привертав увагу керівників освітянських органів і установ до цих проблем. Їх можна розв'язати спільно з державними, громадськими організаціями за допомогою вищих навчальних закладів, особливо такого близького і потужного, як Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, який першим з ВНЗ України започаткував спеціальне видання «Гірська школа Українських Карпат».

1. Рекомендації науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Про врахування впливу гірського природного і соціального середовища на розвиток, навчання і виховання учнів» // Гірська школа Українських Карпат. – 2007. – №2-3. – С.16-18.
2. Хрущ В. Гірський регіон як особливе макросередовище навчання, виховання і розвитку учнів // Гірська школа Українських Карпат. – №1. – 2006. – С.78.
3. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток освітньо-виховного простору в Карпатах в умовах глобалізації: стан, проблеми, перспективи» // Гірська школа Українських Карпат. – 2008-2009. – №4-5. – С.15-19.

Галина Кіщук,
Директор Поляницької ЗОШ I-II ст.
Яремчанської міської ради
Івано-Франківської області

ВИХОВНА СИСТЕМА ПОЛЯНИЦЬКОЇ ЗОШ I-II СТУПЕНІВ

EDUCATIONAL SYSTEM POLYANYTSKOYI SECONDARY SCHOOL

Людина - є витвір свого виховання.
Клод Адріан Гельвецій

Школа покликана стати тим місцем для особистості учня і вчителя, де буде духовно збагачуватись кожен учасник навчально-виховного процесу, де буде формуватись громадянська зрілість і особиста відповідальність за свій вклад у національно – культурне відродження України у розбудову держави.

Кожна дитина вступаючи на шкільний поріг стає членом маленького світу – світу знань. В нашій школі це світ традицій, звичаїв, духовності, доброти, взаєморозуміння.

Навчально – виховний процес це складна структура, яка потребує неабияких вмінь, знань, уваги. Створивши модель Гуцульської школи ми розробили чіткий план роботи, який втілювали в життя протягом цілого року. Це своєрідна схема, де відображена вся робота нашого колективу та учнів. Наша гуцульська школа має таку структуру:

I. Школа першого ступеня - школа родинного затишку, яка передбачає такі завдання:

- вивчення родоводу
- історія нашого краю
- звичаї, традиції, обряди.
- духовне виховання гуцулів
- традиції козацької педагогіки

II. Школа другого ступеня - школа розвитку передбачає такі завдання:

- продовження вивчення свого рідного краю
- вивчення основ комп'ютерної грамотності.
- удосконалення мовної культури та вивчення іноземних мов

Прийшовши до школи кожен учень має пройти всі ці етапи. І щоб досягти бажаних результатів весь педагогічний колектив прикладає максимум зусиль для досягнення поставленої мети.

Як і кожна сім'я, церква, кожен народ, нація має свою історію звичаїв, обряди так і наша школа має свої традиції.

Вже доброю традицією нашої школи стало свято квітів, яке проводилось у вересні. Тема свята « Народні вірування». У святі взяли участь всі учні школи, які представили по дві-три композиції з класу. Це була не просто виставка композицій, але й прекрасний захист, де учні з допомогою своїх класних керівників намагались показати оригінальність, творчість свого витвору. Кращі роботи були відібрані членами журі та розміщені на інтернет сайті, а переможцями свята – конкурсу стали:

- учні 3-го класу за зайняли I місце.
- Учні 2-го класу – II місце.

Не менш цікавими стали конкурси Різдвяних колядок, щедрівок, великодніх гаївок.

Різдво Христове. Кожна родина, сім'я святкує це свято по особливому, зберігаючи родинні традиції, звичаї. Наша школа прагнучи зберегти одну з традицій Різдва Христового організувала конкурс «Колядки та щедрівки моєї родини» та фотоконкурс «Різдво в моїй родині»

У конкурсі взяли учні 1-8 класів. Умовами до конкурсу було:

- підібрати та виконати одну з старовинних колядок села.
- підготувати кілька оригінальних віншувань
- представити фотографії «Різдво в моїй родині»
- представити зібрані старовинні колядки (діти записали від мами, бабусі, когось з родини, односельців)

В склад журі входили дирекція, вчителі школи, представники батьківського комітету та вчителі музичної школи.

Переможці конкурсу виступили на міській розколяді та були нагороджені гучними оплесками.

Як і кожного року, цього року учні нашої школи у Великодні свята на церковному подвір'ї співали гаївки. Разом з класним керівником та вчителем музики учні готувалися заздалегідь.

Кожний педагогічний колектив будь якої школи прагне щоб їхні вихованці вирости розумними, вихованими, грамотними, всебічно розвиненими. Для цього в школі створюються маленькі об'єднання – гуртки, де дитина може більше дізнатися про те що її цікавить. Також за інтересами дітей в школі обирають факультативи та гуртки.

Цікавими та ефективними цього навчального року вважаються гуртки:

«Міні-футбол», «Книжкова лікарня», «Вокальний», «Гуцульщинознавство», «Краєзнавство», «Християнська етика», який веде сестра Ярослава.

Бібліотекар Гусейнова М.Р., яка вела гурток «Книжкова лікарня» зуміла створити два гуртки за віком дітей це: учні початкової ланки та старшокласники. Нещодавно ми мали змогу побачити відкритий гурток в учнів молодших класів.

Не менш цікавими для учнів виявилися і факультативи.

Основи комп'ютерної грамотності. Немає жодного учня, який би не любив на даний час комп'ютер. Тому роботу цього факультативу всюди видно. Діти залюбки займалися і вже знають багато цікавого.

Одним з важливих факультативів є – **Гуцульщинознавство** де діти більше дізналися про звичаї, традиції, обряди і саму історію гуцулів.

Екологія. Тут збиралися учні, яким не байдуже життя нашої планети. В березні цього року учні нашої школи взяли участь в міському конкурсі екологічних агітбригад. До конкурсу підготували презентацію своєї роботи та виступ.

На базі нашої школи протягом року діє три дитячі організації, а саме: «Криниця духовності» (7-8 класи), «Козачата» (3-6класи), «Гуцулята» (1-2 класи).

Криниця духовності .

Керівник об'єднання - вчитель історії Андрейчук Н.І. Ця організація складається з двох загонів:

1. «Джерело»
2. «Русло»

Кожний загін мав свою пошукову роботу та звітував про свою роботу за встановленим графіком.

Перший загін «Джерело» учні 8-го класу займалися збиранням та розучування старовинних гаївок, веснянок, збирав матеріали про талановитих людей нашого села.

Другий загін «Русло» вело роботу над вивченням та систематизацією історії життя та смерті воїна – інтернаціоналіста Василя Романчукевича, який загинув в Афганістані та похований в нашому селі. Протягом року учні нашої школи відвідували могилу хлопця, де зустрілися з його товаришем, який розповів багато цікавого про життя на війні. Була проведена тематична лінійка до Дня Афганістану та 27 травня на свято Останнього дзвінка з ініціативи сільського голови та за підтримки дирекції школи встановили стелу на передньому фасаді школи в знак пам'яті односельця. В світлиці школи описана біографія та матеріали з життя Василя Романовича.

«Козачата».

Керівник організації Попович В.П.

Організація складається з чотирьох загонів, а саме:

1. Козацький загін імені Т.Г.Шевченка (учні 6-го класу)
2. Козацький загін імені Івана Мазепи (Учні 5-го класу)
3. Козацький загін імені Богдана Хмельницького (учні 4-го класу)
4. Козацький загін імені Петра Сагайдачного (учні 3-го класу)

Всі чотири загони мають свій девіз, пісню, займалися протягом року пошуковою роботою та звітували про свою роботу на семінарі заступників директорів в лютому 2011 року.

Загін Шевченка займався збиранням та систематизацією роботи над прекрасним сьогоднішнім. Створив презентацію своєї роботи.

Учні 5-го класу, а саме загін Івана Мазепи приємно здивував зібравши історію школи від її початку до сьогоднішнього дня. Крім цього зібрав матеріал про всіх директорів від початку існування Поляницької ЗОШ.

Козацький загін імені Богдана Хмельницького обрав своєю роботою історію створення сільської каплички в урочищі Богдан. Систематизував зібраний матеріал та представив на мультимедійній дошці.

А от учні 3-го класу зуміли показати свою роботу інакше. Вони зібрали дуже багато старовинної вишивки та підготували цілий виступ. Учні вміло розповідали про вишивку та значення її для людини. Кожна дитина змогла донести до глядачів велику пошану до народного ремесла. Допомогла зрозуміти наскільки важливо шанувати та берегти народні звичаї. І коли учні розповідали про вишивку своїх бабусь, матерів було зрозуміло наскільки важливим для кожного є рідна домівка, батьки, родина.

Усі матеріали пошукової роботи зберігаються в керівника об'єднання.

Крім пошукової роботи загони вели літописи класу та збирали інформацію про гетьмана, імя якого носять.

«Гуцулята»

Організація «Гуцулята» – це наймолодша організація нашої школи. Вона складається з двох загонів: це «Ватра» (учні 2-го класу) та новоприйняті «Сопілочка» (учні 1-го класу). Цього року загін «Ватра» урочисто приймав Гуцулят 1-го класу до своєї організації «Гуцулята»

Молоді гуцулята створили святкову програму, підбрали матеріал, підготували назву своїх наступників. Всі першокласники урочисто промовили клятву та з радістю ввійшли в громаду маленьких гуцулят, які згодом стануть гідними громадянами нашої держави. «Ватра» це займалася збиранням та розучуванням колискових пісень, забавлянок. А «Сопілочка» отримала завдання збирати народні ігри та забави.

Урочистий вишкіл «Гуцулят» пройшов на загальношкільних батьківських зборах в грудні 2010 року.

Вишкіл «Гуцулят»

Правління учнівського самоврядування, від імені учнів, виражаючи суверенну волю учнів, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини – учня, та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення учнівського самоврядування в школі, прагнучи розвивати і зміцнювати демократію у суспільстві, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попереднім, нинішнім та майбутнім поколінням, учнівське самоврядування нашої школи розробляє статут школи, згідно якого працює протягом цілого року.

Члени учнівського самоврядування були обрані на загальних зборах учнів. Їм були розроблені вимоги за якими вони мають працювати.

Наша ШКІЛЬНА ДЕРЖАВА мала 5 міністерств. Це:

- охорони довкілля, здоров'я та спорту
- внутрішніх справ та навчальної діяльності
- червоного хреста
- охорони та порядку
- культури та дозвілля

Окремою ланкою самоврядування діяла «ШЕФСЬКА ДОПОМОГА»

Охорона довкілля, здоров'я та спорту

Протягом року Міністерство займалося формуванням екологічної культур проводило рейдперевірки класних кімнат, допомагало класним керівникам та класоводам в озелененні приміщень. За навчальний рік в приміщенні школи збільшилась кількість вазонів вдвічі. Були організовані змагання з міні - футболу серед учнів школи присвячені УПА та Покрови Пресвятої Богородиці. Учасники змагання були нагороджені грамотами.

Внутрішні справи та навчальна діяльність

Вони допомагали підпримувати порядок та дисципліну, систематично перевіряли стан збереження шкільного майна, щодня перевіряли санітарний стан класів та виставляли відповідні оцінки у віснику учнівського самоврядування. Розповсюджували між учнями інформацію про відповідальність за нищення майна. Кожного тижня в понеділок звітували про роботу на загальношкільних лінійках, визначали черговий клас та ставили перед нами відповідні завдання.

Життя школи завжди супроводжують цікаві події, факти, знаменні дати, свята. Всі такі дні даний сектор висвітлює в шкільній стінгазеті. Протягом семестру були випущені газети до таких свят, подій, визначних дат:

- Перше вересня «День Знань», День учителя, свято Осені, УПА, День голодомору, свято Миколая, тиждень права, свято Нового року, Дня ЗЛУКи, 8 березня, Великодня, День матері, провідника ОУН Коновальця, свята Останнього дзвінка.

Систематично члени цього міністерства готували радіохвилинки по нашому шкільному радію, а також повідомляли цікаві факти, оголошення, вірші, твори наших учнів на різну тематику.

Культура та дозвілля

Дуже цікавою зупинкою роботи міністерства є вечори відпочинку для старшокласників. Їх вони організували кожної п'ятниці у вільний від уроків час. Вони супроводжувалися різними конкурсами, змаганнями, вікторинами. Ще одним атрибутом роботи цього міністерства є оформлення гуцульської світлиці в школі. Вони збирали старовинні речі, гроші, документи, монети та виставляли в шкільній світлиці.

Червоний Хрест

Міністерство Червоного Хреста ставить перед собою завдання:

Допомога людям, які її потребують.

Всі члени цього міністерства активно працювали протягом року. Вони допомагали пенсіонерам по господарству. За їх ініціативи були зібрані кошти на харчі одинокої перестарілої жительки села. До Дня інвалідів збрали кошти та купили подарунки дітям-інвалідам села. В школі провели тематичну лінійку та радіохвилинку на цю тематику.

Провели акцію «Пять картоплин», «Почуйте всі», акція «Допомога дітям, які онкохворі» та зробили «Скриньку довіри» для відгуків та пропозицій. Учні цього сектору взяли на себе допомогу у збереженні пам'яток села, та догляд за могилою воїна – афганця Романчукевича Василя Романовича.

Охорона та порядок

Це слідкування за відвідуванням, дисципліною, чергуванням, порушенням наказів по школі, а саме: шкільна форма, заборона використання мобільних телефонів під час навчального процесу.

Кожного дня учні чергували по школі, а також в їдальні, для забезпечення порядку та дисципліни. Цей сектор створив таблицю перевірки відвідування та шкільної форми. Хоча в школі в шкільній формі ходять всі учні, але є такі які інколи намагаються ухилитись від свого обов'язку. Для цього ми організували прес – вікторину «Поговорімо про форму». Випустили шкільну стінгазету. А от щодо відвідування то ми провели конкурс «Наш

клас найкраще відвідує школу», де переможця нагородили грамотою. Активну участь міністерство бере у роботі РПП. Систематично відвідували засідання. Проводили бесіди з учнями, які порушували дисципліну, порядок, ображали молодших, не поважали старших

Шефська допомога

Шефська допомога це- допомога у написанні сценаріїв до свят. В цьому році у школі відбувалось багато цікавих свят та заходів, які потребували чимало зусиль. Тому наша маленька ШКІЛЬНА ДЕРЖАВА допомагала у їх проведенні. Багато старшокласників неогано володіють комп'ютером, тому залюбки допомагають вчителям з сценаріями, інколи пропонують свої ідеї для їх проведення.

Зокрема : День учителя (учні 8-го класу підготували самостійно)

- свято квітів на тему «Народні вірування»
- посвята в гуцулята (Допомогли у проведенні свята, оформили актову залу, й самі вели свято)
- Новорічне свято (підібрали цікавий матеріал та організували проведення)
- Вишкіл «Козачата» (допомогли у збиранні матеріалів історії школи, урочища Богдан, вишивки рідного краю, прекрасного сьогодніня)

Активну участь брала у роботі гуртка «Книжкова лікарня» протягом року допомогли зробити закладки всім учням початкових класів.

Спільною роботою шкільної держави є випуск шкільної газети «ГІРКА». Протягом місяця ми збирали матеріали, систематизували та випускали газету, яку читали всі учні, вчителі, батьки, гості. На даний час є газети за грудень, січень, лютий, березень, квітень, травень.

Наша школа робить все можливе для тісної співпраці батьків і школи у спільному вихованні учнів. Для цього всі класні керівники та класоводи проводять класні батьківські збори на різноманітну тематику. Наприклад: «Допомога може бути різною» (2клас), «Проблеми спілкування батьків та дітей, педагогічний такт батьків» (3клас), « Запитуйте, відповідаємо» (5 клас), «Батьківський авторитет – могутня сила виховання» (6 клас), «Моральне виховання в сім'ї», «Щаслива сім'я – яка вона», «Таїни духовної скарбниці»

(7 клас), «Формування світогляду та духовного світу підлітка» (8 клас). Крім класних батьківських зборів в школі двічі на рік проводяться загальношкільні батьківські збори. Цього навчального року це збори на таку тематику:

1. Читання – запука доброго навчання. (Грудень 2010 р.)
2. Приклад матері - основа виховання. (Травень 2011 р.)

Як відомо найбільше вихованню дитини приділяють увагу батьки, але не менш важливим є виховання школи, тому весь педагогічний колектив нашої школи намагається всіляко цьому сприяти.

На початку навчального року всі класні керівники та класоводи склали план виховної роботи. Плануючи свою роботу кожен педагог намагається охопити всі орієнтири виховання. Чітко систематизує свою роботу.

Цього навчального року в план роботи з класом класоводи внесли в свій план створення учнівського портфоліо.

Виховні години, години спілкування, бесіди, диспути, уроки-свята та багато інших форм роботи можна побачити в роботі вчителів. Це наприклад: «Про свідому дисципліні і відповідальне ставлення до навчання», « Школа – твій дім, будь господарем у ній», «Дисципліна та порядок – обов'язок учнів» , година спілкування «Людина серед людей», екскурсія в природу «Ми в природі – природа в нас», виховна година «Умій бути вдячним» (8 клас); бесіда «Мій рідний край», бесіда «Мое дозвілля», виховна година «Мій справжній друг» (7 клас); виховна година « Навчання – це праця, і благо, і обов'язок», година спілкування «Ціна однієї хвилини», виховна година «Про шкідливі звички» (6 клас);

Цікавими цього року стали відкриті виховні години. Це: «Ціна хлібини» (2клас), «День Землі» (5клас)

Відкрита виховна година «Ціна хлібини» для учнів 2-го класу стала неабияким уроком. Вчитель Янко У.Ю. вміло підбрала матеріал для своїх вихованців, створила презентацію та розробила чітку послідовність виховної години. Протягом даного періоду діти дізналися: звідки на стіл приходять запашна хлібина, скільки часу потрібно, щоб виростити зернину, як пекти хліб, скільки часу потрібно, щоб змолоти зерно і отримати борошно.

На виховну годину була запрошена мама, яка розповіла свій секрет випікання домашнього хліба та шкільний повар, яка вчила випікати пиріжки та булочки.

Цікавою стала відкрита виховна година для учнів 5-го, яку проводив класний керівник Лапухіна Г.Є.- «День Землі». Це різноманітні цікавинки, якими була насичена виховна година. Кожен учень брав активну участь у її проведенні. Всі безпосередньо зачіпали різні питання екології нашого краю. Метою виховної години було показати дітям наскільки важливо зберігати природу, як потрібно ставитися до природного багатства.

Яким би не було цікавим шкільне життя, але воно буде сухим без свят та заходів. Тому цього року в нашій школі відбулося чимало свят та загальношкільних заходів, які потребують уваги.

Першим святом, яке відзначають у нас у школі це **День учителя**. Свято готували учні та педагог – організатор школи. Був підготовлений святковий концерт «Уклін тобі, учителю мій милий» та цікава презентація.

Наступним став загальношкільний **конкурс повстанської та патріотичної пісні**, в якому взяли участь всі учні школи. кожен клас представляв на конкурс свою пісню, найкращі виступи представляли школу на міському конкурсі.

Ти кажеш не було голодомору,
І не було голодного села,
А чи бачив ти в селі пусту комору,
З якої зерно вимели до тла...

Такими рядками можна відзначити виховний захід до **Дня голодомору**. В нашій школі підготувала та провела цей захід вчитель історії Андрейчук Н.І..

На святі були присутні всі учні школи, вчителі, батьки. Була підготовлена презентація спогадів очевидців страшної катастрофи. Діти розповіли про страшні сторінки з життя українського народу.

Щоб краще знати свої права та обов'язки в школі був проведений **тиждень права**. До тижня права бібліотекар школи організувала виставку літератури, члени Шкільної держави допомогли випустити шкільну стінгазету. По класах були проведені виховні години та бібліотечний урок «Януш Корчак»

«**Миколаю** наш хороший, ми тебе у гості просимо...».

Знову, і знову повертаємося в дитинство. Будучи вже дорослими прокидаючись зранку 19 грудня несміло просуваємо руку під подушку. Як добре хоч на хвилинку повернутися в дитинство, а ще краще дати дітям зрозуміти, що воно, дитинство, більше не повернеться. Тому кожний з педагогів прагне зберегти традиції цього свята, щоб кожна дитина зрозуміла, що не потрібно спішити стати дорослими.

Цього року свято Миколая учні проводили в сільській церкві. Там вони розповіли багато гарних віршиків, проспівали пісні на честь Чудотворця та за свої заслуги отримали багато солодких подарунків. Отець Богдан організував виставку учнівських малюнків до свята. Автори найкращих малюнків були нагороджені призами.

Не менш цікавим, захоплюючим сповненим чудес та магії в школі проходило свято **Нового року**.

Свято готували учні 8-го класу разом з членами учнівського самоврядування та педагогом – організатором. Учням заздалегідь була запропонована тематика свята. Це: Мультфільми (1-3 класи) та Реклама (4-7 класи).

Незважаючи на важке завдання кожний клас справився з ним прекрасно. Всі учні мали дуже гарні програмні номери. Цікавими та оригінальними треба відзначити мультфільм «Буратіно» в учнів 2-го класу, де більша частина костюмів була пошита власноруч, та й сама постановка казки була продумана та сценічно поставлена; мультфільм «Вінні Пух» в учнів 3-го класу, які змінили постановку мультфільму на новорічну тематику.

Серед старшокласників приємно здивували учні 4-5го класів, що створили власний новорічний рекламний ролик. Найкращі виступи, оригінальні костюми (виготовлені своїми руками) були нагороджені цінними подарунками за підтримки сільського голови.

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами...

Читаючи ці перші рядки поезії, неможливо не впізнати відомого на весь світ письменника, художника Тараса Григоровича Шевченка.

9-10 березня відзначаємо **Шевченківські дні**. Здається, вже все знаємо про поета, але кожного року дізнаємося щось нове, щось цікаве. Традиційно кожного року наша школа вшановує пам'ять великого Кобзаря Тараса Григоровича Шевченка. Цього року Шевченківські дні проходили з 05.03 по 12. 03. Участь взяли всі учні та вчителі школи.

Вчителі української мови та вчителі початкових класів розробили план заходів, які були проведені у цей період. Учні 1-4 класів прийняли участь у виставці малюнків до творів поета, підготували та провели «Усний журнал», на сторінках якого відобразили все життєвий шлях поета.

Старшокласники готували власні твори – відгуки до поезій Шевченка. Разом з вчителем української мови та літератури провели виховний захід «Уклін тобі, Тарасе». Однією з важливих аспектів виховання є **виховання духовне**. Тому школа повинна докладати максимум зусиль, щоб виховати в дитини таку цінність. Цьогоріч місяці березень –квітень припадають на час Великого посту, час, коли людина повинна замислитися над своїм життям, вчинками. Учні нашої школи кожного тижня читали хресну дорогу в сільській церкві, що дало змогу кожній дитині відчувти біль терпіння Ісуса Христа, що виховує терпеливість, співчуття, вміння прощати, шанобливе ставлення до чийогось горя.

Протягом цілого року ведуться уроки християнської етики та факультатив. Кожного тижня на такі уроки веде сестра Ярослава, яка більш детально розповідає дітям про духовне життя і навіщо воно потрібне. Також сестра Ярослава готує учнів 2-го класу до Святого Причастя.

Кожного нового місяця в школу приходить парох села Поляниця о.Богдан, який відправляє ранкову молитву за здоров'я учнів та вчителів.

Гідно проживши час Великого посту ми нарешті дочекалися Христового Воскресіння. До свята учні нашої школи готували Великодні гаївки, які співали разом з своїми класними керівниками та працівниками клубної установи села Поляниця на церковному подвір'ї. Головним атрибутом свята став гарний гуцульський одяг. У школі була організована виставка малюнків та фотоконкурс «Великдень у моїй родині» також організований конкурс на кращий міні-твір «Великдень у житті людини».

У квітні місяці був проведений **Тижень безпеки життєдіяльності**.

Під час тижня були проведені цікаві вікторини, конкурси, змагання з старшокласниками. Також старшокласники зробили макет школи, дорожні перехрестя із паперу, світлофори. А з учнями молодших класів проводилась гра «Правила дорожнього руху»

Щоб повторити правила дорожнього руху вчитель організував гру - виставку. Учні відвідали пожежну частину на туристичному комплексі «Буковель». Взяли участь у грі «Юні інспектори руху». Провели цікаві конкурси на закріплення знань та вмінь з основ безпеки життєдіяльності.

Чорнобиль - немає минулого часу.

Здається, пройшло вже багато часу від страшної катастрофи, яка забрала багато людських життів та завдала великої біди для українського народу. Тому кожного року наша школа вшановує пам'ять жертвам Чорнобиля.

28 травня цього року у нашій школі відбувся виховний захід «Чорнобильські дзвони», присвячений річниці Чорнобильської трагедії, який підготувала вчитель історії Андрейчук Н.І. На захід був запрошений сільський голова Поляк М.М. та Ясінська Г.І., яка є очевидцем вибуху на Чорнобильській атомній станції. Пані Ганна розповіла дітям про події тієї страшної ночі та відповідала на запитання, які задавали учні школи. Сільський голова вручив жителям села грамоту та грошову премію.

Не менш цікавим та оригінальним було свято Останнього дзвінка. На ньому бели присутні випускники 1996 р, 2001 р., 2006 р. випуску, які урочисто заповнили сходинок випускників. А ізюминкою свята став виступ гурту «Горицвіт» та виступ козаків з Ворохти.

Ще однією формою роботи у вихованні учнівського колективу є робочі лінійки, які проводилися кожного тижня. На таких лінійках учні знайомилися з планом роботи на тиждень, черговий клас звітував про свою роботу

Крім робочих лінійок проводилися і тематичні лінійки. Це наприклад, тематичні лінійки:

- до **Дня УПА; (14.10.2010р.)**
- до **СНІДу; (01.12.2010р.)**
- до утворення **ЗУНРу; (січень 2011р.)**
- до **Дня Соборності (січень 2011р.)**
- до **Крутів (січень 2011р.)**
- до **Дня Афганістану (лютий 2011р.)**
- до **Дня профілактики туберкульозу.**

Для кращої та ефективної роботи у виховному процесі беруть участь шкільний практичний психолог та соціальний педагог. Протягом року були проведені різноманітні бесіди, опитувальники, індивідуальні заняття.

На базі школи діяла рада профілактики правопорушень за окремим планом, що стимулювало учнів до кращого навчання та корекції поведінки.

Праця завжди посідала важливе місце у вихованні дитини. Тому крім виховних годин, годин спілкування, бесід на трудову тематику школа проводила трудові десанти. Цього року був виданий наказ по прибиранні пришкільної території та упорядкуванні квітників. Зараз кожний клас має свою територію та клумбу.

Школа брала активну участь і у міських конкурсах: конкурс шкільних Вертепів, (2 місце) огляд –конкурс художньої самодіяльності, (2 місце) Конкурс екологічних агітбригад, (взяли участь) конкурс патріотичної пісні(взяли участь).

Тому, підбиваючи підсумки всієї виховної системи можемо твердо запевнити, що школа працює саме в такому напрямку, який виведе кожного учня нашої школи розумним, вихованим, гідним громадянином нашої держави, який знатиме, розумітиме, берегтиме традиції, звичаї, обряди рідного краю. Ніколи не зрадить своєї батьківщини, мови, народу.

МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ ГІР INTERNATIONAL MOUNTAIN DAY

11 грудня відзначається Міжнародний день гір (International Mountain Day), встановлений за рішенням 57-ї Генеральної Асамблеї ООН в січні 2003 року Генеральна Асамблея ООН закликала міжнародне співтовариство організовувати в цей день заходи на всіх рівнях з метою пропаганди значення стійкого розвитку гірських регіонів. У відповідній резолюції відзначена особлива актуальність дій, спрямованих на стійкий розвиток гірських регіонів.

Просвітницькі заходи, як правило, включають тематичні книжкові ярмарки, симпозиуми, лекції та семінари, також проводяться тематичні заняття в школах. Товариства любителів гір зазвичай проводять пізнавально-розважальні заходи на тижні, що включає 11 грудня.

Гори займають близько однієї четвертої поверхні планети і є домом майже 10 відсотків населення. Це – заповідник для багатьох унікальних видів рослин і тварин, джерело води усіх основних річок Землі.

Найвищою горою в Західній Європі вважається Монблан (розташований в Альпах, на кордоні Франції та Італії). У липні 1965 року під Монбланом був урочисто відкритий тунель, що зв'язав курортні центри Франції та Італії.

До речі, Японія висувала найвищу гору Японії, «візитну картку» країни – гору Фудзі – кандидатом на занесення до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Але кандидатура Фудзі була відхилена у зв'язку (неймовірно, але факт!) з сильною засміченністю гори.

Гори... Про них можна говорити вічно, а вони навіть не помітять твоєї присутності, вони не сплять, ні, просто їх життя настільки довге в порівнянні з людським... Доторкнися і ти зрозумієш їх велич, доторкнися і вже не зможеш повернутися колишнім, бо ти живеш тут і зараз... Гори. Переплетіння доль, тонкі нитки, що пов'язують все суще подібно до світла, легко і надійно. Гірські річки життів. Сон свідомості і світло любові. Тут сніг і сонце, вогонь і вода, несумісне як одне ціле – почуття єдності.

Що таке гори? Як часто ми задаємо собі це питання? Ми можемо нескінченно обговорювати те чи інше «залізо» або спорядження, у найяскравіших фарбах розповідати про своє сходження на чергову «двійку» чи «п'ятірку», але дуже рідко ми говоримо про самі гори, про те, що вони значать для нас. І справа мабуть не в тому, що ми про це не замислюємося, а в тому, що про це дуже складно розповісти, тому що для багатьох із нас саме там залишається серце коли ми повертаємося у свої домівки. Та і як розповісти про світанки, які ти зустрічав на гірському перевалі? Або про зірки, які зібralися вночі навколо твого намету?

Що ж таке гори? Геологія, геофізика, гляціологія та ще багато іншого. Люди вже дуже давно вивчають гори. І сьогодні, здавалося б, ми знаємо практично все про них. Та хіба дають всі ці науки відповідь на запитання: «Чому мені в цей раз не вдалося піднятися на вершину, хоча для цього були всі умови?» Або на запитання: «Чому мене тягне повертатися в гори знову і знову?» А можливо шукати відповіді на ці питання потрібно в іншому місці?

Колись давно люди вірили, що все навколо нас живе. Мислять, відчувають і дихають не тільки люди, але й тварини, рослини, гори, хмари і зорі. Та й сама планета Земля є великою живою істотою. І весь наш світ пронизаний цією дивовижною силою життя, диханням життя. А там де ця сила, що виходить від вогняного серця Землі найбільш сильна, – на поверхні планети піднімаються гори. Гори живі і кожна вершина окремо наділена своїм унікальним, неповторним характером. У стародавньому Китаї існував навіть розподіл гір, в залежності від характеру і властивостей притаманних їм силам: Гора-Фенікс, Гора-Єдиноріг, Гора-Тигр. І відповідно до характеру впливу сили тої чи іншої гори, люди вибирали місця для спорудження будинків, прокладання доріг, розмітки полів. Можливо ми також, як і наші давні предки, віримо в це, коли говоримо, наприклад, що «Гора може пустити, а може і не пустити на свою вершину». А можливо справа не тільки в горах..? Подейкують, що в горах всі почуття людини ніби загострюються. Сама душа немов би очищується, скидаючи з себе все «лушпиння», «міський наліт». І багато чого тут сприймається зовсім по-іншому.

«Гори схожі на дітей, що сміються і простягають руки до неба щоб піймати зірки». Яка ж сила спонукає нас підніматися так високо на саму вершину гори? Вершина – це не географічна точка на карті. Це нелегка праця, радість і сльози. Це шлях вгору і шлях донизу. Це як горизонт, до якого ти йдеш, знаючи, що ніколи його не досягнеш, тому що з кожним кроком він розкривається перед тобою, стаючи все ширше і ширше.

Навіщо люди піднімаються на гірські вершини? Існує легенда про одного мисливця, який зумів піднятися на неприступну Ушбу (Кавказ). Спустившись до рідного селища він сказав людям: «Я піднявся. Я зумів зробити це. Там встає Сонце і там немає ніяких злих духів». Але люди не повірили відважному мисливцю, тому що вважалося, що злі сили не дадуть нікому піднятися на вершину і це є неможливим для людини. Зневірившись переконуючи своїх земляків, мисливець сказав: «Добре. Я доведу вам, що це можливо». Наступного ранку він взяв із собою в'язку дров і знову пішов на Ушбу. І через кілька днів, на світанку, на вершині гори спалахнуло багаття. З тих пір про горосходжувачів кажуть: вони прагнуть до захмарних висот, щоб прокласти дорогу до сонця, до променистого дев'ятикокого світила, яке порівну світить всім і порівну приносить щастя. Вони шукають щастя і борються зі смертю.

Дивовижна магія вершин проявляється через їх гірську природу. Думаю, що кожен, хто випробував її на собі, підтвердить, що в горах і трава зеленіша і сонце яскравіше, і фарби насиченіші. Ця магія життя така ж потужна як і самі вершини. Тут живуть давні легенди. І все-таки справа не тільки в самих горах. Коли одного старого альпініста запитали навіщо він ходив у гори, він відповів: «У горах я шукав людину. Шукав і знаходив».

Ми шукаємо справжніх людей і справжню, живу природу. Шукаємо справжнє життя і те, що зможе нас зробити самими собою. Ми піднімаємося й піднімаємося, вище змар, вище наших дріб'язкових турбот і клопотів. Все вище і вище. Ми піднімаємося на вершини, але не заспокоюємося на цьому, навіть не даючи собі звіт у тому, що ж ми шукаємо насправді. Можливо для цього і не обов'язково потрібні фізичні вершини, але обов'язково потрібна мета до якої можна було б здійснити сходження. І спасибі Вам Гори за те, що ви даєте нам таку можливість!
(<http://igormelika.com.ua/shhodennik-mandrivnika>)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Акім'якова Беата** – доктор педагогічних наук, директор Інституту педагогіки Католицького університету (м. Левоче, Словаччина).
- Балагутрак Федір** – директор Кричківської ЗОШ I-II ступенів Богородчанської районної ради Івано-Франківської області.
- Бельмега Олена** – заступник директора школи з виховної роботи, Красноільської ЗОШ I-III ступенів Верховинського району Івано-Франківської області.
- Бех Іван Дмитрович** - доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України (м. Київ)
- Боднар Ігор** – директор Ластівецького НВК (денний навчальний заклад – ЗОШ I-II ступенів) Богородчанської районної ради.
- Будзак Іван Васильович** – перший заступник начальника Головного управління освіти і науки Івано-Франківської обласної державної адміністрації.
- Бойчук Тетяна В'ячеславівна** – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фізичної реабілітації Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Височан Леся Михайлівна** - кандидат педагогічних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
- Воробель Анісія Михайлівна** – кандидат медичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Вовк Мирон Васильович** – кандидат педагогічних наук, професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Гарасим'юк Марія** - магістр педагогіки, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
- Гнатюк Михайло Васильович** – кандидат мистецтвознавства, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Гілецький Йосип Романович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, голова Івано-Франківського обласного відділу Українського географічного товариства.
- Голубєва Марія Геннадіївна** – кандидат медичних наук, доцент кафедри фізичної реабілітації Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Горецька Ольга Петрівна** - викладач кафедри філології і методики початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Гуменюк Галина Михайлівна** – кандидат педагогічних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
- Гуцуляк Василь Васильович** – начальник відділу освіти Верховинської райдержадміністрації Івано-Франківської області
- Грицуляк Богдан Васильович** – доктор медичних наук, професор, зав. кафедри анатомії і фізіології людини Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Грицуляк Володимир Богданович** – кандидат медичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Глодан Оксана** – аспірант Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Гуцуляк Василь Васильович** – начальник відділу освіти Верховинської РДА, Івано-Франківської області.
- Гуменяк Мирослав** – директор Солотвинського НВК (ЗОШ I-III ступенів) Богородчанської районної ради Івано-Франківської області.
- Дмитришин Мирон** – кореспондент районної газети «Слово народу».
- Довбенко Світлана Юріївна** - старший викладач кафедри теорії та методики початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Дудка Ольга Михайлівна** - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Драгомирецький Іван Михайлович** – начальник відділу освіти Богородчанської РДА Івано-Франківської області
- Завгородня Тетяна Костянтинівна** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри педагогіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Ілійчук Любомира Василівна** - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Ілійчук Лілія Василівна** – вчитель Верховинської ЗОШ – інтернат Івано-Франківської області
- Карпенко Ореста** – магістр педагогічної освіти, аспірант, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
- Кіліченко Оксана Іванівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Кіщук Галина** – директор Паляницької ЗОШ I-II ст. Яремчанської міської ради Івано-Франківської області.
- Клепар Марія Василівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник культури України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Комар Ольга Анатоліївна** - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, завідувач лабораторії «Проблеми сільської початкової школи» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
- Король Володимир Степанович** - кандидат економічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Копчак Юрій Степанович** – кандидат економічних наук, доцент, заступник декана економічного факультету, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Копчак Лілія Василівна** – старший викладач кафедри іноземних мов і країнознавства інституту туризму, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Копелюк Світлана** - магістр педагогіки, методист Рахівського НКЦ, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Крайчікова Людмила** - доктор педагогічних наук, Католицький університет у Ружомберку, Словаччина
- Махінов Віктор** - кандидат педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова.
- Михайлищук Василь** – кандидат медичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

- Мрічко Марія Михайлівна** – заступник начальника Головного управління освіти і науки Івано-Франківської обласної державної адміністрації.
- Лаппо Віолета Валеріївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Коломийського інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Мазур Петро** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри педагогіки, Вища Державна Школа (м. Хелм, Польща)
- Марусинець Мар'яна Михайлівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
- Матвеева Наталія Олексіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Матейко Наталія Миколаївна** – кандидат психологічних наук, асистент кафедри загальної та експериментальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Назаревич Олександр** – директор Гутівської ЗОШ I-III ступенів Богородчанської районної ради Івано-Франківської області.
- Никофоряк Любов** – директор Верховинської ЗОШ I-III ст. Івано-Франківської області
- Никорак Ярослав Ярославович** – викладач кафедри інформатики, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Никорак Наталія Юріївна** – викладач кафедри теорії і методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Никорак Любомир Ярославович** – Заслужений артист України, художній керівник Івано-Франківського муніципального оркестру народної музики «Рапсодія».
- Оліяр Марія Петрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Онкалюк Ігор** – головний спеціаліст відділу освіти Богородчанської районної державної адміністрації Івано-Франківської області.
- Поясик Оксана Іванівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології Коломийського педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
- Плугатор Ірина Богданівна** – кандидат педагогічних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Прокопів Любов Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки імені Б.Ступарика, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Рачовська Іванна** – доктор педагогічних наук, Католицький університет у Ружомберку (Словацьчина).
- Рега Олексій Степанович** – кандидат педагогічних наук, професор, директор Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Русин Галина Андріївна** – кандидат педагогічних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Савчук Борис Петрович** – доктор історичних наук, професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Сливка Лариса Володимирівна** – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії і методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Сухоручко Любов** – заступник директора з навчально-виховної роботи Бабченської ЗОШ I-III ступенів Богородчанської районної ради Івано-Франківської області.
- Стинська Вікторія Володимирівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки імені Б.Ступарика, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
- Фамула-Юрчак Аніта** – доктор педагогічних наук, Зеленогірський університет, Польща.
- Філюк Світлана Миколаївна** – кандидат географічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- Хімчук Ліліана Іванівна** – кандидат психологічних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Хрущ Василь Дем'янович** – кандидат педагогічних наук, професор, зав. кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
- Хрущ Олена Василівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та експериментальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Цубера Олеся** – вчителька початкових класів Дубівської ЗОШ I-III ст. Тячівського району Закарпатської області, студентка V курсу Рахівського НКЦ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Червінська Інна Богданівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Червінський Андрій** – магістр туризмознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Чобанюк Володимир Михайлович** – професор, проректор з науково-педагогічної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Шалко Назар** – студент 4 курсу Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Шикеринець Василь Васильович** – кандидат наук з державного управління, Інститут туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
- Шикеринець Лілія** – магістр державної служби, головний юрист-консультант ГУДКУ в Івано-Франківській області
- Юрків Юлія** – студентка 4 курсу Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

ВІДОМОСТІ ПРО ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ ТА РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ НАУКОВО- МЕТОДИЧНОГО ЖУРНАЛУ «ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

- Бондар Володимир Іванович** – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, дійсний член НАПН України (м. Київ)
- Завгородня Тетяна Костянтинівна** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри педагогіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Котик Тетяна Миколаївна** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри філологічних дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Лисенко Неллі Василівна** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри теорії та методики дошкільної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Луцан Надія Іванівна** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри природничо-математичних дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Нагачевська Зіновія Іванівна** – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Бех Іван Дмитрович** – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України (м. Київ)
- Бібік Надія Михайлівна** – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, інститут Педагогіки НАПН України (м. Київ).
- Біда Олена Анатоліївна** – доктор педагогічних наук, професор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Зав. лабораторії “Проблеми сільської школи” НАПН України (м. Черкаси).
- Руснак Іван Степанович** – доктор педагогічних наук, професор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).
- Чепіль Марія Миронівна** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (м. Дрогобич)
- Пальшкова Ірина Олександрівна** – доктор педагогічних наук, професор Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (м. Одеса).
- Лосюк Петро Васильович** – кандидат педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України, директор Яворівської ЗОШ І – III ст. Косівського району Івано-Франківської області.
- Мазур Петро** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри педагогіки, Вища Державна Школа (м. Хелм, Польща)
- Рега Олексій Степанович** – кандидат педагогічних наук, професор, директор Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Карпенко Зеновія Степанівна** – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри вікової і педагогічної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Москалець Віктор Петрович** – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри загальної та експериментальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Дзвінчук Дмитро Іванович** – доктор філософських наук, професор, декан факультету Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.
- Ларіонова Вікторія Костянтинівна** – доктор філософських наук, професор, зав. кафедри філософії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Великочий Володимир Степанович** – доктор історичних наук, професор, директор Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
- Савчук Борис Петрович** – доктор історичних наук, професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Цепенда Ігор Євгенович** – доктор політичних наук, професор, ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Бойчук Тетяна В'ячеславівна** – доктор медичних наук, професор, зав. кафедри фізичної реабілітації Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Грицуляк Богдан Васильович** – доктор медичних наук, професор, зав. кафедри анатомії і фізіології людини Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- Грещук Василь Васильович** – доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, директор Інституту українознавства.
- Дональд Девіс** – доктор філософії, професор соціології Дальтонського університету (м. Дальтон, США).
- Маріуш Гвозда** – доктор соціологічних наук, професор, Люблінський університет ім. Марії Кюрі-Скловської (м. Люблін, Польща).
- Беата Акім'якова** – доктор педагогічних наук, директор Інституту педагогіки Католицького університету (м. Левоча, Словаччина).
- Калуцький Іван Федорович** – доктор сільськогосподарських наук, професор, зав. кафедри екології та рекреації інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Романюк Михайло Дмитрович – доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Палфі Шандор - доктор педагогічних наук, Гойдубесерменського відділення Дебреценського університету (м. Гойдубесермень, Угорщина).

Химинець Василь Васильович – доктор фізико-математичних наук, професор, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, Заслужений винахідник України. Завідувач кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою, проректор з науково-методичної роботи Закарпатського ІППО (м. Ужгород).

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Хрущ Василь Дем'янович – кандидат педагогічних наук, професор, зав. кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, головний редактор.

Москаленко Юрій Михайлович – кандидат філософських наук, професор кафедри філософії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, заступник головного редактора.

Червінська Інна Богданівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, відповідальний секретар.

Оліяр Марія Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, літературний редактор.

Копчак Лілія Василівна – старший викладач кафедри іноземних мов Інституту туризму і менеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, літературний редактор.

Гілецький Йосип Романович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Білавич Галина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, літературний редактор.

Никорак Ярослав Ярославович – викладач кафедри інформатики, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, технічний редактор.

Ткач Тетяна Василівна – лаборант кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, комп'ютерний набір та коректування.

Запрошуємо до співпраці!

Вельмишановні вчителі і вихователі, організатори і керівники освіти, вчені-педагогі і дослідники з України та інших країн, що вивчають людину, її життя і розвиток.

Гори, в якій країні вони б не були, справляють приблизно однаковий вплив на їх мешканців. Гірські ландшафти і особливі кліматичні умови визначають специфіку життєдіяльності і життєзабезпечення, традиції і звичаї, спосіб господарювання і виховання дітей.

Впливи природного середовища (гір, лісу, степу, клімату того чи іншого регіону тощо) майже не враховуються в організації навчально-виховного процесу. Дуже часто ті, хто цей процес здійснює, і самі не знають особливостей формуючого впливу сил природи на становлення і розвиток людської особистості.

Групою вчених Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Україна) розробляється регіональний проект «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку».

Метою проекту є:

- вивчення впливу гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів;
- дослідження змісту, форм і методів використання вчителями і вихователями особливостей гірського довкілля з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу;
- узагальнення результатів вивчення впливу гірського середовища на розвиток учнів, отримання наукових знань, встановлення закономірностей формування особистості в специфічних умовах гір;
- підготовка пропозицій та рекомендацій щодо врахування особливостей гірського середовища для вчителів, вихователів, організаторів і управлінців освітою різних рівнів.

Просимо ознайомитися з нашим «Проектом», «Орієнтовною тематикою наукових досліджень», які вміщені в даному виданні, врахувати соціально-економічні та культурно-історичні умови і особливості своєї країни і спільно досліджувати цю маловивчену проблему.

Порівняльний аналіз різних напрямів наукового вивчення означених питань дасть змогу не лише поділитись досвідом урахування впливів сил природи на виховання і розвиток дітей, але й встановити певні закономірності навчально-виховної роботи в умовах гірського регіону.

Результатами напрацювань учених України та інших країн можна буде обмінятися не лише шляхом наукових публікацій, але й у процесі їх обговорення на міжнародних семінарах, симпозиумах, конференціях.

Природознавці гірських країн Європи вже об'єдналися в дослідженнях проблеми збереження і сталого розвитку гір (Альпійська, Карпатська конвенції тощо). В 78 країнах світу створено Національні Комітети Гір.

Учені — педагоги, психологи, медики, соціологи, народознавці — мають також об'єднатись у вивченні проблем взаємодії природи і людини, впливу природи на розвиток особистості як найвищої цінності держави і суспільства.

Запрошуємо до наукової співпраці.

Розробники проекту

Welcome to cooperation!

Dear teachers and tutors, organizers and heads of educational institutions, scientists-teachers and researchers in Ukraine and other countries, studying the person, her life and development. Mountains, no matter in what country they are, make approximately identical influence on their inhabitants. Mountain landscapes and special climatic conditions determine specificity of ability to live and life-support, traditions and customs, ways of managing and children's education.

Influence of the environment (mountains, woods, steppes of a region) almost is not taken into consideration at the organization of educational process. Very often those who carries out this process, do not know themselves all features of forming influence of the natural conditions on the making and development of the human person.

The regional project «Highland school. Condition. Problems. Prospects of development» is developed by the group of scientists of the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk (Ukraine).

The purposes of the project are as follows:

- Studying influence of the mountain environment on development, training and education of pupils;
- Research of the contents, forms and methods of use by teachers and tutors of features of the mountain environment aimed at increasing of the efficiency of educational process;
- Summarizing of the results of studying influence of the mountain environment on development of pupils, acquiring scientific knowledge, determining the laws of the person's formation in specific conditions of the mountains;
- Preparation of offers and recommendations about taking into account features of the mountain environment for teachers, tutors, organizers and heads of educational institutions of different levels.

Will you acquaint yourself with our «Project», «Approximate subjects of scientific researches», which contains this edition, consider social — economic and cultural-historical conditions and features of your country and make common exploration of this insufficiently studied problem?

The comparative analysis of different directions of scientific studying of the defined problems will enable not only to share experience of taking into account influences of the natural conditions on education and development of children, but also will define certain laws of teaching and educational work in conditions of the mountain region.

It will be possible to exchange the results of the researches of scientists in Ukraine and other countries not only by means of scientific publications, but also during their discussion at the international seminars, symposiums and conferences.

Naturalists of the European highland countries have already united in researches of the problem of preservation and constant development of mountains (the Alpine and Carpathian conventions, etc.). The National Committees of Mountains are founded in 78 countries of the world.

Scientists — teachers, psychologists, physicians, sociologists, and ethnologists should also unite for studying problems of interaction of the nature and the person, influence of the nature on development of the person as the most value of the state and society.

We invite you to scientific cooperation.

ВИМОГИ

ДО СТАТЕЙ, ЯКІ НАДХОДИТИМУТЬ ДО РЕДАКЦІЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЖУРНАЛУ «ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ»

До друку приймаються статті з такими необхідними елементами: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; формування цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих результатів; висновки і перспективи подальших розвідок означеного напрямку. (Відповідно до вимог пункту 7 постанови президії ВАК України від 10.02.1999 року № 1-02/3 "Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію").

Вимоги до оформлення статей:

- текст повинен бути набраний у текстовому редакторі Microsoft Word, збережений у форматі doc або rtf;
- текст в одному примірнику на аркуші А-4, розмір шрифту 14, інтервал 1,5;
- поля: зліва – 30 мм; праворуч – 15 мм; знизу і зверху – 25 мм.;
- матеріали подавати на паперовому і магнітному носіях.

Розміщення на сторінці:

У правому верхньому куті повністю ім'я і прізвище, посада, науковий ступінь, наукове звання, назва ВНЗ. Через один інтервал нижче, **УДК і ББК**, далі у наступному рядку посередині тексту жирним шрифтом назва статті (українською та англійською мовами – все великими літерами).

Ім'я, прізвище, назва ВНЗ, назва статті, анотація (2-3 речення) та ключові слова українською, російською, англійською мовами. Розмір абзацу 4 літери.

Обсяг статті не менше 0,5 друк. аркуша (6-12 сторінок без літератури). Посилання в тексті подаються у квадратних дужках, де перша цифра означає номер цитованого видання, потім ставиться кома та нумерація цитованих сторінок. Наприклад: [23, 234-235].

На окремому аркуші повністю прізвище, ім'я по батькові автора і всі дані про нього (поштовий індекс, місто, місце роботи, посада, наукове звання, вчений ступінь, контактні телефони, електронна адреса. **Всі дані подаються без скорочень**).

Офіційна фотокартка автора обов'язкова. Подається у **окремому** графічному файлі роздільною здатністю не менше 600x800 пікселів.

Зразок оформлення

Віктор Махінов,

кандидат педагогічних наук, професор,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,

Victor Mahinov,

candidate of pedagogical sciences, professor,
National Pedagogical University Dragomanov

УДК 73. 890
ББК 74.1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЖЕНЕВСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE GENEVA LINGUISTIC SCHOOL IN EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE SOCIO-CULTURAL

У статті розглядаються теоретичні засади женеvської лінгвістичної школи, теоретично обґрунтована роль ідеального й соціального в явищах мови та мовлення та значення соціокультурного підходу у формуванні європейського освітнього простору.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєва діяльність, мова як соціокультурний факт, світоглядні позиції, соціокультурне поліваріантне середовище, зв'язок між мовою та етнізмом.

В статье рассматриваются теоретические принципы женеvской лингвистической школы, теоретически обоснована роль идеального и социального в явлениях языка и вещания и значения социокультурного подхода в формировании европейского образовательного пространства.

Ключевые слова: языковая личность, речевая деятельность, язык как социокультурный факт, мировоззренческие позиции, социокультурная поливариантная среда, связь между языком и этнизмом.

Theoretical principles of Genevan linguistic school are examined in the article, in theory reasonable role ideal and social in the phenomena of language and broadcasting and value of sociocultural approach in forming of European educational space.

Keywords: language personality, speech activity, language as a sociocultural fact, world view positions, sociocultural multivalent environment, connection between a language and ethnism.

Постановка проблеми. Соціокультурний компетентнісний підхід в освіті дозволяє розглядати досвід підготовки майбутнього вчителя як систему компетентностей у різних галузях суспільного та духовного життя. Основу Женеvської лінгвістичної школи заклали Фердинанд де Соссюр (1857-1913)-хоча Ф. де Соссюр - засновник двох лінгвістичних шкіл, Женеvської та Паризької, та його учні й послідовники: перше покоління представників школи - це Ш. Баллі, А. Сеше, С. Карцевський; друге – А. Фрей, Р. Годель та ін.. Одне з питань, яке цікавило науковців, стосувалося співвідношення ідеального й соціального в явищах мови та мовлення. Школа, самоназва якої існує від 1908 р., виростала на ідеях Ф. де Соссюра та наукових традиціях Женеvського університету, у якому вчений працював з 1891 р., викладаючи санскрит та курс індоевропеїстики, а в 1907- 1911 рр. і загальне мовознавство. Індоевропеїст та філософ мови, Ф. де Соссюр став на шлях розкриття онтологічної сутності мови як семіотичної системи. Характеристику суспільної природи мови він подає у праці «Курс загальної лінгвістики» (1916), що виявила психологічний соціологізм його концепції через опозицію «соціальне в мові» - «індивідуальне в мові». Ф. де Соссюра визнано засновником соціологічного напрямку в мовознавстві. Новаторство Ф. де Соссюра полягало в розкритті семіологічного характеру соціального та соціокультурного в мові: мовознавство визнано галуззю семіології, висунуто вимогу вивчення мови, як інших суспільних явищ, серед яких - звичаї, повір'я, формули ввічливості тощо. Це усе було новим для науки, тому Соссюр і випередив сучасні йому ідеї майже на півсторіччя. Подібних висновків дійшов свого часу Бодуен де Куртене та його школа [1].

Наукове видання

ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Науково-методичний журнал

№ 6-7

2010-2011

Видається з 2006 року

<i>Літературний редактор:</i>	Галина Білавич
<i>Художнє оформлення:</i>	Оксана Микицей
<i>Технічний редактор:</i>	Ярослав Никорак
<i>Комп'ютерний набір:</i>	Тетяна Ткач

Світлини: Йосип Гілецький, Ігор Голинський, Василь Корпанюк, Ігор Меліка, Микола Мацюк, Василь Мельник, Сергій Микицей, Ярослав Никорак, Василь Хрущ

«Гірська школа Українських Карпат»
вул. Шевченка, 57
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, 76000
тел. 3-15-74, 71-56-25, fax — (034-22) 3-15-74
mountainschool@pu.if.ua <http://www.pu.if.ua/mountschool>
Телефони редакції - 8-(034-22) - 2-31-47, 50-57-69, 50-10-46
тел. 3-15-74, 71-56-25, fax — (034-22) 3-15-74
E-mail: mountainschool@pu.if.ua <http://gs.frankivsk.org>

Підп. до друку 07.07.2012. Формат 60x84/8
Папір офсетний. Гарнітура Ukrainian Pragmatica. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 33,48.
Тираж 500 прим.

ISBN

**Довідки щодо придбання журналу
за телефонами редакції**